

PROSPER ALPINUS Marosticensis
PH. & MED. ac PROFESSOR MEDICINAE PATAVINUS.

MEDICAE ARTIS PRINCIPI,

HERMANNO BOERHAAVE,

FAUTORI SUO AETERNUM VENERANDO,

HIERONYMUS DAVID GAUBIUS,

PERPETUAM FELICITATEM.

aximo, quod apud TE, VIR CELEBERRIME, iſtic ALPINI liber habuit ſemper, & etiamnum habet, ponderi junge immenſam Tuorum erga me meritorum molem: Sic momenta cognoveris, quæ, hanc ut novam ejus editionem Tibi potiſſimum dedicem, me induxere. Te profecto Auſpice his primum in oris lucem Ille vidit. Te commendante diſtractus eſt avidiſſime. Te adhortante ejus, jam alterum prodituri, in me cu-

ram ſuſcepi. Quid ni Illuſtris adeo Patroni præ ſe ferat Nomen cliens? Sed vel prægnantior multo, alia, quæ ad me attinet, ratio id ipſum poſtulat. Tanta enim eſt Tuorum in me benefactorum magnitudo; ut dulciſſima horum recordatione memet oblectans, ſæpe dubitem, anne vel ipſis Parentibus meis plus debeam, quam Tibi? Quum vero acceptis paria unquam referre me poſſe, non niſi inſanus ſperarem; eo tamen adnitendum mihi fore credidi, ut aliquando perpetuum juſtiſſimæ gratitudinis, ſummæque erga Te reverentiæ meæ, monumentum palam ſtatuam: cui equidem, ſi ullo tempore, hodie certe optatiſſimam nactus prehendo occaſionem. Immortali quippe, & omnium manibus tritiſſimo id inſculptum libro & propalabitur latiſſime, & delebitur nunquam: quorum utrumque in votis eſt.

Tu igitur, Fautorum Maxime! quod mente Tibi devotiſſima ſacratur, æquo id animo velim accipias. Vive diu, quam feliciſſimus! Dumque, quo nobis datus es, cœlum Te manet, ſerus ſaltem eo redi! Iterum vale. Dabam Leydæ $17\frac{27}{9}32$.

LE-

LECTURO
HIERONYMUS DAVID GAUBIUS,
S. P.

uanto ſe uſu commendet, in Artis Medicæ exercitio, Prosperi Alpini hocce ſcriptum novit, qui argumenti gnarus illi legendo dedit operam: ſed nec latere ipſum poteſt, quot quantisque paſſim vitiis, quacunque demum culpa commiſſis, ſcateant, quotquot has in oras pervenerunt, ejus editiones. Enata hinc intelligentiæ obſtacula fructuum inde colligendorum & copiam minuunt & dulcedinem. Quam equidem rem uti dolui ſemper, ita tandem, vel in privata duntaxat commoda mea, ipſi, quousque poſſem, mederi, mecum conſtitui: utpote qui, Hippocratis lectioni intentus, Alpinum mihi elegeram pro indice, in quem loca, de præſagio in morbis occurrentia, ad ſuos quæque titulos referrem. Dum ergo hoc agenti plurima inibi, errorum nube obfuſcata, ſponte illucebant; hæc ſimul corrigendo, tacite quaſi voti reddebar compos, Alpinum nactus ſatis emaculatum, meoque deinceps uſui pulchrè adaptatum. Interea temporis novam ejus parat editionem Bibliopola; qui, cum præter unicum, idque & mutilum, de priore editione exemplar

 nullum

nullum possideret, meum ipsi ut commodare velim rogat. Annuo: do: evolvit Ille; curas videt meas, novæque editioni suæ adjungi optat, perfectioni quippe operis inservituras autumans. Celeberr. D. BOERHAVIUM uterque id consultum imus: probat & Hic propositum. Ita Hoc incitante, Illo rogante, inopinatò adducor, aliunde satis occupatum hunc hominem novo ut labore onerem. En L. B. bona fide, quo casu tota res contigerit. Nunc quæ præstiterim, audi! Mendas, quotquot observavi, bene multas & graves correxi, ut potui: hiatus aliquot, mihi visos, replevi: citata Hippocratis loca, juxta editionem Hujus Fœsianam, novissimam, utpote cæteris ferè magis hodie pervulgatam, accuravi: quæ vero ex Galeno, aliisve allegantur, non attigi; plus enim hæc, quam quo fruor, exegissent otii.

Vale, & labores hosce meos in Tua commoda converte. Dabam Lugduni Batav. 17 $\frac{27}{9}$ 32.

AD

PROSPERI ALPINI

PHIL. ET MED. DOCT. IN GYMNASIO PATAVINO
MEDIC. PROFESSORIS ORDINARII,

DE PRAESAGIENDA VITA ET MORTE AEGROTANTIUM LIBRI SEPTEM.

IN QUIBUS
ARS TOTA HIPPOCRATICA PRÆDICENDI IN ÆGROTIS
VARIOS MORBORUM EVENTUS, CUM EX VETERUM
MEDICORUM DOGMATIBUS, TUM EX LONGA
ACCURATAQUE OBSERVATIONE,
NOVA METHODO ELUCESCIT.

CUM

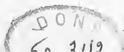
PRAEFATIONE
HERMANNI BOERHAAVE.

IUXTA EDITIONEM ALTERAM LEIDENSEM, CUIUS TEXTUM RECENSUIT,
PASSIM EMENDAVIT, SUPPLEVIT; CITATA HIPPOCRATIS LOCA
ACCURAVIT,

HIERON. DAV. GAUBIUS, M. D. ET CH. L.
CUM CAPITUM ET RERUM DUPLICI INDICE.

FRANCOFURTI & LIPSIÆ,
IN OFFICINA FLEISCHERIANA.
M DCC LIV.

P S.

Bina adhuc, præter ante dicta, monendus es L. B! quæ, opere jam impresso, demum incidere. Horum prius est, quod huicce editioni, in ornamentum singulare, Authoris præfixerim effigiem. Qui stupendam ALPINI eruditionem tam vivide exprimit liber, quidni Ejusdem & in fronte gerat imaginem? Eam vero (quod publicum hic stet gratissimi pro tanta liberalitate animi mei monumentum) eximiæ debeo munificentiæ Viri incomparabilis, D. JOANNIS BAPTISTÆ MORGAGNI, eodem in Gymnasio, in quo ALPINUS olim, Professoris longe celeberrimi; quippe qui, literis sollicitatus, exemplum, juxta tabulam a nobili Pictore, *Leandro Bassano*, exaratam, descriptum, mihi transmittere haud est dedignatus. Expressit hoc Chalcographus noster, quam poterat fieri, fidelissime. Interim nedatam a *Tomasino*, in *Illustrium Virorum Elogiis*, ALPINI effigiem cum hac mea conferens, animadversa dissimilitudine hæsites; scias velim, illam senis esse, ætate vero florentis meam: id enim ex datis simul a CL. MORGAGNO ad me epistolis mihi constitit; utpote commemorantibus, in Tabulæ descriptæ tergo, majoribus olim consignata literis, adhuc legi sequentia.

AN. A. VIRGINIS PARTU MDLXXXVI.
MEN. FEBRUARIO
LEANDER BASSANUS PROSPERI
ALPINO MEDICO, QUUM STATIM
EX EGYPTO BASSANUM
VENERIT, GRATO ANIMO
EFFIGIEM ITA EGREGIE
GALIDAM OB AMICITIAM
PINXIT
AN. SUÆ ÆTATIS
XXXI.

Quæ quidem inſcriptio, licet nonnullibi mendoſa, ætatis tamen Alpini tum temporis index, ante dictis fidem facit.

Alterum eſt, L. B! quod, Tua in commoda, Vir quidam Doctiſſimus, Praxin hac in Urbe Medicam exercens feliciſſime, rerum, hoc in opere tractatarum, compendia pagellarum marginibus, Idemque & indicem adſcripſerit locupletiorem. Ita, dum ſuum tribuo cuique, haud videbor Tibi, alienis velle plumis ſuperbire. Iterum vale!

MEDI-

MEDICINAE CULTORIBUS

HERMANNUS BOERHAAVE.

S P.

d condendam medicinam requiri accuratam primo eventuum historiam, deinde vero severum ex illo ratiocinium, censent omnes, quibus accuratius introspicere in disciplinæ hujus indolem unquam placuit. Qua autem lege, ex idonea experimentorum copia, disputatione rationis proficere quis possit, olim indicare conatus fui, quum de vi ratiocinii mechanici in Medicina publice disserui. Qua vero via experimenta capere, vel jam capta discere, quis poterit, in commendatione studii Hippocratici longe prius dixeram. Est enim HIPPOCRATES unus fere, penes quem sylva reperitur observationum earum, quæ ad artem pertinent. Utinam, qui collegit accurate, ordinatim digessisset! Sed properum Viri fatum obstitit, ne tam speratum absolveret opus. Incubuere dein supplendo huic defectui. Illustres in Arte Viri, quos inter LUDOVICUS DURETUS excellit, & eo vel major forte PROSPER ALPINUS. Prior in immortali mehercle scripto ad Coaca Hippocratis, posterior in absolutissimo, quod vobis jam offertur, opere. Ego sane, postquam prima id vice evolveram, judicavi meliorem in Medicos usus librum alium vix inveniri; nullum ergo Medicinæ Studiosis magis

commendandum esse. Quum vero rarissimi libri ingens esset penuria, exarandum denuo curavi juxta exemplar, quod possidebam, editionis Francofurtensis. Id autem quum verborum, sententiarum, citationum, mendis scateret adeo, ut sensus Auctoris vix sibi constaret, nec mihi curandis his vel minimum superesset otii, quærendus fuit, qui id in se susciperet oneris. Hoc autem, grave licet & plenum tædiosi laboris, sibi imponi passus est RUDOLPHUS DYKER *Embdanus, ingenio, industria, eruditione & modestia ornatissimus, Medicinæ ut nunc summa cum laude Candidatus, ita brevi, Deo dante, ipse magno hominum bono futurus Medicus. Atque idem ille felicissimo ardui laboris successu rem optime absolvit. De eo autem & gaudeo impense, & Vobis gratulor, probe gnarus, dignius hoc opus raro exivisse in lucem. Valete! Lugd. Bat. 22. Sept.* MDCCIX.

ILLU-

ILLUSTRISSIMIS AC SAPIENTISSIMIS

SENATORIBUS,

JACOBO FOSCARENO

Equiti, & Divi Marci Procuratori.

HIERONYMO CAPELLO

ATQUE

JOANNI DELPHINO

Equiti, & Divi Marci Procuratori,

Triumviris Literariis

PROSPER ALPINUS

S. D.

nter partes, quæ artem Medicam perficiunt, Viri Illustrissimi, ea, quæ occultarum morbos continentium causarum notitiam per signa exhibet, perinde ac Imperatori hostium insidias, Medico morbos maligne ingravescentes detegit, præteritasque molestias ægro non referente aperit, præsentia cernit, de vita & morte, deque longitudine ac brevitate morborum multo antea prænoscere docet, atque demum hominem prædictionibus, quasi oraculis, auctore Hippocrate Coo, admiratione dignum reddit, ab omnibus plurimum commendatur, ac veluti divinum quoddam suspicitur. Neque immerito sane, cum Medici hanc artem perdocti, veluti Dii oracula hominibus, ita morbos futuros prædicant, ægrotorumque salutem atque exitium ante prævideant, ac non minus, quando tempore hæc futura. Hippocrates Cous pestilentiam ab Illyriis venientem prædixit, & discipulos ad opem ferendam in varias urbes dimisit; cui illos honores, quos Græcia Herculi, propter ejus merita contulerunt. Libros scripsit Prognosticorum, Morborum Epidemiorum, ac, uti aliis visum est, etiam Prorrheticorum, & Coacorum præsagiorum, quibus tota prædicendi ratio Medicis innotescit: In quibus quidem Hippocratem, quasi divinam naturæ mentem, loquentem audire licet. Quamobrem Eudemus olim Romanus & Senator & Philosophus

prædictionem a Galeno ſibi arte Hippocratica proditam maxime eſt admiratus, ita ut poſtea, ſicuti Galenus prædixerat, ſanatus, amicis alta voce clamando dixerit: Pythium Apollinem vaticinari ægrotantibus voluiſſe per os Galeni. Quibus ſane conſtat, hanc Medicinæ partem Græcis prognoſin dictam, ceteris nobilitate ac præſtantia eſſe anteponendam, Medicisque ſplendorem multum & ornamentum afferre, & ad Medicinam faciendam eſſe ſcitu neceſſariam. Etenim quis quæſo occultis morborum cauſis per ſigna haud quaquam cognitis, naturæque morbo adverſantis ſtatu, ac humorum motibus ignoratis, ægrotis opportuna præſidia adhibere poterit? Hinc fit, ut Medici hujus artis ignari, ejusdem naturæ ſtatum, humorumque motus in ægrotis minus accurate obſervantes, ſæpius ipſis intempeſtivo ac inopportuno medicamentorum uſu, aut impediendo, aut intercipiendo, utiles naturæ progreſſus, exitium inferant. Ego itaque eximia hujus partis Medicinæ utilitate; præſtantia ac nobilitate perſuaſus, cum multos annos huic ſtudio incubuerim, cum in variis, & regionibus & locis, varios morborum caſus atque eventus, tum apud præcipuos Medicinæ Scriptores obſervaverim, opus ad medicum præſagium maxime faciens compoſui, in quo de morbis prævidendis, de longitudine & brevitate morborum cognoſcenda, de præteritorum ſymptomatum cognitione, deque præſagienda vita & morte ægrotantium, ſatis accurate egi. Ac demum cum ultimam hujuſce operis partem, ſeptem libris diſtinctam, de præſagienda quippe vita & morte ægrotantium inſcriptam, multorum perſuaſione in lucem edere conſtituerim, idque libenter, ne Medicinæ ſtudioſi hoc etiam ad medicinam faciendam commodo carerent, extemplo vos Senatores Ampliſſimi mihi in mentem occurriſtis, quibus hoſce meos labores devotiſſime offerrem, ac dedicarem: primum, quoniam hoc opus, quod partem Medicinæ prope divinam (divinum enim videtur, Medicum ægrotos vel morituros, vel ſanitatem recepturos, antea prænoſcere, atque prædicere) complectitur, ſua nobilitate ac præſtantia non indignum etiam Ampliſſimorum Senatorum benignitate mihi ſit viſum. Addo mihi jamdiu fuiſſe in optatis, ut me Vobis, Triumviris Litterariis Sapientiſſimis, poſſim aliquando honoris, ac beneficii olim ſuſcepti memorem declara-

ra-

râre. Quippe qui, nedum lectionem medicamentorum, vulgo simplicium vocatam, (quæ naturalium omnium vel plantæ sint, vel animalia, vel fossilia, ad usum medicinæ facientium historiam docet, viresque ac usus omnes ad medendum, quod ipsum recte mederi est) studiosis Medicinæ merito maximi faciendam, quod absque medicamentorum notitia, neque ullus Medicus, neque ars ipsa Medica unquam esse potuerit, in studio Patavino omnium celeberrimo, mihi interpretandam detuleritis, sed etiam eam ordinariam in eodem studio, ut majori quoque honore, majori vestra benevolentia decoraret, declarastis, quod honoris & ornamenti huic lectioni alias nunquam fuit tributum. Merito itaque hosce Libros de nobilissima ac fere divina Medicinæ parte nunc in publicum evulgandos vobis Senatoribus humanissimis (quorum magnificentiam, sapientiam, justitiam, humanitatem, prudentiam, omnes nationes maxime admirantur, venerantur, suspiciunt) dedicandos duxi. Ut ea ratione quandoque etiam appareat, quantopere istius Patavini Gymnasii Medicinæ studiosis utile foret, ac quantum ejusdem studii ornamentum, atque perfectio augeretur, si una cum aliis partibus Medicinæ hæc unaquoque ad prognosticum pertinens, ceteris nobilior, omnino Medicis necessaria publice in eodem Gymnasio doceretur. Qui non avidissime audirent libros prognosticorum Hippocratis, atque libros morborum Epidemiorum? Illos tanquam prædicendi rationis præcepta continentes, atque hos tanquam casus peculiares, in quibus studiosi ad prædicendi praxin seipsos exerceant. Undique (auderem affirmare) Medicinæ studiosi Patavium confluerent, ut præter alias Medicinæ partes prognosis quoque ad Medicinam summæ utilitatis, ac splendoris facultatem, quæ olim a primariis Medicis jure merito in hoc studio tractabatur, intelligere possent. Interim Viri Illustrissimi hosce Libros, vobis a me devotissime dicatos, hilari ac perbenigno vultu accipite. At si quid ex ipsis ornamenti ad artis Medicæ studiosos ac commodi aperiatur in hoc vestro disciplinarum omnium emporio, denuo vel restituendum, vel potius instaurandum, summæ prudentiæ vestræ judicium esto. Deum Optimum Maximum precor, ut Vos & Reipublicæ vestræ felicissime, & huic Patavino Gymnasio perpetuis annis tueatur incolumes & fortunatos. Patavii. Anno salutis humanæ MDCI. die 15. Mens. Februar.

PROS-

PROSPER ALPINUS

LECTORI OPTIMO.

um in editione Librorum de Medicina Ægyptiorum studiosis Medicinæ polliciti fuerimus, Libros quoque nostros de medico præsagio conscriptos nos in lucem edituros, posteaque multis viris celeberrimis, quibus alii nostri labores alias evulgati haud ingrati exstiterunt, hortantibus, ac rogantibus, cum promissis standum esset, non potuimus, neque debuimus ipsorum desiderio plane non obsequi. Unde cum scripserimus primo de morbis prævidendis, mox de præteritorum symptomatum cognitione, tertio de longitudine & brevitate morborum, atque demum de præsagienda vita & morte ægrotantium, ex quatuor partibus totum hoc opus ad Medicum præsagium attinens, perficientibus, eam, quæ in morbis ægrotantium vitam & mortem prænoscere docet, septem libris distinctam primum publicandam consulto duximus. Quos libros propter ipsius eximiam ad Medicinam faciendam utilitatem, tum quod a multis maxime expeti intellexerimus, tam etiam, quod libros de hac quidem prædicendi parte prosecutos in promptu magis, ut typis committi possent, habuerimus, eo libentius nunc in lucem prodire permisimus. Itaque, optime Lector, hos interim legito, recte consulito, reliquosque libros de aliis prognosis partibus conscriptos prope diem exspectato Atque nostram fortasse Medicinam alias methodico moto informatam. Vale.

PROSPERI ALPINI

MAROSTICENSIS,

Philosophi & Medici in Gymnasio Patavino Medicamentorum Simplicium Professoris Ordinarii,

DE

PRÆSAGIENDA VITA

ET

MORTE ÆGROTANTIUM.

LIBER PRIMUS.

PRÆFATIO.

D eam Medicinæ partem explicandam aggredimur, quæ, quomodo de ægrotantium salute & morte præsagiendum sit, docet. De qua ob eximiam ad Medicinæ studiosos utilitatem, atque commodum, accurate nunc agendum duximus. Etenim hæc prædicendi ratio non minus Medicis, quam ægrotis plurimum emolumenti afferet. Hi quidem de ipsorum futura salute Prognosticum audientes, facilius, ac propensius Medicorum præceptis obediunt, ac exinde tutius & citius pristinam sanitatem recipiunt. Illi vero prævisis ea arte symptomatibus, quibus ægroti sunt vexandi, facilius medicamentis occurrunt. Ex quibus morborum probe cognita ac perspecta natura, curatio qualis recte profutura sit, intelligunt; atque etiam (quod maximum curatricis Medicinæ partis esse existimo) neglecta morborum prædictione, proba quidem vivendi ratio illis minime institui potest. Ipsius enim instituendæ rationem ex singulorum morborum temporum, omniumque maxime status, præcognitione pendere, Galen. *in lib* 1. *cap.* 3. *de Crisibus* hisce verbis prodidit: *Generosi autem Medici*

Prognostici summa utilitas.

atque arte Hippocratica digni est officium, futurum statum præcognoscere, cum omnem victus rationem ad ipsum inspiciens, instituat. Eadem ratione Principium morbi, atque augmentum, non ubi jam perfecta sunt, cognoscere, sed multo antea præstabit prænoscere. In hac prædicendi parte olim Galenus post unum Hippocratem, a quo artem didicit, maxime claruit. Cujus sane illustria multa præsagiorum exempla in ejus libris leguntur.

Quid de illo præsagio, imo de divina ejus mente, quasi natura loquente ad Eudemum olim Romanum Philosophum clarissimum? An non ei prædixit, qua febre esset laboraturus, non minus & diem, in qua critica alvi fluxione fuit judicata? Quid de Sexto Romano Senatore, Severo Imperatori multum familiari? an non prima die febrem adventuram, sexta die cessaturam, & decima quarta redituram, atque decima septima per sudorem prorsus solutum iri? Quid amplius? Cum, ut ex ipsius libro de præsagitione, ad Posthumum constat, in quodam juvene Romano, febre vexato, quo tempore alii omnes Medici mittendum sanguinem consulebant, sanguinem abunde e dextra nare fluxurum, eoque ægrotum juvenem sanatum iri, coram multis Medicis prædixit, continuoque erumpente sanguine, uti prædixerat, juvenis fuit liberatus? Quæ omnia ut ex ipsius sententia præter aliorum spem evenerunt, sic summam in ipso præstantiam omnes Medici admirari ac suspicere cœperunt. Martianus, unus ex primariis Medicis, Romæ in via obviam Galeno factus, ait. *Quæ ergo in eo libro secundo Prognosticorum Hippocr. scripta sunt, agnoscis, atque eadem scio, nec tamen vaticinor?* Et Eudemus a febre, uti a Galeno ipsi fuerat prædictum, sanatus, de illo alta voce clamando amicis, qui apud ipsum fuerant, inquit: *Vaticinari Pythium Appollinem ægrotantibus voluisse per os Galeni, & quibus remediis ad sanitatem revocari possint, & qua die perfecte liberari debeant.* Hinc complures non solum medendi artis ignari, sed etiam doctissimi Philosophi, ac Medici Galenum in hac arte divinum esse prædicabant, divinisque honoribus ac laudibus dignum ad cœlum usque efferebant. Cujus cum ægroti, tum

Medici præſagia perinde ac certiſſima oracula exſpectabant. Ex quibus prædicendi hæc ratio, quanti ſit a Medicis facienda, facile intelligitur. Juvat quin etiam maxime Medicos: In morbis acutis exitialibusque, qui præcognitam futuram ægrotantium mortem ubi aſſidentibus prædixerint, mortis culpa plane vacare ſolent: ægrotosque audito prognoſtico non Medicorum culpa, ſed morborum vi interemptos, aſſidentes judicant. Quod ſi antea exitium non prædixerint, ipſorum aut ignorantiæ, aut negligentiæ mortem omnes adſcribunt, interiiſſeque Medicorum cauſa pro certo habent. Hinc non pauci Medicorum noſtri temporis perdocti, propriæ conſcii ignorantiæ omnes fere acutis morbis correptos indiſcriminatim morituros prædicant. In horum quidem morborum principiis morbum ſane fore graviſſimum, ingentibusque periculis plenum, affirmant: morbisque iisdem ad ſtatum properantibus, ſymptomata cum de novo oborta, tum vel alia, quæ prius fuerant, adaucta viderint; aut quovis modo ægrotos plus ſolito inquietos, vel anxios, deliros aut ægre ſpirantes, aut plus ſolito dolentes, continuo exitium futurum affirmant, quibus, etſi paulo poſt ægroti ii ſanitati reſtituantur, tamen hæc prædicendi ratio nihil affert incommodi: Cum ea via neque parum laudis hi conſequi ſoleant; ipſorumque in arte medica nomen atque fama non parum creſcat; artis ſiquidem medicæ ignari ipſorum ſanitatem, (etſi iisdem Medicos mortem prædixiſſe, memoria habeant) Medicorum ſtudio ac diligentia ſubſecutam putant. Ex quo eos Medicos maximis laudibus extollunt. At Medici, arte Hippocratica digni, non in omnibus acutis morbis exitium perpetuo prædicant, ſcienter enim, ac docte quidem ſanitati reſtitutum iri, & morituros eſſe ex veris prædicendi artis principiis affirmant. Neque omnia gravia ſymptomatum incrementa timent, neque nova oborta ſymptomata, vel hæc ipſa multum aucta. Quinimo magis ex iis, quæ ignaris Medicis malum morem in morbis ſignificare videntur, ſalutarem aliquam criſin ſæpe eſſe exſpectandam, affirmant. Ex his itaque, cum nos hanc prædicendi in ægrotis rationem Medicis non ſolum maxime utilem, ſed apprime etiam neceſſariam eſſe intellexerimus; mirari aliquis

non debebit, si nos plane, ut methodo, a nullo antea explicata, commonstraretur, in ea tradenda, ac accurate scribenda plurimum studii adhibuerimus. Sed nunc ad illa, quibus hæc prædicendi methodus investigatur, veniamus.

CAP. I.

Ex quibus Medici in ægrotis salutem & mortem præcognoscant?

Præsagium in ægrotis unde petendum.

QUI recte cupiunt in ægrotis præsagium aperire, inprimis a quibus ipsum indagetur, intelligere debent. Hæc vero duo existunt, unum morbus, qui in corpus tanquam inimicus agens hominis corpus destruere conatur; atque alterum natura, quæ perinde ac arcis alicujus præfectus, in corpore residens, a morbo perinde ac duce aliquo exercitus, ipsum corpus tanquam arcem oppugnante defendere studet. Ut autem dux exercitus ad expugnandam arcem multis utitur militibus, ipsorum aliis, ut unam, atque aliis, ut alteram arcis partem aggrediantur, quo multis superatis tandem arx universa in potestatem veniat. Sic & morbus militum loco, pluribus utitur symptomatibus, ac aliis morbis, ut multas partes corporis eodem tempore expugnent. Ex oppositoque natura ejusce, & corporis acerrimus defensor, ipsum a symptomatum insultibus custodit, & ne morbo succumbat pro viribus operam dat. Eruditam enim esse naturam, atque arte etiam non carere, artificemque merito dici, atque animalibus consulere Hippocrat. *a) Com.* 5. *in text.* 2. *si* Galeno *in libr.* 6. *epidem.* credimus, statuit. Hæc enim partes singulas corporis facultatibus multis muniit, quibus partes, tanquam militibus ad resistendum, cum variis morbis, tum symptomatibus utuntur. Itaque eæ partes corporis facultatibus perinde ac militibus utentes, a morborum symptomatumque insultibus defenduntur. Ex quibus cuique liquido constabit, naturam corporis partes robustis facultatibus instructas habentem, difficili negotio morbo esse superandam, ipsamque contra debilioribus partium viribus seu facultatibus instructam facile morbo succumbendam. Colligamus

Morbi & Naturæ comparatio.

a) Lib. 6. Epidem, Sect 5. Text. 1, 2. pag. 1184.

gamus igitur ab his, ut nuper dictum est, salutis atque mortis futuræ prænoscendi judicium a duorum tantum, morbi nimirum & naturæ invicem colluctantis observatione pendere atque fieri. Quod Galen. *in libr. de constit. art. medicæ cap.* 18. perbelle ita expressit: *Medicus quippe his duobus, morbo inquam & natura colluctantibus, animum semper intendit, atque dum discernit, quodnam horum robustius sit, primum quidem secum de salute hominis, aut interitu, præsagium depromit. Deinde vero, quo alterum altero fortius esse novit, tum & illius præfinitum tempus agnoscit.* Nec mirari quispiam debet, si quis robur utriusque recte perpendens victurum tandem deprehendat. Quum videamus complures Gymnastas ex primis statim motionibus, quibus contra se invicem luctantes feruntur, victurum prænuntiare, & sæpe ante partam victoriam, quodque celerius adversarius succumbet. Hoc autem agunt, cum alterum altero non viderint validiorem. Quare ex alia nulla exercitatione salutem aut interitum prænoscet, præterquam ex exacta virium, tum morbi tum naturæ notitia, ex qua utriusque præfinitum tempus exquirit; ut enim celerrime solvendus morbus est, quum validiores vires fuerint; ita cito mors adventabit, si hæ imbecilliores sint, morbus vero fortior. Naturam vero morbo robustiorem significabunt validæ robustæ, ut corporis facultates, quibus ipsa non carens, vel etiam contra magnum morbum, fortissime pugnat, nec ipso facile superatur. At interdum fit, ut quemadmodum arx firmissima munitissimaque, aut militum, aut victus, aut cæterarum rerum, quibus castra, ut defendi possint, opus habent, defectu, a fortissimo Duce exercitus expugnatur; sic natura nostrorum corporum, vel etiam fortissima, ciborum inopia, aut mala victus ratione, aut medicamentis non recte adhibitis, aut denique longa morbi oppugnatione, sæpe succumbat. Ex quo ipsa aliquando castrorum Ducem imitatur, qui, cum a longa obsidione milites, victum & cætera necessaria sibi defectura, timeat, inopinanter aliquando e castris egressus repente contra obsidentem exercitum pugnam tentat, quem quandoque fortissime pugnando, aut totum

Salutis atque mortis præsagium ex quibus noscitur.

tum vincit, aut ingenti militum copia excisioni mandata, ita debilitat, ut ab ipso nihil amplius, aut sane parum sit timendum. Non dissimili argumento corporis alicujus natura sagacissima, robustissimis munita facultatibus, ex longa quandoque morbi pugna, virium defectum timens, morbo vel causis, vel symptomatibus irritata, sæpius in ipsum morbum ante opportunum tempus ad pugnam invehitur, ipsumque fortissime pugnando aut plane vincit, aut saltem plurimum ejus vires debilitat. Atque hæc miro quodam quasi discursu aut ratione (sic probe ipsam Deus docuit) in ægrotis a natura non raro fiunt. Demum natura æque omnes partes corporis non curat, sed præcipuas præcipue. Cum singularum partium corporis non æquale sit robur, quippe principaliores partes statim ab initio natura majori robore donavit, ut Gal. *in lib. de causis morborum cap.* 6. docuit. Arcis enim alicujus præfectus ac defensor, non æque omnes, sed principaliores magis arcis partes curat, & defendit, quibus præsertim expugnatis arcem universam superari sit necesse; ita natura corporis custos, ignobiles, admodumque a visceribus remotas, non tanto studio curat, quod si graviter aliquando a morbo vexentur, servata viscerum nobilium sanitate, deinceps pristinæ saluti ea restitui soleant. Curæ igitur primum naturæ sunt viscera, ut a morbi insultibus custodiat, omneque studium ad ipsorum conservationem adhibet, maximeque ad ipsum cor defendendum. Sæpeque, ut isthæc nobilia viscera morbo aliquo vexata, ac oppugnata defendantur, ac serventur, natura permittit, aut ipsa procurat, ut ab his visceribus totus morbi impetus ad aliquam partium ignobilium feratur: tantam semper, Galen. *in Lib.* 2. *cap. de usu partium* auctore, natura providentiam securitatis principalium particularum habuit, ut non raro in longis morbis Medici observare soleant, naturam robustam, diu a magno morbo conflictatam, ad aliquam ignobilem partem humores noxios transmittendo membra præcipua exonerare, atque liberare. Quo pacto sæpe multos cum acutos tum longos morbos judicatos vidimus, nempe in cruribus, cuteque, tumoribus, inflammationibus, exanthematibus, variolis, mor-

morbillis, scabie, aut aliis hujusmodi obortis. De quibus Hippoc. *in lib.* 2. *In text.* 18. §. 13. *prognosticorum a)* dixit: *Abscessus autem, qui ad crura fiunt in pulmoniis vehementibus, ac periculosis, omnes utiles sunt.* Colligamus itaque duo esse, a quibus Medici in ægrotantibus salutem & interitum præno-scent, nimirum naturam atque morbum, ac ex utriusque virium cognitione, uter sit victurus, esse judicandum. Quam rem Gal. 2. In text. 6. ita expressit. *Summa totius præsagitionis in morituris convalituris que est, quoties vis morbi cum ægri facultate conferatur.* Si enim morbus vehementior est, æger omnino morietur, si debilior quam ægri facultas, haud quaquam morietur, ubi nihil committatur. At cum sanitas non nisi declinantibus morbis, aut saltem in statu contingat, Medici diligenter naturæ & morbi viribus exploratis, an eæ eousque perdurare possint, conjectura assequi debebunt. Quod ni assequantur, quippe, an natura post morbi statum cum morbo pugnando perdurare queat, ni conjiciant, de salute & interitu præsagium haud probe prænoscent. Hinc præter naturæ & morbi cognitionem, futuri quoque status seu vigoris cognitio erit necessaria. Etenim æqualibus cum naturæ tum morbi viribus observatis, ubi status morbi cito futurus sit, naturam morbum absque dubio superaturam Medicus præsciet: at quo ex opposito tarde eodem morbi statu futuro, oppositum, atque difficile judicium fiet. Ex quo apparet sine status seu vigoris morbi futuri notitia, minime posse de salute & morte recte judicari: Quam rem expressit Gal. *in lib.* 3. *cap. de crisibus* ita scribens. *Et quidem sine horum trium exacta dignotione nihil de salute investigari contingit, non magis quam hoc sciri potest, hominis robore, oneris magnitudine, & viæ longitudine antea non perspecta: nam ægri vires portanti onus, morbus vero oneri, tempus autem, quod usque ad statum extenditur, longitudini viæ respondent?* Quo pacto igitur de ægrotante sciri potest, num quid sufficiat, si nulla status præcognitio habeatur. Ex iis itaque omnibus ratio cogit, nil tam studiose esse discendum, quam futuri status prænotionem. Itaque ex natura, morbo, atque morbi futuri status dignotione totam in ægrotis prædi-

Status futuri cognitio necessaria ad prædicendum in morbis.

cendi

a) pag. 43. lin. 18.

cendi rationem, seu methodum pendere merito diximus. At iis præmissis nunc ad singulorum notitiam assequendam declinemus, a naturæ viribus dignoscendis incipientes.

CAP. II.

De cognoscendis Naturæ viribus, atque inprimis ex quibus ipsarum cum robur, tum imbecillitas dignoscatur.

Natura, ejusque vires quomodo cognoscuntur.

CUM naturæ vires sint a nobis dignoscendæ, atque non minus, ex quibus ipsarum cognitio habeatur, de Natura, atque de ipsius facultatibus & actionibus prius est agendum. Naturam vero, illam (inquam) adversus morbos pugnantem, quandam esse substantiam seipsum moventem, in iis, quæ ab ea reguntur, corporibus inhabitantem plures existimarunt; at quid illa sit, quave ratione varias in illis actiones edat; omnes vere vel etiam nunc latet. Multis tamen Medicis, * Hippocrati, Galeno, atque aliis, quendam illam esse spiritum, vel calorem innatum, seu congenitum ex primorum elementorum commoderatione profectum, in partibus corporis spirituosis, carnosis, atque solidis viventem, persuasum est. Quam rem (etsi calorem ipsum naturam, vel animum non esse putem, sed ipso magis tanquam instrumento uti) nobis non pauca suadere existimo. Corpora siquidem, ut docet Hippocrates, pluri innato calore referta, perfectius ac robustius suas obeunt functiones, ac imbecillius, que illius caloris minus participant. Quod in puerorum & senum corporibus facile observamus, illa namque, quia plurimo innato calore valent, sua idcirco naturæ munera perfectissime præstant, seu exercent: etenim recte cibum appetunt, concoquunt, retinent, atque ipso ad nutritionem utuntur, non minusque genita excrementa inutilia rejiciunt & consumunt. Ex quo maximos gravissimosque morbos pueri aliis aliarum ætatum hominibus facilius ferunt. Senum vero corpora caloris inopia

ac

* *Gal. in 9. de Hip. & Plat. decr. cap. 9. Gal. in 4. aph. 37. & in 5. aph. 21. Gal. in 2. aph. 51. Gal. in 11. method. med. c. 1. In 1. aph. 14.*

ac defectu omnium maxime languidiſſimis functionibus utuntur. Præterea in ſingulis quoque corporis partibus id licet obſervari, quo enim cerebrum, ſtomachus, hepar, cor, atque cætera alia membra, plus nativo illo calore valent, ſive ejuſce caloris plus habent, eo robuſtius naturalia munera obeunt, ac exercent. Quo vero minus, ad obeunda naturæ opera eo imbecillius ſe gerunt. Cerebrum plurimo calore utens recte concoquit, pauca excrementa gignit, ipſaque valenter digerit, reſolvit, vel rejicit, in quo ſenſus omnes ob id puriſſimi exercentur. Frigidius vero debiliter concoquit, excrementa multa coacervat, ipſisque ea de cauſa aſſidue ſcatet, quo ſenſus non recte ſuas edunt functiones, vel eas debiliter & imperfecte. Quod eodem modo & de aliis noſtri corporis membris demonſtrari poteſt. Ex quibus quidem natura nihil ſane aliud, quam calor temperatus, congenitus, ſive innatus creditur, probe (uti in brutis etiam animalibus apparet, quæ, quod plura ratione agere videantur, non omnino diſcurſu carere quibusdam naturæ doctis perſuaſum eſt) ab Auctore noſtræ creationis perdocta, atque erudita. De qua Gal. *in Capite 2. lib. 2. de dieb. decretoriis: Phyſicum eſſe convenit, qui hæc judicet, & perſuaſum habere naturam prorſus ſufficere; & ſumma quadam providentia corpori noſtro proſpicere: Item propriis etiam motibus ordinatis, ſi quid aliud, ita & ipſam uti.* Et in lib. de cauſis morborum *cap. 2. Rationem enim quandam, atque mentem naturæ tribuemus, ſi ita ſimpliciter ipſam quicquid inutile eſt, deponere affirmemus, ex nobilioribus partibus ad ignobiles.* Ex quo Hippoc. *in lib. 6. a) cap. 6.* & idem ait: *Morborum naturæ medicæ*, atque ibidem Galenus *Com. 5. text. 1. Hippocratem non eſſe ex illorum cœtu, qui naturam arte carere arbitrantur, ſed eam eſſe artificem, animalibusque conſulere*, tradidit. Hæc vero triplici differentia diſtinguitur; una ſiquidem *animalis* dicitur, quod functiones ad animam, ſeu ratiocinatricem facultatem attinentes obeat: *naturalis* altera, quæ ad appetitricem, altricem, generatricem: atque tertia *vitalis*, quæ vitæ cuſtodiæ maxime præeſt. Has Gal. *in lib. IX. cap. 10. meth. medendi*, ita expreſſit: *Gubernans animal* (ut in lib. de Hippoc. & Platonis dogmatibus eſt monſtratum,)

Natura quomodo diſtinguitur,

B

a) Lib. 6. Epidem. Sect. 5. Text. 1. pag. 1184.

tum,) *tres diversi generis facultates toti corpori ex suo quodam veluti fonte, quæque distributæ: eas Plato animas vocat, propriam cujusque substantiam inveniens. Est enim earum quædam ad nutriendum animal necessaria, ac cum stirpibus communis: quæ jecur veluti pro fonte habet: Canales vero ab hac in totum corpus sparsos, ipsas venas: hanc seu appetitricem, seu naturalem, seu altricem voces, nihil interest: veluti si animam aut facultatem. Altera est, quæ non modo, ut stirpibus aut vita præditis, sed etiam ut animalibus anima est insita: Hæc sedem in corde habet, ipso quoque insiti caloris quodam seu fonte. Ab hoc fonte canales arteriæ sunt, vocanturque hæ multis sane nominibus: nam & facultas, sive virtus vitalis, & facultas, sive virtus animosa, & anima vitalis, & anima animosa dicitur. Tertia anima ratiocinatrix in cerebro domicilium habet: ea voluntariis actionibus una cum sensibus præsidet.* Utitur & hæc particulis quibusdam seu canalibus, nempe ipsis nervis, sensum motumque per hos in totum animal transmittens. Tres itaque hæ sunt facultates, quæ corpus a morbo defendunt, *animalis*, quæ cerebri, *vitalis*, quæ cordis, & *naturalis*, quæ hepatis curam habet. Hæ tribus alicujus arcis præfectis, eam defendentibus comparantur, qui, cum per se soli nequeant ejus defensionem tueri, seu recte sustinere, militibus utuntur, quibus ab arce infensos hostes propellant. Sic quælibet prædictarum facultatum pro militibus functionibus quibusdam contra morbos utitur. Donatæ etiam sunt facultates nonnullis instrumentis, quæ ipsis subserviant, cum corporum sanitatem curare student. *Animalis* siquidem facultas, (quam in cerebro sedem habere diximus) nervos; *vitalis* in corde arterias, ac *naturalis* in hepate venas habent: per has sanguis ad omnes corporis partes nutriendas labitur, ac per nervos iisdem partibus sensus & motus, atque demum per arterias vitalis spiritus a corde communicatur. Vivunt itaque corporis partes ope vitalis spiritus, sentiunt, ac moventur animalis a cerebro per nervos in ipsas effusi atque emanantis; Nutriuntur denique a sanguine ipsis per venas a jecore accedente. Quælibet quoque pars vita non destituta a natura nervis arteriis venisque referta, continue ex sanguine, ac gemino nuper

Corpori tres insunt facultates.

dicto

dicto ſpiritu, alitur, vivit, ſentit, ac movetur. Hinc ſingulis corporis partibus adſunt ii ſpirituum calores, quibus functiones omnes, ſeu actiones, ſcilicet animales, vitales, naturales vitæ conſervandæ cauſæ, obeuntur: Hosque calores, a quibus actiones eæ obeuntur, Medici merito vires appellant, quas natura ſingulis partibus, prout opus eſt, diſpenſat. Quo etiam facultas diſpenſatrix a Medicis eſt nuncupata. Facultates vero omnes propriis actionibus perficiuntur. Naturalis quidem tres præcipuas habet, quippe nutritionem, auctionem, atque generationem; quibus multæ aliæ deſtinantur, quæ ſunt attractrix, retentrix, concoctrix ſeu alteratrix, ac expultrix: Sine his corporis partes neque generantur, neque nutriuntur, neque augentur. Non me latet his longe etiam plures, ſervientes huic facultati, actiones ab aliis recenſeri, quas tamen omnes ſub prædictis contineri haud ignoro. Attrahunt enim partes, quo nutriantur, alimentum, vel quo exonerent præcipuum, nobileque membrum, excrementum, ut veſicula bilem, lien ſanguinis fecem, & urinam veſica. Retinent partes attractum alimentum, quoad ipſum perfecte coxerint, atque excrementum, donec copia diſtendendo, aut qualitate infeſta partes valde moleſtet. Coquunt non minus, quoad in ſubſtantiam partis nutriendam alimentum mutatur. Quod ut fiat, facultas pluribus utitur coctionibus, pro variis præparationibus, priusquam partes ſimilares ſanguinem recipiant, ſibique ipſis ultima coctione edita aſſimilent. Variæ profecto in variis membris ad illud operis a natura deſtinatis concoctiones fiunt. Cibus inprimis in ſtomacho ſuſceptus coquitur, poſteaque rurſus in venas attractus coquitur, quoad in ſanguinem mutetur; qui dehinc per venas ſingulis partibus conceſſus in ipſarum ſubſtantiam, poſtrema peracta coctione, mutatur. Expellunt etiam, aut quod alterari, ſeu coqui non poteſt, aut quod quantitate vel qualitate moleſta lædit. Hinc omnes partes, quoad poſſunt, noxios humores a ſe propellunt, ipſosque partes aut naturæ, aut morbi alicujus ratione factæ debiles, recipiunt. Atquæ hæc de facultate naturali. Vitalis vero facultas, qua corporis partes vivunt, duabus tantum functionibus ſeu actionibus utitur, quip-

Facultas naturalis quæ?

Facultas vitalis quæ?

quippe pulſatione arteriarum, atque reſpiratione. Hac quidem frigidus aer per aſperam arteriam & pulmones ad cor vehitur, ut calor vitalis igneo temperamento donatus (qui abſque ventilatione, quin reſolvatur & marceſcat, ſervari non poteſt) ejus frigore coerceatur, neque diffluat, neque exſtinguatur. Pulmonum vero dilatatione (veluti eorundem compreſſione innati caloris fuligines geniti evacuantur, puriorque vitalis ſpiritus redditur) cordis calor recreatur, fitque purior. Idem in toto corpore pulſatione arteriarum fit, quando ipſarum dilatatione (quam Græci *dyaſtolen* vocant) calor refrigeretur, & compreſſione, *ſyſtole* vocata, quod ex humorum deuſtione in toto animante contractum eſt, veluti fumidum excrementum expellatur. Quod Gal. in multis locis meminit, & *cap.* 33. *de cauſis pulſuum* hiſce verbis: *Quod tuendi cauſa caloris univerſi corporis creati (ſcilicet pulſus) ſunt, quem refrigerent; & ſi quid ſit fuliginis ex ſuccorum aduſtione contractum, id excernunt e veſtigio.* Etiam illo loco dictum eſt, ad gignendum hos conferre animalem ſpiritum. Reſpiratio a natura facta eſt caloris innati cordis cauſa, ut refrigeretur, & a fumoſis halitibus expurgetur, & pulſatio arteriarum non minus addita eſt, caloris vitalis in toto corpore effuſi refrigerationis, atque purificationis gratia. Animales denique functiones plures exiſtunt, ſcilicet animalis ſeu voluntaria, quæ nervis atque muſculis eſt deſtinata, quintuplexque exiſtit, una ſenſitiva, quæ in alias quinque ſubdividitur, quippe in videndi, odorandi, audiendi, guſtandi, tangendique actionem. Secunda eſt motiva, qua corporis ſingulæ partes moventur. Tertia imaginandi. Quarta ratiocinandi, & poſtrema memorandi. Hæque ſunt omnes facultatum actiones, quæ inculpatæ, ac robuſtæ in corpore cognitæ naturam robuſtiſſimam præmonſtrant, plurimumque innati caloris ad ipſas facultates ipſam mittere, ac inſtrumenta quibus ea obeuntur; itaque primum ipſorum principium, nempe cerebrum facultatis ſedem nullo vitio teneri. Infirme vero debiles vel vitiatæ oppoſitum utique denotant; quando hæ, caloris (quem vires appellant) inopia, vel debilitate, aut vitio inſtrumentorum, aut ex cauſa morbifica ita obeantur.

Facultas animalis quæ?

Ab

Ab actionum itaque robore & debilitate, totius naturæ potentia seu vis quanta sit conjicitur. Sed quod nos hactenus universaliter conjecimus, nunc singillatim attingamus.

CAP. III.

De facultatum actionibus robustis cognoscendis.

Actiones, quæ in corpore perfectissimæ obeuntur, facultatis, a qua emanant, robur ideo significant, quoniam nedum facultatis, sed & illius sedis (quod primum facultatis instrumentum Gal. vocat) atque aliarum partium, vel instrumentorum, primo instrumento inservientium perfectæ sanitatis certa sunt indicia, ut Galen. *in* 1. *lib. cap.* 2. *de sympt. causa* tradidit. Cum itaque in ægrotis, ut ab animalis facultatis actionibus incipiamus, omnes cum interni tum externi sensus, scilicet visus, olfactus, gustus, tactus, nihil a statu naturali mutati observantur, recteque, quod ad imaginationem, memoriam, rationem, atque motricem potentiam pertinet, tunc se habent, (sic robustam recteque valentem facultatem cerebrum inhabitantem significant) ut nihil omnino ipsam offensam exinde præmonstretur habuisse. Quod Hippoc. *in lib.* 2. *aphorism.* 33. nobis indicasse visus est, quum dixerit: *In quovis morbo mente constare & bene se habere ad ea, quæ offeruntur, bonum: contrarium vero malum.* Naturaliter itidem homines respirare, atque arteriarum pulsus, magnos, vehementes, æquales atque ordinatos habere facultatis vitalis seu animosæ fortitudinis nobis est indicio. Hoc Hippoc. in 1. *libr. prognosticorum a) text.* 25. ita expressit: *Spirationis autem facilitatem existimari oportet, perquam magnam vim habere ad salutem in omnibus morbis acutis, qui cum febre sunt, & in quadraginta diebus judicantur.* & Galen. *in Comment. cap.* 7. naturalem respirationem appellavit spirationis facilitatem, significantem neque thoracem, neque cor, ac pulmonem, neque præcordia doloris quandam habere affectionem, quin etiam neque partes quasdam iis admittas. Et *in lib.* 1. *de præsag. ex pulsibus*,

Facultatum actionum robur, unde cognoscitur?

Animalis facultatis actiones robustæ unde noscuntur?

Vitalis facultatis actiones robustæ unde cognoscuntur?

a) pag. 38. lin. 11.

ſibus; de pulſibus, hanc facultatem robuſtam denotantibus, ita habet? *Vehemens enim pulſus a facultatis ſemper robore fit, ac quo ſit vehementior tanto robur majus eſſe facultatis.* Non ſecus etiam de naturalis facultatis functionibus dicendum erit, ægrotos namque probe cibos appetere, atque ex ratione ſitire, optimum eſt, exindeque robur facultatis ſignificatur, non minus & partes ad ſe alimentum recte attrahere, retinere, concoquere, excrementumque per loca convenientia expellere; idem oſtendet *com.* 2. Ex quibus naturalis facultatis actionibus duæ ſunt præcipuæ, ad hujus potentiæ robur ac debilitatem denotandam, quippe excrementorum coctio atque excretio. De illa Hippoc. *a*) *in lib.* 1. *text.* 45. cap. 9. & idem ait: *Coctiones celeritatem portendunt judicii, ſecuritatemque ſalubrem.* Et Gal. *in lib. de conſtit. art. medicæ* dixit: Quibus omnibus hoc commune eſt, nunquam morbum ſolvi poſſe, niſi prius in excrementis coctionis ſigna conſpiciantur. Unde ſive aures male habeant, ſive oculi, ſive fauces, &, ut ſummatim omnia dicam, coctiones omnes celerem criſin, ſalutisque ſecuritatem indicant, & in 1. *de criſibus cap.* 8. ſcribit, coctionis ſigna nunquam male apparere. Non minus *in libr.* 3. *cap.* 3. affirmavit, cum millies, dum criſes fierent, interfuiſſet, neminem unquam vidiſſe intereuntem, qui præcedentibus coctionibus criſin habuiſſet. & in 1. *aphoriſm.* dixit, coctiones naturam morboſis cauſis prævalere perpetuo præmonſtrare. Hanc ſequitur excretio, quæ poſt coctionem apparens ſemper facultatis robur indicat, certamque ſalutem prænuntiat. Natura enim perpetuo hoc ordine procedit, ut prius concoquat, mox expellat. Quo omnis excretio poſt coctionem apparens optima & ſalutaris judicatur. Hæc vero duobus modis fit, uno modo, ſingulis corporis partibus propria excrementa in ipſis genita excernentibus; altero, cum multitudine humorum exſuperantium vel qualitate, vel utroque modo eadem partes gravatæ excernunt. Quam excretionem præmonſtrant excrementa probe concocta, atque ſecundum naturam excreta. Quorum abſolutiſſimam tractationem poſtea quippe in ultimo libro inſtituemus. Hæc vero ita prodeuntia excrementa, perfectam, ut docet Hippocrates, partium, a quibus procedunt, ſani-

Naturalis facultatis functiones robuſtæ, unde cognoſcuntur?

Excretio poſt coctionem duobus modis fit.

a) Lib. 1. Epid, Sect, 2. p. 948. Lit, F.

ſanitatem indicant. Altera vero excretio, in qua humores quantitate aut qualitate moleſti, debito tempore vacuantur, expultricem facultatem robuſtam, naturamque ipſam morbo prævalere, certo præmonſtrant. Cujuſmodi ſunt criticæ ſanguinis eruptiones, urinæ copioſiores, alvi dejectiones, vomitus, ſputa, atque ſudores. Hæ etenim omnes naturam cum robuſtam tum cauſis morboſis prævalentem ſignificant. De proba ſanguinis excretione Hipp. in 1. *epid. a) comm.* 2. *text.* 65. & idem ita habet: *Febribus autem ardentibus, quibus rite ac largiter ſanguis per nares erupit, ea de cauſa maxime ſervabantur.* Quod in Cleonactide *b*), Pericle *c*), virgine Abdera *d*), Heropyto *e*), muliere moroſa *f*), Lariſſa virgine *g*), Metone *h*) atque in aliis multis ab Hippocrate *aphor.* 73. fuit obſervatum, de quibus ait: *i*) *Sanguis autem plurimis erupit; præcipue adoleſcentulis, & adultis. Quorum periit maxima pars, quibus ſanguis non erupit.* Et Gal. paulo poſt *com.* 3. *text.* 88. *de Metone* dixit. *Largæ de naribus eruptiones ſanguinis liberant fere.* Sane enim a ſola videtur ſanguinis eruptione & judicatus & ſervatus, quanquam non omnino tuta ſigna haberet. De urinarum vero probis excretionibus ſeu purgationibus poſt coctionem apparentibus. Hippoc. *in lib.* 4. *aphoriſ.* 74. inquit: *in quibus ad articulos ſperatur abſceſſus, liberat ab abſceſſu urina multa, craſſa, alba facta.* Qua ſcilicet alba, craſſa, & copioſa cum multa ſubſidentia Nicodemum fuiſſe judicatum *in lib.* 3. *Epidem. k*) *com.* 2. *text.* 2. poſteritati tradidit, & Charionem *l*) multis bilioſis. Nonnunquam etiam nigras tunc temporis excretas multis profuiſſe Gal. *in lib.* 3. *Epid. com.* 3. *text.* 73. his verbis affirmavit, dicens: *Equidem quandam novi, quæ talibus urinis magna copia evacuatis, auxilium percepit:* & de dejectionibus ſalutaribus, naturam morbo prævalentem præmonſtrantibus, *in libr.* 4. *aphoriſm.* 28. Hippoc. ita habet: *Et, quibus ſurditas, ſupervenientibus bilioſis dejectionibus, ceſſat:* ac in *lib.* 6. *aphor.* 17. *Lippientem ab alvi profluvio corripi, bonum.* De Heropytoque *m*) judicato *in lib.* 2. *Epid. com.* 2.

Circa

a) Lib. 1. Epid. Sect. 2. pag. 951. lit. E.
b) Lib. 1. Epid. Ægrot. 6. p. 982.
c) Lib. 3. Epid. Ægrot. 6. p. 1102.
d) Lib. 3. Epid. Ægrot. 7. p 1103.
e) Lib. 3. Epid. Ægrot. 9. p. 1106.
f) Lib. 3. Ægrot. 11. p. 1108.
g) Lib. 3. Epid. Ægrot. 12. p. 1110.
h) Lib. 1. Epid. Ægrot 7. p. 983.
i) Lib. 1 Epid. p. 951. lit. G.
k) P. 1108. Ægrot. 10.
l) Lib 3. Epid. Ægrot. 5. p. 1072.
m) Lib. 3. Epid. Ægrot. 9. p. 1106.

Circa diem centesimum alvus fuit turbata, multis biliosis durabantque diu multa talia. Gal. vero clarius de hac excretione *in lib.* 1. *aphor.* 22. ita scribit: *Quando igitur post morbi coctionem aliquis humor vitiosus excernitur, tunc corpus a natura expurgatur, & propter hoc atrabilis, & alius omnis humor hujuscemodi, ubi signa coctionis in morbi processu apparuerint, bonam significat evacuationem.* De ea itidem, quæ per vomitum fit, Hippoc. *in lib.* 2. *Prognost.a) aph.* 15. dixit: *vomitio autem utilissima est, quæ pituita ac bile permista quam maxime est:* & de excretionibus in suppuratis ait: *b) Quicunque ex morbo laterali fiunt empyi, id est suppurati, si quadraginta diebus purgantur, a die qua fit ruptio, liberantur.* & de sudoribus: *c) Sudores autem optimi sunt per omnes acutos morbos, si per diem eveniunt decretorium, & integre sedant febrem, si ex toto corpore prodeant, faciantque, ut æger ferat facilius morbum.* Atque hæ omnes sunt excretiones expultricem facultatem robustam præmonstrantes, quæ sic valida contra morbum pugnat, ut interim sola excretione ipsum superet. Quod de Metone Gal. *in* 1. *prognost. text.* 35. animadvertit, de quo ait: *Sane enim a sola videtur sanguinis eruptione, & judicatus, & servatus; quamvis non omnino tuta signa haberet.* Ex hac prævalida excretrice facultate Hippoc. in iis, qui in secunda epidemica constitutione ægrotarunt, maximam utilitatem cognovit. Nam *in libr. d) Epidem. com.* 2. *tex.* 79. hujusce potentiæ tale commodum iis fuisse dixit, ut fere omnes, qui forte hac excretoria vi valuerunt, evasisse animadverterit. Quæ res nobis ex ipsius sermone conspicua magis fit, qui est hujusmodi: *At vero hoc statu quatuor his præcipue signis servabantur; quibus enim aut ex naribus probe sanguis erupisset; aut qui per vesicam urinas multas, & multo bonoque præditas sedimento reddidissent; aut per ventrem, turbida biliosa tempestive processissent; aut qui in dysenteriam incidissent. Multis vero usu venit, ut non ab uno illorum judicarentur, sed per omnia plurimi excernerent, qui quidem gravius habere videbantur: Veruntamen omnes, quibus hæc accesserunt, superstites erant.* At de cognoscendis robustis naturæ actionibus, hæc nobis sufficient. Nunc ad debilium dignotionem declinemus.

CAP.

a) p. 41. lin. 3. b) lib. 6. Aphor. 15.
c) Progn. p. 38. lin. 15. d) lib. 1. Epid. Sect. 2. p. 558. lit. E

CAP. IV.

De naturæ actionibus debilibus cognoscendis, & primo ex animalis facultatis symptomatibus.

Validis seu robustis naturæ actionibus, quæ ipsam morbo prævalentem ostendunt, recte perspectis, ad debilium notitiam descendimus. Quæ * tribus modis prælanguescunt, scilicet ubi omnino tolluntur, aut diminuuntur, aut denique vitiantur. Unde in ipsis varius debilitatis gradus nobis innotescit: etenim maximam naturæ debilitatem actiones sublatæ explicant, quippe cum ipsis facultas plane destituitur. Præsertimque si hæ, resoluta aut emortua facultate, aut primo facultatis instrumento læso, tales prodeant, seu deficiant. De his Hippoc. *in lib.* 4. *aphorism.* 49. ait: *Si non videat vel non audiat, jam debili exsistente corpore: quicquid horum evenerit, mors proxima est.* Et in *Epidemiis: a) partes extremæ frigescebant, atque ad calorem amplius non redibant.* Et ex naturali facultate in Hermocrate *b*) exstincta; *perpetuo a cibo abhorrebat, omnino mente constabat, loqui non valebat, lingua inaruit, non sitiebat.* Minus malum vero portendunt, quod minorem quoque naturæ debilitatem denotent, quæ fiunt aut cum defectu, aut cum vitio, non tamen ex facultatis defectu vel vitio, neque primo ejus instrumento læso (quando & hæ actiones imminutæ aut vitiatæ magnum periculum præmonstrent) sed læsis tantum instrumentis primo servientibus, cujusmodi sunt surditates, cæcitates, paraplegiæ, tremores, atque aliæ actiones diminutæ aut vitiatæ, quarum ii affectus symptomata exsistunt, quæ læsis instrumentis primo quippe cerebro servientibus concitantur. At hanc rem accuratius attingamus & illustremus per singulas tres facultates discurrendo, ab animali exordientes; quæ cum triplicem habeat potentiam, nimirum ratiocinatricem, motricem, ac sensitivam. Nunc de prima agamus. Itaque ut nuper diximus, ægrotos mente constare opti-

Naturæ actiones tribus modis prælanguescunt.

Animalis facultas prælanguida.

C

* *Gal. in* 1. *de sympt. caus. cap.*

a) Lib. 1. Epid. p. 966. in Philisci Historia *b*) Lib. 3. Epid. Ægrot. 2. p. 1062.

Ratiocinatricis facultatis debilitas unde noscitur?

optimum eſt, quippe quod facultatem adverſus morbum animalem viribus maxime valere denotet, ita ſublata ratione ac diſcurſu eandem maxime languidam, atque morbo imparem viribus comprehendimus. Ipſamque facultatem, aut primum inſtrumentum, nempe cerebrum, quod alias ejus ſedem eſſe diximus, aut alia inſtrumenta, primo ſubſervientia, aut denique omnia ſimul læſa, cognoſcimus. De quibus in *Prorrheticorum a) text.* 8. *Prælanguentium deſipientiæ peſſimæ*, ut & Thraſynonti contigit, &c. *Tremulæ, b) obſcuræ, blandæque, & contrectabiles deſipientiæ, valde phreniticæ*, ut Didymacho obvenit. Nec non *a ſanguinis*, dixit Hippoc. *in* 7. *Aphor*. 9. *profluvio deſipientia, aut convulſio, malum.* Hæc ſane ſymptomata ſunt, quæ facultatem reſolutam conſequuntur. Sicuti veras omnes phrenitides (quoniam cerebrum primum facultatis inſtrumentum maxime læſum explicant) Galenus plerumque lethales eſſe, putat: quo in primo *Prognoſt. text.* 36. omne genus phrenitidis eſſe exitioſum affirmavit: & in primo *Prorrhetic.* dixit, *eas, quæ in tremorem finiuntur, quod fiant facultate reſoluta nervis ſupra modum arefactis, exitialiſſimas eſſe.* Idem fere denotare deſipientias, quæ cum ſtudio fiunt, Hippocrat. *c)* ſtatuit, quia a flava bile, cerebrum lædente oriuntur: omnium maxime lethales eſſe a flava bile, nimio calore ad exuſtam accedente, concitatas, qua amentes furioſi ferarumque modo effrenes, iracundi feroceſque homines redduntur. Continuæ itaque hæ deſipientiæ cum febre continua (quod & cerebrum peſſimo humore lædi, & ea læſione quam brevi facultatem extinctam iri præmonſtrent) naturam viribus morbo longe infirmiorem, ſignificant. Quare cum ratio tum imaginatio admodum læſa, cerebri virtutem maxime debilem oſtendit. Memoria quoque eodem modo ſublata aut imminuta, aut vitiata, idem fere in morbis acutis denotat: quam memoriam in ea peſte, quæ Athenas devaſtavit, multos peſte infectos ita perdidiſſe, ut neque conſanguineos, neque amicos cognoſcerent, neque (quod mirabilius eſt) ipſorum nomina recordarentur. Theucid. hiſtoricus narrans, iſtius quoque potentiæ debilitatem attigiſſe, viſus eſt. De hac ipſa Hippoc. *in lib.* 3. *Epid. d)* ſcripſit.

Obli-

a) Lib. I. *b)* Prorrh. Lib. I. text. 34. *c)* Coac. præſag. text. 47. & Lib. 6. Aphor. 53. *d)* p. 1085. lit. E.

Oblivio ſub acceſſiones, languor, vocisque defectus, & Gal. *in Commento. Et oblivio manifeſta eſt, & monſtrata frequenter eſt, de exitialibus eſſe*, & in *libr.* 1. Prorrheticorum. *a*) *Ignorantia cum rigore malum; malum quoque oblivio.* Ex quibus actionibus ita læſis licebit facultatis impares cum morbo vires, & maxime prælanguidas cognoſci. Ceterum cum hæc recitata ſymptomata, nonnunquam ſint ſigna judicatoria, quæ ante ſalutarem criſin conſpici ſolent, ideo accuratius ab iis, quæ facultatem debilem denotant, erunt diſtinguenda. Idemque faciendum in aliis omnibus cujuslibet facultatis actionibus læſis, naturam debilem ſignificantibus. De quibus Galenus *in primo de Criſibus* ita habet. *Quæ vero veluti horum ſigna indicativa ſunt, deliria exiſtunt, atque vigiliæ, & ſomni graves, & dolores, & lacrymæ, & difficultates ſpirandi, & tenebræ oculis obortæ, & quæcunque ſimilia, etenim hæc, ſi abſque coctionis ſignis apparuerint, ſunt peſſimarum diſpoſitionum indicia. Hæc in morborum principiis, quo tempore natura nondum humores concoxit, & ſuperavit, apparent.* De his Hippoc. *in ſecundo Prognoſticorum*, in hunc modum ſcripſit. *Ceterum in principiis febrium ſive delirium acceſſerit, ſive alicujus membri Syderatio periturum hominem, ſciendum eſt, ſi non omnino aut ex optimis ſignis aliquod accedat, aut corporis vires adſint.* Signa vero criſin indicantia in ſtatu morbi obſervari Gal. *in primo de Criſib.* ſtatuit, ac ipſa poſt ſigna coctiones perpetuo eſſe ſalutaria. At modo ad id, ex quo digreſſi ſumus, redeamus. Cognitaque natura virium ex ratiocinatricis potentiæ actionibus læſis debilitate, nunc ſymptomata quoque, quæ motricem facultatem prælanguidam oſtendunt, attingamus. Partes itaque corporis motu atque ſenſu deſtitutæ facultatem animalem reſolutam indicant. Quo Hippoc. *lib.* 2. *Aphoriſm.* 42. dixit. *Solvere morbum, quem apoplexiam vocant, fortem impoſſibile, debilem vero non facile.* Quemadmodum optimum eſt corpora facile moveri, ita non recte moveri malum. Hippoc. *in lib.* 3. *Prognoſtic. b*) *aph.* 46. ait. *Qui dolore vexatur, facile convertatur, ſitque reſurgendo levis oportet, ſi corpus omne grave eſt, & item manus ac pedes, majori cum periculo eſt.* Sunt itidem aliquarum tantum partium reſolutiones (quas paralyſes

Motricis facultatis debilitas unde noſcitur?

 Græci

a) Text. 64. *b*) pag. 39. lin. 33.

Græci vocant) prælanguentem naturam præmonstrantes, eæque præsertim, quæ læso cerebro excitantur. Cujusmodi in febribus continuis est aphonia, scilicet vocis resolutio, de qua auctor *Prorrheticorum a)* habet. *Quæ cum exsolutione fiunt & Catochæ, & aphoniæ perniciosæ sunt.* Fiunt vero hæ non raro etiam ob convulsiones linguæ, vocis nimirum instrumentis multo humore imbutis, aut ab igneo calore admodum exsiccatis, quo pejus malum est. At quæ, læso cerebro, exsoluta facultate fiunt, lethales exsistunt, uti in Sileno observatum est, de quo Hippocrates *b)* ait. *Septimo die obmutuit, & in Philini uxore c) die septimo decimo.* Sed hæ perniciosæ resolutiones apparent semper cum aliquo ex exitialibus signis, quando nonnullæ, ut nuper dictum est, aliquando fiant, partium resolutarum læsis tantum instrumentis, ac aliquando criticæ, qualis in muliere trimestri fœtu gravida *d)* apparuit, *ipsa enim die tertia obmutuit, quæ quinto sudore fuit judicata.* Quæ vero læso cerebro fiunt, semper cum aliis pravis signis nobis innotescunt, qualis fuit, quæ in Pythione illuxit, de quo Hippoc. *e)* ait. *Altero die sub meridiem extremæ partes frigebant, præter ceteras manus & caput, obmutuit, brevispirans, redit calor.* Hanc aphoniam Galen. *in commento* docuit caloris refrigerationem, & maximam virium imbecillitatem prænotare. Atque sic ex sublato motu, ac diminuto, partium corporis facultatem animalem debilem, viribusque morbo infirmiorem cognoscemus. Ex vitiatis quoque motricis potentiæ actionibus, quarum symptomata sunt convulsiones, singultus, tremores, rigores, & horrores, idem perquirendum est, hæc enim symptomata itidem naturam, & præsertim animalem, morbo infirmiorem denotant. De convulsionibus Hippoc. *in lib.* 4 *Aphoris.* 66. ita habet. *In acutis febribus convulsiones, & circa viscera dolores fortes, malum; & ubi f) sanguis multus fluxerit convulsio aut singultus superveniens, malum.* Et postea: *g) A vomitu singultus, & oculorum rubor, malum; & h) ab ileo vomitus, singultus, desipientia, vel convulsio, malum.* Tremores eodem modo in acutis morbis, quod hanc facultatem debilem præmonstrent male apparent, omnium vero maxime, si a vehementi phreni-

tid

a) Lib 1. text. 96. *b)* Lib. 1. Epid. Aegrot. 2. p. 969 *c)* ibid. Aegrot. 4. p. 976. *d)* ibid Aegr. 18 p 990. *e)* Lib. 3 Epid. Aegr. 3. p. 1098. *f)* Lib. 5. Aph. 3. *g)* Lib 7. Aphor. 3. *h)* Lib. 7. Aphor. 10.

tide appareant, lethales existunt, teste auctore *Prorrheticorum in* 1. *lib. a) tex*. 31. qui ait, *phrenitica in vehementer trementia finiuntur*. Et postea. *b) Mente ob melancholiam aberrantibus tremores supervenientes, maligni*. Gal. *in comm. tex*. 2. ait. *Cum igitur talem ob affectionem tremor fiat, vehementer exsiccatos ostendit nervos, atque ob id hominem lethaliter habere*; & paulo post. *Qui ergo ex atra bile, mente aberrantem superveniente tremore, certo moriturum affirmat, non fallitur*. Et de rigore itidem prælanguidam hanc facultatem indicante, *in* 1. *lib. Prorrhet. c) tex*. 24. *Ignorantia cum rigore, malum*; & *a rigore d) refrigeratio non recalescens, malum*; & *post e) oculorum perversionem in febre laboriosa rigor superveniens, mortem fatetur*. Et Hippocrates *in lib*. 4. *Aphorism*. 46. *Si rigor inciderit febre non intermittente ægro jam imbecilli, exitialis*. Et *in* 7. *lib. aph*. 7. *Ex multa potatione rigor & desipientia, malum*. Rigor etiam in febre acuta, quam aut nulla evacuatio sequitur, aut non bona, facultatem maxime debilem ostendit, veluti mulieri, quæ in foro mendacium decumbebat, evenisse Hippoc. *f*) vidit, quam ait ante exitium rigorem habuisse, cum sudore frigido, qui est pessimus, ut posterius ostendemus. Idem notant horrores, de quibus Hippoc. *in lib*. 3. *Epidem. com*. 3. *tex*. 3. *g*) scripsit: *Horrebant & sub mortem delirabant, ut Critoni h) accidit*. Vigiliæ etiam debilem facultatem ea ratione significabunt. Assiduæ enim vigiliæ vires maxime resolvunt, cerebrumque siccant. Quo Hippoc. *i*) ait, *hominem neque noctu, neque interdiu dormire pessimum esse*: hinc etiam addidit: *vigilias, k) quæ modum excesserint, malas*. Interdum vero vigilant ægroti non siccato cerebro, atque existincta facultate reddita debili, sed antequam fiant crises salutares, ut Gal. in *lib*. 3. *cap*. 5. *de Crisib*. meminit, quod & *ad Sect*. 4. *Aph*. 71. ita habet: *Vigilant enim magna ex parte & graviter se habent, ac febricitant vehementius ægri, quanto propius ad judicationem accedunt*. Sed, ut alias quoque dictum est, hæ vigiliæ, signis coctionis prægressis, excitantur, illæ facultatem debilem significantes principio morbi, quo tempore omnia cruda exsistunt. Assiduæ vero & diu durantes pessimæ exsistunt, quippe naturam partim exsolutam, &

a) text 9. *b*) text. 14 *c*) text 64. *d*) text. 65. *e*) text. 69. *f*) Lib. 3. Epid Aegr 12. p. 1080 *g*) Pag. 1089 lit G. *h*) Lib. 1. Epid. Aegr. 9. p. 935. *i*) Prognost. p. 39. lin. 52. k) Lib. 2. Aphor. 3.

& partim exſolvi præmonſtrantes. Quales in uxore *a*)Dromeadai, atque in illo, qui caleſcens *b*) cœnavit, Hippoc. *in* 3. *Epid.* 3. *tex.* 28. *Aph.* 18. vidit. Hic quidem a die ſexta usque ad undecimam, in qua obiit, aſſidue vigilavit. *Peſſimam itidem vigiliam in acutis morbis cum convulſione eſſe*, Hippoc. *in lib.* 7. *c*) *Aphoriſ.* 6. ſtatuit. A ſomno etiam hujus facultatis debilitatem cognoſcere poſſumus. Immoderatus enim ſomnus malus eſt, & exitialis longas vigilias in acutis morbis ſecutus. Loquor vero de ſomno profundo, quem *coma* Græci vocant, & Gal. in ſomnum delationem ſive inclinationem appellat; qua ægri quin dormiant, ſe continere nequeunt, atque etiam profunde ſic dormiunt, ut vix expergiſcantur, ſtatimque in ſomnum deferuntur. Hos ſomnos veternoſos Galenus in 6. *Epid. com.* 6. *in tex.* 8. vocat, qui perpetuo prælanguidam facultatem denotant, omniumque maxime, ut diximus, qui calidioribus, ſiccioribusque morbis ſuccedunt, quoniam frigiditas, ex qua fiunt, eſt lethalis. Quod Gal. *in lib.* 3. *Epidem.* hiſce verbis expreſſit, dicens: *Nam inſanabilia ea eſſe demonſtratum eſt frigora, cum calidis & ſiccis morbis contingunt.* Addimus ſomnum eſſe actionem naturæ, qua humores in viſceribus concoquuntur, & digeruntur. Quod inde omnis calor ab extra intus feratur, ut Gal. *in* 6. *Epidem. com.* 5. *tex.* 37. tradidit. *Cum vero ægri dormiant, morbusque nihil exinde minuatur, maximo eos teneri morbo, quem facultas vincere nequeat, nobis eſt argumento.* De quo Hippoc. *d*) *in* 2. *Aphoriſ.* dixit: *Ubi ſomnus delirium ſedat, bonum e*), *&c.* Quibus in morbis ſomnus laborem facit, mortale. Si vero non juvet mortale. Somnus itidem nimius ſimul cum vigilia idem denotabit, quippe facultatem morbo viribus imparem, atque debilem. De his Hippoc. *in* 3. *Epid. com. f*) 3. *tex.* 16. dixit. *Comatoſi rurſusque inſomnes erant.* Et paulo poſt, *detinebantur aut comate perpetuo, non ſomnolento, aut vigiles erant cum laboribus.* At ad ea ſymptomata, quæ actiones ſentientis facultatis debiles, quippe, aut ſublatas, aut imminutas, aut vitiatas, quibus hæc ſentiens potentia debilis ſignificatur, oſtendunt, deſcendimus. De quibus, ut a viſu incipiamus, Hippoc. *in lib.* 4. *Aphoriſ.* 49. habet: *Si non videat, vel non audiat*,

Actionum ſentientis facultatis debilium ſigna.

a) Lib. 1. Epid. Ægr. 11. pag. 987. *b*) ibid. Ægrot. 12. p. 988. *c*) Aphor. 18. *d*) Lib. 2. Aphor. 2. *e*) ibid. aphor. 1. *f*) p. 1085.

diat, jam debili existente corpore, quicquid horum evenerit, mors proxima est. Symptomata vero omnia, quæ visoriam potentiam prælanguidam morboque imparem viribus, denotant; Hippocrates addidit *in primo libro Prognost. a)* sic scribens: *Si enim lucem effugiant, aut nolentes illacryment, aut pervertantur, aut alter altero fuerit minor, aut candidum rubidum habeant, aut lividas, aut nigras venulas, aut sordes appareant circa oculos, aut sublimes, tumidive oculi, vel cavi admodum fuerint, & obscuri, quippe sine splendore, vel totius color evariet vultus. Hæc omnia mala esse atque exitiosa censendum est.* Et postea: *Considerari autem convenit hunc in modum suspectiones etiam oculorum per somnum, si quid enim candidæ partis subapparet commissis palpebris, nec alvi fluor aut medicamentum in causa est, aut nec ita dormire consuevit, vitiosum indicium, lethaleque admodum est.* Idem surditas ni fuerit critica, in morbis acutis ostendet. De qua *in Coacis præsagiis b) tex.* 2. legitur: *In febre acuta aures obsurdescere furiosum esse*, & in 1. *Prorrheticorum tex.* 32. *Surditas in acutis & turbulentis, malum.* Idem ex aliis sensibus, aut sublatis, aut imminutis, aut denique vitiatis in morbis acutis crudoque existente morbo, erit conjiciendum. Quotiescunque etiam ægroti morbos non sentiunt, aut delirium, aut emortuam sentiendi facultatem prænotant. Hippoc. *in* 2. *Aphoris.* 6. ait: *Quicunque dolentes parte aliqua corporis omnino dolorem non sentiunt, iis mens ægrotat.* Addimus, ni id exstincta sentiente facultate fiat. Idem partes extremas corporis frigidas sentiri, cum internæ urantur nobis præsagient. Quod Hippoc. *in lib.* 4. *Aphorism.* 48. ita expressit: *In febribus non intermittentibus, si partes exteriores frigidæ, interiores urantur, & sitim habeant, lethale.* Pessimum est extrema refrigerata, non amplius recalescere. Quod de Sileno moribundo Hippoc. meminit, dicens: *Extremitates undequaque frigebant, nec jam ad calorem illæ amplius redibant.* Ex iis itaque omnibus actionibus, a suo naturali statu valde mutatis, quippe vel ablatis, vel diminutis, vel maxime vitiatis, facultatem animalem debilem, morboque viribus imparem conjicimus, maximeque, si vel hæ omnes, vel plures eo modo læsæ, sua munera non recte obire comprehen-

a) pag. 37. lin. 15. & seq. b) text. 196.

hendantur. Ad quam rem accuratius dignoſcendam, omnia earum actionum cum ſymptomata, tum inſtrumentorum ipſis famulantium morbi erunt attendendi. Veluti in videndi actione ablata nuper ex Hippocrate complura exempla adduximus: qui cum nobis ex illa ſublata actione prælanguidiſſimam facultatem viſoriam ſignificare voluerit, non ſolum ægros acuto morbo laborantes non videre, aut diminute quidem, at ſimul etiam viſus inſtrumenta varia cum ſymptomata, tum morbos pati docuit *in* 1. *Prognoſt. a) tex.* 13. Nam non ſolum ægroti, ſi lucem effugiant; aut nolentes illacriment in acutis morbis, malum eſt; ad longe pejus erit, oculorum altero alterum ſimul convelli, aut intumeſcere, aut inflammatum albumine rubrum videri, aut cavos admodum, vel ſine ſplendore oculos eſſe, & alia hujusmodi multa in oculis obſervari. Quæ & cerebrum, & ei, quæ ſerviunt, inſtrumenta maxime læſa oſtendunt, atque ex iis facultatem quoque unam periiſſe. Quæ omnia poſtea nos accuratius tractabimus, cum ſpeciatim de prædictione a cujuslibet facultatis actionibus, & a partibus corporis agemus. At ex aliis aliarum cognoſcendarum facultatum actionibus inſtitutum noſtrum proſequamur.

CAP. V.

De actionibus facultatis vitalis ex ipſius ſymptomatibus cognoſcendis.

Ex multis ſymptomatibus, quæ potentiam ſeu facultatem vitalem debilem, quippe aut ſublatam, aut imminutam, aut denique vitiatam oſtendunt, duo præcipua ſunt, reſpiratio nimirum, atque pulſus a ſuo naturali ſtatu mutatus, ad quæ nonnulla alia accedunt, uti cordis palpitatio, ſyncope, & refrigeratio. A reſpiratione vero exordientes, dicamus, ipſa nimirum reſpiratione intercepta animal mori, uti in anginoſis, pleuriticis, peripneumonicis, orthopneicis, atque ſuppuratis obſervatur. Quæ itaque in morbis acutis reſpiratio magna eſt, atque rara, præſagit delirium. Cujuſmodi in Sileno viſa eſt, de

Reſpirandi actiones læſæ.

a) pag. 37. lin. 15.

de quo Hippoc. *a*) *in* 3. *Epid*. 2. *tex. ult. a primo hic ad finem usque spiritum magnum habuit, & rarum*, & de Mœlibœæ etiam adolescente. *b*) *Sequentibus diebus spiritus rarus, & magnus per intervallum*. Quæ vero rara & parva observatur, exitialis est. De qua Galenus *in* 3. *Epid. com*. 3. *in tex*. 74. ita habet, *parvum esse quendam pariter & rarum spiritum, qui, cum refrigeratur, & emoritur jam vitalis facultas, fit*. De frigido vero, qui fere exstincta facultate editur, ait *c*): *Si frigidum e naribus, & ore exspiretur, exitiale jam est admodum*. Est etiam parvus & frequens spiritus non minus malus, cum & ipse nativum calorem, ut Galenus docet, exstinctum significet. Qualem in Pythione Hippoc. *d*) *brevispirum* appellavit. Pravum itidem est, magnum spiritum seu respirationem in parvam, & raram in frequentem mutari, quæ in Dealcis uxore fuit observata, de qua Hippocr. *in* 3. *Epid*. 3. *e*) *tex*. 85. *Decimo quarto, spiritus rarus, magnus per intervallum, rursusque brevispirus*. Omnium maxime exitialis est etiam respiratio, quæ e solis naribus editur, & non ex ore. In qua cum thorax debilius, quam ad respirationem conveniat, moveatur, neque commode dilatetur, etiam pinnæ narium contrahi, & moveri videntur, quod Gal. *in lib. de Loc. Affect*. hisce verbis docuit. *Quippe, si videatur laborans inter spirandum totum movere thoracem, ut in parte quidem anteriore ad jugulum, in utroque latere ad summum humerum, in posteriori parte ad scapulas usque motus ipsius ascendat, tres ex hujusmodi spiratione affectiones significant. Una est flammea in pulmone atque corde caliditas, altera in aliquo spiritualium instrumentorum angustia, tertia est facultatis musculos thoracis moventis imbecillitas*. Inæquales itidem respirationes, & interruptæ, quæ convulsionum modo fiunt, perpetuo pessimæ exsistunt. Respirandi hæ itaque actiones læsæ, vitalis facultatis impotentiæ nobis sunt indicio. Eodem quoque modo arteriarum pulsationes, vel prorsus sublatæ, vel maxime imminutæ, vel vitiatæ, seu ut unico verbo dicam, maxime a suo naturali statu mutatæ, idem præmonstrabunt. Itaque cum vehemen-

Arteriarum pulsationum actiones læsæ.

a) Lib. 1. Epid. Ægr. 2. pag. 969. *b*) Lib. 3. Epid. Ægr. 16. p. 1117.
c) Hippocr. Prognost. p. 38. lin. 10. *d*) Lib. 3. Epid. Ægr. 3. p. 1098.
e) Ægr. 15. 1114.

mentes pulſationes omnium maxime robuſtam facultatem ſignificent, ut Gal. *in lib.* 2. *de Præſag. ex Pulſibus* eſt auctor, ita languidæ imbecillam, quam rem Gal. ita expreſſit, dicens. *Vehemens pulſus a facultatis ſemper robore fit, ac quo ſit vehementior, tanto robur majus eſſe facultatis. Languidus ex facultatis imbecillitate, ac quo ſit languidior, eo facultatem quoque imbecilliorem eſſe demonſtrat. Ceterum omnes pulſus*, (ait Gal. *in Synopſi, de Pulſibus cap.* 7.) *qui a naturali ſymetria multum recedant, non boni ſunt.* At certe languidiſſimus & tardiſſimus, & rariſſimus, omnium eſt deterrimus; poſt hos autem minimus, & molliſſimus, & duriſſimus, poſtea frequentiſſimus, at non celerrimus, neque maximus; ſed hi ſunt modice periculoſi, ſolus aut in extremis optimus eſt omnium vehementiſſimus. Infirmam vero denotant facultatem parvi, anguſti, humiles, tardi, languidi, intermittentes, minus deficientes, vermiculantes, formicantes, atque omnes, qui ad extremum pervenerunt, exceptis vehementiſſimis. Quare hi omnes pulſus ſeu arteriarum pulſationes, debiles ac admodum a naturali ſtatu mutatæ, conſpectæ, facultatem vitalem morbo viribus imparem oſtendunt, & quæ nullo modo fiunt, eam exſtinctam prædicant. Atque his non minus, tardiſſime quæ obeuntur & rariſſime, nec nunquam in pulſando ſæpius, & multum intermittunt. De quibus Gal. *in* 2. *cap.* 4. *de Præſag. ex Pulſibus* ita ſcribit. *Nam ſi hactenus procedat, ut unius pulſus, vel alterius videatur tempus quieſcere, inſtar veterni eſt, aut apoplexiæ cujuspiam, aut reſolutionis actionum voluntariarum, qualia enim hæc in aliud principium ſunt, quod ſedem habet in cerebro, tale quiddam pulſuum eſt quies adverſus principium, quod in corde ſitum eſt, & ut recte de illo eſt dictum, apoplexiam non poſſe fieri, ut propulſetur, ſi ingens ſit: ſin levis ſit, non ſine magno negotio: ita etiam dicitur hic recte, quies pulſuum ſi ſit diuturna, ut tollatur non fieri poſſe. Sin brevis ſit non citra negotium. Porro diuturna eſt, quæ excedit duorum pulſuum tempus, brevis, quæ intra duorum pulſuum tempus manet. Quies vero temporum unius pulſus inter omnes intermiſſiones moderatiſſima eſt, multique ex ea ſenes pariter & pueri evaſerunt, juvenum autem ne ex hac quidem ullus.* De raris vero ac tardis pulſibus *in lib. Synopſ. de Pulſ.*

Pulſ. cap. 33. ſic ait: *Quæ igitur eſt in ipſo cordis corpore refrigeratio magna, eatenus etiam pulſus languidos efficit & tardos, & parvos, quatenus & ipſa dominatur. Quæ vero ab aliqua alia parte proficiſcitur, raritatem plusquam alia prædicta genera a naturali ſtatu amovet. Ubi ergo corpus ipſum cordis refrigerationem ſuſcipiat, mors inevitabilior eſt, ac raritas quidem pulſuum eſt uſque adeo pernicioſa.* A reſpiratione itaque ac pulſibus arteriarum ſic nos vitalis potentiæ debilitatem diſcere quimus, tum vero ab animi deliquiis, quæ ſyncopes Medici appellant, tum a cordis palpitationibus, de quibus Hippocr. *in ſecunda ſect. Aphoriſm.* 41. ita meminit: *Qui frequenter ac fortiter abſque cauſa manifeſta exſolvuntur, derepente moriuntur.* Et Galen. *in Commento: Sicuti & ille, cui dum exſolveretur, cor fortiter palpitabat, atque hic derepente mortuus eſt, non aliter quam illi, qui acutiſſimis cordis affectibus, quos ſyncopes vocant, arripiuntur.* Sed de ſymptomatibus vitalem naturam prælanguidam, morboque infirmiorem denotantibus hæc ſufficient. Nunc illa, quæ naturalis potentiæ impotentiam ſeu debilitatem declarant, itidem ſpectemus.

CAP. VI.

De debilibus actionibus facultatis naturalis ex ipſius ſymptomatibus cognoſcendis.

Dictum eſt alias, unam præcipuam eſſe actionem, qua corporis partes omnes conſervantur, ſcilicet nutritionem, ob hanc enim corpora diu vivunt, & ſine ipſa contabeſcunt. Hujus ope humidi ſubſtantifici, quod in partibus corporis conſumptum, ſeu exhauſtum eſt, ſeu reſolutum, continue reſtauratur, atque regeneratur. Huic autem quatuor actiones famulari ſuperius diximus, unam quippe cibum, ſeu alimentum, ſeu nutrimentum attrahendo, alteram retinendo, tertiam coquendo, ac quartam excrementum expellendo, ſeu excernendo. Hisque non minus actionibus robuſtis exſiſtentibus, animal probe nutriri atque vivere. Nunc oppoſitum illis prælanguidis exiſtentibus fieri ſtatuimus; ſcilicet in corporis partibus, innu-

Nutritio quomodo perficitur, & hujus neceſſitas.

Naturalis facultatis de-

bilitatis cognitio ex nutritione vitiata.

innutritionem fieri, *atrophiam* Græcis dictam, qua corpora ſiccantur & contabeſcunt. Stomachus autem inſtrumentorum naturali huic potentiæ ſervientium præcipuus, ante eas quatuor actiones, alia etiam utitur, ſine qua aliarum uſus haud recte conſiſteret. Hæcque cibi atque potus appetentia dicitur, quæ a penuriæ ſeu carentiæ pabuli ſenſu prodit, atque innoteſcit. Duplexque hæc appetentia, ſive appetitus, unus cibi, quem famem, alter humidi ſeu potus, quem ſitim appellant. His ſi careant corpora, morbis inculpata, diu non vivunt, in morbis longis nihil cibi inappetentia eſt deterius. Quo dixit Hippocrates *a) in 2. libr. Aph. 7. in morbo diuturno cibi faſtidium, malum.* Et Galenus *in Commento. Faſtidium cibi per ſe ipſum pravum eſt ſignum in morbis diuturnis.* Nam in iis, qui a talibus morbis ſunt evaſuri, contrarius affectus ſolet accidere, vehemens ſcilicet ciborum appetentia. Quod ſpeciatim *de Dyſentericis* Hippocr. *b) in ſec. 3. Aph. 3.* clarius hiſce verbis expreſſit. *In difficultatibus inteſtinorum cibi faſtidium, malum, & ſi cum febre, pejus.* In morbis vero acutis nihil eſt deterius, quam ægrotos cum ciborum omnium, tum potus appetitu carere, etenim duorum alterum neceſſario ſequetur, aut eos mente motos eſſe, aut naturalem facultatem ſtomachi exſtingui, ut Galen. *in lib. 2. Aphoriſ.* 6. affirmavit. De quibus plura apud Hippoc. exempla habentur, quibus in morbis acutis ciborum, potuſque ſublatum deſiderium, ſeu appetitus, lethalis, dignoſcitur, quod in Hermocrate Euryanactis virgine, Pario, muliereque apud frigidam aquam decumbente, & in aliis, qui obierunt, fuit obſervatum. De Hermocrate Hippoc. *in 3. Epidem c) com. 3. text 3.* ait: *Toto tempore cibos averſabatur, & paulo poſt guſtare quicquam non valebat*; & de virgine Euryanactis in libro tertio. *Epid. d) 3. tex. 3. Quoſvis cibos toto hoc tempore faſtidivit, neque appetivit quicquam, non ſitiit:* & de muliere apud

Ex ſiti.

frigidam aquam *e) Cibum faſtidiebat.* Idem de ſiti dicendum erit, nimirum ſublatam in ardentibus febribus aut delirium, aut facultatis naturalis exſtinctionem, denotare; de hac Galen. *in primo Epidem.* ita ſcribit. *Huc acceſſit ad cumulum aliud ſignum exitioſum, quod cum antea æſtuaſſent, amplius non ſitirent*

a) Lib. 7. Aphor. 6. b) Lib 6. Aphor. 3. c) Ægr. 2. p. 1062. d) Ægr. 6. pag. 1073. e) Lib. 3. Epid. Ægr. 2. p. 1096.

rent, *atqui*, *quando*, *qui antea siti flagrarent*, *postea essent a siti liberi*, *horum duorum sit necesse est alterutrum*, *aut morbi solutio*, *aut virtutis exstinctio*, *ita ut præsentia mala amplius non sentiant.* Uti in Hermocrate atque in aliis moribundis visum est, de illo Hippoc. *a*) *Com.* 2. *text.* 75. dixit: *lingua inaruit*, *non sitiebat.* Atque hæc de naturalis facultatis infirmis, seu debilibus actionibus, ex appetitus ratione cognoscendis, nobis sufficiant. Nunc de reliquis quatuor agamus. Itaque partes corporis, si improbe humores, quibus nutriuntur, attrahant, in innutritionem (quem affectum Græci *atrophiam* vocant) necessario incurrent. Idem, & quæ attractum humorem, quoad concoquatur, non retinent, denotant, facultatemque debilem esse præmonstrant. Uti in lienteria seu levitate intestinorum (quod symptoma cum perpetuo malum, tum in acutis morbis, quia sublatam retentricem significat, summe exitiosum est,) observamus. Eodem modo concoctricem, seu alteratricem sublatam, diminutam atque vitiatam (quos affectus Græci *apepsiam*, *bradipepsiam* ac *dispepsiam* vocant,) ejusdem naturalis facultatis debilitatem denotare non minus, quam expultrix itidem læsa faciat, est dicendum. Quare ex quatuor iis læsis actionibus hujus facultatis imbecillitas nobis innotescet.

Quas actiones, quippe attractricem, retentricem, concoctricem, atque expultricem, læsas excrementa e corpore exeuntia maxime ostendent, nimirum, quæ ex ventre, stomacho, pectore, vesica, & ex cutis meatibus rejiciuntur, non minusque a sanguinis eruptionibus. Quibus addimus abscessus tumoresve in corpore erumpentes, qui ad excretricis vim dignoscendam, maxime faciunt. Itaque has quatuor actiones naturalis scilicet facultatis sublatas, imminutas, atque vitiatas, primo ex malis alvi dejectionibus cognoscamus, postea, ex malis itidem urinis, sputis, vomitibus, sudoribus, & a sanguinis eruptionibus, ac vel etiam ab abscessibus erumpentibus. De malis vero dejectionibus actiones naturalis potentiæ debiles denotantibus, Hippocr. *in lib.* 3. *Epidem.* *b*) *com.* 33. *text.* 40. ita habet. *Alvus bis plerisque turbata erat*, *atque dejectiones crudas excernebant*, & *multas* & *tenues.* Et in libro quarto Aphorismorum. *c*) *Quibuscun-*

Ex dejectionibus malis.

D 3

a) Lib. 3. Epid. Æegr. 2. p. 1062. *b*) p. 1085. lit. F. *c*) Lib. 5. Aphor. 12.

buscunque tabe laborantibus capilli a capite defluunt, ii alvi profluvio superveniente, moriuntur. Et in libro septimo, *a) a puris sputo phtysis, & fluxus.* Quod Gal. *in Comm. Aph.* 65. ita eſt interpretatus. *Fluxum autem vel de capillorum defluvio, vel de humida dejectione, protulit:* ambo consueverunt evenire, cum tabidi ad extremum mali, perducuntur: alterum ex ſiccitate, altera ex potentiæ debilitate. Eandem facultatis debilitatem, cruentam alvi dejectionem præmonſtrare Galen. *in primo lib. Prorrhet. Comm.* 2. docuit. Idem & urinæ profluvium, *diabetem* Græcis dictum, ſignificat, præmonſtrare enim magnam retentricis & alteratricis facultatis debilitatem, ait Galen. *in* 1. *libr. cap.* 22. *de Crisibus. Copiosæ item dejectiones in principio morborum, biliosæ, virides, lividæ, nigræ, versicolores, meræ, pravæ sunt.* Cum, Galen. autore *in* 1. *libr. cap.* 7. *de Crisibus: Decernentia in melius non ſtatim appareant, ſed ubi natura humores concoxit.* Hæ retentricem debilem, aut excretricem immaturius, multitudine aut prava qualitate humorum gravatam excernentem, oſtendunt. Paucæ quoque in die decretorio apparentes, quæ continuo ſiſtantur, languorem & imbecillitatem expultricis, denotant. De his Hippoc. *in* 1. *Epid. b) Comm.* 22. *tex.* 41. ita habet: *Ventres etſi forte humecti eſſent, ſtatim maligno modo ſiſtebantur.* Aquoſas vero candidas, aut admodum croceas, aut ſpumantes, Hippoc. *in lib.* 2. *Prognoſt. c) text.* 12. & 29. damnavit; non minusque paucas glutinoſas, pingues, candidas, ſubcroceas, leves, quod colliquationis ſint indicia. His eſſe exitialiores nigras, lividas, opimas, & fœtidas. De nigris *in lib.* 4. *Aphor.* 21. Hippoc. dixit: *Dejectiones nigræ, qualis eſt ſanguis niger, ſponte venientes, ſive cum febre, ſive ſine febre, peſſimæ.* Et paulo poſt: *Aphor.* 23. *Quibuscunque ex morbis acutis, aut diuturnis, vel ex vulneribus, ſive quovis alio modo extenuatis, nigra bilis, ſive uti ſanguis niger deſuper exierit, poſtridie moriuntur.* Atque hæc pauca obiter de malis dejectionibus naturalem facultatem debilem, ejusdemque actiones maxime læſas præmonſtrantibus, diximus. Idem nunc ex urinis malis perſcrutemur, quatenus actiones naturalis potentiæ debiles oſtendunt: De his *in* 3. *Epidem.*

Ex urinis malis.

a) Aphor. 16. b) Sect. 2. pag. 948. lit. A. c) pag. 40. lin. 12.

pidem. a) Com. 3. *text*. 41. Hippocrates: *Urinæ multæ tenues, nihilque decretorii, quicquam vel boni.* In Prognosticis *b)* scribit: *Urinas nigras in mulieribus & viris, & in pueris aquosas, perniciales esse.* Et in lib. 4. Aphorism. 72. *Quibus urinæ albæ & perspicuæ malæ præsertim si in delirantibus appareant.* Has Gal. *in Comment.* dixit, conspici in iis ægrotis, qui exitio proximi sunt. *Tenues aquosæ in biliosis acutisque morbis pessimæ exsistunt*, quod omnium maxime cruditatem humorum significent, ut Galen. cum in loco citato, tum in primo *de Crisibus* docuit. Eodem modo crassæ, turbidæ non residentes, quod itidem naturam prælanguidam ostendant. De his Gal. in 4. *Aph.* 70. *cap.* 4. *Quæ non resident, si vires adfuerint, longum fore morbum ostendunt, si imbecillitas adsit, ægri mortem prænuntiant.* Et in quarto lib. de Sanitate tuenda: *Si vero vel omnino nulla separatio, vel id, quod subsidit, malum sit, imbecillitas naturæ significatur.* Idem notant, quæ subsidentiam crassam, farinæ crassiori similem habent. Galen. *in* 4. *Aphor. Com.* 31. enim dixit, *tales urinas exitiales esse, quod in acutis morbis exitium, & in mitioribus saltem longitudinem prænuntient, natura crudum humorem longo tempore coquente.* Plurimi vero morte præripiuntur, antequam ægritudo diutius protrahatur, & quicunque ex ipsis sunt liberati, iis omnibus in longum producta est ægritudo. Nigræ etiam omnes pravæ sunt, exitialissimæ cum nigro sedimento, cujusmodi minxerunt Phyliscus & Silenus *c)* moribundi. Pingues itidem ac oleosæ, quod liquentem calorem significent, damnantur. Addimus copiosas crudas, quæ concoctricis potentiæ debilitatem, tum ipsam etiam excretricem læsam indicant. De quibus Hipp. *in* 3. *Epid. d) Comm.* 3. *tex.* 61. ita meminit: *Urinæ multæ erant, neque erant illæ ex potu ingesto, sed illum excedebant, neque enim inerat crassitudo, vel concoctio, vel purgatio proba.* Idem ex malis sputis comprehenditur, scilicet naturalis facultatis actionum imbecillitas in morbis sane partium spirituosarum. Etenim in pleuriticis, ægrotos nihil exspuere, morbum crudissimum denotare, Galen. in primo *de Crisib. in* 1. *Aph. Comm.* 12. posteritati tradidit: & sputum supprimi cum in his, tum in suppuratis exitium præ-

Et sputis malis.

a) pag. 1085 lit. F. *b)* pag. 40. lin 47.
c) Lib. Epid. Ægr. 1. & 2. *d)* pag 1086. inter litt. C. & D.

præmonstrare in *lib. de constit. Art. Medicæ* testatum reliquit. Amplius ex Hippocratis lib. 2. *Prognosticorum a) cap.* 18. in suppuratis excreationem biliosam exitialem esse scimus, sive sejunctim bilis & pus, sive simul excernantur. Nigra quoque sputa, flava, viridia, livida & versicolora, pessima existunt. Ex sanguinis quoque eruptione potentiæ hujus infirmitas cognoscitur, ubi sane parcius, quam sit opus, erumpat, debilis expultricis non raro est nota. Hinc omnes stillæ sanguinis e naribus in febribus acutis ac inflammationibus maxime damnantur, quippe quod nobis expultricis facultatis prælanguescentis sint indicio. Quod Hippoc. *in primo Epid. b) com.* 2. *text.* 17. ita annuit. *Nec sanguis de naribus nisi paucus & admodum paucus erupit*, postea *c) text.* 63. *Nam Phyliscus quidem Epamenon & Silenus, quibus parum quarto die & quinto ex naribus stillabit, mortem obierunt*, & Galen. in 4. *Com.* 67. *de Vict. rat. in acutis*: Novimus enim, quod sanguinis e naribus stillationes, malum semper quippiam esse ait, propterea quod natura quidem incipiat, quod superfluum est, excernere, sed ob propriam imbecillitatem nequeat. Et in *primo Prorrh.* ait: *Sanguinis stillatione naturam, collectam in cerebro abundantiam conatam esse, ut expelleret, sed nequivisse.* In morbis siquidem, quorum proprium videtur, ut per sanguinis vacuationem solvantur, ubi non eruperit, si tamen per alias vias ægrota corpora non fuerint vacuata, prælanguidæ naturæ expellentis est indicium. Ex quo dixit Hippoc. in *primo Epid. d) com.* 2. *text.* 65. *Sanguis autem plurimis erupit, præcipue adolescentulis & adultis, quorum periit maxima pars, quibus sanguis non erupit.*

Ex sanguinis eruptione prava.

Idem significat in febribus continuis ægrotos sine sudore, vel alia bona vacuatione judicari, ut Hermocrati evenit, de quo scriptum est *e*): *quarto decimo die a febre erat liber, non sudavit*: & paulo post: *Iterum vigesimo die est judicatus a febre liber, non sudavit.* Aut si sudores erumpant, sed tamen pauci, vel morbum non solventes. De quibus Hippoc. *in quarto Aphoris. f)* ait: *Febricitanti sudor superveniens, febre non deficiente, malum*: vel clarius de prælanguidam expultricem significantibus in *primo Prorrh.* sic habet: *Sudores quoque, qui cœperunt quidem, sed proti-*

Ex sudoribus pravis

a) p. 41. lin. 40. *b*) Sect. 2. p. 944. lit. F. *c*) ibid. p 951. lit. E. *d*) Ibid. lit. G. *e*) Lib. 3. Epid. Ægr. p. 1062. *f*) Aphor. 56.

protinus cessaverunt, pravi sunt. Et Hippoc. *Com.* 1. de iis, qui non solum febrem, neque ægrotos allevant in eodem libro *a*): *Qui in hypochondrio, febre refrigerata, ardores relinquuntur, tum alias, tum cum sudoribus, mali sunt*, & in alio libro *b*): *inquietatio cum sudore est mala in acutis morbis, & flammans quoque cum sudore facies his mala.* Aut mali sunt, qui non ex toto corpore, sed ex aliqua parte tantum erumpunt. Quos Hippoc. in 1. *Epid. c*) *Com.* 1. *tex.* 24. ita meminit: *Sudabant semper quidem, sed non ex toto corpore.* Et auctor Prorrheticor. *d*) *in* 3. *Prorrh. tex.* 34. exiguum sudorem cum extremis refrigeratis malignum atque pravum esse voluit: & Hippoc. in 1. *Prognost. e*) frigidos, & qui circa caput tantummodo eveniunt, vultum & cervicem; hosque cum acuta febre exitiales esse statuit. Mali itidem sunt, multi non juvantes, de quibus Hippoc. supra *in* 1. *Epid. f*) *Com.* 2. *tex.* 26. *Sudores multi his tantum aberant, ut recrearent, ut etiam contra læderent.* Quare tales omnes sudores naturalem potentiam debilem, morboque viribus imparem esse ab excreticis cognita imbecillitate, præmonstrabunt. Nunc ex vomitibus quoque malis idem cognoscamus. Quorum pauci, multique non juvantes, mali exsistunt, de quibus in 1. *Epid. g*) *Com.* 2. *text.* 64. Hippocrates ait: *Phreniticis convulsiones, sed & virulenta vomunt, & ex his quidam subito moriuntur.* Significant enim naturam cœpisse expellere malos humores, & non potuisse, in principio quoque morborum copiosi mali sunt, symptomaticique vocati, omnium pessimi porracei, lividi, nigri, versicolores, graviter olentes, ex Hippoc. *in lib.* 2. *Prognost. h*) *text.* 39. ita scribente: *Si vero vomitio fuerit porracea, livida, aut nigra, quicunque ex his fuerit color, malum esse censendum est, & si idem homo omnes vomuerit colores, exitiale admodum est.* Ex abscessibus itidem mali sunt, non juvantes, etsi magni sint & plures, quia naturam omnem humorum copiam non posse deponere nobis sunt indicio. Parvi itidem non subsistentes, neque venientes ad suppurationem, pravi existunt, præsertim si statim exorti dissolvantur, atque intus recurrant. De his Hippoc. *in lib.* 1. *Epid. i*) *Com.* 2. *text.* 35. dixit: *His succedebant abscessus aut majores, quam ut*

Ex vomitibus pravis.

Ex abscessibus malis.

a) Prorrh. Lib. 1. text. 7. *b*) ibid. text. 67. *c*) p. 940. lin. 9. *d*) Lib. 1. text. 126. *e*) p. 38. lin. 21. *f*) Sect. 2. p. 945. lit. E. *g*) ibid. p. 948. inter litt. G. & H. *h*) p. 41. lin. 6. *i*) Sect. 2. p. 946. lit. G.

ut ferri possent, aut minores, quam ut prodessent quicquam. Sed statim redierunt, & deteriores evaserunt: & in lib. 6. Epidem. *a)* com. 2. text. 10. *Abscessus veluti bubones, signum quidem sunt germina habentium tum aliorum tum præcipue viscerum, maligni.* His facultatem imbecillem esse, aut a morbi vi exsolutam, aut nobili viscere ipsius primo instrumento, in quo sedem habet, valde læso, dignoscimus. De his malis abscessibus satis accurate Hippoc. *in* 1. *lib. Epidem. b) com.* 2. *text.* 38. ita meminit: *Papulæ parvæ, quæ non essent excernendis morbis, statimque evanescebant, aut secundum aures tumores nigricantes, qui nihil denuntiarent.* Quibus in articulos præsertim in coxendicem decumbebant, paucis decretorie cessabant, statimque superati ad priorem statum redierunt. Atque hæc obiter de actionibus omnium facultatum, quippe, animalis, vitalis atque naturalis a probo statu in malum mutatis, naturam morbo, contra quem pugnat, viribus imparem nobis præmonstrantibus, dicta sint. Transeundum vero nunc est ad morborum virium dignotionem, ut ipsis etiam cognitis, naturaque ac morbi viribus invicem comparatis & collatis, de morborum exitu, certum prognosticum assequi possimus.

CAP. VII.

De cognoscendis morborum viribus, atque inprimis ex quibus ipsorum cum robur, tum imbecillitas cognoscatur.

Morborum symptomata pathognomonica, & subsequentia.

Cognitis naturæ viribus, morborum quoque nunc sunt cognoscendæ, quæ uti naturæ vim ex actionibus, tum fortibus seu robustis, tum debilibus cognosci, diximus, sic nobis etiam ex symptomatibus, quibus morbi ad varias partes corporis oppugnandas, utuntur, innotescent. Horum quædam una cum morbo, quem sequuntur, apparent, quædam postea. Hæc morem seu modum morbi produnt, illa ideam seu speciem, atque magnitudinem. Ideam vero denotant propria morborum symptomata, quæ *Pathognomonica* Græci apellant, quæque simul cum morbo apparent, ipsumque perpetuo concomi-

a) Sect. 2. text. 7. p. 1168. *b)* Sect. 1. p. 946. lit. H.

comitantur, ut in pleuræ inflammatione, pleuritide vocata, dolor in altero laterum vel in utroqne punctorius, febris continua, tuſſis, reſpiratio difficilis, pulſus inæqualis, durus, ſerrinus nuncupatus, ideam ſeu ſpeciem iſtius inflammationis denotant, & phrenitidem, febris continua, & delirium perpetuum explicant, & ſic de aliis omnibus. Quilibet enim morbus propria ſigna ſeu ſymptomata habet, quibus ejus ſpecies ſeu idea detegitur, ac ab aliis diſtinguitur. Hæc itaque recte perſpecta ac cognita non parum nobis erit adjumenti, ad cognoſcendum morborum cum robur, tum imbecillitatem. Etenim omnes Medici non ignorant, pleuritidem eſſe morbum, naturam corporis magnis viribus oppugnantem. Quod & partem cordi, viſceri præcipuo, vicinam inflammaverit, cujus febris aſſidua, dolor lateris, tuſſis, reſpiratio difficilis propria ac certa ſunt ſymptomata. Hæc vero vel pauciora, vel parva, ac levia obſervata, mitem morbum, minus natura corporis, cum qua pugnat fortem, declarant. Contrarium indicant plura, magna ſeu vehementia, quippe magnum, naturaque robuſtiorem. Uti ſunt dolores pungentes, vehementes, aſſidui, utrumque vel unum latus vexantes, morbum ſane magnum ac difficilem detegunt, quod partem tum reſpirationi ſervientem, tum cordi, nobiliori viſceri, proximam maxime lædant. Viſcerum vero nobilium affectus eſſe magnos & graves Hippocrat. *in ſecundo Prognoſt. a) text.* 70. ita ſcribit: *Dolores, qui cum febre fiunt circa lumbos & inferas ſedes, & præcordia attigerint, inferas relinquentes ſedes, exitiales admodum ſunt.* Et *in libr.* 4. *Aphoriſmorum. b) In acutis febribus convulſiones, ſi circa viſcera dolores fortes, malum.* Reſpiratio itidem in his quoque difficilis, tuſſis moleſtiſſima, ſicca ſeu inanis, aut cum ſputis pernicioſis, ſeu malignis, ægerrime eductis, nihil ægrotos juvantibus, pulſusque duri admodumque inæquales, morbum maximum non niſi a robuſtiſſima natura ſuperandum, præmonſtrant. Crebra enim reſpiratio, ut Gal. docet *in* 1. *Epidem. cum dolore gravem inflammationem ſupra ſeptum transverſum ſignificat tuſſis magna ſicca ſ. ſine ſputis morbum crudiſſimum, non ſecus ac urinæ aquoſæ in febribus ardentibus conſpectæ.* Gal. *itidem in* 1. *de Criſib.* auctore,

Morborum levitas & magnitudo cognoſcitur ex morbi idea. Ex ſymptomatibus paucis, vel multis, parvis vel magnis, levibus vel fortibus.

E 2

a) p. 43. lin. 32. b) Aphor. 66.

ctore, *ostendit, de qua in libr. etiam de constit. art. Medicæ* dixit. *ex Symptom.* ut nihil omnino exspuere perniciosum est, partim quod significet fluxionem in phlegmone quasi devinctam teneri, partim vero, quia ea universa interius contenta, corrumpetur. De quibus Hipp. in 1. *Epid. a) com.* 3. *in text.* 18. ait: *multi præterea infestabantur arida tussi, nihilque excreabant.* Cum qua etiamsi pauca cruda vel prava excernantur, malum est, magno enim ac difficillimo morbo naturam conflictari, nobis significatur. De his Gal. *in lib. de totius morbi Emtor. cap.* 16. ita meminit: *Magnum etiam morbum ostendunt, si etiam sputum pleuritide & peripneumonia laborantibus, vel nigrum vel fulvum vehementer, vel spumans, vel impense fœtidum est; eoque magis, quod nihil juvat, sed quod dolorem non levat.* ut Hippocrat. *in lib.* 2. *Prognost. b) comm.* 1. *text.* 12. *cap* 6. *text.* 51. nobis tradidit. Quare ex hisce symptomatibus, pleuritidem perniciosissimam denotantibus, morbus magis veneno refertus ac propterea difficillimus præmonstratur. Veluti ab iisdem, ut nuper dictum est, mitioribus ac levioribus, morbum naturæ viribus infirmiorem, ac quem haud difficulter ipsa natura superabit, comprehendimus. In hac enim pleuritide neque febris magna seu vehemens apparet, neque magnus dolor, neque admodum ægri difficulter respirant, neque valida tussi vexantur, facileque & cito concoctum excrementum exspuunt, neque in pulsu multa durities & inæqualitas observatur. Atque hic est modus prædicendi salutem & mortem ex morborum idea, seu specie, qui penes propriorum signorum, quæ *Pathognomonica* appellant, magnitudinem ac vehementiam, ut recte a Galeno in 3. *de Crisibus* proditum est, attenditur, atque nobis ex iis innotescit. Levia & parva, morbum debilem ac levem præmonstrant, magna & vehementia, magnum & curatu difficilem. Idem nedum symptomatum vehementia, & parvitate nobis innotescet, verum etiam numero. Etenim si symptomata Pathognomonica s. propria, præterquam quod magna sint, etiam numero plura exstiterint, utique morbum natura potentiorem declarabunt, & debilem pauciora. Ceterum non quæ symptomata numero plura in morbo apparent, paucioribus sym-

Ex numero symptomatum,

a) Sect. 1. p. 939. inter Litt. D. & E. b) p. 41. lin. 33.

ſymptomatibus ad majorem morbi vim denotandam perpetuo erunt præferenda. Quandoquidem phrenitidem, quæ cerebri eſt imflammatio, duobus tantum numero ſymptomatibus ſimul conſpectis, febre nimirum aſſidua continuaque, ac perpetuo delirio conſpectam, nuper dicta pleuritide, quinque ſymptomatibus nobis præſcripta & indicata, morbum non minorem eſſe, neque debiliorem, neminem Medicorum latet. Sed in eodem morbo, quo numeroſiora illa prodierint, ſimul eo majus malum denotabunt. Veluti ſi una cum pleuritidis ſignis dolor capitis, vigilia, delirium, aut aliud ſymptoma illuxerit, graviorem utique morbum oſtendet. Idem in phreniticis, ſi veternoſus ſomnus appareat. De quibus Hippocrates in *libro* 3. *Epid. a)* ait: *Nec phreniticorum valde inſanivit quicquam, quod uſu venit aliis, ſed alia quadam cataphora ſegni gravati peribant.* In eodem itaque morbo plura conſpecta ſymptomata, morbum reddunt graviorem & potentiorem. Demum a ſymptomatibus in morbis poſtea apparentibus, quæ morem morborum, auctore Galeno, oſtendunt, ipſorum cum robur tum imbecillitas cognoſci poterit. Galenus *in primo de Criſibus cap.* 2. ait: *Ex ſupervenientibus ſymptomatibus, ſi multa, ſi diuturna & valida atque maligna etiam exſtiterint, morbum magnum natura potentiorem, & ſi pauca brevi temporis ſpatio, & parva & ſimplicia fuerint, debilem ac mitem nobis præmonſtrari.* Itaque in parvis morbis non perniciosis optima ſigna illucent, & prava in non ſalutaribus. In putridis ſiquidem continuis febribus ad ſalutem tendentibus, primo in excrementis ſigna coctionis apparebunt, omniumque maxime in urinis. Hæ itaque mutabuntur in bonum colorem & ſubſtantiam, habebuntque bonam hypoſtaſin. Et ſic cetera alia excrementa concocta prodibunt. De quibus poſterius a nobis accuratius ſcribetur. A conſpectis ſignis coctionis febres ac ſymptomata, aut reſolventur, aut ſaltem diminuentur, ægrique facilius morbum ferent. Somno enim, exempli gratia, deſtitutis, ſomnus redit, veternoſis vigilia, dolores, ſitis, inquietudinesque abeunt, & amentes ad mentem redeunt, & male antea reſpirantes melius reſpirare incipiunt. Ex oppoſitoque, morbis naturæ prævalentibus, ſigna mala poſt- ea

Ex ſymptomatibus ſubſequentibus.

Bonis.

Malis.

a) pag. 1085. lit. G.

ea illucent. Nam præterquam quod excrementa cruda appareant, etiam prava obſervantur, uti in phreniticis urinæ albæ lucidæ malignitatem denotant. Ex quo Hippoc. *in quarto Aph.* 72. ait: *Quibus urinæ albæ, ac perſpicuæ, malæ, præſertim ſi in delirantibus appareant.* Et in febribus ardentibus nigræ cum nigro ſedimento, quod morem peſſimum ſignificent, ideo morbum natura robuſtiorem ſignificant. Eodem modo ab aliis excrementis pravis conjicitur in morbis malus mos, qui malignos, ac magnos morbos denotat. At qualia ſint & dicantur excrementa prava, poſterius a nobis dicetur. At non ſolum prava excrementa in morbis poſtea apparentia, morbum natura potentiorem oſtendunt, ſed omnia itidem mala & prava ſymptomata. Cujusmodi ſunt, exempli cauſa, deliria, convulſiones, tremores, ciborum abhorrentia, non ſitire in morbo calidiſſimo, ſi præſertim antea non parum ſitierint, lingua ſqualida & nigra, malus decubitus, inquietudines & ſimila ſymptomata. De quibus poſtea accurate agemus. Ex iis igitur tribus explicatis, quippe morborum idea, magnitudine, atque more morbos prævalidos & debiles cognoſcemus.

Symptomata morbi malum morem indicantia.

Cap. VIII.

De morbis debilibus ex morborum idea, magnitudine, atque more cognoſcendis.

Nunc ſpeciatim quoque debiles morbos, atque a natura, ut ſuperentur, faciles, ab ipſorum idea, magnitudine ac more intelligamus, ab idea principium facientes. Ideam vero in morbis ſigna indicantia ſunt, ut dictum eſt, quæ ſimul cum morbo apparent, ſymptomata, & morem ſignificantia, quæ poſtea. Itaque ſi pauca ſint, levia, neque valde corporibus moleſta, mitem ſane & debilem morbum explicant, & quem natura haud difficulter ſuperabit. Quos Hippoc. merito morbos ſimpliciſſimos, ſeu, ut Galeno placuit, placidiſſimos ac mitiſſimos vocat, quoties ſecuritatis indicia exſtiterint, parvaque ſymptomata, pauca, leviaque fuerint. Etenim *in lib.* 3. *Progn.*

Morbi debiles, quomodo ex horum idea noſcuntur?

Progn. a) tex. 3. dixit. *Simplicissimæ enim febres ac signis firmatæ securissimis quarto die aut citius desinunt.* Quæ signa securissima esse post expressit, *b)* dicens. *Qui enim convaliturus est, facilius spirat, sine dolore agit, noctu dormit, & alia signa securissima habet.* In pleuriticis levem ac debilem morbum conjicimus, ubi lateris dolor sit levis, non difficulter spiret, tussis sit parva, neque multum molesta, facileque ægroti sputum, quod neque malignum sit, tussi excernunt, pulsus item neque valde duri neque inæquales sint. Sic in anginosis parvam & debilem comprehendimus esse inflammationem, ubi itidem dolor in gutture aut faucibus sit debilis, exilis, facile respirant, & degluttiunt. Quæ sane signa morbum debilem, quem natura non difficulter alteret, denotantia Hippoc. *in* 2. *Prognost. c)* de suppuratis locutus, ita expressit. *Bona vero hæc sunt facile morbum ferre, bene spirare, dolore vindicatum esse, sputum facile extussire, corpus æqualiter calidum videri ac molle, siti non detineri, urinas, dejectiones, somnos, sudores, singula intelligere bona, uti præscriptum est, succedere. Quare pauca parvaque symptomata cum in principio morborum, tum postea conspecta debilem morbum, viribusque natura imparem, significant.* Addemus vero hæc parva, & levia seu placida ex ratione videri oportere, cum sæpius parva placidaque sensibus apparent, licet magna & parva (quod a morbis, causisque fortissimis prodeant) sint dicenda. Complura enim in multis morbis exitialibus symptomata parva ac levia apparent, ut ex ipsis quandoque Medici non leviter eruditi decepti ipsorum maligna natura, putent ægrotos nedum gravi morbo teneri ac conflictari, sed quinimo ipsos ægrotare dubitent. Quæ tamen symptomata a fortissima, & exitiali causa foveri dignoscuntur. Quorum non pauca apud Hippocratem exempla leguntur. De exitialibus hac nimirum ratione phreniticis *in primo Prorrheticorum d) tex.* 33. hæc habuit; *Tremulæ, obscuræ, blandæ & contrectabiles desipientiæ valde phreniticæ.* Etsi enim hæc symptomata parva ac levia sensibus adjudicentur, tamen a maximis fortissimisque causis oriuntur; quippe, ut Galeno placuit, humore bilioso in cerebri substantia imbibito, ac ipso cerebro ad hecticam affectionem deducto.

Ex magnitudine.

Simile

a) p. 43. lin. 54. *b)* p. 44. lin. 25. *c)* p. 41. lin. 47. *d)* text. 34.

Simile exemplum de Hermocrate moribundo *in* 3. *Epid.a*) 1.*tex*. 8. legitur hiſce verbis: *Quarto decimo die a febre liber: non ſudavit: dormivit, omnino mente conſtabat, urina eadem:* Et paulo poſt; de eodem: *Iterum vigeſimo die eſt judicatus a febre liber, non ſudavit, perpetuo a cibo abhorrebat, omnino mente conſtabat.* Sic quoque magna ſymptomata exiſtimanda duximus, quæ a fortiſſimis cauſis foventur, ſicuti, ut jam dictum eſt, parva a parvis proficiſcentia. Sæpius enim magna vehementiave aliqua ipſorum æſtimantur ſeu judicantur, quæ tamen non ſunt a Medicis timenda, quod a prærobuſtiſſimis naturæ viribus concitentur, præſertim natura corporis pravos humores deponere ac excernere volente. De qua Hippocrates *in* 6. *Epid. b*) *Com*. 2. *tex*. 23. *Quæcunque tertianam naturam habent, his nox ante acceſſionem moleſta eſt, a quibus ſane acceſſionibus natura ſemper aliquam vacuationem moliri eſt ſolita.* Hinc auctor Prorrheticorum *c*) *in* 2. *lib. tex*. 17. dixit, *pernicioſa ſine ſignis levantia mortem indicare*, & Hippocrat. *in ſecundo Aph*. 27. *His, quæ non ex ratione levant, non oportet fidere, neque multum formidare mala, quæ præter rationem eveniunt. Plurima enim ſtabilia non ſunt, neque multum durare & permanere conſueverunt.* Quod Galenum ſæpe aſſecutum, ipſius verba *in ſexto Epid. Com*. 1. *in text*. 16. ſcripta, declarant, quæ hæc exiſtunt: *Interdum namque in vehementiſſima febre adjuncta vigilia, faſtidio, ſiti, impatientia, nonnunquam & delirio omnibus ægrotantis domeſticis perterritis ac flentibus, quempiam licet rigorem & ſudorem morbique ſolutionem ſcienter prædicentem Æſculapium eſſe videri.* Parva igitur ex ratione, leviaque ſymptomata, tum ſimul cum morbo conſpecta, tum ſupervenientia, ſeu poſtea in morbo apparentia, morbos debiles, quos natura facile ſuperabit, præmonſtrabunt. Omnino vero ſalutares, ſi multa aut aliqua optima ſigna illuxerint. Nullus enim ægrotus ad ſanitatem pervenit, in quo non prius aliquod ex optimis ſignis illuxerit. Hæc enim ex Galeno *in tertio de Criſibus*, bonum morem in morbis, uti mala malum denotare, nuper diximus, ex quo Medici morbos boni & mali moris appellant. Hos vero comprehendunt, uti dictum eſt, ex ſupervenientibus accidentibus ſeu ſymptomatibus, ſcilicet, quæ

Ex more.

a) Aegrot. 2. p. 1062. *b*) Sect. 2. text. 15. p. 1168. *c*) Lib. 1. text. 52.

quæ post principium apparent, vel bonis malis, ut meminit Galen. *in tertio de Crisibus cap.* 4. dicens: Si vero benignus aut malignus sit morbus, ex subsequentibus ipsum accidentibus noscitur. Quæ in ea, quæ morem ostendunt, & quæ crisin futuram, & quæ etiam crisis causæ exsistunt, dividuntur. Ideo morem significantia, ab aliis erunt distinguenda, aliud quidem quam hæc præsagientia. Etenim vigilia, deliria, lacrymæ involuntariæ, convulsiones, atque alia similia, si cum coctionis signis in morbo, crisi judicando, appareant, crisin denuntiant. De his in *primo Epid.* a) *com.* 2. *tex.* 55. Hippocrates. *In ardentibus ceterisque febribus, quos colli dolor, temporum gravitas, caligo oculorum, vel hypochondrii etiam contentio, neque cum dolore corripit, his e naribus sanguis erumpit.* Et paulo b) post, *tex.* 88. etiam clarius. *Quibus in febribus acutis, atque adeo ardentibus spontaneæ effluunt lacrymæ, his (siquidem reliqua non sint exitialia) e naribus sanguinis eruptio est exspectanda. Qui incommode habent, his non sanguinis eruptionem, verum portendunt mortem.* Hactenus debiles parvi atque benigni morbi, qui sint ex ipsorum idea, magnitudine, atque more, didicimus. Nunc eosdem cognoscere ab ipsorum causis discamus.

Symptomatum morbum subsequentium distinctio.

Symptomata crisin denotantia.

CAP. IX.

De morbis debilibus ab ipsorum causis cognoscendis.

Ex causis quoque debilium morborum cognitionem indagaturi, ab externis principium faciamus. Itaque varii in primis aëris status, variæ cum annorum constitutiones tum tempora, atque etiam morborum grassantium ideæ, seu naturæ sunt prænoscendæ. Aër quidem nihil aut parum, quod ad ejus qualitatem & substantiam attinet, mutatus, nequaquam magnos sævosque morbos excitat. E contrario mutatus solet maximos in corporibus morbos concitare; Quippe illo maxime a naturali & consueto temperamento recedente, morbos gravissimos fieri observamus. Minus vero morbosus est, minusque graves morbos, ad frigidum quam ad calidum mutatus

Morborum debilium cognitio ab ipsorum causis.

Ab Aëre.

a) Sect. 2. p. 948. lit. H. b) p. 956. lit. F.

Ab Annorum variis constitutionibus. tatus sive alteratus, hominibus invehit. Nam, ut scribit Hippoc. *in tertio lib. Aph.* 17. *Quotidianæ constitutiones Aquloniæ corpora densant, & robusta, & bene mobilia, coloratiora, & melius audientia faciunt. Et calidæ Austrinæ corpora dissolvunt, humectant, auditum obtundunt, & vertigines faciunt. Oculis atque corporibus difficilem motum præstant.* Ex passivis etiam aëris qualitatibus vocatis, siccitatem aëris præ humiditate, salubriores morbos facere, colligimus ex Hippoc. *a*) *cap.* 17. ita dicente: *Ex anni constitutionibus (quod in totum dixerim,) siccitates imbribus sunt salubriores, & minus mortiferæ.* Atque ex anni quoque temporibus ver morbos saluberrimos, minime exitiosos parere, Hippoc. *b*) tradidit. Quandoque observantur salutares grassationes, quales Hippocrat. meminit *in* 1. *Epid. c*) *com.* 2. *tex.* 9. ita dicens: *Ante ver ex priore cælo, quod huic subcontrarium fuerat, Aquiloniumque paucos ardentes febres corripuerunt, eosque admodum stabiles, paucisque sanguis erupit, nec ex his peribant. Tubercula vero multis secundum alterutram aurem, plurimis secundum utramque exstiterunt, febri carebant, erant recti. Nonnullis parum accendebantur, sed exstincta omnibus sunt citra incommodum, neminique suppurarunt cuiquam, uti solent, quæ aliis ex occasionibus extuberant. Erat eorum hæc natura laxa, erant, magna, diffusa, citra phlegmonem, atque citra dolorem obscure omnibus evanescebant.* Venetiis, ac in aliis locis multis Italiæ, anno 1580. complures febres (quem *morbum Arietis* vulgus appellabat) grassatæ sunt. Quibus tamen paucissimi interierunt, & in Lyguria, quo tempore Genuæ apud Andream Auream Principem amplissimum, medicinam faciebam, febres synochæ, ardentes, tertianæ cum paucorum morte epidemicæ fuere grassatæ. Æstate quoque propriam servante naturam maxima ex parte, tertianæ, quæ sunt salutares, vagantur. Febres enim quocunque modo intermiserint, omnino vacare periculo tradidit Hippoc. *d*) in *Aphoris.* Ex proba etiam victus ratione, pauci, minimeque exitiales fiunt morbi. Qui enim optimam servant vivendi rationem, quæ præcipue qualitate proba ciborum, idoneaque quantitate absolvitur, raro ægrotant, & morbis minime exitialibus capiuntur. Idem contingit illis, qui somno,

Ab anni temporibus.

Grassationes salutares.

Victus ratio quid ad morbos.

a) Lib. 3. Aphor. 15. *b*) ibid. Aphor. 9. *c*) Sect. 1. p. 938. inter D. & E. *d*) Lib. 4. Aphor. 43.

ſomno, vigilia, exercitio conſueto utuntur, quique hilarem vitam ſine moleſtiis ducunt, ſolitaſque naturæ excretiones nimirum quod ad alvi feces, urinas, ſputa, menſes, hæmorrhoidas, attinet, habent, non minus corpora humida, ſuccique plena, ſi veneri temperate operam dent.

Pueri etiam, quod ad ætates ſpectat, minus quam alii aliarum ætatum homines, morbis gravioribus laborant, quod ipſorum corpora præ multo calore innato & præ cutis raritate plurimum evacuentur, & reſolvantur. Ex internis vero cauſis eodem modo debiles morbos perſcrutabimur, incipientes a naturarum, & habituum corporum diſpoſitionibus, de quibus Hippocrat. ita meminit in 2. *lib. Aph.* 34. *In morbis minus periclitatur, quorum naturæ, aut ætati, aut habitui, aut tempori magis congruit morbus, quam quibus ſecundum nihil iſtorum congruit.* Proinde calida corpora periclitantur minus a morbis calidis, quamvis tamen facilius corripiantur contra frigida. Quo æſtate febres minus ſunt timendæ, quam hyeme. Eodem modo ſenum, quam juvenum erunt periculoſiores. In quo ſenſu Hippoc. dixit, in morbis minus periclitari, quorum naturæ aut ætati, aut habitui, aut tempori magis congruit morbus, quam quibus ſecundum nihil iſtorum congruit. Ex variarum itidem, tum partium temperamento, tum diſpoſitione ad morbos, morborum quoque debilium ratio nobis innoteſcit. Partes etenim corporis, nihil a ſua natura intemperamento mutatæ, non facile magnis morbis tentari ſolent. Hæ namque partes recte valentes, plura gigni excrementa, & prava fieri non permittunt, eaque genita conſumunt, aut excernunt, aut ad partem aliquam ignobilem tranſmittunt, quo ne a magnis morbis corripiantur, defendunt. Eædem partes nihil aut parum, ad morbos, quibus tentantur, habentes aptitudinis, fortes ſunt, ægreque morbis gravioribus tentantur. Etenim quibus, exempli gratia ad phtyſin, aptitudo non eſt, quanquam ſæpe ii capitis diſtillationibus vexentur, tardiſſime tamen ac magna difficultate phtyſici evadunt, facillime vero ac citiſſime, habentes aptitudinem ſeu diſpoſitionem, uti Hippocr. in multis, qui tabe interiere, obſervavit. De his *in primo Epid. com*

Ætates quid ad morbos.

Morbi debiles ex internis cauſis cognoſcendi.

A tempore.

Ex temperamento.

1. *tex.* 18. *a*) dixit. *Maxime moriebantur, quibus ad phtysin natura vergebat.* Quod *in* 3. *Epid. b*) *Com.* 2. *tex.* 3. de Euryanactis virgine, quæ tabida obiit, ita expressit. *Erat autem nativum quoddam tabidum.* Qua ratione etiam *in lib.* 6. *Aphor.* 33. dixit. *Qui acidum eructant, non valde morbo laterali corripiuntur.*

Ab humoribus exsuperantibus. Ab humoribus etiam exsuperantibus debiles ac salutares morbi conjici possunt. Quorum omnium sanguis (quod qualitate sit ceteris aliis humoribus benignior, atque naturæ amicior) morbos minus periculosos parit. Ex quo Hippoc. *in* 6. *Aph.* 53. dixit: *Desipientiæ, quæ cum risu fiunt, securiores.* Et in pleuriticis sanguinis excreationem morbum monstrare securiorem observamus. Est tamen sanguis quovis modo excreatus, malus,

A sanguine, non ex sua natura, sed quod plerumque in pulmonibus aut thorace malum irreparabile denotet. Quod Hippoc. expressit *in Aphorismis c*), cum dixerit: *Sanguis qualiscunque sit per superius malum, & a sanguinis d*) *sputo puris sputum, & a puris sputo phtysis.* Nos itaque loquimur hic de sanguine, tanquam causa materiali, ex qua morbi fiunt, ad differentiam aliorum humorum, & propterea dicimus, ab ipso, tanquam ab humore, qualitate benigniori, non fieri morbos magnos ac periculosos. Etsi ipsius plenitudine, & copia exitialissimi non raro fiant,

A pituita. uti sunt anginæ suffocantes, pleuritides & alii. Pituita vero sanguine minus bona exsistit, utraque tamen bile naturæ est humor accommodatior, quod hæc facile in sanguinem vertatur, majorem quippe coctionem adepta, proinde immoderatius nisi fuerit copia aucta, utraque bile morbos benigniores facit.

A bile varia. Flava bilis, majores, ac omnium periculosissimos, crocea, porracea, æruginosa atque nigra. Hic enim humor omnium

Ab humoribus simplicibus. est naturæ inimicissimus, difficillimus, & tardissimus, ut a natura coquatur, & superetur. Simplices etiam humores quam misti benigniores morbos concitant, & graviores plures simul misti, quam simplices. Quo Hippoc. *in* 2. *Prog. e*) *tex.* 4. dixit,

Ab humorum quantitate. *si vero idem homo omnes vomit colores, exitiale admodum est:* Atque Gal. *in lib. de humoribus, & in* 1. *Epid. Com.* 3. Ubi æque redundant biliosi & pituitiosi, fieri morbos acutissimos & gravissi-

a) Sect. 1. p. 939. lit. F. *b*) pag. 1075. Ægrot. *c*) Lib. 4. Aphor. 25.
d) Lib. 7. Aphor. 15. & 16. *e*) pag. 41. lin. 8.

graviſſimos, docuit. Humorum quoque quantitas moderata & pauca non pariet magnos morbos, quod natura facilius paucum, quam multum alteret, & ſuperet. Ex humorum item commotione per corpus idem dignoſci ſolet, quandoquidem humoribus ab intro foras motis, ſalutaris morbus animadvertitur. Quod Hippoc. *in* 3. *Progn.* a) *tex.* 30. ita expreſſit. *Securiſſimum vero eſt, ſi œdema, aut rubor quam maxime foras vertantur.* Idem, ſi ad ignobiles partes e viſceribus tranſmittantur. Quod itidem *de abſceſſibus in* 2. *lib.* b) *tex.* 67. ita docet. *Abſceſſus autem, qui ad crura fiunt in pulmonibus vehementibus, ac periculoſis, omnes utiles ſunt.* Ab humoribus quoque ignobiles partes vexari idem comprehenditur, nam morbo licet aliqua ipſarum partium pereat, non ob id animal perpetuo moritur, ſiquidem multi, quibus crura vel manus fuere mutilata, ſuperſtites vixerunt. Idem & de lingua, naſo, oculis, auribus, genitalibus atque aliis partibus eſt dicendum. Ex quo febres intermittentes, quod fiant humoribus putreſcentibus in parvis capillaribus venis a magnis remotiſſimis, debiles ſunt, ac plerumque ſalutares, atque quo morbi plus intermittunt, eo benigniores exſiſtunt, cujuſmodi eſt quartana febris, quam ob id Hippoc. *in* 6. *Epid.* c) ſecuriſſimam omnium fecit. Addimus quoque iis, morbos ab aliis morbis concitatos ſæpius in magis ſalutares mutari, veluti ſunt exempli gratia, quæ ex continuis febribus intermittentes evadunt, & a peſtilentibus malignisque, quæ benigniores fiunt; Morbum quoque ſimplicem ex multiplici; Convulſioni, Paralyſi, tremori febrem continuam aut intermittentem ſupervenire; ab Apoplexia, Paralyſin ſeu Paraplegiam; ab Angina lethali, colli pectorisque tumorem apparentem, atque ita de aliis multis. Ab iis itaque omnibus morbi debiles, naturaque viribus infirmiores nobis innoteſcent. Nunc ad eos, qui natura viribus ſunt potentiores, deſcendimus.

Ex humorum commotione.

Ab humoribus ignobiles partes occupantibus.

A morborum mutatione.

a) p. 45. lin. 20. b) Prognoſt. p. 43. lin. 18.
c) Sect. 6. text. 9. p. 1190. conf. lib. 1. Epid. Sect. 3. p. 96. ſub lit. G.

CAP. X.

De morbis natura potentioribus ex idea, magnitudine, atque more cognoscendis.

Morbi natura potentiores ex horum idea cognoscendi.

Ex propriis cujusque morbi symptomatibus, magnis vehementibusve, morbos gravissimos ac summe periculosos comprehendimus. Cujusmodi in pleuriticis diximus esse magnum lateris dolorem, febrem acutam, tussim molestam, siccam scilicet sine sputis, aut magna cum difficultate ægrotos exspuere, quod etiam pravum sit respirationem admodum difficilem habere. His omnibus nobis magna inflammatio & pernicialis indicatur, veluti ex febre continua, acuta, & delirio perpetuo, ac vehementi, phrenitis gravissima. Ceterum, quoniam diximus, non tantum illa symptomata magna sive vehementia intelligi, quæ talia sensibus apparent, sed, quæ a fortissimis morbis, atque causis promanant. Qua ratione in continuis febribus, calor exterius mitis & obscurus, cum tamen ægroti interius urantur, magnum est symptoma, febris quippe malignæ ac pernicialis certum indicium. Has febres exterius mites seu obscuras intus turbantes Græci *typhodes* appellant; quippe quæ naturam multitudine humorum gravatam, ac fere suffocatam, incendium foras transmittere, nequeuntem, significent. Hasque vulgus Medicorum appellat, foris mites, intus conturbantes; suntque eæ omnes admodum perniciosæ. Delirium itidem vehemens, aut obscurum sine ratione, in his febribus magnæ malignitatis est indicium. De illo Auctor Coacorum *in lib. a) Præsag. tex.* 11. ait: *Quæ feroces desipientiæ in brevi desinunt, ferinam convulsionem prænuntiant*, & de hoc, quippe de obscuro delirio, Auctor Prorrheticorum. *b) Blandæ, tremulæ, obscuræ desipientiæ valde phreniticæ.* Virium enim languorem significant. Quare accidentia simul cum morbo conspecta, aut quod vehementia sint, aut parva sine tamen ratione morbum maximis viribus adversus naturam fulcitum præmonstrant. De quibus in 1. *Epid. c)* Hippoc. scribit: *at cum febres*

Ex magnitudine.

a) Text. 85. b) Lib. 1. text. 34. c) Sect. 2. p. 954. sub. lit. D.

febres ardentes inciperent, annunciabant, quibus exitium impenderet. Siquidem statim ab initio febris acuta eos corripiebat, a qua parum superrigebant, insomnes erant, sitibundi, fastidiosi. Dolor vehemens in pleuriticis, morbi fortissimi est indicium. Parvus vero, cum prius vehemens fuerit, absque ratione allevatus, vel etiam omnino sublatus, aut delirium, aut exstingui facultatem sentientem, aut materiam morbificam alio conversam. Morbum eodem modo natura potentiorem comprehendimus, si præter symptomata propria idem denotantia, alia quoque gravia simul illuxerint. Veluti in phrenitide, si præter acutam continuamque febrem atque delirium perpetuum, quæ hujus morbi signa propria, *Pathognomonica* Græcis dicta, exsistunt, dolor capitis acutissimus, perpetuæ vigiliæ, aut convulsio, aut tremor, aut partium extremarum frigiditas, aut aliud ex iis unum appareat, morbum magnis viribus præditum, naturæ prævalentem comprehendimus. Ex supervenientibus demum malis symptomatibus, quæ morem significare dictum est, morbos perniciales eadem ratione comprehendimus. Quæ prava signa Hippoc. *in* 1. *Epid. a) com.* 2. *tex.* 75. ita est complexus. *Paululum in fronte & claviculis exsudabant, sed nemo per totum corpus. Multum delirabant, timores, mæstitiæ, extremitates subfrigidæ, ut summi pedes magisque manus. Accessiones diebus paribus, plurimi* 4. *die amxime laborabant, sudores diutissime subfrigidi. Extremitates non ad calorem redibant, sed lividæ erant, & subfrigidæ. Nec sitiebant. Ad hæc erant urinæ his nigræ, tenues, paucæ, & alvi sistebantur. Nec erupit e naribus sanguis, ne his quidem, quibus hæc accidunt, sed parum stillarunt. Neque recidiva ulli horum advenit: Ceterum ad sextum diem cum sudore moriebantur.* Hactenus multa symptomata prava in multis, qui morbis exitiosis laborabant, ab Hippocrate observata, vidimus, quæ si morbis supervenerint, aut postea in morbis appareant, pravum malignumque morbum, naturæ prævalentem denotabant. Sed, ut lector hic singula legere possit, ad hoc, ut ipsa morbis supervenientia, seu postea apparentia recognoscat, & sciat morbum denotare absque dubio lethalem, utile fore duximus, omnia hic a no-

Ex more.

bis

a) Sect. 2. p. 954. lit. E.

Morbum lethalem indicantia ſigna.

bis adnumerari oportere. Hæc itaque ſunt, Vigiliæ aſſiduæ, profundus ſomnus, veternoſus. delirium, oblivio, dolor acutus, ægrotos dolores non ſentire, ſurditas, aurium tinnitus, vertigo, oculis caliginem obverſari, lacrymæ involuntariæ, oculos lucem effugere, convelli, aut alterum altero majorem videri, aut ſi candidum rubeum appareat, aut lividas aut nigras venulas habeat, aut ſordem circa oculos, aut ipſos ſublimes tumidos, ut, vel cavos admodum videri, aut ſqualentes & obſcuros, vel totius vultus color evariet, tremores, convulſiones, reſolutiones, palpitationes præſertim cordis, anxietates, inquietudines, ſingultus, viſcerum dolores fortes, extrema frigida difficulter recaleſcentia, livida, lingua ſqualida exuſta, nigra, livida, craſſa, cœnoſa, ſine ſiti, aut ægrotos ſiti ardere inexſtinguibili, cibos abhorrere, eos ſtomacho non continere, ſed vomitu rejicere. Pulſus arteriarum prælanguidi, duri, inordinati, inæquales, intermittentes, deficientes. Reſpiratio magna & rara, parva, denſa, intermittens, inordinata, ſublimis, frigida, fœtida, & quæ pinnis narium quoque & pectore editur. Malæ excretiones, non allevantes, in die decretorio. Sudores multi non allevantes, pauci, aſſidui, non ex toto corpore ſed ex capite, fronte, claviculis, frigidi. Stillationes ſanguinis e naribus nigræ, craſſæ in die decretorio, largæ itidem ſanguinis vacuationes non juvantes: Vomitus bilioſi, flavi, virides, nigri, fœtidi, virulenti, æruginoſi nihil juvantes: Hypochondrium cum dolore tenſum, atque cum ipſo ictericus color in corpore, ante diem ſeptimum. Si conſpiciantur exanthemata, parva, pauca, numero & magnitudine non augeſcentia, livida, nigra, intus recurrentia, atque ſine ratione evaneſcentia, copioſa, magna non ſublevantia. Tumores quoque poſt aures, Græci *parotidas* appellant, in inguine, aliiſque partibus, parvi, non augeſcentes, vel magni non venientes ad ſuppurationem, omniumque maxime cito, nulla prægreſſa vacuatione, intus recurrentes atque evaneſcentes. Urinæ item aquoſæ, turbidæ non clareſcentes, craſſæ, nigræ cum ſuſpenſis nigris, albæ lucidæ in phreniticis, cum ſuſpenſo elato, lividæ, ictericæ, non juvantes, pingues oleo-

ſæ,

ſæ, cum ſedimento farinæ craſſiori ſimili. Dejectiones immodicæ, liquidæ, fœtentes, quas *colliquativas* Medici appellant, pingues, cruentæ, nigræ, lividæ, bilioſæ, ſinceræ, multæ non minuentes febrim, ſputa ſincera, bilioſa in tabidis & ſuppuratis, cruenta ex pulmonibus, livida, nigra, æruginoſa, admodum viſcida & magna difficultate educta, dolorem non ſedantia, atque penitus ſuppreſſa in viſcerum internis inflammationibus, ad re piratoria inſtrumenta pertinentium. Hæc itaque, atque hujuſcemodi generis alia, poſt morbum conſpecta, (ni propter criſin futuram fiant, quod nobis ſigna perfectæ coctionis & alia ſigna ſalutaria indicabunt) morbum natura potentiorem, ſummeque perniciosum, nobis præmonſtrabunt.

CAP. XI.

De morbis natura potentioribus ab ipſorum cauſis cognoſcendis.

Morbi magni ac pernicioſi cognoſcendi ex cauſis externis. Ex aëre.

Nunc eoſdem morbos natura potentiores ab ipſorum cauſis indagemus, atque ab externis exordiamur. Quarum primo occurret conſideranda, quæ ex vario aëris ambientis ſtatu, a variis cum annorum conſtitutionibus, tum temporibus morbos magnos nobis indicare poteſt. Itaque aër a ſuo conſueto temperamento ad calidum maxime mutatus, quique diu talis prævaluerit, maximos morbos animalibus invehit. Etenim immodica ipſius caliditas, plurimum nativi caloris in corporibus reſolvens, corpora cum in magnos morbos, (magno quidem a ſuo ſtatu naturali facto receſſu) delabi, tum valde languida, & debilia, reddi, eſt cauſa: a qua ſane immoderata caliditate quandoque peſtilentiam gravem concitatam fuiſſe, Galen. *in primo de differ. feb.* hiſce verbis tradidit, dixit enim: *Contingit autem quandoque præcedere ambientis aëris caliditatem immodicam, quemadmodum in ea peſtilentia, quæ Athenienſes invaſit, ut Thucidides inquit: Sed in tuguriis ſuffocantibus æſtatis tempore habitantium corpora corruptione laborabant*, & in 3. *Epidemicorum com.* 3. *tex.* 71. *Æſtatem Eteſiis ventis carentem* (qui ſunt ſeptentrionales frigidi) *admodum morboſam eſſe* ſtatuit. Ex quo Hippoc. *in Epidemiis a) com.* 3. *tex.* 71. peſti-

 lentem

a) Lib. 3. p. 1082, lin. 6.

lentem conſtitutionem deſcribens, ait: *Æſtas ſerena erat & calida magni erant æſtus.* Ex calore itaque aëris immodico corpora patiuntur inſignes corruptiones, & reſolutiones, cerebrumque ipſum inſignes noxas a calore patitur. Caput enim incalefactum a toto corpore humorum redundantiam trahit, præſertimque biliosos, qui tali tempore cum multi tum tenuiſſimi ac acutiſſimi abundant. Facillimeque ex univerſo corpore ad caput rapiuntur, quibus cerebrum in morbos ſymptomataque pernicioſa incurrit. Qualia *Hippoc. in* 3. *Epidem. a) cap.* 4. meminit. Ubi ergo caliditati aëris etiam humiditas conjungitur, nihil corporibus morboſius, peſſimumque aëris temperamentum eſſe atque peſtiferum. Gal. *in lib.* I. *cap.* IV. *de temperamentis* ita expreſſit: *Omnium aëris ambientis temperamentorum peſſimum id eſſe, quod humidum eſt & calidum.* Quod & paulo poſt ita confirmavit, dicens: *Verum hic minus, utpote uno tantum e quatuor temporibus mutato malum fuit, quod ſi duo triave ſint mutata, aut etiam totus annus calidus humiduſque fuerit, neceſſe eſt, magna peſtilentia ſuccedat.* Cujuſmodi *in tertio Epidem.* id eſt, *graſſantium publice morborum*, narrat. Quid mirum. Cum humiditas in aëre corpora redundare quamplurimis humiditatibus faciat, quæ facile, inſigniterque a calore computreſcunt. Siccitas vero humiditate minus eſt mala, quæ etſi acutiſſimos pariat, tamen humiditate ortis ſunt ſalubriores, & minus mortiferi, teſte Hippocrate *in lib. b) Aphoriſ.* 15. Ex præimmoderata etiam aëris frigiditate, ſic nonnullæ partes corporis læduntur, ut extincto exinde calore emoriantur. Quæ mala in variis annorum obſervationibus, quas medici conſtitutiones appellant, ſæpius apparent. Hæque conſtitutiones aut a multis anni temporibus, aut ab omnibus ad unum idemque conſpirantibus temperamentum procedunt. Hippocrat. *in libris Epid.* quatuor annorum conſtitutiones deſcripſit, quarum prima fuit auſtrina *c)* humida, ſecunda & tertia borealis *d)* atque quarta *e)* calida, & humida, quæ pernicioſos ac peſtilentes morbos mortalibus intulerunt. Quippe *auſtrina* prima phthiſes, parotides, carbunculos, ardentes febres, peſtilentes: & *duæ boreales*

Ex annorum conſtitutionibus variis.

a) a pag. 1083 ad 1091. *b)* Lib. 3. *c)* Lib. 1 Epid. Sect. 1. *d)* ibid. Sect. 2. a p. 942. ad 958. deſcriptæ. *e)* Lib. 3. Epid. Sect. 3. a p. 1081. ad 1091. deſc.

les ophthalmias, dyſenterias, teneſmos, lienterias, diarrhæas bilioſas, febres ardentes, ſemitertianas, erraticas, malignas, phrenitides, & alias: & quarta *auſtrina calida*, & humida ſine ventis, pluvioſa, ſacros ignes cito undique depaſcentes, oris ulcera, *aphthas* Græcis dicta, atque pudendorum; febres ardentes, phrenitides, lippitudines, tabes multas, internas inflammationes, tubercula in pudendis, carbunculos, abſceſſus ad ſuppurationem, quæ erat potius corruptio, non venientes, ex qua caro, oſſa, nervique integri decidebant multis, item ex maligna fluxione totum brachium, ut narrat Hippocrates, vel totus cubitus, vel femur, vel tibiæ, vel pedes omni carne nudabantur. *Ex inconſtantibus etiam anni temporibus inconſtantes morbos, ac difficiles judicatu fieri*, Hippocrat. *in ſect* 3. *Aph.* 8. docuit. Ex propriis item temporum anni temperamentis idem comprehendi nobis in *ſect.* 3. *Aph.* 9. indicavit, ita dicens. *In Autumno morbi acutiſſimi atque exitiales magna ex parte: ver vero ſaluberrimum, & minime exitiale.* Et *Aph.* 10. *Autumnus tabidis malus.* Ab iis quoque anni temporibus, non ſervantibus proprium temperamentum, morbi magni ac perniciales fieri obſervantur. Anno MDLXXXVI. *Baſſani*, & prope ipſum in Villa Novarum nuncupata, pleuritides peſtilentes, contagioſæ, epidemicæ graſſatæ ſunt, quæ quarta vel ad plus ſeptima interimebant. Hoc itidem anno, quo hæc ſcripta revideo Venetiis, & in aliis multis Italiæ locis, complures ab epidemicis febribus, ſemitertianis, ardentibus, peſtilentibus cum morbillis malignis moriuntur. Hocque genus morbi non in pauperum corpora ex proxima annona exiiccata, ſed divitum, quæ multis cibis ſe impleverunt, ſævit. A mala quoque victus ratione diu ſervata morbi magni, ac pernicioſi, excitantur. In graviſſimos morbos ii incurrunt, qui crapulis atque ebrietatibus indulgent, quando ex multo cum cibo tum potu calore corporum fere ſuffocato inſignes putredines fiant. Quo Gal. in libro *de cauſ. morb.* affirmavit, *Immodicum cibum & potum corpora refrigerare, frigidoſque & fortiſſimos morbos facere.* Ex potatione *Silenum*, a) *Charionem* b), *Nicodemum* c), *adoleſcen-*

A mala victus ratione.

a) Lib. 1. Epid. Ægr. 2. p. 969. b) Lib. 3. Epid. Ægr. 5. p. 1072. c) Ibid. Ægrot. 10. p. 1108.

lescentem Mœlibæum a) in pestilentes incidisse febres, *Hippocr. in Epid.* meminit. Cibos vero pravi succi, ac potus perniciosos morbos facere Medicorum neminem latet. Gal. in *lib. de succorum bonit. & vitio. Pestem sæpius annonam secutam fuisse* scriptum reliquit. Copia itaque ciborum immodica vel etiam boni succi, & longe plus pravi, concitari magnos ac perniciosos morbos, omnes perspectum habent. Ceterum corpora nedum ipsorum ciborum copia in perniciosos morbos delabuntur, sed quin etiam inopia Gal. *in libro* 8. *meth. med. cap.* 7. scribit. *Complures in syncopas fastidiosissimas atque hecticas febres ex jejunio incidisse*, & *in libr.* 5. *de loc. affectis Grammaticum quendam præ inedia sæpius convulsum vidisse*, dixit. Ex immoderato vini potu homines in summe perniciosos morbos delabi. Hippoc. *in sect.* 5. *Aph.* 5. ita expressit. *Si ebrius quispiam repente obmutuerit, convulsus moritur, nisi febre corripiatur, aut ubi ad horam pervenerit, qua solvuntur crapulæ, vocem recuperet.* Usum item aquarum palustrium jecur atque lienem durum ac scirrhosum reddere, exindeque hydropes, febresque malignas, veluti corruptarum seu fœtidarum morbos pestilentes facere experientia docet, & ratio nobis suadet, hæ enim humores nostri corporis ad suscipiendam excellentem putredinem faciunt opportunos, illæ sua crassitie ostruendo, viscera debilitant, quæ variis propterea excrementis qualitate pravis abundant, a quibus prædicti affectus concitantur. Alexandriæ in Ægypto habitatores quotannis, autumno aquis ad cibum corruptis utentes, in pestilentes febres exitialissimas incidunt, quibus epidemice complures interimuntur; de qua re nos in libris nostris *de Medic. Ægypt.* editis accuratius scripsimus.

Ex somno. Ex somno item diuturno, atque immoderato, homines redduntur vertiginosi, veternosi, obliviosi, epileptici, paralytici ac vel etiam apoplectici. Qui omnes sunt affectus perniciales. Non raro etiam phthysici, auctis scilicet ex capite ad pulmones destillationibus.

Ex vigiliis immodicis. Non minus & ab immodicis vigiliis, phrenitides fiunt, amentiæ, convulsiones atque alii pravissimi affectus. De quibus nos satis in opere de prævidendis morbis scripsimus. Ab immoderatis etiam exercitationibus corpora plethorica non raro in insana-

a) Ibid, Ægrot, 16, p. 1117.

ſanabiles affectus incurrunt. Non paucis ex iis rupto vaſe aliquo ex pulmonibus aut thorace ſanguis profunditur, quo ad phthyſin via fit. Alii in febres, atque in viſcerum internorum inflammationes incidunt, ex nimio motu accenſis & putrefactis humoribus, atque motis ad viſcera. Non minus paſſiones vehementes animi poſſunt ad concitandos magnos morbos. *Ex ira multos in acutiſſimas febres deveniſſe*, Gal. *in lib. de ſanit. tuenda*, meminit. *Ab ipſa tamen ſubito neminem mori in lib.* 2. *ſympt. cauſ.* teſtatum reliquit. Quod ab ingenti gaudio, atque timore quibuſdam contigiſſe, plures obſervarunt. Timor metuſque magnus ſæpe quoſdam interemit. Ex hoc complures febres acutæ & lethales invadunt, quibus omnes fere moriuntur. Ab uſu veneris cum immoderato, tum ab abſtinentia, hominibus graviſſimos ſæpe morbos contingere *in lib.* 6. *de loc. affectis* docuit. *Perpetuum tremorem quoſdam incurriſſe ex immodica venere in lib.* 3. *Epid. com.* 1. *in tex.* 2. poſteritati tradidit. Idem interceptis naturalibus conſuetiſque vacuationibus fit. Ex fecibus retentis & exſiccatis ſæpe in ileon incidunt. A ſuppreſſis cum menſtruis tum hæmorrhoidibus morbi graviſſimi ſolent concitari, iiſdemque immoderatis fluentibus. Quod Hippoc. *in ſect.* 5. *Aph.* 57. meminit, dicens: *Si menſtrua plura fiant, accidunt morbi, & ſi non fiant, ex utero morbi contingunt.* Et Gal. *in Commen. Quocunque autem horum fuerit, neceſſe eſt proceſſu temporis & ipſum uterum pati aut ſimilem inflammationi diſpoſitionem, aut eryſipelati aut duro tumori, aut cancro, quibus denuo totum compatitur corpus.* De hæmorrhoidibus. Hippoc. *in libr.* 6. *Aphor.* 12. *A diuturnis ſanato hæmorrhoidibus, ſi una non ſervatur, periculum eſt, aquam intercutem, vel tabem advenire*, & Gal. *in* 4. *de præſag. ex pulſibus, ex iis immodice tum fluentibus, tum retentis, aquam intercutem fieri* docuit. *Et in libr. de venæ ſectione cap.* 9. *adverſ. Eraſis, ab hæmorrhoidibus ſuppreſſis nonnullos melancholicos amentes factos* obſervaſſe ſcripſit, *alios pleuriticos & alios hydropicos.* Urina ſuppreſſa brevi hominem perdit, quem longo tempore conſumit, diu immoderatiuſque fluens, uti in *Diabete.* At de cognoſcendis morbis natura potentioribus a cauſis externis hæc nobis ſufficiant. Nunc eoſdem ab inter-

Ab animi paſſionibus vehementibus.

Ab internis cauſis.

internis causis perscrutemur. Ab ætatibusque exordiamur, quæ & ipsæ ad morbos natura potentiores cognoscendos non parum faciunt. Pueri frequenter ab austrina constitutione pluviosa in variolas atque morbillos malignos incidunt. Quo malo MDLXXXXIII. Venetiis Epidemice grassante complures interierunt. *In Juvenibus*, ait Hippocrat. *in sect.* 3. *Aph.* 29. *sanguinis exspuitiones, tabes, febres acutas fieri:* tabes vero ab anno decimo octavo usque ad trigesimum quintum solent concitari. Post juventutem hoc fieri quoque dixit a) *quippe asthmata, morbos laterales, pulmonias, phrenitides, lethargos, alvi profluvia, choleras, dysenterias.* Senectus maximos quoque morbos affert. Quos meminit Hippocrates *in* 3. *Aph.* 31. in hunc modum. *Senibus spirandi difficultates, urinæ stillicidia, vertigines, apoplexiæ, hydropes, tusses:* & alia, quæ omnia in hac ætate omnino sunt lethalia. Nam ut dicit Hippoc. *in libr.* 2. *Aph* 39. *Senes juvenibus magna ex parte ægrotant minus, qui vero morbi ipsis accidunt longi, maxima ex parte comitantur ad mortem.* Et postea *Aph.* 40. *Raucedines & gravedines in valde senibus concoctionem non admittunt.* Et Gal. *in Comment.* ait: *Neque enim hi soli morbi senes comitantur ad mortem, sed nephritis, id est* passio renum, *podagra, morbus articularis coxendicis cum dolore, & quæ laxiori intestino ac spleni frigidæ insunt dispositiones, & præterea crebri anhelitus,* (quos Græci *asthmata* vocant) *tusses, dorsi curvationes, recurvationes & obliquationes,* demum *quæcunque alia morborum genera ex frigidis humoribus ortum habent, quæ in quibusdam juvenibus, nedum in senibus, difficulter coquantur.* Et *in sexto libro Aph.* 57. *Apoplectici autem fiunt maxime a quadragesimo anno usque ad sexagesimum.* Ex habitu quoque corporum non naturali graves morbi comprehenduntur. Obesos ac pinguiores, quod hæc corpora minus habeant caloris innati, magnis tentari morbis, quibus etiam ob calorem prælanguidum seu debilem plerique moriuntur. De his Hippoc. *in lib.* 2. *Aphoris.* 44. ita habet: *Qui natura admodum crassi sunt, citius intereunt, quam qui graciles.* Corpora itidem calidioris & humidioris temperamenti, febribus, synochis malignis, atque internis viscerum inflammationibus sunt obno-

Ab ætate.

Ex habitu corporum non naturali.

a) Sect. 3. Aphor. 30.

obnoxia, veluti calida & ſicca in ardentes febres acutiſſimas que inflammationes incurrere ſolent. In hiſce corporibus morbi omnes frigidi, admodum graves exſiſtunt; veluti in corporibus frigidis, calidi, hocque fit ex magno ab ipſorum temperamento receſſu; & hoc eſt, quod Hippocr. *in* 2. *Aph.* 34. dixit: *In morbis minus periclitari quorum, naturæ aut ætati, aut habitui, aut tempori magis congruit morbus, quam quibus ſecundum nihil iſtorum congruit.* Ceterum etſi hoc verum ſit, ex eo quod magni receſſus, qui perpetuo ſunt difficiles, ut a natura ad ſolitum ſtatum reſtituantur, in iis corporibus facti denotentur; tamen verum quoque non minus erit, eos, qui ad graves aliquos morbos inclinationem habuerint, ſi ipſis capiantur, peſſime ſe habere, difficulterque iis morbis reſiſtere. De his Hippoc. in 1. *Epid. a*) *Com.* 1. *text.* 18. ait: *Et maxime moriebantur, quibus natura vergebat ad phthyſin.* Calidioris etiam temperamenti homines deſtillationibus calidis acribus a capite in pulmones, ſunt obnoxii. Quod Hippoc. in 1. *Epid. Com.*2. *text.* 19. quoque dixit: *Qui calidiore erant temperamento, illos inprimis laboraſſe ex deſtillationibus capitis.* Atque hinc etiam fit, quod qui calido ſiccoque capite ſunt facile in phrenitim incidant. Humorum etiam copia ſeu multitudo graves morbos parit, qui in corporibus debilibus exitiales eſſe ſolent, omniumque maxime, ſi ea multitudo fuerit humorum crudorum & craſſorum. Ex his itaque morbi acuti concitati, ni fuerint vires robuſtiſſimæ, erunt plane lethales. Natura enim robuſta longo tempore eos concoquet & ſuperabit. Ex quo de frigidis ſudoribus in continuis febribus apparentibus, (quod ſignificent, teſte Galeno, crudorum humorum multitudinem, quæ non niſi longo tempore poteſt a robuſta natura vinci) Hippoc. *in ſect.* 4. *Aphor.* 37. ſcribens, ita habet. *Sudores frigidi cum acuta febre mortem, cum mitiori longitudinem morbi ſignificant.* A vehementia enim morbi vires, etſi etiam validæ ſint, collabuntur. Idem præſagit calidorum non minus humorum copia. Neque etiam ſanguinis copia eſt ſalutaris (quanquam ceteris humoribus ſit benignior) quando ex ea maxime inflammationes

Ex humorum copia.

A morbi vehementia.

a) Sect. 1. p 939. lit. F.

tiones fiant, veluti ſunt anginæ, pleuritides, atque aliæ, ut Gal. in lib. I. *de venæ Sect. cap.* I. adverſ. Eraſiſt. meminit. Idemque & ex bilis multitudine erit æſtimandum. Pernicioſi item ſunt morbi, qui fiunt, ubi in corporibus æque exſuperant craſſi, viſcidi, crudi, & tenues calidi, ut docuit in primo *libr. Epid.*

Ex humorum defectu. Humorum etiam inopia ſeu defectu morbi magni ac difficiles fiunt, uti ſunt, tabes, ſingultus, convulſiones, & alii hujuſmodi, de quibus Hippocr. *in quinto libro Aphoriſ.* 3. *Ubi ſanguis plurimus fluxerit, ſingultus aut convulſio ſuperveniens, malum.* Et *Aphor.* 4. *A ſuperflua purgatione eodem modo ſingultum atque convulſionem ſupervenientem, malum ſignificare tradidit.*

Ex humoribus particularibus. Ex particularibus quoque humoribus morbi magni, & graves comprehenduntur. Ex quo dixit Hipp. *in ſect.* 6. *Aph.* 53. *Deſipientias, quæ cum riſu fiunt, eſſe ſecuriores: & quæ cum ſtudio, periculoſiores.* Quod illæ ex ſanguine, hæ a bile exuſta oriantur, a quo humore phrenitides ac pleuritides concitatæ, lethales creduntur. Hæ ſputa æruginoſa, & nigra habent, illæ virulentos ſeu æruginoſos vomitus. Quæ omnia eſſe lethalia ſigna Hippocrat. & Galenus in multis locis docuerunt. Sanguis item a pulmonibus, eroſo aut fracto vaſe aliquo, ſi extuſſiatur, lethalis morbi erit præſagium, atque hoc eſt quod dixit Hippocrat. *in* 4. *libro Aphor.* 25. *Sanguis quidem ſupra, qualiſcunque fuerit, malum.* Galen. itidem *in* 4. *de loc. affect. cap.* 8. ſcribit: *Omnes, qui a ſanguinis ſputo per tuſſim purulenta reddiderunt, tabidos ſeu phthyſicos obiiſſe.* Plurimam quoque bilem ſine febre ex pulmonibus tuſſi rejectam, exitialis affectus nobis eſſe indicio, ſcriptum reliquit. Tres ibi narrat fuiſſe, qui cum plurimum flavæ bilis exſpuere tuſſi cœperint, quin tabidi morirentur, nullo modo effugere potuerunt.

Ex atra bile. Omnium humorum atra bilis (quod maxime naturæ humanæ ſit inimica, difficillimaque, & tardiſſima, ut concoquatur, & ſuperetur) morbos exitiales parit. Hujus ſucci copia, ſi ad benignum vel reduci debeat, vel conſumi, vel excerni, prævalida facultate eſt opus. Qua debili exiſtente, caſus erit pernicialis; quod nobis Hippocr. *in ſect.* 4. *Aph.* 23. expreſſit, dicens. *Quibuſcunque, ex morbis acutis aut diuturnis, vel ex vulneribus, ſive quovis alio modo extenuatis, nigra bilis, ſive uti ſanguis niger, exierit, poſtridie moriuntur.*

Ex pituitoſis crudis. Pituitoſos quoque crudos

dos humores difficillimos concitare morbos quotidie praxin facientes observant. Cujusmodi sunt tenebricosæ vertigines, epilepsiæ, paralyses, apoplexiæ, convulsiones, & alii hujusmodi. Malignam etiam humorum putredinem perniciosos morbos facere, Galen. *in libro quarto Aphoris.* 47. scriptum reliquit: etenim humores excellenter putrefacti qualitatem pravam acquirunt, quæ nostris corporibus esset venenum. Quod Gal. in peste infectis, & in quibusdam etiam mulieribus ex corrupto semine morbis, ac symptomatibus perniciosis vexatis, se vidisse & cognovisse in libro sexto *de loc. affect.* scribit: De his Hippocrat. *in primo Epidem. a) com.* 2. *tex.* 54. dixit: *Phreniticis convulsiones, & virulenta vomunt, & ex his quidem subito moriuntur nonnulli.* Et *in lib. text. b) Phreniticus primo die vomuit virulenta, & multa & tenuia.* Et Galen. in Comment. *Nam si phreniticus primo die vomuit virulenta, quod febribus adurentibus fere est consequens.* Itaque ut veneno epoto lethali quidam postridie vel tertio die moriuntur, qualitate ejus, non copia mortem afferente. His addimus, humores habentes aptitudinem ad vehementer putrescendum, ex Galeno *in* 3. *Epidem. exitiales morbos, pestemque concitare.* Qualibus corpora in quarta constitutione pestilenti, quam in libro tertio *Epidem.* Hippoc. descripsit, scatuisse Galen. meminit. Humores itidem aut suapte natura, aut ob insignem putredinem tenuissimi, atque ad motum præcipites redditi, sæpius nobile aliquod viscus occupantes morbos lethales faciunt. Quo Hippoc. continuo, ne scilicet præcipites ad aliquod viscus ferantur, purgandos in Aphorismis præcepit. In libro quoque *de natura humana c)* dixit, parte aliqua principe nostri corporis laborante totum corpus ægrotare, morbosque fieri gravissimos. Et Gal. *in lib. de constit. art. Medicæ, cap.* 18. scribit: *Pravos humores in morbis acutis, si in principem partem ferantur, extremum periculum ægrotis facere.* Ex quo optimum est in morbis humores a visceribus ad exteriora converti, pessimum ab exterioribus & ignobilibus ad viscera. Qua ratione Hippoc. *in sect.* 6. *Aph.* 25. dixit: *Erysipelas ab*

Ex maligna humorum putredine.

A parte aliqua principe corporis laborante.

a) 1. Libr. Epidem. Sect. 2. p. 948. b) P. 1100. Ægr. 4tus.
c) p. 229. lin. 15. & seq.

A mutatione morborum.

ab exterioribus verti ad interiora, non eſt bonum. Hinc conſtat morbos, cerebrum, ſtomachum, jecur, cor, pulmones, diaphragma, atque alias internas partes præcipuas confligantes eſſe graviſſimos atque difficillimos. A mutatione etiam morborum, idem comprehendimus; quippe in pejores quæ fit, in ipſis magnitudinem & periculum argumentatur, uti cum febres intermittentes in continuas mutantur, atque hæ in malignas ac peſtilentes. Simplices etiam fieri compoſitas, phlegmonemque adjungi, malum eſt. Ardentibus item febribus hecticas ſuccedere maraſmodes, phreniticis veternum, convulſiones; paralyſi, & epylepſiæ apoplexiam; tonſillarum inflammationi anginam; pleuritidi peripneumoniam, empyema, phthiſin; hepatis, & lienis tumoribus hydropem, & alia hujuſmodi in pejus facta mutatio: atque hæc ſunt, quæ morbos magnos naturaque potentiores nobis præmonſtrabunt, atque hic noſtræ methodi, qua cum naturam viribus morbo potentiorem, & debiliorem, tum morbum natura ipſa potentiorem, & debiliorem cognoſcimus, finis eſto.

CAP. XII.

De futuri morborum ſtatus ſeu vigoris cognitione ad prædicendi rationem.

Status futuri cognitionis neceſſitas.

Diximus neceſſariam eſſe futuri ſtatus præcognitionem ad naturæ & morbi victoriam nobis innoteſcendam. De qua Gal. *in lib.* 3. *de Criſibus cap.* 5. ita habet: *Et quidem ſine horum trium exacta dignotione, nihil de ſalute inveſtigari contingit, non magis quam hoc, nuncquid aliquis portando oneri ſufficiat, ſciri poteſt, hominis robore, oneris magnitudine & viæ longitudine antea non perſpecta.* Nam ægri vires portanti onus, morbus vero oneri, tempus autem, quod uſque ad ſtatum extenditur, longitudini viæ reſpondet. Quo pacto igitur de ægrotante ſciri poteſt, num quid ſufficiat, ſi nulla ſtatus præcognitio habeatur? Ex omnibus itaque ratio cogit, nil tam ſtudioſe eſſe diſcendum, quam futuri ſtatus præcognitionem. Quandoquidem natura morboque æque viribus conſtantibus, ubi cito ſtatum ſeu vigorem morbi futurum conjecerimus, naturæ victoriam,

&

& ſalutem ægrotis prædicemus. Contra, morbo longius, ad ſtatum ut veniat, retardaturo, morbi victoriam, atque exitium plerumque futurum nobis præmonſtrabitur. Itaque de hoc morbi tempore, quod neceſſario ad prognoſtici notitiam concurrit, nunc agemus, nonnullis de morborum temporibus in memoriam primum revocatis, & num ægrotantes ſanaturi omnia, aut quædam tantum morbi tempora tranſeant, neque minus morituri, quo morbi tempore intereant. Morborum autem tempora nihil aliud eſſe Medici dicunt, quam mutationes, quæ in toto morbi tempore, quippe a principio ad finem uſque obſervantur. Hasque ætates etiam morborum appellant, quæ, perinde ac ætates animalium vitam, ita etiam totius morbi tempus in tempora ſeu in partes dividunt. Quæ quatuor exſiſtunt, prout tot mutationes in toto morbi tempore a principio ſcilicet ad finem uſque ſpectantur, quippe principium, augmentum, ſtatus atque declinatio. Quæ omnia quatuor tempora quilibet ſalutaris morbus habet, ut Gal. *in* 3. *de Criſibus, & in libro de totius morbi temporibus* docuit. *Morbi exitiales ſæpe prius ægros perdunt, ſive interimunt, quam nedum omnia at duo tantum prima tempora abſolvunt, quando eorum, qui moriuntur, quidam in principio, quidam in augmento, quidam in ipſo ſtatu ſeu vigore decedant.* Quandoque enim morbi uſque adeo ſunt vehementes ac pernicioſi, ut ſtatim in principio vel tardius in augmento homines interimant, de quibus Hippocr. *in* 1. *Epidem. com.* 3. *tex.* 10. *a*) ait: *ſtatim enim continua eſt, quibus incipiens floreſcit & viget.* Et *in* 1. *Aphoriſm.* 7. *Ubi quidem peracutus eſt morbus, ſtatim extremos habet labores.* Hac eadem ratione natura aliquando uſque adeo eſt debilis, ut nedum totum morbum concoquere queat, ſed quinimo vix incepta concoctione morbo ſuccumbat. Habent itaque ſalutares morbi quatuor tempora, & lethales unum aut duo aut tria, quando ægroti, ut poſtea accuratius oſtendemus, aut in principio, aut in augmento, aut in ſtatu moriuntur. Hæc vero tempora, ex Galeno *in lib. de totius morbi temporibus cap.* 3. a nullo alio deprehenduntur, ac cognoſcuntur, quam a cruditatis & coctionis ſignis in excrementis conſpectis ac obſervatis. Non defuere

Morborum temporum differentiæ.

a) pag. 963. lin. 5.

Morborum tempora unde perquirenda,

fuere tamen Medici alioquin doctissimi, qui præter hæc tempora a coctione seu transmutatione materiæ cognita, alia ab essentia morbi, aliaque a symptomatibus deprompta faciant. Etenim inflammationis cutis partem occupantis principium faciunt, quod humor ad partem inflammatam confluit, & decumbit, eoque partim fluxo, partim fluente, augmentum seu ascensum, totoque humore affluxo quoad coquatur, statum seu vigorem, atque demum ipso concocto, cum etiam resolvitur, declinationem. Ex quo symptomatum, & materiæ transmutandæ tempora a temporibus morbi maxime differre atque distingui affirmant. Veluti in pectoris, pulmonumque inflammationibus tempora morbi, & symptomatum simul procedere, minimeque cum iis temporibus, quæ a coctione, & cruditate excrementorum attenduntur, observamus. Vigere enim sæpius illa dicunt, nulla in humoribus coctione apparente. Quod tempus principium ex materiæ transmutatione esse statuunt. Quod morbus tunc erit in vigore seu statu, & natura seu materia ipsa, ut concoquatur, in principio, hoc confirmant ex Gal. *in* 1. *de vict. rat. in acutis*, scribente; Hippocrat. dicentem: a) (*Si dolor fuerit assiduus, qui fomentis minime cedat, & sputum etiam non procedat, sed lentescat citra coctionem, & ptisana offeratur, interficitur ægrotus,*) statum intelligere voluisse inflammationis, in quo non debeamus ægrotos nutrire, vigentisque inflammationis, signa esse dolorem assiduum, qui fomentis minime cedit, atque ubi ægri quicquam non exspuunt, cum tamen hoc tempore ad materiæ coctionem comparatum principium sit. Amplius ubi morbus & symptomata vigent, coctionis principium esse dicunt, atque ipsis declinare incipientibus augmentum esse. Quod vel ipsis fuit persuasum, primum ex Galeno, qui *in libro* 3. *de vict. rat. in acut. com.* 62. dixit; *Morbi vigorem interdum cum ipsa coctione exsistere*: ex quo plerumque morbi vigorem absque coctione observari colligunt: Et postea *com.* 59. cum scripserit. *Nam sæpius affectio ipsa, qua laborant, mitior quidem exsistit, sed symptomata augentur.* Et in *secundo lib. aphorismorum: Dispositio siquidem, ex qua hæc generantur, quam & morbum nominamus, non omnino dum morbus consistit, est fortior.* Quod etiam confirmant

a) Libr. de Vict. rat. in acut. p. 386. lin. 3. & seq.

ii dicentes in vigore coctionis morbum aliquantulum declinasse' cum humores concocti ac superati minus naturæ molesti, quam antea sint. Non semper igitur a coctione sola tempora morborum perquirenda discimus, at a symptomatibus & a morbi etiam, ut aliis visum est, essentia. Quam rem Gal. meminisse visus est *in* 1. *lib. de Crisib. cap.* 29. cum de cognoscendis morborum temporibus ex accessionibus symptomatibusque locutus, dixerit: *Ipsorum augmentum judicari non modo ex accessionibus solitum tempus anticipantibus longioribus & gravioribus, verum etiam a propriis morborum symptomatibus, quæ ideam morborum notant, atque a supervenientibus non minus, multis assiduis, validis ac malignis.* Hæc vero ita habet: *Ex supervenientibus vero symptomatibus; si multa, si diuturna & valida, atque maligna extiterint.* Quæ symptomata multa, diuturna, valida, atque maligna sæpius in morbis exitialibus observantur citra ullam humorum coctionem. A quibus tempora morbi differre a temporibus naturæ concoquentis (quam Medici tempora materiæ vocant) cuique liquido constabit. Itaque dividimus tempora morborum, quibus utemur ad prognosin, in ea, quæ ad morborum symptomata, & in ea, quæ ad naturam concoquentem, seu ad coctionem & cruditatem, (quæ ob id tempora naturæ concoquentis appellavimus) referentur. Morbi salutares omnia cum morbi tum naturæ tempora fere pertranseunt. Quod in exitiosis non fit. Horum namque nullus est, qui statum percurrat, & ad declinationem perveniat. Horum alii (ut dictum est) in principio, alii in augmento, ac alii in vigore seu statu moriuntur. Differunt vero augmenti statusque tempora in sanandis, & moribundis observata. Illorum enim *augmentum*, ut docet Galen. in *primo lib. de Crisibus cap.* 8. *Incipiente humorum coctione fit, & status seu vigor perfecta apparente, lethalium vero morborum augmentum & status signis cruditatis ac lethalibus innotescit.* Quod Galen. *in lib. de totius morbi temporibus cap.* 6. ita expressit, dicens: *Siquidem initium similiter in morbi generatione constituitur, ascensus non in coquendo, sicut in iis, qui superstites futuri sunt, sed in cruditate, lethalibusque signis consistit.* Itaque sæpe contingit multa ob id tempora

Morborum temporum divisio.

ra diverſa in ægrotis eodem tempore obſervemus, quorum alia principium, alia ſummum vigorem, atque alia declinationem demonſtrant. Uti pleuritici, qui nihil exſpuentes, ſeu quicquam cum exſpuere nondum cœperint, moriuntur, quod ad morbum & ſymptomata ipſum conſequentia pertinet, in augmento aut vigore exſiſtunt, atque ad naturam nihil concoquentem, ſive ad materiam, quæ omnino eſt cruda, in principio. Verum Medici diſtinguere debebunt, quod non illa tempora a ſolius ſimplicis morbi vel multorum ſimul complicatorum ratione fiant. Quod Galen. *in eod. lib. cap.* 3. ita meminit, *Nam uno eodemque tempore duobus tribusve morbis homo infeſtari poteſt, quorum alius jam declinat, alius principii tempus adhuc vel augmenti primordia occupat.* Itaque morbi principium ex ſymptomatum ratione, tempus eſt, in quo ægroti parum ab iis conflictantur, & ex natura concoquente, in quo nulla in humoribus apparet concoctio, & dum acceſſiones, ſymptomataque anticipant, augentur, & diutius ægrotos affligunt, augmentum ſignificatur. Idemque, quod ad naturæ tempora ſpectat, augmentum dicetur, cum humores concoqui manifeſte cœperint, Sicuti illis perfecte concoctis morbum in vigore eſſe dicimus, atque etiam in quo acceſſiones ſymptomataque conſiſtunt. Quibus quidem aliquo modo declinantibus, atque humoribus, & concoctis, & aliqua ex parte reſolutis, morbum declinare ſcimus. Sed quæ de vigore ſeu ſtatu morbi, diximus, forte dubia videbuntur, cum Hippoc. & Galenus, qui de hoc ipſo tempore locuti ſibi ipſis omnino conſtare non videantur. Etenim modo dicunt, vigorem ſeu ſtatum eſſe partem totius morbi vehementiſſimam. Et *in* 1. *Aphoriſm. Sect.* 3. Gal. dixit: *Vigorem nihil aliud eſſe, quam morbi, quantum ad caſus attinet, maximum.* Et *in* 2. *lib. de Criſibus cap.* 8. ut nuperrime diximus: *Circa ſtatum omnia eſſe fortiora.* Et *in lib. de tot. morb. temporib. cap.* 3. docet: *Statum ſive vigorem inflammationis eſſe, & dici, quando pars inflammata maximis doloribus cruciatur, febriſque vehementius ſolito affligit.* Ex oppoſito alii negant vigorem eſſe moleſtum ac turbantem, at potius tunc temporis ægrotos melius quieſcere, neque febrem, neque ſymptomata, neque acceſſio-

Morbi principium quodnam.

Augmentum.

Status.

Declinatio.

cessiones auctas videri, sed hæc omnia æqualia esse & consistere; quo ægroti minus, quam cum augmento turbantur & conflictantur. Neque immerito, cum Hippoc. *in Sect.* 2. *Aphor.* 47. dixerit: *Dum pus fit, dolores ac febres accidunt magis, quam jam confecto.* Nemo tamen negat in vigore ipsum pus factum esse; veluti in febribus humores plane concoctos in statu apparere, observamus. Quod forte etiam Galen. *in* 2. *Aph. com.* 29. intellexit, cum hæc scripserit. *Dispositio siquidem, ex qua morbi generantur, quam & morbum nominamus, non omnino dum morbus consistit, est fortior: verum in his, qui salvari debent, multo melior quam in morbi principio.* Et in 3. *lib. cap.* 5. *Sicuti ipsas dispositiones, in quibus hæc fiunt, ubi morbi consistunt, necesse est, esse meliores in his, qui debent sanitati restitui.* Nemo etiam non fatetur, crisin bonam fieri in statu, velut Gal. *in lib.* 3. *de Crisib.* affirmavit. Antequam vero ipsa fiat, necesse est vehementes turbationes, & agitationes fieri, non minusque gravia symptomata, critica vocata, crisin illam prænuntiantia; uti sunt vigiliæ, dolor, deliria, inquietudines, & alia. Tunc enim natura, dum concoquit humores atque eos ad excretionem parat, concitat in corpore magnam turbationem. Quod Galen. cum *in* 3. *de Crisib. cap.* 5. tum *in* 2. *Aphorism. com.* 19. docet. Quare morbi status non sic in ægrotis fortior molestiorque videtur. Quid igitur his auditis erit resolvendum? An non ipsum statum esse fortiorem, vel potius debiliorem ac quietiorem. Utrumque, si accuratius status tempus observabimus, verum erit. Etenim morborum tempus quodlibet habet suam latitudinem, ex qua quodlibet ipsorum tria tempora percurrit, utputa principium, medium, & finem; status itaque principium est molestissimum, quia in eo tota pugna atque turbatio fit, cum natura maxime concoquat vel expellat, atque hoc est, quod dixerat Hippocr. *in Sect.* 2. *Aphorism.* 47. *Cum pus fit, dolores & febres augentur magis quam illo confecto.* Quod fit in principio status, atque in fine est confectum. Quo fit, ut ægroti summos labores ac turbationes patiantur in primo status tempore, quoniam natura valide totam materiam humorum agitat, atque alterat. Qua sane concocta seu alterata,

Morborum cujuslibet temporis divisio.

quod

quod circa finem factum est, melius ægroti se habent. Quo tempore morbus omnino coctus seu superatus a natura est. Unde ipsam minus turbari & offendi, non est mirum. Dicimus itaque in ægrotis, qui incolumes futuri sunt, totum status seu vigoris tempus cum perfecta humorum coctione non esse, sed ipsius tantummodo partem ultimam seu finem, quam ex symptomatum ratione declinationem aliquo modo nominari liceret. In morituris vero status seu vigor nulla omnino coctione observatur, ob idque pessimum est in morbis vigorem absque ulla coctione observari, quod sane significat morbum esse fortissimum, qui usque ad ultimum cum natura venerit, summas ipsius vires oppugnando, atque naturam ita debilem, ut quicquam contra morbum toto illo tempore facere non potuerit, nihilque humorum concoxerit, & superarit. Quæ si hactenus facere non potuit, multo minus post faciet, ipso morbo viribus supra ipsam plurimum aucto, ipsaque debiliori reddita. Sed tempus est, ut ad prædictionem ex status observatione, descendamus.

CAP. XIII.

De salutis ac exitii prognostico ex morborum futuri status cognitione.

Morborum status cognitio ad horum prognosticum plurimum facit.

Eum morborum statum, seu vigorem, qui humorum coctione perfecta indicatur, ad morborum prognosticum, plurimum facere, non ignoramus, circaque ejus rationem propterea accuratius versari nunc sit propositum. De altero tam non ex naturæ, sed morbi potius ratione, ut nuper ostendimus, qui symptomatum auctorum consistentia atque vigore cognoscitur, non minus agendum duximus, licet multis ipsum statum seu vigorem appellari non libeat, at potius augmentum; quod nisi ægroti a vehementiori morbo, quem debilis ipsorum natura ferre non potest, tunc temporis interimerentur, morbus procul dubio ac symptomata multo plus augerentur. Salutis vero ac exitii præsagium nobis primo ab illius

illius ſtatus celeritate, tarditateque innoteſcit, atque etiam quod vel ſolus vel ſimul cum naturæ ſeu coctionis ſtatu in ægrotis obſervatur. Cito autem morborum ſtatus ſeu vigores apparentes, neque valde vehementes, optimi in omnibus ægrotis cenſentur. Siquidem natura melius morbi inſultibus reſiſtet, ſi brevi tempore ſit dimicatura. Non latet etiam nos omnia morborum tempora, ut Gal. docuit, inter ſe proportione temporis convenire; etenim breve principium breve tum augmentum, tum ſtatus, tum declinatio ſequitur, quodlibetque ipſorum æqualis temporis proportione movetur, a brevi propterea obſervato principio brevi tempore augmentum atque ſtatum, uti dictum eſt, expectare debebimus. Contra tarde ad ſtatum morbum venturum ſperabimus, prioribus duobus temporibus, principio ſcilicet ac augmento, tarde ad ipſum ſtatum properantibus. Hippoc. *in Sect.* 1. *Aph.* 7. *Ubi morbus peracutus eſt, ſtatim extremos habet labores.* Facilius igitur natura morbi vehementiam cito advenientem, & cito deſinentem, feret. Attamen ſæpe uſque adeo morbi ſunt graves, aut a maligna humorum qualitate, aut ab ipſorum multitudine, aut a principe parte corporis læſa, aut ab iis omnibus ſimul, ut ſtatim in principio ægrotos interimant; uti cum ex venenoſo humore, corde inſigniter læſo, ſyncope oborta ſtatim moriuntur, & cerebro læſo phrenitici: veluti phrenitico, de quo Hippoc. *in* 3. *Epidem. com.* 3. *a*) meminit, contigit, qui quarta die obiit. Idem in anginoſis, pulmoniis non raro obſervatur, quod ii copia humorum paucis diebus ſuffocati pereant. Quare quovis modo principibus membris, aut partibus ipſis immediate ſervientibus, graviter læſis, ut gula, pulmonibus, inteſtinis, renibus, veſica; aut ab aliqua inflammatione, aut humore craſſo & lento obſtructis, continuo homines pereunt, etſi etiam brevi tempore ſic morbus ad ſtatum feſtinet. In morbis vero partem vel non principem, vel ipſam leviter offendentibus, vires non niſi longo tempore reſolvuntur, in hisque quanto citius ad ſtatum ægroti veniunt, eo citius liberantur. Qui ſi longo tempore ac tardiſſime ad vigorem ſeu ſtatum

Morborum temporum inter ſe convenientia.

Morbi graves unde ſæpe oriuntur.

a) Ægr. 4. pag. 1100.

Salus vel exitium in morbis quomodo ex statu tum naturæ tum morbi prænoscitur.

tum veniant, ni ægroti prærobustissima natura valeant, morientur. Ex status igitur tardius futuri præcognitione, salutis spes dubia redditur: in prælanguidioribusque corporibus bonum non est, pessimumque, si morbus valde vehemens fuerit. Quod Hippoc. forte intellexit, cum dixit *a*): *Sudores frigidi in morbis acutis ac vehementibus, mortem: atque in mitioribus, longitudinem prænunciant.* quando, ut *Gal.* meminit *in Commento*, natura corporum ægrotantium a vehementi morbo longiori tempore conflictata, priusquam ipsum, qui non nisi longiori tempore superatur, concoquat, exstinguitur. Celeritati quoque ac tarditati status morborum, si conjunxerimus statum naturæ, judicium magis certum, assequemur. Namque hoc semper erit verissimum ac fidelissimum, si æque tum morbus, tum natura, quod ad sua tempora spectat, simul moveantur, cito quidem, si ex aliis temporibus antegressis statum, seu vigorem morbi & naturæ, seu coctionis seu materiæ, quo modo alii hunc statum vocant, simul futurum conjiciemus, morbum sanatum iri, atque omnino salutarem prædicemus. Eodem itidem modo, ubi etiam una tarde morbi atque naturæ vigor sperabitur, salutem futuram pollicemur. Siquidem æque totum offensæ, quod corpori ægroto morbus intulit, natura eo tempore corrigere atque emendare poterit. Et merito sane, etenim cum duo sint, quæ invicem pugnant, morbus quippe ac natura, si æque ambo robusta fuerint, æque simul a principio ad finem usque se habebunt, morbus quidem oppugnando, & natura defendendo, totumque illud, quod a morbo in corpore concitatur, natura æquali robore prædita eo tempore corriget. Nihil itaque in ægrotis melius creditur, quam tempora omnia tum morbi, tum naturæ a principio ad finem una æque procedere. Ubi vero morbus celeriori motu quam natura ipsa moveatur, malum significat; non obscurum enim est imbecillitatis naturæ indicium, atque quo magis naturæ tempora a morbi temporibus distant, eo pejus ad prædictionem esse creditur, & quo minus, eo minus malum. Quando enim morbus summum exercet vigorem, & na-

a) In 4. Aphor. 37. & in Prognost. p. 38. lin. 21.

natura adhuc etiam eſt in principio, utpote quod nondum morbum alterare, & concoquere cœperit, quid ſpei ad ſalutem erit? Ni natura ſit prærobuſta & morbus mitis, certum exitium præmonſtrabitur. Sed his de ſtatu morbi præmiſſis, nunc ad naturæ ſtatum redeamus, qui ſi cito ſit futurus, facultate valida exſiſtente, brevi ſalutem certo oſtendet. Nam morbos habere celerem ſtatum, nihil quidem aliud, quam brevitatem, & ſecuritatem, teſte Hippocrate, ſignificat. Itaque in iis humorum concoctio cito incipit, & cito abſolvitur, & quo citius incipit, eo citius perficitur. Optimumque eſt in omnibus morbis Medicos ſigna coctionis obſervare, hæc enim nunquam, ut Galeno placuit, male apparent, at perpetuo ſalutem ſignificant, atque eo citius futuram, quo citius ſigna illa coctionis nobis illuxerint. De his Hippocrat. *in* 1. *Epidem. a)* ait: *Coctiones celeritatem portendunt judicii, ſecuritatemque ſalubrem.* Et Galen. *in lib. tertio de Criſibus cap.* 8. *Neminem vidiſſe intereuntem, qui præcedentibus coctionis ſignis criſin habuiſſet*, meminit. Quo citius itaque hæc apparuerint, eo ſecuriorem morbum præmonſtrabunt. Contra, quo tardius ſcilicet illa illuxerint, eo ſtatum tardiorem, ac morbum difficiliorem, oſtendunt; in morbo ſiquidem graviori, ipſo crudo exſiſtente, tardiſſime ex longo antegreſſo principio ad ſtatum veniente, periculum eſt, ne, priuſquam morbus concoquatur, natura exſtinguatur. Quare colligamus ex iis ſtatum morbi ad prædictionem æſtimari brevi tempore fore minus malum, quam qui longiori tempore futurus eſt, ni morbus ſit admodum vehemens ac ſymptomatis naturam proſternens. Majus malum quoque eſt, ſi ſine ſtatu naturæ appareat, & quanto magis tempora naturæ a temporibus morbi diſtabunt, eo periculoſiorem morbum præmonſtrabunt. Bonum itaque erit, ipſum morbi ſtatum cito futurum prænoſci, & eo melius, una cum ipſo ſtatum naturæ: Optimumque in morbis ad prognoſin eſſe judicabitur, ſi perpetuo ambo hi ſtatus quippe morbi & naturæ ſimul procedent ac una moveri obſervabuntur. Atque hæc de ægrotantium prædicenda ſalute ac morte, a naturæ mor-

Naturæ ſtatus cognitio quid ad præſagium in morbis.

I 2

a) Sect. 2. p. 948.

morbique viribus, atque a futuri ſtatus præcognitione, a nobis dicta ſint. Quibus addamus, ea, quibus alii Medici Empirico quaſi modo morbos ſalutares atque exitiales dignoſcunt.

Cap. XIV.

Ex quibus morbos ſalutares ac exitiales nonnulli cognoſcant.

Morbi ſalutares atque exitiales quomodo cognoſcuntur Empirico quaſi modo.

Etſi præter noſtrum inſtitutum videatur, non velle omnia, quæ alii Medici ad cognoſcendos morbos parvos ſalutares, ac magnos exitiales Empirico quaſi quodam modo cognoverunt, proſequi; cum nobis ſatis ad illud aſſequendum ea ſufficere poſſint, quæ nos dogmatice ex Hippocrate, & Galeno hactenus ſumus proſecuti: veruntamen ne aliquid omittamus, quod poſſit hanc noſtram prædicendi Methodum illuſtrare ac ampliare, ea quoque omnia, quibus ſcio quoſdam morborum vires adverſus naturam dimetiri & cognoſcere, atque morbos exinde ſalutares & pernicioſos animadvertere, accuratius quoque cognoſcenda & illuſtranda duximus.

Morbus fortis & pernicioſus unde conjicitur.

Dicunt itaque hujuſce prædicendi modi auctores, illum morbum fortem, ac pernicioſum conjici poſſe, a virtute ſive natura profligata, a maximo dolore, calore immodico, inquietudine, morbi difficili tolerantia, mentis alienatione, ſiti immodica, vigiliis aſſiduis, magnis inflammationibus membrorum nobilium vitæ neceſſariorum, ex medicamentis non juvantibus, copia humorum, turgentia atque ex aliis ſignis cauſiſque pravis. Et a contrariis debiles facileque naturæ cedentes æſtimantur. In his quidem virtutem ſeu facultatem ajunt prævalidam cognoſci, ipſoſque vel omnino doloribus vacare, vel ſaltem leviſſimis, vel non aſſiduis conflictari, neque ſi febricitent, vehementem calorem ſentire, quietoſque eſſe, ac facile morbum perferre, mente recte conſtare, immodica ſiti non ardere, neque plane eos vigilare, neque ſomno veternoſo teneri atque ſi aliqua vexentur inflammatione, ea non ſit magna, neque membrum nobile occupet, ſed aut a viſceribus remotas, aut ignobiles, neque principibus immediate ſervien-

Morbi debiles unde æſtimantur.

tes.

tes. Qui morbi neque ingenti humorum multitudine neque turgentia, ut illi dicunt, foveantur. Atque demum, si ex medicamentorum usu quicquam fuisse juvatos observemus. Hæcque signa salutaria statuunt, a quibus salutares morbos ipsi prænoscunt. An vero ex horum tantummodo accurata observatione in ægrotantibus salutem ac exitium præscire recte quis queat? In morbis acutis istud posse consequi non dubitamus: siquidem omnem morbum acutum, seu febris sit, seu inflammatio, vel aliud tale genus morbi, cum virtute, ut ii dicunt, prostrata seu exsoluta exitialem esse, quis ignorat? Etenim, ut nuper dictum est, virtus prælanguida, naturam cum morbo pugnantem, non modo in pugna defecturam, sed jam defecisse ac occubuisse, significat.

At per virtutem omnes facultates intelligunt, quippe vitalem, quam Medici præcipue observant, animalem, atque naturalem. De quibus alias abunde a nobis dictum est. Itaque ea, si omnes profligatæ observentur a morbo, natura devicta præmonstratur. Reliqua vero signa, quæ observant, scilicet calorem, doloremque immodicum, inquietudinem, difficilem tolerantiam, ægrotos non dormire, morbum principem partem tenere, a multitudineque humorum aut turgentia esse concitatum, vehementem quin etiam esse inflammationem, aut febrem, nihilque adhibita medicamenta juverint, omnino esse exitiosa signa, putant. Quæ si una cum malis vacuationibus spontaneis observentur, morbum plane lethalem esse affirmant, omniumque certissime, uti nuper dictum est, viribus prælanguentibus, quando ab iis morbis non nisi robustissimi evadere soleant. At ne hæc nos signa ad judicandum fallant, singula a nobis quoque sunt illustranda, ac distincte magis cognoscenda. Namque per virtutem prostratam, seu defectam, vitalem facultatem præsertim cum iis maxime debilem prælanguescentemque intelligimus. Perniciosi enim ac maligni morbi continuo solent vires prosternere. Sed præter vitalem animalis non minus atque naturalis sedulo erunt attendendæ. Quæ quanto debiliores evaserint, tanto morbum perniciosiorem significant. Dolor, calor, inquietudo, & reliqua symptomata, si postea

Morbi exitiosi dignoscendi a virtute debili.

Morbi fortes vel debiles cognoscendi. A doloribus.

in morbo appareant, malum morem denotabunt, & quo plura vehementioraque fuerint, eo majorem atque maligniorem quoque morbum præmonstrant. Sed nunc de his singulis nos accuratius. Dolores vehementes, assidue morbi fortissimi sunt symptomata, omniumque maxime viscera nobilia obsidentes, seu vexantes. Ex quo merito Hippoc. *in sect.* 4. *Aph.* 66. dixit: *Viscerum fortes dolores, malum significare.* Dolor etiam est ex iis, quæ maxime vires resolvunt. Quare magni dolores in omnibus morbis, tum ut signum, tum ut causam malum prænuntiant, iis exceptis, qui critice aliquando in aliqua partium ignobilium, & remotarum a visceribus excitantur.

Dolentes namque pedes, vigentibus morbis, quo tempore non raro dolores ægrotos invadunt, vel etiam ab ignaris mulierculis laudari solent, morbum in pedes nimirum decumbere putantibus. *Qui etiam dolores non sentiunt* (ut Hippocrates *in sect.* 2. *Aph.* 6. docet) *pessimo morbo vexantur*, ii enim, *aut delirant, vel in ipsis facultas exstinguitur.* De calore itidem vehementi magni morbi explicantur, sed quandoque a prævalida natura fit, ideo accurate distinguendum erit, an ex morbo, an ex natura, ut dictum est, forti fiat, & an in toto vel in parte aliqua corporis sit, rursumque an internam vel externam occupet partem, atque an in extremis quidem partibus, aut in visceribus sentiatur. De his Hippoc. *a*) *in Prognost. tex.* 4. ita habet: *Si vero caput, manus, ac pedes frigida sint, ubi & venter & latera calida sunt, malum est.* Et *in sect.* 4. *Aphor.* 48. *In febribus non intermittentibus, si partes exteriores frigidæ, interiores urantur, & sitim habeant, lethale.* Internarum partium insignem caliditatem a magna inflammatione viscus aliquod, vel aliquam ex internis partibus occupante, concitari Gal. docet. Quæ vero vel etiam est vehementissima caliditas, occupans externas partes, atque a visceribus remotas, magni sane vehementisque morbi est indicium; non tamen exitialis. Quinimo in febribus continuis, si in parte exteriore ac longinqua a visceribus, veluti sunt crura, brachia, & pedes, vehemens caliditas concitetur, optimum erit signum. In toto vero corpore vehemens

A calore.

a) p. 39. lin. 30.

mens, assidua, diuque durans caliditas corpus colliquat. Sæpe vero Medici decipiuntur a putridarum febrium miti ac leni calore in cute observato. Etenim cum natura opprimitur ac fere humorum multitudine suffocatur, quo calor nativus alioquin ardens sese exinde intus contineat, nec foras moveatur, partes corporis exteriores parum calent. Has febres aliqui fumantes magis, quam suffocantes appellant, quod in ipsis non flamma, seu ardor calorve, foras per cutis meatus moveatur, sed fumida potius neque ita urens exhalatio, seu fumus, uti in igne lignorum viridium vel temere congestorum copia obruto & suffocato pro flamma fumum excitari observamus, aut ubi ita natura deficit, ut nisi ex putrefactis succis calor accensus non multus sit; neque ad cutim copiose perveniat. De quo scribit Galen. *in libr.* 3. *Epidem. Com.* 1. *text.* 10. Hermocratis casum commentans *a*): *Neque enim septimo decimo accidit nativi caloris ratione, sed sola putredine succensis febriliter humoribus, aut venenosæ putredinis causa, aut ob insignem visceris inflammationem intus cum sanguine nativo calore recurrente, sive retracto, aut a morbi vehementia, vel malignitate, in externis partibus corporis & remotis resoluta externæ partes parum calent.* Quod in moribundis observatur. *Inquieti vero & anxii sunt ægroti, qui loco stare nequeunt, quique decubitum, ut ait Galen. in* 1. *de humorib. text.* 17. *ferre possunt, sed formas mutant, jactantur assidue, inæqualiter moventur, agitantur atque æstuant.* Quod illis contingit, vel stomachi vitio, cum præsertim os ventris, ut docet Gal. *in* 2. *Prorrh.* 24. a pravis mordetur humoribus, vel quibus in ore ventriculi propria quædam molesti humoris qualitas continetur, qui humor neque multus sit, neque in ventriculi spatio innatet, sed in ejus tunicis sit immersus, atque etiam a longa inedia, ventre ichoribus (Galeno auctore *in* 7. *Aphorism.* 56.) repleto: vel a cibo intempestivo gravante, vel a corpore virtutem gravante, aut a febre stabili & æstuosa & maligna, vel ab acrioribus virulentisque humoribus æstu turgentibus, ferventibusque circa præcordia, vel ab insigni alicujus visceris inflammatione, vel erysipelate, aut deni-

Ab inquietudine.

a) Quem vide in 3. Epidem. Sect. 1. Ægr. 2.

denique ab infirmitate virium. Quare quandoque ægroti inquieti evadunt, quo tempore humor aliquis calidus vel acris ad excretionem movetur, quod in iis obſervamus, quos criſis aliqua judicare debet. De quibus Gal. *in* 2. *Prorrheticorum* 44. hæc habet: *Nam ſi judicatorius rigor ex inquietatione fiat, morbum ſolvit ſupervenientibus ſudoribus, vel vomitibus commodis, vel alvo ſubducta.* Itaque hæ inquietudines, quæ ſtomacho ex aliquo humore læſo fiunt, morbum minime pernicioſum denotant: peſſimæque ſunt, ab æſtuoſa febre ſtabili & peſtilenti, ab inſigni viſceris inflammatione, & ab humoribus virulentis æſtu turgentibus ac circa præcordia ferveſcentibus obortæ, atque omnium maxime, quæ propter languorem virium excitantur, hæ ſumme pernicioſos morbos præmonſtrant. De his auctor Coacarum *in* 1. *libro text.* 2. ait: *Quæ cum refrigeratione anxietates incidunt, peſſimæ.* Addamus diu etiam perſeverantes, nulla poſtea illuceſcente evacuatione. Idem forte de morbi difficili tolerantia videtur dicendum; nam morbum non facile tolerari, inquietudinem ſignificat *a*), quam vel a vehementi diuque perſeverante febre vel maligna, vel a virulentis ſuccis, vel inſigni inflammatione interna vel denique virium infirmitate fieri jam diximus. Ægris igitur morbum non facile ferentibus, hoc unum ſpeciatim nobis indicari videtur, quippe naturam morbo imparem viribus eſſe. Quod Hippocrat. *in Prognoſticis text.* 56. *b*) de ſuppuratis ad exitium tendentibus expreſſit, cum dixerit *hos non facile morbum ferre, & facile eos, qui ſani futuri ſunt.* Somno etiam ægrotos bono carere per multos dies, nobis fortiſſimi morbi & pernicioſi erit indicium, omniumque maxime perpetuæ vigiliæ, quod hæ vires reſolvant, cruditatem in humoribus augeant, in deſipientiam, & phrenitidem non raro ægrotos deducant, atque non minus in exitiales tremores ac convulſiones. Somnus perpetuo magni momenti erit ad ſalutem prænoſcendam, ſi bonus natura-

A Morbi tolerantia.

A ſomno.

a) Unde in loco ex Coacis paulo ante citato δυσφορίαι legitur, quod vocabulum ab Authore noſtro tanquam *Anxietates* expoſitum, ſtricte tamen *difficilem tolerantiam* ſignificat.

b) P. 41. lin. 47. ad finem uſque.

turalisque ſit. Nam pauciſſimi aut nulli ſunt, qui morbo vexentur pernicioſo, & probe, id eſt naturaliter ſeu ſecundum conſuetudinem, dormiant. At dormientibus etiam non omnino fidere debebimus, cum ex iis non pauci ſint, qui etſi ſint moribundi, recte dormire videantur. Sed hic, quod una cum virium languore prodeat, a bono diſtinguetur, atque etiam, quod nedum non juvat, ſed quinimo etiam lædit. Quod fit tanta affectione cerebrum occupante, quam neque ſomnus digerere, & conſumere queat. Hinc Hippoc. *in 2. lib. Aphoriſ.* 1. dixit: *Quibus in morbis ſomnus laborem facit, mortale. Si vero juvat, non mortale.* Alii vero gravioribus ſomnis & longioribus utuntur, qui non inter ſomnos, ſed ſoporiferos potius affectus ſunt adnumerandi. At de his in ſequentibus libris accurate ſcribemus. Magnas inflammationes appellamus, cum ex ipſarum vehementia, tum ſi fiant in membris principibus; eæ omnes multum ſunt merito timendæ; veluti parvæ, atque in ignobili membro, parum aut nihil. Quid læſæ partis varietas ad prognoſticum faciat, alias dictum eſt. Cui hoc unum addimus, partem affectam vel principem, vel non principem tanti momenti eſſe Galenum docuiſſe, ut in acutis morbis humores malignos in principem partem recurrentes, exitium; & in non principem ac ignobilem, ſalutem ægrotis inferant. Graviſſimos itidem morbos eſſe ab humorum multitudine concitatos, omnes Medici ſtatuunt, præcipueque ſi multitudo humorum ſit eorum, qui naturæ maxime adverſantur, quos ipſa propterea difficillime ac tardiſſime concoquit, corrigit, aut a partibus affectis expellit, quales ſunt bilis æruginoſa, uſta, atra vocata, ſumme putridi ac virulenti humores. Non tamen ob id, qui ab humoribus quantitate paucioribus excitantur, omnes periculo vacant. Sæpe enim valde exitiales obſervamus morbos a pauco, ſed tamen virulento humore. Cujusmodi fuit phrenitis, qua ille, de quo Hippoc. ſcripſit *in tertio libro Epidem. a)* quatuor diebus interiit. Hoc Galenus *in libro ſexto de locis affectis*, exemplo cum ictus ſcorpionis ſeu veneni, perquam quantitate exigui, tum ſeminis corrupti, quibus ſæviſſimi morbi

A parte affecta.

Ab humorum multitudine.

Quantitate.

a) Sect. 3. Ægr. 4. p. 1100.

bi & ſymptomata concitari ſolent, verum eſſe demonſtravit. Ex turgentibus etiam humoribus non minus graves, & periculoſi morbi concitantur. Quando hi, præterquam quod turgentes periculum invehunt, ne in partem corporis principem irruentes, morbum graviſſimum faciant, id etiam habent, ut ipſorum mala qualitate morbis vim pernicialem addant. Medicamenta etiam, quicquam utilitatis ſeu juvamenti non afferentia, morbum usque adeo pernicioſum, quem natura neque arte adjuta ſuperare queat, præmonſtrant. De quibus Hippoc. *in* 3. *Epidem. com.* 3. *tex.* 65. *a*) *Et oblata ægre admittebant, nam purgationes multos offendebant.* Facta quidem tempore debito in acuto morbo ſanguinis vacuatione, aut per venæ ſectionem, aut per malleolorum ſcarificationem, aut alio modo, aut medicamentis vel lenientibus, vel purgantibus vomitoriis, aut dejectoriis, purgatione, ſi ægroti nihil juventur, judicium redditur difficile. Pravorum ſiquidem humorum crudorum, naturæ minime cedentium, multitudinem ſignificant, unaque naturam morbo longe debiliorem redditam eſſe, quæ, priusquam morbum concoquere queat, ſuccumbit. Hujusmodi vacuationis Hippoc. meminit in *lib.* 4. *Aphoriſm.* 56. dicens: *Febricitanti ſudor ſuperveniens, febre non deficiente, malum.* Et *in* 1. *Prorrheticorum tex.* 7. *Qui in hypochondrio febri refrigerata ardores relinquuntur, tum alias tum in ſudoribus, mali ſunt.* Et *in lib.* 2. *b*) *text.* 27. *Inquietatio cum ſudore, eſt mala,* &c. *c*) *Flammans quoque cum ſudore facies in his mala.* De ſputis *in lib.* 2. *Prognoſticorum text.* 51. *d*) *Omnes autem excretiones malæ ſunt, quæ non ſedant dolorem.* Quæ itaque juvare deberent, cujusmodi ſunt medicamenta omnia, & non juvant, aut exitii aut ſaltem difficilis judicii ſunt indicia. Quod Gal. *in lib.* 3. *Prorrh. tex.* 35. expreſſit, hunc in modum ſcribens: *Sanguinis eruptio non judicans, vel mortalis, vel judicatu difficilis, ita ſudor vel copia, tum urinarum, tum dejectionum, tum vomituum, vel quæ per hæmorrhoidas, vel uterum excernuntur, & parotides & ceteri abſceſſus.* Et paulo poſt: *Quæ namque ex judicatoriis nihil juvant, ſunt*

Turgescentia.

Ex medicamentorum utilitate.

a) P. 1086. lin. 13. *b*) Lib. 1. 39. tum & in Coac. præſag. text. 53. *c*) Prorrhet. lib. 1. text. 67. *d*) Libr. Prognoſt. p. 41. lin. 33.

ſunt judicatu difficilia: Quæ non etiam in contrarium repunt, ſunt lethalia. Alibi dixit lethalia eſſe, quæ cum ſignis lethalibus, & judicatu difficilia, quæ non cum ſignis lethalibus, apparent. Itaque hoc eodem modo remedia ægrotis nihil juvamenti afferentia, difficilis erunt judicii, & quæ nedum juvabunt, ſed quinimo etiam ægrotos lædent, ſeu ab ipſis ægrotis in deterius mutantur, atque abeunt, exitium præmonſtrabunt, quod Hippocrat. *in Sect.* 2. *Aph.* 2. de ſomno expreſſit, cum dixerit: *Quibus in morbis ſomnus laborem facit, mortale: ſi vero juvet, non mortale.* Quo ex medicis præſidiis, quæ juvant ægrotos, ſalutarem ſane morbum ſignificant. Idem ex omnibus naturæ excretionibus juvantibus, (quas criſes Medici vocant) judicari ſolet, quæ enim juvant, ſalutare itidem; & quæ non juvant, difficile judicium reddunt; atque quæ lædunt in acutis morbis exitium prænuntiant: omniumque certiſſimum, ubi aliqua ſigna prava illuxerint, cujuſmodi ſunt, in ardentiſſimis febribus tremores, convulſiones, refrigerationis extremorum cum ardentiſſima ſiti, deliria, atque alia multa, quæ alias accurate recenſuimus, atque poſterius de ſingulis accuratius agemus. Atque hæc de ægrotantium morte ac ſalute a naturæ morbique viribus, atque a futuri ſtatus cognitione præſagienda dicta ſint, & quod hactenus de iis univerſaliter ſcriptum eſt, nunc in ſequentibus libris ſpeciatim, de ſingulis ſymptomatibus, quibus natura, tum robuſta, tum debilis, adverſus morbum dignoſcitur, agendum erit, atque his noſtra prædicendi methodus abſolvetur.

FINIS LIBRI PRIMI.

K 2 PRO-

PROSPERI ALPINI

MAROSTICENSIS,

DE

PRÆSAGIENDA VITA

ET

MORTE ÆGROTANTIUM.

LIBER SECUNDUS.

CAP. I.

De quibus in toto opere sit agendum.

Cum in primo libro de Ægrotantium salute, ac exitio Prognosticum a naturæ morbique cognitione pendere dixerimus, atque etiam ex quibus vires utriusque tum prævalidæ, tum debiles innotescerent, plane fuerit demonstratum. Superest modo, ut de earundem virium fortitudine, atque debilitate speciatim agamus. Ex his siquidem totum prædicendi artificium nobis innotescit, in ipsorumque accurata observatione consistit. De hoc vero agentes, ab iis, quæ naturam morbo vel imparem viribus, vel firmiorem denotant, exordiemur. Itaque de his (quæ facultatum actiones firmas, vitiatas, diminutas, ac omnino exstinctas significare alias dictum est) sermonem primo faciemus, & postea de illis agemus, quæ tum morbos fortes, exitiosos, tum debiles, salutares denotant, a quibus ad particularium morborum, illorum inquam, quæ hominibus exitium inferre possunt varios eventus judicandos, descendemus. In his vero singulis tradendis, ut ordine non careamus, (quando nos ad dignoscendum prognosticum, singularum facultatum actionibus, uti instrumentis seu mediis, utamur) inprimis circa

Prædicendi artificium in quibus consistit.

circa eas actiones, vel sanas, vel vitiatas, vel diminutas, vel plane sublatas, quæ ab animali facultate, & secundo a vitali, atque demum, a naturali proficiscuntur, versabimur. Sed rem aggrediamur, ab internis sensibus principium facientes, quorum cognitio, quantum ad ipsorum morborum exitus prædicendos Medicis conducat, ab iis, quæ posterius scribemus, liquido cuique nostrum constabit.

CAP. II.

Quid mente constare in morbis significet.

Ad indagandum morborum prognosticum exordiemur, ut nuper proposuimus ab actionibus animalis facultatis, quæ imaginatione, ratione, ac memoria perficitur; atque ab iis primo, quæ mentis seu virtutis ratiocinatricis, robur & debilitatem, significant. Hæ si fortes, firmæ, ac perfectæ, vires istius facultatis prævalidas; si vitiatæ, diminutæ, ac omnino sublatæ, prælanguidas denotant. Itaque multum interest, in omnibus morbis actiones, quæ vim hanc animalem fortem seu firmam significant, atque prælanguidam, sedulo cognoscere. Hænamque in cerebri malis, exitium, illæ salutem futuram prænuntiant. Quæ nos haud fallent, si cum ipsis facultatum aliarum actiones æque responderint, fit enim aliquando, cum recte tum vitales, tum naturales vires valuerint, ut mens in ægrotis turbetur, quæ non raro salutaris crisis fit indicium. Ea quanquam Hippoc. *in Sect. 2. Aphor. 33.* dixerit: *In quovis morbo mente constare; & bene se habere ad illa, quæ offeruntur, bonum:* Nihilominus in multis morbis mentis constantia licet ex bonis signis sit, nullo modo salutem prædicit, quandoquidem multi ex pleuriticis, peripneumonicis, anginosis, hepatis, lienisque, ac aliarum partium inflammationibus atque ex febricitantibus sine ulla mentis vacillatione moriantur. In septi vero transversi, renum, uteri, cerebri, spinalis medullæ, nervorum, partiumque nervosarum juxta cerebrum positarum, aut quibus cerebrum maxime consentit, inflammationibus ægrotos sanos mente esse, non obscurum recuperandæ salutis indicium existimatur. Nullus etenim, aliqua supradictarum partium ex præcipuis,

Animalis facultatis actiones quænam harumque robur & debilitas quid ad præsagium in morbis.

Mentis constantia in quibus morbis salutem non prædicit.

Mente constare in quibus morbis optimum

cipuis, vel multis simul inflammatis, prudens ac sapiens moritur. Ex quo in talibus morbis ægrotos mente constare optimum est, præsertimque si id cum aliis signis bonis appareat; scitu vero dignum censet ad hoc, ut distinguantur mente recte valentes ab iis, qui modo aliquo vacillant, ut eos, qui mente constant intelligamus, sæpe enim fit, ut Medici hac in re plurimum decipiantur, atque errent, putantes quosdam viros prudentes & sapientes esse, qui vere delirant, & aliquos vacillantes, qui recte sapiunt. Mente vero hi constare dicuntur, in quibus omnes voluntariæ actiones plane firmæ, seu illæsæ spectantur, ac in ipsis obeundis partium solitum decorum ad unguem servatur, nec non ubi interni sensus recte atque secundum consuetudinem valent, suaque munera obeunt. Vel mente denique constare eos dicimus, ut Galeno quoque placuit, qui loquuntur, aguntque singula rationi consentanea. Sed de his nunc satis, in sequenti enim capite istud nos accuratius scribemus.

Mente constare quinam dicuntur.

Cap. III.

Quid sit mente non constare, qualibusque signis, cum præsens de mentis inconstantia, tum futura prænoscatur, & de deliriorum differentiis atque causis.

Quemadmodum ægrotos in omnibus morbis mente constare, seu quod ad rectricis facultatis actiones pertinet, recte ac secundum consuetudinem se habere, bonum esse affirmavimus; sic illos quovis modo delirare, seu vacillare, seu non recte secundum consuetudinem sapere, malum fore ad salutis prognosticum signum, dicimus. Quo signo in acutis morbis sæpe exitium prædicimus. Ceterum ad illustrandam prædicendi rationem, primo quid per mentis inconstantiam, & secundo qualibus signis præsens inconstantia nobis innotescat, & futura prænoscatur, explicandum; atque tertio de amentiarum seu deliriorum differentiis atque causis, non minus accurate agendum, duximus. Quod itaque ad primum attinet, mente non constantes seu deliros Galen. appellat, qui loquuntur, aguntque nihil rationi consentaneum, qui tamen, non recte omnes deliros, seu mente aberrantes expressisse visus est: quando

Mente non constantes quinam dicuntur.

quando nedum eos, qui nihil agunt vel loquuntur rationi consentaneum, at omnes, qui quippiam tantum agunt, aut loquuntur præter consuetudinem, etsi in multis sapientes, videantur, amentes, seu mente aberrantes, seu dilirantes vocari oportere patet: dux etiam primus Hippocrates, ex altera tantum rectricis facultatis actione læsa, delirium sæpe cognoscit, ut *in libro secundo Aphorism. a)* ex dolore quem non sentiunt ægri, dixit enim. *Quicunque dolentes parte aliqua corporis, omnino dolorem non sentiunt, iis mens ægrotat.* Et in *Prognost.* 1. *text.* 55. *b)* ex solo decubitu. *In ventrem autem cubare, qui in sanitate non est solitus ita dormire, quo tempore sanus fuit, malum est, delirium enim, aut dolor circa ventris sedes significatur.* Galenusque etiam in 1. *Prorrhet.* 6. a sola sputatione delirium dignosci tradidit. Et *in primo Prognost. c)* ex manuum indecora gesticulatione, cum ægri festucas colligunt, frustraque venantur muscas: ac non minus ex sermone, & responsione ægri; Auctor enim 1. *Prorrhet.* 44. *d)* ait: *Ferocem responsionem in homine modesto, atque in feroci modestam, delirium significare, & garrulitatem in taciturno, ac silentium in garrulo.* Hæc & quam plura alia exstant exempla, quibus homines ex una tantum læsa actione deliri reputantur. Quare dicamus nos illos mente aberrantes fore profecto dicendos, in quibus alia ex voluntariis actionibus præter rationem vel exsuperans, vel deficiens observatur, & in ipsa solidum decorum non servatur, veluti si manus indecore moveatur, festucas frustra colligendo, aut muscas venando, vel aliquod præter consuetudinem, atque sine causa; ut etiam qui præter consuetudinem, parum, vel multum, vel indecore obscæna turpiaque loquuntur, verbaque incomposita, & non constantia; & qui tardius, quam necessitas expostulat, respirant; aut pudenda coram astantibus denudant; vel eos deliros dicimus, in quibus sensuum defectus in animo observatur, in animo inquam non advertente sensibilium species, quæ iis objiciuntur, vel frustra eas, quæ non ipsis sensibus objiciuntur, sentiant. Ex quibus ii profecto delirant, qui solitis sensibus, sine causa defecerunt, vel iis præter consuetudinem utuntur, aut cum ægri aliqua ex voluntariis

Signa quibus delirantes cognoscuntur.

a) Text. 6. b) Pag. 37. lin. 48. c) Pag. 38. lin. 1. d) Et in Coac. 51

tariis actionibus careant, vel abutantur. Quæ notæ, ac delirantium conditiones in Coacis præsagiis 2. *coac. præsag. sec.* 1. *text.* 10. *a*) perbelle hisce verbis exprimi videntur. *Facere quid præter consuetudinem, velut instituere, velleque ea, quæ prius non consueverat, aut contrarium iis, quæ fuerunt consueta, malum, & proximum dementiæ.* Quævis igitur mutatio, in moribus, in gestu corporis, in voce, sermone, in sensuum judicio, hominem d li um, atque alium a seipso factum denotant. Sed nunc ad particularia magis inconstantis mentis signa accedamus, (quod est caput secundum a nobis propositum) illa in memoriam revocantes, quæ variis locis tum Hippoc. 1. *Prorr. b*) *text.* 6. cum Gal. memoriæ prodiderunt. Quæ hæc erunt. *Ferocem responsionem in homine composito & modesto, atque in feroci & incomposito modestiam, delirium significare.* Ex 2. *lib. Prorrhet. c*) ut nuperrime meminimus, & aspectum audacem, atque ferocem esse phreniticum. Idem quoque significari ab ægrotis dolorem non sentientibus, atque lingua exustis nihil sitientibus, vel exiguum potum exposcentibus. Nec non pulsu hypochondriorum cum frequenti oculorum obtuitu. Quod & oculos sublimes, atque instabiles denotare Gal. *in* 1. *Prognost. d*) tradidit. Eodem quoque modo ex decubitu in ventrem præter consuetudinem Hippoc. *in eodem lib.* 1. *Prognost. tex.* 23. 24. *e*) delirium notari dixit. Et Gal. *in Comment.* idem testari supini cubantis crura admodum reducta, distractaque, & insolitum dentium stridorem, quod ibidem *f*) Hippoc. docet, nec non in summo morbi vigore ægrotos velle residere, atque nuper commemoratas manuum gesticulationes, quippe ad os manus ferri, aut frustra ægrotos muscas venari, festucasque colligere, aut de veste pilos evellere, aut de pariete stipulas carpere, uti in Dealcis uxore, quæ in Leio decumbebat, Hippoc. *g*) observavit. Delirantis etiam non obscurum signum erit, modestos ægrotos, omniumque maxime mulieres, assidentibus devorato pudo-

Mentis inconstantis particularia signa.

a) Coac. 47. *b*) 44. *c*) Lib. 1. Prorrh. 49. & Coac. 213. *d*) Hipp. Prognost. p. 38. Lin. 37. & Coac 227. & 228. *e*) Prognost. p. 37. lin. 48. *f*) Lin. 52. *g*) Epidem lib. III. Sect. 5. Ægr. 15. p. 1114. Confer. & lib. Prognostic. p. 38. lin. 1. & lib. 1. Prorrhet. text. 34. & Coac. 76.

pudore pudenda ſine cauſa nudare. Quod & reſpirationem magnam ex intervallis editam ſignificare tum Hippoc. in Prognoſtic. *a)* tum Gal. *in 2. de reſpirat cap. 5.* tum *in 3. Epidem. b) text. 3. 19.* docuerunt. Idem notat palpitatio hypochondriorum, non minusque ægrotos non agnoſcere familiares, ex Coacis præſagiis *c)* delirium teſtatur. Atque *in 1. Coac. præſag. ſec. 1.* linguas *d)* vocesque *e)* obtremiſcentes, frequentem *f)* ſpuitionem, urinasque *g)* mingi in non recordantibus, mictas *h)* prærubras eſſe cum ſublimi. Vocem item *i)* clangoſam, linguas *k)* denſas, vomitus *l)* æruginoſos cum ſurditate, tinnitus *m)* aurium in acutis febribus, dolores *n)* circa umbilicum palpitantes, atque *o)* laterum raros & *p)* coxæ occultatos, cum urinis ſuſpenſionem elatam habentibus, ipſasque *q)* urinas aquoſas, albas, cum ſuſpenſo, elato, rotundo, & capitis dolore in turbulentis, vigilibusque mentis aberrationem indicare, quemquam in Hippoc. & Galen. ſcriptis verſatum, non latet. Auctor *Prorrh. r)* addit; *Ex vomitu faſtidioſo, vox clangoſa, oculique concretum pulviſculoſum habentes, inſaniam oſtendunt, ut Hermozygi uxori, quæ vehementi inſania acute correpta, muta obiit.* Et in ſequenti textu; *Si in ardente febre aurium ſonitus cum caligine fuerit, proveneritque in naribus gravitas, mente ex melancholia aberrant.* Gal. etiam *in 5. de loc. affect.* ſcribit: phreniticis delirium non ſubito, ſed paulatim fieri, neque affatim quieſcere, ipſumque præcedere ſolent interim vigiliæ, interim ſomni turbulenti, cum manifeſtis imaginibus, a quibus clamant nonnulli, & exſiliunt; aliquando oblivio irrationalis accedit, ita ut aliqui, cum vas ad mingendum tenuerint, mingere non recordantur, aliqui cum tumultu inſolito ac temeritate, ut nuper dictum eſt, reſpondeant, cum antea

a) Pag. 38. lin. 8. *b)* Sect. 3. Ægr. 15. & 16. p. 1114. & ſeq.
c) tex. 282. 298. 300. 308. &c. *d)* Coac. 233. & 1 Prorrh. 19. & 20.
e) Coac. 99. & 1. prorrhet. 19. *f)* Coac. 244. & 1. Prorrhet. 6.
g) Coac 596. & 1. Prorrhet 29. *h)* Coac. 198. & 1. Prorrhet. 32.
i) Coac. 99. & 1. Prorrhet. 19. *k)* Coac. 234. &c. Prorrhet. 3.
l) Coac. 169. & 1. Prorrhet. 10. *m)* Coac. 131. & 1. Prorrher. 18.
n) Coac. 300. & 1. Prorrhet. 36. *o)* 1 Prorrhet. 22. *p)* 1 Prorrh. 37.
q) Coac. 582. & 1. Prorrhet. 4. *r)* 1. Prorrhet. 17.

antea fuerint mansueti, ac mites; parvo item potu utuntur. Respirationemque habent magnam atque raram, atque dolet iis nonnunquam occiput, pulsus parvi sunt & duri. Cum vero propius ad phrenitim accedunt, oculi apparent vehementer squallidi, lachryma in altero oculorum acris, lippitudo, venæque oculorum sanguinis plenæ cernuntur. Item sanguinis stillicidium e naribus fit, quo tempore nihil prudenter respondent, floccos evellunt, festucas carpunt, febris aridior, æqualior, sine magnis mutationibus uniformis, lingua salebrosa, & aliquando surdastri, aliquando mœsti, & vix quicquam respondentes, dolorificumque non sentientes. Atque hæc signa ad dignoscendos mente non constantes seu deliros, nobis sufficiant. Ex quibus multa deliraturos ægros, seu mente casuros decernent, uti vigilia, quæ sæpe delirium antecedit: ut *in* 2. *Prognost. a)* Hippoc. meminit: Utrumque enim quippe tum illam, tum delirium excalfacto aut exsiccato cerebro, excitari Gal. *in lib.* 4. *de præsag. ex pulsibus* prodidit. Somni etiamnum turbati, atque tumultuosi, conspicuique, a quibus ægri clamant, exsiliunt, futuri delirii sunt præsagia: de quibus in Coacis præsagiis *b) sec.* 2. *text.* 8. *Turbulentæ, ferocesque excitationes e somno delirium adferunt.* Aurium quoque tinnitum, & sonitum insaniam sæpe præcedere Auctor Prorrheticorum *c)* meminit, non minus, & surditatem, *d)* si præsertim cum urinis appareat habentibus suspensionem elatam ac sublimen. Oblivionem quoque sæpe ante phrenitim manifestari, Galenus *in quinto, de loc. affectis,* ut nuper etiam meminimus, prodidit. Dolor item capitis vehemens, & assiduus in acutis febribus delirium portendit, præsertimque in auribus qui observatur, ex Hippocrate *in* 3. *Prognosticorum. e)* Nec non si dolor cum præcordiis revulsis appareat, de quo *in Coacis præsagiis f sect.* 1. *tex.* 6. *Capitis dolor in acuto morbo, præcordia revulsa, siquidem sanguis non effluet, in phrenitim procedit.* Non minus & vigilia cum aurium sonitu vel tinnitu, vel surditate, ni hæmorrhagiam indicaverint: Et *in g) secundo Prorrheticorum,* hæc quoque una observata delirium prænuntiare, ita legitur: *Quibus alvus liquida,*

Deliria futura ex quibus signis præsentiuntur & portenduntur.

a) Prognost. p. 39. lin. 52. *b)* Text. 83. *c)* Lib. 1. 18. *d)* Ibid. 32. *e)* Prognost. p. 44. lin. 45. *f)* Text. 119. *g)* 1 Prorrhet. 38.

da, lassitudo, capitis dolor, sitis, vigilia, obscuritas & impotentia fuerit, ut hi mente moveantur, spes est. Dolorem capitis assiduum ad prænuntiandam desipientiam maxime facere, testatur Auctor *libri septimi Epidemiorum tex.* 100. *a)* Item dolor hypochondrii non raro fit delirii nuncius. Quod in muliere *b)* trimestri fœtu gravida fuit observatum, idemque significat palpitatio, nec non qui circa umbilicum continuant in morbo acuto dolores, *ex tertio Epidemiorum c).* Idem dolores in ignobili parte exorti, qui occultantur fere continuo, *ex primo Prorrheticorum* sparsim: in eodem libro *d)* scribitur: *Rari in his laterum dolores delirium ostendunt:* & *in e)* secundo libro. *Si quippiam in urina sublime petierit, occultato coxæ dolore, delirium portendit, & quæ circa aurium sonitus talia exsistunt,* quod Hippoc. *f)* Larissæ calvo vidit accidisse, cui occultato femoris dextri dolore statim delirium accidit. *g)* Lateris quoque dolor in pleuriticis, si absque ratione evanuerit, portendit delirium. Non raro, & sputa rotunda, ex Prorrheticis *h)* frequensque sputatio sine causa idem notant, & Hippocrates *in* 5. *Aphoris.* 40. ait: *Quibuscunque mulieribus ad mammas sanguis colligitur, furorem significat.* Et *in quarto libro Aphorism.* 72. Galenus urinas albas, lucidas, idem portendere tradidit, quod & turbidæ in acutis morbis minantur, maximeque in turbulentis, & vigilibus, habentes, ut alias dictum est, suspensionem elatam, *ex secundo libro Prorrheticorum i) tex.* 28. 31. Pulsus item in aliis, atque in Hypochondriis, magnaque & rara respiratio *ex primo Prognosticorum. k)* Et *in Prorrheticis l)* hæc de his quoque habentur: *In acutis morbis dolorosa in faucibus gracilia, pusilla, strangulantia, atque cum æger hiaverit, non facile os tum cogere tum claudere mentis alienationem portendunt.* Vomitus *m)* etiam æruginosi, seu virulenti cum capitis doloribus assiduis, vigiliis, surditateque, certa delirii futuri, tum singula ipsorum per se sola, tum multo magis omnia, & ipsorum etiam quædam simul in febre acu-

a) Forte text. 120. & 121. (*b* Epidem. lib. 1. Ægr. 13. p. 990. *c)* Ægr 3. p. 1067. conf. 1 Prorrh. 36. *d)* Text. 22. *e)* 1 Prorrhet. 37. *f)* Epid. lib. 111. Ægr. 5. p. 1101. *g)* 1. Prorrhet 97. *h)* Lib. 1. 6. & Epid em. Lib. 6. Sect. 3. text. 27. & Sect. 6. 21. pag. 1176. & 1190. *i)* Libr. 1. 4. & Coac. 582. *k)* Pag. 38. lin. 8. & 34. *l)* Lib. 1. 11. & Coac. 275. *m)* 1 Prorrh. 10. & Coac. 169.

ta conspecta, sunt indicia. Atque ex his futura deliria præsentiri, ac portendi dictum cum sit, nunc deliria in suas species atque differentias distincta spectemus, non minusque ipsorum causas. Quibus quidem neglectis impossibile profecto videtur, nos delirantium Prognosin recte assequi posse. Nomine autem non constantis mentis (ut hæc aggrediamur) nos mentis aberrationem, vacillationem, hallucinationem, amentiam, insaniam, desipientiam, delirium, atque phrenitidem comprehendimus, non constantesque mente ægrotos hisce nominibus intelligimus. Quæ affectio symptoma maxime est ratiocinatricis imaginatricisque potentiæ. Hæc enim potentia, ut docet Gal. *in lib. de different. symptom. cap.* 3. vel est deficiens, ejusque motus est imbecillus, uti in Coma, & Lethargo; vel est resoluta, ut in catalepsi, *caron* vocato; vel denique est vitiata, ubi ejus motus pravus erransque exsistit, uti in delirio & phrenitide. Eodem modo de ratiocinatrice, nam vel ipsa quoque est deficiens seu diminuta, seu aliqua in parte resoluta, quæ *morosis* & fatuitas dicitur; vel omnino resoluta sublataque, quæ amentia vocatur: vel denique vitiata, ubi ejus motus depravatus erransque exsistit, quod symptoma delirium quoque appellatur. Accedit etiam haud raro, cum his duabus læsis potentiis, memoria iisdem vitii differentiis læsa. Aliquando in mente aberrantibus sola imaginatio læditur, aliis illæsis, ut Galen. *lib. de symp. diff. cap.* 3. in Theophilo observavit. Et aliquando ratio sola, illæsa tum imaginatione, tum memoria, quod phrenitico contigisse in libro nuper allegato Galen. memoriæ prodidit. Plerumque vero utraque tum imaginatio tum ratio vitiata simul deprehenduntur, ut in iis, qui cum delirant, imaginantur ea, vel quæ non sunt, vel ea profecto, quæ sunt, non imaginantur, observatur; loquunturque ac agunt nihil rationi ac imaginationi consentaneum. Dividuntur vero omnes mente non constantes in eam, quam proprie amentiam, insaniam, ecstasin, desipientiam, mentis aberrationem, vacillationem, alienationem vocamus, & in eam, quam Græci *paraphrenesin* & nostri delirium dicunt, atque tandem in phrenitidem. Quam Gal. cum Hippocrate ab aliis desipientiis, quod cum febre fiat, distinxit: De qua *in secunda de sympt. causis*

Mentis inconstantia quænam affectio & unde.

Deliriorum divisio & differentia.

causis cap. 7. Nominantur autem ex his, quæ quidem cum febre sunt, phrenitides, quæ sine febre sunt, insaniæ, Græce *maniæ*. Quæ a deliriis perpetuitate delirationis distinguuntur, nam etsi deliria seu paraphreneses cum febre fiant, non tamen sunt perpetua, veluti de phrenitide dicitur. Gal. quidem multis locis affirmavit Hippocratem vocare eos phreniticos, qui perpetuo delirant, uti paraphreneses vocat deliria, quæ tantum vel in acutissimarum febrium summo vigore apparent, ipsisque declinantibus declinare observantur; quare continuitate delirii, atque ipso etiam delirio sensim ac sensim prodeunte, phrenitici a deliriis distinguuntur, iis exceptis, qui septo transverso inflammato mente moventur, hujusmodi siquidem deliria non facile a phrenitide distinguuntur, quod & ipsa cum febre fiant perpetueque exsistant, ex qua difficultate antiqui putarunt septo transverso inflammato homines phreniticos evadere, atque ob eam suspicionem *phrenas* illi appellarunt, tanquam φρονοῦντα, id est, sapienti parti conferat quippiam. Distinguit vero ab his phreniticos Gal. quia phrenitici magnam eduntrespirationem, atque ex longis intervallis, cum quæ in delirio ex septo transverso observatur, inæqualis sit ita, ut modo exigua appareat, atque frequens, modo magna & angusta, quæ respiratio in phrenitide non fit, nisi pars aliqua respirationi servientium simul, vel inflammatione laboret, vel aliquo dolore vexetur, quam Galen. *in libr.* 2. *de respir.* accuratius docuit. Præterea in delirio ex septo transverso statim hypochondria tenduntur, quod in phrenitide posterius fit, eaque statim a principio revelli, proprium est illiusce delirii. Demum ex omnibus accidentibus, quæ phrenitidem sequuntur, uti sunt, oculi rubentes ac inflammati, faciesque tota calore æstuans, & reliqua alias a nobis accuratius exposita, vel nulla, vel pauca, & levia in his apparent. Accedit quod delirium istud veluti repente fit, & in phreniticis delirium paulatim incipit. Phrenitidis etiam aliæ multæ differentiæ observantur, una siquidem est, quæ μανιώδης dicitur, in qua ægri calcitrant, pedibus feriunt, mordicus impetunt, excandescunt, eos, qui ingrediuntur, hostes habentes; quod ubi feroces esse incipiunt, ingentiaque mala perpetrant, vehemens dicitur, hancque Græci Θηριώδην appellant,

Phrenitides quomodo a delirio differant.

Paraphrenitides quid.

Quomodo a phrenitide distinguuntur.

Phrenitidis variæ differentiæ.

lant, & nostri ferinam ac melancholicam. De qua Auctor Prorrheticorum 1. *a) Prorr.* 25. *Quæ pauco tempore feroces fiunt desipientiæ, ferinum est.* Altera obscura, mitis, in qua ægri obscure blandeque delirant, uti vix tales dignoscantur: Hi *in Coacis præsagiis b)* 7. *sect.* 2. *tex.* 13. moti mente cum silentio vocantur, de quibus *in Prorrheticis: c) Tremulæ, obscuræ, contrectabiles desipientiæ, valde phreniticæ.* Græci has (ut alias dictum est) ἀσαφώδεις vocant, & nostri obscuras, que nedum ab idiotis, verum etiam a doctis Medicis non raro ignorantur. Tales enim ut Gal. *in* 1. *Prorrh.* 33. sentit, nedum tumultuose non exclamant, non exiliunt, sed quieti quinimo jacent, neque prorsus loquuntur, neque figuram decubitus permutant, sæpiusque, qui ita affecti sunt, familiaribus opinionem præbent, quod mox sint, si quod fiat silentium, dormituri. Clausis itaque fenestris conquiescunt custodes, tempus in his interdum longum conterunt, dormire ægrum, quod neque loquatur, neque moveatur, arbitrati, ægro ipso non dormiente, & manus quiete movente, non secus quam, qui per levem contrectationem aliquid vel tangere, vel invenire volunt. Horumque alii clausis palpebris hæc agunt, & interrogati de aliquo, neque prorsus oculos aperiunt alii, postquam aperuerunt, aut paulo post claudunt, aut immoti observant affectionem, Gal. hecticam appellatam. Sed videtur hæc desipientia signis profecto cum ea, quæ ex Comate & Lethargo fit, convenire. Quamobrem mutatio, distinctioque quælibet ipsarum erit dignoscenda. Etenim quæ cum comate, vel Lethargo, (quem Græcorum aliqui ut Gal. ait. *Typhomaniam* vocarunt) fit in principio morbi, perseveratque diu: asaphodis, seu obscura, seu ut Gal. placuit, hectica dicta, nunquam in morbi principio, sed morbi progressu, post vehementem aliquam insaniam. Et si veternosa comatosaque etiam a frigido humore, atque etiam a multo sanguine, post morbi principium sæpe concitetur; quæ aliquando vel bonam vel malam crisin antecedit & apparet, in qua languidos pulsus, duros, angustos atque parvos observamus, quales in illa desipientia non ob-

Asaphodes quid.

Typhomania quid & quo morbi tempore fit.

a) Text. 26. & 123. *b)* Text. 65. ubi mentis emotiones cum taciturnitate in eo, quæ voce defectus non est, perniciosa dicuntur, Vid. & 1. Prorrhet. 54. *c)* Lib. 1, 34.

obſervantur. Sed jam de ipſarum cauſis agamus. Deliria omnia a calidis mordentibusque ſuccis concitari Gal. *in lib.* 2. *de ſympt. cauſ.* tradidit, præcipueque a flava bile, atque ſæpe ex calidiori cerebri intemperie. Omnia vero deliriorum genera, vel inſaniæ, vel phrenitides, vel paraphrenitides a cerebri læſione oriuntur. Speciatimque deliria, quæ duplicia exiſtunt, ea inquam, quæ tantum in ſummo febrium acutarum vigore excitantur, quæque a calidis mordentibusque vaporibus ſurſum in caput ſublatis, ortum habent. Alia vero deliria, quæ ſine febre manias, ſeu inſanias, Medici appellant, quas cum febre phrenitides Gal. vocat, cum tamen veræ non ſint, niſi phlegmonem in cerebro, aut ejus membranis, ſanguis bilioſus ex Gal. *in* 2. *lib. de ſympt. cauſis cap.* 7. efficiat. Hæc vero raro fit, uti frequentius phrenitica illa deſipientia, quæ a calidis humoribus in cerebro, vel ejus involucris delatis ſine phlegmone concitatur. Quales Hippoc. *in* 1. *Epidem. a) comm.* 2. *tex.* 73. obſervavit. Hæcque fiunt tum a ſanguine tum a bile, cerebri locum, in quo princeps animæ pars reſidet, prehendente, ut Gal. 2. *de ſympt. cauſ. c. ult.* meminit: vel a flava tantum bile, quæ etiam febris exurentis incendio exuſta, atque in nigram verſa, vehementem illam deſipientiam, Græcis *Maniodin*, *Tiriodin*, ac noſtris (ut alias dictum eſt) ferocem, furioſam, ferinam, melancholicamque, appellatam efficit, quæ fit ab exuſta bile cerebro, membranisque immodice reſiccatis, cum qua ægri ſæpe in tremorem incurrunt, atque convelluntur. In hæc ſane ſymptomata non niſi vehementiſſimas ac exitioſiſſimas phrenitides illabi Gal. tradidit. Eæ vero deſipientiæ cum febre, phreniticæ quoque vocatæ, fiunt nedum ab humoribus calidis, verum etiam ut Gal. *in* 3. *Epid.* docuit, a frigidis, nempe pituitoſis in cerebro putreſcentibus, qui putredine calorem acrimoniamque, quibus in cerebro ejusque membranis læſis delirium concitatur, acquirunt. At hæc deliria, ab iis, quæ calidi humores concitant, ſomno, atque etiam ſopore diſtinguuntur, quatenus qui ex frigido humore delirant etiam ſimul dormiant, vel veternoſum affectum ſimul habeant; & a calidis humoribus deſipientes vigiliis quoque ſimul infeſtentur. Fit etiam non raro, ut

Deliriorum omnium cauſæ.

a) An Sect. 2, pag. 954?

ut tum calidi, tum frigidi ſimul, humores permiſti miſtam deſipientiam ex delirio & lethargo, ut Gal. *in* 1. *Prorrhet.* meminit, pariant. Hique ambo contrarii affectus a principio ad finem uſque cum continuent, ægri tum vigilant, tum ad ſomnum inclinationem habent; interimque magis phrenitici obſervantur, prout bilis pituitæ prævalet, & interim plus lethargici, ſeu Comatoſi, prout pituitoſus humor bilioſo ſit copioſior. Hæque ſunt omnes phreniticarum deſipientiarum cauſæ, a quibus quoque vera phrenitis, quæ eſt ab illis ſuccis in cerebro ejusque membranis orta inflammatio, ortum habet, quæ a pallida bile mitior eſt, a flavaque vehementior, & omnium maxima ab eodem humore incendio febrilis caloris peraſſato. Ea vero deſipientia obſcura, aſaphodis Græcis dicta, quæ cum ſilentio fit, pro cauſis prælanguentem facultatem animalem, atque hecticam quandam, ut Gal. *in Prorrheticis* docet, temperiem habet. Cum enim vel inflammatio, vel flava bilis cerebrum occupat, initio quidem nondum per totum cerebri corpus permiſcetur, ſed in eo fervens ſpiritus alterat & agitat, unde clamant ægroti, exſiliuntque; poſtquam vero imbibita eſt, atque hecticam cerebrum quandam intemperie acquiſivit, ægroti ſilent, quietique manent, ut vix etiam deliri a Medicis dignoſcantur: hanc ſuperius diximus multis a veternoſa diſtingui, ſed præcipue prælanguidis pulſibus parvis durisque. Quæ vero cum ſopore prodit, vel a ſanguine fit, ſanguineque ac bile permiſtis cerebrum invadentibus, vel a pituita bileque ſimul miſtis, aut ab humore crudo pituitoſo, putrefacto, caloremque & acrimoniam exinde adepto, vel demum a caloris nativi exſtinctione.

Cap. IV.

De ſalute a deliriis prædicenda.

Deliria quænam minus mala.

Ex deliriis ea minus mala exſiſtunt, quæ non perpetuo ægrotos tenent, ſed parvo tempore, atque cum ſignis bonis, vel non lethalibus, prodeuntia. Quibus vires quoque debent æque reſpondere, quippe, ut ſint validæ, quando deliria quoque prævalidas vires expoſtulent, quæ cum prælanguidis natura ægerrime vincit. Nullum vero ex deliriis, ut do-

cuit Gal. 6. *Aph.* 53. securum reputatur. *Minus vero periculosa, quæ cum risu fiunt: sicut temeraria omnium sunt periculosissima. In medio autem ambarum desipientiarum sunt, quæ cum studio fiunt.* Nullum tamen delirium, etsi unum ex maximis malis exsistat, per se solum certum exitii indicium esse poterit, veluti neque mentis quoque constantiam solam in ægrotis salutem indicare alias meminimus. Simul vero cum bonis signis delirium concitatum minus est timendum, præcipueque si, præterquam quod non est perpetuum, neque vehemens, feroxque exsistat, sed quinimo magis leve, & parvum, utpote quando ægroti in paucis mente aberrant; magnum siquidem delirium Gal. *in lib. de diff. symp. cap.* 4. etiam vocat, ubi variæ deliriorum species in ægroto simul observantur. Parva itaque levia in paucioribusque actionibus deliria observata minime omnium sunt timenda, maximeque si tantum per accessiones fiant. Verum neque satis ad mitem benignamque deliriorum naturam denotandum, ut delirium non sit perpetuum, sed etiam est opus, ut omni ferocitate careat, quando auctor *Prorrh.* 1. *text.* 26. dicat. *Quæ parvo tempore feroces fiunt desipientiæ, ferinum.* De quibus Gal. dixit. *Cum videris quempiam cum ferocitate desipientem, etsi paulo post sedetur, cognosce mentem ejus non febris ratione læsam esse, sed phreniticam subali affectionem, quæ post adaucta ferina tibi videtur.* Itaque delirium intermittens, non vehemens, sed leve, scil. mite, parvumque, quod præsertim fiat per accessiones, nunquam erit exitiale. Sed cavendum, ne parvum miteque falso creditum nos quandoque fallat, etenim multi exitio proximi sic delirare non raro dignoscuntur, quibus *in Prorrhet.* 1. *a) text.* IV. *no.* 13. *Tremulæ, obscuræ, & contrectabiles desipientiæ, valde phreniticæ.* Quod facile ex prælanguidis viribus, ac aliis exitiosis simul observatis signis, perpetuitateque ab iis distinguitur. In eo namque vires prævalidæ, non perpetuumque est, atque sine exitiosis signis observatur, quale in *Milidia* vidit Hippoc. *b)* In hoc pulsus sunt languidi, delirium perpetuum, cum signis exitiosis: quæ sane omnia, inquam, signa, tum cum delirio orta, tum quæ post ipsum illuxerunt, maximopere sunt observanda. Hæc enim non raro salu-

Delirium mite & benignum quomodo ab parvo falso credito & exitiali dignoscitur.

a) Text, 34. *b)* Lib, 1, Epidem, p, 991. Ægr, 14.

ſalutarem criſin antecedunt. Quæ Galeno *in* 1. *lib. ad Glau. c.* 15. docente, fiunt ſanguine, vel bilioſo humore, ad caput critice recurrente. Apparent vero iſthæc deliria, criſin portendentia, aliquando cum capitis dolore, gravitate, ſurditate, convulſione, atque aliis hujusmodi multis. De his Gal. *in* 1. *Epidem. a)* cum in Dealcis horto decumbentis hiſtoriam commentatur, ſcribit: *Nam quæ deliraverit in nona, & dextro oculo ſtrabo fuerit, res ſunt, quæ ſolent in judiciis evenire.* Et in Abdera virgine *b)* delirium cum ſurditate judicium, quod tum pedum doloribus, tum ſanguinis e naribus eruptione, eſt ſecutum, præceſſit. Atque multo clarius id in muliere moroſa viſum eſt, de qua Hippoc. *in* 3. *Epidemiorum: c) Tertio convulſiones conquieverunt, coma, & in ſomnum inclinatio, rurſusque vigiliæ excitaverunt eam, continere ſe non potuit, multum deliravit, febris acuta, ſub hanc noctem ſudor multus toto corpore & calidus prærupit, libera febre dormivit, plana mente conſtitit.* Item delirium, ſexta die in virgine Lariſſæ *d)* obſervatum, largam ſanguinis eruptionem indicabat, quod etiam in Heropyto Abderæ *e)* viſum eſt. Cum dolore itaque, gravitate capitis, vigilia, comate, ſurditate, convulſione, oculorum caligatione, ſplendore, lachrymis involuntariis, aurium tinnitu, ignorantia, oblivione, tremore, anxietate, inquietudine, clamore, ſurrectione, ſpirandi difficultate, urinæ ſuppreſſione, rigore vehementi, æſtu multo, ſitique intolerabili, repente obortis, delirium ſæpe judicium futurum prædicit, vel profluvium ſanguinis, de quo in 5. *coac. præſag. f) ſect.* 1. *tex.* 36. ſcribitur: *In quibus morbis ab anxietate delirium derepente fit, profluvium ſanguinis ſignificat*; vel urinæ, de qua Hippoc. *in* 6. *Epid. g) Urina multam ſubſidentiam habens, ſolvit deliria, qualis fuit Deuxippi:* vel per ſudorem, de quo Gal. in 3. *de criſibus* ait: *Judicat autem phrenitidem ſudor bonus, & præcipue ſi ex capite multus & calidus fluxerit, ſudante ſimul reliquo corpore.* Et paulo poſt: *contingit autem aliquando, quod etiam per ſanguinem e naribus erumpentem phrenitis judicatur.* In Coacis

Deliria criſin portendentia.

a) Vide Hippocr. Epidem. l. 3. p. 1066. Ægr. 3. *b)* Epidem. l. 3. p. 1103. Ægr. 7. *c)* P. 1108. Ægr. 11. *d)* Lib 3. Epidem. p. 1110. Ægr. 12. *e)* Ibid. p. 1106. Ægr. 9. *f)* Tex. 184. *g)* P. 1191. Sect. 6. Text 22.

Coacis vero prædictionibus *a*) per sudorem atque somnum solvi delirium docetur. Et *in* 7. *Aph.* 5. Hippoc. scribit: *A furore difficultas intestinorum, vel aqua inter cutem, bonum.* Delirium itaque, quod bona aliqua vacuatio subsecutura sit, salutem prænunciat, ac quoddam signum decretorium existit. Veluti pessimum erit, post quod mala sequetur evacuatio; quale est e naribus sanguinis stillicidium, sudores capitis frigidi & aliæ hujusmodi vacuationes, de quibus posterius nos accurate agemus. Ideo distinguendum, num eæ bonæ malæve sint vacuationes, quod sane ex multis signis innotescit, quippe ab exeuntium quantitate, qualitate, loco, per quem fit, tempore morborum, diebus in quibus apparent, atque morbi allevatione. Bonæ siquidem sunt, si in ea copia, quæ multitudini humorum peccantium respondet, observantur, atque ubi, qualia desiderantur, evacuantur, perque loca convenientia, & congruo tempore, quippe in statu, atque in aliquo dierum decretoriorum, fiant, a quibusque morborum, symptomatumque vel sequitur allevatio, vel iisdem plane ægri liberantur. Sed ad tria præcipue in omni prædictione, (quæ magni perpetuo momenti exsistunt) animum adhibere oportet, quippe, ad arteriarum pulsationes, respirationem, ac ciborum appetentiam, quæ omnia profecto si inculpata, & firma, etiamsi cum exitioso aliquo signo sint, maxime ad prædicendam salutem valent. Quod Galen. *in tertio Epidemiorum com.* 3. *b*) *tex.* 89. de Heropyti agens historia, meminit. *Cum delirio namque pulsus vehementes cum inculpata tum respiratione, tum appetentia, non incerta erunt indicia, quod ipsis natura prævalida ostendatur, quæ morbum sine dubio recte feret.* Ex his itaque, quæ simul cum deliriis per modum judicii apparent, quomodo salus interim præsentiatur, hactenus vidimus. Nunc ab iis, quæ postea illucent, quæque ipsorum deliriorum veluti morem significant, etiam perquiramus. Bonæ igitur post deliria factæ vacuationes, de quibus nuper satis a nobis dictum est, quales sunt largæ eruptiones sanguinis e naribus, de quibus agit Gal. *in* 3. *lib. de Crisib. cap.* 8. Menstruæ item purgationes cum delirio, & post ipsum conspectæ, quales observavit Hippoc. in virgine

Vacuationes bonæ & malæ quomodo cognoscuntur.

Vacuationes deliriorum morem significantes.

a) Text. 483. *b*) P. 1106. Ægr. 9.

ne Lariſſa *a*) & in moroſa muliere *b*) (Galeno docente) ſimul cum copioſo ſudore apparuerunt, ex quibus, ut Hippoc. meminit, febre libera dormivit, ac plane mente conſtitit. Hæmorrhoides quoque delirium ſecutæ, ſalutem prænuntiant, quas in 6. *Aph.* 21. Hippocr. meminit, hiſce verbis: *Ex melancholia inſanientibus ſi varices, aut hæmorrhoides, ſupervenerint, inſaniæ fit ſolutio.* Idem notant dolores vehementes, aſſiduique in coxis, cruribus, pedibus atque manibus, qui ſentiuntur, quique humoribus ad partes ignobiles, principibus relictis, decurrentibus concitantur, eſtque judicium, quod natura per humorum transfluxionem molitur. De quibus Hippoc. de Herophonte ſcribens, ait: *c*) *Octavo febricitabat, lien reſidebat, omnia intelligebat, doluit & inguen primum, ſecundum lienem, deinde in utramque tibiam demigrarunt.* Qui ſane dolores etiam in uxore Epicratis *d*) non minimam partem judicationis habuerunt. Et in eo, qui in Dealcis horto decumbebat *e*) die decimo quarto plane delirio, decimo quinto genu atque tibiæ doluerunt, ac decimoſeptimo poſtea toto corpore ſudavit, ad mentemque rediit: & die vigeſimo pedum dolores in virgine Abderæ *f*) delirium ſurditatemque deleverunt. Somnus in ægrotis delirantibus perpetuo magni erit momenti, maximeque ſi ipſe delirium ſequatur, ipſumque vel reſolvat, vel ſaltem minuat, de quo *in ſecundo Aph.* 2. *Ubi ſomnus delirium ſedat, bonum.* Idque merito fit, quandoquidem cum delirio ſemper vigilia adſit, ab una eademque cauſa uterque fiat, ſi itaque a delirio ſomnus fit, ſignum eſt, cauſam delirii ſuperatam eſſe: ac accuratius ſomnus a delatione in ſomnum, ſeu coma, ſeu cataphora, ſeu lethargo eſt diſtinguendus; nam quemadmodum ſomnus bonum ſignum cenſetur, ita quodlibet prædictorum ſoporiferorum affectuum, malum, excepto veternoſo affectu, qui ſanguine in cerebrum judicii futuri cauſſa irruente concitatur. Dormire itaque ægrotos a delirio ſemper bonum, præcipueque ſi quiete dormiant, ut in Herophonte, *g*) uxore Epicratis *h*), in

a) Lib. 3. Epidem. p. 1110. Ægr. 12. *b*) Ibid. 1108. Ægr. 11.
c) Lib. 1. Epidem. p. 974. Ægr 3. *d*) Ibid. p. 979. Ægr. 5.
e) Lib. 3. Epidem. p. 1066. Ægr. 3. *f*) Ibid. p. 1103. Ægr. 7.
g) Vide ſub lit. a. *h*) Vide ſub lit. b.

in Metone, *a*) in quo a ſomno delirium reſolutum eſſe, Hippoc. obſervavit. Ex quo delirium a ſomno ſedari ſemper bonum, uti contrarium malum, nam ſomnus laborem faciens, ut in Aphoriſmis *b*) habetur, mortalis. Si inſomnia quoque delirantibus conſpicua apparent, bonum ad judicandam ſalutem ſignum eſſe in Coac. præſagiis *c*) legitur, præſertimque in phreniticis, quod tamen, (quanquam in Phrorrheticis *d*) ſcriptum ſit, inſomnia conſpicua phrenitidem oſtendere) veriſſimum eſt, neque error a nobis committetur, ſi ita diſtinxerimus, inſomnia conſpicua, non turbulenta, ſed quieta, bonum in Coacis ſignificare, quod non niſi ſedata in cerebro inflammatione, calore febrili, & motu humorum a vaporibus, ipſa conſpicua claraque obſerventur, ex quo bonum ſemper creditur ſignum. Turbulenta vero conſpicua, in quibus ægroti expaveſcunt, exſiliunt, præter id quod ex ſiccitate fiant, etiam inflammationem, febrilem calorem, & ſpirituum motum, atque agitationem denotant, ex quo in mente motis ab his phrenitis portenditur. Sed num perpetuo deliriis ſedatis, vel plane reſolutis, bonum ſit? illis quidem omnibus, quæ vel a ſomno, vel a quapiam humorum transfluxione, ad crura, pedes, aliasque ignobilium partium, vel critica evacuatione ſedantur, vel reſolvuntur, nobis, ad futuram ſalutem eamque prædicendam fidendum erit. At nunc ad deliria, quæ exitium portendunt, tranſeamus.

CAP. V.
De morte a deliriis prædicenda.

Deliria, quæ exitium ægrotis minantur, ex ipſorum differentiis, tempore, in quo apparent, virtute prælanguida, atque aliis ſignis exitioſis, vel una cum deliriis, vel poſtea apparentibus, dignoſcemus. Phrenitica omnia deliria lethalia plerumque exſiſtunt, etſi omnes phrenitici non moriantur. Phrenitides vero omnes deſipientias eſſe diximus, quas Græci *maniodees*, *diriodees*, atque *aſaphodees* & noſtri feroces, tumultuoſas, furioſas, ferinas, melancholicas, atque obſcuras, ſeu blandas appellant. Hæ aſaphodes ſeu obſcuræ dictæ, vel in morbi prin-

Deliria, quibus exitium ægrotis minatur, unde dignoſcuntur.

a) Lib. I. Epidem. p. 983. Ægr. 7. *b*) Sect. 2. Aph. I. *c*) Text. 90
d) Lib. I. 5.

principio, vel post feroces desipientias, observantur, & illæ, cum fiant, ut superius dictum est, vel a sanguine, vel a bile, vel a bile pituitaque permistis, vel a pituita putri reddita, ceteris minus exitiosæ creduntur, veluti omnium sunt exitiosissimæ, quæ virium aut languore, aut hectica cerebri temperie concitantur. Ex quo auctor *Prorrhet.* 1. *text.* 34. has valde phreniticas desipientias vocavit, etsi dixerit blandas, obscuras, contrectabilesque videri. Harum proprium videtur, ut cum silentio fiant. De quibus in 2. *coac. præsag. a) sec.* 1. *tex.* 30. *In febribus insaniæ vehementes silente ægro, sed non etiam privato voce, lethale.* Cum his vero triplex silentium observatur, unum quod a depravata mente fit, in quo æger loqui potest, & non loquitur, vel saltem parum; secundum cum veternoso affectu, vel exstinctione caloris nativi; & demum cum aphonia, id est vocis, seu sermonis privatione, facultate animali oppressa, vel emoriente, aut vocalibus instrumentis convulsis, aut interceptione vocis materiæ: desipientia cum silentio, voce integra, levi motitatione manuum, pulsu languido, oculis ut dormientibus modo clausis, modo leviter apertis, a languore facultatis concitatur. De quibus nedum in Prorrheticis, ut nuper meminimus, sed etiam in 3. *coac. præsag. b) sec.* 2. *text.* 13. legitur: *Tremulæ, palpantes, desipientiæ, phreniticæ.* Et *c) moti mente cum silentio non quiescentes, contentis oculis, vehementer spiritum foras evocantes, perniciosæ.* Ac Gal. de his *in Prorrheticis* dixit. *Atque ob id affectio humorum, ut febrium hecticarum, prava est, quas quidem, cum incipiunt constitui, vix solvi posse, exquisite vero constitutas, absolutasque, solvi non amplius posse, demonstravimus.* Præsertim ubi in ipsis affectus veternosi calidissimum sævissimumque sequantur morbum, in veternumque, refrigerato post inflammationem cerebro, ægros delabi, sane est lethalissimum. Nam ut *in* 3. *Prorrhet.* docetur, insanabilia ea frigora censentur, quæ calidis morbis contingunt. In vehementi vero seu ferino delirio, tum propter humoris malignitatem, tum propter immoderatam siccitatem non solum silent, at etiam *aphonoi*, id est, muti evadunt, ut Hermozygi uxori, quæ vehementer furens, & muta obiit, contigisse

Silentium in phreniticis desipientiis triplex.

a) Text. 65. b) Text. 76. c) Coac. præs. 486.

tigisse auctor Prorrhet *a*) tradidit. Quod etiam Hippoc. phrenitico *b*) & uxori Dealcis, quæ in Læio decumbebat *c*), contigisse, meminit, & Gal. *in* 2. *Prorrhet. Si in febre aphoniæ, quæ convulsivo modo fiunt, desinant in eam, quæ cum silentio fit, ecstasin, perniciosum.* Quædam vero symptomata creduntur propria vehementissimarum desipientiarum, scilicet tremores, convulsiones, sanguinis e naribus stillicidia, urinæ aquosæ lucidæ, manuum gesticulationes, & alia hujusmodi. Tremores ac convulsiones non omnes phreniticas desipientias, sed tantum vehementissimas, utpote ferinas, sequuntur, uti Gal. *in* 1. *Prorrhet. tex.* 9. meminit, exitiosasque emotiones sequi solent. Phrenitici vero prius tremuli ac postea convulsi moriuntur. De tremore scribit *auctor Prorrh. d*) *Phreniticæ vehementer affectiones tremulæ desinunt.* Tremorque, ut Gal. ait, solum vehementissimas phrenitiades sequitur, nempe nervorum infirmitates, propter affectionis siccitatem, phreniticis diutissime insunt. Exsoluta autem virtute, tum vigiliis, tum motionibus multis, simul vero, & nervis supra modum arefactis, tremores fiunt, indicant enim vehementer ab assata bile cerebro irrigato siccatos nervos, atque ob id lethaliter se habere. De quibus in 1. *Prorrhet. text.* 14. *Mente ob melancholiam aberrantibus tremores supervenientes maligni.* Et paulo post *text.* 16. *Phrenitici modico utentes potu, strepitum tentantes, tremorem incurrunt.* Atque etiam *text.* 19. cum dicit: *Vacillationes mentis cum voce clangosa, linguæque convulsiones cum tremore & voces obtremiscentes, mentis indicant alienationem, duritiesque his perniciosa*, & Gal. *in text.* 20. linguas obtremiscentes in his ob facultatis debilitatem apparere, mentemque ex phrenitide vacillantem significare, tradidit. Ex quo tremulas vocavit phrenitides in Prorrheticis, quæ exstincta fere facultate oriuntur, quæque cum silentio observantur. Vi enim phrenitidis ingravescentis tria supervenire solent, silentium in ecstasi, tremor in vehementissima phrenitide, & convulsio imminente morte. At tremores lethales superveniunt febribus ardentibus, vel vehementibus ab assata bile insaniis, quas ferinas & melancholicas

Desipientiarum vehementissimarum propria quidem symptomata, Tremores.

Tremores lethales.

a) Lib. 1. 17. *b*) Lib. 3. Epidem. p. 1100. Ægr. 4. *c*) Lib. 3. Epidem. p. 1114. Ægr. 15. *d*) Lib. 1. 9.

cholicas appellari nuper docuimus, quo fit, ut tremores, qui vel ante deliria, vel cum ipsis simul apparent, quandoque (etsi ipsorum nulli, exceptis decretoriis, boni exsistant) exitium non prædicent, at quinimo sæpe, perinde ac convulsiones, supervenientibus febribus solvantur. Quare tremores lethales tantum observantur, qui deliriis, sive desipientiis, superveniunt. Non paucique in morborum principiis trementes observantur, qui tamen non moriuntur. Ut Pythioni contigisse Hipp. *in* 3. *Epid.* 1. *a)* scripsit: Neque omnibus etiam deliriis, at solum vehementibus, supervenientes exitium portendent. Perbelleque hoc in 3. *coac. præsag. b) sec.* 2. sic scribitur: *In vehementi phrenitide tremores mortiferi.* Meritoque Galenum *in* 1. *Prorrheticorum* dixisse dicimus, non omnes phreniticos in tremorem finiri, cum solas phrenitides vehementissimas tremor consequatur. Non tamen uti convulsiones phreniticorum proprii exsistunt, cum multis ipsorum non superveniant, sed tantum vehementissimis, ac ferocissimis, in quibus tum vigiliis, tum motionibus multis, vires exsolvuntur, nervique supra modum siccantur, atque arescunt. Quo fit, ut hi raro observentur, quando raro etiam phrenitides eæ feroces fiant. Omnes vero phrenitici ante exitium convelluntur. Convulsionesque omnes desipientiis supervenientes, atque arefactis nervosis partibus concitatæ, lethales existunt. Vereque phreniticos omnes exitiosos desinere in convulsionem, affirmamus, uti in tremorem easdem finiri (quod in 1. *Prorrhetic. text.* 9. affirmatur) Galen. 1. *Epid. com.* 2. *text.* 52. ut falsum reprehendit. Quod in multis phreniticis Hippoc. 3. *Epid. text.* 3. observavit, præsertimque in uxore Philini *c)*, atque in phrenitico *d)*, de quo ait. *Secundo die mane sine voce, febris acuta, sudavit, non intermisit, palpitationes per totum corpus, nocte convulsiones. Tertio exacerbata sunt omnia. Quarto obiit.* Et de muliere Cyzici *e) decimo quarto convulsiones multæ, extremitates frigidæ, nihil amplius mentis compos, urinæ defecerunt, obiit.* Gal. quoque *in lib.* 13. *method. med. cap.* 8. de iisdem dixit. *Succedit maxime exitiali phrenitidi, nec sanatum] quempiam ita convulsorum, aut ipse vidi, aut*

Cuinam Phrenitidi superveniant.

Convulsiones Phreniticorum.

a) P. 1059. Aegr. 1. *b)* Text. 93. *c)* Lib. 1. Epidem. p. 976. Aegr. 4. *d)* Lib. 3. Epidem. p. 1100. Aegr. 4. *e)* Ibid. p. 1114. Aegr. 14.

aut alium narrantem audivi. Et *in libr. quinto Epidem. a)* Hippoc. tributo legitur Cononidem famulam phreniticam, quæ obiit die quadragesimo, decem dies ante exitum aphonam, & convulsam fuisse. Est & quæpiam palpitatio convulsionis cognata, quam aliqui convulsivum tremorem, alii convulsionem non veram, alii sublationem dicunt, in qua partes quidem ad manum subsultant, seu subsiliunt, non secus quam fiat in vellicatis a mordicante aut humore, aut vapore, nervis sese a mordicatione retrahentibus, seu auferentibus. Sic palpitant in arido pisces. Hæque palpitationes, etiam subsequentes vehementes desipientias, lethales exsistunt, non secus quam tremores atque convulsiones sunt. Sed tamen distinguendum erit, quoniam tum convulsiones, tum hæ palpitationes, si a mordentibus aut succis, aut halitibus fiant, perpetuo non essent lethales, quare in iis alia signa simul, vel postea, conspecta consulenda erunt, ut consultius ab ipsis præsagiamus. Addimus quoque virulentas vomitiones, in quibus bilis assata, æruginosa, vel nigra evomitur, ut Hippoc. meminit *in primo Epidem b) com.* 1. *text.* 52. cum dixit: *Phreniticis convulsiones, sed & virulenta vomunt, & ex iis quidam subito moriuntur*, ut in Philista c) phrenitico fuit observatum. Exitiali quoque desipientiæ accidunt manuum gesticulationes, quas Hippoc. in 2. *Progn. d)* 23. sic docuit. *De gesticulatione manuum hæc cognoscere oportet, qui in febri acuta, aut phrenitide, aut pulmonia, aut capitis dolore, manus ad os fert, aut frustra venatur muscas, aut colligit festucas, aut de veste evellit pilos, aut de pariete stipulas carpit, id omne malum, exitialeque est,* quod symptoma in uxore Dealcis e) in Læio decumbente conspectum est. Stillicidium quoqe e naribus exitiosis phreniticis supervenit. Nam Galen. in 3. *Prorrh. text.* 49. nedum, ut dicebat eorum librorum auctor, stillicidium e naribus cum surditate, aut ignavia, signum est malum; sed cum omnibus aliis desipiientiis, plane lethale judicandum; in *primo Prorrhet. text.* 8. merito putat. Aquosa item urina, alba, lucidaque item, & feces albæ, sunt in iis perniciosissima signa: de his Hippoc. *in lib.* 4. *Aphor.* 72. *Quibus urinæ lucidæ sunt, & albæ*,

Palpitationes.

Vomitiones virulentæ.

Manuum gesticulationes.

Stillicidium e naribus.

Urina aquosa alba, lucida, feces albæ.

a) P. 1160. text. 84. b) P. 948. sub fin. c) Lib. 3. Epid. p. 1076. Ægr. 4.
d) P. 38. lin. 1, & seq. e) Lib. 3. Epid. p. 1114. Ægr. 15.

albæ, malæ: maxime vero in phreniticis. Quo in loco Gal. dixit: *Nullum siquidem vidi, in quo talis apparuisset urina, salvatum.* Et in primo Prorrhet. *text.* 29. *Urinæ excretio in non admonitis perniciosa.* Et in primo Prorrhetic. *text.* 13. *Alba dejectio*, malum.

Sitis læsa. Proprium quoque videtur pessimarum phrenitidum, etsi lingua sit torrefacta, ægrotos vel nihil sitire, vel saltem eos uti paucissimo potu, quo *in* 1. *Prorrhet. text.* 16. ita expresso utitur. *Phreniticos exiguo uti potu, malum; sed nihil sitire, perniciosum.* Sed inter deliria lethalia comprehenduntur etiam, quæ circa actiones vitæ necessarias observantur, quod Auctor 3. *Coac. præsag.* *a*) *sec. text.* 23. sic tradidit. *Deliria circa necessaria, pessima; quæ ex his exacerbantur, lethalia sunt.* Tales vero sunt ex deliriis, qui cibum abhorrent, potumque, cum tamen linguam habent incendio caloris exsuctam, ac prætorrefactam. Lethalia quoque deliria exsistunt, in quibus ægroti crebras insignesque habent permutationes, *in* 12. *Prorrh. text.* 12. *In phreniticis in principio clementer habere, sed cerebro permutari, malum est.* Duplex vero est permutatio, una ex bono ad malum statum, atque altera ex uno malo symptomate in aliud malum; de hoc in 3. *Coac. præsag. b*) *sec.* 2. *Ubi varii casus subinde incidunt phreniticis, pravum, & convulsionem denunciant.* Quod sane aut turgere humores denotat, aut cerebrum multiplici vexari affectu, uti quando aliqui diu mœsti, silentes, ac quieti jaceant, & post continuo garruli, ridentes, inquietique evadant, quod Hippoc. in uxore Dealcis, quæ in Leio decumbebat, observavit, de qua *in* 3. *Epidem. com.* 3. *c*) *text.* 86. dixit: *Ab initio cooperiebatur, & perpetuo tacita semper, villos straguli captabat, vellebatque, & scalpebat, plorabat, moxque ridebat, non dormiebat:* ac in fine historiæ: *Perpetuo cooperiebatur, aut verba multa, aut perpetuo tacita.* Desipientiæ etiam omnes præ debilitate contingentes, sic Galeno auctore, exitiosæ visæ sunt, ut nullum ex his sanari posse *in primo Prorrhet.* testatum reliquerit. Phreniticæ namque desipientiæ omnes virtutem robustam expostulant, quæ, si languida sit, morbum ferre non poterit. Quod in 3. *Coac. præsag. d*) *sect.* 2. *text.* 25. sic innuit. *Qui jam fractis viribus delirant, pessime habent.* In principio etiam morbi, quæ apparent, pessima deliria

Permutationes crebræ.

a) Text. 98. *b*) Text. 101. *c*) P. 1114. Ægr. 15. *d*) Text. 100.

deliria creduntur, vereque phrenitidis suspecta. Quæ enim ex his sine signis coctionis apparent. (quod ad principium attinere dicitur,) Galeno in 1. *lib.* | *de Crisibus* docente, pessimarum dispositionum sunt indicia. Sed prosequamur judicium prognostici a signis, vel una cum deliriis concitatis, vel ipsa subsequentibus. Mala enim signa simul cum ipsis deliriis apparentia, mortem minari videntur; & lethalia, certum proximumque exitium. Somnus, ut præcipua mala symptomata narrem, plane sublatus, & qui delirium concitat, aut auget, vel nihil allevat, signum cum delirio forte timendum ex Hippoc. Galenoque colligitur, veluti hianti ore deliri homines si dormiant, perniciosum est. Hippocr. *in* 1. *Progn.* 2. *a*) *Aph.* 1.2. Sopor item, seu ad somnum summa inclinatio, atque delatio veternosa, post vigilias assiduas, ex cerebri refrigeratione, atque ex virium languore, lethale est; de quo loquitur Hippocr. *in* 3. *Epidem. b*) *text* 20. cum ait: *Nullus autem phreniticorum vehementer insanivit, ut in aliis, sed alia quidam veternosa in somnum delatione capite gravati moriebantur.* Interdum vero, ut posterius docebimus, tales affectus judicatorie apparent, crisin aliquam significantes, qui signis propriis decretoriorum signorum cognoscuntur. Delirium etiam cum notabili oblivione, ignavia, stupiditateque, apparens exitii est indicium, de quo Gal. *in* 2. *Prorrh. text* 30. Quod enim non cognoscant familiares, neque factorum recordentur, ex cerebri refrigeratione enasci id constat: cerebri vero refrigerationem sequi calidam affectionem, ex qua ægroti delirant, semper esse perniciosum, superius meminimus. Si vero cum his rigeant ægri, vel frigescant, inevitabile fatum significatur ex Gal. *in* 2. *lib. Prorrhet.* Idem denotat stupiditas, etenim, ut docet Gal. 1. *Progn. text.* 13. phrenitici etiam sunt, quicunque, comatosi cum sint, non sapiunt, sed deliria loquuntur, atque a præsentibus expergefacti stupefactis similes videntur. Summe etiam exitiosum est, si desipientes non videant, ipsis profecto haud longe aberit exitium: oculi etiam lucem effugientes, involuntarieque lacrymantes, aut perversi, aut altero major alter fuerit, aut candidum rubeum habuerit, aut pleni sint sanguine, uti *c*) *primo Prognost. text.* 14. & 33.

Signa mala simul cum ipsis deliriis apparentia.

a) P. 37. lin. 46. *b*) P. 1085. G. H. *c*) P. 37. lin. 15. & seq.

& 33. Hippocrat. docet. Facies quoque flammans, vel quæ boni videatur caloris cum mœstitia tamen, *ex secunda prorrh. a)* idem significat. Capitis viscerumque dolorores vehementes atque assiduos, exitium prænuntiare *ex* 4. *libro Aphor*. 66. colligitur. Non minus quoque verendam esse totius corporis, vel manuum pedumque gravitatem, item frigiditatem, atque lividitatem, Hippoc. *in* 2. *Prog. b) text* 7. 8. & 9. meminit. Nec non aphoniam, ægrosque taciturnos, vocem clangosam, linguam exustam & præaridam sine siti, stridorem dentium insolitum; convulsionem, palpitationem, singultum, horrorem, rigorem, tremorem, frigiditatem extremorum, crebrasque in his partibus permutationes, exitium significare exinde constat. Idemque facit inquietudo, anxietas, spiritus difficultas, cibos omnes abhorrere, nullumque potum sustinere, vomitus virulenti, sudores frigidi, cervicis, colli, scapularum, atque assidui in toto corpore, quas desudationes Medici appellant. Item stillicidium sanguinis, urinæ aquosæ, albæ, lucidæ, fecesque albæ, ut nuper diximus, alvusque turbata multis crudis pituosis, vel etiam biliosis dejectionibus, nihil delirium levantibus. Item abscessus intro recurrentes, non minusquam exanthemata, aliæque cutis pustulæ, atque efflorescentiæ præter rationem evanescentes. Dolores etiam in ignobili parte oborti, statim desinentes. Cum his igitur vel multis vel paucis una apparens delirium, lethale est, maximeque phreniticum. Non minusque, etiam si istorum aliqua vel multa ipsum consequantur delirium, exitium significatur, omniumque maxime, ut nos alias meminimus, si deliria in tremores, convulsiones, singultus, vel aphonias desierint, cum urinis, ut dictum est, albis, claris, lucidisque, quales quinta die *Silenus c)* minxerat; omnium vero maxime pulsus prælanguidi, respiratio mala, ciborumque appetentia extincta, ita ut quoscunque abhorreant cibos, nullam sitim sentiant, etiamsi lingua præarida & multo calore adusta sit, post ipsum delirium observata, exitium denotant. Hæc siquidem tria postremo posita (pulsus scilicet prælanguidi, cibos potusque abhorrere, ac mala respiratio) magni momenti sunt in quocunque morbo ad mortem prænotandam; maximeque, si cum ex prænarratis signis, simul quæpiam illuxerint, & quo plura, & principa-

Signa mala deliria subsequentia.

a) Lib. 1, 49, 67. *b)* P. 39, lin. 30. & seq. *c)* Lib. 1. Epidem, p. 969. Ægr. 2.

paliora erunt, eo certius citiusque exitium fiet. At ex iis omnibus, tria tantum nuperrime dicta signa, inter multa ambigua ex bonis judicata, ad exitium prædicendum maxime valent. Quemadmodum his opposita, pulsus quippe vehementes, bona respiratio, probaque tum cibi tum potus appetentia, inter perniciosa multa signa maxime ad sanitatem prædicendam valere, Galen. in Heropyti historia satis demonstravit. Atque hæc sunt, cum quibus, si deliria apparuerint, vel ipsa quoque sequantur deliria, exitium præcognoscemus. De quibus hic brevis quidem sermo est habitus, cum de iisdem ipsis accuratius uberiusque suis locis sit a nobis agendum.

CAP. VI.

Quid fatuitas & oblivio in morbis significet.

Fatuitatem & oblivionem principis facultatis, in cerebro sedem habentis, rationis scilicet atque memoriæ, symptomata esse, ab una eademque causa proficisci, Galen. *in* 1. *de symptom. causis Cap.* 7. memoriæ prodidit. Quæ symptomata plerumque simul apparent, & aliquando sola fatuitas vel oblivio, prout una cerebri pars aut altera læditur, in quibus speciatim hæ duæ resident potentiæ, atque exercentur. Stultitiam vocat Gal. 3. *de locis affect. c.* 18. ubi simul fatuitas & oblivio apparet, quæ nota est magni in cerebro temperamenti recessus, in homine præsertim ingenii perspicacioris, atque firmæ memoriæ, quando hæc cerebrum refrigeratum denotant, cum ab ipsius frigida intemperie fiant. Ut *in Prorr.* hisce verbis exprimit: *Quod enim non cognoscant familiares, neque factorum recordentur, ex cerebri refrigeratione id nasci constat.* Cerebri siquidem facta refrigeratio, uti Gal. 3. *loc. affect.* 5. docet, animales actiones torpidas efficit, atque tum ad memorandum, tum ad ratiocinandum ineptas. Ex quo cum rerum species ægre ad imagationem, & rationem ferantur, mirum non est, ægrotos factorum non recordari, atque exinde, spiritibus animalibus frigore torpidis effectis, fatuos stultosque evadere. Accedit non raro ad horum generationem, ut *in libro* 2. *de sympt. causis cap.* 7. nuperrime citato Gal. meminit, humor frigidus pituitosus. Quod etiam affirmare videtur *in libro artis medicinalis*, cum dixerit, optimam

Fatuitas & oblivio quid unde.

Stultitia quid et unde.

 me-

memoriam firmam cerebri substantiam, & oblivionem fluidam indicare. Fiunt quoque fatui atque obliviosi cerebro una refrigerato & exsiccato; aliquibus enim ob laborem in studiis & ob assiduas vigilias, non minus quam nonnullis ob labores, etiam agricolis, cum læsæ ratio ie oblivionem accessisse, Gal. *in* 3. *de loc. aff. Cap.* 5. tradidit. Verum siccato cerebro ex laboribus cum oblivione delirium, non tamen fatuitas, concitatur, hæc enim ab humiditate magis quam a siccitate, hacque homines potius ingenii perspicacioris fiunt, ut in melancholicis observamus, & auctor *Prorrh. a*) in phreniticis (quod in ipsis cerebrum siccius fiat) insomnia conspicua observari, tradidit. Fatuitas igitur atque oblivio in homine quoque non ægrotante est timenda, tanquam futuri morbi gravissimi prænuncia; præsertimque si ambo hæc symptomata simul prodeant. In morbis vero acutis sapientes alioquin viros stultos videri, vel illorum, quos recte valentes plurimum amabant, non recordari, summe est perniciosum, si modo id non ex delirio, sed deperdita tum ratione, tum memoria, seu exstincta facultate fit. Quod sane tum ex prælanguidis viribus, tum & signis aliis exitiosis comprehenditur. De quibus in 1. *Prorrh.* 64. *Ignorantia cum rigore mala, mala quoque & oblivio.* Et Galen. in comment. *nam cum rigore ignorantia & oblivio victum calorem nativum ab ea, quæ symptomatica est, refrigeratione indicant.* Et de oblivione Hipp. *in Epidemiis b*), *oblivio sub accessiones, languor, vocisque defectus:* quæ sane ex exitialibus signis esse etiam Gal. in comment. 3. *prorr. text.* 37. statuit. In acutis vero morbis, quæ post æstuantem calorem refrigerato cerebro fit, semper est perniciosa, victumque, ut nuper dictum est, calorem nativum significat. Non minus quam ea, quæ a principio morbi usque ad finem perseverat, cum malis signis exitium denotat, maximeque in phreniticis, de qua mentionem Apollonii faciens, Hipp. *in* 3. *epid. c*) 84. ait: *Extremæ partes undique subfrigidæ, aliquantum delirabat, omnium oblivijscebatur, quæ locutus esset.* Verum ex delirio videntur nonnunquam ægroti obliviosi, quod sane minus periculi habet, modo delirium, cum quo una oblivio apparet, non sit lethale: quod quomodo dignoscatur, superius docuimus.

Fatuitas & oblivio unde.

In morbis quid significant.

Hi

a) Lib. 1. 5. *b*) Lib. 3. p. 1085. E. *c*) P. 1111. Ægr. 13.

Hi quidem cum minime ſint obliviosi, tamen ex delirio videntur factorum non recordari, quod etiam in nonnullis aliarum facultatum actionibus obſervatur; veluti cum aliqui putant ſe videre muſcas obſervari oculis, feſtucas adeſſe multas, vel alia, quæ colligere manibus ſtudent, vel reſpirare cum deſipientes obliviſcantur & bibere, quamquam multum ſitiant: nec non etiam mingere, vel alia operari hujuſmodi. Sæpe etiam repente vel fatui vel obliviosi fiunt, ſanguine in caput decretorie decurrente, quæ ſymptomata criſin tunc temporis futuram indicant: quod judicii nobis ex aliis decretoriis ſignis innoteſcit, vel demum oblivio fit aliquando collecto in cerebro pituitoſo humore, veluti in comatoſis & lethargicis. Sunt alii, a graviſſimo morbo ſanati, quibus oblivio ſupervenit, quod multis, qui a peſte ſuperſtites remanſerunt, accidiſſe, Thucydides hiſtoricus mortalium memoriæ commendavit.

CAP. VII.

De prædictione ab externis ſenſibus.

Quomodo ab internis ſenſibus animalis facultatis cum infirmitas, tum robur, dignoſci queat, atque ab ipſis quomodo ſit præſagiendum de ægrotantium ſalute ac morte, hactenus ſatis compertum eſt. Nunc vero idem ab externorum quinque ſenſuum ratione proſequimur. Horum enim (qui ſunt viſus, auditus, odoratus, guſtus, & tactus) cognitio, atque accurata obſervatio, apprime nobis ad morborum exitus prænoſcendos conducet; quandoquidem in acuto morbo hi recte valentes magni momenti ad prædicendam ſalutem eſſe ſoleant: neque immerito; cum ab ipſis, recte ac ſecundum conſuetudinem editis, proba cerebri atque partium aliarum ſanitas indicetur, & nobis firma vis animalis exinde innoteſcat. Cerebro quidem atque animali facultate læſa, ſenſus vel omnes, vel plures, vel aliquis ſaltem immunis a vitio eſſe non poteſt; neceſſe enim eſt, ut æger tunc vel non recte ad ſecundum conſuetudinem videat, vel non audiat, vel cum vitio odoret, guſtet, aut tactum læſum habeat. Non eſt tamen neceſſarium, ut, ſenſibus omnibus recte valentibus, ſemper ſalus ſit futura, quando in multis acutis morbis

Animalis facultatis robur & infirmitas quomodo ab externis ſenſibus dignoſcatur.

bis a cerebro illæſo, etſi alia viſcera patiantur, actiones nedum externorum ſenſuum, at quinimo etiam internorum, recte obeantur. Sed hæ omnes in pernicioſis morbis, ad exitium inclinantibus, perpetuo, morbi tempore, firmæ ac illæſæ non obſervantur. Viſcere enim aliquo præcipuo pernicioſe ægrotante, cerebro quoque læſio neceſſario communicatur, & in ipſis ante mortem ſenſuum aliqua vitia apparent. Plane enim ſingulis ſenſibus recte valentibus, homo quidem mori poſſe non videtur. His tamen actiones diminutas vel deperditas, vel cum aliquo vitio edentibus, cerebro ipſo læſo, aut facultate vitiata (exceptis actionibus ſenſuum, ex futuræ alicujus criſis turbatione vitiatis, quæ cum ſigna decretoria ſint, criſin ſalutarem prænunciant, bonæque ob id exſiſtunt, de quibus poſterius ſpeciatim agemus) peſſimum eſt; veluti non ita timendum erit, cum id ratione inſtrumentorum ſenſuum, neque cerebro læſo, neque facultate vitiata contingat, ut quando, craſſo humore occluſis opticorum nervorum meatibus, ægroti non vident, & meatibus auditoriis non audiunt. Ubi vero ſenſus non recte ex cerebro, ſeu facultatis vitio ſecundum conſuetudinem obeuntur, in morbis acutis exitium prænunciant, & procul dubio ſi actiones plane ſublatæ videantur, vel cum virium languore ſi apparuerint; tunc enim de ſalute plane erit deſperandum. Sed de his nunc ſigillatim etiam agamus, ut ab ipſis ſenſibus particularibus accuratius prædictionem perſcrutari poſſimus.

Cap. VIII.

Quid in morbis ægrotos non videre, tenebricoſam viſionem, viſus obſcuritatem habere, ſplendoreſque oculis apparere, atque oculos lucem ferre non poſſe ſignificet.

Viſus læſus, quid in morbis ſignificet, & unde.

Ægrotos non recte, ac ſecundum conſuetudinem videre, ſemper eſt malum, etſi aliquando exinde nihil certi ſciri queat, cum ægroti viſu aliquando propter inſtrumentorum vitium deficiant, ſeu vitioſe videant, viſoriis ſcilicet nervis aut obſtructis, aut in oculis orta ſuffuſione, viſu vel impedito, vel vitia-

tiatio: quin visus aliquando tollitur iisdem instrumentis a causa critica læsis, vel quando crisi ægroti perturbati vel non vident, vel tenebricosam habent visionem, aut caligo, seu obscuritas, seu obtenebratio, aut splendor insolitus oculis obversatur, quo interim expavescunt, vel lucem ferre non possunt. De his in 1. *Coac. præsag. a) sect. 2. text.* 8. *Quibus surditas cum capitis gravitate, & hypochondrii tensione, & splendore oculi, profluvium sanguinis significatur.* Et Galen. *in* 3. *de Crisibus sect.* 1. *text.* 18. erupturi e naribus sanguinis, motum fulgoris oculis apparentem cum visus obscuritate, signum constituit; cum his vero sæpe, ut Gal. voluit, involuntarie lachrymantur, præcordia tenduntur sine dolore, difficulterque respirant. De quibus *in* 3. *Prognost. b) text.* 35. *quibus per talem febrem dolet caput, & pro tenebris ob oculos effusis hebetudines subeunt oculorum, ac splendor obvertitur, & pro ventriculi dolore circa ilia, aut læva parte, aut dextra aliquid contenditur, neque cum dolore, neque cum inflammatione, sanguinem de naribus in his fluere pro vomitione exspectandum est; magis tamen in adolescentibus sanguinis fluorem exspectare oportet.* At paulo post *c*) oculos rubros addidit, cum ait: *Cervicis dolores impensi, oculi rubri, sanguinis eruptiones ostendunt.* Ex quibus signis Galen. ut *in lib. de præsag. ad Posthumum cap.* 13. testatur, erupturum sanguinem in juvene coram multis Medicis prædixit. *De quo, dum Medicis hæc admiranda videntur, æger e lecto se sustulit, tanquam prosiliturus, interrogatusque, cur exsilire voluisset, cum nihil adesset, ob quod id facere debuisset, rubri coloris serpentem per laquearia repentem a se visum expavisse respondit.* Addidit Gal. ruborem in dextra nasi parte usque ad malam conspexisse. Oculus enim rubeus per se cum capitis dolore sanguinis e naribus eruptionem, ut *in Coacis prædict. d) sect.* 1. *tex.* 17. scribitur, prænuntiat. Vertigines vero obortæ cum iis, quæ objiciuntur oculis tenebricosis, & cum agitatione labri inferioris, & multa saliva, orisque ventriculi morsu, atque capitis dolore vomitum futurum (Galeno docente) indicant. Quæ *in* 3. *Prog. e*) 30. Hippoc. ita habet. *In febre non exitiosa tenebricosum aliquod ob ocu-*

Visus læditur a critica causa.

Ubi sanguis e naribus erupturus.

Ubi vomitus futurus.

a) Text. 195. *b*) P. 46. lin. 16. & seq. *c*) Lib. 1. Prorrhet. 137.
d) Text. 166. *e*) P. 45. lin. 54.

oculos obversari, vomitum biliosum indicat. De quibus Gal. *in* 3. *de Crisib. Et tenebrosa quædam oculis obversantur, & hallucinantur, & vertiginem patiuntur, & caput dolet, vaporante re aliqua ex humore bilioso, & præterea facta ex nervis compassione.* Sed hæc visus symptomata cum coctionis signis, atque cum virium robore, si ad salutem crisis inclinaverit, apparent. Sine quibus vel non fit crisis, vel si fit, est perniciosa. Summe vero perniciosum observatur, post crisin aliquam ægrotum non videre, vel tenebricosam habere visionem, aut caliginem seu obscuritatem, seu obtenebrationem oculis obversari, aut offundi splendores aliquos, aut illos lucem ferre non posse, præsertimque ubi mala evacuatio subsequatur, uti est sanguinis e naribus stillicidium, sudor frontis, temporum, colli, frigidus, assiduus etiam ex toto corpore, vomitus virulenti, atque aliæ hujusmodi vacuationes, non minus quam si post aures, vel in aliis corporis partibus ignobilioribus humores aut exanthemata statim intro recurrant, vel crurum dolores incepti, continuo desierint. Quod si vires etiam prælanguidæ, & præsertim vitales, quæ maxime pulsibus prælanguidis comprehenduntur, fuerint, non longe aberit exitium: de his in Coacis præsagiis *a*), *Tumores juxta aures in morbis longis, parvi, si inde fluor sanguinis e naribus, & tenebræ oculis offusæ moveantur, lethale.* Non vident ægroti ante exitium, exstincta animali facultate, quod cæterarum facultatum actiones fere deperditæ, denotant; omnium maxime pulsus prælanguidi, mala respiratio, atque appetentia tum ciborum tum potus deperdita, quomodo si ægri non videant, cito morituri sunt, Hippoc. *in* 4. *libro Aphorism.* 49. tradidit, quod etiam *in* 2. *coac. præsag. b*) *sect.* 1. *text.* 38. sic scriptum est. *Jam labescentibus viribus, siquidem æger non videat, aut non audiat, vel a labro, oculo, nare, distorqueatur, lethale.* Sed jam ad auditum descendamus.

Visus læsus quando summe perniciosum observatur.

CAP. IX.

De surditate in morbis acutis.

Surditas quid notat in morbis acutis.

Ex auditus actionibus mutatis surditas, atque in auribus sonus seu tinnitus observatus ad prodendum ægrotantium pro-

a) Text. 105. *b*) Text. 72.

prognosticum magni momenti esse solent; maximeque surditas, quæ etsi per seipsam nunquam bona censeatur, quando caput læsum, ut Gal. *in primo Prorrh.* docuit, perpetuo denotat; vel quod pejus est, exstinctam nonnunquam sensitivam facultatem. Fit vero surditas (Galen. *in* 1. *Prorrh.* 32. scribente) & ob humorem quendam in auditoriis meatibus impactum infarctumque, nihil quod malignum sit habens, & interdum ob exstinctam facultatem, quam in acutis turbulentisque morbis contingere cernimus. Verum tametsi occlusis meatibus auditoriis surditatem obortam dicat Gal. nihil habere malignitatis, nihilominus in acutis morbis semper mala, illa excepta, quæ ex critica perturbatione excitatur: nam hæc non secus, quam deliria, convulsiones, comata, vigiliæ, anxietas, dolores, & alia hujusmodi symptomata, per se perpetuo mala, aliquando facta in corpore critica perturbatione, optimam aliquam evacuationem præmonstrant; soletque aliquando crisis esse indicium. De qua *in* 3. *Prorrh. a) text.* 55. *Hypochondrii tensio cum capitis gravitate, & surditate, quæ consequenter fatigant, sanguinis denunciant profusionem.* Sed certius surditas fit indicatoria, si assidua cum aliis signis judicatoriis fuerit, qualis in *virgine Abderæ b)* fuit observata, quæ ab octavo die usque ad decimum septimum, in quo multum sanguinis e naribus fluxit, protracta est, neque plane etiam soluta adhuc perseverans, priorem crisin imperfectam denotabat, aliamque pro morbo resolvendo futuram prænunciabat, quæ reiterata sanguinis eruptione, sudore, atque ad pedes noxio humore decumbente, postea die vigesimo est subsecuta. Quibus vacuationibus neque etiam penitus illius febris causis sublatis, die vigesimo quarto rediit surditas cum aliis symptomatibus, quæ crisis absolutissimæ die vigesimo septimo futuræ fuit prænuncia. Sed non erit inutile historiam istius ægrotæ hic subjungere, quam Hippoc. *Epid.* 3. *text.* 78. *c)* ita scripsit. *Octavo surditas, febris acuta, in somnis fastidiosa, horrebatque, mentis erat compos, urinæ similes, nono nihil est mutatum, nec proximis diebus, mansit item surditas, decimo quarto mens perturbata fuit, febris remissior, deci-* Unde. Critica.

a) Lib. 1. Text. 147. b) Lib. 3. Epidem. p. 1103. Ægr. 7.
c) Vide locum modo citatum.

septimo multum fluxit ex naribus; surditas est nonnihil imminuta. Sequentibus diebus eam fastidum surditasque tenebant, eratque delira, vigesimo ei pedes dolebant, surditas & delirium eam deseruerunt, aliquantum e naribus erupit, sudavit, febre fuit liberata. Quarto & vigesimo repetiit surditas, pedes assidue dolebant, mente excidit. Vigesimo septimo multum sudavit, febre caruit, surditas eam reliquit. Aliquando post aures abscessus futuros aures obsurdescere significat, maximeque ubi morbus ex crasso frigidoque humore foveatur, ex quo recte quidem Auctor 3. *Prorrhet. a)* 67. dixit. *Surdis mansuetæ parotides fiunt, tum alias, tum si fastidiosi quippiam supervenerit, & comatosis magis. b) In capitis dolore coma & surditas abscessum aliquem post aures eructant.* Sed distinguere debemus surditatem hanc criticam bonam a symptomatica & mala, per signa concoctionis & cruditatis. Cum hac quidem nullum apparet coctionis signum: cum illa coctio in excrementis observatur, quod Gal. *in virginis Abderæ historia* meminit. Optima est omnis surditas, quæ decretorie resolvitur, optima evacuatione subsecuta, de qua Hippoc. *in* 4. *Aph.* 60. meminit. *Quibus per febres aures obsurduerint, iis sanguis e naribus profluens, aut perturbata alvus, solvit morbum, vel alvi biliosa dejectione evacuatur*, ut *in eodem libr. Aph.* 28. hisce quoque verbis docuerat. *Quibus dejectiones sunt biliosæ, superveniente surditate cessant; & contra, quibus surditas adest, biliosorum dejectione finitur:* aut etiam si humor ad ignobiles quasdam partes demandetur atque propellatur, in quibus decubuisse dolores oborti significant, quique propterea boni sunt, decretoriique appellantur: cum his certo tolli surditatem obortam semper bonum erit; uti in virgine *c) Abderæ* fuit observatum. Atque hæc de illis surditatibus, quæ salutem prædicant, dicta sint. Mala vero, ut jam dixi, per se semper est surditas, quando, ut Gal. docet, cerebrum læsum denotat. Lethalis vero, quæ fit exstincta facultate, de qua Hippoc. *d)* meminit, cum inquit. *In febre continua, si non videat vel non audiat, jam debili existente corpore, mors proxima est.* Hæc quidem cognoscitur primo ab aliarum facultatum languore, atque

Abscessus futuros post aures aliquando significat.

Surditas critica quomodo a symptomatica distinguitur.

Surditas mala.

Lethalis quænam.

a) Lib. 1. Text. 159. *b)* Ibid. Text. 168. *c)* Loco præcod. pag. citate. *d)* Aphorism. sect. 4. 49.

atque etiam quod necessario una cum surditate hujusmodi aliquod lethale signum illuxerit, quam ægrotis in acutis turbulentisque morbis sæpe contingere, auctor *Prorrheticorum in* 1. *text.* 33. memoriæ tradidit. Est illa quoque surditas lethalis, quæ a criticis malis vacuationibus apparet, & merito sane, cum tales vacuationes sint ex signis judicatoriis non judicantibus lethalibus; namque ex vacuationibus, quæ juvare deberent, nedum non juvant, sed etiam lædunt, lethales exsistunt, ut Gal. *in Prorrhet.* 3. *text.* 35. docuit. Cum itaque ægroti ab evacuationibus nedum non juventur, sed etiam lædantur, ita ut exinde vel cæci, vel surdi, vel vigiles, vel deliri tunc evadant, sine dubio lethaliter se habent. De his *in* 3. *Prorrhet.* a) *tex.* 43. *Quæ ex naribus cum surditate & ignavitate parva est destillatio, difficile quippiam habet.* Sed Galen. in commento, stillationem illam cum surditate nedum difficilem, sed exitiosam ita habere statuit, ut propterea surditas sit lethalis cum evacuatione aliqua: itaque vel post evacuationem apparens surditas in acuta febre: plerumque est lethalis, modo non ex humorum copia fiat, qualis fuit in Horophonte b), qui tamen, ut quoque Galenus annotavit, ex aliis signis in principio moriturus conjiciebatur, qui etiam præter artis spem superstes evasit. Eodem quoque modo, ut dictum est, si evacuatio subsequatur, qualem in Philista Hippoc. *in Epid.* 3. c) observavit, de quo ita scribit: *Primo die biliosa, pauca vomuit, flava illa primo, sed deinde virulenta, pluraque alvo stercora excrevit, noctem habuit molestam. Altero die surditas, acuta febris, dextrum hypochondrium est contentum, ac intro inclinabat, urinæ tenues, pellucidæ, & cetera; qui quinto obiit phreniticus.* Si vero surditas, præterquam quod sequantur vacuationes, etiam una cum illa alia signa perniciosa illuxerint, multo plus exitii judicium confirmabitur. De qua *in* 1. *Coac. præsag.* d) *sect.* 2. *text.* 10. legitur. *Valde surdi, præhendendo tremuli, lingua resoluti, torpidi, malum.* Quæ postea e) clarius fere repetuntur sic: *capite dolentes, surdastri, intremiscentes manibus, dolentes a cervice, mejentes nigra condensata, vomentes nigra, lethaliter habent.* Quæ surditas cum letha-

a) Libr. 1. text. 141. b) Lib. 1. Epid. p. 974. Ægr. 3. c) P. 1070. Ægr. 4.
d) Text. 197. e) Coac. præs. 176.

Omnium maxime exitialis quænam. thalibus signis in *Philista a)* moribundo, ut nuper dictum est, illuxit. Omnium vero maxime exitialis est, quæ fit cum prælanguidis viribus, de qua 5. *Coac. præsag. b) sect.* 1. *text.* 27. sic scriptum est. *Jam labascentibus viribus, siquidem æger non videat, aut non audiat, lethalis.* Sunt demum quædam surditates, quæ delirii seu phrenitica signa exsistunt, de quibus auctor *Prorrheticorum in* 1. *Prorr.* 10. habet. *Qui in capitis doloribus ærugi-nosos vomitus habent, vigilantque cum surditate, cito vehementer insaniunt.* Sed hæ surditates, cum exitiosæ phrenitidis, ut nos superius docuimus, sint præsagia, propterea sunt exitiales. De his etiam *text.* 32. *Surditas, urinæque absque residentia prærubræ, & sublime petentia, mentis aberrationem portendunt.* Galen. quoque in eod. lib. in acutis turbulentisque morbis surditatem inter signa phrenitica reposuit, & auctor Coac. præsagiorum *c) in* 1. *Prorrhet.* 18. ait: *in iisdem acutis febribus aures obsurdescere, esse furiosum.* Hæc itaque surditas delirii prænuncia eodem quidem modo judicatur, quo alias deliria fore judicanda prodidimus. Sed ad sonitum aurium in iisdem morbis observatum sermonem convertamus.

Cap. X.

De tinnitu aurium in morbis acutis.

Aurium sonitus in acutis morbis sæpe apparet, atque aliquando ægroti falso de aurium sonitu conqueruntur, utpote eo modo delirantes ipsorum læsa imaginatione scilicet, quod imaginentur sonos audire, etsi vere non audiant, hinc ipsorum aliqui tibicinas abigi contendunt. Sed de his nunc non agimus, cum satis in capite de prædictione ex delirio a nobis dictum sit. Hos vero aurium veros sonitus, pro varia editi soni forma seu figura, Medici quandoque appellant *bumbos*, a sono quem apes edunt; aliquando *tinnitus*, ab illiusce soni cursu interrupto, aliquando *trismos*, id est, sibilos, qui fiunt ex tenui flatu exiliter in aures delabente, sibilorumque modo prodeunt; atque demum *ichos* seu strepitus, prout cum strepitu edi videntur. Galen. *in primo Prorrheticorum* docet, ex flatuo-

Aurium veri sonitus quomodo a medicis quandoque vocentur.

a) Loco præced. pag. alleg. *b*) Text. 72. *c*) Text. 196.

flatuoſo ſpiritu propter cerebri inflammationem, ex humiditate, quæ in capite redundat, aut ex aſſidua acuta febre in biliosa materia, quæ per venas fertur, concitato, atque ſe in auditorios meatus inſinuante, tales in febribus tinnitus habere ortus putavit: a quibus cauſis etſi fiant, non tamen ſemper, quando etiam ab humoribus tenuioribus in caput elatis & etiam ad auditorios meatus motis, ita ut hic tinnitus ſymptoma ſit cerebri male affecti tenuiori humore, vel ſanguine vel bile, agitato ac commoto, exitum non habente, ex quo mirum non eſt, ſi ſanguinis e naribus eruptiones non raro aurium hi ſonitus, vel tinnitus, vel ſibili præcedant, qui a ſanguine exitum non reperiente agitato, ac ad auditorios meatus commoto fit, non autem ex flatu: quid enim ſonitus hi, ſi ex flatu fiant, ad profluvium ſanguinis e naribus erumpendum? Hoc quoque Galenus videtur innuere, cum *in ſecundo Prorrheticorum* dixerit; *humorem ad caput aſcendentem facere tum deſipientiam, tum aurium ſonitus.* Hujusmodi autem ſonitus in auribus in acute febricitantibus duo præcipue notare ſolet, delirium quippe ſæpe phreniticum, ubi præſertim ab humore in caput aſcendente fiant, qui ſane cum ſignis cruditatis, neque in die decretorio apparentes, cum viribus prælanguidioribus, lethalem phrenitidem denuntiant. Atque hoc modo fortaſſe tales tinnitus auctor Coacorum præſag. intellexit, cum *in* 1. *Coac. præſag. a) Sect.* 2. *text.* 6. dixerit: *Bombus in acutis & ſonitus aurium lethalis.* Hujusmodi vero judicium fit de tinnitu permanente, atque non de continuo ſilente, ſeu ceſſante, quod genus ſonituum in auribus in febribus hac ratione non fore timendum, Galen. *in tertio, de Compoſit. Medic. Cap.* 1. ſecundum loca prodidit. Aſſidui itaque ſunt timendi, utpote qui vel delirium denotant, vel ſanguinis e naribus futuram eruptionem. Delirium quidem denotant in morbi principio, atque etiam morbo prægreſſo plane crudis exſiſtentibus humoribus, phreniticum, ſi cum ſignis phrenitidis, quæ ſuperius prodidimus, atque gravitate aliqua in capite obſervata, præſertim in naribus, hoc enim humore repletum caput ii indicant, ex quo fit phrenitis, quæ plerumque, ut alias docuimus, eſt lethalis. De his auctor Prorrheticorum.

[Margin: Quod quid notant in morbis acutis.]

[Margin: Quinam ſunt timendi.]

a) Text. 193.

corum. a) *Si in ardente febre aurium sonitus cum caligine fuerit, proveneritque in naribus gravitas, mente ex melancholia aberrant.* In morbi tamen vigore, sæpe sonitus aurium sanguinis eruptionem significant, qui tunc temporis fit, sanguine in caput ascendente, qui, ni excernatur a natura per nares, remanat in caput, inflammationemque ac delirium phreniticum parit. Vaporibus vero in caput ascendentibus tinnitus obortus simplex delirium tantum denotat, idipsumque *paraphrenesin* Græcis appellatum; quæ affectio non est continua, sed in accessionum declinationibus cessans. Decretorii vero aurium sonitus propriis signis cognoscuntur, quippe quod fiant in die aliquo decretorio, humoribusque, vel plane, vel magna ex parte concoctis, una cum viribus constantibus. Aliquando aurium sonitus indicant cum delirium tum sanguinem e naribus fluxurum, ut in 1. *Coac. præsag.* b) *Sect.* 2. *text.* 7. *Sonitus aurium cum hebetudine visus, & gravitate narium, mentem movet, & sanguinem e naribus brevi stillaturum esse significat.* Sed recte quoque postea auctor eorum librorum c) scripsit. *In ardentibus superveniens sonus aurium, cum hallucinatione oculorum, & narium gravitate ex melancholia mente aberrant, nisi sanguis effluxerit.* Quod sane videtur esse verum, quando sanguine in caput ascendente, nisi foras excernatur, delirium cum inflammatione concitatur.

Sanguinis eruptionem quando significant.

Decretorii quomodo cognoscuntur.

Demum sunt, qui desipientes læsa imaginatione tum sonitus in auribus, tum alios sonos se audire contendunt, hinc aliquos tibicinas abigi, ut Galenus observavit, jubere. Hi vero in numero delirantium reponuntur, ab ipsisque perinde ac a deliriis judicium de futura salute fiet. In morbis vero longis, vel in iis qui adhuc non ægrotant, sonitus aurium plerumque gravem morbum minatur, magisque si cum capitis dolore, gravitate, aut vertigine, aut vocis tarditate, vel manuum torpore appareat, vel ab ipsis hæc fuerint subsecuta. Cum quibus auctor Coac. præsag. d) 5. *Coac. præsag. Sect.* 1. *text.* 12. sæpe apoplexiam, epilepsiam, vel oblivionem portendere tradidit, neque immerito, cum frigidorum crassorumque in capite humorum multitudinem denotent; ex qua singula prædicta mala fieri posse, nemo in arte medendi exercitatus ignorat.

Ab imaginatione læsa.

In morbis longis quid notant.

CAP.

a) Lib. 1, Text. 18. b) Text. 194. c) Coac. præs. 131. d) Text. 161.

CAP. XI.

Quid fœtores in morbis, quidque cibos potusque graveolentes, insipidos, vel mali saporis ægrotis videri significet.

In morbis duobus modis fœtores obſervamus, in ægrotis ſcilicet, quod ſpectat ad aſſidentes, quorum odoratus offenditur, atque in oblatis cum cibis, tum potibus, tum pharmacis, quæ ægrotantium odoratus vitium detegunt. Aſſidentes vero ſentiunt odores ab ægrotantium corporibus, vel in excrementis, vel in reſpiratione, vel in ore, vel in naribus, vel in aliis partibus. In excrementis fœtores ſemper mali, ex Galen. *in tertio Epidemiorum*, qui fœtida ſemper exitioſa eſſe affirmavit. Et Hippocrates in *Prognoſticis a)* vomitiones omnes fœtidas maxime damnat: idque, quod, ut Galen. docet, graveolentia omnia putredinis ſint indicium, quam ſane cum nigro atque livido humoris colore exitium prædicere Hippocrat. *in ſecundo Prognoſticorum b)* tradidit; quoniam, ut meminit Galen. exſtinctionem caloris nativi indicat. At ſcitu dignum exiſtimo, prænoſcendos eſſe tum graveolentiæ gradus, tum humorum ſeu excretorum varietatem, quæ varium prædictionis judicium reddent. Nam etſi dicat Hippoc. in excretis per vomitum omnes putres graveolentesque odores eſſe malos; attamen non omnes lethales exſiſtunt, ſed qui impenſe graveolent, cujusmodi ſunt alvi fluxus colliquativi vocati, quos in peſtilentibus febribus obſervamus. In morbi vero vigore, cum ſignis coctionis interim ſumme putres & graveolentes humores critice excernuntur. Reſpirationes autem graveolentes maxime exitiales obſervantur. Sed de his hæc obiter dicta ſufficiant, verum ſuis locis de his accuratius, ubi præſertim de graveolentia excrementorum ſermonem inſtituemus Ægrotis vero omnes tum cibos tum potus, tum medicamenta oblata putrida atque graveolentia videri, malum, quod ſumme putridos humores intus in corporibus redundare denotet, quandoquidem odoratus non ſecus quam guſtus vaporibus a variis humoribus putridis ad linguam & nares, ſeu cerebrum exhalantibus, vitiatur, intusque quod eſt vel odoris vel ſaporis, ut Philoſophi dicunt, prohibet extraneum, quod offertur odoris atque ſaporis, quin reci-

Fœtores in morbis quid.

Cibos, potus, medicamenta, graveolentia videri, quid in morbis ſignificat.

a) P. 41. lin. 10. b) Ibid.

recipiatur & dignoſcatur. Ex qua re, tum naribus, tum lingua, vapore a ſumme putridis humoribus exhalante infectis, omnia, quæ tum odorantur, tum guſtantur, putrida videntur. Ægrotos quoque prorſus, ut etiam dictum eſt, deſtitui guſtu, etſi malum ſit, non tamen niſi exſtincta animali facultate id fiat, mortem præſagire poterit; quare hæc ex aliis ſignis, aut bonis aut malis, judicii capient certitudinem.

Eodem modo etiam, cum ægroti omnia ſibi oblata, amara, vel ſalſa, vel acria, eſſe putant, hæc enim non niſi redundantium humorum qualitates notant, nihil ad præſagium ipſorum obſervatione faciente. Sed jam ab actionum ſenſus tactus ſymptomatibus Prognoſticum perſequamur.

Cap. XII.

Quid ſtupor, ſeu torpor, & ſenſus tactus deperditus ſignificent?

Torpor unde.

In acutis morbis ſæpius partes corporis torpeſcunt, ſeu ſtupidæ redduntur; qui affectus duplex eſt, ſcilicet vel animi vel corporis, atque hic, vel aliquarum partium, vel totius corporis; eſtque ſenſus obſcurus, ſeu diminutus partis ſentientis, qui *ſtupor* appellatur. Etenim quæ partibus ſenſum adimunt, ſtupefacientia propterea vocamus, veluti motum diminutum *torporem* aliqui dicunt, etſi non pauci velint, confundentes utrumque; tam ſtuporem, quam torporem, ſenſum motumque diminutum denotare, ut iis accidit, qui altero crurum compreſſo ſedentes illud ipſum paulo poſt ægerrime movent, & fere ſenſu deſtitutum ſentiunt. Fiunt vero, vel ut Gal. 2. *Prorrh.* 36. docuit, cerebro humefacto, vel refrigerato, vel ex humiditate atque frigiditate ipſo læſo, (quæ cerebri frigiditas duplex eſt, ſcilicet aut intemperies frigida ſimplex, vel cum materia frigida, aut exſtinctio caloris nativi,) vel quocunque modo intercepto ſpiritu, ne ad partem affluat, ut ſi nervi obſtruantur, ſi tamen verum ſit, eos pervios eſſe, vel ſi incraſſentur, aut comprimantur, veluti renibus inflammatis crura ſtupeſcunt compreſſis ab inflammatione nervis. Itaque ſi in principio pars aliqua obſtupeſcat, periculum eſt, ne vel paralyſis vel apoplexia oriatur, quod in 7. *Coac. præſ. a) ſec. 2. text.* 1. ſic

Stuporis & torporis differentia. Horum cauſæ.

a) Text, 476.

ſic legitur. *Torpores & ſenſus privationes, præter conſuetudinem ortæ, futuras apoplexias denuntiant.* Quod ſane in acutis morbis maxime erit exitioſum, ni febris magna ſuccedat, quæ humidum tum abſumat, tum frigidum cerebrum calefaciat. Unde Hippocrates *in* 5. *Aphor.* 5. dixit: *Si ebrius quispiam repente obmutuerit, convulſus moritur, niſi febre corripiatur.*

Verum ut certe præſagias ex ſtupore in aliqua parte conſpecto, alia ſigna conſulito, cum a ſolo ſtupore nihil certi ad præſagium ſciri queat. Prægreſſo vero morbo, ſi a læſo nervorum principio ſtupor fiat, ſemper erit timendum, nam vel exſtinctum calorem nativum, vel noxium humorem ad cerebrum decubuiſſe, erit indicium. Ex quo in *libr.* 1. *Sect.* 1. *text.* 14. *Coac. præſag.* merito dictum eſt: *Torpores a multis rigoribus maligni*, quod hi fiant exſtinctione caloris nativi. A calidiſſimo morbo partes refrigerari, ſumme eſſe exitioſum Gal. *in* 3. *Epidemiorum* docuit. Non minus pernicioſum forte eſt, noxios humores ad cerebrum nobile viſcus decumbere, ut Galen. *in lib. conſtit. art. Med. cap.* 18. ſcriptum reliquit. Cognoſcitur vero a cerebro læſo hoc malum fieri, quod præcipue capitis partes torpeant & ſtupidæ videantur. De quibus Gal. *in* 7. *Aph.* 14. ſcribit. *Stupor vero eſt, cum neque loquuntur, neque agunt quicquam, ſed apertis oculis immoti manent, iis, qui metu & timore perculſi & attoniti ſunt, ſimiles.* Quem ſtuporem a vulnere aliquando fieri, atque malum quoque eſſe Hippoc. *a*) docuit. Mentis non minus ſtupor fit ab iisdem jam dictis cauſſis cerebro læſo, Galeno *in libro quinto Aphoriſmorum* docente. Ignaviaque eſt mentis ſtupor. Si partes vero infernæ, quibus nervi ex ſpinali medulla procedunt, ſtupore afficiantur, minus eſt malum, a quo nequaquam exitium, niſi una illuxerint alia lethalia ſigna, timendum erit. Tamen interdum cerebro, ſanguine ad ipſum per modum judicii aſcendente, læſo, partes aliquæ ſuperiorum ſtupent, ſanguinis eruptionem denotantes, & inferiorum aliquæ etiam, eodem modo natura critice noxios humores ad ipſos deponente, ſtupidæ effectæ, humoris metaſtaſin, id eſt, transmiſſionem criticam præmonſtrant. Diſtinguentur vero decretoriæ ab aliis, quæ exitioſæ ſunt, ſignis coctionis,

Stupor quid in morbis ſignificet.

Stupor quando critice fit.

a) Aphorism. Sect. 7, 14.

nis, virium robore, facili ægrorum tolerantia, atque morbi, ſymptomatumque allevatione.

Cap. XIII.

De prædictione ex corporis caliditate.

Quoniam ad ſenſum tactus ſpectant caliditas, frigiditas, ſiccitas, humiditas, mollities, aſperitas atque colores, quæ omnia cum non minus quam alia nobis ad prædictionem faciant, optimum erit, de hiſce quoque nos agere, quod quidem nunc faciemus, a corporis ægrotantis caliditate exordientes, ab ea enim tum ſalus, tum exitium, aliis non neglectis ſignis, præſentiri poteſt. Caliditas vero, quam nos ad Prognoſticum obſervamus, aut mitis tepidave, aut vehemens & acuta exſiſtit, atque ipſa rurſum vel æqualiter in toto corpore, vel in quapiam tantum parte obſervatur. Mitis ac placida, perpetuo bona, ſi præſertim cum æquali totius corporis, (ut in Prognoſticis *a*) Hippocrat. docuit) mollitie, aut quæ bene valentis calori ſit ſimilis. Alios ſiquidem recte valentes carnes ſubfrigidas, alios temperate calidas, atque alios intenſe calidas habere, obſervatur. Ex quo cum ægrotantes, ſi calorem ſimilem recte valentium habuerint calori, bonum eſt. Hincque vehemens acutaque interdum caliditas, & aliquando moderata & ſubfrigida in ægrotis laudari ſolet, ea inquam, quæ caliditati corporis antea benevalentis proxima videtur. Non ſecus quam urinæ, atque alia excrementa, ſi ſanorum excrementis ſimilia prodeant, bona exſiſtunt. Bonum igitur eſt ægrotantium corpora, quod ad calorem ſpectat, vel nihil vel parum alterata, aut mutata eſſe. Ex calore febrili, de quo fuſius poſterius loquemur, optimus eſt, temperatus, ſuavis, æqualis in omnibus corporis partibus, cum quodam humido, qui maxime nativo calori ſit ſimilis, quique ut Gal. *in* 2. *de natur. hum.* meminit, non modo temperate calidus, ſed etiam humidus exſiſtit, ad differentiam ignei acutique, qui á nativo maxime eſt differens. Ille itaque temperatus calor, optimus perpetuo erit, niſi nos morbi malignitas fallat. Nam ſunt ex malignis morbis plures, calorem blandum naturali apprime ſimilem

Caliditas, quæ ad Prognoſticum obſervatur, qualis eſt.

Calor in ægrotis quinam bonus.

a) P. 39. lin. 32.

lem habentes, intus nimirum concluſo calore, neque foras libere diffuſo; quamobrem bono illi calori corporis una totius æqualem mollitiem conjungi oportebit, de quibus Hippocrates *a*) 2. *Progn.* 5. ait. *Optimum vero eſt, ſi corpus omne æque calidum, molleque eſt*, æqualis enim totius corporis mollities diſtinguit bonum calorem ab aliis, qui boni non ſunt. Poteſt enim caliditas in aliquo ægrotante temperata æqualisque videri, cum tamen a morbo maligniſſimo proficiſcatur. Hanc vero denotabit corporis inæqualis mollities, quippe quod dura hypochondria plerumque obſerventur, minimeque etiam caliditas ea æqualiter in univerſo corpore eſt diffuſa: uti cum extremæ partes minus calidæ ſint, quam ventres, qui his ſunt calidiores. Itaque caliditas temperata æqualiter in toto corpore, cum æquali quoque mollitie, ſemper bonum ſignum erit, ſiquidem fieri non poteſt, quod corpus tali caliditate ac mollitie obſervatum exitioſe ægrotet, id enim viſcera phlegmone, obſtructionibus, intenſaque putredine carere, nobis certum erit indicium. Molle etiam æqualiter corpus obſervatum, diſtinguet a bona caliditate hecticam, qua forte quod mitis placidaque ſentiatur, aliqui decepti ſæpe hecticos non dignoſcant. Hecticorum caliditati non mollities, ſed ſqualiditas potius ſolet conjungi. Hectica vero febris non iis ſolum cognoſcitur, at etiam ipſiusmet caloris inæqualitate; quando ab aſſumpto cibo Hecticæ febres, ut in 2. *Progn. text.* 60. Galen. meminit, exacerbentur. Optimus igitur erit calor temperatus, æqualiter per totum corpus diffuſus, cum æquali quoque mollitie. At nedum hic, ſed quin etiam intenſus vehemensque calor per omnes corporis partes diffuſus in ardentibus febribus, quum proprium ardentium malignarum ſit (Galeno *in* 3. *Prorrhet. text.* 61. docente) ut eæ ſummas partes non calefaciant; vel non malignarum, ut totum corpus usque ad ſummas partes æqualiter exurant: ſignificant enim hæ, ut Gal. ſcripſit *in* 7. *Aphoriſm.* viſcera vehementi carere inflammatione. Partes etiam quasdam corporis plurimum in acutis morbis incaleſcere, ſæpe optimum eſt ad prænoſcendam ſalutem, maximeque cutaneas, ad quas ſæpe natura tum caloris æſtum, tum humores noxios depo-

Hecticorum caliditas quænam.

Calor in ægrotis quinam optimus.

a) Pag. 39. lin. 32.

deponit. Extremas corporis partes valde calidas, in talibus morbis ſentiri optimum non minus eſt, veluti oppoſitum ſi obſervatur in his, magnum malum: hinc peſſima eſt extremorum frigiditas in morbis acutis; itaque harum partium caliditas bona, ut ſignum exſiſtit, quod denotet interna viſcera neque magno phlegmone, neque inflammatione, neque intenſa aliqua humorum putredine offendi, neque naturam multitudine crudorum humorum gravari, atque etiam ſignificet calorem febrilem viſcera reliquiſſe, partesque longinquas invaſiſſe, vel noxios humores ad easdem detruſos fuiſſe; ad pedes enim caliditas deducta morbum declinaſſe in multis indicat: ex quo Hippoc. *a*) dixit, in declinatione febris, calore ad pedes deſcendente, ægrotis cibum eſſe offerendum. Extremarum partium caliditas quoque, cum rubore atque inflammatione, in acutis morbis, bonum. De qua Hippoc. *in* 3. *Progn. b*) *text*. 18. *Maxime vero juvantur, ſi cervix ac pectus traxerit ruborem, nec ſacer ignis intro recurrat.* Et paulo poſt *text*. 22. *c*) *Securiſſimum vero eſt, ſi rubor quam maxime foras vertatur.* Sed jam, his præmiſſis, quomodo corporis caliditas exſiſtit, cum quo totum corpus liquatur, marceſcit, atque contabeſcit: qualis eſt hecticorum, quæ niſi, antequam ſolida corpora colliquaverit, corrigatur ac emendetur, plane ad exitium illos ducet. Hæc vero æqualis uniformisque exſiſtit, acuta, non multum tactui ſenſuique manifeſta, ex quo multi propterea has febres in principio non cognoſcunt. Diximus vero ſuperius Galenum hujuſce caloris tale ſignum docuiſſe, quod in 2. *Progn*. 60. ita habet. *Per febres hecticas partes ipſæ corporis ſolidiores ignitæ evadunt, ob id igitur aſſidue febris in ſeipſa manet, calorem obtinens perinde ut calx, debilem contingentibus.* Itaque quoties eſitant ac bibunt, ſimile quiddam accidit, quod in calce evenit aqua perfuſa, quo fit, ut contingentes exterius ægrum multo calidiorem perſentiant. Hæc vero totius corporis uniformis caliditas, quæ cum aſſidua febre eſt tepida, vel ſubfrigida apparens, ſuſpecta erit, quod indicet totum incendium intra viſcera contineri. Galen. ex Hippocr. *in ſecundo de ratione victus in acutis, & in primo libro*

Caliditas quænam mala in ægrotis.

a) Lib. de rat. vict. in morb. acut. p. 386. lin. 52. & ſeq. & p. 398. lin. 28. & ſeq. *b*) P. 45. lin 14. *c*) Ibid. lin. 20.

bro Prognosticorum a) dixit: *Corpus in acutis febribus non admodum pro ratione febris calere, membraque frigida vel tepida nudare, perinde ac si incendio conflagrarent, malignitatis esse signum.* Hujusmodi tepida caliditas, etsi nunquam bona, tamen per se sola nihil certi præsagit, veluti etiam vehemens facit caliditas, quæ etsi per se mala semper sit, non tamen certi quicquam ad exitium prædicendum habet, ac quinimo non raro post rigorem corpus valde incalescere, crisis proximæ nobis est indicium, proinde ex aliis signis certitudinem capiet. Vehemens vero corporis totius, vel thoracis tantum, vel ventris caliditas, perniciosa, si diu durat; resolvit enim vires, siccat, colliquatque, a qua quidem, si corpora convellantur, exitium prædicit, quando exinde ortæ convulsiones, quod fiant siccatis nervis, omnes sint lethales, ex quo Hippocr. *in septimo Aphor.* 13. dixit: *Ab æstibus fortibus convulsio, aut tetanus, malum.* Vehemens quoque caliditas tum in facie, tum in hypochondriis, tum in thorace, pessima exsistit: hæc enim visceris alicujus, illa autem cerebri phlegmonem indicat, quanquam non semper flammans facies phlegmonis signum exsistat, & quinimo sanguinis criticæ eruptionis indicium, cui signo signa alia deteriora respondere debebunt: si vero hæc signo aliquo apparuerit pernicioso, perniciem ostendet. De qua in 2. *Prorr. b)* 14. legitur. *Faciei color bonus, & mæstitia multa, malum.* Etenim, ut ait Galenus, cum florida quidem facies apparuerit, ægerque valde tristis fuerit, quædam in cerebro valde calida affectio esse videtur, quæ sanguinem exurit. Cum sudore vero facies valde flammans, malignitatem Galen. indicare prodidit; & merito exitium præmonstrabit, cum ea cerebri magnum phlegmonem denotet, qui inter lethales morbos recensetur, sicque sudor, qui nihil juvat, unum ex signis exitialibus est. De hac auctor Prorrheticorum *in 2. Prorr. c)* 33. *Æstuosi rigores quadantenus perniciosi, flammans quoque cum sudore facies in his mala.* In ventre vero atque thorace æstus, seu intensa caliditas semper mala, nam ibi adesse testatur morbum sæpe magnum, ac lethalem, ut quando ex visceris magno malignoque phlegmone procedit; quod si est, extremæ partes vel tepescunt, vel fri-

Quænam perniciosa.

a) P. 37. lin. 43. b) Lib. 1. 49. c) Lib. 1. 67.

frigefcunt, de quibus *in primo Prorrhetic. text.* 7. *Qui in hypochondrio refrigerata febre ardores relinquuntur, tum alias, tum in fudoribus, mali funt.* Et Hipp. *in* 4. *Aph.* 48. *In febribus non intermittentibus, fi partes exteriores frigidæ, interiores urantur, & fitim habeant, lethale.* Circa ventriculum vero cum cordis morfu æftuofos calores perniciofos effe, Hippocr. *quarto libro Aphor.* 65. tradidit. Item æftus laterum cum dolore, atque rigore, damnat auctor Prorrh. *in* 2. *Prorr. a*) 32. *Lateris fiquidem æftus* (ait Galen.) *cum dolore fignum eft phlegmonis, quæ partem eam infeftat, fi vero & rigor ipfis fupervenerit, fuppuraturum expecta phlegmonem.* Vifcerum autem phlegmonum fuppuratorum rari funt, qui fanentur: nulli, viribus jam prælanguidioribus factis. Corpora etiam cum ex aliqua prægreffa evacuatione, fi nedum calore febrili liberentur, at magis recalefcant, malum effe tradidit auctor Prorrhet. 2. *Prorr. b*) 32. quum dixit. *Si ex perfrictione fudantes recalefcant, malum. Ex his quoque æftus dolorofus, & rigor fuperveniens, malum.* Gal. enim in comm. ait: *Si in morbo quis, poftquam fudaverit, frigidior quidem protinus, quam naturæ conveniat, fiat, rurfusque febricitet, non fine periculo afficitur.* Sicut auctor Prorrheticorum paulo poft *c*). *Si in fudoribus vigiles recalefcant, malum.* Quod in 2. *Coac. præfag. d*) *fec.* 1. *text.* 4. hifce verbis expreffum eft. *Exfudantes, vigiles, recalefcentes, malum.* Sed de his nunc fatis; addamus refrigerata corpora vix recalefcere, fumme in morbis acutis effe perniciofum; exftincto enim nativo calore vel refoluto, vel fuffocato, id fit: non minus etiam lethale videtur, fi in extimis fummifque partibus obfervetur, quippe eas refrigeratas vix recalefcere. Hinc *in primo Epidemiorum e*) Hippocrates ait: *Frigebant his multum extremitates, vix his calor revocari poterat.* Corpora quoque cito incalefcere & frigefieri, malum itidem eft fignum. Significat enim, ut Galen. docet, morbum fumme malignum, quod fi non lethalem, morbum faltem longum fore præfagit: in acuto vero morbo, qui cito vires refolvit, exitium portendit. Sed jam tempus eft, ut ad prædictionem ex corporum frigiditate veniamus.

a) Lib. 1. 66. *b*) Lib. 1. 66. *c*) Ibid. 68. *d*) Text. 41. *e*) P. 940. lin. 5.

CAP. XIV.

Ex frigiditate corporum quid præſagiendum.

Frigiditas corporis quænam optima.

Frigiditas corporis, quæ potius ſit moderata caliditas, poſt aliquam bonam evacuationem, pulſu reddito meliori ac vehementiori, apparens, optima eſt. Sublatam enim febrem eſſe critice denotat. Item refrigerata ſeu ſedata febris caliditate, cum urinis coctionem denotantibus, vel ſputis, vel alvi dejectionibus, (ubi morbus vel venoſum genus, vel partes ſpirituoſas, vel ventrem occuparit) pulſu ut jam dictum eſt meliori reddito, optimum eſt, tuto enim ſanitatem rediiſſe ſignificat. Frigiditas vero, nunquam critica obſervatur non optimam criſin præcedens, de qua poſtea. Sed raro tamen contingit, ut quicquam boni corporis frigiditate præſagiamus. Hæc vel in toto corpore, vel in externis partibus obſervatur; plerumque continuis febribus eſt exitialis: attamen in quibusdam corporibus robuſtiſſimis non exitium, ſed longitudinem præmonſtrat. In prælanguidis vero perpetuo lethalis; ſi ſcilicet morbus præſertim magnus vehemensve fuerit: quæ vero fit exſtincta facultate, exitium proximum præſagit. Sed ab hac cauſa fieri, ſigna alia exitioſa præmonſtrabunt. Aqua inter cutem laborantes non pauci obſervantur, præſertim aſcite & leucophlegmatia, qui corpus fere totum frigidum habent, & non minus in ſuppuratis, moribundis. Illi enim fere totum corpus algidum habent, quod iis contingit, plurimo innati caloris reſoluto, vel uti illis ex frigido humore evenit. Verum in extremis partibus ea frigiditas nihil certi perpetuo prodit ad Prognoſticum. In quibusdam enim ægrotis non acute ægrotantibus hujusmodi frigiditas non eſt admodum verenda. In morbis enim, ait Galen. qui ſunt ſine febre, & hyeme, & in ætate ſenili partes extremas corporis, veluti nares, aures, pedes, manus frigeſieri, nihil abſurdum; quippe, ut ait Galen. 2. *Prognoſt. text.* 4. quæ carne vacant ex natura, longeque ſunt a viſceribus poſitæ: non tamen in acutis, mediocre eſt malum; per illas enim calor nativus, præ debilitate nequaquam permeat ad extremas corporis partes; in morbis vero acutis, propter inflammationis magnitudinem in viſceribus fatigantis, parum ſanguinis in omne permeat corpus. In

Raro bona.

Quando lethalis.

In quibusdam ægrotis non verenda.

his itaque morbis corpus algidum esse, & nedum ipsius extrema, sed totum inquam pessimum est, nisi ab accessione id fiat: ea enim vel exstinctum, vel multitudine humorum fere suffocatum calorem naturalem nobis indicat, cum qua frigiditate multa alia simul lethalia aderunt signa. Frigidi quidem multi ex moribundis apparent, cum desudationibus, viriumque languore. Hi quidem vehementer tum frigidi, tum duri apparent, si ab exstinctione caloris, ex quo auctor Prorrheticorum *a*) dixit. *Refrigeratio cum duritie, malum.* Idem accuratius ab extremis corporis partibus frigescentibus rursum nunc perscrutemur.

Cap. XV.

De prædictione ex frigiditate extremarum partium corporis.

Extremæ coporis partes, quas Hippoc. *in* 2. *Prognost. b*) *text.* 4. vocat *caput*, *manus & pedes*. Et Gal. distinctius 7. *Aph.* 1. *nares, aures, pedes ac manus*, in acutis morbis frigescere solent, ex nativi caloris vel contractione, vel resolutione, vel oppressione, seu suffocatione, aut demum exstinctione. Contrahitur intus ad viscera calor, extremasque corporis partes relinquens, mediasque quippe thoracem & ventrem calefaciens, vel ob inflammationis ac erysipelatis magnitudinem in visceribus fatigantis, ut Gal. meminit, caliditateque sanguinem per modum curcurbitulæ ad affectam partem attrahentis, vel propter fortem dolorem in corde, in ventriculo, in collo, in tenuibus intestinis, in utero, in renibus, aut demum in accessione, ubi natura in internis partibus copiam humorum foras extrudendam aggreditur, ex quo aliquando salutem, & aliquando exitium præscimus, prout prævalidam naturam, & prælanguidam tunc esse contingit. Resolvitur vero a maximo calore, vel ab ingenti dolore, aut ex immodica evacuatione, vel a venefico succo aliquo cor atque os ventriculi lædente, vel ab immoderata lætitia continuo oborta. Opprimitur etiam nativus calor, vel suffocatur in visceribus, ex quo cæteræ aliæ partes ab ipsis remotæ, solito calore carentes, refrigerantur, aut copia plurimi alimenti, seu ciborum ore ventriculi gravato, seu vehementer a mordentibus humoribus (Galeno *in secundo text.* 45. *de ratione victus in acutis* docente)

Extremarum corporis partium frigiditas unde.

a) Lib. 1. 77. *b*) P. 39. lin. 30.

cente) commorſo, vel a multitudine vitioſorum ſeu crudorum humorum in viſceribus contentorum, calorem fere ſuffocantium, vel exinde inſigniter oppreſſo; non ſecus atque fit, ſi ſupra ignem viridium lignorum magnam copiam conjeceris, qua is nedum non augetur, ſed ſuffocatur atque diminuitur: eadem etiam copia humorum in viſceribus concluditur calor, quo minus ad extimas partes permeare queat, quippe venis, arteriisque exinde obſtructis, per quas calor a viſceribus ad illas partes diffundebatur, febresque hoc modo obortas *lypirias*, alii *aſaphodes*, id eſt, obſcuras, & latentes, atque alii foris mites, intus conturbantes, appellant, quippe cum a multitudine putridorum humorum, vel a multis frigidis, crudisque, & craſſis, humoribus calorem ſuffocantibus, vel in viſceribus ab oborta phlegmone, vel ex venefica putredine fiant, omnes cum partium extremarum frigiditate, vel ſaltem ſubfrigidis, vel non calidis iisdem partibus, apparent. Exſtinguitur quoque, ut jam diximus, nedum per ſtrangulationem, ſuffocationemve nativus calor, ſed non minus ab intenſa tum frigiditate, tum venefica qualitate nobis occulta, qua vita noſtra corrumpitur, quod devoratis venenis cum frigiditate, tum ex proprietate totius ſubſtantiæ interimente obſervatur. Demum calore naturali in ſolidis partibus qui ſedem, ut Galen. meminit, habet, a majori vel flammea caliditate humidorum, quo ipſe calor conſervatur ac vivit, abſumente, reſoluto ac diſſipato, ut in hecticis, vel a viſceris alicujus ingenti dolore calorem naturalem viſceris corrumpente ac reſolvente, de quo merito ſcripſit Hippoc. 7. *Aph.* 60. *In forti dolore ventris, partium extremarum frigiditas, malum.* Vel denique a quapiam immodica corporis, aut arte procurata, aut ſponte facta vacuatione, ut in Syncope fit, homines refrigeratis extremis moriuntur, atque demum ex apertis arteriis reſoluto calore. Sed jam his auditis, ad frigiditatis partium corporis extremarum prognoſin deſcendamus. Quæ ſi frigeſcant, natura criſin cum bonis ſignis aggrediente, ſalutare erit. Verum in acceſſione periodica, & in morbis longis quicquam certi ad prognoſin frigiditas partium extremarum non habet, neque in ſenſibus; per hyememque extrema frigeſcere non eſt exitiale. *In acutis vero non mediocre eſt malum, ſed*

Extremarum partium corporis frigiditatis Prognoſis.

Q 2 *valde*

valde perniciosum symptoma, utpote, quod magnis superveniat viscerum inflammationibus, ut Gal. 7. *Aph*. 1. tradidit. Excipitur tamen frigiditas extremorum a cibo intempestive assumto, vel ab accessione aliqua ortum habens, in qua nedum extrema, ut Galenus *in secundo Prognost*. docuit, sed cutis quoque circum costas & ventrem posita frigida redditur. Extremorum vero frigiditas aliquando in principio una cum morbo incipit, quod symptoma in vagantibus hoc anno febribus malignis multis vidimus, quæ vel ab intensissima putredine, perinde ac a veneno viscere aliquo læso, atque exinde naturali calore vel admodum resoluto, vel intus ea de causa retracto, vel a multitudine valde putridorum humorum fere suffocato, aut denique ex crudis pituitosisque humoribus succensa febre, veluti in amphimerinis observatur. Quare extremorum frigiditas perpetuo in febribus continuis est mala, quæ ni exitium, saltem morbi malignitatem denotet, plerumque vero exitium. Malignitatem tantum præsagit in principio una cum febre apparens, quæque non admodum vehemens sit. Symptoma propterea esse malignarum febrium pathognomonicum, Medici affirmant, cum qua sæpe ægroti non multum sitiunt, neque linguam habent admodum siccatam, & ipsa interim æqualis temperata per totum morbi tempus, interim inæqualis, modo parva, modo aliquantulum aucta observatur. Quæ vero non in principio apparet, sed postea in die critico cum signis decretoriis, crisin prænuntiat, aut febris continuæ mutationem in intermittentem. Cum malis vero signis, perpetuo mala, pessimaque in die decretorio est frigiditas intensa, diu durans. Itaque extrema refrigerata, vix recalescere, lethale est. De quibus Hipp. *in* 1. *lib. Epidemior*. *a*) *com*. 2. *tex*. 28. *Frigebant his multum extremitates, ac vix calor his revocari poterat*; atque *in* 3. *lib*. *b*) *com*. 3. *tex*. 38. *Extrema pedum ac manuum his frigidiora erant, & multo maxime circa accessiones, quibus calor pedetentim, nec probe redibat*. Et de tabidis ad exitium inclinantibus. *c*) *Multum vero frigus erat, & vix eis calor revocari poterat*. Et *in* 2. *Prorrhetic*. *d*) *tex* 66. *Ex rigore refrigerationes, quæ non recalescunt, malæ*. Quod in *Philisco* Hippoc.

a) P. 940. lin. 5. *b*) P. 1085. E.
c) Ibid. p. 1089. E. *d*) Lib. 1. 65.

poc. *Epid.* 1. *tex.* 18. *a)* observavit, de quo ait. *Extremitates undequaque frigebant, nec jam ad calorem istæ amplius redibant.* Quod, & *Sileno b)* & aliis evenisse ante exitium Hippoc. in *Epidemiis* memoriæ prodidit. Frigiditas vero in proxime moribundis non secus quam in marmoreo lapide observatur, atque non raro cum duritie & livore. Durities siquidem cum vehementi frigore in corporibus ex lethalibus signis habetur, ut *in* 2. *Prorr. c)* docetur, de qua Gal. *in comm.* 2. *text.* 5. *Refrigeratio autem si ita violenta fuerit, ut tota omnino refrigerentur corpora, indurescantque, exstinctionis signum exsistit.* Non minus cum ea frigiditate extrema livida spectari, exitiosum est; etenim hoc symptoma omnium esse exitiosissimum, alias demonstrabimus, atque in foribus mortem denotare. Significat autem in his lividus color exstinctionem caloris nativi, ut Gal. docuit, qui *in* 3. *Epidem. text.* 8. extremarum partium frigiditatem, una cum lividitate, in febribus acutis, mortis apertum esse signum affirmavit. De quibus Hippocr. *in* 2. *Prognost. d) tex.* 9. *Si corpus adeo grave, & ut ungues ac digiti lividi sint, exspectanda continuo mors.* Et postea, *Si digiti ac pedes omnino nigrescant, minus pestiferi sunt, quam si liveant.* Idque non immerito, nam lividitas in his partibus semper ab exstinctione caloris nativi fit, nigredo non semper, quandoque enim a nigro humore ad illas partes decumbente. Quare cum extremarum partium refrigeratione lividitas quoque si accesserit, signum erit maxime lethale, pauloque post exitium futurum, præmonstrabit. Quod Hippoc. in *Philisco e)*, *Sileno f)*, *muliere anginosa apud Aristionem decumbente g) Erasino h) Filia Euryanactis i)*, *Adolescentulo*, in foro mendacium *k)*, moribundis observavit. Sitis quoque intensa cum calore vehementi in thorace, vel in ventre, extremis quidem partibus algentibus, maxime perniciosa judicatur, quod in visceribus vehementiam inflammationis, ut ait Galenus, significet, qui *in* 7. *Aphorism.* hujusmodi symptomata accidere magnis viscerum inflammationibus

Extremorum frigiditas una cum malis symptomatibus exitiosa.

a) p. 966. Ægr. 1. *b)* Lib. 1. Epidem. p. 969. Ægr. 2. *c)* Lib. 1. 77. *d)* p. 39. lin. 36 & seq. *e)* Lib. 1. Epidem. p. 966. Ægr. 1. *f)* Ibid. p. 969. Ægr. 2. *g)* Lib. 3. Epidem. p. 1075. Ægr. 7. *h)* Lib. 1. Epidem. p. 984. Ægr. 8. *i)* Lib. 3. Epid. p. 1073. Ægr. 6. *k)* Ibid. p. 1076. Ægr. 8.

bus ſcribit. Quam rem Hippoc. prodidit in 2. *Progn.* a) 4. dicens. *Si caput ac pedes frigidi ſunt, ventre coſtisque calentibus, malum.* Et Galenus in commento ait: *Nedum malum hoc eſſe, ſed lethale.* Quod Cornelius Celſus ad unguem ſic expreſſit. *Cui febre æque non quieſcente exterior pars friget, interior ſic calet, ut etiam ſitim faciat, lethale.* Ex pernicioſis quoqe ſignis cum refrigeratione extremorum quam plura alia exſiſtunt, partim a nobis alias dicta, & partim inferius ſuis locis dicenda, cujuſmodi ſunt, capitis aut viſcerum dolor vehemens & aſſiduus, vigilia, coma, delirium ferinum vel obſcurum, amentia, oblivio, ſurditas, cæcitas, convulſio, tremor, aphonia, ſingultus, inquietudo, anxietas, reſpiratio difficilis atque frigida, ex ore præſertim, atque e naribus, urinæ turbidæ non clareſcentes, nigræ, cum nigro ſuſpenſo, albæ, aquoſæ, lucidæ, interceptæque, ſtillæ ſanguinis e naribus, vomitus virulenti, dejectiones malæ ac copioſæ, nihil conferentes, & hujuſmodi alia. Hæc ſingula cum extremorum frigiditate conſpecta exitium nobis portendent, & quo plura ſimul, eo certius ac citius. De his in *Sileno* Hippocrates 1. *Epid.* 3. b) *Sexto caput parum exſudavit, extremitates algebant, liveſcebant, multum ſeſe jactavit, alvus nihil excrevit, urinæ reſtiterunt, febris acuta:* Et de *Pythione* in Thaſo mortuo c) decem diebus: *altero die ſub meridiem extremæ partes frigebant, præter cæteras manus & caput, obmutuit, voce defectus eſt, diu brevi ſpirans, rediit calor, ſitiit; nocte quievit, circa caput modicum ſudavit.* Ex omnibus vero his ſignis diximus perpetuitatem refrigerationis, magnitudinem ſeu vehementiam, duritiem, lividitatem ſigna eſſe longe omnium maxime pernicioſiſſima, exſtinctionemque caloris nativi denotare. A ſymptomatibus etiam, quæ præceſſerunt, exitii prognoſticum indagatur, ut quando a rigore frigeſcunt eæ partes, minime recaleſcentes, de quibus, ut dictum eſt, *in ſecundo Prorr.* d). *Ex rigore refrigerationes, quæ non recaleſcunt, malæ.* Ex malis vacuationibus, extrema admodum algere, eſt pernicioſum: præſertimque ſi eæ quoque fuerint lethales, quales ſunt ſtillæ ſanguinis e naribus, ſudores frigidi, in capite deſudationes, urinæ aquoſæ, lividæ, ictericæ, turbi-

a) P. 39 lin. 30. b) Pag. 969. Ægr. 2. c) Lib. 3. Epid. p. 1098. Ægr. 3.
d) Lib. 1. 65.

turbidæ non residentes, lividæ, nigræ cum nigro suspenso, & plane suppressæ, dejectiones pingues, liquidæ, valde fœtidæ, assiduæ, vel in immodica copia exeuntes, sputa nigra, livida, viscida, maxima difficultate educta, atque plane intercepta. Similiter ab omnibus malis symptomatibus, quæ nuper, dum mala symptomata recensuimus, prodidimus, refrigeratio in extremis est perniciosa. Quod sane nedum ab his signis malis, quæ præcesserunt, at simul etiam cum refrigeratione concitatis, non minus & ab his, quæ extrema refrigerata sequuntur, cognoscitur. At extremorum refrigerationem multa symptomata exitium cum ipsa significantia subsequi solent. Et quod ad refrigerationem: primum est, ut si frigiditas ea, primum moderata, mox admodum vehemens atque intensa reddatur, quod, ut ex Gal. meminimus, signum prælanguidæ facultatis exsistit: secundum quod illa frigiditas nunquam amplius aut parum recalescat. De quo in *Philisco* moribundo Hippocr. in 1. *Epid. a)* 3. *text.* 18. *Extremitates undequaque frigebant, ne jam ad calorem amplius redibant.* Et in Sileno *b) Septimo obmutuit, extremæ partes non amplius redierunt ad calorem.* Demum pars vehementer refrigerata livescit, atque aliquando indurescit; quod si fiat, diuque permaneat, in foribus, ut dictum quoque est, scito esse exitium. Idem prædicant subsecuta, & coma, amentia, oblivio, surditas, cæcitas, convulsio, tremor, aphonia, sudores frigidi, præsertim in iisdem extremis partibus refrigeratis, qui sane solius syncopes ac mortis proprii videntur, vacuationes non bonæ, ægros non sublevantes, vel interceptæ, respiratio difficilis, atque alia hujusmodi, quorum multa in *Sileno* moribundo Hippoc. post extremorum refrigerationem observavit, quæ hisce verbis expressit. *Sexto caput parum exsudavit, extremitates algebant, livescebant, multum sese jactavit, alvus nihil excrevit, urinæ restiterunt, febris acuta. Septimo die obmutuit, extremæ partes non amplius redierunt ad calorem, nihil minxit. Octavo frigidus toto corpore sudor, papulæ cum sudore rubentes, rotundæ, parvæ, variis similes permanebant, nec abscessum efficiebant, alvus parvo irritamento stercora tenuia, veluti incocta, multa, cum calore reddidit; urinas reddebat cum dolore mordaces;* extre-

Extremorum frigiditas cum malis subsequentibus symptomatibus exitiosa.

a) P. 966. Ægr. 1. b) P. 969. Ægr. 2.

extremæ parum recalescebant; somni tenues, comatosi; obmutescebat; urinæ tenues, perlucidæ; obiit undecimo. Quare si extremorum refrigerationem perniciosa hujusmodi symptomata, vel præcedant, vel simul illuceant, vel subsequantur, sine dubio exitium prædicendum erit.

Cap. XVI.

De caloris ad frigus, & frigoris ad calorem in corporibus acute ægrotantibus mutatione.

Corporum ad frigidum mutatio quando mala.

Sæpe in acutis morbis fit, ut interim totum corpus a calido ad frigidum, & a frigido ad calidum mutetur, atque hoc aliquando sensim, & aliquando repente. Repente mutari ad frigidum corpora, nisi accessione id fiat, semper malum: aut enim, ut nuper dictum est, calorem nativum resolutum, aut multitudine crudorum humorum suffocatum, vel impeditum, quo minus, vasis obstructis, foras expandatur, vel denique maligni humoris viscus nobile lacessentis, vel vehementis inflammationis ratione intus totum collectum esse significat. Resolutum conjicimus, si prius resolutionis aliqua causa præcesserit, uti febris vehemens, assidua, vigiliæ item assiduæ, dolores ingentes, immodicæque vacuationes cum sanguinis, tum humorum. Suffocari plenitudo indicabit, crudorum humorum multitudine, venas arteriasque obstruente. Foras non expandi, notæ omnes hanc humorum multitudinem significantes. Intus vero acri vel maligno humore os ventriculi, cor, vel aliquod aliud membrum nobile affligente, retrahi, dolores juxta afflictæ partis regionem, fastidia, angores, nauseæ, vomitus virulenti, biliosi, animi defectiones, anxietates, vigiliæ, pulsus summe inæquales, prælanguidique, contracti, ac hujusmodi alia præmonstrant, uti in iis, quibus a vermibus, vel acri succo, os ventriculi mordetur, observari potest. Ubi retractionis caloris causa est inflammatio quæpiam interna, ex calore partium internarum, atque a propriis signis cognoscemus, quod Cornel. Celsus ex Hippoc. ut superius diximus, expressit, cum dixerit. *Extremarum refrigerationem internis partibus sic caloris incendio æstuantibus, ut ægroti sitiant, esse lethalem.* Hæc namque refrigeratio

ratio inflammationem internam, & eam quidem maximam pro caufa habet. Quocunque vero modo, ut diximus, corpus refrigeretur, nunquam bonum, fed fæpius fumme exitiofum erit exiftimandum, omniumque maxime, fi diutius frigus perfiftat intenfiusque, & tandem cum duritie, vel lividitate, uti dictum eft, prodeat. Nam tunc in foribus effe exitium denotabit. Continuo etiam feu repente partes calidas refrigerari, femper malum, illa excepta extremorum refrigeratione, quæ, natura critice humores ad excretionem invadente, prodit; fæpe enim ante crifin futuram, maligno humore ad vifcus nobile irruente, atque defluxo, refrigerantur extrema, qui exinde a natura aliunde ad ignobiliorem partem compellatur, fere nunquam ea tollitur in extremis refrigeratio aut tarde, & parum quidem partes eæ refrigeratæ recalefcunt. Contra refrigerata corpora æque fenfim ad calidum mutari, optimum eft: nam neque intus laceffere malignum, vel acrem, humorem nobile vifcus, neque aliquam adeffe inflammationem, & nihil intus fieri impedimento calori, quin ad quamcunque partem corporis æque defluat. Inæqualiter vero corporis partes calefieri, nunquam bonum, & fæpe peffimum fymptoma creditur. Repente etiam fæpius extimas corporis partes, crebriusque modo ad calidum, modo ad frigidum, & contra modo ad frigidum, modo ad calidum permutari, in malignis morbis peffimum effe, Hippoc. ftatuit, veluti etiam minus malum exiftimatur, in aliis fymptomatibus etiam confimiles fieri mutationes. De his auctor *Prorrhet. a*) ita habet. *Summæ corporis partes fi celeriter in utramque conditionem permutentur, malum.* Sitis quoque hujusmodi mala eft. Et Gal. in *commento* ait. In morbis autem fumme malignis, permutatio harum hora una ad contraria efficitur, interdum quidem ut hyeme frigefcant, interdum vero tanquam æftate calefcant. Id autem contingit cum propriam caliditatem non habuerint, atque a febrili calefiant, quæ a corporis medio incipiens, flammæque fimilis corpus totum depafcens, extrema concalefacit, quæ & cum tranfpiraverit, ftatim ea refrigefcunt, exftincta fcilicet naturali caliditate. Hujusmodi vero corporis celeres caloris frigorisque mutationes, item coloris, ac cujuslibet alterius fymptomatis, fæpe multiplices affectus in corpore colle-

Corpora refrigerata æque fenfim ad calidum mutari.

Caloris frigorisque eceleres mutationes.

R ctos

a) Lib. I. 43.

ctos præmonſtrant, quos devincere natura quum non niſi longo tempore queat, ideo morbi longitudinem oſtendunt, quod *in* 4. *Lib. Aphor.* 40. ab Hippocr. hunc in modum ſcriptum eſt. *Et ubi in toto corpore mutationes, ut ſcilicet corpus refrigeretur, vel rurſus caleſiat, longitudinem morbi ſignificat.* In morbo vero acutiſſimo ac vehementi naturæ cito a vehementia morbi exſtinctæ tempus ſubtrahitur, ita ut prius ipſa morbo exſtinguatur, quam morbum vincere poſſit. Et hinc eſt quod in morbo ſumme maligno hujusmodi mutationes Gal. *in Prorrhet.* dixit eſſe lethales, easque exſtinctione naturalis caliditatis fieri. Aliorum etiam ſymptomatum mutationes obſervari, ut ſitire & non ſentire, & contra; ex quietudine in inquietudinem & contra; ex vigilantia in ſomnum, & contra; ſapientes ægrotos in delirios, & e deliris ſapientes fieri. Mutari etiam ſymptomata, ita ut modo capitis adſit dolor, modo ventris, modo crurum, modo dolor deſinat, & delirium accedat, & hoc ceſſante, aliud ſymptoma appareat. Horum ſymptomatum permutationis cauſa generalis eſt *metaptoſis*, id eſt humorum transfluxus; viciſſim namque facta migratio modo in hanc corporis partem, modo in illam, quaſi humoris turgentiam hanc, *metaptoſin* dicas, quæ per ſe ſola nullum aliud, quam turgens humor, faciat prognoſticum denotat. Verenda vero ſemper quælibet humoris turgentia, quod principis alicujus partis læſionem minatur, ex quo Hippoc. atque cum eo Galen. & omnes alii Medici, turgentes humores, ne irruant in partem principem, continuo vel etiam in principio morborum, quo tempore omnia cruda exſiſtunt, medicamentis purgari oportere, in *aphoriſmis a)* præceperunt. Cum ſignis vero coctionis illa permutatio caloris, frigoris, coloris, & aliorum etiam ſymptomatum, criticam humorum perturbationem oſtendit, atque in hunc ſenſum forte *in Coacis præſagiis b)* illud erit intelligendum, quod ſic ſcriptum eſt. *Color, qui ſæpe cum calore variat, utilis.* In malignis morbis hæ mutationes ſolent eſſe utiles, ſi in melius fiant, quod Hippocr. *in Epidemiis c)* ita dixit. *In morbis, qui padimbudi d), id eſt, doloſi ſunt, mutationes juvare.*

Symptomatum mutationes quid notant.

Harum cauſa generalis.

CAP.

a) Hippocr. Aphor. Sect. 1. 22. *b)* Text. 125. c) Lib. v. Sect. 6 Text. 16. *d)* Foeſius ſcribit *en toiſi palimboloiſin*, & vertit, *in inconſtantibus aut refractariis.*

CAP. XVII.

De prædictione ex humiditate corporis, & siccitate.

Ex humiditate totius corporis, atque partis, sæpius in acutis morbis eventus præscimus. In purulentis phthysicisque sæpe ante exitium multa humiditatis copia aliquando totum corpus, & aliquando crura, ventremque repleri observamus, ex quo aquam inter cutem, quod ex magno oriatur caloris languore, in acutis, vel ex acutis morbis, lethalem esse, Hipp. docuit. *Aqua enim inter cutem*, (ait *in Prognosticis a*) *tex.* 1. *comm.* 2.) *omnis, si ex acuto morbo exsistit, mala est, non enim sedat febrem, sed dolorem admodum infert, ac mortem.* Eodem modo siccitas, ariditas, duritiesque totius vel alicujus partis corporis sæpe infelicem morbi præsagit eventum. Siccitatem siquidem totius, & gracilitatem ab ardente febre longa secutam, corporis hecticum habitum, ac ab eo postea exitium præsagire, nemo est in medicina versatus, qui ignoret. Ex fronte, lingua & aliis partibus admodum siccatis, non raro nobis exitium præmonstratur, ut Hippoc. in *Mælibeæ b*) *adolescente* moribundo observavit, in quo ante mortem cutis frontis præarida, ac tensa visa est. Sed de his accuratius nos posterius suis locis, præsertimque ubi de prædictione ex partium corporis observatione sermonem instituemus.

Humiditas quid præsagit in morbis.

Siccitas quid in morbis notat.

CAP. XVIII.

De prædictione ex doloribus, qui in acutis morbis observantur.

Dolorem, quod voluptati opponatur, tristem molestumque esse sensum, Galen. *in* 1. *de Elementis* docuit. Hic vero multiplex observatur, alius enim cum pulsu, alius cum ponderis incumbentis sensu, alius cum tensione, alius cum erosione, incisione, punctione, perforatione (quæ differentiæ subacuti doloris nomine comprehenduntur,) alius denique cum torpore affligit. Primum Medici appellant pulsativum, qui ut Gal. *in* 2. *lib. de loc. affect. cap.* 3. scribit, sequitur inflammatorios affectus notatu dignos, idque semper in ipsis arteriis, atque in partibus ipsas continentibus, quas & ob angustiam premunt, & cum attolluntur, modo pars affecta sentire nata sit, veluti per-

Dolor multiplex observatur in morbis.

Pulsativus quis.

a P. 39. lin. 16. b) Lib. 3. Epidem. Ægr. 16. p. 1117.

percutiunt. Nonnunquamque in abscessibus ad suppurationem venientibus dolores cum pulsu observantur. Secundum gravem vocant, quod veluti cujusdam ponderis loco incumbentis sensum invehat, atque carnosæ substantiæ, renum, hepatisque, inflammationem, (Galen. *in 6. Aphoris. Aph.* 5. docente.) Talemque dolorem renum esse proprium Hippc. *a*) in *com.* 1 *text.* 1. nobis prodidit, & Gal. *in* 2. *de loc. affect. c.* 4. hos dolores in renibus, in hepate, in splene, in cute, in adenis & in pulmonibus fieri meminit, eæ siquidem partes (ut ipse docuit) vexantur eo dolore a distensione, quoniam membrana viscera illa circumvolvens gravata, & distenta dolet. Tensivum vero dolorem dicunt, (quem distendentem *Archigenes* vocat) ubi partes, quæ vel sunt nervosæ, vel musculosæ, vel membranosæ distenduntur, convelIunturve. Quod ipsis, vel ex humore, vel ex flatulendo spiritu, vel phlegmone accidit. Quartus, qui acutus vocatur, comprehendit illum, qui fit exesione, punctione, perforationeque: quæ nimis aut acria, aut salsa, abstergunt, abraduntque, ex quo acutus oritur dolor, qualem patiuntur dysenterici atque alii, quibus exeduntur aliquæ partes. Punctorii proprii membranarum existunt, ab acuta bile vexatarum, quales in pleuriticis observamus, pleura quippe vocata membrana in his a bile inflammata. His similes videntur, quum vitreo humore, partes incidente seu perforante, intestina concitantur. Cum torpore demum prodientes, seu torporem inducentes, vel ab ipsorum vehementia resoluto partis calore, aut phlegmone arterias nervosque maxime comprimente, ex quo calor ad partes prosilire nequit aut paucus, uti in renum dolore, ex inflammatione orto, crura sæpius stupescunt. Sunt præterea dolores aliis fixi, alii mobiles, atque vagantes, quales non raro turgentibus humoribus observamus, alii perpetui, alii intermittentes, alii vehementes, atque alii parvi exsistunt: rursumque nonnulli in principio morbi, atque alii postea apparent, aliquando in die decretorio, & aliquando non: quorum etiam aliqui occupant externas partes, aliqui internas, aliquique nobiles, atque demum ignobiles aliqui. Has omnes dolorum differentias ad Prognosticum ægrotorum plurimum facere, Gal. *in lib.6. Aph.5.* me-

Margin notes: Gravis. / Tensivus. / Acutus. / Punctorius. / Cum torpore. / Dolores varii.

a) Epidem. Lib. v. sect. 1. Text. 5.

meminit. Dolores vero omnes fieri ex qualibet re parti noxam inferente, non opus est, ut demonstretur. Galen. qui accuratius omnes dolorum causas cognovit, pluribus in locis ab altera duarum eos concitari tradidit, quippe aut a subita partis alteratione, seu à temperamento continuo parti illato, aut ab unitatis dissolutione. Alii unam tantum causam faciunt, scilicet unitatis solutionem, quando neque caliditas, neque frigiditas dolorem concitat, ni solvat continuum, atque omnes immodicas qualitates ii ex Galeno continuum solvere affirmant. Ipse sæpius fatetur ac docet qualitates has solvere continuum, præsertimque *in 4. de simpl. meden. facult. cap. 2. in 3. de fract. in tex.* 34. & *in libro de inæquali intemp. cap.* 6. Ex quo mirum non dicentem. Quare dolorum causa erit continuitatis partium solutio, aut ab immodico temperamento confertim parti illato, aut ab incisione, aut ab excisione, aut a fractione, aut denique a tensione, facta. Partes vero internæ dolent interim propter febris vehementiam, nervosas partes siccando convellendoque, aut propter inflammationem, aut erysipelas, aut fortem obstructionem, aut abscessum in visceribus, aut propter flatulentum spiritum. Cum vero ab istis causis dolores fiant, merito, nedum cum aliis morbis, at soli quoque mali sunt; omnes siquidem vires resolvunt, cruditates fovent, humorumque coctiones impediunt; pessimi, in visceribus partibusque nobilibus concitati; longeque omnium perniciosissimi existunt, vehementer viscera vexantes, perpetuo longoque tempore durantes, a quibus viscerum nativus calor destruitur, seu resolvitur, quo ademto visceri quis de aliquo bene sperare potest? minus mali censentur, parvi, mobiles, brevi tempore durantes, quique neque a viscerum quopiam læso prodeunt, sed ab ignobili potius parte quapiam. Quandoque vero in acutis morbis dolores, etsi suapte natura semper mali, bonum prædicunt, non parumque ad salutis prædictionem conferunt, veluti qui, in aliquo dierum judicatoriorum cum signis coctionis, aliquam ignobilem partem, uti crura, pedes ac alia hujusmodi, pervadunt. At de bonis ac malis doloribus, quatenus in acutis morbis bene ac male de ægrotis sperandum, significant, nunc accuratius agamus.

Unde.

Omnes mali sua natura.

Aliquando boni.

Cap XIX.

De doloribus salutem prædicentibus.

Dolores aut in principio morborum, vel postea apparent; qui in principio, plerumque pathognomonicorum signorum rationem habent, viscusque phlegmone obsessum notant, uti quando dolor cum febre, tumore vel tensione partem quampiam exerceat, inflammatoriique hi vocantur dolores. Optimum erit, si neque admodum vehementes, neque assidui dolores sint, brevi tempore, vel tollantur, vel saltem remittantur, atque simul cum ipsis aliud exitiosum signum non illuxerit. Qui vero horum fidelius, seu cum ratione, tolluntur, seu finiuntur, aut remittuntur, optimi sunt: cum ratione vero sublatos dicimus, ubi ipsi ex optima, aut natura, aut ab arte facta evacuatione, remiserint, aut plane finierint, ut cum vel ab emisso per venam sectam sanguine, vel sponte erumpente e naribus, vel a sudore, vel ab alvi dejectione, vel a sputis dolor remittitur, atque etiam si febris eos subsecuta suo calore ipsos resolverit: de quibus Hippoc. *in* 6. *Aph.* 40. *Quibus dolor circa hypochondria fit absque inflammatione, his febris superveniens morbum solvit.* Et postea 7. *Aph.* 52. *Quicunque hepar circumdolent, his febris superveniens solvit dolorem.* De iis vero, qui ex aliqua vacuatione tolluntur *in* 3. *Prorrheticorum a*) *text.* 60. sic ait: *Quibus capitis dolores, cervicis labor, atque totius corporis cum tremore infirmitas, hæmorrhagica solvunt. Ceterum & tempore ita solvuntur:* & in 2. Prognost. *b*) text. 25. *Dolorem, qui in iliis affligat, ac turberculum si recens fuerit, nec cum inflammatione, solvit murmur incidens circa ilia, sed potissimum ubi cum stercore, & urina excernatur*; & in 2. Coac. præsag. *c*) sec. 1. *text.* 32. *Quibus in febribus dolores lateris fiunt, iis, alvo multa aquosa bile permista dejiciente, remissio est.* Postea *in* 5. Coac. præs. *d*) sec. 1. text. 23. *Capitis dolorem solvit pus per nares effluens, sputa crassa, & sine odore, solvit quoque ulcerum eruptio aliquando & somnus, & alvi profluvium.* Ac in Aphor. Sect. 6. 10. *Quibus capitis dolor gravis cum calore inest, e naribus interim humidum, ex auribus, atque ex faucibus, cum utilitate effluere*, veluti *Eche-*

Dolores quinam optimi.

a) Lib. I. 152. *b*) P. 40. lin. 26. *c*) Text. 66. *d*) Text. 172.

crati contigit. De quo *in 7. lib. Epidem. text.* 65. sic scribit: *Echecrati cæco capitis dolor gravis, præcipue in posteriori parte, & cervicis, ubi connexio, & in verticem procedebat, progrediente autem tempore, & ad aurem sinistram, & dimidium capitis dolebat. Mucosa semper prolibat, leniter combusta, & calor comitabatur tenuis, & cibum capere non poterat, interdiu facilius, noctu vero dolebat, postquam autem pus per aurem erupit, cessaverunt omnia, erupit vero per hyemem.* Hinc Hippoc. *in 2. Prognost. a) text* 51. damnavit excreationes omnes, morbum non tollentes, aut non minuentes, præsertimque illas, quæ dolorem non sedant, veluti sedantes dolorem laudat. Quare dolores, qui cum ratione, scilicet ex quibusdam optimis vacuationibus, abeunt, optimam salutis spem nobis pollicentur. Qui vero non tolluntur, seu diu persistunt, sæpius abscessus prænunciant; qui autem boni exsistunt, posterius, cum de ipsis præsertim agemus, dicemus; hoc unum in præsentia dicam, quippe illos bonos fore a nobis putandos, qui in ignobilibus partibus fiunt, dummodo etiam alia signa id non negaverint. Eorum vero dolorum, qui morbo progresso ostenduntur, illos optimos esse dico, quos judicatorios seu decretorios Medici appellant, utpote quod partim ut signum, & partim ut causa, crisin optimam denuntiant, ut signum, veluti dolores, sanguinis eruptionem, vomitum vel aliquam aliam vacuationem indicantes. De quibus Gal in 1. *Epid. comm. 2. text.* 55. *In ardentibus autem, ceterisque febribus, quos colli dolor, temporum gravitas, caligo oculorum, & hypochondrii etiam contentio, neque cum dolore corripit, his e naribus sanguis erumpit. At vero quibus totius capitis gravitas, tum autem cordis dolores, & fastidia sunt, biliosa post ac pituitosa vomunt.* Et Hippoc. in 3. Prognost. *b*) text. 13. *Si vero sine talibus* (scilicet malis) *indiciis fatigans dolor vigesimum transeat diem, & febris detineat, expectari oportet sanguinis eruptionem e naribus, aut suppurationem, si dolor alioqui circa tempora ac frontem affligat.* Et *in* 3. Prorrhet. *c*) text 45. *Cervicis dolores, impense rubri oculi, sanguinis eruptionem ostendunt.* Et *d*) text 50. *Quibus ex rigore febres laboriosæ fuerint, muliebria his decurrunt, cervix autem in his dolens sanguinis indicat eruptionem.* Ac etiam post *e*) text. 55. Hy-

Quinam abscessus prænunciant.

a) P. 41. lin. 34. *b*) P. 44. lin. 36. *c*) Lib. 1. 137. *d*) Ibid. 142. *e*) Ibid. 147.

Hypochondrii tensio cum capitis gravitate, & surditate, & quæ consequenter fatigant, sanguinis pronuntiant profusionem. Et in 4. Coa. præs. a) sec. 1. text. 30. *Quibus febricitantibus rubores in facie & capitis vehemens dolor, venarumque pulsus, iis ut plurimum fluor fit sanguinis.* Hique sunt dolores, qui optimam crisin denotantes maxime faciunt ad salutis Prognosticum. Longe omnium vero optimi existunt, qui (hos enim decretorios Medici, ut causa, vocant) ignobiles partes, atque a visceribus remotas, pervadunt, atque diu excercent; idque maxime (quod de aliis quoque intelligi volumus) apparentibus signis coctionis, qui in decretorio die cœperint. Ab his quidem doloribus certam salutem præsagimus, si modo, ut dictum est, coctionis signa una illuxerint, nullumque ex lethalibus signis illuxerit. Naturam enim præcipua membra exonerasse, atque noxios humores procul a se protrusisse, nobis sane non obscurum erit indicium. Quo enim longius a principe membro natura propellit noxios humores, eo citius salus speranda, maximum naturæ quod robur denotet, exinde sæpius tumores ipsi accersunt, qui, ut inferius docebimus, optimi existunt. De his Hippoc. *in* 1. *progn. b) text.* 67. *Abscessus autem, qui ad crura fiunt in pulmoniis vehementibus ac periculosis, omnes utiles sunt.* De quibus Galen. *in com.* ait, eos optimos esse, si maxime deorsum & quam longissime ab ægrotatione absistant. Et in 3. *Coac. præs. c) sect.* 2. *text.* 4. *in longis febribus vel tubercula vel in articulis labores fiunt, & si fiant, non inutiles.* Ex quo pedum, crurum, genuum, coxendicum, inguinum dolores diu durantes, optimi erunt, atque non minus etiam in brachiis, manibus, atque post aures, critice observati. Sæpe fit in febribus acutis, ut natura, parte humorum, quos ad aliquam supradictarum ignobilium partium expulit, exonerata, fortior supra residuum facta, aliquam vacuationem aggrediatur, ex qua postea atque doloribus ipsis, trahentibus continue ad ignobilem partem, perfecte a febre judicat. Plerumque vero fit, ut hi, qui doloribus judicantur, in recidivam recidant, quod neutiquam materia illa ad crura, vel ad aliam quampiam ignobilem protrusa, totam causam morbificam adimat; si vero illis copiosæ copulentur vacuationes, judicium totum perficietur: oportet vero par-

a) Text. 142. b) Pag. 43. lin. 18. c) Coac. Præs. 118. & Aphor. 44. sect. 4

partes illas, si debeant ad febrem juvare, vehementer atque diu dolere; siquidem tales dolores plurimum humoris noxii attrahentes, magnam quidem causæ partem revellendo adimunt, ut in *Heropyto a)* observatum est, de quo *in* 3. *Epid. tex.* 80. Hippoc. *Circa diem sexagesimum e naribus quidem substiterunt eruptiones, sed dextra coxendix admodum dolebat, febresque increverunt, haud multo post partes inferiores omnes dolebant, fiebat autem, ut vel febres majores essent, majorque surditas, vel hæ quidem remitterentur allevarenturque, verum partes inferiores ad coxendices sitæ vehementius dolerent. Jam vero circa diem octuagesimum cuncta remissa sunt, nihil tamen destitit, etenim urinæ boni coloris, & copiosiores subsidentias habentes, exstiterunt, deliriaque imminuta sunt.* Et *uxori Epicratis b)* crura decima die laboriose doluerunt, quem dolorem altera die optima vacuatio, per sudorem secuta, febrem allevavit. Hoc unum in iis doloribus notandum, quod nuper quoque diximus, dolores raro recte judicare morbos per se ipsos, nisi ipsis aliæ humorum vacuationes opem ferant, atque hinc eos, qui doloribus judicantur, recidivare, quia dolores totam noxiam materiam nequeunt a visceribus avellere, sed tantum partem, ex quo reiterari pugnam a natura, si totum morbum expugnare debeat, necesse est. Hinc multæ recidivæ, uti in *uxore Epicratis c), Cleonectide d) Abdera virgine e)*, Hippoc. 3. *Epid. text.* 79. accurate observavit, de qua præsertim dixit. *Vigesimo ei pedes dolebant, surditas & delirium eam deseruerunt, aliquantum e naribus erupit, sudavit, febre fuit liberata. Quarto & vigesimo repetiit, rediit surditas, pedes assidue dolebant, mente excidit. Vigesimo septimo multum sudavit, febre caruit, surditas eam reliquit. Restabat pedum dolor, ceterum fuit exacte judicata.* Hypochondrium etiam sinistrum, atque lien in acuto morbo dolere atque intumescere, non inutile esse, Galen. *in* 3. *Epid. com.* 1. *text.* 19. meminit. In ventre vero inferiori; acrioribus humoribus intestinis commorsis, dolores concitati, sæpe judicium per alvum futurum significant: post aures etiam oborti dolores diu perseverantes cum virium robore cri-

a) P. 1106. Ægr. 9. b) Epid. lib. 1. pag. 979. Ægr. 5. c) Loco ante allegato. d) Libr. 1. Epidem. p. 982. Ægr. 6. e) Pag. 1103. Ægr. 7.

criticum tumorem futurum (quem *parotidem* vocant) denotant. Optimi vero non minus ii erunt dolores, qui supernas sedes derelinquentes, inferius descendunt, ad inferasve delabuntur. Morbum enim quocunque modo longe a principibus partibus recedere, optimum est. De quo Hipp. *in* 2. *Epidem. sect.* 5. *text.* 10. *a*) *Si caput doleat, in pectus descendit, deinde in hypochondrium, deinde in coxam, omnia autem non possunt dolere.* Et *in* 3. *Prorrh. b*) *text.* 23. *Dolores, si ad infernas dilabuntur partes, facile ab his feruntur.* Ut in *Herophonte* fuit observatum, de quo Hipp. *in* 1. *Epid. c*) *Octavo febricitavit, lien residebat, omnia intelligebat, doluit ei inguen primum, secundum lienem, deinde in utramque tibiam dolores. Noctem facilem habuit, urinæ erant melioris coloris, & residebant in iis pauca. Die nono sudavit, judicatus est, intermisit. Die quinto rediit, simulque splen intumuit, febris acuta, surditas iterum, post recidivam die tertio, residebat lien, imminuebatur surditas, crura dolebant, recte sudavit, judicatus est die decimo septimo.* Atque hæc de bonis doloribus, de quibus, ut boni sint dicendi, hæc observari debent; primo eos in aliquo decretoriorum dierum incipere cum signis coctionis, ipsosque vel sequi, vel antecedere optimam evacuationem, vel per sanguinem, vel per vomitum, vel per ventrem, vel per urinam, vel per sudorem, vel per sputum: demum si boni sint, ab ipsis vel statim vel paulo post ægrotos melius se habere, vel ex toto sanari, est necessarium. Adde quod hi omnes, non parvi, at quidem magni ac laboriosi exsistunt, neque paululo momento temporis cessant, ac tolluntur, sed quinimo diu vigere debent. Sed jam ad illos, ex quibus præscitur exitium, descendamus.

Cap. XX.

De doloribus exitium prædicentibus.

Dolores quinam mali.

Mali omnes sunt dolores nobilem partem corporis exercentes, tum qui una cum morbo prodeunt, quique pathognomonica signa existunt, tum qui postea apparent; ii enim cum aliis signis pathognomonicis, seu propriis, prognosticum indicant,

a) Pag. 1040. lin. 16. *b*) 1. Prorrhet. 114. *c*) Pag. 974. Ægr. 3.

cant, veluti in phrenitide capitis dolor vehemens atque assiduus, cum aliis phrenitidis signis propriis exitiosis, lethalis est; sed de his aliis accuratius, quando de singularum inflammationum prognostico sermonem habebimus. Sunt vero ex his aliqui ex partis præstantia, qui plerumque exitium inferre soleant, utpote qui cor invadunt, os ventriculi, fauces strangulantes, caput, aures, pectus, ac vesicam. Semper enim in hisce membris dolores sunt perniciosi, maximeque cum febre assidua atque aliis sævis symptomatibus, ex quibus phlegmone illarum partium significatur, qui plerumque lethalis exsistit. De quo Hippoc. in 4. *Aph.* 64. dixit: *In febribus circa ventriculum fortis æstus, & oris ventriculi dolor, malum.* Et *Aph.* 65. *in acutis febribus convulsiones, & circa viscera dolores fortes, malum.* Ac de faucibus *in* 1. *Pror.* a) *text* 54. *Fauces dolentes absque tumore cum implaciditate, strangulantesque supra modum, perniciosæ.* Et 3. *prog.* b) *text.* 11. Hipp. ait hujusmodi dolorem cum orthopnæa, sine apparente in faucibus vel collo tumore, summe exitiosum: ex tali siquidem dolore gutturis internam atque magnam inflammationem, ut alias quoque dicemus, significari, Galen. *in comment.* docuit, quæ sine dubio lethalis est. Capitis item assidui, vehementesque cum febre continua ac magna dolores admodum sunt timendi, hi siquidem vires resolvunt, vigiliasque & deliria inducunt, atque demum convulsiones lethales. De quibus Hip. *in Progn.* c) *text.* 36. *Capitis dolor vehemens, & continuus cum febre, si quod ex indiciis exstiterit exitiosis, lethalis admodum est:* quales Hipp. *in Philista* d) *Polyphante* e) atque *Eualcidæ* f) *famula*, phreniticis observavit. De aurium vero dolore in eod. *lib.* g) *text.* 36. *Aurium dolor acutus cum febre continua, ac vehementi, difficilis est, periculum enim delirii abolitionisque imminet.* Et de ventre *in Coacis prædictionibus* h). *A dolore ventris laborioso febris ardens, lethale.* Et de pectore *in* 1. *Prorrhet.* i). *Dolor pectoris firmatus, & ægre aufferibilis cum torpore, malus, super febricitantes hi si acute ardent, moriuntur.* Et de vesica *in* 2.

In partibus nobilibus.

Capitis assidui vehementes.

S 2 pro-

a) Text. 86. b) Pag. 45. lin. 4. c) Pag. 44. lin. 34. d) Epid. lib. 3. p. 1070. Ægr. 4. e) Epid. lib. 7. Text. 120. p. 1238. f) Ibid. text. 121. g) Prognost. p. 44. lin. 45. h) Text. 130. i) Text. 70.

Dolores partium nobilium morbo prægresſo quinam perniciosiſſimi.

prognoſt. a). Si veſica dura eſt, & dolore vexatur, difficilis omnium & exitialis eſt: exitioſiſſima vero eſt, quæcunque cum febre continua affligit, qui enim ex ipſa veſica fatigat dolor, interimere hominem ſufficit. Quare dolores partium nobilium, ſi magni ſint, in principio morborum acutorum admodum ſunt periculoſi, & cum malis ſignis lethales. Qui vero non in principio acutorum, viſcerum ac partium nobilium dolores, ſed poſterius, morbo prægreſſo, manifeſtantur, ſi magni, aſſiduique ſint, perniciosiſſimi judicari debent; nam hi magnam phlegmonem præter febrem de novo nobile viſcus acceſſiſſe oſtendunt, quæ non niſi a robuſtiſſima natura vinci poterit: ex quo merito hos dolores ſæviſſima ſequi ſolent ſymptomata, quippe extremorum frigiditas non niſi fortem dolorem ſequi ſolet, ut Hippocrat. *in Aph.* 26. *Sect.* 7. expreſſit. *In dolore forti ventris, partium extremarum frigiditas, malum.* Deliria ſequuntur dolores capitis, phrenitides lethales, vomitus virulenti, convulſiones, abſceſſus & ſuppurationes. De iis *in* 1. *Prorrh. text.* 10. *Qui in capitis doloribus æruginoſos vomitus habent, vigilantque cum ſurditate, cito hi vehementer inſaniunt.* In his etiam vomitus virulenti ſunt lethaliſſimi, ut ait Hipp. in 1. *Epid.* 2. *text. b)* 54. *Sed & virulenta vomunt, & ex his quidam ſubito moriuntur.* Quod & in 1. *Coa. præſ. c) ſec.* 1. *text.* 76. legitur. Convulſiones quoque vel exſiccatis partibus nervoſis, vel attracto multo ad dolentem partem humore, non raro viſuntur, de quibus *d) in* 3. *Prorrhet.* ait: *In capitis dolore Coma & ſurditas* * *abſceſſum aliquem poſt aurem eructant.* Suppurationem vero indicant continui do-

a) Pag. 43. lin. 42. Coac. præſ. 471. *b*) Pag. 948. ſub finem. *c*) Text. 169. & 176. *d*) Hiatum hic deprehendet lector attentus, qui hac ratione repleri poſſe videtur: *De quibus in* lib. 1. Prorrhet. Text 115. *ait.* In febribus tenuiter exſudantes, cum capitis dolore & alvo intercepta, ad convulſiones proni ſunt. *Quod & in* Coac. præſ. text. 154. & 177. *iisdem pene verbis repetitur.* Et text. 171. In acutis capitis doloribus, & torporibus cum gravitate, convulſiones fieri in proclivi eſt *Adde &* text 174. *Et* lib. 1. Prorrhet. text. 104. Faucium gracilium dolores ſuffocantes convulſivum quid habent, præcipue ſi ex capite oriantur. Et text. 106. Lumborum dolor, & capitis, & oris ventriculi, cum forti excreatione, convulſivum quid habet. *Quibus ex locis Hippocratis & plurimis aliis patet affatim, dolores partium vehementes aliquando excipi à convulſionibus. Abſceſſus autem dolorum quoque ſequelæ ſunt, de quibus in Lib.* 1. Prorrhet. text. 168. *ait.* In capitis dolore Coma & ſurditas &c. *lege porro in fine hujus pag.* poſt * aſteriſcum.

dolores, ut Hipp. meminit in 7. *Aph.* 22. *A ventris dolore diuturno, suppuratio.* Et in *prognosticis a)*, dolores, qui circa thoracis ac pulmonis sedes diu consistunt, quique neque sputorum purgationibus, neque ventris dejectionibus, neque venæ sectionibus, neque medicamentis ac victus ratione desinunt, suppurationem significare, dummodo nullum ex exitiosis signis adfuerit, nobis Gal. prodidit; ut in *Egisipolis puero* tabido ab Hippocr. *in* 7. *Epid. b) text.* 48. fuit observatum. Quare hoc modo dolores viscerum, seu partium nobilium, judicandos fore putamus, quibus si aliquod lethale signum simul accesserit, vel eos dolores sequatur, exitium præmonstrabitur, atque non minus, si vel alii fuerint dolores, nobiles partes affligentes, vel alia gravia diversi generis simul illuxerint symptomata; hæc enim (quum plures simul affectus graves ostendant) simul cum gravi dolore, vel multis doloribus si illuceant, perniciem prædicunt: vix unum quidem simplicem morbum magnum natura expugnat, quid cum multis? certe succumbet, nisi robustissima fuerit. De his in 2. *Prorr. c)* inquit: *Quibus alvus liquida, lassitudo, capitis dolor, sitis, vigilia, obscuritas & impotentia fuerit, ut hi mente moveantur spes est.* Et in 2. *Prorrh. d) text.* 40. *Quibus manus tremulæ, capitis cervicisque dolores, subsurdique fiunt, & nigra densataque mejunt, his ventura exspectare nigra perniciosum.* Et de pluribus simul nobiles partes eodem tempore occupantibus doloribus in *lib. e)* 2. *Stomachi dolor cum hypochondrio contento, dolorque capitis, malignum.* Sed jam ad dolores partium ignobilium accedamus, quos superius diximus sæpe bonos esse, modo fiant cum humorum quapiam concoctione, diuque partes illas affligant, neque brevi tollantur, atque ab ipsis febris, ac alia gravia symptomata vel plane tollantur, vel, quod plerumque fit, mitiora reddantur, atque ab ipsis ægroti melius se habeant. Tales vero in diebus decretoriis incipere diximus, nullaque ab ipsis symptomata gravia fieri, neque augeri. Mali vero in ignobilibus partibus in principio morbi, quo tempore omnia cruda exsistunt, incipientes, a quibus nedum symptomata gravia membrorum nobilium tolluntur, vel mitiora evadunt,

Dolores partium ignobilium quinam boni.

a) P. 41. lin. 35. & seq. *b)* Pag. 1225. text 60. *c)* Lib. 1. text. 38. *d)* Ibid. text. 95. *e)* Ibid. text. 72.

Dolores quinam pessimi.

dunt, at quinimo magis nova sævissimaque tales dolores sequuntur, obortaque sæviora redduntur. Pessimi vero ii sunt, quos in longinqua ignobilique parte obortos, uti in pedibus, cruribus, genubus, coxendicibus, inguinibus, atque in aliis hujusmodi partibus, febris continua sequitur, graviaque non minus ac sæva symptomata, a quibus ægroti in deterius labuntur. De quibus *in Coacis præsagiis a*). *Convulsio in febre, manuum pedumque dolor, maligna sunt: malignus quoque doloris impetus e femore. Sed nec genuum dolor bonus, ac etiam surarum dolor malignus est, & mentem emovet, tum alias, tum si urinæ sublimamentum elevent.* Quales fuere prorsus in *Critione*, & *Larissa Calvo*, qui eo morbo interiere. De *Critone* enim Hippocrat. *in* 1. *lib. Epid. b*) *com.* 3. *text.* 26. ait. *Critioni in Thaso recto ambulanti pes dolere ex pollice cœpit: decubuit eodem die horrescens, fastidiosus, parum calens, nocte desipuit, altero die tumor toto pede, & ad talum subrubens cum contentione, pustulæ nigræ, febris acuta, valde insaniens, &c. postridieque quam ægrotare cœperat, periit.* Et de Larissa Calvo *c*). *Dextrum femur doluit repente, nihil ex iis, quæ offerebantur, juvabat. Primo die febris acuta ardens paulatim, neque comitabantur dolores, febris non increvit, implacidior erat, non dormiebat, extremæ partes frigidæ, multa urina neque ea bona reddebatur. Tertio femur desiit dolere, mentis alienatio, & turbatio, multumque sese jactavit, quarto ad meridiem periit.* In ambobus his ægrotis dolores pedis, atque coxendicis pessimi exstiterunt, tum quia primo in principio (quo tempore Galen. *in* 1. *de crisibus cap.* 8. omnes dolores apparentes pessimos vocat) apparuerunt, a quibus febris acuta, delirium, anxietas, vigilia, & alia gravia symptomata prodiere, quæ multitudinem humorum præmonstrabant, quæ varias lædebat partes, varia symptomata ac morbos faciebat: idemque in eo *d*) qui calescens cœnavit, cui post sævum tum morbum, tum symptomata, decimo die crura doluerunt, a quo omnia exacerbata sunt, & paulo post obiit. In *muliere* vero *apud frigidam aquam e*) die 27. coxendix diu doluit, a qua febris accessit, & indeterius mulier abiit. Sunt vero non minus mali ignobilium partium dolores, tum qui cito eva-

a) Text. 30. *b*) Pag. 985. Ægr. 9. *c*) Epidem. lib. 3. p. 1101. Ægr. 5. *d*) Epid. lib. 1. p. 988. Ægr. 12. *e*) Epidem. lib. 3. pag 1096. Ægr. 2.

evaneſcunt atque occultantur; tum qui primo a longinqua parte incipientes poſtea ad viſcera aſcendunt, indicio ſunt humorum ad nobilia membra delabentium. De his Auctor *Prorrhet. in* 3. *prorr. a)* 78. *dolores absque judicatione ſoluti inutiles:* quibus Galenus in comment. addidit, *occultati*, de quibus ipſe ſic ait. *Repente vero occultari dolorificas affectiones absque hoc, quod in alia quadam, quæ manifeſta ſit, abſceſſus fiat, tranſmigrationem contriſtantium ſuccorum ad viſcera ipſa factam, oſtendit.* Hi quoque, qui cum inceperint, ſtatim evanuerunt, ſed aut qui, cum magni fuerint, diminuuntur, peſſimi exſiſtunt; nobisque ſunt vel naturæ prælanguidæ, quæ totam noxiam materiam a ſe propellere nequeat, vel multitudinis humorum, quam pars dolens nequeat in ſeipſam capere, indicia, ut de *Critone* Gal. prodidit. De iis *in* 1. *Prorrhetic. text.* 36. *Suræ dolores absque ratione derepente occultati, deſipientiam in ipſis parere.* Et *in* 2. *lib. b). Si quippiam in urina ſublime petierit, occultato coxæ dolore, delirium portendit.* Atque *in c) tertio*: *Lateris dolor ex ſputis bilioſis, ſi absque ratione evanuerit, in furorem aguntur.* Quod neque, ut *Galenus* monuit, ſemper, neque ſæpius fit, poſſunt tamen nedum deliria, ſed alia ſæviora quoque ſymptomata prænunciare, ex humore quippe ſurſum in cerebrum aſcendente. Quare peſſimi exiſtunt dolores in partibus ignobilibus facti, cito vel repente occultati. Quibus non minus, ut dictum eſt, timendi ſunt, qui in remota a viſceribus, ſeu longinqua parte, concitati ad ſupernas partes aſcendunt. Quos expreſſit Hippoc. *in* 3. *lib. Prog. d) text.* 70. dicens: *Dolores, qui cum febre fiunt circa lumbos, & inferas ſedes, ſi præcordia attigerint, inferas relinquentes ſedes, exitiales admodum ſunt. Itaque conſideranda alia ſigna. Nam ſi quod & horum pravum exſtiterit, deſperandum de ægro eſt. Si vero, aſcendente in præcordia morbo, alia ſigna parva non exſtiterint, talem fore purulentum admodum exſpectabis.* Ex quo ſemper humoris ad ſupernas partes ab ignobilibus e longinquis

a) Lib. 1, text. 170. Ubi Autor noſter, Galenum ſecutus, παρ' οὖς, omiſit, quod tamen Foeſius, juxta exemplarium fidem, adjungendum putavit. Vide omnino hujus adnotat: in hunc aphoriſm. *b)* Lib. 1. Prorrhet text. 37. *c)* Ibid. text. 97. *d)* Pag. 43. lin. 32. & ſeq.

quis recurſio, mala: uti in 2. *Prorrh. a) text.* 51. ait, *ex lumborum recurſione, oculi perverſio, mala.* Et poſtea *text b)* 58. *Ex lumborum dolore ad os ventriculi recurſiones febriles cum horrore, aquoſa, tenuia, & multa evomentes, mente aberrantes, voce privati, nigra vomentes, moriuntur.* Et in 3. libr. *c) Quibus lumborum tenues & diuturni dolores ad hypochondria euntes, & ciborum averſio cum febre, dolor his valens contentusque ad caput perveniens, cito cum quadam convulſione perimit.* Et in 2. *coac. præſ. d) com.* 1. *ſec.*5. *text.* 30. *Qui dolores acuti pauliſper in claviculas, & in ſuperiores partes tranſeunt, lethales.* Quamobrem dolores partes longinquas excercentes, tam qui occultantur, quam qui ad ſuperas ſedes recurrunt, peſſimi exſiſtunt, ac cum ſigno pravo lethales. Demum dolores etiam quamcunque partem occupantes, ac affligentes, qui ab ægrotis non ſentiuntur, perniciosi exſiſtunt, quod vel delirium, vel ſentientis facultatis exſtinctionem denotant. De his Hippoc. *in* 2. *Aphoriſm.* 6. *Quicunque, dolentes parte aliqua corporis dolorem non ſentiunt, his mens ægrotat.*

Cap. XXI.

De prædictione ex laſſitudinibus.

Ex laſſitudinibus homines ſæpius in morbos acutos incidere, neminem in Medicina verſatum latet, quod *Sileno e)* contigiſſe Hippocrat. meminit. De ſpontaneis itaque laſſitudinibus, quas non ſimpliciter laſſitudines vocari Gal. voluit, ſed ſpontaneas, interius cauſas habentibus, tantum agendum eſt. Harum autem laſſitudinum triplex eſt differentia, una, quæ ulceris, altera, quæ tenſionis, tertia ex ambabus compoſita, quæ inflammationis ſenſum præ ſe fert; prima ex Cacochymia, altera ex plenitudine, tertia ex utriſque una coeuntibus habet originem. Hæ vero plerumque univerſum corpus, quippe omne genus muſculoſum, & cutem ipſam, occupant, aliquando dorſum ipſum, quod multis acute ægrotantibus accidiſſe quisque noſtrum ſæpius in praxi vidit, aliquando caput, aliquando, ut docet Galen. *in libro de curandi rat. per ſang. miſſionem* jecur, aliquando lienem, quandoque ventrem, interdum coſtas, ſeptum trans-

Laſſitudinum differentiæ.

a) Lib. 1. 69. b) Ibid. text. 83. c) Prorrhet. lib. 1. 100. d) Text. 70.
e) Epidem. lib. 1. p. 969. Ægr. 2.

transverſum, vel os ventriculi, vel aliud ex internis membris occupat. Aliquando etiam eæ laſſitudines in brachiis, aliquando in coxendicibus, cruribus, vel pedibus obſervantur, quædam etiam ipſarum in principiis ortæ diu durant, & aliquæ in augmento vel ſtatu, atque demum aliæ morbo declinante ſentiuntur. Bonæ vero ad prædicendam ſalutem æſtimantur, quæ in brachiis cruribusque apparent, cum ſignis coctionis; forte enim decumbentis ac propulſi humoris a præcipuis membris ad longinquas ignobilesque partes, perinde ac dolores etiam, indicant, quæ nedum in hiſce partibus, ſi una cum ſignis coctionis, at quinimo etiam in univerſo corpore, præſertimque in dorſo, obſerventur, bonæ ſunt judicandæ; ſæpe enim metaſtaſin, ſeu transmutationem humorum ab internis membris ad externa, quippe ad muſculos & ad cutem factam, ſequuntur: ignaræ etiam mulierculæ id ſcire putant, cum audierint ægrotos lamentari de corporis gravitate tenſiva ac phlegmonòſa, morbo jam aliqua ex parte declinante, (quod laſſitudinis genus frequentius tunc temporis ſentitur) eos ſolantur, dicentes optimum ſignum eſſe, atque ex iis nobis ſignificari morbum foras exire: ſæpius enim ægroti, qui prius a vehementia morbi vexati, cutaneas illas partes laſſatas non ſentiebant, laſſitudine fracti obſervantur vel ideo, ut jam dictum eſt, quod vere morbus internas ſedes deſerat, ad externas exeat. Una quidem omnium eſt conſpiratio partium, atque confluxus, ſæpeque noxii humores quocunque modo a natura concocti, e magnis vaſis ad parva delabentes, ſeſe in muſculos tandem atque vel etiam in cutem recipiunt, laſſitudinem efficientes. Hæc enim aliquando abſceſſus præcedunt, de quibus Galen. *in lib.* 4. *Aph.* 31. ſcripſit: *Quomodo in febribus facta ſit laſſitudo, ad articulos, & maxime circa maxillas fiunt abſceſſus: hoc vero ideo uſu venit, quia a calore febrili ſublata in caput eſt humorum copia, quam inde poſtea ruentem maxillarum adenes ſuſcipiunt, quomodo fit, quum in alas, & inguina a ſuperioribus partibus aliquid pervenerit.* Optimæ quoque exſiſtunt, quæ aliqua vacuatione vel arte procurata, vel ſponte præſtita, evaneſcunt; optimam quidem vacuationem ac criticam denotant, qua ægroti juvantur

Laſſitudines quænam bonæ.

tur; de qua in *Coacis prædictionibus. a) Qui comate pressi, & lassitudine fracti, obsurduerunt, erumpente alvo rubra dejiciunt circa crisin, idque juvat.* Quæ vero vel in toto corpore vel in dorso, vel in aliqua alia parte, humoribus nihil concoctis, omnes malæ sunt judicandæ, omniumque maxime cum malis signis prodeuntes, atque si una multa alia sævaque fuerint symptomata. Non minus etiam eæ erunt suspectæ, quas nulla vel arte vel a natura facta vacuatio levat, de quibus forte Auctor Prorrheticorum *in 2. Prorrh. b) text. 3. Quibus alvus liquida, lassitudo, capitis dolor, sitis, vigiliæ, obscuritas, & impotentia fuerit, ut hi mente moveantur, spes est.* Et in 1. *coa. præsag. sect. 1. text. 35. Delassati caliginosi, pervigiles, in somnum inclinati, desudantes, recalescentes, malum:* Et 2. *Coac. præs. c) sect. 1. text. 7. lassitudine fracti cum horrore, cum exsudaverint judicii modo, & recaluerint celeriter, malum, cum alias, tum si eo tempore sanguis e naribus stillaverit.* Ubi vero multa simul adsint symptomata, cum his pessimum est; multitudine enim humorum naturam undique gravatam, ac oneratam significant. De quibus *in 3. coac. præs. d) sect. 1. text. 34. Lassati, singultuosi, stupore occupati, malum.* Et postea *e) Ab oculorum perversione cum lassitudine, & febre, rigor lethalis: coma quoque in iis accidere, malum.* Cum multis itaque symptomatibus lassitudines malæ, lethalesque, si morbo plane crudo sentiantur, & cum aliquo signo pernicioso. Sed de his satis, atque de prædictione a vigilia, somno, comate, ac aliis soporosis affectibus, nunc agamus.

Quænam malæ.

CAP. XXII.

De vigilia, quidque ipsa morbis præsagiat.

Tametsi vigilia, & somnus ad primum ac communem sensum, ut Galen. meminit, pertineant, de cujus symptomatibus superius partim egimus, atque nunc agere putamus; nobis vero placuit, absoluto de sensibus particularibus prorsus sermone, de vigilia & somno, soporiferisque affectibus, quatenus ad Prognostici cognitionem faciant, hic agere, priusquam a motricis facultatis symptomatibus Prognosticum indagaremus. Vigiliam autem ac somnum hic primo naturalem statum non ex-

a) Text. 182. b) Lib. 1. 38. c) Text. 36. d) Text. 45. e) Text. 221.

excedentes consideramus, quando hi nihilo tum alterati, tum mutati, quippiam etiam nobis ad morborum prædictionem afferant. Uterque enim bonus est, optimumque ad præsagiendum erit, si ægroti vigilent, tum dormiant, ut antea, cum recte valerent, consueverant. Impossibile siquidem videtur, hominem ex morbo aliquo mori, vigilia somnoque inculpatis utentem, seu his non aliquo modo mutatis, de his Hippocrat. *in Prognosticis a)* 2. *prorr. text.* 11. *De somnis autem quemadmodum & ex natura in consuetudine nobis est, interdiu quidem vigiliare, noctu vero dormire convenit. Si vero hoc fuerit transmutatam, pejus est.* Et in Aphorismis *b*). *Ubi somnus delirium sedat, bonum.* Sed jam ad vigiliam, de qua sejunctim nunc agendum duximus. Ipsa quidem est, ut Gal. docet, animæ extensio a principio ad omnes partes corporis, quam contingit aliquando multam, aliquando paucam esse, quod diutius ac multum quandoque a suo principio extendatur, ac quandoque brevius atque parcius. Quare vigilia exinde fit multa ac pauca: hanc sub sermone de somno, posterius absolvendo, comprehendimus. De illa vero nunc agimus, quæ est multa innaturalisque animæ extensio, ac effusio a suo principio ad singulas partes corporis, quam cerebro exsiccato fieri, a calidis mordentibusque succis, vel halitibus, Galen. multis in locis tradidit, ut *in* 3. *de loc. affect. in* 4. *de rat. vict. in acut. text.* 4. Propriumque esse vigiliæ, ait *in* 1. *Prognost. cap.* 8. Et *in* 4. *de præsag. expulsibus cap.* 5. *in* 1. *pro.* 5, ac *in* 3. *de loc. affectis*, atque alibi, ut a siccitate fiat, veluti somni ab humiditate; uti proprium est caloris, desipientiam deliriumve movere, ita siccitatem vigiliam facere, ex quo eos, qui cerebrum nedum calefactum at simul siccatum habent, cum vigilia etiam delirare, Gal. *in* 4. *de præsag. ex pulsibus cap.* 8. nobis prodidit, atque senes ex siccitate vigiles fieri *in* 3. *lib. Aph.* 31. Sed ex his nunc vigiliarum prognosticum intelligamus, ac inprimis illarum quidem, quæ salutem præsagiant. Sunt enim aliquæ, etsi omnes malæ sint, optimum significantes, utpote quæ antecedunt bonas crises, quas præcedunt in ægrotis nedum vigiliæ ipsæ, at inquietudines, anxietates, deliria, convulsiones, dolores, ac alia, ut docuit Gal. *in lib.* 3. *de Crisib.* Tales vero

Vigiliæ quæ salutem præsagiunt.

T 2

a) Pag. 39. lin. 47. b) Sect. 2. Aph. 2.

vero vigiliæ apparent in augmento vel in vigore morbi, quo tempore præsertim ægrotos magna ex parte vigilare, graviter se habere, & vehementius febricitare, quo propius ad judicationem accedunt, Gal. *in* 4. *Aphor.* 70. docuit. At quinimo Gal. quoque *in* 3. *lib. de Crisib.* statuit in morbis acutis vigiliam cum signis coctionis crisin significare. De his *in* 3. *Prorrhet. a) text.* 40. 43. 44. *Qui compositi perturbantur, pervigilant, naribus stillant, sexto die levantur:* et, *capitis affecti gravitate; &, sincipite dolentes, pervigilesque sanguinem profundunt,* et *qui pervigilaverint, repente cum inquietatione quadam sanguinem profundunt, tum alias, tum si quippiam antea fluxerit,* atque etiam *b) text.* 57. cum dicit. *Qui in horrore simul judicatorie sudant, postridie vero ubi inhorruerint, præter rationem vigilant, hos sanguinis eruptionem incursuros, puto.* Et in Coacis prædictionibus *c*). *Quæ statim turbulentum ægrum vigilemque reddunt, & alvi excrementa nigra & compacta, sanguinis eruptionem e naribus quibusdam adferunt.* Hæ igitur ex vigiliis salutis spem ægrotis promittunt, non alia ratione, quam faciunt dolores, convulsiones, deliria, anxietates, crisin prædicentes. Hisque exceptis omnes, quocunque modo fiant, ac prodeant, malæ, siquidem vigilia siccat universum corpus, atque, ut Gal. *in* 7. *meth. med. cap.* 6. docuit, iis est infestissima, qui ex siccitate laborant, quos ipsa, si diu duret, ad convulsionem consumtionemque deducit. Ex quo mirum non est, si in ardentibus febribus assiduæ vigiliæ convulsiones lethales accersant, quod immodice alia corpora inflamment, ut in quibusdam febres concitare soleant, maximeque, ut Gal. *in* 1. *de sanit. tuenda* animadvertit, in infantibus. Refrigerant etiam interna viscera, ipsorum calorem resolvendo, quod expressit Hippoc. *in Epidemiis d*) dicens. *Evidenter vigilans calidior exterius, interius autem frigidior.* Ibique corpora etiam digerere, ac resolvere vigilias, docuit, ex quo vires illis diu perseverantibus valde dejici, ac exsolvi, Galen. *in lib.* 12. *met. med. cap.* 8. prodidit. Addamus quoque, vigilias cruditates humorum, ex Galen. *in* 1. *de vic. rat. in acutis*, fovere atque augere. Quamobrem hisce de causis vigiliæ in acutis mor-

Vigiliæ fere omnes malæ, & quare.

a) Lib. 1. text. 132, 135, 136. *b*) L. 1. Prorrh. 149. *c*) Text. 110. *d*) Lib. VI. sect. 4. text. 12.

morbis omnes malæ judicari debent, omniumque perniciosissimæ perpetuæ, quæ cum omnia prædicta mala ægrotis inferant, quis exitium ab ipsis non prænoscet? Hæ sane familiarius convulsionem accersunt, atque delirium, quæ bifariam ab his fiunt, uno modo exsiccato, ac inflammato cerebro, atque altero humore calido oppleto; quatenus vigilia quævis, ut nuper docuimus, cerebri aut vacuitatem seu exsiccationem, aut humorum calidorum repletionem, seu phlegmonem adesse denotat: ex hac quidem causa cum vigilia deliria & convulsiones concitantur, non omnino lethales; quando interdum vacuato, ac resoluto, aut ad aliam partem propulso calido humore, resolvantur, de quo *in* 3. *Coa. peæsag. a) sect.* 1. *text.* 36. *Pueris acuta febris, alvi suppressio cum vigilia, adhæc exaltatio, & caloris mutatio, multus rubor, convulsionem significat.* Timendæ tamen cum his maxime sunt, etsi perpetuo non sint lethales, ex quo probe Hippoc. de his *in* 7. *Aphor.* 18. dixit. *In vigilia convulsio, & desipientia malum.* Ex illa vero, cum vigilia, aut post ipsam, convulsiones, aut deliria plane lethalia existunt. Non secus atque convulsiones ardentibus febribus supervenientes, de quibus posterius dicemus, irreparabile exitium prædicant. Qualia in *phrenitico* tribus diebus mortuo Hippocrat. observasse, *in tertio Epidem. b) com.* 3. *text.* 75. meminit. Hæ vero cum aliis signis, quippe cum vomitibus æruginosis, capitisque dolore, delirium ferinum, ac lethale præsagiunt. De quibus auctor Prorrhet. *in* 1. *Prorr.* 10. dixit: *Qui in capitis doloribus æruginosos vomitus habent vigilantque cum surditate, cito hi vehementer insaniunt,* ut *phrenitico* nuperrime dicto accidit. Assiduæ itaque vigiliæ ac perpetuæ plane in acuto morbo lethales exsistunt, quales in *phrenitico c),* in *uxore Dromeadæ d),* quæ a prima die ad quartum usque insomnis. Insomnes multos ardentibus febribus ægrotos obiisse, Hippocrat. *in primo Epidemiorum com.* 2. *e) text.* 29. prodidit. Ex quo merito *in* 2. *Progn. f) text.* 12. dixit. *Pessimum vero est, si neque interdiu, neque noctu dormiat:* Dolor enim ac labor, vel desipientia, ab eo indicio significatur. Cum vigilia vero si aliquod ex

Quænam lethales.

a) Text. 109. *b)* Pag. 1100. Ægr. 4. *c)* Vide sub. lit. a. *d)* Epid. lib. 1. Ægr. 11. Pag. 987. *e)* Pag. 954. *f)* Pag. 39. lin. 52.

ex exitiosis signis etiam illuxerit, plane exitiosum erit. Considerandæ vero sedulo sunt vacuationes, simul cum vigilia non desinente observatæ, quæ omnes malæ sunt, quod vel symptomaticam naturæ excretionem, inutilemque, vel pravam præmonstrent, certum exitium denotabunt. Malæ sunt, si sudor capitis frigidus, atque copiosus, assiduus. De quo *in* 2. *Coa. præsag.* a) *sect.* 1. *text.* 4. *Exsudantes, vigiles, recalescentes, malum.* Excretionesque aliæ nihilo sublevantes cum signis cruditatis, pessimæ, stillæ narium, vomitus virulenti, exsistunt. Sequuntur vigilias aliquando vacuationes, quæ cum nihil juvant, pessimæ judicantur, sæpiusque ægros offendunt, morbum adaugent, quod in omnibus tum vacuationibus, tum symptomatibus, ægros juvare debentibus, perniciosum esse, Galen. *in Prorrheticis*, atque alibi docuit, ex eo, quod in morbis acutis excretiones, & alia quæ juvare solent, ni juvant, mala dicuntur; atque si, præterquam quodnon juvant, etiam lædant omnino lethalia dici debent. Sæpe vero, quemadmodum assiduas vigilias in illis morbis diximus sequi convulsiones pernicosas, phrenitides ferinas, ac tremores, ita aliquando comata lethalia subsequuntur: si etenim, ut superius meminimus, a vigilia somnus longus, qui tamen ægros meliusculos faciat, sequatur, optimum; qui vero nihil nedum juverit, sed quinimo ægrum oblæserit, lethalis erit: de illoque *in* 2. *Aphor.* 2. Hippoc. dixit: *Somnus delirium sedans, bonum.* Et de hoc. b) *In quo morbo somnus laborem facit, mortale. Si vero somnus juvat, non mortale:* Comata vero, assiduas vigilias secuta, plerumque exitiosa exsistunt; quia resoluto, ac refrigerato nativo calore fiunt. Quod summe exitiosum esse Gal. *in* 4. *lib. Aphor.* 67. scriptum reliquit: insanabilia enim esse frigora, quæ calidis siccisque succedunt affectibus, ibi docuit. Accidunt vero vigiliis aliquando comata, aut resoluta bile & sicca evaporatione, quæ vigiliarum causa fuerat, remanente pituitoso humore, qui cerebrum humectat ac diluit. Hæc cum signis coctionis, viribus valde consistentibus, haud perniciosa apparent. De his (cum de vigiliis abunde scripserimus) nunc accuratiorem sermonem instituemus.

a) Text. 41. b) Aphor. 1. Sect. 2.

CAP. XXIII.

Quid somni in morbis præsagiant.

Somnos veternosos appellamus omnes, a quibus ægri aut non expergiscuntur, aut non minima difficultate, habentes ad somnum maximam propensionem, quod quidem observamus in Comate seu Cataphora, Caro, Catoche seu Catalepsi, atque in veterno seu Lethargo. Ut vero ex his somnis, ac vel etiam ex naturalibus, scite Prognosticum indagemus, quædam ad horum soporiferorum, ut ita vocemus, affectuum notitiam in primis sunt a nobis cognoscenda; & primo diviso somno in naturalem atque non naturalem: de naturali loquimur, qui nihil aliud est, Galeno auctore *in primo Prognost. comm.* 12. quam animæ delatio secundum naturam a finibus ad principium, vel est quies vacatioque ab animalibus actionibus. In hoc enim calor nativus labore fessus, ac per vigilias exsiccatus, copioso humido indigens, in viscera & ventrem convertitur, ibique existente humido recreatus foras erumpit, atque vigilias inducit. Hinc Hippocrat. *in* 6. *epidem. comm.* 4. *text.* 12. ait: *Evidenter vigilans calidior exterius, interius autem frigidior, dormiens e contrario:* quod in ejusdem libri *com. quinto a)* scripserit: *sanguinem in somno ad interiora magis refugere*, ex quo Galen. *in comm. text.* 30. scribit. *Vigilanti exteriora magis calent, interiora magis frigent, & contra*; ex eo quod, ut paulo post, Hippocratis sententiam confirmans, scripsit, in somnis sanguinem & cum eo naturale calidum interius abdi, & in vigiliis ad extima profundi. Fit vero calore nativo intus retracto, ut exterioribus refrigeratis omnes sensuum actiones atque opera sileant: ex frigiditate hac obstructis meatibus nervorum, per quos calor & facultas exterius profunditur, animalia cessant, ut ait Galen. ab omnibus animæ actionibus; atque hic est somnus naturalis, qui fit, ut dictum est, calore per vigilias exsiccato in viscera ac ventrem recurrente, ut recreetur: hinc ab assumtis cibis somnus solet familiarius fieri, atque etiam, quæ particularis somni quoque erit causa, quod tunc temporis plures vapores humidi & crassi, petentes caput, cerebri meatus obstruunt, a quibus obstru-

Somni veternosi quinam dicuntur.

Somnus naturalis quid.

a) Text. 28.

ſtructis calor intus clauſus, quousque vapores ii non fuerint extenuati ab ipſo & excuſſi foras, ad vigiliam conciliandam profundi nequit. Quare colligamus ſomnum fieri, aut ubi calor per vigilias exſiccatus, humido indigens, ad viſcera, ut recreetur, convertitur, aut a vaporibus ciborum cerebri meatus obſtruentibus: ſed hic ſomnus ad innaturalium ſomnorum naturam accedere aliquibus pervidetur; atque ille plane eſt naturalis, & eo magis, ubi vapores ii copioſiores ſunt, quales in ebriis obſervantur, qui cerebro vini epoti vaporibus oppleto profunde diuque dormiunt. Quod Hippoc *in* 5. *Aphor*. 5. ita meminit, *ſi ebrius quiſpiam repente obmutuerit, convulſus moritur, niſi eum febris arripiat, aut ad eam perveniens horam, qua crapulæ ſolvuntur, vocem proferat*. Namque hi, niſi a calore vinum ejusque vapores digerantur & diſcutiantur, ſuffocantur; hinc merito ait, *hos ſuperveniente febre juvari*, quod calor febrilis, longe naturali efficacior, digerat vapores vini: atque hic unus eſt ex ſomnis non naturalibus, quos Medici ex cauſarum diverſitate variis nominibus appellant, licet hos omnes *veternoſos* vocent. Hic vero affectus foras progredi non poteſt, ſed intus detinetur, aut ob multam humiditatem cerebrum occupantem, aut ob ſolum frigus, aut ob utrumque, aut ob virium languorem. Somnus is *veternoſus* proprie dicitur, qui in *Lethargo* concitatur, veluti qui *Caros*, in affectu *Caro* Græcis, & Arabibus *Subeth* dicto, & qui in *Catoche* ſeu *Catalepſi*, aut, ut vulgo Medicis placet, congelatione, atque non minus qui *Coma Cataphora* dicitur. Hi omnes ſunt ſomni præter naturam, quorum quoque non minus cognitio eſt illuſtranda. Cum hæc ad præſagiendum ex ſomnis magni momenti ſit. Primo hoc ſupponemus, quippe omnes, qui innaturaliter dormiunt, *comatoſos* & *veternoſos* vocari. Vocat enim *comatoſos* Galenus *in tertio Epidem. com*. 1. *text*. 7. qui habent in ſomnum delationem ac propenſionem. Vocat vero in ſomnum propenſionem, cum ægri vigilare nequeunt, non apertos habentes oculos, ſed conniventes. *In ſecundo vero Aphoriſ*. 3. Hippocrat. *Coma* vocat ſomnum longum, qui habet difficilem expergefactionem, qua quidem difficili expergefactione a ſomno longo naturali diſtinguitur, uti Galen. prius in hoc eodem *libro*. 2. *Aph*. 1. ita docue-

Somnus verternoſus quinam proprie dictus.

Coma quid.

cuerat: *Sed falſos eſſe quamplures, quod veternoſos incipientes affe-ctus longum ſibi perſuaſerint ſomnum eſſe. Verum ii a nobis edocti, veternum (coma Græcis appellatum) prius dici non poſſe, quam in expergefaciendo difficultatem habeant conjunctam, nobis ſomnum recte longum appellari concedunt, qui tempore quidem naturalem ſuperet moderationem, ſed nondum ad expergefaciendum difficulta-tem habeat.* Quare lethargicos ac veternoſos ſomnos appella-mus, qui habent difficultatem ad expergefaciendum, quippe ubi ægri in ſomnum ita inclinant, ut oculos apertos non habeant, ſed conniventes, palpebras claudere cupientes, ſimul dormire ſperantes. Diſtinguuntur vero ſomni veternoſi ſpecies ex eo, quod quidam ſomni nullum aliud quam ad ſomnum propenſio-nem præ ſe ferunt, cujuſmodi vere *coma*, *cataphora* & marco-rem dicimus; alii vero nedum habent in ſomnum delationem, ſed marcorem & inexpugnabilem pene dormiendi neceſſitatem, qualis in *lethargo* obſervatur; & alii una congelationem ſeu de-prehenſionem omnium corporis partium oſtendunt, cujuſmo-di ſunt in congelatis, qui affectus Græcis *Catoche* & *Catalepſis* dicitur; alii denique una cum ſomno vel difficili, aut fere inexpu-gnabili dormiendi neceſſitate, una motu omni ac ſenſu deſtituun-tur, mensque non minus vitiatur, quales *Caros* Græcis, & *Subeth* Arabibus affectus, oſtendit. Differunt etiam hi veternoſi ſomni, quia ipſorum alii ſimplices ac tales exquiſite ſunt, & alii vigi-liis miſti. Proinde coma diſtinguitur in *coma* ſimpliciter, & in *vigil* appellatum, quod Græcis *Coma agrypnon*, hoc eſt abs-que ſomno dicitur, veluti alterum *Coma hypnoticum*, hoc eſt, ſomniculoſum. Veluti *Typhomaniam* affectionem appellamus ex lethargo ac phrenitide miſtam, in qua dormiunt, vigilant, delirantque. De qua Hippocr. *in Epidemiis a*): *Nec phrenitico-rum ullus valde inſanivit, ſed alia quadam Cataphora ſegni gra-viter interibant.* Sed jam cauſas veternoſi ſomni differentiarum his præmiſſis prodamus. Comatis ſeu Cataphoræ Galen. *in ter-tio Epidem. comm.* 1. *text.* 7. quatuor eſſe cauſas ſtatuit, quippe primam ubi multum humecta pars ſit, quæ eſt ſenſus fons, in qua vel etiam Ariſtot. fieri ſomnum recte demonſtravit, ut non-nullis ebriis uſu venit. Secundam ait eſſe ſolum frigus, ut fit ex narcoticorum uſu. Sed frigus aut principio obſedit, aut po-

Somni veternoſi ſpecus quomodo diſtinguuntur.

Somni veternoſi differentiarum cauſæ.

a) Lib. 3. ſect. 3. pag. 1085.

postea ab immodico calore flammeo naturali fere consumto, quod mortiferum esse, postea intelligemus. Tertiam esse tum frigus, tum humiditatem simul, quinimo his duabus concurrentibus causis fit somnus comatosus. Quartam esse virium infirmitatem, quod genus comatis fit in moribundis, ut ibid. Galen. habet, propter infirmitatem virium, apertas palpebras servare non valentibus, ac ita affecti hoc habent, ut postquam oculi conniverint, aut nihil prorsus aut parum dormiant, sed vigilent, nec attollere tamen palpebras queant. In *lib.* 2. *aph.* 3. ac *in* 3. *de locis affect. cap.* 3. & *in* 4. *de præsag. expulsib. cap.* 8. & in multis aliis locis docet Gal. siccitatis propria signa esse vigilias, & humiditatis profundum somnum, & frigiditatis fatuitatem itidem cum somno profundo, ut ex usu narcoticorum apparet, cum humiditatis tum refrigerationis cerebri lethargicum somnum, veluti frigiditatis & siccitatis Catalepsin, id est, deprehensionem seu congelationem, ex quo affectu non sunt comatosi, sed sublatis oculis intuentur inconniventer. Atque tot sunt ex Galeno causæ soporiferorum affectuum exquisitorum. Ubi vero misti sunt affectus ita, ut comatosi vigilent, ac vel etiam delirent, mistas quoque habere causas necesse est. Diximus Coma observari somniculosum, & vigil; illius audistis causas; hoc vero fit, Galen. auctore *in* 1. *Aph.* & *in eodem libro quarto de præsag. ex pulsibus*, *cap.* 8. ubi cerebrum cum humiditas tum caliditas occupaverit: eodem quoque modo ubi humores calidi & pituitosi fuerint in cerebro, ex quibus mistis humoribus fit mista illa affectio ex phrenitide ac lethargo, quam Græci *Typhomaniam* appellant; in qua quidem ægroti perpetuo dormiunt & vigilant, de quibus Hippocrates *in* 3. *Epid. comm.* 3. a) *text.* 16. *Nec phreniticorum ullus valde insanivit, sed alia quadam cataphora segni graviter interibant, & comatosi diu, rursusque insomnes erant.* Galen. *in commentariis* ait, fieri coma vigil, ubi etiam humores frigidi in cerebro putrescunt, ab humiditate enim comatosi, & ab acrimonia ex putredine concitata vigiles atque deliri evadunt. Atque tot hi affectus habent causas, quibus præmissis reliquum est, ut ad somnorum prognosticum descendamus, a naturali facto principio. Nam quemad-

a) Pag. 1085.

admodum innaturalis omnis malus, ita naturalis omnibus bonus; hic enim humores concoquit, ut Galenus docuit *in quarto libro Aphoris.* Hippoc. *in 6. epidem. com. 4. text.* 12. a calido interiora petente: per somnum enim aucto interius calore, ut ait Gal. *in 3. de caus. pul. cap.* 9. In Vent. in venis arteriisque ac in toto animali meliores fiunt concoctiones, ob quam causam in principio internarum inflammationum sunt fugiendi, quod materiam ad profundum & ad viscera trahant, eodem Gal. docente; *in eodem* 4. *Aph.* 67. in quibus affectibus Galen. dicit, somnos esse plane perpetuo fugiendos propter allatam caussam, nisi coctionis ratione plus afferant utilitatis: utiles sunt in morbi declinatione, quo tempore si lædant, sunt perniciosi, ex Gal. in 2. *Aphor.* 2. Cognoscuntur vero boni ac utiles ex eo, quod vel inflammationem, vel febrem, vel dolorem, vel delirium sedant, quod faciunt, ubi materiam noxiam concoquunt, & digerunt, de quibus Hippoc. *in* 2. *Aphor.* 1. ait: *In quo morbo somnus laborem facit, mortale, si vero somnus juvat, non mortale,* sed utilis est & bonus; in phlegmonum, dolorum & febrium declinatione, si juvat, est salutaris: ac ut uno verbo dicam, perpetuo ille somnus dicetur bonus, qui juvabit, ex eo, quod significat calorem humores concoquere ac digerere; quo sensu dixit Hippoc. in eodem libro *Aphorismor a). Ubi somnus delirium sedat, bonum* & Gal. *in comm.* somnum commendat, ubi inflammationem, vel febrem, vel dolorem, vel delirium sedat. Cognoscitur vero bonus vel ex eo, quod, uti in 5. *Coac præsag. b)* 1. habetur, sit profundus neque turbulentus, hi enim habent firmum judicium. Optimus est somnus, qui plures vigilias sequitur, ubi ægroti suavius dormiunt, etiamsi diu perseveraverit. Gal. siquidem in 1. *prorrh.* narrat quosdam, qui cum tribus quatuorve diebus vigilassent, per diem noctemque dormiisse magno juvamento: omnium maxime pueris auxilio esse solent, atque in ipsis laudantur. Atque hæc de somni naturalis judicio; nunc de iis, qui præter naturam sunt, dicamus. De quibus *in Coacis præsagiis c)* legitur: *Sopor ubique malus.* Nam etsi in ebriis, ut aliqui dicunt, somnus neque plane commendetur, neque damnetur, tamen plures ipsorum cum diem sopore profundo duxissent, itidemque & no-

Somni unde cognoscuntur boni & utiles.

Somni unde cognoscuntur boni & utiles.

a) Aphor, 2. b) Text. 151. c) Text. 178.

noctem, nunquam amplius revixerunt. Proinde divine quidem Hipp. de his ita habet *in Aphorism. a). Si ebrius quispiam derepente obmutescat, convulsus moritur, nisi febre corripiatur, aut qua hora crapula solvitur, vocem recuperet.* Sed utrum ex comatosis somnis quicquam boni possit significari? Certe quidem, quando non raro crises, quæ sanguinis e naribus aut parotidum eruptione fiunt, præcedant, sanguine quippe in caput sublato: sed hujusmodi judicium coctionis signa in excrementis, & alia critica signa confirmabunt. De quibus *in* 3. *Prorrhet. b)* legitur. *In capitis dolore coma & surditas abscessum aliquem post aures eructant:* & postea: *b) Hypochondrii contentio cum comate fastidioso & capitis dolore paroditas effluere faciunt.* Sed ad malos somnos, qui omnes tales censentur, ubi modum naturæ excesserint, & Hipp. *in* 2. *Aphor.* 3. ita scribente: *Somnus atque vigilia utraque, si naturæ modum excesserint, malum.* Sed maxime dormiendi spectanda erit consuetudo, cum sit altera natura. Mali præterea omnes haberi debebunt, qui nihil juvant, & omnium maxime qui lædunt. Hipp. de his *in* 2. *Aphor.* 1. ait: *In quo morbo somnus laborem facit, mortale*: & Gal. *in comm.* ait: *quemadmodum somnus in accessionum declinatione est utilis, si juvet ægrotum, ita si ipsum lædat, esse lethalem.* Docet vero ibi Gal. somnos lædentes esse in febribus, a quibus vel febres, vel symptomata non diminuuntur, sed augentur, vel exacerbantur, aut nova fiunt; uti cum dolores concitantur, vel deliria, vel ubi ante somnum ægroti deliria loquuntur, expergefacti etiam perseverant in delirio, aut si ex somno coma evadit, quippe ubi post somnum difficulter, vel non, excitantur. Hujusmodi omnia fieri propter humorum malignitatem, qui cum calore naturali non concoquuntur, ad viscera recurrunt, eaque aggravant, ut Galenus ibidem nobis prodidit. Comata vero in principiis morborum, utpote quod soleant fieri a multa humiditate, cerebrum diluente, non nisi gravis ac periculosi morbi erunt indicia, cum tantam humorum multitudinem significent, atque ea cerebrum lædi cœpisse, quæ clarius judicabuntur ab iis, quæ postea illucent. Nam si lethale signum illuxerit, perniciosum est, sicuti in *uxore Olympiade*, ut ex 7. *Epid. text.* 49. *d)* constat, fuit

Somni comatosi aliquando boni.

Somni quinam in febribus lædunt.

Comata exitiosa.

a) Sect. 5. Aph. 5. b) Lib. 1. text. 168. c) Ibid. text. 169. d) Pag. 1221.

fuit obſervatum. Hæc enim quinta die facta comatoſa excitantes non ſenſit, voxque, quæ ei defecerat, non ſolvebatur, nec quicqam allevabatur, ſpiritusque aderat ſublimis, qui per nares trahebatur, a quibus, coma fuiſſe perniciofum, præoſtendebatur. Coma itidem, quod non in principio, ſed in vigore poſt calidiſſimum ſæviſſimumque morbum apparet, eſt exitiale non minus quam ex virium languore concitatum, quale in *Hermocrate* fuit obſervatum, de quo Gal. *in* 3. *Epid. a)* ita habet: *Reliquum ergo eſt, per refrigirationem inſignem cerebri, aut facultatis imbecillitatem Hermocrati Coma induxiſſe die undecimo. Utrum autem ſit horum, extreme eſt perniciofum. Nam inſanabilia ea eſſe demonſtratum eſt frigora, cum calidis morbis ac ſiccis ſuccedant. Sed quod virium imbecillitas facit, exitium proximum notat.* Diximus aut cognoſci hoc genus comatis ex Gal. *in* 3. *Epid. com.* 1. *text.* 7. ex eo, quod ita affecti, poſtquam oculi conniverint, aut nihil prorſus aut parum dormiunt, ſed vigilant, nec attollere tamen palpebras poſſunt. Demum exitioſum non minus eſſe coma illud conſtat, in quo, ut Galen. *in* 3. *Progn. text.* 11. Comatoſi ſublatis oculis intuentur inconniventer. Cujusmodi in congelatis ſeu deprehenſis obſervatur, de quo ibi Gal. ait: *Conſiderari autem convenit hunc in modum ſuſpectiones etiam oculorum per ſomnum: Si quid enim candidæ partis ſubapparet commiſſis palpebris, nec alvi fluor aut medicamentum in cauſa eſt, nec ita dormire conſuevit, vitioſum indicium, lethaleque admodum eſt. Quod facultatis moventis palpebras exſtinctionem ſignificet.* Quod in uxore *Theodori*, ut ex 7. *Epidem. text.* 27. *b)* apparet, fuit obſervatum. De qua Hipp. ait: *Similiter oculi demiſſi ad infernam palpebram magis inclinantes rigide ac ſtupide intuentes, albæ oculorum partes pallidæ & mortales.* Hoc modo ſpectant congelati, qui affectus Græcis *Catochi* & *Catalepſis* dicitur, ſeu *Catocho* vexati, ut Gal. in *Prorrhet.* de quibus Auctor ille in 3. *lib. c)* ſcribit: *cum virium exſolutione cum catochas tum aphonias eſſe perniciofas.* Ceterum ex comate licebit judicium facere non tantum ex ipſis cauſarum varietate, ſed etiam ab iis, quæ præceſſerunt, & una cum comate illucent, atque ab iis non minus, quæ poſtea apparent. Veluti a prægreſſis

 ſignis,

a) Vide hiſtoriam in Hippocr. lib. 3. Epid. Ægr. 2. p. 1062.
b) P. 1216. c) Prorrhet. text. 96.

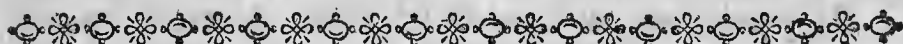
ſignis, ubi a longa vigilia, exempli gratia, ex calidiſſima ſicciſſimaque cauſa oborta, coma poſtea fiat; hoc enim eſſe lethale ſignum, alias a nobis dictum eſt, quando nuper fuerit demonſtratum, lethalia eſſe frigora, quæ ſuccedant calidis ſiccisque morbis. Hinc Medici omnes colligunt veternum a phrenitide eſſe exitioſiſſimum morbum. Quare & coma vigilias ſecutum, niſi criticum ſit, perniciem oſtendit. Eodem modo ex ſignis, quæ ſimul cum ipſo comate, bonis & malis, bonum malumque fiet judicium. Nam cum ſimul alia gravia ſymptomata illuxerint, graves affectus, ſimul & judicium erit difficile, ut quando comatoſi ſunt, ſimul etiam vigilant, qui affectus ſolet denotare haud parvam malignitatem; ubi etiam comatoſi vigiles quoque & deliria loquuntur, quod judicium notaſſe Hipp. *in* 3. *Epid. a*) dicimus. Cum vero cum comate etiam gravia ſymptomata illuxerunt, grave redditur judicium. Nam auctor *Prorrhet. in* 2. *Prorr. b*) *text.* 57. ait: *Coma cum oculorum perverſione, malum:* & in *lib*, 1. *comment.* 5. *text.* 32. & 33. *Coacorum præſagior. c*) *Qui comate oppreſſi, ab initio exſudarunt leviter, urinis coctis ardentes circa judicium refrigeſcentes, brevibus intervallis ardore redeunte, torpidi, oppreſſi comate, convulſione ſubinde capiti, pernicioſi habent.* Neque mirum, cum concurſum notet multorum lethalium ſignorum: & in ſequenti ait *d*). *Somni ſimiles iis, qui comate laborant, & perfrigerationes lethales.* Sed hoc erit in febri ardente intelligendum, in qua ægri intus uruntur, exterius algent, in quibus coma ſemper pernicioſum erit. Ab iis vero, quæ poſtea ſequuntur, probe quoque ſciri poteſt, quid ipſum coma mali portendat. Aliquando enim criticum eſſe oſtenditur, cum ipſum bona aliqua evacuatio ſequatur, aut aliqua excretio. Proprium vero comatum eſſe videtur, ut critice parotides futuras ſoleant portendere, de quibus in *lib.* 5. *com.* 1. *text.* 25. *Coacorum præſag. e*) *Comatè preſſi, faſtidioſi, ab Hypochondrio dolentes, pauca vomentes, in aures abſceſſus habent. Prius autem tumores circa faciem cum comate.* Aliquando vero purgationem per alvum; de qua etiam *in eodem libro f*) legitur: *Qui Comate preſſi, labore & laſſitudine fracti, obſurduerunt, erumpente alvo, rubra*

Comata quid critice ſolent portendere.

a) Sect. 3. pag. 1085. & ſparſim in hiſtoriis Ægrorum illo in libro expoſitis.
b) Lib. 1. text. 89. *c*) Text. 180. *d*) Text. 181. *e*) Text. 183. *f*) Text. 182.

rubra dejiciunt circa crisin, idque juvat. Auctor *Prorrhet. a) lib. 6. Coac. præs. com.* 1. *text.* 33. & *lib.* 1. *text.* 1. dicit, *stillas sanguinis in comatosis esse lethales:* idemque significant ceteræ aliæ omnes malæ evacuationes, & omnia mala symptomata: si enim talia post coma illuxerint, judicium erit periculosum, veluti si in comatosis succedant convulsiones, deliria, aphoniæ, anxietates, dolores viscerum fortes, atque alia, quæ nedum non bona, sed quinimo apprime perniciosa exsistunt. Atque his claudatur sermo de Prognostico a somnis judicando susceptus.

FINIS SECUNDI LIBRI.

PROSPERI ALPINI
LIBER TERTIUS.

CAP. I.
Quantum ad prædictionem cognitio motricis facultatis Medicis conducat?

Probe cognita firmitate, imbecillitatem facultatis ratiocinatricis, atque ab ea quoque modo, quo prædicendum sit in ægrotis, perspecto, restat, ut tantundem quoque in motrice laboremus. Cujus quidem facultatis cognitio ceteris ad prognosin non minus est utilis. Hanc vero recte valere, & robore non carere, denotant partes corporis, ubi recte ac secundum naturam moventur; & impotentiam seu imbecillitatem actiones diminutæ, aut vitiatæ, aut prorsus sublatæ declarant. Est vero motricis actio læsa, qua imbecillitas facultatis dignoscitur, triplex: quippe aut imminuta, aut sublata, aut denique vitio quopiam affecta. Diminuta hæc facultatis actio in senibus maxime observatur, qui sane caloris innati defectu ægre partes corporis movent, sæpiusque in his partes ob eam causam tremunt. In resolutis & congelatis prorsus tollitur; vitiaturque in

Motricis facultatis cognitio quantum ad prædictionem.

a) Lib. 1. Prorrhet. tex. 1. & Coac. præsag. text. 179.

in convulsis & epilepticis. Partibus itaque corporis secundum naturam admodum se habentibus, facultatem recte valere, roboreque non carere, scimus, quod in morbis perpetuo bonum sit, licet ex hoc solum non debeamus judicium de morborum eventu facere: sed tempus expostulat, his præmissis, ut sigillatim præsagium ex singulis hujusce motricis facultatis symptomatibus persequamur, a decubitu ægrotantium exordientes, cum ex ipso motricis facultatis robur atque infirmitas maxime nobis innotescat.

CAP. II.

De prædictione ex decubitu & primo de optimo, qui salutem præsagit futuram.

Decubitus quid in ægrotis notat.

Decubitum in ægrotis motricis facultatis potentiam ac infirmitatem, seu debilitatem omnium maxime ostendere, neminem Medicorum latet; & merito sane ex ipso decubitu possumus, quanta ea sit facultas; conjicere. Motus enim, qui in decubitu fit, a duobus quidem pendet; a facultate quidem membra movente, atque ab ipso quidem corpore, ejusque membris per se motis. Hoc in cadaveribus spectatur, & moribundis, qui ex gravitate deorsum moventur, illud in recte valentibus, & in ægrotis ad sanitatem inclinantibus. Recte sane Diocles dicebat animalium corpora ἐκ τοῦ φέροντος καὶ τοῦ φερομένου, id est ex ferente & ex eo quod fertur, constare. Nam anima quidem seu virtus ipsa est, quæ fert; corpus vero id, quod fertur; hoc naturaliter deorsum movetur a gravitate, illa sursum deorsum, ante, retro, in latus movet ad arbitrium, aut quasi suspensa in aëre membra continet, dum musculos contrahit, tendit, sistit, ne proprio & elementari motu deorsum delabantur. Ubi itaque corpora vix moventur, convertuntur, eriguntur, sed præ gravitate facilius deorsum delabuntur, nobis significant facultatem animalem majori ex parte esse exstinctam ac resolutam. Hac enim integra exsistente, nihiloque diminuta, corpora facile quomodo libet ab ægrotis moventur, convertuntur, eriguntur, brachia, manus, caput in aëre sustinentur, atque hoc est vivere, seu vita, quæ eatenus est, quatenus anima ipsa corpori firmiter copulata manet, qua disjuncta a corpore mors succedit,

ſeu interitus. Ubi itaque plurimum ipſa anima in corpore valet, optimos decubitus ſpectamus, eaque prælanguente, peſſimos. Sed age de bonis modo agamus, & quomodo in acutis morbis ab ipſis liceat præſagii rationem habere. In 7. *coac. præſ. a) ſec.* 2. *text*. 27. ſcriptum eſt, optimum eſſe decubitum, veluti quis ſanus ſolitus fuit decumbere. Neque mirum, cum ii, qui gravi morbo laborant, non poſſint eo modo decumbere, ut antea per ſanitatem ſolebant. Fracti viribus ſupino decubitu oblectantur, diſtentis cruribus, ac brachiis jacent, inquieti ac anxii in uno decubitu conſiſtere nequeunt, nullamque formam decubitus ſervant. Delirantes ſeipſos foras e lectulo projiciunt, pedes ac etiam pudenda nudant, aliquando proſiliunt. Moribundi præ facultatis impotentia ad pedes deorſum delabuntur. Quare decubitus, qualis fuit per ſanitatis tempus, ſeu qui ſanorum ſit ſimilis, merito optimus erit, & ſignificat ægrotos non vexari maligno, aut periculoſo morbo. Quem Hipp. quoque *in primo Prognoſt. b) text.* 16. laudavit, cum ita dixerit: *At ita cubare ut ſani ſolent, ſaluberrimum eſt. c) Optimum vero eſt, ubi corpus, quod laborat, facile convertatur, aſſurgendoque alacre ſit,* decumbat, ſtet, membra ſuſtineat. Hæc enim actio prompta ac expedita nervorum robur, ſpirituum copiam, & facultatis animalis integritatem denuntiat. Atque hoc eſt, quod Autor *præſag. Coac. d) lib.* 7. *ſec.* 1. *text*. 20. ita habet: *Converti autem facile ægrum oportet, alacremque eſſe, dum ſe attollit, exſurgitque.* Hipp. vero *in primo Progn. e) text.* 16. de optimo locutus, ita habet. *Cubantem offendi ægrum a Medico oportet in latus dextrum aut ſiniſtrum, ac manus, cervicem & crura paululum reducta habentem & omne corpus molliter poſitum: ita enim plerique bene valentium cubant. At ita cubare, ut ſani ſolent, ſaluberrimum eſt.* Ex quibus colligitur tria ad optimum decubitum expeti, primum ut ægroti in alterutrum latus cubent, quod ſane, ut quando Gal. docet *in commento*, talis decubitus indicat robur facultatis per muſculos firmantis corpus; veluti debilitatem oſtendit, ubi in latus æger cubare nequit. Secundum, ut manus, cervicem, & crura paulum reducta habeat; hoc enim conſuetum

Decubitus quinam boni.

X pleris-

a) Text. 497. b) Pag. 37. lin. 33. & ſeq. c) Prognoſt. pag. 39. lin. 33.
d) Text. 493. e) Vide ſub. litera b.

plerisque benevalentium eſt. Tertium, ut corpus molliter poſitum jaceat. Galen. vero *in primo libro de Humoribus text.* 24. ait, *ut totum corpus non ſiccum, ſed humidum ſit.* Non ut putant aliqui, quod corpus omne æque calidum molleque eſſe debeat, ſed ut recte Galenus docuit *in primo Prognoſticorum* loco citato, quod ſecundum declaret, quippe corpus ægri debere manus, cervicem, cruraque paulum reducta, minimeque immoderatius aut reducta aut extenta habere; & quod intenſa ſicca omnia videantur, propterea laudavit corpus molliter poſitum, id eſt, ut non ſiccum, ſed humidum.

Quod Galenus *in Comment.* ita expreſſit. *Igitur immodici habitus, extentis admodum nervis, officiunt, quomodo libro de motu muſcul. jam definitum eſt.* Qui vero inter habitus immodicos incidit, nequaquam intentus eſt; quo circa talem vocavit mollem, quia corpora molliora intendi non ſolent. Quam rem clarius quoque declaravit *in lib.* 1. *de Humoribus com.* 24. Quocirca oportet, ut ipſe conſulit, brachia, & crura parum reducta eſſe, ut totum corpus jaceat extra figuras extremas; extremas autem figuras intelligo, in quibus longa extenſio aut flexus, ſive artuum, ſive ſpinæ ſint, quæ nervis ſupra modum extentis fiunt. Atque hi ſunt optimi decubitus, qui cum aliis bonis ſignis ſalutem prænùntiant. Nunc ad ſignificantes contrarium declinemus.

CAP. III.

De malo decubitu in acutis morbis, exitium denotante.

Decubitus quinam malus.

Malum omnem eſſe decubitum, qui recte valentium non eſt ſimilis, ex præmiſſis cognoſcitur. Quemadmodum etiam dictum eſt, optimum eſſe, ſi quis ægrotus alacriter aſſurgat, aut in lectulo convertatur, quod vigere facultatem animalem, motricem appellatam, indicat; ita ſi cum labore, & gravitate moveatur, prælanguidam oſtendit. Ex quo *in Coacis præſagiis a)* 7. *lib. ſect.* 2. *text.* 21. legitur. *At gravitas totius corporis & manuum ac pedum mala eſt*; præſertimque non oppreſſis muſculis plenitudine, nec ſubita aliqua vacuatione aut occaſione manifeſta prægreſſa. Cum gravitate vero hac, (quæ motricem læſam

a) Text. 493.

læſam denotat) ſi digiti (addidit auctor *Coac. præſagiorum a) in text.* 22.) *lividi ſint, & ungues, mors eſt in propinquo*, quod gravitas corporis animalem defeciſſe facultatem, & lividitas digitorum, & unguium, caloris conſpicuam, qui a corde manat, exſtinctionem ſignificet. Damnatur quoque decubitus propterea ſupinus ab Hippocrate, qui extremas figuras oſtendit, quod *in primo Prognoſticorum text. b)* 17. ita expreſſit. *Supinum vero cubare manibus & cruribus extentis, minus bonum eſt:* ſed *in Coacis c)* rectius ſcriptum eſt, *bonum non eſt*. Et Galen. *in comment.* dixit, talem habitum jacentibus omnino bonum non eſſe, idque vel etiam ita eſſe, ex *Hippocrate* demonſtrat, cum ipſe dixerit ibidem, ſi vero proclivior fuerit, & ſubinde ad pedes delabatur, majori cum periculo eſt; tanquam enim prædictus habitus cum periculo ſit. Hunc vero decubitum, Galeno viſum eſt, neque ad ſanitatem, neque ad mortem prædicendam, vim inſignem habere.

Decubitus ſupinus quinam malus.

Ceterum non deſunt, qui cum putent ſupinum decubitum eſſe bonum, & primo, quod ingenti labore fatigati eo decubitu maxime recreentur; quoniam omnes muſculi (Thoracis exceptis) quieſcunt, atque etiam, quod, ſupino corpore, in partem imam ac graviſſimam, ceu navis carinam, homines procumbant; non minus etiam, quod reſolutæ vires animales non alio decubitu magis tueri poſſint, ac etiam ad excludendos calculos e renibus, e veſica, hic jacentis habitus conducat. At ſi hac ratione bonus decubitus vocetur, quis dubitabit etiam malum eſſe? Cum muſculi Thoracis, aſcendentis inter inſpirandum, ſupino homine magis laborent, quam ipſo erecto, aut alio modo decumbente. Hic etiam decubitus, ſi diu ſervetur, multos morbos vel etiam graviſſimos parit, ut epilepſiam, incubum, paralyſin, atque apoplexiam. In ſupino enim decubitu humores, vaporesque ad poſtremum cerebri ventriculum omnium digniſſimum, deſtillationesque facilius ad thoracem, atque ad renes deducuntur. At hoc modo nos non conſideramus, quatenus nimirum cauſa vel boni vel mali ad corpus eſſe poſſit, ſed ut ſignum ſit ad prognoſin faciens. Qua ratione perpetuo dicimus ſignificare facultatis debilitatem; omnes enim, qui ſupine jacent, niſi ſane ita conſueverint jacere, debiles ſunt. Hic vero decubitus, quippe ſupinus, aliquando eſt arbitrarius, & fit præ mol-

Quænam mala producit, ſi diu ſervatur.

X 2

a) Text. 493. b) Pag. 37. lin. 39. c) Text. 497.

mollitie quadam & languore animi, vel præ mœrore: ita aliquando decumbunt ægroti, aut præ acceſſionis vehementia, aut denique ex inſigni vacuatione. In his quicquam certi ſupinus decubitus ad præſagium non habet. Ubi vero ab iis non fit, ſed ſupine jacent, manibus cruribusque extenſis, malum eſt; malumque itidem eſt, teſte Hippocrat. in *text.* 21. *primo prognoſticorum a)*, ſi crura cubantis ſupini admodum reducta diſtractave fiant: delirium enim ſignificare Galenus docuit. *Si* vero, ait Hippocrat. *b) proclivior eſt, ac deorſum delabitur ſubinde ad pedes, majori cum periculo eſt.* Nos vero dicamus, hunc eſſe exitialem decubitum. Peſſimum vero erit, ubi etiam corpus ſupine decumbit, quaſi projectum cadaver, ita ut omnia membra poſtrata ſint, caputque in pulvinar erectum reflectatur, aut ſublato mento, quicquid eſt anterioris colli, emineat, aut mentum claviculis contiguum ſit. Proximæ enim mortis eſt argumentum. Soluta enim animæ poteſtate grave corpus in dorſum jacet, projectis cruribus & manibus ad pedes devolvitur, vel exſtante mento & gutture caput in poſteriorem partem recidit, vel quaſi annuens claviculis incumbit. Quo ſane decubitu in foribus exitium eſſe ſignificatur. De quo Galenus *in primo libro de Humoribus text.* 24. ita habet. *Scito igitur nunc dejectionem appellari, cum quis modo hominis viventis decumbere non poteſt, ſed tanquam mortuum inanimumque corpus deorſum fertur.* Cum enim quis jacens ad pedes ſublabitur, ut Hippocrat. ſenſit, ſignum eſt virium ad extremam imbecillitatem perductarum; non poſſe aut ſtare, vel ſedere, vel exſurgere, eſt certe minus grave; ſed dejectum eſſe modo inanimi corporis, cum robur univerſum eſt ex omni parte exſolutum, & perditum, Ἐῤῥίφθαι vel Erriphte, ſcilicet dejectum, idem *in ſexto Epidemiorum c) com.* 1. *text.* 33. *cap.* 4. docuit. Quem decubitum ad pedes, Galen. demonſtrat *in libro tertio de motu muſculorum*, exemplo cadaverum, eſſe exitialiſſimum; quod ſi corpus hominis mortuum ſic inclinaveris, non enim ne minimo quidem tempore manebit, ſed ſupinum aut pronum ſtatim fiet, quocunque gravitate verget.

Decubitus qui nam peſſimus.

Decubitus ad pedes peſſimus.

His

a) Pag. 37. lin. 39. & 47. b) Ibid. lin. 41. c) Sect. 1. text. 19. ubi voce *erripſis* utitur ad oculorum projectionem denotandam.

His addamus eos non minus perniciose se habere, qui hiante ore dormiunt, teste Hippocr. *in primo Prognosticorum a) text.* 20. qui dixit: *Si vero hianti dormiat ore, exitiosum est.* Quod præsagium diverso modo expressit Auctor *Coacorum præsagiorum b)* 7. *lib. sec.* 7. *text.* 30. cum dixerit: *lethale autem est, & hiante ore dormire semper & crura supini jacentis valde incurvata esse ac complicata.* Oris hiatus fit vel propter facultatis maxillam inferiorem moventis imbecillitatem, vel propter ingens cordis incendium, aut ex utraque hac causa, vel propter particularem resolutionem musculorum, qui maxillam inferiorem cum superiori committunt. Galen. *in* 7. *lib. text.* 29. vero ait: multo majorem noxam significare oris hiatum citra somnum: & *in secundo, de motu Muscul. capit. quarto*, scribit: supinum jacere & hiare, stertoris, aut exsolutionis, aut ebrietatis, aut ignaviæ signa esse. Ceterum non minus perniciosum est, alios in delirio, alios extra manifestum delirium, quod ex oratione intelligetur, provolvere se ad margines lecti, ac primum pedes excludere, deinde quasi desurgere, corpus erigere, ac nisi cohibeantur, vel excidere vel surgere. Ex quo obscuro delirio, ex hoc signo edito, Hollerius *in Coacis præsagiis* testatur, se qui convaluerit, vidisse neminem. Addimus nos ex Hippocr. *in eodem primo prognosticorum c) text.* 25. erectum ægrotum velle sedere, in acutis, malum esse, pessimum autem in peripneumonicis & pleuriticis. Hoc vero Hippocrates hisce verbis expressit: *Si vero velit residere æger in ipso morbi vigore, in omni morbo acuto, malum; pessimum vero in pulmonia est.* Qui pulmonia infestantur, (ait Galen. *in comment.*) ii dicunt sentire magnam in thorace angustiam, dum supini cubant, residentes vero fieri spirantiores; decumbit enim ad spinam, per supinum jacendi habitum, pars in pectore thoracis, a qua pulmo arctatur, nec idoneum accipit aërem inspirando: per alios vero morbos, quoties vigent (id enim maxime considerandum est, tanquam non sit temere additum,) exitiosissimum esse, velle ægrum residere in ipso consistendi vigore. Amant enim tantisper, maxime perpessi, immoti cubare, & si quis eos excitat, conflictantur. Itaque arbitrare propter vehementem spirandi difficultatem, aut in-

Oris hiatus inter dormiendum, pessimus.

Decubitus mali.

X 3

a) Pag. 37. lin. 46. b) Text. 497. c) Pag. 37. lin. 51.

inquietationem, aut delirium, residere ægrum aggredi per consistendi vigorem ægrotationis. Huic similis videtur decubitus, quem Hipp. *in eodem libro a) text.* 9. ita tradidit: *Si vero nudos habeat pedes nec admodum calidos, ac manus, collum & crura dispergat inæqualiter, malum est; significat enim inquietationem.* In iis vero, qui animo molles sunt & delicato, quicquam certi non habent, cum hi vel etiam ex levissima febre ita decumbant: at in aliis scito fieri vel vitio oris ventriculi, vel propter virium imbecillitatem. Hoc idem *in Coacis præsagiis b) lib.* 7. *sec.* 2. *text.* 72. ita legitur: *At pedes nudos habere & manus, si quis non vehementer calidus sit, & crura disjecta, malum est; anxietatem enim significat.* Sed de hac anxietate in sequenti capite nos accuratius. Demum in ventrem quoque ægros cubare, nequaquam solitos ita dormire, malum esse, scripsit Hippoc. *c)* deliriumque aut dolorem circa ventris sedes significare: atque hæc de prædictione ex decubitu malo dicta sint. Nunc de anxietate & inquietudine, quæ decubitus est species, accurate agemus.

Cap. IV.

Quid inquietatio & anxietas, seu jactatio in acutis morbis significet?

Cum inquietatio sit jactatio quædam, quæ ad motricem facultatem videtur pertinere, quatenus est motus depravatus seu vitiatus, idcirco de hoc quoque symptomate ad præsagium nos accurate agemus, etsi de hoc etiam in capite præcedenti quædam attigimus, non inutilia tamen ad prædicendi nostram methodum hæc quoque erunt. Ceterum inprimis quid per inquietationem Medici intelligant, quidque ipsa exsistat, atque a quibus fiat causis, nos cognoscemus. Quatuor vero nomina synonima, cum *in Prognosticis* tum *in Prorrheticis*, in aliisque omnibus libris Hippoc. ad præsagii rationem facientibus, leguntur; quippe anxietas, inquietatio, implaciditas atque jactatio. Idemque hæc singula significant; tametsi anxietudinem ad respirationem læsam, quippe ad frequentem ac inordinatam, attinere quidam voluerint, tamen ad decubitus figuram

Inquietationis synonima.

a) Pag. 37. lin. 43. *b)* Text. 497. *c)* Prognost. pag. 37. lin. 48. & Coac. præsag. text. 497.

ram vitiatam vere pertinere, ex Galen. facile deprehendimus, cum ipse *in libro de Humoribus text.* 17. ita scripsit: *Anxietatem autem vocavit, quanquam plerique tædium sui nominant, ajunt enim eos ægrotos anxios esse, qui decubitum ferre non possunt, sed formas mutant, quia præsens eis semper molesta est.* Et *in secundo libro Aphorismorum*, eodem modo & ægros illos anxios esse, qui accubitum non ferentes, jacendi figuram evarient, quia semper præsens aggravat eos. Nihil aliud vero his nominibus intelligimus, quam decubitum vitiatum, quippe cum morbi malignitate, aut vehementia in varias figuras decubitus æger transformatur, nec ullo consistit loco, sed varie se jactat, movet, rapit, modo sese attollens, modo se deturbans, modo in latus alterum, modo in ventrem, modo in dorsum sese provolvens, nec ullum locum, nec ullam figuram decubitus nanciscens. Anxii vero seu inquieti fiunt ægroti, vel stomacho male affecto; aut a copia ciborum oppresso, cum nausea; aut magno alicujus interni visceris phlegmone, vel virium imbecillitate, quæ non sustinet morbum; aut occulta malignitate, cor, uti in pestilente febre, obsidente; aut materia in venis, quæ sunt circa præcordia turgentes, huc & illuc agitata; aut denique critica vehementique perturbatione, seu humore ad excretionem turgente. Stomachi vero vitio redduntur anxii, aut ipso ab intempestivo cibo gravato, Hippoc. atque Galen. *in libro.* 2. *de Victus ratione in acut. a)* docentibus; veluti quando ægri post longam inediam, morborum non transacto vigore, copiosius nutriuntur, aut ubi in ore ventriculi, ut Galen. *in* 2. *Aph.* & *in* 1. *lib. de Humoribus*, propria quædam molesti humoris qualitas continetur, qui humor neque multus sit, neque in ventriculi spatio innatet, sed in ipsius sit tunicis immersus; aut demum, quod forte idem est, quando, ut ex Gal, *in* 2. *Prorrh. text.* 42. habetur, os ventris a pravis mordetur humoribus. Cognoscitur vero, quod anxii ex stomacho affecto, ut Gal. ibidem affirmavit, sint nauseabundi. Morbi etiam vi anxii redduntur homines, ardentibus æstuosisque febribus vexati, præcipueque in vigore, quo tempore ex maximo caloris æstu anxii fiunt, atque etiam (quod non levis maligni-ta-

Anxietas quid.

Anxii unde fiunt ægri.

Ex stomachi vitiis.

Inquietatio ex Morbi vi.

a) Variis locis.

tatis est signum) tales efficiuntur a maligna humoris biliosi corruptione, in magnis venis turgente, atque æstuante. Quæ anxietas præsertim apparet, ubi viscerum aliquod magna phlegmone, aut erysipelate vexatur: hi non admodum in extimis ac extremis partibus calent, cum interius tamen urantur. Ex virium quoque infirmitate, ut *in 2. illo Prorrhet. comm.* 17. Gal. docet, cum virtus a corpore gravatur; veluti ubi immodicæ vacuationes præcesserint, aut quod virtus morbi malignitate exstinguatur. Demum humoribus ad excretionem titillantibus seu commotis anxii & inquieti fiunt ægroti. Ex quo merito Hippoc. *in 2. lib. Aphor.* 13. dixit: *Quibuscunque judicatio fit, iis nox gravis ante accessionem.* Ubi enim natura vult humores excernere, fit in toto corpore commotio, ac perturbatio, a qua anxietas & inquietatio. Addamus suppuratos quoque sæpius inquietari, aut oppressis viribus & natura fatiscente, aut sublato usu respirationis, aut ex æstuante thorace, aut acrimonia puris, sensilibus partibus commorsis, aut destillatione acri ex capite ad os ventris descendente. Atque ab his causis hujusmodi symptoma proficiscitur. Quibus auditis ad præsagium descendimus. Dicimus itaque omnem inquietationem, cum Auctore *a) Prorrhet.* perpetuo malam esse, (critica excepta) quæ crisin optimam antecedit. Verum ex inquietudinibus quædam hujusmodi sunt, quæ quicquam certi ad præsagium non habeant. Cujusmodi sunt, quæ vitio stomachi fiunt; hæ quidem etsi malæ sint, tamen nunquam per se solæ quicquam certi significant de morte ac vita ægrotantium præsagienda; has vero, quippe stomacho affecto excitatas, ab aliis distingui nausea vel vomitu, Gal. *in 2. Prorrh. com.* 42. tradidit, propterea quod ea causa inquieti nauseabundi sint, & vomant. Ex quo Auctor *Coacorum præsagiorum b)* merito dixit: anxietatem cum fastidio & nausea ventriculum læsum significare. In febribus vero intermittentibus, & in aliis morbis multis, cum nausea & fastidio inquietationes haud sunt malignæ, cum sæpe obortu vomitu inquietatio tollatur. Quod Hippoc. in *Theotimi uxore* vidit, de qua ipse *in lib. 7. Epidemiorum c) text.* 85. *Uxor Theotimi in se-*

Ex virium infirmitate.

Ex critica perturbatione.

Ex suppuratione.

Inquietationis prognosis.

Inquietationes quæ, nam haud malignæ.

a) Text. 39. 76. libr. 1. & aliis locis. *b)* Textum hunc nuspiam in Coacis reperire licuit. *c)* Pag. 1234. text. 102.

ſemitertiana anxietates & vomitus & horror ſimul, cum febris inciperet, & ſitis. Procedente vero, cum febris inciperet, & calor ingens, cum melicratum potaſſet & vomuiſſet, horror & anxietas ſedata ſunt. Quare anxietas & inquietatio cum nauſea & faſtidio non eſt admodum timenda, omniumque minime, quæ ex vomitu, natura arteque procurato, ſedatur. Veluti, quæ a vomitu augetur, malignitatis non expers eſſe ſolet. Eodem modo etiam in febrium ardentium vigore, calore æſtuante, inquieti ægroti timeri non debebunt, & quando illud ejuſmodi febrium ſymptoma proprium ſit. Bonæ etiam non raro apparent, ante criſin futuram optimamque; nam ut alias eſt demonſtratum, antequam criſis principium appareat, ægri anxii, inquieti, turbulenti fiunt, & merito quidem, cum univerſum corpus commoveatur, ac turbetur, natura humoris morbifici excretionem tentante. At hæ inquietationes criticæ criticis etiam ſignis ab aliis diſtinguuntur, maximeque cognoſcentur, ubi rigor anxiis ſupervenerit, ac ab ipſoque copioſiorem ſudorem ægroti ſudent, aut plurimum vomant, aut alvus multa dejiciat, aut ſanguis critice fluat copioſius. De quibus *in* I. *Coac. præſ. com.* I. *text.* 19. legitur: *inhorreſcentes, anxii, laſſitudine preſſi, lumbis dolentes, in profluvium alvi incidunt:* & in lib. *a*) quarto *com.* I. *text.* 40. *Qui a per vigiliis anxietate repente capiuntur, ſanguinem profundunt e naribus.* Anxii quoque non raro ægri fiunt, natura ad cutim putridos malignosque humores movente, ut in exanthematum apparitione, quibus erumpentibus ceſſat in ipſis anxietas. Et hæ ſunt inquietationes in morbis non timendæ. Contra vero, veluti dictum eſt, non malas eſſe cum ardentibus febribus inquietationes, omniumque maxime in vigore, quo tempore omnes, febris, calore nimis æſtuante, anxii redduntur: malignæ ex his dicuntur, in febre, quæ exterius non admodum ſit calida, cum tamen intus uri ægrotos obſervemus. Hoc enim malignarum febrium proprium videtur, cum hæ exterius placidæ ac mites appareant, interius maxime turbantes: quod fit, uti dictum eſt, aut propter viſceris alicujus inſignem inflammationem, aut eryſipelas, aut ob ſumme putridos humores in venis circa præcordia æſtuantes, aut propter virium infirmi-

Bonæ quæ criticæ.

Quænam malignæ.

a) Coac præſ. text. III.

mitatem, aut etiam propter insignem crudorum humorum copiam, qua obrui natura videtur. Hi enim anxii sese jactant in febre, quæ exterius est parum calida, quod non levis malignitatis nobis est indicium. Omnium vero pessimæ exsistunt inquietationes, ut *in primo Coacorum præsagiorum comm.* 1. *text.* 2. legitur. *Quæ cum refrigeratione anxietudines incidunt*, partium præsertim extremarum, scilicet, pedum, manuum ac aurium. De quibus Hippoc. *in* 1. *lib. Progn. a) text.* 10. ait: *Si vero nudos habeat pedes, nec admodum calidos, ac manus, collum, & crura dispergat inæqualiter, malum est. Significat enim inquietudinem.* Quæ vero extremis partibus corporis refrigeratis non recalescentibus fiunt, maxime exitiales habentur, quæ in foribus exitium esse commoneant. Quales *in Sileno b)*, & *in muliere decumbente in foro mendacium c)* Hippoc. vidit. Non minus etiam exitiales habentur, quæ cum sudore malo, die decretorio, apparent. Mali sudores sunt ex Hippocrate, ut posterius docebimus, frigidi omnes in febre continua superiorum corporis partium, quippe capitis, colli, clavicularum. De quibus *in* 1. *Prorrhet, text.* 27. scriptum est: *Quæ cum refrigeratione, non sine febre, superioribus sudanti partibus, fiunt implaciditates, inquietationesque, phreniticæ exsistunt, & perniciosæ, ut Aristagoræ:* & Hipp. *in primo Epidem. comm.* 3. *d) text.* 13. de *Sileno* moribundo: *Sexto caput parum exsudavit, extremitates algebant, livescebant, multum sese jactavit:* & de *muliere* in *mendacium foro* decumbente *e)* ait: *Septimo superriguit, febris acuta, sitis ingens, se jactavit, sub vesperum per totum corpus sudavit frigidum, frigus partium extremarum, nec redibat illis calor.* Quare inquietudines in refrigeratis cum malis sudoribus sunt exitiales. Quod idem est, ac si dixerimus; cum malis signis malas & cum perniciosis esse perniciosas & lethales. Sudores vero capitis frigidos, extremorumque refrigerationes, esse ex signis perniciosis, docuit Hippocr. *f)* Inquietationes quoque in diebus criticis apparentes certius habent judicium, pessimæque exsistunt, quæ criticis diebus,

Quænam pessimæ.

Cum extremis partibus corporis perfrigeratis.

Dum malis sudoribus.

Inquietationes

a) Pag. 37. lin. 43. *b)* Lib. 1. Epidem. Ægr. 2. Pag. 969. *c)* Epid. lib. 3. Ægr. 12. P. 1080 *d)* Ægr 2. p. 969. *e)* Lib. 3. Epid. Ægr 12. p. 1080. *f)* Quoad primum vide Coac præsag. 572. & 573 Lib Prognost. p. 38. lin. 21. & lib. de Crisib p. 54. lin. 8. Quoad alterum vero vide lib. Progn. p. 39. lin. 30.

bus, nulla optima ſubſecuta evacuatione, aut ſanguinis, per nares, aut per alvum, aut per vomitum, aut per urinam, aut omnium maxime ſudores, de quibus *in* 2, *Prorrh. a) text.* 27, ſcriptum eſt: *Quæ in judicatoriis diebus cum projectione & inquietatione, & absque ſudore perfrictiones fiunt, malæ exſiſtunt.* De his vero, quæ cum malis dejectionibus, Hippoc. *b) in* 3. *de Vict. in acut. text.* 14. ita habet: *Dejectiones autem hujuſmodi habent quidem & alias magnas offenſas, neque hypochondriorum exſtinguunt ardorem, ſed excitant inquietationem & jactationem membrorum faciunt:* & Gal. *in comm.* ait, hæc eſſe flammantis in hypochondriis ipſis affectionis ſymptomata: & de his quæ cum vomitibus apparent, Auctor *Prorrh. c) text.* 28. dixit. *Vomitiones ſinceræ atque implacidæ, malæ.* Quæ non ab immodicis evacuationibus, jam exinde natura prælanguente ac viribus fere collapſis, prorſus perniciales exſiſtunt. Hæque in moribundis multis apparent. De his Hipp. *in lib.* 7. *Epid. d) text.* 11. in hiſtoria *Chartadis* ait: *Anxietates autem circa cor & ſudor exiguus per totum fere corpus, & febricula, frigeſcere videbatur, & primum quidem mente conſtabat, procedente autem die & anxietas major & inquietudo, & ſpiritus paulo denſior, & confidentius & benignius, quam pro tempore, alloquebatur, & excipiebat, & quædam animi deliquia videbantur ſupervenire, offerentibus autem quibusdam ſuccos, & ex farina aquam, non ſolvebantur, ſed ſpiritus ad veſperam valde erat multus, & jactatio multa, & in dextra ac ſiniſtra convertens ſeſe nullo tempore quieſcere poterat.* In morbis quoque acutis, ſi ceſſante dolore aliquo, partem aliquam ignobilium tenente, anxii homines fiant, malum ſignificatur. Quod de *Lariſſa calvo* Hipp. *in* 3. *lib. Epidem. comm.* 3. *e) text.* 76. ita habet: *Tertio femur deſiit dolere, mentis alienatio & turbatio, multumque ſeſe jactavit. Quarto ad meridiem periit.* E vulnere quoque ac percuſſione homines anxios reddi, malum eſſe Hippocrates, ut ex 5. *lib. Epid. f) text.* 55. conſtat, in *illo* obſervavit, cui caput lapide percuſſum fuit, & *in illo g)*, cui hepar jaculo fuit

quando peſſima in diebis criticis.

Cum vomitibus malæ.

Cum virium languore.

Acceſſatione doloris in parte ignobili.

Ex vulnere.

a) Lib. 1. text. 61. *b*) Pag. 393. lin. 9. *c*) Lib. 1 text. 62. *d*) Pag. 1212. text. 12. *e*) Ægr. 5. pag. 1101. *f*) Pag. 1155. text. 59. *g*) Ibid. pag. 1156. text. 61.

fuit percussum. In phreniticis quoque exitialibus inquietationes non raro spectari, Auctor *Prorrh. in* 1. *lib. text.* 12. ita habet: *In phreniticis in principio simpliciter & clementer habere, sed cerebro permutari, malum.* Ex his ergo colligamus omnes inquietationes, seu anxietates, malas esse, iis exceptis, quæ optimas crises antecedere solent; & quæ ex stomacho affecto fiunt, cum signis non perniciosis, aut ante, aut simul conspectis, aut subsecutis. Quales fuere observatæ in *Sileno a)*, *muliere in foro mendacium decumbente b)*, *Larissa calvo c)*, atque in *Chartade d)*.

Cap. V.

De prædictione ex tremoribus.

De Prognostico a tremoribus acturi, primo quid hæc sit affectio, & a quibus caussis prodeat, cognoscendum est. Galen. *in* 3. *Epid. com.* 1. *text.* 2. tremorem speciem affectionis facit motionis, non secundum naturam, sed secundum arbitrium diminutæ, quod symptoma est ejusdem facultatis, moventis partes corporis læsas, in quo partes contrario motu moventur, quando facultas conatur partem movere, quæ, præ imbecillitate aut pondere gravata, motionem facit ex motu contrario mistam. Cujusmodi affectio differt a motu convulsivo, quem plures in acutis febribus pro tremore accipiunt; ex quo Hipp. in multis ægrotis tremorem pro motu convulsivo accepisse, quibusdam fuit suasum; qualis fuit, qui *in virgine illa pulcra Nerei*, ut 5. *Epid. e) text.* 47. colligitur, apparuit: quomodo forte ex Medicis antiquis Sabinus atque Metrodorus dixere, tremorem esse parvam convulsionem; quasi affectionem mistam ex tremore & convulsione intelligere voluerint, quem tremorem motum convulsivum, atque convulsionem ex materia non proportionata, vulgus Medicorum etiam appellat. Alii etiam putant Hipp. aliquando tremorem pro rigore accepisse; veluti cum in 4. *Epid. f)* dicat *de adolescente peregrino* sexta die judicato: *Septima rediit & dimisit cum tremore*; id est, ut ii volunt, cum rigore; quod tamen verum esse non videtur, quando vere ibi

Tremor quid.

a) Lib. 1. Epidem. p. 969. Ægr. 2. b) Epid. lib 3. p. 1080. Ægr. 12. c) Ibid. p. 1101. Ægr. 5. d) Epid. lib. 7. text 1212. e) Pag. 1154. text. 50. f) Pag. 1125. text. 13.

ibi Hipp. tremorem, minimeque rigorem, intellexisse, nobis vel ex eo persuadetur, quod in eo crisis, sexta die facta, perfecta non fuerit, sed partim excretione & partim transmissione materiæ morbificæ pituitosæ, quæ musculos nervosque gravans tremorem faciebat. Sed de his satis, atque ad tremoris generationem nunc declinemus, de qua Gal. *in lib. de tremore, rigore palp. & convulſ.* agens, scribit tremorem fieri a virium infirmitate, seu ab motricis facultatis imbecillitate, quæ aliquando per se propria ratione est imbecilla, ut in senibus, qui jam viribus defecerunt, & aliquando propter alias causas, quatenus contingit, ex ipsis ut motiva hæc facultas dissolvatur. Proinde *Gal.* dixit hujus facultatis imbecillitatem fieri aut alimenti inopia, ut in cholera, valido alvi profluvio, largo sanginis fluxu, atque in magno jejunio, a quibus alimentum absumitur, & exinde facultas evadit imbecilla; aut vitali robore soluto, ut fit in stomachicis, cardiacis, animo defectis, frigore violento; aut denique plenitudine pondere gravante musculos, nervosque. Idem vero *in* 3. *Epid. comm.* 1. *text.* 2. nobis prodidisse visus est, cum tremoris causam fecerit musculorum virtutis imbecillitatem, eamque aut propria ratione fieri, aut ob copiam humorum gravantem, aut ob famem, lassitudinem, vigilias, curas, immoderatam venerem dixerit, quæ omnia calorem nativum, seu vires, resolvunt. Verum consultius erit, ipsum Gal. clarius adhuc tremoris causas, & generationem, in hoc loco tradentem audire, qui ita habet: *Fit igitur tremor non solum ex laborantibus tum musculis tum nervis; verum quoque & valentibus, ubi supra vires quis grave aliquid aggreditur, vel manibus portans cernitur. Itaque adolescentes quidam validissimi, dum prægrave quippiam gestant, cruribus obtremiscere, & præsertim ubi scalas ascendere tentaverunt, quod illis & ex gravissimo pondere, senibus vero atque aliter imbecillis ex minore accidit, nempe & hoc imbecillis grave:* & paulo post ita causas omnes tremoris complectitur, dicens: *Jure igitur optimo*, in comm. de trem. convulſ. & rig, *tremorem ex virium infirmitate perpetuo fieri demonstravimus.* At quoniam interdum quidem virtus ipsa per se imbecilla est, interdum ob animi affectum, atque etiam, quod nullo modo sua propria ratio-

Tremoris unde causæ.

Virium infirmitas.

Tremoris causarum differentiæ. ne affecta, ex gravi pondere hoc patiatur: tres itaque causarum differentiæ tremoris exsistunt, instrumentorum scilicet arbitrio deputatorum intemperies, passiones animi, & grave onus. Intemperies vero cum calida, tum frigida, tum humida, tum sicca poterit musculos ita reddere imbecillos, ut exinde partes obtremiscant; caliditas quidem resolvens; seu dissipans partis nativum robur; aut frigiditas violenta, exstinguens calorem nativum; aut humiditas, musculos imbibendo gravans; aut siccitas demum, humidum absumens, quo calor servatur, & alitur; hinc plures lethalium phrenitidum in tremores, nervorum principio, nervisque ipsis immoderatius siccatis, desinere observatur. Animi vero passio, veluti timor, tristitia, immoderatum gaudium, & alii affectus animi, qui vires dissolvunt: aut denique grave onus, quo musculi gravati nequeunt secundum voluntatem recte moveri. Sed his præmissis ad prognosin descendamus. Itaque dicimus quosdam tremores in principiis morborum apparere, & quosdam postea; nunc de iis, qui observantur in principiis. Hi enim, ut docuit Gal. *in* 3. *Epid. com.* 1. *text.* 2. nunquam in morbi principio citra validum morbum, vel famem, vel lassitudines, vel vigilias, vel immoderatam venerem, aut ob humorum copiam gravantem. Quare cum eæ tremoris causæ non præcesserint, humorum multitudinem tantum significant, nihilque certi ad Prognosticum per se soti; tametsi morbos graves significent, ex eo, quod omnis humorum multitudo difficilem reddat morbum. De hujusmodi tremore Hipp. ait *in Epid.* a) *Pythion, qui prope telluris sacrum habitabat, cœpit primo die tremor a manibus, febris acuta, delirus:* qualis etiam tremor fuit observatus in *Chærione* tertia die, ut Hipp. *in* 3. *Epid.* b) *text.* 2. Ceterum etsi in morborum principiis tremores copiam humorum, musculos aut nervos gravantem, nisi aut propter vigiliam, aut nimium jejunium, aut lassitudines, aut vigilias, aut immoderatam venerem, aut animi curam evenerint, significent; tamen ægroti periculo non vacabunt, si gravi ac maligno morbo, vel etiam longo, vexentur, quando nedum hi, sed vel etiam omnis morbus sit timendus in homine, qua-

Tremores in morborum principiis quid præsagiunt.

a) Lib. 3. Ægr. 1. pag. 1059. b) Ibid. Ægr. 5. p. 1072.

quacunque de causa debilitato. Dixi illos, ob copiam humorum, per se solos quicquam certi de salute ac morte ægrotantium minime præmonstrare, verum si una alia symptomata gravia illuxerint, reddetur judicium difficile: cujusmodi in *uxore Emmyrrhis* ab Hippoc. fuere observata, de quibus *in* 4. *lib. Epid. a) text.* 125. *uxor Emmyrrhis modo non morbosa videbatur sine febre, fatua esse, deinde in tremorem venit totius corporis & liquationem, & fastidium & sitim, & frigida erat.* Quod præsagium quoque illuxit *in sene illo*, de quo Hippoc. *in eod. libro Epid. b)* scripsit, post recidivam tremulum fuisse in initiis, in labiis & voce, quo tempore cutis corporis est observata circumtensior, frigida extrema fuerunt, quique merito obiit; tametsi hujusmodi tremorem is forte a vermibus, ut aliis quoque visum est, passus fuerit. Atque hoc præsagiunt tremores in morborum principiis. Quandoque vero sine alio morbo apparent, seu morbis statim incipientibus, ubi neque ebrietas, neque aliaqua externarum nuper dictarum causarum præcesserit, apoplexiæ signum esse solent. Quod præsagium indicavit Hipp. *in eod.* 4. *Epid. c) text.* 102. hisce profecto verbis, dicens. *Incipientibus veluti subtremuli, & digiti & labia cum loquerentur, itidemque aliæ partes: & proterve lingua citiori ac volutiore prædití. Rubor in facie præcipue his erat. Hi vinum bibebant, aut vomitu commodo usi intumescebant.* Idque tremores in morborum principiis præsagiunt. Ex iis vero, qui postea apparent, quidam criticam humorum transmutationem, natura a visceribus ad musculos propellente humorum molestorum partem; qui optimi sunt, modo una cum coctionis signis apparuerint. Cujusmodi fuit tremor in *adolescente peregrino*, sexta die judicato, ut 4. *lib. Epid. d) text.* 24. apud Hippoc. habetur, quem febris septima die cum tremore dimisit, quippe noxiis humoribus a principibus partibus ad musculos critice transmissis. Sæpe vero fit, ut, instante crisi per vomitum, tremor labium inferius teneat, quem tremorem Gal. inter signa futurorum in morbis vomituum *in lib.* 3. *de Crisibus cap. ult.* recensuit. Atque hi sunt tremores in morbis post principium observati, minime timendi.

Tremores quid in morbis significent.

a) Pag. 1138. text. 39. b) Pag. 1139 text. 41. c) Pag. 1136. text. 36.
d) Pag. 1125. text. 13.

Quinam valde timendi. timendi. Sunt vero alii omnes in febribus ardentibus & in cerebri inflammatione exsiccatis nervis, aut quovis modo læso principio nervorum, quippe cerebro, obortis, lethales; a siccatis quidem nervis in phreniticis tremores sunt mortales; proprii enim videntur tremores exitiosarum phrenitidum. Ex quo merito Auctor *Prorrhet. a)* dixit. *Phreniticæ affectiones vehementer, tremulæ desinunt*, aut lethales sequuntur phrenitides. Gal. enim *in com.* ait: *Tremorem sequi vehementissimas phrenitides; nervorum enim infirmitates propter affectionis siccitatem phreniticis diutissime insunt, exsolutaque virtute tum vigiliis, tum motionibus multis, simulque nervis supra modum arefactis, tremores fiunt.* Quare in phrenitide tremores perpetuo lethales exsistunt; multoque magis, si una cum convulsis partibus apparent, quæ omnia sequi solent vehementes phrenitides. In principio vero phrenitidis lethales non sunt: tremores enim linguæ, & voces obtreraiscentes deliriorum tantummodo futurorum esse signa. Auctor *Prorrh. lib.* 1. *text.* 19. docuit. In obscuris & blandis phreniticis, exsoluta virtute animali, solent etiam tremores observari, qui quidem omnes sunt exitiosi. De quibus *in* 1. *Prorrh. text.* 34. scribitur: *Tremulæ, obscuræ, blandæque & contrectabiles desipientiæ valde phreniticæ, ut* Didymarcho *in Co. evenit.* Hæc enim exsoluta virtute fiunt, ut nos superius, ubi de phreniticis egimus, ostendimus. Ex gravi quoque cerebri læsione, eadem ratione reddita infirma vi motrice, fiunt tremores lethalissimi, quales fuerunt in *virgine illa plucra Nerei*, ab Hippocrate observati *in* 5. *Epid. b) text.* 47.

Cap. VI.

De palpitationibus, quidque in morbis præsagiant.

Palpitatio quid. Palpitationem proprie dictam Galen. ac alii Græci Medici intelligunt, quendam motum depravatum, ut Galen. docuit *in* 2. *lib. de symp. causis, cap.* 2. non autem arteriarum pulsus, quomodo quosdam Antiquorum palpitationem intellexisse, Galen. *in* 3. *Prorrh. text.* 52. nobis memoriæ prodidit, ipsamque esse particulæ alicujus præter naturam dilatationem, ac distensionem, ibidem tradidit: veluti *in lib. de trem. convuls.* &

a) Lib. 1. text. 9. b) Pag. 1154. text. 50.

& palp. cap. 5. ſcripſit, palpitationem eſſe diſtentionem quandam atque ſubſidentiam, quæ aut in toto corpore fit, qualis in phrenitico ab Hipp. *a)* fuit obſervata, aut in una parte, aut in multis ſimul; in una parte veluti ventris, hypochondrii, cordis & aliarum partium generantur ſeu concitantur palpitationes, ut nobis Gal. eſt Auctor *in nuper citato lib.* & in omnibus corporis partibus, quæ dilatari poſſunt, maximeque in cute, ſive loco, qui inter cutem, & carnem ſubjacet; atque in muſculis facilius hic affectus etiam concitatur, quod meatus ſatis magnos habeant, in quos commode flatus craſſos, palpitationum cauſas, recipiunt. Hos affectus vero concitari ex vapore craſſo, cui non ſit tranſitus, Gal. in loco nuperrime citato ita docet. *Palpitationum cauſam eſſe pronuncio ſpiritum craſſum, & vaporoſum, cui non ſit tranſitus, hunc autem colligi oportere dico in cavitate quadam non admodum exigua, ſi pars diſtentionem ſenſibilem habitura ſit:* Quod *in primo Prorrh. text.* 29. confirmavit, dicens palpitationem a flatuoſo ſpiritu proficiſci. Quos ſane flatus a craſſioribus crudisque humoribus fieri, non minusque hos flatus atque humores propter frigiditatem congeri, ibidem prodidit. Ex bilioſorum vero ac ſumme putridorum humorum morſu, nec non a vaporibus venenoſis, os ventriculi, & omnium maxime cor infeſtantibus, cor & ventriculum non raro palpitare, *in lib. de trem. palp. convulſ.* nuper citato, Gal. docuit, quem affectum *Cardialgiam* & *Cardiacam paſſionem* quidam faciunt, cumque palpitatione confundunt, cum tamen vera non ſit. Sed his præmiſſis ad Prognoſticum deſcendamus, & primo hoc ſciamus, quippe an in morbis acutis quædam obſervetur palpitatio, ex qua ſalus ægrotis indicetur. Certe res maxime videtur dubia; quando leves quarundam partium palpitationes per ſe quicquam certi non prædicent: ceterum ſolent aliquando critice concitari eo modo, quo vertigines, dolores, anxietates & hujusmodi alia critica, antequam fiat in corpore perturbatio, concitari ſolent. Proinde quandoque palpitationes critice apparere ſolent, quæ facile ex futuræ criſis ſignis ab aliis interſtinguuntur. De quibus *in* 1. *Prorrh. text.* 36. legitur. *Circum umbilicum dolores palpitantes, quod mentis per-*

Palpitationum cauſæ.

Palpitationes critico apparentes.

Z

a) Lib. 3. Epid. Ægr. 4. pag. 1100.

permutationem ostendat, quippiam habent: circa judicationem vero his spiritus universus cum vehementi contensione penetrat. Et postea *in* 3. *Prorr. a) text.* 52. *Ventris quoque palpitationes cum hypochondrii tensione sublonga & tumente sanguinis indicant eruptionem, inhorrescunt autem hi.* Ex quibus colligamus, dari quasdam palpitationes criticas salutares. His itaque exceptis, omnes palpitationes in morbis sunt malæ, ac non solum in morbis acutis, sed vel etiam absque alio morbo hujusmodi affectus sunt timendi; præsertimque, quæ in corde ac ventriculo observantur, & omnium maxime in cordis passione, ex venenosis cum humoribus tum vaporibus oborta, quæ in syncopen desinunt, de quibus forte Hipp. *in* 2. *Aphor.* 41. *Qui frequenter ac fortiter absque causa manifesta exsolvuntur, derepente moriuntur.* Et Galen. ait: *Sicut & ille, cui, dum exsolveretur, cor fortiter palpitabat.* Atque, ut uno verbo dicam, omnes palpitationes fortes, cor invadentes sæpius, cum alia sine causa manifesta exsolutione, ad mortem breviter homines deducunt, ut Auctor est Gal. *in lib.* 5. *de loc. affect. cap.* 2. neque hi, qui hoc symptomate vexantur, multos annos vivere possunt. Sed age, dicemus in morbis quidem acutis omnes palpitationes (criticis exceptis) esse malas, omniumque maxime perpetuas, totumque corpus aut nobile viscus infestantes, aut plures partes simul; idque, quod nobis refrigerationem caloris naturalis indicent, quando propter refrigerationem, ut Gal. affirmavit, *in* 1. *Prorrh. text.* 29. omnem vero refrigerationem calidis siccisque morbis maxime esse timendam, alias a nobis est demonstratum. Ex qua causa comatosos lethargicosque affectus phreniticis supervenientes lethales esse, superiori libro a nobis fuit demonstratum. Cujusmodi Hipp. ut ex *Epidemiis* constat, in multis moribundis observavit. De *Sileno b)* autem, qui obiit, scripsit. *A primo hic ad finem usque spiritum magnum habuit, & rarum, hypochondrii perpetuam palpitationem.* Quæ vero in toto corpore fiunt, sunt pessimæ, quod maximam caloris nativi diminutionem testentur, de quibus *in* 1. *Prorrh. c)* scribitur: *Palpitationes per totum an voce destituti moriantur:* & Gal. *in comment.* ait: *Cum igitur corpus totum palpitaverit,*

Palpitationes omnes in morbis malæ.

Quænam pessimæ.

a) Lib. 1. text. 144. b) Epidem. lib. 1. pag. 969. Ægr. 2.
c) Text. 30.

rit, *fieri poteſt*, *ut qui ita affectus ſit*, *propter frigiditatem voce deſtitutus pereat*, *non amplius moventibus gutturis muſculis*, *aut iis*, *qui in eos proruunt*, *nervis*, *ſuo fungi munere queuntibus*. De qua palpitatione forte Hipp. 1. *Epid. comm.* 3. *a*) *text.* 21. cum *de Philini uxore* loqueretur, dixit. *Circa diem decimum quartum*, *palpitationes*, *totum corpus dolebat*, (quaſi dixerit per totum corpus palpitantes dolores) *multum loquebatur*, *aliquantiſper mente conſtitit*, *brevi rurſus deſipuit*, *circa diem decimum ſeptimum obmuteſcebat*, *vigeſimo obiit*: & de *phrenitico* adhuc clarius *b*) *text.* 25. *Poſtridie mane vocem amiſit*, *febris acuta*, *ſudavit*, *non intermiſit*, *palpitationes per totum corpus*, *nocte convulſiones. Tertio cuncta exacerbata ſunt*, *defunctus eſt.* Quare peſſimæ & lethales omnes in morbis acutis ſunt palpitationes, quæ diu, & maxime totum corpus vexant; ex iis vero, quæ partes quasdam tantum occupant, exitioſæ non minus ſunt, quæ in cordis regione eo modo obſervantur: cum in eo calidiſſimo morbo refrigerationem factam eſſe ſignant, quæ perpetuo, in acutis morbis, quaſi caloris exſtinctionem teſtatur, qualis forte fuit, quam in *Adoleſcente Mælibeæ* Hip. vidit, de quo *c*) ait: *Cordis palpitatio ad finem uſque perpetua*, *minxit oleoſum.* Ex quibus colligamus, palpitationes omnes (criticis exceptis) in acutis morbis malas eſſe, pernicioſasque eſſe maxime, quæ diu totum corpus vexant, aut nobile viſcus. Has vero perpetuo malas eſſe confirmabunt ſigna alia mala, & cruditatis & exitii. Quibus malis ſignis judicari poterant lethales, quæ in *Sileno*, in *uxore Philini*, in *phrenitico*, atque in *Mælibeæ adoloſcente* ab Hipp. fuere obſervatæ, cum omnes una cum aliis ſignis pernicioſis, ac morbo plane crudo, illuxerint.

CAP. VII.

De convulſionibus, *quidque in morbis præſagiant.*

Sed age de convulſionum etiam præſagio agamus, eæ namque cum ſolæ, tum una cum aliis morbis, etſi perpetuo malum, raro ſalutem, ſæpius exitium Medicis indicant. Quales eſſe videntur, quæ in febribus, reſiccatis nervis, concitantur.

a) Pag. 976. Ægr. 4. *b*) Lib. 3. Epidem. pag. 1100. Ægr. 4.
c) Lib. 3. Epid. pag. 1117. Ægr. 16.

Quæ vero repentinæ ac in principio morbi fiunt, quicquam certi ad prognosticum non habent; non paucæ etiam in febribus apparent, & ex se ipsis, præter multitudinem humorum, nihil certi ad salutem (criticis exceptis) præmonstrantes. Sed de omnibus nunc accuratius, postquam quid convulsiones sint, ipsarum differentias atque causas noverimus, agendum erit.

Convulsio quid.

Convulsio, *spasmos* Græcis dicta, est, ut Galen. auctor est *in lib. 2. de symptom. caus. cap. 2.* ubi nervi & musculi præter voluntatem tenduntur, in eumque veniunt affectum, quem in motibus secundum arbitrium factis assumserunt. In libro etiam *definit. medic.* scribit, convulsionem esse affectum, qui nervis ac musculis accidit, cum modo corpus totum, modo pars, voluntatis injussu, trahitur, ex quo merito *tentio & distentio*, hoc genus a multis appellatum est: sed quidam convulsionem seu spasmum a distentione distinguunt, ex Hippoc. *in 4. Aphorism.* 57. ita scribente. *Si cui convulsione, aut distentione nervorum, detento febris successerit, morbum solvit.* Sed hoc Gal. *in comm.* probe explicavit, quippe cum ex tribus convulsionum differentiis, Græce *tetanos* dicta, proprie magis distentio, & non convulsio, vel ex eo dicatur, quod in ipsa non appareant partes convulsæ; quoniam æqualiter ante & retro tenduntur, atque ideo præcipuum illi nomen est datum distentio. Duplex vero est convulsio, una permanens perpetua ac sine motu conspicuo, cujus triplex est differentia, una quidam *distentio* Latinis, *Tetanos* Græcis, Celso *rigor* appellata, quippe ubi cervix una cum reliquo corpore immobilis manet, & in neutram partem inflectitur, sed juxta utramque recta intenditur, cui proprie magis nomen est datum ab Hippocrat. distentio, quasi a convulsione differat, quod in ipsa, ut ex Gal. dictum est, partes convulsæ non appareant. Altera *Emprosthotonos* dicitur, quæ fit, cum caput, cervix, reliquumque corpus in pectus contrahitur, quæ ob id dicitur etiam *tentio ad anteriora.* Tertia *Opisthotonos*, ideo dicta a Græcis, & a nostris *tentio ad posteriora*, quando caput in scapulas flectatur. Has vero Gal. *in libr. medicarum definitionum* his verbis complexus est. *Nam & ii, quos in itinere usque ad mortem frigus oppressit, talibus rigoribus corripiuntur, quales Græci* Emprosthotonos, Opisthotonos *ac* Tetanos *appellant,*

Convulsionum differentiæ.

Permanens quid.

lant, quoniam modo in anteriorem, modo in posteriorem, modo in nullam flectitur partem, sed rectum atque immobile corpus intenditur. Altera vero cum crebro motu & interrupto. Has vero medici appellant *motus convulsivos*, ac vel etiam convulsiones ex materia non proportionata, cum a morsu, & vellicatione nervosarum partium, aut violenta contentione ac labore, qualis est *Epilepsia* Græcis dicta, atque illa, quæ per consensum ab ore ventriculi demorso, aut cerebro primo læso venit. Hanc postremam convulsionis speciem minime exquisite, & per se convulsionem dicimus, sed potius motum convulsivum, cujus quædam universalis, ubi cerebrum primario affectu læsum est, & quædam particularis, prout particularis nervus aut musculus vellicatur: non secus quam etiam permanens, & sine motu; ubi totum corpus læso cerebro occupat, universalis dicatur, atque illa particularis, quæ est partis cujuspiam convulsæ. Qua ratione quidam *spasmum cynicum* appellant, oris torturam, aut melius, ubi oris partes convelluntur. De partibus vero, quæ convelli & distendi possunt, ac de loco in convulsis affecto, Galen. *in* 3. *de loc. affect. cap.* 6. ait, omnes corporis partes convelli posse, quæ aptæ sunt moveri: etenim partes in corpere, quæ moventur, ope nervorum ac musculorum moventur. Quibus convulsis motio vitiatur, veluti dentium invita concussio, *Trysmos* Græcis dicta, musculorum mandibularum est convulsio, ut Galen. *in* 2. *de loc. affect. cap.* 2. docuit. Ex convulsis vero partibus, an spinalis medulla, an cerebrum, an nervi, & quales læsi sint, *in lib.* 3. *de loc. affectis* ita docuit. *Convulso enim universo corpore, omnes quidem autumant affici talem quampiam partem, quæ, ut in arbore caudex ramorum, sic ipsa sit omnium nervorum communis velut caudex, non paucorum in una parte, quemadmodum ramus, veluti, quando vel crus, vel altera manus forte fortuna convellitur, totius membri convulsio, nervorum, qui ad ipsum perveniunt, originem affectam fuisse, declarat, rami cujuspiam in arbore exemplo.* Quando autem universum corpus afficitur, communem originem omnium infra faciem nervorum, quæ arboris caudici proportione respondet, affectum esse putandum est, qui sunt primi spinalis medullæ; verum etiam cerebrum ipsum putamus; etenim labra quoque sæpenumero convulsa videmus, item ocu-

Motus convulsivi quid.

Convulsio quasnam partes afficit.

los, frontis cutem, totas mandibulas, similiter & linguæ radicem. At, quia omnes jam dictas partes a musculis ex cerebro nervos suscipientibus moveri; ex anatome didicimus, cerebrum, ipsis sic laborantibus, credimus esse affectum: ubi vero ipsis illæsis, ceteras partes convelli viderimus, dorsalis medullæ initium affectum esse fatemur. Sed cognitis læsis partibus ex convulsis partibus, nunc causas, a quibus partes convelluntur, proponamus; atque primo convulsiones perpetuæ, & permanentes sine manifesto motu, de quibus Hipp. *in lib. 6. Aphor.* 39. ita scripsit. *Convulsio fit vel ex repletione vel inanitione.* Idem Galen. *in* 2. *&* 3. *de loc. affect. in* 4. *&* 6. *Aphor. in lib. de trem. palp. convuls.* ac ferme innumeris aliis locis idem confirmavit, sed præsertim *in* 2. *lib. de sympt. causis* ita dicens. *At convulsio in eandem dispositionem nervos musculosque ducit, in quam, cum pro naturæ lege se habeant, ab animali virtute ducebantur. Sive igitur ad principium tensis, sive flatus influxu impletis musculis voluntarii motus erant, hæc eadem in convulsione accident, tum spiritu flatuoso in musculis gigni potente, tum multis, qui tensionem creent, (e quorum numero phlegmone est) affectibus.* Quorum caput (sicut Hippoc. dixit) duplex est; impletio, vacuatioque: in phlegmonarum generis vitiis impletio; in ardentissimis, siccissimisque febribus vacuatio. Porro, quod, impletis, vacuatisque plus justo nervosis corporibus, omnia tendantur, docent, quæ in instrumentis musicis intentæ sunt chordæ, quippe, quæ sive in humidam, humectamve, sive in siccam & squalentem domum repositæ, disrumpantur, ideoque eas artifices, priusquam reponant, relaxant. Quam convulsionum generationem Gal. *in* 3. *de loc. affect. cap.* 6. hisce verbis illustravit, dicens: *Etenim si videris nervosa corpora, vel chordas ob ambientis aëris immodicam intemperiem, adeo vehementer, ut rumpantur, intentas, haud difficulter intelliges idem in animantium quoque nervis posse contingere.* Sed quomodo affecto aëre tenduntur chordæ, ut rumpantur? Si vel nimis aridus vel admodum humidus fiat: nempe humor madefacit ipsas, ut in tumorem præter naturam attollantur, qui mox eas tendit; ac velut sol, tergora arefaciens, contrahit, ita siccitas chordas, & trahit, & tendit; sic lora quoque, quam ad ignem siccantur, contrahi tendique videntur. Gal. his duabus convulsionum causis, ter-

Convulsionis causæ.

tertiam addidit in *lib.* 3. *Aphor.* 25. quippe nervosarum partium infirmitatem, qua ratione facile puerulos convulsionibus tentari, tum propter crudum, quo exsuperant, alimentum, tum quod nervosas partes nondum validas habeant, nobis prodidit. Replentur vero nervosæ partes humore sæpius crudo, a quo convelluntur, ut ex Gal. *in* 2. *de symp. causs. cap.* 2. habetur, velut in pueris fit, qui cum exsuperent crudo alimento, & habeant nervosas partes non usque adeo validas, facile distentionibus tentantur, ut Hippoc. *in lib.* 3. *Aphoris.* 25. docuit, hincque *in* 2. *Epidem. comm.* 5. *a) text.* 8. scripsit: *Si pueris spasmus fiat, ignem fac; qua ratione ipsarum convulsiones, vel etiam in febribus factæ, non sunt perpetuo periculosæ:* ad quam causam reducuntur convulsiones tum ex humido aëre, qua ratione, ut Gal. nobis est auctor, *in* 1. *Epid. com.* 2. *b) text.* 24. in humida & frigida aëris constitutione Hippoc. scribit, multos & maxime pueros convulsionibus laborasse; tum ex immodico vino factæ. Aliquando etiam sanguine, ac biliosis excrementis, nervosæ partes imbutæ tenduntur ac convelluntur, aliquando flatu, atque non raro phlegmone aliquo aut primigenio, aut consensu proximarum partium. Quales sunt hypochondriorum tentiones propter aut septi transversi, aut pleuræ membranæ, aut hepatis, ingentes inflammationes. Ad quod genus pertinere videntur convulsiones ex vulnere factæ cum phlegmone. Siccantur vero partes, seu, ut Hippoc. verbis utar, inaniuntur, evacuanturve tum propter caloris incendium, tum propter immoderatum frigus. De his Hippoc. *in* 5. *Aphor.* 17. ait: *Frigidum autem convulsiones, distentiones.* Et paulo post. *c): ulceribus frigidum mordax, cutim obdurat, dolorem insuppurabilem facit, denigrat, rigores febriles facit, item convulsiones & distentiones:* & Gal. *in comment.* ait: *immodicum scilicet frigus has facit convulsiones, & distentiones, & nervorum refrigerationem; sicuti enim non oportet ipsorum substantiam ab immodico calore dissolvi, sic neque ultra modum convenientem refrigerari, & in unum cogi ac cohiberi.* Frigus enim in excessu invadens nervos ac musculos, tendines, ligamenta, pri-

Convulsiones Repletione.

Siccatione & inanitione.

A frigore.

a) Pag. 1040. inter C. & D. Videtur enim juxta mentem Foësii, non *pueris* sed *puerperis* legendum esse: quum nuspiam in Epidemicis hæc ita dicta de *pueris* reperire licuerit. *b)* Pag. 944. sub finem. *c)* Aphor. 20.

primò in cute parit inæqualitatem, repulſo introrſum humido ac calore, deinde ſiccat exprimendo, quod tenue eſt, cogit, denſat, indurat, cogendo ſinus interiores & poros, prohibet difflationem, & effluvium, atque alimenti receptionem, ſic rigidæ manent partes, duræ & diſtentæ: de quibus in *Coac. præſagiis a): Rigor convulſionem in poſteriora inferens, interficit* & Gal. *in libr. definitionum medicarum* ait: *Nam & ii, quos in itinere usque ad mortem frigus oppreſſit, talibus rigoribus corripiuntur, quales Græci* emproſthotonos, opiſthotonos, *ac* tetanos *appellant.* Idem & multo efficacius immodicus calor, ſeu caloris incendium agit; omnem enim muſculorum nervoſarumque aliarum partium humidam ſubſtantiam reſolvendo, eæ caloris incendio maxime reſiccantur, areſcunt, ac propterea diſtenduntur, ac convelluntur. Quomodo ardentes febres, veluti ignis, nervos ſiccantes, eos diſtendunt, ac convellunt, atque ut Gal. *in* 4. *Aphor.* 66. docet, *pernicioſas afferunt convulſiones.* Eodem item modo phrenitides exitioſæ, ſubſtantiam nervorum immodico calore diſſolventes, in convulſiones deſinere ſolent. Atque magni æſtus, eadem prorſus ratione, idem, Gal. *in* 7. *Aphoriſ.* 13. docente, ſiccando faciunt, non minus & aſſiduæ vigiliæ, atque omnes inſignes ſeu immodicæ cum vacuationes tum purgationes, ut ex Gal. *in lib. quinto Aph.* 3. *&* 4. *ſexto, atque in ſeptimo Aph.* 9. colligitur. Ipſe vero has omnes ſiccarum, ut ita loquar, convulſionum cauſas *in* 3. *de loc. affect. cap.* 5. hiſce verbis eſt complexus, dicens. *Quippe quum convulſio fit vel a labore, vel vigiliis, vel fame, vel ſolicitudine, vel arida æſtuantique febri, qualem in phreniticis videre eſt, cauſam ejus ariditatem vacuationemque recte putaveris.* Quare tot cauſas habent convulſiones, perpetuæ ac permanentes, quippe aut nervoſarum partium repletionem, aut ſiccationem, evacuationem ſeu inanitionem. Quæ vero cum manifeſto motu fiunt, quales ſunt epilepticæ, ac quas motus convulſivos vocant, alias cauſas habent. Aut enim ab humore craſſo ac viſcido ventriculos cerebri obſtruente, quo modo univerſalem convulſionem, quam Græci *Epilepſiam*, alii morbum comitialem vocant, oriri, Gal. *in lib.* 3. *de loc. affectis cap.* 7. ita ſcripſit. *Atque morbus*

A calore.

Ab evacuationibus.

a) Text. 23.

bus quoque comitialis convulſio eſt omnium corporis partium non perpetua, ut in Emproſthotono *atque* Tetano *videre eſt, ſed quæ ex temporum accidit intervallis, atquæ hæc convulſio cerebro primario, & per ſe læſo fit, veluti per conſenſum ipſo quoque læſo corpora ſæpius pati convulſiones obſervamus cum univerſales tum particulares.* Galen. enim ore ventriculi læſo nedum convulſiones fieri, cerebro nervorum in principio læſione communicata, ſed vel etiam graviſſimos alios affectus demonſtravit *in lib.* 5. *de locis affect. cap.* 6. Grammaticum enim, narrat, juvenem, qui quoties vel nimis vehementer doceret, aut cogitaret, aut inediam ſuſtineret, aut iraſceretur, comitiali morbo corripiebatur, quippe ex bilioſo acrique ſucco os ventriculi mordente. In *lib. vero* 5. *Aphor.* 1. Gal. narrat, quendam Adoleſcentem ab humore æruginoſo, os ventriculi mordente, ſæpius univerſali convulſione fuiſſe tentatum, eamque ipſum non reliquiſſe, quoad per vomitum æruginem excerneret, & in *libr. de venæ ſect.* adverſus Eraſiſt. Diodorum Grammaticum, cum diu jejunus manſiſſet, convulſionibus ob eam cauſam fuiſſe tentatum. Ex contentione quoque ac labore, qui fit cum ventriculus aliquod infeſtum expellere conetur, convulſio fit, non ſecusque fit vera epilepſia, dum expultrix in cerebro conatur a ventriculis expellere ſuccum craſſum ac viſcidum, ipſos obſtruentem, ac viam ſpiritibus animalibus prohibentem. Qua ratione recte quidem dixit Hipp. *a*) ab Elleboro albo, ex ejus infeſtiſſima qualitate os ventriculi mordente, fieri convulſionem, quam nos Patavii, ubi Medicinæ operam daremus, vidimus in quodam juvene, cui album veratrum, ſeu elleborus, a fatuo quodam pharmacopœo, nigri loco exhibitus eſt, in aliis multis, quorum ore ventriculi aut a bilioſis aut ab æruginoſis humoribus, aut ab aliquo venenorum erodentium læſo. Quare per conſenſum etiam ex ore ventriculi læſo læditur cerebrum, & homines convelluntur, ac nedum ubi hujuſmodi membrum læditur, ſed maxime etiam uterus læſus convulſionem concitat, cerebro ab ipſo communicata læſione, ex quo merito plures ex hyſtericis mulieribus convulſionibus non raro tentari ſolent. Galen. ſcribit *in* 6. *lib. de loc. affect. cap.* 5. Viduam quandam mulierem ex ſemine retento,

Ex contentione & labore.

Ex partium conſenſu.

a) Lib. 4. Aphor. 16.

tento, utero læso convulsione fuisse tentatam, excretoque semine crasso, fœtido, fuisse liberatam. Hinc Auctor Prorrheticorum *in* 3. *Prorrh. a)* 27. ait, *convulsiones in hystericis mulieribus esse faciles*, quales Dorcadi contigisse meminit. At & ab hoc membro, quippe ab utero, atque ab aliis partibus venefica & maxime infesta aura ad cerebrum adscendente aliam epilepsiæ speciem Gal. in duobus pueris (ut ex 3. *lib. de loc. affect. cap.* 7. colligitur) observavit, atque ab his causis concitari convulsiones non permanentes, sed cum motu quæ fiunt, nobis esto persuasum, omnium vero cum convulsionum tum motuum convulsivorum causas omnes Gal. *in lib.* 12. *Methodi med. cap. ult.* has esse perstrinxit, quippe has fieri aut a siccitate, a repletione, a magna phlegmone, a mordente humore, atque ab ingenti frigore. Sed satis accurate cognitis causis convulsionum, modo signa, a quibus possunt futuræ præcognosci, de quibus *in lib.* 5. *Coac præs. b) text.* 5. hæc leguntur. *Leviter feroces insaniæ ferinæ sunt, & convulsionem significant*: Et paulo post *text. c)* 13. *Qui capite dolent firmiter, delirantes, alvo suppressa, feroci aspectu, rubore in facie efflorescente, in posteriorem partem convelluntur.* Has sequi cerebri exitiosas inflammationes rationi quadrat, cum illa signa phreniticorum lethalium sint, propriumque, ut a Galeno *in primo Prorrheticor.* habetur, ipsos, antequam moriantur, convelli, convulsosque mori. Auctor vero Prorrhet. *in* 1. *lib. d) text.* 22. ait: *In phreniticis frequentes permutationes convulsionem indicant.* In *eodem vero* 5. *libr. Coac. præsag. e) text.* 9. scribitur. *In acutis doloribus capitis, iisdemque torpidis cum gravitate, convulsiones fieri solent:* Et paulo *f)* post *tex.* 22. *Capite dolentes leviter & exsudantes, intercepta alvo, in convulsionem incidunt.* Atque hæc de notis convulsionum futurarum; quarum dolores tantum capitis vehementes, & vehementia seu ferina deliria certe possunt prædicere convulsiones; reliquæ vero notæ incertius ac infidelius, sed Hipp. *in* 3. *Progn. g) text.* 34. de puerorum futuris prævidendis convulsionibus ita scripsit. *Pueris autem convulsiones accidunt, si febris acuta fuerit, nec alvus dejiciat, ac si vigilent, paveant, lugeant, colorem mutent, & viridem, aut lividum,*

Convulsionis futuræ signa.

a) Lib. I. text. 119. *b)* Text. 85. *c)* text. 85. *d)* text. 28. *e)* text. 171. *f)* text. 177. *g)* pag. 46. lin. 24.

dum, aut rubidum trahant. Hæc igitur nuperrime editis pueris promptissime accidunt ad septimum usque annum. Adultiores vero pueri, virique non item in febribus prehenduntur convulsionibus, nisi aliquod indicium exstitit validissimum ac deterrimum, qualia per phrenitidem accidunt. Sed de his satis, nunc ad prognosticum ex convulsionibus sumendum declinemus, & primum de iis, quæ citra febrem affligunt, pauca attingamus. Convulsionum itaque eæ, quæ fiunt repletis humore crudo nervosis partibus, minus periculi afferunt ægrotis, quam quæ siccatis arefactisque nervis musculisque concitantur: cognoscuntur vero a repletione factæ, eo quod repente fiant. Ceterum ex tribus convulsionum differentiis, *tetanus* vocata, affectus est acutissimus; sæpiusque cito interficiens, quippe tribus aut quatuor diebus, cum convulsis musculis tum mandibularum, tum gulæ, non possint deglutire, neque nutriri cibis, neque medicamentis devorandis juvari, sed ubi morbus in dies protrahitur, de salute bene sperandum est. Quod Hipp. *in* 5. *lib. Aph.* 6. ita expressit. *Quicunque a distentione corripiuntur, in quatuor diebus pereunt, si vero has effugerint, sani fiunt.* Convulsiones omnes solent quam maxime a febribus, si supervenerint, juvari, quod absumat calor febrilis humores nervosas partes replentes, de quibus Gal. *in* 2. *Aph.* 26. ita scripsit. *Quum ergo secunda valetudine quempiam derepente convelli accidat, talem a plenitudine proficisci convulsionem necesse est, ita enim infarciuntur: viscidis & frigidis humoribus, quibus etiam aluntur, ut spasmum patiantur, cui superveniens febris, frigidos illos calefacere, & lentos attenuare humores, & discutere solet.* Hocque est, quod Hipp. *in* 4. *Aph.* 57. dixit: *Qui a convulsione aut distentione nervorum tenetur, febre superveniente, liberantur.* Ex quo merito ipse quoque *in* 2. *lib. Aph.* 26. dixerat. *Febrem convulsioni supervenire melius est, quam febri convulsionem.* Hinc recte ab ipso *in* 2. *Epid. a). com.* 5. *text.* 8. sancitum est, quod si pueris spasmus fiat, ignem exerceamus seu inuramus, quod crudos crassosque humores calefaciat, extenuet, & discutiat. Quo itaque convulsis succedens febris vehementior erit, & vehementiore rigore eo efficacius eos sanabit, qualis esse solet quartana, quæ cum frigus intensum habere solet, tum calorem

Convulsiones quid præsagiant.

Convulsiones, quæ citra febrem affligunt.

Convulsiones in quibus de salute sperandum.

a) Sect. 5. p. 1040. lin. 11. ubi tamen de *puerperis* non de *pueris* hoc affirmatur: nec etiam licuit textum similem alibi reperire, ubi de *pueris* sermo est.

lorem efficacissimum merito ipsa liberat a magnò morbo, si Hippocrati atque experientiæ credimus, & merito sane, cum ipsa calorem habeat ceteris aliis febribus efficaciorem, quod ipse in terrena crassiori ac densiori materia fundetur, atque hoc est, quod nobis Hipp. innuit *in lib.* 5. *Aphor*. 70. hisce verbis. *A quartana capti non admodum a convulsionibus capiuntur, si vero prius capiuntur & quartana supervenerit, liberantur.* Hocque nedum ob calorem, qui efficacissime repletionem nervosarum partium discutit, sed quin etiam ob frigus cum intensum, tum diu quatiens corpora, quid a nervosis partibus humoris eo motu digeritur, quare convulsis superveniens febris, bonum, quatenus repletionem discutiendò tollat. Quod de convulsis ab ebrietate Hippoc. ita confirmavit, *in Sect. a)* 5. *Aph*. 25. dicens; *Si ebrius quispiam repente obmutuerit, convulsus moritur, nisi febre corripiatur.* Atque hæ sunt convulsiones, in quibus de salute sperandum erit, ac multo plus, si in pueris fiant, qui quo facilius adultis, cum ob crudum alimentum, quo abundant, tum quia partes nervosas infirmas, (ut Gal. *in* 3. *lib*. *Aph*. 5. est auctor) habent, convelluntur, eo minoris periculi malum decernunt, at multo facilius hos superveniens febris juvabit. Ex quo neque convulsiones in febribus hos capientes ita sunt detestandæ, in adultis vero solent esse perniciosæ, quatenus fiunt plerumque resiccatis atque arefactis a febrili calore nervosis partibus, quo nihil perniciosius, ut Gal. visum est, qui de ipsis *in lib.* 12. *Meth. med. cap.* 8. ita scripsit. *Scire namque licet ejusmodi affectum, si modo curabitur, humectationem poscere. Ceterum curatu perdifficilem esse, vel potius, qui curari omnino non possit, si febris occasione est contractus, succedit maxime exitiali phrenitidi. Nec sanatum quempiam ita convulsorum aut ipse vidi, aut alium narrantem audivi.* In pueris vero febricitantibus non sunt ita malæ detestandæ, ut paulo post clarius ex Hipp. *b) in* 2. *Epid. com.* 2. demonstrabimus. Ceterum in aliis omnibus ætatibus a siccitate factæ convulsiones sunt perniciosæ. Hinc timendæ esse videantuur convulsiones, quæ in febribus fiunt, ex quo merito Hipp. *c*) dixit, melius esse, si convulsionibus febres succedant, quam convulsiones febribus, *d*) quæ a purgatione, vacuatione

Convulsiones quænam timendæ.

a) Aphor. 5. *b*) Lib. 1 Epid. Sect. 2. p. 944. lit. H. *c*) Lib. 2. Aphor. 26. *d*) Lib. 5. Aphor. 1. 2. 3.

tione insigni, quod omnes hæ siccent, pessimæ sunt; de quibus Auctor Prorrh. a) *in lib.* 3. ita scribit: *Quibus ex naribus copiosa violenta, & multa fluunt, ad convulsiones trahi interdum deducuntur:* & in 5. *Aphor.* b) Hipp. *Ubi sanguis multus fluxerit, singultus aut convulsio, malum:* & paulo post quippe *in Aphoris.* 56. ait: c) *Ex fluxu muliebri si convulsio & animi defectus advenerit, malum*, quod repetit *in lib.* 7. *Aph.* 9. cum dixerit. *A sanguinis profluvio convulsio, malum:* quam rem clarius egit *in lib.* 6. *Aphoris.* Galen. cum dixerit, convulsionem ab evacuatione esse acutissimam & perniciosissimam, eadem ratione *in lib.* 7. *Aphoris.* 13. Hippoc. scripsit, *ab æstibus fortibus convulsionem, aut distentionem, malum:* & paulo post *Aph.* 18. *in vigilia convulsio, malum.* Quod cum fortes æstus, vel febres ardentes vel inustiones tum vigiliæ immoderatæ substantiam humidam dissolvant, evacuentque. Eodem itidem modo immoderatæ purgationes siccando convulsiones perniciosas pariunt, quod Hipp. *in* 5. *lib. Aph.* 4. affirmavit, cum scripserit. *Ex immodica purgatione convulsio aut singultus, malum:* Et in sect. 7. Aph. 25. *Ex medicamenti potione convulsio, lethale:* Et d) in sect. 7. aph. 5. *Convulsio ab elleboro, lethale.* Atque hæc de Prognostico convulsionum perpetuarum. Nunc pauca de iis, quæ aut contentione, aut morsu fiunt, dum natura conatur ventriculis cerebri excutere humorem viscidum & crassum, attingamus, cum hæc cumulatius sint posterius a nobis tractanda; *Epilepticos* vocamus illos. Gal. *in lib.* 5. *Aph.* scribit, Epilepsiam neque acutissimum, neque periculosissimum esse affectum: & merito quidem, cum quod chronicus morbus sit, tum quod plures ab ipso evadunt; uti pueri, quos Hippoc. *in Sect.* 2. *Aphoris.* 45. sanari ita scripsit: *Quicunque juvenes morbo comitiali laborent, mutatione maxime ætatis & temporum & locorum & victuum quoque liberantur.* Expressit vero, quibus sanari possunt & non possunt *in quinto lib. Aphor.* 7. dicens: *Quicunque morbi comitiales fiunt ante pubertatem, mutationem accipiunt, quibus vero accidunt viginti quinque annos natis, hi plerumque moriuntur.* Gal. scribit *in lib. de puero epileptico*, se plures pueros sanavisse, atque *in lib. de purg. med. facult.* plures vel etiam ex iis, qui non sanantur, in vere purgatos, atque sanguinis missione

Convulsiones a contentione aut morsu.

a) Lib. 1. text. 145. b) Lib. 5. Aphor. 3. c) Lib. 5. d) Lib. 5. Aphor. 1.

ſione præcaviſſe: ceteræ verò aliæ convulſiones, quæ aut per conſenſum ab aliquo acri humore aut veneno, aut vapore venenoſo, & maligno concitantur, curantur. Cujusmodi fuit, quam patiebatur Grammaticus ob amaram bilem, & Adoleſcens ab ærugine os ventriculi mordente, qui, excreta per vomitum ærugine, liberatus fuit. Itemque & alia a malignis vaporibus; ſed hæc ſufficient nobis ad judicandos eventus convulſionum ſine febre concitatarum: nunc de iis, quæ in febribus acutis fiunt, agamus.

CAP. VIII.

Quid convulſiones in febribus acutis ſignificent.

Convulſiones quid in morbis ſignificant.

Convulſiones omnes, quæ in principiis morborum acutorum fiunt, multitudinem humorum ſignificant, qua partes nervoſæ repletæ contenduntur ſeu convelluntur. Hæ quicquam certi in morbis non indicant, graviſſimum tamen morbum teſtantur, neque prorſus periculo vacantem, quando omnes morbi a multitudine crudorum humorum graves ſint, nec periculo careant. Qualis fuere, quæ Hippoc. ut *ex libro Epid.* conſtat, in multis, qui ſanitati fuere reſtituti, fuere conſpectæ. Quippe in muliere, *a*) trimeſtri fœtu gravida, in littore decumbente; in *Pythione, b*) qui prope telluris ædem habitabat, in eo *c*) qui in horto *Dealcis* ægrotabat; in *Charione, d*) qui apud Demetum, atque in moroſa muliere, *e*) quam prima die quaſi repente convulſio invaſit. Hæ enim omnes (iis exceptis quæ in eo, qui in horto *Dealcis* ægrotabat conſpectæ ſunt, quæ Criſin futuram indicabant) multitudinem humorum ſignabant, nec quicquam certi ad ſalutis exitiique præſagium. Ceterum in *Pythione* ac *Charione*, quod una cum urinis aliquam coctionem præ ſe ferentibus apparuerint, non ita erant timendæ. Criticæ fuere in illo, quæ in horto *Dealcis* conſpectæ ſunt: quod Galen. *in* 2. *Epid. text.* 39. hiſce verbis expreſſit dicens: *Nam & quod deliraverit in nona, & dextro oculo ſtrabo fuerit, res ſunt quæ ſolent in judiciis evenire.* Quæ etiam in febribus ex ore ven-

Quænam minus timendæ.

a) Lib. I. Epid. Ægrot. 13. p. 990. *b*) Lib. 3. Epid. Ægrot. I. p. 1059.
c) Ibid. Ægrot. 3. p. 1066. *d*) Ibid. Ægrot. 5. p. 1072.
e) Ibid. Ægrot. II. p. 1108.

ventriculi per consensum cerebro læso fiunt, non sunt timendæ, quum vomitione facta tolluntur. Qualis ab Hippoc. in filio Hermophyli *a*) fuit observata, de quo *in lib.5.Epid.text.*27. ita scripsit: *Hermophyli filius ægrotavit undecim dies, febris autem tenebat ipsum, & non descendebant cibi, & primum quidem deliravit, nocte vero cessavit, sequenti autem die sine voce jaciebat, stertens, distortos habens oculos, febricitans: Penna vero immissa vomuit bilem atram & clistere immisso stercus multum subiit.* Eodem quoque modo in utero sanatu sunt faciliores: quare *in lib.* 3. *Prorrheticorum b*) ita legitur; *Convulsiones in hystericis mulieribus faciles sunt, ut etiam Dorcadi contigit:* In febribus etiam, quæ pueros invadunt, quod non magni recessus, a sano ipsorum statu propter multum crudum alimentum quo abundant, & nervosi generis infirmitatem, nobis indicio sint, non admodum sunt periculosæ. Quod Gal. *in* 1. *Epid. comm.* 2. *text.* 24. expressit, dicens. *Pueri autem propter nervosi generis infirmitatem convulsionibus sunt opportunissimi.* Quo facilius etiam parvis de occasionibus hoc genus iis mali accidit, minusque est periculosum, ex quo mirum non est, si vel etiam, cum in febribus pueri convelluntur, non sit usque adeo, uti in aliis ætatibus, timendum. Quod Hippoc. in pueris observasse *in* 2. *lib. Epid. c*) *comm.* 2. *text.* 24. hisce verbis prodidit: *Multos convulsiones & maxime pueros ab initio tentabant, & febricitabant febribusque convulsiones succedebant. Erant hæc plerisque diuturniora & innocua, præter eos quibus etiam alia cuncta pernicialia essent,* quod *in* 4. *Coac. præs. d*) *sect.* 2. *text.* 31. ita fuit confirmatum: *Convulsio in febre, lethalis, minime vero pueris:* quibus etiam convulsionibus succedit febris, aut si est, fiat vehementior, bonum est, quoad convulsionem, modo ex nervosarum partium repletione profecta sit. Hinc *in Coac. præsag. e*) *lib.* 4. *sect.* 2. *text.* 10. legitur, convulsionibus remedio esse acutam febrem supervenientem, quæ prius non fuit, aut si quidem prius exstitit, jam invalescentem magis. Nec non juvare urinam multam vitream, & geniture similem, atque etiam alvi fluxum. Convulsiones quoque in febrium principiis factæ, si febres augeantur, ægroti rigere minus solent: cujusmodi fuit, quæ in uxore

a) Text. 40. p. 1152. *b*) Lib. 1. text. 119 *c*) Lib. 1. Epid. Sect. 2. p. 944. lit. H. *d*) Text. 356. *e*) Text. 358.

uxore *Eraclidis* visa est, de qua *in 7. Epid. a) text.* 108. ita scripsit: *Philistidi Eraclidis uxori incepit febris acuta, rubor faciei sine ulla causa manifesta, paulo post eadem die riguit, non recalescebat, convulsio facta est in digitis manuum, & pedum, paulo vero post hæc invaluit, 2. superriguit, paulo plus incaluit, & rubor minor, & convulsiones supervenerunt moderatiores.* Demum addamus quasdam convulsiones in febribus, aliquando febres ipsas diminuere & sanare, quæ criticæ dici debebunt, quæ fiunt per materiæ transmissionem a venis ad nervos musculosque, quæ si febrem in primis diebus solvant criticæ, & bonæ erunt, quod *in 5. libr. Coac. præsag. b)* ita scriptum est. *Convulsio in febre mota, febrem solvit eadem die, aut altera, vel certo tertia, quod si tempus transgrediatur, quo ab initio tenebat, nec acquiescat, malum.* Hoc vero fit, ut etiam dictum est transmissa materia morbifica a venis ad partes nervosas, quæ transmissio materiæ potest quidem febrem minuere, vel etiam prorsus tollere, humoribus a venis excretis, non amplius in ipsis putrescentibus. Sed hæc de iis convulsionibus, quæ etsi non bonæ (cum perpetuo per se omnes malæ sint) tamen aliquando salutem indicare, contingit: quibus perspectis ad malas perniciosasque convulsiones descendamus. De quibus in febribus observatis Hipp. *in 2. lib. Prognost. c) text.* 10. scribit: *Si autem testes, & pudenda revelluntur, dolor vehemens, vel mors.* Perpetuo in adultis in febribus acutis convulsiones sunt malæ, omniumque maxime in ardentibus, ut Gal. *in 4. lib. Aph.* 66. testatum reliquit, quod hæ ardentes febres veluti ignis nervos siccent ac perniciosas convulsiones faciant. Dictum est omnes convulsiones a siccatis partibus nervosis profectas, esse sanatu nedum difficiles, sed impossibiles, itaque in febribus acutis eæ omnes erunt perniciosæ, quippe, quæ ab igneo calore febris humido consumto, siccatis nervis fiunt. De his Gal. *in 4. lib. Aphor.* 35. ait: *Si vero ex febribus adurentibus totum corpus exsiccetur, & nervis deinde ex siccitate convulsio accidat, maximum est malum, & pene insanabile, quoniam longum quidem tempus exigitur ad siccitatem nervorum removendam, vehementia autem morbi tempus non concedit naturæ, sed cito vires dissolvens exitium affert.*

Convulsiones criticæ. Convulsiones quænam perniciosæ. A siccitate.

a) Text. 130. p. 1239. b) Text. 156. & 157. c) Pag. 39. lin. 45.

affert. Ex quo Hipp. merito *in Sect. 4. Aphor. 66.* dixit: *in acutis febribus convulsiones, & circa viscera dolores fortes, malum.* Quæ si cum virium debilitate fiant, in foribus exitium prædicant. Quod Hipp. perbelle *in Aphor.* 49. *a*) expressit, ita scribens. *In febre non intermittente, si labrum vel palpebra, vel supercilium, vel oculus, vel nasus pervertatur, vel non videat, vel non audiat, jam debili exsistente corpore, quicquid horum evenerit, mors proxima est.* Quod observavit Hippoc. in uxore Dromedai, *b*) quæ post convulsiones a capite inceptas subito obiit. Quæ etiam in mente captis fiunt, maxime suspectæ erunt, sed omnium perniciosissimæ, quæ in phreniticis fiunt, proximum enim exitium significant. Nec istorum convulsorum quempiam sanatum vidit Gal. neque alium narrantem audivisse, *in lib.* 12. *meth. med. cap. ult.* mortalium memoriæ commendavit. Hipp. in illa epidemica constitutione, quam *in* 1. *Epid. c*) *comm.* 2. *text.* 53. descripsit, plures phreniticorum meminit, qui convulsi subito moriebantur. De quibus ait: *Phreniticis convulsiones, sed & virulenta vomunt, & ex his quidam subito moriuntur.* Quod accuratius observavit in phrenitico, de quo apud ipsum *lib.* 3. *Epid. d*) scribitur: *Postridie mane vocem amisit, febris acuta, sudavit, non intermisit. palpitationes per totum corpus, nocte convulsiones, tertio die cuncta exacerbata sunt: defunctus est.* Proprium esse exitialium phrenitidum, ut in convulsiones desinant, alias a nobis ex Hipp. atque Gal. demonstratum est. Veræ enim phrenitides id habent, quod paulo ante mortem convulsiones faciant, quippe ab inflammatione cerebri siccatis nervis; in ipsis vero, ubi hæ apparent, in foribus exitium denotant, quod Hipp. in Cononis Sexua phrenitica, ut apud ipsum *in* 5. *Epid. e*) *text.* 81. legitur, observavit, quæ quidem cum diebus quadraginta mortua esset, per aliquot dies ante voce destituta, & convulsa est. Tremores in convulsiones desinentes, seu ex tremoribus convulsiones, lethalissimas esse, Gal. *in* 3. *Prorrh.* 9. affirmavit. A doloribus quoque & assiduis vigiliis, perniciosæ sunt, nec non in febribus acutis, quæ observantur convulsiones, ut Hipp. *in Sect.* 7. *Aph.* 18. nos docuit. Ab immoderatis vacuationibus & purgationibus eodem modo malas

Cum virium debilitate.

In mente captis.

In veris Phrenitidibus.

A tremoribus.

A doloribus.

Ab immoderatis vacuationibus.

Bb

a) Sect. 4. *b*) Lib. I. Epid. Ægrot. 11. p. 987. *c*) Sect. 2. p. 948. inter Lit. G. & H. *d*) Ægrot. 4. p. 1100. *e*) Text. 84. p. 1160.

malas esse convulsiones in aphorismis nobis significavit, veluti cum ait *in Sect.* 5. *Aph.* 4. *Ex superflua purgatione convulsio aut singultus superveniens, malum.* Et postea *Aph.* 56. *Ex fluxu muliebri si convulsio & animi defectus advenerit, malum.* Ita ut omnes cum evacuationes tum purgationes immoderatæ, a quibus ægroti convelluntur, siccent universum corpus, atque convulsiones siccatis nervis efficere alias dictum est. Hinc Gal. *in* 7. *Aph.* 70. *comm.* dixit. *Ab evacuatione convulsionem acutissimam & perniciosissimam esse.* Ab ilei inflammatione convulsiones esse perniciosas Hipp. quoque *in lib.* 7. *Aphoris.* 10. tradidit. *In vulneratis etiam convulsiones plerumque lethales esse consueverunt*, etsi non necessario in omnibus ex vulnere convulsis mors succedat, ut Gal. *in* 5. *Aphor.* 68. etsi Hipp. *in Aphor.* 2. *a*) dixerit, *e vulnere convulsionem lethalem.* Plerumque vero lethales sunt, quod vel etiam ipse Hippoc. ut apud ipsum *in Epid.* libris legitur, in multis observavit, quippe in Scamandro a sectione, in eo, qui ex jaculo sauciatus convulsus est, in illa Nerei virgine pulcra ex percussione, in Gubernatore navis ex fracto digito, atque in alio ex luxato digito, qui omnes convulsi obierunt. De Scamandro vero *in* 5. *lib. Epid. b*) *text.* 15. ita habet. *Scamandrus in Larissa & in coxa marcorem habuit, & os diu luxatum. Hic sectus est sectione magna, etiam ad os ipsum & deinde ustus est, & tunc die duodecima post sectionem spasmus cœpit, & obtinuit multum: contrahebatur autem crus hoc usque ad costas, transiliebat autem & in alteram partem convulsio, contrahebatur autem crus, & extendebatur: & alia membra movebat, & maxillæ adducebantur. Hic mortuus est, convulsus octava post invasionem convulsionis.* Et de illo, qui a jaculo percussus est, postea *c*) *text.* 44. *Qui jaculo acuto percussus est posterius, paulo infra cervicem vulnus accepit, aspectu quidem non dignum mentione, non enim in alto fiebat, non autem multo tempore post extracto telo, posteriora tractus, ut opisthotonici, & maxillæ ligatæ sunt, atque si quid humidum in os acciperet, & id conaretur bibere, rursum relidebatur ad nares, & reliqua statim pejora fiebant, & die* 2. *mortuus est.* Sed audiamus casum virginis illius Nerei pulcræ, a percussione convulsæ, de qua *d*) *text.* 47. ita habet: *Virgo*

Ab ilei inflammatione.

Ex vulnere.

a) Sect. 5. *b*) p. 1145. *c*) text. 47. p. 1153. *d*) Text. 50. pag. 1154.

Virgo illa pulcra Nerei, quæ quidem erat viginti annorum, a mulier-cula amica ludente, lata manu percussa est secundum sinciput, & tunc quidem vertigine tenebricosa correpta est, & responsione & respiratione caruit, & cum domum venisset, ilico febris vehemens tenuit & doluit caput, & rubra circa faciem erat. Cum autem septima jam esset dies per aurem dextram pus exiit fœtidum, subrubrum plus cyatho & videbatur melius habere, & sublevata est. Rursus intendebatur febris, & deferebatur in somnum, & loqui non poterat & dextra faciei pars trahebatur, & respirationem habebat difficilem, & convulsionem, & tremebat lingua, oculus stupidus: nona mortua est. Et postea *a) text.* 70. adjunxit casum satis spectandum, cum ait. *Magnæ navis gubernatori ancora digitum indicem, & os infernum confreg t dextræ manus, inflammatio successit, & sphacelus, & febris, subpurgatus est moderate, calores mites & dolores. Digiti quoddam deci lit, post septem dies exibat sanies moderata: post hæc dixit se non posse omnia lingua enunciare. Prædictum est fore opisthotonicum, conferebant in hoc buccæ consertæ deinde in cervicem. Tertia die totus convellebatur in posteriora cum sudore. Sexta die a prædictione mortuus.* Eodem modo de Harpali filio *b*) ex magni digiti convulsione 3. die mortuo, ita scripsit. *Filius Harpali, qui ex Telephane liberta luxationem infra magni digiti accepit; inflammatus est, & cum dolore: & ubi repositus est, profectus est in agrum, rediens lumbus doluit, lavit: maxillæ ad noctem conferebantur, & opisthotonus aderat. Spumosa saliva vix per dentes extra exibat. Tertia die mortuus est.* Eodem modo & Tychon, in obsidione circa Datum percussum in pectus a catapulta, 3. die convulsum subito obiisse in eod. *lib.* 5. *text. c*) 92. nobis prodidit. Ex horum itaque historia apparet plerumque convulsiones ex vulneribus esse lethales. A medicamentis quoque cum prævalide purgantibus tum venenosis, convulsiones permanentes sunt lethales, unde Hipp. dixit *in* 5. *lib. Aphoris.* 1. *Ab elleboro convulsionem esse lethalem.* Et *in lib.* 7. *Aphorism.* 25. *Convulsionem ex medicamentorum potione eodem modo esse lethalem*, in quam, sane lethalem convulsionem, puellam quandam a medicamento fœtum corruptorio incidisse Hipp. *in* 5. *Epid. d*) *text.* 50. vidit, de qua ita scribit. *Ei, quæ vigesimum ætatis annum agebat, & pharmacum corruptorium bibe-rat,*

A Medicamentis.

a) Text. 74. p. 1159. b) Text. 75. p. 1159. c) Text. 94. p. 1161.
d) Text. 53. p. 1155.

rat, accidit labor, vomitus biliosorum, multorum pallidorum & porraceorum. Cum bibisset, convulsio tenebat, linguam mandebat, cum ad quartam veniret & ipsa lingua erat magna, nigra, oculorum autem alba pars rubra: insomnis, quarta die, ad noctem mortua est. Hipp. scribit, in eod. *lib.* 5. *Epid. a) text.* 82. juvenem ex devorato serpente quoque convulsum periisse. Cujus historiam ita expressit. *Adolescens quidam, cum multum meracum bibisset, supinus dormivit in umbraculo quodam. Huic serpens Arges in os ingressus est, atque cum sensit, non valens loqui, stridit dentibus* & *serpentem devoravit,* & *dolore magno tenebatur,* & *manus offerebat, ut qui strangularetur:* & *jactabat seipsum,* & *convulsus mortuus est. In libro vero* 7. *b) text* 19. Anginosam mulierem die 7. convulsam interiisse. Atque hæ sunt lethales convulsiones in acutis morbis observatæ, quæ, ut jam diximus, in acutis ardentibusque febribus sunt perniciosissimæ, omniumque maxime, quæ phreniticis succedunt, multum quoque a vulneribus convulsiones esse timendas, prædictorum ex Hipp. narratæ historiæ satis vos docent. Sed dicetis illas, quæ, cum fiant in principiis acutorum morborum, ex repletis nervosis partibus ipsas concitari necesse est, atque alias, quæ quovis modo ab eadem causa in iisdem acutis morbis concitantur, qua ratione vel salubres vel lethales esse, cognoscemus. Ex signis aliis tum, quæ præcesserunt, tum una quæ illuxerunt, aut postea sequentur. Omniumque maxime coctionis & cruditatis signa erunt attendenda, apparentibus enim convulsionibus, morbo plane crudo exsistente, semper nobis malum minantur, eodem modo perniciosæ nunquam solæ, sed aliis cum signis perniciem indicantibus apparere soleant. Qua ratione convulsiones, quas in uxore Philini primo, & postea in uxore Dromedai, in Philista, in phrenitico, muliere Cyzichi, atque in muliere apud frigidam aquam decumbente *c)* Hipp. vidit, lethales omnes fuerunt. In muliere enim Philini, ut ex 1. *Epid. d) Comm.* 3. *text.* 21, habetur, multæ convulsiones dolorificæ, cum magno delirio die 8. apparuerunt, quæ & diebus nono & undecimo eædem manentes, cum urinis crassis, albis, turbidis, multo tempore non residentibus, mortales absque dubio fuerunt

Convulsiones salutares unde a lethalibus d gnoscuntur.

a) Text. 85. p. 1160. *b)* Text. 20. p. 1215. *c)* Lib. 3. Epid. Ægr. 2. p. 1096. *d)* Ægrot. 4. p. 976.

runt judicandæ. Non minus, & quæ in uxore Dromedai. De qua Hippoc. *in Epid. a) 2. text. 1. Sexto die mane superriguit, cito percaluit, toto corpore sudavit, extrema frigida, deliravit, spiritus magnus, & rarus, paulo post convulsiones, a capite cœperunt, urinis oleosis apparentibus paucis, & cum stillis sanguinis, quæ præcesserunt, mortua est.* Quæ omnia simul certum exitium indicabant. Idem judicium ex hypochondrii tensione in Philista *b) 5. obiit, ante diem, cum ex septi transversi magna inflammatione facta esset convulsa, simul cum pessimis signis.* In phrenitico *c)* etiam (præterquam ut nuper a nobis ex Galeno est demonstratum, quod omnes convulsiones in phreniticis exitiales) etiam id convulsiones ipsius habuerunt, ut lethalia signa simul cum convulsionibus tunc illuxerint, quando virulenta vomuerit, febris esse horrida, sudor copiosus prima die, assiduus toto corpore, multum delirium, secunda die aphonia, febris acuta, sudavit, non intermisit, quo tempore exitialissimæ factæ sunt convulsiones, quæ in febribus exitium certe prædicabant. Eodem itidem modo, & quæ in muliere *d) Cyzichi* die decimo quarto, cum extremorum frigiditate, delirio, crudoque plane existente morbo: atque hæc sunt, quæ de prædictione a convulsionibus fuerant dicenda, sub quorum genere cum & singultus comprehendantur, de ipsis agendum non videretur, tamen cum singulares stomachi sint singultus convulsiones, de illis quoque sigillatim agendum merito duximus, atque eo magis, quod Hippocrates de ipsis distincte quidem a convulsionibus scripserit.

CAP. IX.

Quid singultus in morbis prædicant?

A singultu quoque eventus morborum venemur, tametsi idem sit ipsius judicium, atque convulsionis, siquidem & ipse quædam convulsio stomachi est, ut Gal. docuit *in 5. Aphorism. 3. in lib. vero 4. de vict. rat. in morb. acutis.* singultus appellat motus convulsorios: de qua clare satis *in comment. sexti Aph.* ita habet. *Singultus vero concidatur convulsionem stomachi* Singultus quid.

a) Lib. 1. Ægrot. 11. p. 987. b) Lib. 3. Epid. Ægrot. 4. p. 1070. c) Lib. 3. Epid. Ægrot. 4. p. 1100. d) Ibid. Ægrot. 14. p. 1114.

machi nominari, quando aliud fuerit sermonis propositum, ut singultus substantiam cognoscemus, melius fortassis fuerit non convulsionem ipsum nominare, sed quendam motum ejusdem quidem generis, cujus vomitus, intentum autem & illo vehementiorem. Nam stomachus appetens eorum aliquid, quæ in ipso continentur, expellere, ad duos movetur casus, vehementiorem quidem in singultibus, mediocriorem illo in vomitibus, siquidem in vomitibus appetit ea tantum, quæ in ventriculi spatio latiori continentur, expellere, in singultibus autem ea, quæ sunt in ipso ventriculi ore penitiora. Ex quibus apparet singultum esse motum expultricis stomachi, aliquod noxium expellentis. Veramque stomachi convulsionem singultum dicimus, sed eum, quæ cum motu fit, qualis in epilepticis læso cerebro observatur: aut melius dicamus, singultus, ut Galen. *in Sect.* 4. *de vict. rat. in acut*, *text.* 69. nobis tradidit, esse quosdam motus convulsivos. Concitantur vero ex Hippocr. *in 6. Aphor.* 39. vel ex repletione, vel inanitione, scilicet partium nervosarum, particulatimque oris ventriculi. Replent vero cibi multi, potus, humores, phlegmones, flatus. Siccant calor igneus, immoderatæ omnes vacuationes, purgationes, vigiliæ, jejunia, atque alia hujusmodi. Ceterum singultum fieri ab iis causis, uti veræ convulsiones concitantur, præcedit Hippoc. de vera stomachi convulsione locutus, quæ ab altera harum causarum fit. Quod vero sæpius fiant singultus propter mordicationem oris ventriculi, qui motus sunt similes convulsionibus, quos convulsivos motus, multi merito appellent, minimeque convulsiones, proinde mirum non est, si ab aliis causis fiant, ab illis quippe omnibus, qui vel copia gravantes stomachum, vel molesta quapiam qualitate ipsum lædentes. Nam cum ventriculus copia humorum, vel ciborum pravorum, opprimitur, aut acrimonia mordetur, aut distenditur flatu, aut calore aut frigore aliave qualitate irritatur, aut resiccatur, vel revellitur eo motu convulsioni haud absimili, noxam nititur expellere. Quæ Galen. videtur *in lib.* 8. *de comp. med. cap.* 8. attigisse, cum ait. *Similiter & singultus stomacho interdum ob frigiditatem, aut repletionem accedit, interdum ob mordacitatem humorum acrium, & medicamentaria qualitate præditorum*: & paulo post.

Singultus causa,

Sin-

Singultum autem sine his fieri video, acribus humoribus aut serosis & medicamentis stomachum mordentibus, quos ubi vomitu rejecerint, statim singultu liberantur. Quia & multi devorato pharmaco ex tribus piperis generibus constante, si statim vinum superbibant, omnino singultiunt, ex quorum numero etiam ego sum. Amplius autem & cibo in mordacem qualitatem corrupto aliqui singultiunt, & quod a vomitu statim liberantur, omnibus notum est. Quidam etiam ex rigore oris ventris singultiunt. Verum pueros maxime singultire contingit, tum ob corruptionem alimenti in ventre, tum ob partis frigiditatem, atque ab iis causis singultus fiunt. Verum in febribus singultiunt homines quandoque propter perniciosam aut stomachi, aut cerebri, aut intestini tenuis aut hepatis, inflammationem, aut presso oris ventris, a cava hepatis parte in tumorem elata, aut propter hepatis fervoris communicationem, aut acri humore e parte inflammata in os ventriculi defluente, & ipsum mordente, itemque acris exhalatio irritans stomachum, sed hæc satis sint de causis, quibus singultiunt. Hinc illis cognitis ad prognosticum declinemus, dicamusque ex singultibus eos tantum non esse timendos, qui citra febrem ab alium morbum, ex vino aut cibis fiunt, aut etiam ad humoribus acrioribus, vel frigidis, vel calidis, vel corruptis. At in febribus quemadmodum & convulsiones perpetuo timendi sunt, omniumque maxime febri supervenientes. Quædam febres dicuntur etiam singultuosæ, ex eo quod in ipsis homines fere perpetuo singultiant, augeanturque aucta febre & remittantur eadem remissa, quas febres Græci *lygodes* appellant. Quarum quidem Hippocr. meminit *in Sect.* 4. *libr. de rat. vict. in acut. a) text.* 69. Et Gal. *in Comment.* dixit, febrem singultuosam appellari, in quo singultus permanet, ac per totum morbum simul cum febre exacerbatur, ut plurimum vero eæ non parum suspectæ haberi debent, quod fiant inflammato aut stomacho, aut tenui intestino aut hepate. *Cornel. Celsus* scribit, frequentem singultum jecur inflammatum significare; non tamen simpliciter hepate inflammato singultiunt ægri, sed quando hepar ad

Singultus quid præsagit.

a) Pag. 401. lin. 39.

ad maximam attollitur inflammationem, ex Gal. *in* 5. *lib. Aph.* 3. licet Hippoc. *a*) ibidem dixerit simpliciter. *Hepati inflammationem patienti singultus advenit.* Quare in hepatis inflammatione singultus exitialis esse solet. Non minusque fit cerebro ac ventriculo inflammato, omniumque maxime, si a vomitu fiat, de quo Hipp. *in* 7. *lib. Aphor.* 3. scribit. *A vomitu singultus, & oculorum rubor, malum.* Gal. de ipso ita sentit: Qualis passio est convulsio musculis, talis est singultus stomacho, qui humoribus infestatur, convenit nonnunquam totum ventriculum, nonnunquam os ejus & gulam. Quos per vomitiones abjiciens statim a singultu liberatur, qui si neque per istas cessaverit, duorum alterum ostendit, vel cerebrum nervorum principium, vel ventriculum pati non mediocrem inflammationem, quare a vomitu plerumque perniciem ostendit concitatus singultus, omniumque maxime in ilei affectu, ex quo Hippoc. *in Sect.* 7. *Aphor.* 10. dixit: *Ab ileo vomitus, singultus, convulsio, malum.* Et Galen. *in comment.* dixit: *non semper in iis vomitum adesse, sed quando exitiales sunt, & si vehementius distorqueantur, stercus eis ascendit, atque singultiunt.* Quare in acutis febribus a vomitu & præsertim malo singultus ascendens, mortalis erit judicandus; qualis fuit observatus ab Hippoc. *in* 3. *Epidem. b*) *comm.* 2. *text.* 9. in muliere ægrotante in mendacium foro, de qua ait: *Duodecimo vomuit multa, nigra, fœtida, singultus multus, sitis laboriosa: quæ postridie obiit.* In quacunque vero febre acuta singultus frequentior & molestior, futuri exitii nobis erit indicium, omniumque maxime, si a vomitu malo, dico vomitum malum ex humoribus aut fœtidis, nigris virulentis aut sinceris, qui evacuantur. Ex quo merito in Sect. 4. *Coac. præs. c*) *sec.* 3. *text.* 15. in vomitionibus sinceris damnatur singultus. Ab immoderata etiam cum evacuatione tum purgatione singultus solet esse exitialis, quod resiccatis nervosis partibus stomachus convellatur. De quibus Hippoc. *in Sect.* 5. *Aph.* 3. *Ubi sanguis multus fluxerit, singultus aut convulsio, malum:* Et in sequenti Aphorism. *Ex superflua purgatione convulsio aut singultus superveniens, malum.* Omniumque exitialissimi sunt singultus, qui immodice purgatis corporibus, ac

Singultus exitialissimi.

a) Lib. 5. Aphor. 58. *b*) Ægrot. 12. p. 1080. *c*) text. 565.

ac vel etiam suapte natura debilibus. De quibus Hippoc. forte *in lib.* 7. *Aph.* 41. dixit: *Si senioribus supra modum purgatis singultus supervenerit, non bonum.* Similiter solent singultus in ictericis ex tumore aut inflammatione hepatis concitari. De quibus in *Coacis præsagiis a) lib.* 7. *sect.* 2. *comm.* 1. *text.* 17. hæc habentur: *Qui fœdati morbo regio non adeo acriter sentiunt, siquidem singultiunt, alvi iis exturbantur, fortasse supprimuntur atque ii valde flavescunt. Non singultiunt hi, quovis modo affecto hepate, sed ita pleno aut inflammato, ut vel præ copia exundantis bilis totus ventriculus aut stomachus gravetur, aut mordeatur, vel præ magnitudine inflammationis ac fervore opprimatur, quod tum demum evenire solet, cum affectus maximus est.* Verum, ut lethalium seu exitialium singultuum judicium confirmetur, signa alia perniciosa, cum quæ præcesserunt, tum quæ una illuxerunt, tum quæ postea, quando singultus exitiales nunquam soli erunt, sed alia ejusdem perniciosæ naturæ aut ante aut simul conspecta habebunt signa. Quæ auctor Prorrheticorum *in* 1. *lib. b)* expressit, dicens: *Aphoniæ cum singultu, pessimæ.* Et in Coacis præsagiis: *c) Lassati, singultientes, stupore detenti, mali.* Pessima signa erunt, sudores frigidi, extrema frigida non recalescentia in febre ardentissima, non sitire, cibum abhorrere, sudare copiosius, & febrem non intermittere: stilla sanguinis e naribus, & alia hujusmodi multa, quæ quisque videre poterit, in historia illius mulieris, quæ in mendacium foro decumbebat, de qua, ut dictum est, Hipp. *in lib.* 3. *Epid. d)*.

Singultus exitiosi unde noscuntur.

CAP. X.

De rigoribus, atque quid in morbis significent.

De rigoribus quoque in præsentia quatenus ad prognosticum judicandum maxime faciunt, acturi, in primis ipsorum cognitionem, juxta nostrum ordinem præmittemus, neque inutiliter, cum non possit, eis non probe cognitis, de morbis judicium certum ex rigoribus haberi. Rigor itaque est naturalis caloris subita ac violenta, sive, ut ait Gal. *in lib. de* Rigor quid.

tum.

a) Text. 490. b) text 23. c) Text. 45. d) Ægrot. 12. p. 1080.

tum. palp. convulſ. & rigore. Dolorifica perfrictio cum quadam inæquali totius corporis concuſſione, agitationeque ab expultrice facultate partium ſenſibilium, conante foras expellere humores noxios, oborta. Diſtinguitur a tremore, quod tremor ſit unius tantum membri vibratio, rigor totius corporis. Ab horrore, quia hic ſit totius cutis & rigor totius corporis. Ceterum dicemus hoc paulo poſt accuratius. Rigor quandoque fit citra ullam febrem, plerumque cum febre una: absque febre rigorem concitari docuit Gal. *in lib. nuper citato cap.* 7. & *in Sect.* 2. *de cauſ. ſymptomatum cap.* 5. atque *in lib. de inæquali intemperie cap.* 8. qui contra antiquos fieri absque febre rigores demonſtravit. Viditque ipſe Alexandriæ juvenem citra febrem ex dactilorum immaturorum eſu, quippe ex humore craſſo venas obſtruente, riguiſſe. Antiquis vero cognitum haud fuit, citra febrem corpora rigere. Non tamen Hippocrati, cum *in primo libro Epidemior. Comm.* 3. *a*) *text.* 22. de uxore Epicratis hoc aperte ſcripſerit, dicens: *Epicratis uxor, quæ ægrotabat apud Archegetem inſtante jam partu, rigore correpta eſt, non incaluit, ut ferebant, poſtridie eadem erant.* Datur itaque rigor citra febrem, qui a Galen. *in Sect.* 6. *Comm* 3, *text.* 9. rigor non potens calefieri & a Græcis *anechtermeton* nuncupatur, veluti ille, qui poteſt calefieri, quippe quem febris ſubſequitur, validus concutiensque ac morbidus dicitur. Sed quomodo cum a frigore, tum ab horrore rigor diſtinguatur. Galen. *in libr. nuper citato de trem. palp. convulſ. & rig. cap.* 6. his verbis expreſſit, dicens: *In ægrotantibus ſane non idem videtur cum eo, quod eſt horrere, aut frigere.* Dicimus igitur ſubinde acceſſionis inſultum, huic ſane cum rigore, alteri cum horrore, alii cum frigiditate ſola oboriri, & in omnium Medicorum commentariis idem uſus verborum exſiſtit. Ita cum quis cum nulla concuſſione corporis & agitatione perfrigeſcit, non hic riget, verum ſi affectus rigor appellari debeat, inæqualem & præter voluntatem motum ei accidere oportet, quod ſi non accidat, ſed cutem quidem inæqualiter commoveat, perfrictionem nominant: ſin autem hanc quidem perturbet, quatiatque per quoſdam inſultus, corpus autem totum non commoveat, horrorem nominant,

A tremore & horrore quomodo diſtinguitur.

Perfrictio & horror quid.

a) Ægr. 5. pag. 979.

minant, ut hic cutis solius affectus talis exsistat, qualis totius corporis rigor. Causæ rigorum sunt primo immoderata cum caliditas tum frigiditas. A calore immodico & frigore confertim corpus alterari horrore & rigore, ii, qui balneum nimis aut calidum aut frigidum ingrediuntur, probe sciunt, & a Galen. *in lib. secundo de caus. sympt. cap.* 5. demonstratum est. Ex quo merito ab Hippocrate a) scriptum est: *Ulceribus frigidum quidem mordax cutem obdurat, dolorem insuperabilem facit, & rigores febriles.* Quidam etiam ex vehementi timore horrent. Veluti alii tremunt ab ulceribus & abscessibus suppurantibus, nec non rigere corpora aliquando ab inustione & sectione, Gal. *in Sect.* 6. *Epid. Comm.* 3. *text.* 19. nobis prodidit: cum dicit. *Sed ab his causis rigent, tanquam ab aliquo acri sensibilem carnem lædente.* Ex quo merito præcipuas rigorum causas, biliosos, acres humores *Galenus* statuit. Hi enim admodum sensibiles partes mordicantes, sunt in causa, ut calor naturalis ad ipsos quidem ejiciendos, magno impetu exsurgens, motum illum inæqualem concussivumque in toto corpore efficiat, quod Gal. *in Sect.* 2. *sympt. caus. cap.* 5. docuit. Hujusmodi rigores clare apparent in febribus biliosis, omniumque maxime in iis, quæ intermittunt. In quibus idem, quando humores biliosi tenues admodum mordaces extra venas expulsi ab omnibus sensibilibus particulis continuatim expellantur, quippe ab hac in aliam partem, atque ab illa in aliam, quousque humores, vel ad cutim ferantur, per ejusque poros, scil. per sudorem vacuantur, aut ad stomachum pervenerint, ex quo vomitu rejiciuntur, aut ad alvum, per quem foras demittuntur. Hinc rigores biliosæ vacuationes sequi solent. Quod a Gal. *in lib.* 6. *Epid. Comm.* 2. *in text.* 6. hisce verbis scriptum est: *In sermonibus de rigore ostensum est amaram bilem, quæ cum impetu per sensibilia corpora ad excretionem fertur, consequi rigorem.* Rigor vero hujus est generatio. Acres enim ac infesti humores a venarum expultricibus pelluntur extra ad partes, a quibus non minus ii expelluntur, cum has ipsorum acrimonia infestet, & excitet expultricem, vicissim in alias, hæque in alias, quousque aut nuper dictum est, ad cutim, aut ad stoma-

Rigorum causæ.

A biliosis & acribus humoribus.

Cc 2

a) Lib. 5. Aphor. 20.

ſtomachum, aut ad ventrem venerint, & dum conantur partes læſæ humorem expellere, calor naturalis ad eas, ut opem ferat, evocatur. Ex quo extremæ partes algent eo deſtitutæ. Finitaque humorum expulſione, quod eſt ubi ad cutim, aut ad alium locum extimum, per quem excerni poſſint, deventum ſit, rurſum calor foras effertur. Quo tempore extrema denuo incaleſcunt, multoque magis ſi calor naturalis robuſtus fuerit. Quo prælanguido exſiſtente tarde & parum incaleſcunt. In hac itaque humorum expulſione fit illa corporis totius inæqualis concuſſio ac vibratio, quæ rigor eſt. Dumque fit hæc, extrema calore intus recurſo frigeſcunt. Hinc dum rigent corpora, una etiam frigent. Quare rigores ab acribus humoribus concitantur. Quandoque vero fiunt ab humore craſſo venis obſtruente. Cujuſmodi fuit ille, quem Gal. Alexandriæ in juvene obſervavit, de cujus ſane rigoris generatione, *in nuper citato lib. cap.* 6. Galen. ita habet: *Nunc autem naturalis caloris vi impedita rigor occurrit; cupit enim tanquam nec ſubſtantia nec robore oblæſus tum expandi, tum in omnes partes corporis diſtribui. Prohibitus autem & vi in altum repulſus ad proprium principium refugit: Cum autem ibidem manere nequeat (nam ſubſtantiæ ſemper mobili loco conſiſtere mos eſt.) ſeſe ligans ac veluti in unum congregans, æqualiter ſane non intro libero motu protenditur. Sed vehementi latione utens, & veluti a carcere exſiliens nonnunquam inſurgit motu adverſus ea, quæ tranſitum ipſius occupant; illa ſane impetuoſa cobibetur, totum autem corpus cum incidit, perturbat. Nam præter alia etiam vaporoſus nunc redditus, dum illiditur in ea, quæ obſiſtunt, intro rurſus reſilit, ſeu ictu repercuſſus ac iterum ad principium revertitur. Inde rurſus erumpens incidit violentius, iterumque reſilit etiam in hoc illapſu, idque frequenter per ſucceſſionem fit, quamdiu noxa perſeverat.* Incipiunt vero rigores a dorſo & lumbis, quod Hipp. *in Sect.* 5. *a*) *Aph.* 62. ita habet: *Rigores incipiunt mulieribus quidem ex lumbis magis, & per dorſum ad caput, ſed & viris parte corporis poſteriore magis quam anteriore. Velut ex cubitis ac femoribus. Sed et cutis viris rara. Hoc quidem pilus indicat.* Sed hæc ſatis pro rigorum illuſtranda notitia, nunc ad ipſo-

Ab humore craſſo.

Rigorum prædictio.

a) Aphor. 69.

ipſorum prædictionem, quam ſane primum a bonis rigoribus venemur. Boni itaque rigores ſunt eorum, qui in febribus obſervantur, periodici, febriumque propria qui ſunt ſymptomata. Periodici, qui aut quotidie aut alternis diebus aut ternis, omnes ſalubres, febres intermittentes antecedunt, quas omnes periculo vacare Hipp. *in lib.* 4. *Aph.* 43. tradidit, eoque magis, quo major eſt intermiſſio, & quo minus eſt moleſtiarum tempus. De his enim in *Aph.* 63. ait: *Quibus quotidie rigores fiunt, quotidie febres ſolvuntur.* Cum enim, ut Gal. docet in Commento, per omnem corporis habitum mota rigores accidant, atque ideo ſingulis acceſſionibus expurgetur, atque evacuetur, non absque ratione ad infebricitationem pervenit talium febrium intermiſſio. Hoc igitur eſt, quod nunc dictum eſt ab eo; quotidie rigores fiunt, quotidie etiam febres ceſſant, ſic videlicet ſi & per tertium diem vel etiam per quartum. Quod ſcilicet fieri videtur & in tertianis, & in quartanis circuitibus, in quibus febres ſolvuntur, & rurſus redeunt, quarum proprium eſt, ut cum rigore redeant. Omnium vero optimi ſunt rigores judicatorii optimi. Cujusmodi ſunt, qui febribus ſuperveniunt continuis in aliquo dierum judicatoriorum, cum ſignis concoctionis, a quibus aut ſudores optimi copioſi, aut vomitiones, aut alvi dejectiones aut ſanguinis e naribus eruptiones ſuccedunt, atque ex ipſis febres aut prorſus tolluntur aut maxime minuuntur. De quibus Hippoc. *in quarto lib. Aph.* 58. ait: *A febre ardente habito, rigore ſuperveniente, fit ſolutio.* Duo vero optimi rigoris videntur eſſe propria, primum, ut corpora a rigore maxime incaleſcant, idque fieri triplicem ob cauſam, ut Gal. *in libr. de trem. palp. rigore cap. ult.* docuit, primo quia calor naturalis ab ambiente repreſſus in altum colligitur, ut particulis conantibus noxios humores expellere, opem ferat, atque deinde, ut *in Sect.* 3. *lib. de temp.* docuit, humore intus exiſtente enutritus & auctus, totus vehementer foras expanditur. Secundo quod calor ob violentam illam ad partes corporis permanſionem, motionemque non parum accendatur, veluti lapides ferrumque ex mutuo contritu atque aſſiduo motu valde incaleſcunt. Demum calor dum ex alto redit, ferventis aliquid humoris ſecum ducit, quo incaleſcit corpus.

Rigores boni quinam.

Rigoris optimi quænam propria.

pus. Quo vero corporis nativus calor fuerit robustior, eo corpus a rigore calidius fiet, & quo minus fortis eo minus est calidum. Hinc corpora probe calefieri a rigoribus, bonum est, qui naturam firmam ac viribus potentem significet, veluti e contrario, ut paulo post videbimus, quum nihil aut parum incalescunt, ex rigoribus pessime eos se habere naturamque prælanguidam testatur. Quare a rigore corpora maxime calefieri, quocunque fiat modo, optimum erit. Quod in omnibus, a quibus cum optimæ vacuationes, tum purgationes fiunt, observatur. Alterum est optimorum rigorum proprium, quippe quod optima aut evacuatio aut purgatio succedat. Addamus quoque, quæ aut febrem prorsus tollat, aut saltem diminuat. Quales sane in multis ægrotis Hippoc. observavit, quippe in uxore Epicratis, quæ apud Archegetem decumbebat, in Charione, in Larissæ Virgine, in sorore apud Timeneum decumbente, Philistide. De Epicratis uxore *in primo Epidem. a) Comm.* 8. *text.* 22. ait: *Die decimo quarto superriguit, febris acuta. Quintodecimo vomuit biliosa, flava, subcrebra, sudavit, libera febre, sub noctem non febris acuta, urina crassa cum candido sedimento.* Et de Charione *in lib.* 3. *Epidem. b) Comm.* 2. *text.* 2. *septimo superriguit, febris acuta, per totum corpus sudavit, judicatus est, & eodem modo postea in recidiva, septimo decimo superriguit, febris acuta, sudavit, febre est decretorie liberatus:* & de Virgine Larissæ *Epid. c)* 3. *Sexto ex naribus largiter multum fluxit, inhorruit, ac mox sudavit toto corpore multum & calidum, sine febre est judicata. In libr. vero quarto Epidemior. d) text.* 83. meminit sororem, quæ erat apud Timeneum cum rigore judicatam: & *e) in Sect.* 7. *quoque libr. text.* 66. philistidem Eraclidis uxorem eodem modo cum rigore judicatam. Aliquando in sanguinis profluvio rigor est bonus. De quo *in Sect.* 3. *Prorrhet. f)* 168. legitur: *Quibus in principio largum sanguinis profluvium, rigor fluxionem sistet.* Neque immerito aliquando ex *immodica vacuatione* calore toto una cum sanguine intus recurrente. Nihilominus in morbis hujusmodi rigores longitudinem prænuntiant, nam ut Gal. ait *in Comm. Ubi morbum non*

a) Ægrot. 5. p. 479. *b)* Ægrot. 5. p. 1072. *c)* Ægrot. 12. p 1110.
d) Text. 25. p. 1131. *e)* Lib. 7. Epid. text. 130. p. 1239.
f) Lib. 1. text. 150. 151.

non sedaverit sanguinis eruptio, exceperitque eam rigor, utrumque longum redditur ex eo, quod corpus difficulter calefiat: Aliquando etiam decretorie per tremores judicium declarant, ut *in Coacis præsagiis* 1. *libr. Comm.* 1. *text.* 27. habetur, atque hi boni censentur rigores in morbis. Mali vero e contrario sunt, a quibus primo corpora minime incalescunt aut parum, quod naturam prælanguidam significent, de quibus in 1. *Prorrh. a*) scriptum est. *A rigore refrigeratio non recalescens, malum.* Idemque *in secundo libro* habetur, quod, ut Gal. scribit in Commen. caloris exstinctionem significat, quod in muliere in foro mendacium decumbente Hippocr. observavit. Sunt etiam perniciosi, quos aut nulla sequitur vacuatio bona, aut mala, meritoque dicuntur Critici, sed mali, qui non judicant. De iis Gal. *in Sect.* 2. *Prorrhet.* scribit: *Nam qui universaliter de rigore intexellerunt, perpetuo eos meminisse oportet, quod si vel tertio vel quarto die fuerit, talium febrium peculiare est symptoma. In morbis vero postea apparens, si judicationem non intulerint, deterrimum exsistit.* Deterrimi sunt, qui cum mala aliqua excretione apparent, quod sint ex judicatoriis non judicantibus, qui aut mortalia, ut Gal. affirmavit, aut judicii difficilis esse solent. De quibus in Sect, 1. *Pror. c*) 31. *Si ex perfrictioni sudantes non recalescant, malum; ex his quoque laterum æstus, cum dolore rigor superveniens, malum.* Sudores vero malos esse cum frigidos omnes, tum maxime partium superiorum, tum copiosos minime februm tollentes. De his Hippoc. *in primo Epid. d*) *Com.* 3. *Text.* 28. de uxore Dromedai scribens, ait: *Tertio die circa meridiem superriguit. Febris aucta. Urinæ eædem: hypochondrii dolor: fastidiosa ac nauseabunda, nox molesta, non dormivit. Sudavit per totum subfrigida.* Et Mulier *e*) quæ in foro mendacium decumbebat, itidem sæpius ante morem riguit, & cum sudore frigido. Copiosus quoque etsi non frigidus, crudo exsistente morbo, neque febrem neque symptomata tollens, lethalis est; præcipueque si aut die sexto aut octavo conspiciatur. Cujusmodi observatus fuit ab Hippocr. in eo, qui incalescens cœnavit. De quo *in primo Epidem. f*) *Comm.* 3. *Tex.* 79. Hippocr. *Octavo riguit febris acuta, sudavit multum, febre carere*

Rigoris mali.

Deterrimi.

a) Text. 65 *b*) Lib. 3. Epid Agrot. 12. p. 1080. *c*) Lib. 1. text. 66.
d) Aegrot. 11. p. 987. *e*) Lib. 3. Epid. 12. p. 1080. *f*) Aegr. p. 988.

re visus est, non multum dormivit, a somno frixit. Qui die undecimo obiit: Et in Coac. præsagiis a) legitur: *Qui subinde exsudant & rigent, lethale est.* Quare rigores omnes mali sunt, quos aut nulla vacuatio, aut mala subsequitur. Qui ad febrem vero spectant, deterrimi sunt, febrem non tollentes, aut non minuentes. Quod apud Hipp. legitur *in Sect.* 4. *Aphorism*, 56. hisce verbis. *Febricitanti rigor superveniens, febre non deficiente, malum.* Omnium vero maxime ex aliqua copiosa vacuatione si id fiat, ut Galen. *in quarto libr. Aphor.* 46. meminit, ita dicens: *Nam si aliqua evacuatio rigorem subsequatur, quæ nullam febris facit intermissionem, propter utrumque dissolvi hominem verisimile est, & quia vis imbecilla ferre non potest rigoris agitationem, & quia ab evacuatione dissolvitur.* Quod si vires prælanguidæ fuerint ex morbo, hujusmodi rigorem lethalem esse, Hipp. *in eo lib.* 4. *Aphoris. b)* ita scripsit: *Si rigor incidat febre non deficiente, ægro jam debili, lethale est.* Omnes enim rigores quicunque fuerint prælanguentibus viribus, sunt perniciales, quoniam exstinctionem nativi caloris nobis indicant. Cujusmodi intellexit auctor Prorrhet. *c) in* 1. *Prorr. text.* 57. cum dixit: *Refrigeratio cum rigore non recalescens, malum.* Et *in sect.* 2. *lib. d) post oculorum perversionem in febre laboriosa rigor superveniens mortem fatetur.* Forte & de his Hippoc. cum *in lib.* 7. *Aph.* ait: *Ex multa potatione rigor & desipientia, malum.* Rigent enim, auctore Galeno, ubi calor multitudine exstinguitur. Cognoscuntur etiam rigores deterrimi, qui sunt ex aliis malis signis vel ante ipsos, aut una cum ipsis apparentibus, aut quæ postea apparent. Cum malis enim in febribus continuis perpetuo timendi sunt. De quibus Hipp. *in Sect.* 1. *Epi. e)* scribit. *At, cum febres ardentes inciperent, annunciabant, quibus exitium impenderet; siquidem statim ab initio febris acuta eos corripiebat, a qua superrigebant, insomnes erant, graviter angebantur, sitibundi, fastidiosi.* In phreniticis, in quibus albæ urinæ aut fœces apparent rigores sunt perniciosi, ut *in Sect.* 1. *Pror. f) text.* 13. scriptum est. Scribitur etiam *g) in Sect,* 2. *lib. text.* 29. *cum rigore non agnoscere familiares, seu ignorantiam, malum esse: itemque & oblivionem.* Gal. *in Comm.* ex in signi refri-

Cum viribus prælanguentibus lethales.

Rigores deterrimi unde cognoscuntur.

a) Text. 10. b) Aphor. 46. c) Text 65. d) Lib. 1. Epid. Sect. 2. p. 954. inter D. et E. e) Lib. 1. Epid. Sect. 2. p. 954. inter D. & E. f) Lib. 1. g) Lib. 1. Prorrh. in text. 64.

refrigeratione & victum esse calorem judicandum: & postea scribatur *a*): *Æstuosi rigores quadantenus perniciosi, flammans quoque cum sudore facies in his, mala.* Et postea *tex. b*) 56. etiam de hujusmodi rigoribus scribit: *In oculorum perversione cum febre & lassitudine rigor perniciosus. Comatosi in his male habent.* Et *in primo Coacorum praesagiorum c*): *Rigores, quibus multa in somnum inclinatio inventa est, utcunque lethales, quod si cum iis facies flammæ in modum exardescit cum sudore, malignum est.* Et postea *d*) *malignos esse rigores* scribit, *torporem inferentes.* Quod exstinctionem caloris denotent. Et postea *e*): *E rigore cum capitis dolore exsolutiones, lethales sunt.* Quod significent cerebrum insigni phlegmone teneri. Quare ex aliis symptomatibus malis augetur malorum rigorum judicium. Quemadmodum quoque intellexit auctor *Coacorum præsagiorum f*), cum ait: *Quibus rigor in noctem incidit, tumque affictantur magis & sine somno agunt, multum exæstuant.* Aut quod *in 3. lib. Pror. g*) *tex.* 27. sic clarius legitur: *Supervenientes rigores & nocte magis quodammodo exacerbantes cum vigiliis & venarum agitationibus in somnis, atque urinæ præter arbitrium excernentes, in comatosas aliquando finiunt convulsiones.* Sed dicamus nos lethales esse hujusmodi rigores cum eis malis signis conspectis. Quare in acuta febre rigores cum signis malis, judicium exitii augent. Sunt etiam pravi ex *Coacis præsagiis h*), rigores continui, aut frequentes: qui aut interni visceris suppurationem indicant, aut frustra tentatam Crisin, aut denique nativum calorem exstingui. Cujusmodi fuere in muliere in foro mendacium decumbente, cujus historia illustre satis nobis erit exemplum ad illustranda ea, quæ de exitialibus rigoribus hactenus diximus. Cum hæc sæpe in eo morbo riguerit, atque semper cum signis perniciosis. Quam quidem Hippocr. *in libro tertio Epidemiorum i*) *text.* 9. hisce verbis est complexus: *Mulierem, quæ decumbebat in mendacium foro, primum enixam cum dolore masculum, corripuit febris. Initio statim siti-*

Rigores exitiales.

a) Lib 1. Prorrhet. 67. *b*) Ibid. 89. *c*) Text. 7. *d*) Text. 14. *e*) Text. 22. *f*) Text. 20. *g*) Lib. 1. Prorrh. 101. *h*) Text. 9. 10. *i*) p. 1080. Ægr. 12.

sitibunda cor illi dolebat, fastidiosa, lingua arida, venter turbatus tenuibus paucisque, non dormivit. Altero die aliquantulum riguit, febris acuta, modicus secundum caput & frigidus sudor. Tertio cum dolore dejecit alvus cruda, multa, tenuia. Quarto subriguit, omnia irrita sunt in somnis. Quintum diem laboriose transegit. Sexto eadem erant, alvus reddidit humida, copiosa. Septimo superriguit, febris acuta, sitis ingens, se jactavit, sub vesperum per totum corpus sudavit frigidum: frigus partium extremarum, nec redibat illis calor. Iterumque nocte superriguit, extremitates calorem non recipiebant, non dormivit, nonnihil deliravit, statimque ad mentem rediit. Octavo circa meridiem rediit calor, sitibunda, comatosa, fastidiosa: Vomuit biliosa, pauca, substava. Nocte graviter se habuit, nihil quievit, multum affatim minxit inscia. Nono omnia fuerunt remissa. Sub vesperam comatosa, aliquantulum superriguit, vomuit amara, biliosa. Decimo rigor, febris exacerbata est, nihil dormivit: Mane multam, in qua nihil subsideret, reddidit urinam, extremæ partes receperunt calorem. Undecimo virulenta biliosa vomuit, non multo post riguit, rursusque extremæ partes frigescebant. Sub vesperam rigor, sudor frigidus, multum vomuit, nox gravis fuit. Duodecimo vomuit multa, nigra, fœtida: singultus multus, sitis laboriosa. Decimotertio nigra virulenta vomuit, rigor: Circa meridiem muta. Decimoquarto die sanguis de naribus. Defuncta est. Huic perpetuo venter erat lubricus, horrebat. Sed tempus est, ut quædam etiam de prædictione ab horroribus subjiciamus.

CAP. XI.

De horroribus, & ipsorum prædictione.

Horror quid. Horrorem affectum esse pravorum humorum per cutim discurrentium. Gal. *in* 1. *lib. de humoribus text.* 17. docuit. *Hic vero affectus motus inæqualis, sive concussio totius cutis est, veluti rigor totius corporis. Ab horroreque ex hoc distinguitur, atque etiam quia horror est motus parvus, vehemensque, ac magnus rigor.* Ex quo merito horrorem parvum rigorem plures fe-

fecere: Gal. *in lib.* 2. *de diff. feb.* dixit medium esse inter rigorem & frigefactionem. Fiunt horrores ab omnibus caussis rigorum, quippe observamus in balneis horrores cum a calido tum a frigido, ab humoribusque commordentibus ad cutim motis. Ex Gal. *in* 7. *Aphor.* Omnes enim mali ſucci plenos, cum vehementer calefiunt, horrore vexari Gal. *in* 6. *Epidem. comment.* 3. *text.* 67. tradidit. Calefiunt enim cum in febribus ex febrili quidem calore, tum in phlegmone. Hinc ex interna phlegmone vel etiam hos concitari *in lib.* 2. *Prorrheticor.* a) *text.* 42. scribit, præsertim ii, qui celeriter transmutantur, uti ægri etiam implacidi sint: sed nedum a febribus, sed quovis modo humores commotos horrores concitari, Gal. *in Sect.* 2. *de caus. sympt. cap.* 5. ita scripsit: *Ac mihi quidem sic videtur. Eundemque hominem sicuti quiescentem quidem solam inæqualitatem sentire, ita motum horrore & excercitatum rigore concutiente urgeri.* Et paulo post: *Jam aliquos, qui cruditate laborarunt, scimus, cum quievissent, nullo affectos dolore: Cum balneum fuissent ingressi, aut in sole stetissent, excrementa, que prius quieverunt, calefaciendo, attenuando, ac in spiritum vertendo, ad motum excitant, quemadmodum ex animi affectibus ira.* Ubi vero excrementa, ut pituitosa aut biliosa acria sint, cujusmodi ex præexcellenti putredine fieri solent, ad cutim mota atque discurrentia horrorum ægrotis sunt in caussa. Sed his præmissis ad prognosticum. Horrores primo statuamus nunquam bonos, continuis febribus succedentes, iis exceptis, a quibus continuæ febres intermittere cœperunt, boni enim hi sunt, veluti si etiam in ardentibus febribus, qua hora fiebat exacerbatio, frigus, horror aut rigor appareant, indicio enim sunt, naturam prævalidam esse, pravosque humores expellere a venis foras. Optimi quoque sunt judicatorii boni, qui concocto quadantenus morbo apparent, ubi bona quæpiam vacuatio aut purgatio successerit. Quod in Larissæ virgine Hipp. vidit, de qua *in lib.* 3. *Epid.* b) *comm.* 3. *text.* 83. ita scripsit: *Sexto die ex naribus multum fluxit, inhorruit & mox sudavit in toto corpore multum, & ca-*

Unde.

Horrorum prognosticum.

Horrores boni.

Optimi.

a) Lib. 1. 75. b) p. 1110. Ægr. 12.

& calidum, sine febre est judicata. Apparentibus itaque coctionis signis, simulque & aliis judicatoriis signis, si horreant ægri, bonum; Criticas enim vacuationes atque purgationes præcedere solent: De quibus *in Sect.* 1. *Coac. præs. com. tex.* 19. *Inhorrescentes anxii, lassitudine pressi, lumbis dolentes, in profluvium alvi incidunt.* Non particulatim, ut nos putamus, sanguinis eruptionem denotant, sed generatim criticam perturbationem, veluti & auctor Prorrheticorum *a)* ait: *Qui ab horrore simul criticè sudarunt, postridie vero ubi inhorruerunt, præter rationem vigilent, eos sanguinis eruptionem incursuros, puto.* Quod quicquam certi non habere Gal. *in Comm.* affirmavit. Quare boni tantum horrores sunt, a quibus continuæ febres intermittere incipiunt, atque judicatorii boni. Mali vero sunt primo, qui purulentos ac tabidos explicant, judicatorii mali, atque ubi in principio pestiferorum morborum fiunt. Qui cum propter maximam humorum pravitatem, atque ob naturæ infirmitatem fiunt, tentantem movere humores, at nequentem. Quod clarius explicare videntur, ubi ab horroribus parum incaluerint. De quibus Hipp. *in* 3. *lib. Epid. com.* 3. *b) text.* 69. scribit: plures eorum, qui febribus pestilentibus laborarunt, horruisse: ait enim: *Horrebant, & sub mortem delirabant.* Quod in Critone, qui tertio die ex tumore pestilenti interiit, observatum est, de quo Hipp. *in* 1. *epid.* 3, *c) text.* 26. ait: *Decubuit eodem die horrescens, fastidiosus, parum calens:* Eodem quoque modo scripsit *in lib.* 7. *Epid. d) text.* 39. Aristocratem, qui die tertio ex carbunculo pestilenti est defunctus, principio horruisse. Ex judicatoriis malis, qui ex Gal. aut difficilis sunt judicii aut lethales. Cujusmodi est ut *in Sect.* 7. *Aphor.* 4. Hipp. ait: *a sudore horror, non bonum:* Et auctor Prorrh. *e) in* 2. *lib. text.* 30. *Ex lumborum dolore ad os ventriculi recursiones febriles cum horrore, aquosa tenuia & multa revomentes, mente aberrantes, voce privatæ, nigra vomentes, moriuntur.* Et *in Sect.* 1. *Coac. præs. com.* 1. *text.* 8. *Qui frequentibus e dorso levibusque horroribus desudant, difficili morbo laborant.* Ex quibus colligitur horrores, qui vomitus

Mali.

a) Lib. 1. 149. *b)* Pag. 1089. G. *c)* pag. 984. Ægrot. 9. *d)* pag. 1222. Text. 52. *e)* Lib. 1. 83.

tus malos & exitiosos sequuntur, esse judicatorios malos, qui ut dictum est a Gal. *in* 7. *Aph.* 4. aut sunt difficilis judicii, scilicet ubi non adsunt signa lethalia; aut lethales, ubi unum aliquod lethale illuxerit signum, ut in ea adducta oratione apparet, in qua delirium, vocis defectio, & nigra excrementa vomitu excreta. In *Coacis vero præsagiis a*), difficiles esse illos horrores, qui sæpius fiunt, id est, crebros seu frequentes, quique etiam celeriter permutantur. Quod *in Pror. b*) *lib.* 2. *text.* 42. ita expressum est: *Ex dorso frequentes horrores, celeriter in aliam transeuntes conditionem, implacidique urinæ interceptionem cum dolore indicant.* Quod recte magis *in Coaco* nuper citato præsagio declaratur, cum legatur ibi: *difficiles sunt; etenim urinæ suppressionem & laboriosum morbum significant, atque iis tenuis sudor obortus, pessimus.* Sed de lethalibus hisce horroribus Hippoc. *in* 3. *lib. Epidem. comm.* 3. *c*) *text.* 65. ita scribit: *Omnes hæ cum multa turbatione erant conjunctæ. Ventres enim plerisque turbati, horrores, sudores non decretorii, cum urinis multis supra potum, nullam concoctionem & crassitudinem habentibus.* Quales Hippocrat. *d*) vidit in muliere apud frigidam aquam in Thaso decumbente; atque tales sunt horrores decretorii mali, qui cum signis lethalibus perpetuo exitium portendunt. Demum sunt horrores quoque mali, qui nedum febre non tolluntur, sed cum pessimis apparent vacuationibus, de quibus *in* 1. *Coac. præs. comm.* 1. *text.* 36. scribitur: *Lassitudine fracti cum horrore, cum exsudaverint judicii modo & crealuerint celeriter, malum, tum alias tum si eo tempore sanguis e naribus stillaverit, tabisque indicia*: Quos in maxima & gravissima illa tabe, quæ plurimos peremit, crebros apparuisse. Hippoc. *in* 3. *Epid. comm.* 3. *e*) *text.* 66. scripsit, de quibus ait: *Horrebant & sub mortem delirabant.* Sed non satis sunt crebri horrores ad suppurationem & tabem exinde denotandam, sed alia quoque signa desiderantur, nimirum anhelitus difficultas, febris assidua, quæ noctu augetur, cum

Lethales.

Quando suppurationem & tabem denotant.

a) Loco modo allegato. *b*) Lib. 1. 75. *c*) P. 1089. B. *d*) Lib. 3. Epidem. p. 1096. Ægr. 2. *e*) P. 1089. C. D.

cum sudoribus & tussiendi cupiditate, dolore, atque aliis signis, quibus Hipp. *in 2. lib. Prognost. a) text.* 60. purulentos cognosci docuit. Sed tamen in febre continua aut cum phlegmone interno, vel materia in pulmonibus putrescente, perpetuo indicabunt suppurationem seu purulentiam horrores multi, frequentes, inordinati cum dolore & respiratione difficili. Quod *in Coacis præsagiis b)* scriptum videtur, cum legatur: *Frequens horror & difficultas spiritus in doloribus, tabis indicia sunt:* quatenus indicant pus, & ab eo tabem futuram. In sputis enim sanguinis malignis, aut ubi humores in pulmonibus, aut inflammatio in suppurationem vertitur, horrores inordinati, & tusses sunt. Qui membranis pulmonum aut thoracis a putri humore acri reddito commotis fiunt.

Cap. XII.

De prædictione a torporibus ac paraplegiis.

Torpor quid. Per torporem affectum quidem alias intelligendum diximus facultatis animalis cum sensus motusque difficultate, & aliquando quendam obtusum sensum & motum partis alicujus.

Unde. Hujus causa est, ut docuit Gal. *in 1. de caus. symptom. cap.* 5. obstructio, seu incrassatio, seu obscuratio nervorum, quibus causis spiritus impeditur, perinde enim nervi a frigidis crassisque humoribus solent obscurari, ut luto aqua & nubibus aër obscuratur; aut qualitas frigida aut exterior aut interior. In febribus vero has quoque habet causas, a quibus torpescere partes solent, quippe phlegmonem, scirrhum, luxatas intro vertebras, quibus nervi compressi obstruuntur, seu angustiores ad meatus redduntur. Illius vero, quippe animalis facultatis affectus cum motus & sensus difficultate, causæ exsistunt cerebri refrigeratio tum positiva, ut ajunt, tum per exstinctionem caloris nativi.

In morbis quid portendit. Sed torporum causis perspectis, quid in morbis portendant, videamus, quando in sanis apoplexiam prænuncient: de quibus *in Coacis præsagiis c)* ita scriptum est: *Tor-*

a) P. 42. lin 25. & seq. b) Text, 17. c) Text. 476.

Torpores & sensus privationes præter consuetudinem ortæ futuras apoplexias denunciant, Et paulo post, *a)* ait: *Apoplecticis perfrictiones & torpores, pravum indicare.* Ceterum in febribus continuis perpetuo torporem malum, omniumque maxime mentis, quem ignaviam appellant. Hi enim in acuta quidem febre plane sunt perniciales, cum ex cerebri refrigeratione, aut caloris nativi extinctione proveniant, utrumque enim perniciale est. A rigoribus torpores malignos dici voluit auctor *Coac. præsag. lib.* 1. *text.* 14. cum dixerit: *Rigores multi torporem inducentes, maligni.* Item *in b) lib.* 3. *text.* 16. torpores animi seu ignaviam in phreniticis esse exitialem prodidit; neque immerito, cum aut refrigerato cerebro in phrenitide, quod perniciosissimum esse signum alias ostendimus, aut extinctione caloris nativi fiat. Eodem modo in *lib.* 1. *c)* damnat torporem cum surditate, a qua prodeant stillæ sanguinis e naribus. Quod nos nedum difficile quippiam, sed prorsus exitiosum affirmamus. Nec minus in aliqua phlegmone interna, ignavia mentis perniciosa esse videtur, quæ tantum a flammeo calore, discusso nativo calore, fiat. De qua forte etiam *in lib.* 3. *Coac. præsag. d)* ait: *Dolor in pectus firmatus cum torpore, malus in febre.* Ex inflammatione etiam interna, neque resoluta, neque suppurata, neque per exspuitionem solum, perniciosum est, torpentes ægros videre. De qua forte *in lib.* 7. *Coac. præsag. e) Sect.* 2. *text.* 13. ita scriptum est: *Ex angina citra judicium hypochondrii dolor, cum impotentia & torpore, insidiose occidit, etiamsi valde modeste habere videantur.* Quare mentis ignavia seu animæ torpor in acutis morbis perpetuo lethalis erit. Alicujus vero partis corporis sensum, & motum obtusum reddi, qui affectus torpor est partis cujuspiam corporis, nunquam bonum, nisi critice aliquando appareat, morboque concocto. Non enim impossibile est, critice humorem a venis ad nervos transmissum, torporem iis partibus inducere, quæ hisce nervis, utuntur, veluti & tremorem aliquando videri criticum superius fuit demonstratum. Sed hoc raro contingit, et ex signis criticis facile cognoscitur. Eodem modo paralysin, seu paraplexiam, seu particularem apoplexiam

Mentis torpor quando omnium maxime malus.

Torpor alicujus partis corporis nunquam bonus.

a) Text. 478. *b)* Coac. præs. 91. *c)* Text. 203. & 334. *d)* 315. *e)* 374.

xiam judicabimus; quas in morbis quandoque utiliter concitari, humore a venis protruso, aut ad spinalem medullam, aut ad partium particularium nervos, quibus obstructis paralysis fit; sed ubi cerebri vitio fit in acutis morbis, id plane est perniciosum, propterea in vulneribus nuper illatis, ubi partes aliquæ resolvuntur, haud procul abesse exitium prædicant. Minus periculosum post apoplexiam aliquas partes motu privari, quas proprie Hipp. paraplexias vocare solet. Fit vero aliquando, ut materia paraplexias faciens, prout ab una ruit ad aliam partem, eas resolvat paraplectico modo, & has mutet in convulsiones. Quas mutationes auctor Prorrheticorum *lib.* 3.*Prorrh. a*) *text.*26. vidisse his verbis, meminit: *Quæ ex lumbis ad collum, caputque redundant, resolvuntque paraplectico modo, convulsiva & mentis vacillationem patientia, an & talia convulsione solvantur? Ex his varie ægrotant per ea profecti.* Hocque ex vario humorum motu fieri affirmandum est. Quod & Gal. fatetur se vidisse hisce verbis; *Nempe & semel ego ita affectum quendam, permutationemque varie sese mutuo excipientium symptomatum habentem vidi. Fiebant autem & illi hæc prægressis lumborum, collique, & capitis doloribus, manus tota ab his ægre tum sentiebatur, tum movebatur, sicuti & in dictione dictum est paraplectico modo, quum non esset exacta paraplegia, mox superveniens convulsio sensiliorem eam, atque ad motiones expeditiorem fecit, placata autem convulsione sensim rursum deterior reddebatur. Deinde rursus tum lumborum, tum colli, tum capitis dolore correptus, universam subitamque habebat paraplegiæ in manu adauctionem, atque rursus postea non parum convellebatur.* Quæ etsi verissima sint, tamen quicquam certi non docent, neque enim convulsio paralysi superveniens affectum solvit, neque contra. Quocunque modo ægroti ex acutis febribus paraplectici evadunt, perpetuo malum. Omnium vero maxime apoplexia, & in ægrotis & in sanis timenda erit, de qua Hipp. *in* 6. *Aphoris.* 51. ait: *Quicunque sani dolore capitis repente capiuntur, & statim muti fiunt, & stertunt, in septem diebus pereunt, nisi febris eos apprehenderit.* Sed de his affectibus, cum posterius seorsum acturi fusius simus, sermonem hunc claudemus, & quoniam linguæ resolutio

Paraplexia quid.

a) Lib. I. Prorrhet. 118.

tio ſeu defectio ſolet eſſe magni momenti ad venandum prognoſticum in acutis morbis, propterea de hoc ſymptomate ſigillatim quoque agendum duximus.

CAP. XIII.

De prædictione ex aphonia, id eſt, vocis interceptione, nec non ex aliis vocis differentiis.

Cum ex omnibus partibus corporis reſolutis ac torpeſcentibus, linguæ reſolutio, quam teſte Gal. *in* 1. *Pror. text.* 23. Græci aphoniam appellant, non parvi ſit momenti ad aſſequendam in morbis prædictionem, ideo de ipſa in præſentia agendum quoque duximus. Ceterum, quia aphonia vocis privationem ſeu interceptionem denotat, veluti vox tremula, clangoſa, acuta, querula ſeu plorabunda ejus vitium, idcirco, clarioris hujus ſymptomatis notitiæ cauſa, de voce pauca præmittemus, hæc enim aut prorſus tollitur, aut minuitur, aut vitiatur. Vitiatam vocem dicimus raucam, clangoſam, acutam, ſtridulam, interruptam, quam plorabundam vocant, querulam, lugubrem, tremulam, quæ omnes ſunt vitiatæ vocis differentiæ, veluti obſcura, balba ſeu balbutiens, tarda, imminutæ ſunt ſymptomata. Prorſus vero ubi ægri loqui non poſſunt, ſilentium, ſed proprie magis linguæ privationem, interceptionemque dicimus. Silentii vero nomine nedum ſublatam vocem, atque ægros voce defectos, ſeu mutos, intelligimus, ſed eos quoque, qui cum nullo vocis vitio teneantur, loqui tamen non volunt. Proinde ſilentium ac taciturnitas, quod cum affectum melancholicum declaret, merito in *prorrheticis a)* inſaniæ ſignum in multiloquis habetur, mutos vero ac voce defectos dicimus, qui loqui non poſſunt. Rauca vox & balbutiens, acuta, tarda, tremula, nulli eſt non cognita. Non uſque adeo nobis notum eſt, quæ clangoſa, ſtridula, interrupta, ſeu effracta, plorabunda, querula, lugubriſque dicatur. Clan-

Linguæ reſolutio.

Vocis vitiatæ quales differentiæ.

a) Lib. 1. 54.

Clangosa enim stridula, querula, plorabunda, ejusdem generis cum acuta esse videntur, quando teste Gal. *in lib. 2. Prorrh. text.* 12, cum siccatione vocificorum organorum, meatu angustiore effecto, in acutum maxime vox efferatur: nam acuta in morbis fit, maxime organis siccatis, aut siccatione asperæ arteriæ communicata, quæ, cum magis acuta sit, clangosa dicitur, & adhuc magis, querula, plorabunda, stridula. Arteria enim humiditate irrigata rauca vox editur, siccitate exarescens, primum quidem clara, deinde acuta redditur, quia in angustum coguntur vocalia instrumenta, hinc si magis adhuc intendatur siccitas, *klangodis* clangosa, ac stridula exauditur, qualis est gruum, aut qualis a gravi tono inchoata in acutam desinit. Alii intercisam, inæqualem & obscuram appellant, eique similem faciunt, quam temulenti edunt. Postremo aucta adhuc siccitate evadit lugubris, aut flebilis, aut querula, ac plorabunda, aut suspiriosa, cujusmodi flentibus pueris editur, quæ voces fiunt, ut nobis auctor est Gal. *in lib.* 6. *Aphor.* 49. eo modo quo luctuosæ, intercisæ, atque offensantes fiunt respirationes, quas Hipp. *a*) luctuosa suspiria vocat; quippe aut potentia ipsa fatigata, aut duritie instrumentorum, quæ causa est præcipua, aut ambabus causis concurrentibus, aut propter aliquam musculorum voci servientium similem convulsioni dispositionem. Effractas quoque ejusmodi esse voces dicunt, ubi videntur voces in faucibus confractæ eliso quodammodo spiritu. Quomodo & in follibus, qui musica organa spiritu implent, si imbecillior is est, qui folles movet sonus, interrumpitur. Ceterum jam satis circa hasce vocis differentias. Nunc priusquam ad aphoniam descendamus, brevi oratione prognosticum perstringamus. Omnes enim eæ voces vitiatæ in continuis acutisque febribus malæ sunt, omniumque maxime in phreniticis & in febribus ardentibus. In quibus summum vitæ discrimen minantur, cum maximam siccationem vocalium instrumentorum sequantur, & aliquando prælanguidam potentiam, aut disposionem convulsioni similem, quæ cum a siccitate fiat, pernicialis erit. Proinde auctor Pror. *b*) *in lib. 2. text.* 22. ait: *Vox acuta, clango-*

Voces vitiatæ quid in malis præsagiunt.

a) Aphor. Sect. VI. 54. *b*) Libr. I. 47.

gosa, mala est. Galenusque *in Comm.* tanto pejorem esse clangosam & plorabundam, quanto majorem indicant siccitatis affectionem. Antea de acuta *a) in text.* 10. dixerat: *Quibus vox acuta est, his hypochondria introtracta sunt.* Galenusque ait, *plerisque, qui in morbis vocem mittunt acutam, ad infernam sedem trahi hypochondria, septi transversi aut propter inflammationem, aut cum propter igneam caliditatem arescit, aut cum a pleura membrana inflammata, aut siccatione indurata trahitur.* Ex quibus colligito in morbis cum voce acuta, ubi intro hypochondria tracta sunt, esse perniciosum, quod si cum lethali aliquo alio signo fuerit, periculi judicium quoque una augeri necesse est. Utpote legitur *in lib.* 1. *Prorrhet. text.* 17. *Ex vomitu gravi, fastidiosoque, vox clangosa, oculique concretum pulvisculosum habentes, insaniam ostendunt, ut Hermozygæ uxori, quæ vehementer furens muta obiit.* Neque mirum, ut, posterius declarabitur, ab acuta clangosaque voce, postea morbo in pejus abeunte, mutos fieri, quippe aut a siccitate induratis, convulsisve vocalibus musculis. Meritoque hinc Auctor *Coac. præsag. b)* scripsit: *Acuta vox & lugubris, & oculorum obscuratio, convulsiones accersunt.* Quod indicent hæ voces maximam siccationem, a qua convelluntur partes nervosæ. Clangosam vero vocem, cum linguæ convulsione, vehementi insania, cum tremore, & duritie, prorsus esse pernicialem *in libr.* 3. *Coac. præsagiorum c)* memoriæ proditum est. De tremula vero voce *in lib.* 2. *Coac. præs. sect.* 2. *text.* 31. *d)* scribit: *Cum voce tremula alvi præter rationem solutio in iis longiore tempore corpus male habentibus, lethale.* Sed jam satis de prædictione ex voce vitiata ac imminuta. Nunc de iis scribamus, qui prorsus voce deficiunt; Græci *aphoniam*, & nostri vocis privationem, seu interceptionem appellant. Gal. *in primo Prorrhet. text.* 23. *& in* 24. scribit: vocis privationes fieri, & propter voci asservientium instrumentorum læsionem, & propter principium nervorum affectum. Principium nervorum cerebrum est, atque principium spinalis medullæ. Quo affecto mutescere ægrotos cognoscimus, vel ex eo, quod cum voce

Aphoniæ causæ.

 aliæ

a) Libr. 1. 45. *b)* Text. 257. *c)* Text. 99. & Lib. 1. Prorrhet. 19. *d)* Coac. præs. 258.

aliæ ſimul functiones lædantur, quippe ſenſus, motusque; idque fit cerebro oppreſſo, ut in apoplexia & in comitiali morbo; aut quia venæ craſſo ſanguine intercipiuntur, ac organa valde reſiccata ſunt, aut ipſo cerebro reſoluto. Voci partes ſervientes, quarum læſione vox læditur, atque intercipitur, eſt larynx, ejus muſculi, atque thoracis, nec non pulmones nervi recurrentes. Quibus convulſorio modo læſis, vox intercipitur aut læditur, manentibus aliis functionibus integris. Addunt alii vitalis ſpiritus reſolutionem, ut in iis, qui nimio gaudio afficiuntur, qui reſoluto calore loqui non poſſunt, aut ſuffocatione, ut in hyſtericis affectibus, aut contractione, ut in metu, ex quo multi tremuli & aphoni evadunt, aut demum ipſius refrigeratione, aut exſtinctione, eodem itidem modo & animalibus ſpiritibus ita affectis. Quibus quidem ita præmiſſis reliquum eſt, ut quid particulatim aphonia in morbis portendat, explicemus. An vero aphonia quicquam boni aliquando ſignificet? non per ſe, cum omnis aphonia mala ſit, ſed aliquando quidem ſalutem prænuntiat. Critica quæ eſt, a qua optima vacuatio fit, qualem meminit Hippoc. *in lib.* 7. *Epidemiorum text.* 26. in Teoclis cognata, in qua ſudor non multo poſt judicatorius erupit. Auctor vero Coac. præſag. in *lib.* 1. *Coac. præſ. text.* 27. ſcribit, quandoque tremores ſolvere aphonias ex rigore concitatas. Quæ etiam brevi tolluntur, non ita malæ cenſeri debent, neque eæ, quas ſequantur urinæ copioſæ. De quibus, *in quarto libro Coac. præſag. ſec.* 2. *text.* 35. *a*) ſcriptum eſt: *In convulſionibus aphonia diutius durans, malum: quæ durat brevius, vel linguæ reſolutionem vel brachii, & partium dexterarum ſignificat. Solvitur autem derepente prodeuntibus urinis multis affatim.* In iis etiam, qui ſuffocantur, aphonia, a qua poſtea recte loquantur, non lethalis eſſe ſolet. De qua Hippocrat. *in quinto Aphoriſ.* 5. ait: *Si ebrius quiſpiam repente obmutuerit, convulſus moritur, niſi eum febris corripiat, aut ad eam horam veniens, qua ſolent ſolvi crapulæ, loquatur.* Quæ etiam in principiis fiunt morborum, tametſi nunquam bonæ tamen aliquando ſolam multitudinem humorum teſtantur. Cujusmodi

Aphonia quid in morbis pordendit.

Aphoniæ quænam non ita malæ.

a) Coac. præſ. 359.

di in muliere, quæ trimestri fœtu gravida in littore habitabat conspecta est. *a*) Nonnunquam solent aphoni reddi ægroti ventriculo ab aliquo humore læso; quo aut sponte, aut arte vomitu rejecto, liberantur, de qua Hippoc. *in libr.* 5. *Epidem. text.* 39. *b*) scribit: *Hermophili filius ægrotavit undecim dies, febris autem tenebat ipsum, & non descendebant cibi, & primum quidem deliravit, nocte vero cessavit, sequenti die sine voce, jacebat stertens, distortos habens oculos, febricitans. Penna vero immissa vomuit bilem atram, & clystere immisso, stercus multum subiit.* Quomodo etiam plures a vermibus aphonias observavi sine periculo. Non perpetuo etiam ex vulneribus aphoniæ sunt perniciales, eæque præsertim, quæ parum durant; & a quibus vox probe restituitur ægrotis; qualem vidit Hippocrat. (ut *in lib. quinto Epidemiorum text.* 51. *c*) legitur,) in puella, quæ a rupe ceciderat, voce statim privata. Indicat tamen læsum cerebrum cum vomitu & sanguinis fluxu. Non tamen ita affectis perpetuo aphoniæ malæ exsistunt, ut auctor *Coacorum præsagiorum* docet *d*) *in lib. primo sec.* 2. *text* 27. 28. & 29. Pessimæ vero sunt, quæ sunt ex judicatoriis non judicantibus, pernicialissimæ; quæ cum lethalibus signis apparent, juxta illam universalem Epidemiorum Lib. 2. *e*) propositionem, *quod judicatoriorum non judicantium quædam lethalia, & quædam difficilis judicii.* Quare aphoniæ judicatoriæ non judicantes pessimæ sunt. De quibus *in septimo Coac. præsagiorum text.* 51. *f*) *Quibus vox in febre intercepta sine judicatione, cum tremore moriuntur. g*) *Subinde rigentibus mutitates lethales sunt, iis vero moderatus capitis dolor est:* & in sequenti textu. *Mutitates in febre acuta cum exsolutione non sudanti quidem lethales, minus autem exsudanti, diuturnitatem significant:* & in secundo Prorrheticor. text. 58. *h*) *Ex lumborum dolore ad correcursiones febriles cum horrore, aquosa tenuia, multa revomentes, mente aberrantes, voce privatæ, nigra vomentes, moriuntur:* hæc est aphonia ex non judicatoriis letha- Quænam pessimæ.

a) Lib. 1. Epidem. p. 990. Ægr. 13. *b*) Pag. 1152. Text. 40. *c*) P. 1155. Text. 55. *d*) Coac. præs. 77 *e*) pag. 999. lin. 1. *f*) Coac. præs. 247. *g*) Ibid. 255. *h*) Lib. 1. Prorrhet. 83.

thalibus, quod vomitiones nigræ & deliria exitium portendentia, simul illuxerint, & postea *a*) *text* 59. *In febribus ad hypochondrium dolores sine voce, sudore si b*) *solvantur, maligni, his ad coxas dolores cum ardente febre, & si alvus eruperit, perniciosum:* & postea *c*). *Quibus voces cum febre deficiunt, post judicationem, hi trementes et comatosi pereunt:* & Gal. *in Comm.* clarius ait: *Quibus apparente solum febre aphonia fit, & post judicationem, hi trementes & comatosi pereunt.* Febribus scilicet, non sine signis, sed cum mala judicatione, visis: & *in libro* 3. *Prorrheticorum* ex Galeno: *d*) *Si ex capitis dolore aphonia fiat, febriente ægro cum sudore absque arbitrio superflua excernantur, & si repetitio quædam symptomatum pari modo fiat, in longius excidunt ejusmodi morbi tempus.* Cum signis perniciosis prorsus lethales. Qualia sunt sudores capitis in febri vehementi, sudores frigidi, extrema livida, cum intus urunt, vehementia deliria, comata, catochi, convulsiones, tremores, difficilis spiritus, frigidus, sublimis & alia hujusmodi multa. De quibus Hippoc. *in Philisci historia e*) ait: *Extremitates undequaque frigebant, nec jam ad calorem ille amplius redibant, minxit nigra, aliquantum dormivit. Sub diem obmutuit, frigida sudavit. Extremæ partes livescebant.* Cum vehementi delirio, aut in delirium vehemens desinentes, aut a vehementi delirio, aphoniæ sunt lethales. De quibus *in* 2. *lib. Prorrheticorum f*), ex Galeno legitur: *Si in febre aphoniæ, quæ convulsivo modo fiunt, desinunt in eam, quæ cum silentio fit, ecstasin perniciosum.* Auctor vero *Coacorum præsag. g*) *in* 2. *Coac. præs. sec.* 2. *text.* 27. insanias vehementes, cum vocis interceptione, lethales esse scribit. Cujusmodi fuere, quæ in phrenitico Hippoc. *h*) observavit, atque in Hippia sorore phrenitica ante mortem, ut *in Epidemiis i*) legitur. Quem affectum, scilicet aphoniam cum vehementi delirio conjunctam, & ab exsoluta facultute animali provenire e mortuis aut languentibus instrumentis, quæ vocem edunt, affirmamus, veluti in phrenitide, tremore, palpitatione spectatur. De quibus auctor *Prorrhe-*

a) Lib. I. Prorr. 90. *b*) Addunt alii *non*, ut sit, *si Sudore non solvantur* *c*) Text. 91. *d*) Textum Hippocratis reperies libr. I. Prorrh. 94. *e*) Lib. I. Epidem. p. 966. Aegr. I. *f*) Verba Hippocratis lege lib. I. Prorrh. 54. *g*) Text. 254. *h*) Epidem. lib. 3. p. 1100. Aegr. 4. *i*) Libr. 7. p. 1225. Num. 62.

rheticor. in primo libr. text. 24. ait : *Quæ cum exſolutione fiunt aphoniæ, peſſimæ.* Sed hic videtur de vitalis facultatis reſolutione loqui. Sunt non minus lethales, quæ una cum ſpiritu ſublimi phænomeno quoque, id eſt, apparente, de quo Galen. in *primo Prorrheticor a)*, dixit: Videntur autem omnes, qui talem inſpirant inſpirationem, ſcapulas movere totas, ita, ut per veſtimenta motio conſpicue appareat, tanquam valide ipſi ſuperioribus thoracis partibus operentur. De quo etiam Auctor *Coac. præſag. b) in lib.* 2. *ſec.* 2. *text.* 25. ſcripſit: *In vocis interceptione ſpiritus veluti iis, qui ſuffocantur, commotis ſurſum ſcapulis redditus, malus.* Qui ita reſpirant, ſublimes thoracis partes ad omoplotas uſque movere videntur. Nam cum inſpirando diaphragma ſatis eſſe non poteſt, thoracis muſculi ſuperiores, qui e collo in thoracem protenduntur, una adjuvant. Etiam cum brevi ſpiritu vocis interceptio eſt lethalis, cujuſmodi fuit, quæ altero die in Pythione viſa eſt *c)*. Ex convulſionibus etiam, quæ reſiccatis nervis fiunt, aphoniæ lethales ſunt. In quo ſenſu Auctor Prorrhetic. *lib. primo text* 23. habet: *aphonias cum ſingultu eſſe peſſimas.* Quæ etiam ex humorum multitudine fiunt convulſiones, ſi aphoni fiant anginoſi, lethaliſſimum eſt. Cujuſmodi fuiſſe anginoſam, de qua Hippocrat. *in quinto Epidem. text.* 101. *d)* ſcriptum reliquit. *Quarta die convulſa, ſine voce, ſtertor, dentium contritio, maxillarum rubor, mortua eſt quinta die.* Ceterum aphoniæ, quæ una convulſis partibus ex copia humorum fiunt, perpetuo lethales non ſunt, veluti & tremores, convulſiones, & alia hujusmodi ſymptomata, a copia humorum in morborum principiis facta: Cujuſmodi fuere obſervata ab Hippoc. *e)* in muliere arimeſtri fœtu gravida, in littore decumbente, quæ tamen cum ſignis aliis exitioſis præter artis, ut Galen. viſum eſt, exſpectationem evaſit. Sed perpetuo in exitioſis morbis virium robur attendere oportet, bonam reſpirationem & recte ægrotum ſe habere ad omnia, quæ ei offeruntur. Nam his apparentibus, ut Galen. teſtatur in Heropyti hiſtoriæ commento, vel etiam in moribundis, prorſus non eſt deſperandum, indicant enim robuſtiſſimam naturam.

Aphoniæ minus pernicioſæ. quomodo a lethalibus dignoſcuntur.

Quæ

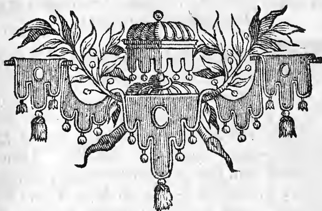
a) Huc pertinet lib. I. Prorrhet. text. 25. *b)* Text 252. *c)* Epidem. lib. 3. p. 1098. Ægr. 3. *d)* text. 104. p. 1162. *e)* Lib. I. Epidem. p. 990. Ægr 13.

Quæ vero fiunt resoluta facultate animali, ac vitali vel maxime languente, exitium in foribus prænuntiant, cujusmodi fuere, quæ in Philini uxore *a*), in phrenitico *b*), in muliere apud frigidam aquam decumbente *c*), in phrenitica muliere *d*) ante mortem observatæ sunt. Cum catoche quoque sunt perniciosæ, ut docet Auctor *Prorrh. e) in lib. 3. text. 4.* Cum comate non minus frequentes; quæ in unico morbo fiunt, ut *in 2. lib. Coac. præsag. sec. 2. text. 33. f)* scriptum est. Ex capitis quoque dolore perniciosæ, nam phlegmonem in cerebro factum testantur, de quibus *in 2. Prorr. text. 20. g)* scriptum est: *Quibus ex dolore aphoniæ, moriuntur:* & *in 2. Coac. præsag. h) ait*: *Qui ex dolore muti fiunt ægri, moriuntur.* Iis etiam aphoniæ, quibus caput percussum est (quod cerebri insignem læsionem denotant) exitium prænuntiant. Cognoscuntur vero cerebri insigni offensa aphoniæ, ex aliis functionibus sublatis. Quod Hippoc. *in quinto Epidem. l)* ita expressit. *Cui caput lapide percussum est a macedone cecidit, tertia sine voce erat, anxietas, febris tenuis, nihil audiebat, neque sapiebat, non sine tremore.* Chirurgi ad cognoscendum cerebrum vulneratum, vocis interceptionem, sanguinem ex ore aut ex auribus, vomitum, observant. Ut vero ex his colligam, aphonia lethalis, perpetuo cum malis exitiosisque signis, observabitur, aut ipsam aphoniam præcedent, aut subsequentur, veluti in Sileno *m*), uxore Philini *n*), phrenitico *o*), muliere apud frigidam aquam *p*), anginosa *q*), atque Pythione ab Hippocrate, fuit observatum. Sed Pythionis historiam prodamus, qui sæpe in morbo aphonus evasit. De quo ita *in 3. Epidem. r) text.* 55. scripsit: *lingua inaruit, sitibundus erat, biliosus, non dormivit: Urinæ subnigræ, suspensio sublimis, non subsidebat. Altero die sub meridiem extremæ partes frigebant, præcipue circa manus & caput, obmutuit, voce defectus est, diu brevispirus, rediit calor, sitiit. Nocte quievit, circa caput modicum sudavit.*

a) Lib. 1. Epidem. p. 976. Ægr. 4. *b*) Lib. 3. Epidem. p. 1100. Ægr. 4. *c*) Lib. 3. Epidem. p. 1096. Ægr. 2. *d*) Ibid. p. 1114. Aegr. 15. *e*) Lib. 1. 96. *f*) An Coac. Præf. 259. Confer & lib. 1. Prorrh. 91. *g*) Lib. 1. Prorrh. 55 *h*) Coac. præf. 249. *i*) p. 1115. text. 59. *l*) Lib. 1. Epidem. p. 969. Aegr. 2. *m*) Ibid. p. 976. Aegr. 4. *n*) Lib. 3. Epidem. p. 1110. Aegr. 4. *o*) Ibid. p. 1096. Aegr. 2. *p*) Ibid. p. 1075. Aegr. 7. *q*) p. 1098. Aegr. 3. *r*) Sect. 3. Aegr. p. 1059.

vit. Die tertio interdum quievit. Vesperi sub solis occasum aliquantum frixit, turbatio. Nox laboriosa fuit: nihil dormivit, ab alvo pauca compacta stercora descenderunt. Quarto mane quievit, ad meridiem omnia irritata sunt, frigus, mutus, sine voce, in deterius, & sic porro. *Octavo frixit, voxque eum defecit, spiritus exilis & imminutus, & decimo mane sine voce, multum frigus, febris acuta, multus sudor. Obiit.* Sed age finem huic libro imponamus.

FINIS TERTII LIBRI.

PROSPERI ALPINI
DE
PRÆSAGIENDA VITA
ET
MORTE ÆGROTANTIUM.

LIBER QUARTUS.

CAP. I.

Quantum vitalis facultatis cognitio ad venandum in ægrotis Prognoſticum conducat?

Vitalis facultatis cognitionis utilitas.

eminem Medicorum latere arbitror, cognitionem facultatis vitalis maxime facere ad illuſtrandam in morbis prædictionem. Addimus nihil hac ipſa cognitione eſſe opportunius, ad denotandum naturæ totius robur, atque infirmitatem. Hanc facultatem ſedem habere in corde, Medici omnes fatentur, veluti in cerebro animalem & in hepate naturalem fundari diximus: non minusque etiam hujusce facultatis (quam vires vulgus Medicorum appellat) robur ſeu firmitatem, ad futuram ſalutis ſpem in ægrotis prædicendam, magni profecto eſſe momenti. Ex quo merito Gal. *in libro de Pulſibus cap.* 34. dicebat: *Si facultas vitalis poteſt morbi ferre vigorem, neceſſe eſt, ſervari hominem, atque ipſa nequeunte, mori.* Cognoſcitur vero facultatis hujus firmitas, ſeu robur, a robuſtis, nulloque modo læſis, actionibus, veluti ab infirmis languor, ſeu infirmitas, nobis quoque innoteſcit. Vitales vero actiones & operationes ſunt arteriarum pulſationes, quas vulgus pulſus ſimpliciter vocat, atque reſpirationes. Ex ipſisque facile vitæ ſtatus, qualis ſit futurus, intelligitur, præſertimque a pulſibus. Vita enim nihil aliud eſt, quam

Robur unde noſcitur.

actio

actio quædam ipsius animalis in partibus, quæ vivunt; actio vero omnis prodit a propria ejus facultate, idirco vitæ actio a propria venit facultate, quæ vitalis appellatur. Facultas autem omnis veluti actione indiget, ut innotescat, ita & actio instrumento: actionis vero vitalis primum instrumentum est spiritus vitalis, qui cum a corde ad omnes corporis particulas confluat, ut cum illis communicetur, aliis quoque opus habuit instrumentis, scilicet arteriis, per quas ipse ad quasvis corporis partes ducitur. At quoniam vitalis hic spiritus calidam maxime effervescentemque naturam habuit, ideo, ut conservaretur, aliqua ipse opus habebat refrigeratione, alioquin seipsum ocyus consumpsisset, vitaque privasset animal. Siquidem corpus aliquod actu calidum sine aliqua eventilatione, & refrigeratione diu manere incorruptum non potest. Itaque & vitalis spiritus a natura, ut diu conservaretur, pluries ventilandus, ac refrigerandus erat. Hinc natura (quæ nunquam in necessariis defecit) alia instrumenta animali concessit, quippe asperam arteriam, & pulmones, qui cum dilatarentur, intus aërem frigidiorem exciperent, cordique per arterias communicarent, quo cordis caliditas, atque igneus spiritus refrigeretur, compescatur; & cum comprimerentur, ipsum quoque calorem eventarent: expellunt enim compressione vapores, seu fumos fuliginosos a corde, puriorenque reddunt vitalem spiritum. Erant igitur necessaria omnia hæc instrumenta facultati vitali. Quæ quidem a quolibet vel etiam illorum vitiato læditur, & infirma redditur. Quod sane a pulsuum accurata observatione nobis maxime innotescit, non minusque & a respirationibus. Nulla vero operatio spectatur, quæ robur & infirmitatem hujus facultatis vitalis præclare magis manifestat, quam pulsus & ipsa respiratio. De quibus in hoc libro, ut una cum ex aliis superius illustratis, prognosticum in ægrotis venari possimus, accurate a nobis est agendum.

Actionis vitalis instrumenta.

CAP. II.

Quid sit pulsus, atque quot generibus pulsus omnes comprehendantur?

Pulsus quid.

Vt ex pulsibus prognosticum in ægrotis venari possimus, hæc primo nos novisse oportet; scilicet quid pulsus dicatur, atque pulsuum differentias, & causas. Pulsus vero nihil quidem aliud est, quam sensibilis cordis & arteriarum motus, quo hæ attolluntur & submittuntur. Dividitur pulsus primum in motum dilatationis, quem *Diastolen* nuncupant, atque in motum contractionis, quem etiam *Systolen* Græci dicunt. Ab hisque duobus motibus cordis, arteriarumque, nativus calor generatur, ac conservatur. Diastolis enim motu aër frigidus ad cor attrahitur, qui vitale robur, unde spiritus quoque vitalis generatur, excitat, ac recreat. Systolis vero motu fumidum excrementum, quod ex humorum deustione generatur, expellitur. Quamobrem ex dilatatione cordis & arteriarum perpetuo quantum caloris cor habeat, facile deprehenditur, atque non minus, quibus excrementis fuliginosis exuberet, ex motu contractionis nobis innotescit. Comprehenduntur vero omnes pulsus ex Galeni doctrina, *in primo de Pulsuum differentiis*, decem generibus. Quorum primum ex motus quantitate accipitur, tresque habet differentias, utpote quoniam ipsorum alius est magnus, parvus, atque demum alius mediocris, quippe neque magnus omnino, neque parvus, sed medio modo se habens. Dividitur vero quilibet ipsorum rursus in latum, longum, profundum, angustum, brevem, humilem. Magnus dicitur longitudine, latitudine, ac profunditate, vel omnibus iis una junctis. Veluti parvus dicitur, angustia, brevitate, humilitate vel omnibus iis una copulatis. Mediocris vero dicitur, qui neque parvus, neque magnus, quod ad latitudinem, longitudinem, profunditatem, angustiam, brevitatem atque humilitatem attinet, exsistit, sed qui medio se habet, modo. Secundum genus in motionis tempore, vel ut

Pulsuum differentiæ habentur.

Ex motus quantitate.

In motionis tempore,

Gal. ait in motus qualitate consistit, cujus tres sunt differentiæ, quod alii ipsorum sint celeres, alii tardi, & alii medio se habeant modo. Celeres quidem fiunt pulsus, quando arteria modico tempore movetur, atque e contrario, cum longiori movetur tempore, tardi evadunt, mediocris vero, cum medio modo se habet arteria ad temporis motum. Tertium ex ictus qualitate, vel melius a virtutis potentia accipitur, cujus etiam tres observantur differentiæ, utpote vehementia, languiditas, seu infirmitas, seu humilitas, & quæ ad has medio modo se habet; scilicet pulsus vehemens, languidus, seu remissus, seu humilis, atque mediocris: vehemens autem est, qui tangentis manum valide percutit, & pulsat, & ex opposito languidus, humilisve, sive remissus, qui perdebiliter tactum ferit: mediocris, qui mediam servat ad utrumque proportionem. Quartum vero genus ex tunicæ arteriæ qualitate spectatur, quippe aut prima aut secunda; prima quando ex temperamento arteriarum alii calidia, scilicet a calida arteria, alii frigidi ex frigida, alii humidi ab humida, alii sicci ex sicca, sentiantur. Ex qualitate secunda, alii duri ob arteriam induratam, alii molles ex arteria molli, aliique medii inter utrumque ex arteriæ duritie & mollitie temperata: duri pulsus dicuntur, qui tactui valide resistunt, & e contrario plurimum cedentes, molles. Ii a vehementibus distinguuntur, quod duri valide tactu pressi humillimi reddantur, & vehementes perpetuo digitis pressa arteria valide percutiant, & pulsent. Quintum pulsuum genus a tempore quietis accipitur; tresque itidem habet differentias; quippe una crebritatis seu frequentiæ, altera raritatis, & tertia mediæ conditionis: pulsus creber dicitur, qui breve habet tempus quietis, contra rarus, qui longum. Sextum genus spectatur penes arteriarum, quæ digitis tanguntur, plenitudinem atque vacuitatem. Ex qua pulsus alii pleni, alii vacui appellantur, ex eo quod ii plenam & isti vacuam arteriam denotent. Septimum genus a rythmi ratione accipitur, qui quidem spectatur comparato ictus tempore cum tempore quietis, quæ proportio, ut Gal. *in Sect.* 1. *de differ. puls.* docuit, temporis est ictus ad tempus quietis. Alii rythmum in pulsibus ordi-

Ex ictus qualitate.

Ex tunicæ arteriæ qualitate.

A tempore quietis.

Ex plenitudine, & vacuitate arteriarum.

A rythmi ratione.

nem dixerunt, alii convenientiam duorum esse temporum inter sese, ictus & intervalli. Hujus generis duæ spectantur differentiæ, quippe quæ *Eurythmus* dicitur, & *Arythmus.* Idem ac si dixerimus consonum & dissonum, seu ordinem servantem, atque ordine turbatum. Eurythmus pulsus appellatur, qui secundum vel ætatem, vel tempus anni, vel regionem, temporis proportionem servat; veluti, qui temporis proportioni non respondet, Arythmus dicitur, cujus tres spectantur differentiæ, prout tribus sane modis in ipso rythmum vitiari contingit. Primus scilicet, qui mediocrem Eurythmi digressionem habet, pararythmusque ob id appellatur, & qui multum a rythmo recessit, heterorythmus vocatur, veluti Echyrithmum vocat Gal. qui plane omnem rythmum seu consonantiam corrumpit. Octavum genus pulsuum spectatur penes ipsorum æqualitatem & inæqualitatem, hujusque duplex est differentia, scilicet æqualitas & inæqualitas. Æqualis pulsus dicitur, ubi multorum vel unius tantum pulsus differentiæ ad se invicem pares ac æquales existunt, & contra inæqualis. Pulsuum vero inæqualitas duplex observatur, quippe, una in uno tantum pulsu, atque altera, quæ in multis pulsuum generibus spectatur. Rursus inæqualitas in uno pulsu, aut in una parte arteriæ, aut in multis fit. His propositis, de iis modo agamus pulsibus, qui in uno pulsu & in una tantum arteriæ parte sentiuntur: qui duobus modis considerantur, uno modo penes arteriæ motæ situm spectantur, uti quando arteria sursum, deorsum, antrorsum, retrorsum, sinistrorsum, ac dextrorsum deducta. Atque altero, in motu, cum aliter inceperit, & aliter finierit moveri, juxta unum digitum citatior, & desinens tardior, aut e contra incipiens tardior, & desinens citatior. Hocque fit tribus modis, quippe aut cum motus continuus apparet, vel cum intercidit, vel cum recurrit, atque veluti bis ferit: si itaque manens continuus, & non interpolatus, a celeritate ad tarditatem transierit, aut a tarditate ad celeritatem fit pulsus a nostris *impar citatus* dictus. Quemadmodum si quiete intercisus, systole ac dyastole citatior seu velocior appareat, capras salientes imitatur, quæ cito ad aliquam arborem saliunt,

Ex pulsuum æqualitate.

Pulsuum inæqualitas duplex.

Prima.

ſaliunt, inibique morantes, mox cito deorſum præcipitantur, ex qua merito ſimilitudine pulſus *caprizans* a priſcis Medicis fuit appellatus. Eſt & alius hujuſce generis pulſus *dicrotus*, atque bis feriens dictus, quod digitos arteriam comprimentes aliquando bis feriat, & pulſet: qui aliquando a robuſta facultate fit, arteria tamen vitiata, utpote immodice indurata. Nunc de ea pulſuum inæqualitate agamus, quæ etſi in unico pulſu fiat, tamen in multis arteriæ partibus etiam ſpectatur. Hæc vero bifariam fit, uno modo, quum motus manet continuus, & arteria juxta aliquos digitos moveatur celerius, & juxta aliquos tardius. Secundo quum motus intercidit ita, ut aliqui digiti motum ſentiant, & aliqui non. Juxta autem diaſtolis quantitatem in pluribus quidem arteriæ partibus inæqualitas eſt manifeſta. Ex quo genere plane ſunt myuri, ſive decurtati, in una dyaſtole, atque illi quoque, qui innuentes, ſive circumnuentes, appellantur, veluti ejuſdem generis quoque ſunt pulſus hi, quippe undoſus, vermiculans, formicans, hecticus, convulſivus, vibratus, ſive turbulentus & ſerratus. Sunt vero myuri ſive decurtati hi, qui magnitudine in una diaſtole diminuuntur, & decurtantur, ut, ſi primum manu magnum latitudine quis tetigerit, paulo poſt anguſtiorem illum evaſiſſe, viderit, ac perinde myurum illum vocavit, quod caudæ modo imminuatur. Circumnuentes vero ſignificant dyaſtolis brevitatem cum extremorum utrorumque veluti mutatione. Undoſus pulſus, a quibuſdam fluctuoſus appellatus, fit, quando non ſimul univerſa arteria dilatatur, attolliturve, ſed per ſe ejus prima, deinde ſecunda, mox tertia, ab hac quarta, motu continuo manente, in modum undarum ſeſe elevantium, ſic quidem, ut altera unda ſemper priorem excipiat. Undoſus vero, ſi totus in parvitatem deſinat, ac minuatur, vermis greſſui fit ſimilis, ex quo vermicularis & vermiculans vocatur. Formicans quoque dictus fit, cum motibus multis amiſſis in unum prorſus exiguum deſierit, eſtque omnium pulſuum languidiſſimus, & creberrimus. Hecticus etiam habita ad febrem hecticam ſimilitudine eſt appellatus, quoniam veluti hectica febris nullam magnam habet mutationem, ita & hic

Pulſuum inæqualium altera ſpecies.

hic pulsus hecticus dicitur, quod perpetuo sibi similis constet, & duret. Convulsivus, qui convulsionis modo retractus videtur, aut ubi arteria retracta sit. Vibratus motui jaculorum maxime comparatur, atque digiti ab arteriis quasi jaculorum modo feriuntur. Serratus quoque dicitur, quando alia pars arteriæ magis & alia minus præ duritie dilatatur, qualis in pleuriticis observatur. Sed his pulsibus cognitis, tempus est, ut ad illos inæquales declinemus; quorum inæqualitas non in uno genere pulsuum fit, sed in multis, quæ æqualitas a nostris collectiva, & a græcis *onikmattika* dicitur. Hoc vero genere comprehenduntur pulsus, deficientes, intercidentes, decurtati, Græcis *myuri* dicti. Hi tamen differunt a myuris, quos nuper explicavimus, quod hi in uno tantum pulsuum genere fiant, atque isti in multis. Deficientes autem pulsus fiunt, ubi non solum in uno aut etiam in multis magnis unus minor apparet, sed aliquando totus motus ab arteria aufertur. Hos Galen. proprie magis *in* 1. *lib. de differ. pulf.* intermittentes appellavit. Tollitur vero motus arteriæ quandoque totus ita, ut per duas & plures pulsationes arteria maneat immobilis. His contrarii seu oppositi sunt intercedentes, quippe cum exspectata quiete in medio tanquam superflua quæpiam intercidat percussio. Myurus autem, sive mutilus, sive decurtatus pulsus vocetur, ille quidem est, ubi primo secundus pulsus paulo minor fit, & tertius secundo, & tertio quartus, & ita usque ad plures pulsus magnitudine ac vehementia fit minutio. Horum alii ad arteriæ immobilitatem perveniunt, ipsique myuri deficientes appellantur. Alii post arteriæ immobilitatem denuo pulsare incipiunt, qui ob eam caussam deficientes recurrentes nuncupantur; & alii non ad absolutam immobilitatem veniunt, sed ubi valde imbecilli & obscuri, languidissimique evasere, postea rursum paululum augeri incipiunt, hique myuri recurrentes vocantur. Demum ad postremum pulsuum genus accedamus, cujus quidem generis sunt, ordinati & inordinati. Ordinatus dicitur, qui ordinem pulsando aliquem servat; etiam si fuerit inæqualis. Neque obstat, esse inæqualem pulsum, & ordinem posse servare: contra inordinatus

Ex pulsibus inæqualibus in multis.

Ex pulsibus ordinatio & inordinatio.

natus est cujusvis ordinis expers, tametsi etiam ex æqualium sit numero. Et hæc sunt, quæ breviter hic de pulsibus perstringenda duximus, ex Galen. *lib.* 1. *de differen. pulſ.* deprompta. Qui de ipsis plura desiderant, legant libros *Galeni*, quos *de differ. pulſ.* scripsit, accuratius; sed his pulsuum differentiis præmissis, atque sedulo perspectis, ipsorum modo causas consideremus, ut nihil ad pulsuum notitiam desideretur.

CAP. III.

De causis pulsuum, & quales robustam facultatem, & quales imbecillam indicent?

Præcipuæ causæ pulsuum tres numero, ex Galen. *in* 1. *de cauſ. pulsuum*, exsistunt, quippe pulsandi necessitas una, secunda facultas ipsa vitalis, & tertia instrumentum facultati serviens. Necessitas pulsandi, sive usus animalis caloris insititi tuendi gratia est factus, ut scilicet ab eo refrigeretur, &, si quid halituum fuliginosorum ex humorum ustione contractum sit, excernat; ad gignendum enim vitalem spiritum, ut calor cordis perfrigeretur, animalis caliditas, quæ ignea est, desiderat, quod diastole sive dilatatione facile fit, perinde ac systole sive contractione fuliginosum excrementum expellitur. Ex caloris autem spirituosi seu vitalis varia quantitate, varia quoque in pulsibus fit dilatatio, veluti cum maxime igneus est spiritus, frequenter, maximeque ac celeriter dilatantur, pulsusque fiunt celeres, veluti calore a frigiditate commoderato atque imminuto oppositus pulsus efficitur, quippe rarus, tardus, parvus. Simili etiam modo facultas pulsationem efficiens, si multa sit, & robusta, magnum pulsum ac vehementem efficit, & exilis, imbecillave languidum & parvum. Instrumentum quoque vitiatum pulsus evariat, etenim dura arteria durum, mollis mollem, plena plenum, & vacua vacuum pulsum reddit. Possunt vero hæ causæ pulsuum cum a multis causis extrinsecis, tum intrinsecis impediri, atque exinde & pulsus mutari. Extrinsecas intelligimus causas, quas vul-

Pulsuum causæ præcipuæ.

gus Medicorum res non naturales & Gal. *in lib. artis medicinalis* conservatrices appellat, a quibus omnibus causæ pulsuum, & pulsus ipsi possunt mutari: intrinsecæ vero sunt ætates corporum, temperamenta, humores qualitate, aut quantitate, aut putredine, viscera gravantes, lædentesque, & omnes morbi ac symptomata, quæ pulsus permutant. Sed age singularium pulsuum causas nunc spectemus; quas qui accurratius scire desiderant, legant libros Galeni *de pulsuum causis cap.* 2. Nos circa has pauca quidem scribemus, eaque solum, quorum cognitio ad prognosin ex pulsibus indagandam nobis visa est opportuna. Sed rem ipsam aggrediamur, a pulsu magno incipientes. Magnus itaque pulsus fit ex vitalis facultatis magno robore seu firmitate, ex multo calore in corde exsuperante, sive ex usu multo, accedente quoque arteria facile dilatabili, seu quæ facile dilatari, & comprimi possit. Veluti parvum contrariis a causis fieri, Gal. *in* 1. *lib. de præsag.* ex *pulsib.* prodidit, quippe ubi aut facultas infirmior aut imbecillior evaserit, aut propter arterias induratas, vel denique propter paucum usum, id est, paucum calorem in corde exsuperantem. Mediocris cum medio ad hæc omnia se habet modo, atque ita de aliis omnibus, qui mediocres appellantur, utpote quorum natura, & causæ mediæ sunt inter extremas. Pulsus longus fit ob corporis seu arteriæ gracilitatem, & virtutis firmitatem, atque ob caliditatem etiam colliquantem, ut Galen. *in* 2. *lib. de præsag. ex pulsibus* docuit. Ab oppositis vero causis, scilicet a crassitie arteriarum, facultatis imbecillitate, ac a refrigeratione pulsus brevis efficitur. Angustus prodit nobis ex angustia circumpositarum regionum arteriæ, facultatis imbecillilate, atque ab instrumenti duritie, atque cutis rugositate & crassitie; veluti latus ab oppositis fit, sed potissimum propter exsuperantem humiditatem, & secundum naturam, vel ab externis causis. Altus ob auctam facultatem, & ob arteriarum mollitiem. Humilis a diminuta & infima facultate, & ab instrumenti duritie. Celeres, & propter facultatis robur, & propter usum multum, id est, plurimum calorem. Tardi e contrario propter facultatis infirmitatem, diminutum calorem, præsertimque

Pulsuum singularium causæ.

que ob frigiditatem. Dicebat enim Galen. *in eodem nuper citato lib. cap.* 2. Celeriorem pulſum calidum oſtendere temperamentum, veluti tardiorem frigidius. Frequentes vero fiunt ob multum uſum, id eſt, multam caliditatem, & rari ob paucum uſum. Vehemens pulſus a facultatis robore ſemper fit, cujus & languidi cauſas Gal. *in eodem* 2. *lib. de præſag. ex pulſibus cap.* 7. hiſce præſertim verbis expreſſit dicens: *Vehemens pulſus a facultatis ſemper robore fit, ac quo ſit vehementior, tanto robur majus eſſe facultatis; languidus ex facultatis imbecillitate, ac quo ſit languidior, hoc facultatem quoque imbecilliorem eſſe demonſtrat.* Durus vero, uti Gal. nobis auctor eſt *in libello de pulſibus*, fit ob arteriæ corpus ab immoderato frigore congelatum, vel ab excedente ſiccitate, vel ab alicujus viſceris ſcirrho, vel a magna phlegmone, vel denique a convulſiva aliqua paſſione, in nervoſa aliqua parte facta. Mollis ab humectato inſtrumento, quippe arteria: quæ humectatio ſæpius fit arteria ab extrinſeca aliqua cauſa humectata, veluti ab uſu dulcium balneorum, ab otio & ſomno multo, & ab humida victus ratione: veluti & ab intrinſecis cauſis, omnes cum morbi tum ſymptomata, ab humiditate concitata, arterias humectare poſſunt, qualia ſunt comata, lethargi, hydropes aquoſæ, ac alii humidi affectus. Pulſus plenus proficiſcitur, aut ab humorum copia, aut a vini potatione, aut denique a maxima ciborum repletione. Veluti a fame, inedia, evacuationeque pulſus inanis ſeu vacuus fit. Rithmum habentes in motu, & in quiete æqualem probamque corporis adeſſe temperiem teſtantur, veluti qui diaſtolen ſyſtole habent celeriorem, calorem oſtendunt corpori prævalere. Sed ad inæqualium generationem declinemus. Fiunt omnes inæquales pulſus, ut Gal. docuit *in* 2. *de præſag. ex pulſibus cap.* 4. ab obſtructionibus, aut ex compreſſione inſtrumentorum, aut humorum abundantia ad facultatem quidem collata, aut demum ex cordis inæquali intemperie. De cauſis vero intermittentium, quos etiam alii deficientes vocant, Gal. ibid. hiſce verbis ſcripſit: *humorum copia creat impedimenta, quominus motum debito tempore auſpicetur, vel per craſſitudinem, vel per copiam humorum, quæ obruat, aut*

oscillà cordi vicinarum arteriarum, qua attrabit materiam, rursusque emittit, aut ex oscillis quandantenus universam vasorum capedinem sæpe etiam foris illis, quasi vinculum sit, copia ejusmodi effunditur, nonnunquam instar oneris gravat, interdum etiam spatia, in quibus distenduntur, occupat. Intercidentes quoque pulsus ab iisdem causis proficiscuntur, minori tamen cum noxa fiunt, quam intermittentes. Recurrentes ex facultate quadam imbecilla, sed renuente ac resistente tamen, oriuntur. Myurorum causas Gal. *in nuper citato libello de pulf. ad tyrones cap.* 5. ita complexus est: *Constat autem omnes tales pulsus fieri ob imbecillitatem facultatis, quæ interdum quidem ipsa sola ex propria ratione infirma sit, interdum vero & ob aliquam multitudinem, vel compressionem, vel obstructionem arteriarum cordi vicinarum, ita, ut mixta efficiatur affectio.* Et intercurrentium causas *in* 2. *de præs. ex pulsib.* prodidit, dicens, *nam intercurrens ex crebritate fit inæquali, quod functionem cor obit minus plenam, ac postularet usus. Jam id ipsum fit, ubi a copia humorum oneratum cor sit, aut instrumenta obstructa, aut in arctum coacta. Caprizans pulsus ex inæqualibus interdum cordis intemperiebus efficitur: & Dicrotus, sive bis feriens ex instrumenti duritie, atque a virtute valida nascitur, & nonnunquam etiam ob inæqualem cordis temperiem. Undosi pulsus & ipsi fiunt arteria quidem humectata, & facultate aliquando forti, seu robusta.* Ex qua solent non raro ejusmodi pulsus undosi sudorem fluxurum prænunciare. Aliquando etiam a prælanguida facultate fiunt, qui facile in vermiculantes transeunt, utpote quando facultas magis ac magis est diminuta; ob id Gal. *in libello de pulf. cap.* 22. ait, vermiculantes fieri pulsus prælanguente facultate, quæ si in pejus labatur, nulloque modo restauretur, & vivificetur, facillime in formicantes mutari, qui omnium sunt exitiosissimi, quod ad extremum facultatem venisse denotent. Convulsivi excitantur principio nervorum inflammationem aliquam sustinente, & turbulenti, quum usus pulsandi magnam sublationem requirit, & vitale robur sua functione uti non potest. Vibrosi ex facultate, robore atque caloris copia ortum ducunt. Et serrati a nervosarum partium aliqua oborta inflammatione, hinc pleuriticorum pro-

proprium esse pulsum, non paucis visum est, quoniam pleura dicta membrana costas subcingens inflammatur. Atque hæc de pulsuum causis sufficiant. Quibus præmissis facile agnoscemus, quales pulsus facultatem robustam, & quales præimbecillam significent. Firmam & robustam facultatem, quæ in corde quidem sedem habet, judicant hi pulsus, quippe magnus, longus, latus, celer, vehemens, dicrotus, vibrosus, undosus, atque major, altior, longior, vehementior. Ex extremis vero solum vehementissimus robore valere facultatem demonstrat. Horum pulsuum primo vehemens, vehementior, vehementissimusque, & secundo loco magnus, tertio altus, quarto vibrosus, quinto undosus, atque omnium postremo bis feriens, robur in facultate denotant. Vehemens enim pulsus, Gal. *in* 1. *de præs. ex pulsib. cap.* 7. docente, a facultatis robore semper fit, ac quo sit vehementior, tanto robur majus esse facultatis: & paulo post ait: at robustissima cum vehementissimum, tum etiam majorem, excitat pulsum, simulque, si nihil variet usus, rariorem. *In libello de pulsibus* scribit Galen. vibrosum pulsum, quoniam robur facultatis significat, calorisque copiam, idcirco optimam aliquando Crisin prænuntiare. Horum vero pulsuum majores, & auctiores majorem quoque virium firmitatem denotant, & ad extremum deducti, excepto vehementissimo, qui omnium maxime robur perpetuo testatur, infirmam facultatem significant. Pulsus prælanguidam facultatem denotantes hi profecto exsistunt, scilicet, parvi, angusti, humiles, languidive, intercurrentes, myuri omnes, vermiculantes, formicantes, atque ad extremum qui pervenerunt, vehementissimo excepto. Istorum quoque vim imbecillam declarantes, alii diminutam, alii humorum multitudine, aut vitio, gravatam ac oneratam esse decernunt, & alii cum per se infirmitatem, tum ab humoribus, ut dictum est, auctam, denotant, uti Gal. demonstravit *in libello de pulsib. nuper citato cap.* 34. Ex se ipsa imbecillam facultatem ostendunt pulsus, nullam habentes inæqualitatem, veluti ab inæqualibus gravatam coarctatamque aut ab humoribus, aut ab aliquo morbo, facile dignoscitur. Horum vero

Pulsus quinam facultatem vitalem robustam significant.

Quinam prælanguidam.

omnium inæqualium vermiculantes, formicantes, intermittentes, & myuri deficientes; & ex æqualibus, languidi, parvi, submissi, maxime sunt exitiosi, virtutemque maxime languere decernunt, omniumque maxime languidissimi, minimi, tardissimi, humillimi. Quare ii omnes prælanguidam facultatem ostendunt, alii ipsorum magnam, alii majorem, atque alii maximam, cujusmodi sunt formicantes, & languidissimi.

Cap. IV.

De pulsibus salutem & exitium indicantibus.

Pulsus optimi quinam.

Pulsus optimi, qui salutem in ægrotis pollicentur, hi profecto exsistunt, quippe parum aut nihilo a statu bene valentium mutati, atque æquales, ordinati, magni, vehementes, & languidi, parvi, inæquales, ac inordinati, si minus languidi, majores, æqualiores, atque ordinatiores evadant, quod ipsi virtutem languentem augeri atque instaurari significent, veluti exitiales habentur, magni, vehementes, æquales, ordinati, qui minuuntur, & languidi evadunt, inæquales atque inordinati. De quibus Galen. *in lib.* 3. *de crisibus cap.* 9. ita scripsit: *Sed manifestissime ex pulsibus cognoscuntur, neque enim parvo interstitio differunt, qui mortis ratione citius, quam sperabatur, ad quandam falsam declinationem perveniunt, ab iis, qui vere declinant.* In utrisque enim febrilis calor dissolvitur. Fit vero hoc ex causis maxime contrariis, siquidem naturæ robori maxime contraria est imbecillitas. Vehementior igitur fit continue magis pulsus & æqualior atque ordinatior in bona declinatione, expellit enim natura fortis omnem subito febrilem calorem. Debilior vero atque inordinatior & inæqualis est pulsus in mortalibus declinationibus. Languidi itaque inæquales, inordinati, qui continuo subito fortiores, æqualiores, atque ordinatiores evadunt, si modo in melius ipsorum mutatio constans sit, salutem non obscure promittunt. Sed illorum sermonem prosequamur, qui non ex accidenti salutem prædicere videntur, sed per se, cujusmodi sunt primo adnumerandi

magnus

magnus atque vehemens pulſus, qui facultatis roboris nobis indicio ſunt, omniumque maxime, ſi probam in ipſorum differentiis ſervaverint æqualitatem. Ad hoc quoque genus attinere videntur hi omnes, quippe altus, longus, latus, celer, major, longior, altior, latior, celerior, vehementior, non tamen ad extremitatem in ſua ſpecie aucti, vehementiſſimo excepto, qui omnium certiſſime ſalutem præſagit futuram. Salutares quoque judicantur, vibroſus, undoſus, & dicrotus. de Undoſo Galen. *in lib. de pulſ. ad tyr. cap.* 35. ita ſcribit: *Hic enim pulſus undoſus*, inquam, *ſudorem ut plurimum nuntiat, ac tanto magis, quanto molior quidem fuerit, non tamen tenoris vacuus, ſi vero ipſi intercurrat altus, firmiſſimum habebis ſudoris ſignum, ſemper enim hic aliquam excretionem ſignificat: cum undoſo quidem vel abſolute magno, non tamen duro, criticum ſudorum, cum vibroſo autem, vel abſolute duro, menſtruorum potius, vel eruptionis ſanguinis e naribus, vel per hæmorrhoidas, vel alvo exturbata.* Ceterum cum dictum a nobis ſit, pulſus omnes, ſanorum pulſibus ſimiles, bonum prænuntiare, diſtinguendum erit, in quo morbo fiant, ſiquidem in quibusdam uſque adeo maligniſſimis febribus perquam ſanis ſimiles apparent, atque quando exitio quoque proximi exſiſtunt. Sed de iis poſterius accurate. Nunc de illis, qui exitium præſagiunt, ſermonem habeamus. Sed id memoriæ prius mandandum, ut nunquam ex ſolis pulſibus malis judicium feramus; ſed aliis ſignis una conſpectis, ac ſimul collatis. Nam pulſus parvi, humiles, tardi, atque alii facultatem impotentem ſignificantes, ſi una alia mala ſigna illuxerint, exitioſi judicabuntnr. Cauti quoque eſſe debebimus, ne ii ex aliqua extrinſecarum cauſſarum tales prodierint, ne judicium fallax reddatur. Hinc rogatos velim Medicos medicinam factitantes, ne pulſus ægrotorum tangant, ni prius cauſas procatarcticas ſeu prægreſſas intellexerint, atque cognoverint, quales ex iis pulſus fieri debeant, atque ut ſi corpus ægrotum, omni prorſus alteratione animi vacuum. Hinc prudentes Medici perdocti, antequam pulſus in ægrotis tangant, non parum temporis conterunt, ut prius jucundas hiſtorias, vel aliqua jucunda, referant, ad ſedandum alteratum

Pulſus exitum præſagientes.

in

in ægrotis animum. Quique postea pulsus tangunt, neque subito ex eo pulsu judicant, sed ad minimum, ubi quindecim aut plures pulsationes observarint, cum plerisque ægrotorum principio pulsus a Medico contactus, vel a timore, vel aliqua alia alteratione appareat alteratus, proinde non nisi plurimis observatis pulsibus de salute aut de morte erit judicandum. Sed ad propositum redeamus. Pulsus itaque nuper scripti, si una cum signis malis observantur, exitium certum portendent. Ad extremitatem quoque omnes deducti, excepto vehementissimo, qui perpetuo salutarior, lethales sunt. Minimi vero languidissimi, tardissimique omnium exitiosissimi habentur. De quibus Gal. *in libello de pulsib. cap.* 22. ita scribens, ea, quæ a nobis sunt dicta confirmavit. *Sed omnes pulsus, qui a naturali symetria multum recedunt, non boni sunt, at certo languidissimus & tardissimus & rarissimus omnium est deterrimus; pulsus autem minimus, & mollissimus, & durissimus, postea frequentissimus, at non celerrimus, neque maximus, sed hi sunt modice periculosi, solus autem in extremis optimus est omnium vehementissimus.* Sunt vero alii ex inæqualibus valde exitiosi, scilicet formicantes, vermiculantes, intermittentes, intercurrentes, rari & myuri. Formicantes enim omnium sunt exitiosissimi, quoniam, ut Gal. nobis *in eodem citato lib. cap.* 4. est auctor, ad extremum naturam venisse denotant. Atque si ipsi postea augeantur, in foribus exitium significant. Pulsuum vero intermittentium alii prorsus lethales, atque alii ad exitiosos proxime accedunt, horum etiam alii in uno tantum pulsu intermittunt, ac alii in multis, & alii intervallo unius pulsationis, atque demum alii multarum. Qui in uno tantum pulsu intermittunt, maxime timeri debent, præsertimque si subsequens ipsorum motus anteriori sit minor, quemadmodum qui motum subsequentem habent majorem anteriori, minori cum periculo observantur, eoque etiam minus periculi portendunt, si quies intervallum unius pulsationis non superaverit. Namque Gal. *in* 2. *de præsag. ex pulsib.* multos cum iis pulsibus evasisse mortalium memoriæ prodidit. Ex hisque pulsibus maxime senes atque pueri evadunt, nam in juvenibus plane

sunt

ſunt exitioſi, ut Gal. ibidem tradidit, dicens. *Quies vero tempore unius pulſus inter omnes intermiſſiones moderatiſſima eſt, multique ex ea ſenes pariter & pueri evaſerunt. Juvenum autem ne ex hac quidem ullus. Qui vero duorum aut plurium pulſuum tempus arteriam quieſcentem habuerunt, certum ſemper exitium indicarunt.* Ex pulſu vero unius pulſationis intervallum intermittente plures evaſerunt, puerique & ſenes facilius. *Cayri* in *Ægypto* dominicum a rege pharmacopolam quinquagenarium vidi, qui ex mala victus ratione cum copiam vitioſorum humorum coacervaſſet, ſine febre in tantam corporis debilitatem incidit, ut vix moveri, ac vel etiam loqui poſſet. In ipſo pulſus intermittens per plures dies fuit obſervatus, qui eo uſque perſeveravit, quoad probe medicamentis purgatus atque vacuatus ſanguine vires recuperavit, quo tempore ceſſavit intermiſſio. Quare ſenes atque pueri ex hoc pulſu non ita peſſime ſe habent, ut juvenes, in quibus plane exitioſos eſſe hos pulſus intermittentes voluit *Gal.* Tamen, etſi plerumque hoc verum experiatur, *Baſſani* juvenem annos natam ſupra viginti, pleuriticam ab hinc multos annos apud Hermetem Furcaturam Juriſconſultum clariſſimum vidi, in qua uſque ad diem quintam pulſus ita intermittebat, ut prima die ſingulis ſeptem aut decem pulſibus intermitteret ſpatio unius pulſationis, & ſecunda ſingulis ſex aut quatuor, & tertia ſingulis tribus, & quarta (qua die morituram quisque merito judicaſſet) cum delira prorſus eſſet, nihil exſpueret, difficillima reſpiratio, inquietiſſima, & cum pulſus ſingulis pulſatis duabus pulſationibus ita intermiſerit, ut immobilis multo intervallo arteria maneret, pulſusque ſubſequentes languidi exilesque eſſent. Nihilominus præter omnium ſpem ſimul cum urina multa materia craſſa pituitoſa excreta, nulla alia obſervata vacuatione, aut judicio a natura facto. Sed hujusmodi caſus raro fiunt, ſuntque in arte medendi veluti monſtra. Sunt vero plerisque juvenum ejusmodi pulſus intermittentes exitiales, quod in juvenibus maximum receſſum a ſtatu ſalubri declarent, idque propterea, quod juvenes ob validum virium robur non niſi a fortiſſima cauſa in talem affectum incidunt, indicio enim nobis

ſunt, naturam magna humorum multitudine aggravari, quos curatione ſanari maxime eſt difficile, cum fortiſſima cauſa morbifica ægerrime tolli poſſit, veluti levis cauſa facili negotio tollitur, a qua ſenes ob invalidum facultatis robur facilius juvenibus in morbum labuntur, qui etiam ob id facilius (quod facilius levis quam fortis cauſa adimatur) ſanantur. Ex intermittentibus etiam, qui ſubſequentes motus ſive pulſus anteriori habent debiliores, apprime ſunt perniciales, tametſi arteria in ipſis minus, quam unius pulſus intervallum, conquieſcat. Ex ipſis facultatem magis ac magis debilitari nobis indicatur. Hisque pulſibus myuri maxime comparantur, quod ipſi ſemper magis ac magis diminuantur, ex quo & ipſi creduntur perniciales, ipſorumque maxime myuri deficientes, ſive intermittentes, quippe qui eo uſque decreſcunt, quoad immobilis arteria remaneat, veluti qui ad imperfectam venerunt immobilitatem, quippe myuri deficientes appellati, & qui ab arteria reddita immobili denuo pulſare incipiunt, minus ſunt timendi, modo ſigna alia meliora una illuceant. Quidam etiam obſervantur, qui ex natura hos pulſus vel etiam recte valentes habeant, ex quo caute Medici ad judicandum agere debent, ne decipiantur: exitioſiſſimi quoque ſunt, languidiſſimi, minimi, tardiſſimi, atque rariſſimi, de quibus Galen. *in lib. 2. de præſag. ex pulſibus*, ita ſcripſit. *Eſt autem eorum pulſuum ingens frigiditas cauſa generandorum, quæ occupet vel corpus cordis, vel ſpiritum, vel ſanguinem, quem continet ejus ſinus, vel partem aliquam viciniam. Atque ſi corpus ipſum cordis teneat ingens frigiditas, ita languidiſſimos reddit pulſus, & tardiſſimos, & minimos, ut maxime hæc viget. Quæ vero proficiſcetur ex parte alia, raritatem longius, quam cetera, quæ diximus, genera a natura avertit.* Itaque quidam in illis ſunt, cum pulſus habeant non longe minores juſto, at tardiores languidioresque, tamen e veſtigio pereunt. Mors autem tum minus poteſt declinari, cum teneat frigiditas corpus ipſum cordis. Repentina porro & in altera differentia fit. At moriuntur priores illi inter dormiendum potius, ut jam non amplius expergiſcantur, alteri hi cum illo modo, tum etiam inter loquendum nonnulli eorum, ut imperitis com-

commode videantur habere, subito, ut qui animo deficiuntur, exspirant. Quorum quibusdam simul prorupit sudor, aliquibus non prorupit. Quamobrem ex iis apparet, raros pulsus, multoque magis rariores, simulque minores, languidioresque, exitiales utique esse. Sed age dicamus, cur pulsus sæpius in moribundis sanis similes appareant. Ex quibus Medici plane decipiantur, necesse est.

CAP. V.

Cur pulsus in quibusdam febribus exitiosis appareant aliquando recte valentium similes?

Sæpius fit, ut in ægrotis, malignis morbis laborantibus, pulsus ita sanorum similes observentur, ut non raro vel etiam doctissimi Medici decipiantur; non minusque urinæ, cum boni coloris, tum substantiæ, tum etiam in quibus laudabilia contenta resideant, in exitiosis morbis apparent: quæ artis medicæ ignaris mira, seu monstra in natura, videntur, cum tamen hæc docti Medici, quibus rerum causæ non sunt ignotæ, non admirentur. Nunc de pulsibus agemus, & quomodo, etsi bene valentium similes ac optimi appareant, futurum exitium significent, dicemus. De urinis vero, cum hic de his loquendi non sit locus, postea suis locis agemus. Sed modo rem ipsam de pulsibns dicamus. Hujusmodi pulsuum observatio non in omnibus morbis fieri solet, sed in malignissimis tantum, & præsertim in febribus pestilentibus, neque in omnibus: Gal. *in lib.* 3. *de præs. ex pulsib. cap.* 3. ait, hujusmodi pulsus in pestiferis febribus observari, quas hecticas pestilentes Medici vocant, quod æquales, exterius obscuræ, sine ulla alteratione, calore quidem exili appareant, ex quo ægrotantes se febre vexari neque putent. Distinguuntur etiam pestiferæ febres in ephemeras, putridas, atque hecticas. Ephemeras vocant, quæ ephemerarum modo invadunt, atque cordis spiritibus corruptis generantur; putridæ quoque putrefactis humoribus cordis fiunt, ab ephemeris maxime distinguntur ex eo, quod putri-

Pulsus in exitiosis morbis unde aliquando recte valentium similes.

Febrium pestiferarum distinctio.

putridæ putredinis signis non careant, nam in ipsis, urinæ crudæ, tenues, turbidæ, subjugales, cum contentis aliquando crassis malis apparent: in ipsis quoque aliquando exanthemata apparent, aliquando tumores. In ephemeris vero, quæ spatio unius diei interimunt, aut saltem tribus ad plus, nullum putredinis in humoribus signum apparet. Gal. itaque vult in hecticis cum pulsus tum urinas bonas videri, propterea quod aut arteriæ sint corde frigidiores, aut quod temperamentorum in corde sit pugnantia, de illa ita scribit: *Quocirca contingit aliquando, ut arteria, quæ frigida est, sed a corde calefit, nec parvum pulsum, qui frigidus est, edat, nec magnum, qui calidus, sed inter utrumque medium, qui moderatus est, & naturalis. Et celeritate etiam moderata pulsus erit horum affectuum; itemque & vehementia moderata.* Pugnantia vero temperamenta in corde hos facere posse non est mirum, siquidem, ut ait Galen. aliquando cordis corpus æquo sit frigidius, humores, seu substantia contenta in ventriculis calidior, quod forte fit in pestiferis febribus, ubi ingens putredo cordis corpus affecit, ex quo calore fere exstincto redditur corpus cordis frigidius, cum humores tamen contenti inflammati sint, aut aliquando contra, quippe ubi humores æquo sint frigidiores, & cordis corpus calidius, quovis horum modorum contingit fieri pulsus moderatos & fere naturales, de quibus Gal. ita scripsit. *Qui sane affectus, vel optimos Medicos fallunt, quod nunc quoque in maxima pestilentia accidit. Quidam inde ab initio ad finem usque, alii per totum morbum, probum pulsum habebant, qui perparum deflexisset de natura, qui quidem præter ceteros perierunt.* Animadvertimusque eos primis statim diebus & pestilentia laborare, & pessime affectos esse ex acredine caloris, atque ipsa caloris specie, denique quod pulsus, parum præter naturam immutati, iis in eo statu perpetuo maneat; nam in speciem præcipue hecticarum, quas vocant, febrium incidunt hujusmodi pulsus. Si qui essent inter ægrotos, qui se negarent febricitare, his febris, occupato ipso cordis corpore, plane erat confirmata, & ut ita dicam, in habitu. Demum tertiam causam pulsuum moderatorum in

pesti-

pestiferis quibusdam & exitiosis morbis, ita expressit. *Quod vero in sermone præterivimus; ubi aër, quem spirando attrahimus, infectus putredine sit, ac putredo corpus cordis attigerit, illi pulsus fiunt.* Nec jam quicquam habet admirationis, si eos pulsus, quos memoravimus, tali affecti peste habeant, ob pestilentem respirationem; nec si omnino morituri sint: atque propter hasce causas in febribus, vel etiam lethiferi pulsus recte valentium similes observari solent.

CAP. VI.

De prædictione ex respiratione, quidque primo ipsa sit, atque quod ipsius differentiæ observentur?

Variarum in ægrotis respirationum observationem ad prædictionem nedum utilem esse, sed quinimo multum necessariam, neminem latere, certe scio; sed ex ipsa firmiorem quoque quam ex pulsibus haberi in morbis prædictionem, non paucis visum est, ac vel etiam esse certiorem, quod pulsus facile a qualibet etiam causa extrinseca mutantur, hinc Medici, si alterationes extrinsecus pulsibus illatas incaute perspectas habuerint, sæpe decipiantur. Hinc Hipp. nulla, vel saltem pauca, de pulsibus scripsisse, non paucis est persuasum. De respiratione vero, quod ab ipsa certiorem ad prognosin notitiam Medici assequi possint, satis accurate multa nobis tradidisse, & varias non minus in multis ægrotis (ut apud ipsum in Epidemiis legitur) spirationum differentias ad prognosis judicium adnotasse. Quare de hac quoque ad prædicendi rationem accurate nobis in præsentia est agendum. Sed antequam de prædictione a respirationibus agamus, primo quid ipsa sit respiratio, quæque ipsius sint differentiæ, atque causæ cognoscamus. Quid vero sit non æque omnes sentiunt. Asclepiades respirationem esse animæ generationem affirmavit. Praxagore vero animæ dici corroborationem placuit. Sed Philistion, & Diocles caloris innati esse ventilationem, & refrigerationem voluerunt. Ex Hippocrat. rectius caloris nutritionem atque refrigerationem.

Respiratio quid.

nem. Porro hi, cujus tantum gratia respiratio fiat, enarrant. Nos vero dicemus respirationem nihil quidem aliud esse, quam pulmonum pectorisque sensibilem motum, quo pulmones dilatantur, ac comprimuntur. Ex quo duplex apparet, primo inspiratio quippe & exspiratio. Atque his duabus respirationibus duplex quies, sive ut Galeno placuit, duæ cessationes æque respondent, una scilicet, quæ est ante dilatationem, at post ipsam altera, quæ ante quoque compressionem est. Dilatatione enim frigidus aër inspiratur, quo sane innati caloris (si Galeno *de libro causis respirat.* credimus) symmetria conservatur, animalisque spiritus substantia nutritur. Galenus scripsit *in primo libro de respirat. differ. cap.* 3. respirationem calori, qui circa cor est, esse utilem, ac pulsus calori, qui per totum animal est dispersus; hic quidem a pulsibus refrigeratur, veluti cordis calor a respiratione. Exspiratione vero fumosum halituosumve excrementum a corde expellitur. Ceterum, ut recte fiat respiratio, cerebrum recte valere est necesse, utpote, quod septum transversum, thoracem, ac omnes musculos respirationi servientes facultate moveat, itemque cor, pulmonesque. Quibus quidem membris seu partibus læsis, respirationem vitiari, est necesse. Ex quibus medicinæ scriptores triplicem respirationis causam faciunt, unam quidem animalem facultatem, moventem musculos, septum transversum, pectus, pulmones, & quæ in cerebro sedem habet; alteramque instrumenta respirationi servientia, prænarrata; atque tertium usum, qui est innati caloris refrigeratio, spiritus naturalis nutritio, atque genitarum fuliginum expurgatio. Sed his præmissis ad respirationis notitiam pertinentibus, respirationis quoque differentias in medium afferamus. Primo itaque per respirationem tum inspirationem, qua frigidum aërem attrahimus, tum exspirationem, qua fuligines excernimus, intelligimus. Cujus quidem respirationis duæ inprimis apparent differentiæ, quippe quædam motum respicientes, & quædam quietem: ad motum attinentes penes magnitudinem, parvitatem, velocitatem, tarditatem, spectantur, quatuorque numero existunt, quippe magna, parva, velox & tarda: ad quietem vero,

Respirationis differentiæ.

vero quæ referuntur, sunt frequentia, respirandi, atque raritas. Ex quibus colligamus respirationis differentias esse, magnitudinem, parvitatem, celeritatem, tarditatem, frequentiam, & raritatem, quas Galen. *in* 1. *de different. respirat.* complexus est. Sunt vero hæ omnes aut in tempore motus, uti est velox & tarda respiratio, aut in quantitate distentionis, veluti magna, & parva, aut in quantitate contractionis, veluti est etiam magna, & parva, aut denique in quiete respirationis, quæ est frequentia atque raritas, atque hæ simplices sunt respirationis differentiæ: quibus varie complicatis octo compositæ differentiæ depromuntur, quippe magna velox, magna tarda: parva velox, parva tarda: frequens magna, frequens parva: rara magna, & rara parva. Magnam illam dicimus respirationem, in qua magnam copiam aëris attrahimus, atque magnam fuliginum copiam exspiramus, sive expellimus, atque e contrario parvam, in qua exiguum aëris inspiratur, & parum fuliginum genitarum exspiratur, seu expellitur. Celer vero est, in qua parvo quidem tempore pulmones moventur; & tarda, quæ longo tempore fit. Frequens etiam seu densa appellatur, cui breve est tempus quietis, contra cui longum est, rara. Addamus alias respirationis differentias, quarum una penes æqualitatem atque inæqualitatem accipitur, & altera penes ordinem, prout respirationum aliæ servant ordinem, & aliæ non, atque tertia penes caliditatem & frigiditatem, quod quædam calida sit, & quædam frigida. Æquales respirationes illas dicimus, in quibus multarum quidem respirationum vel unius tantum pares differentiæ, mutuoque æquales existunt. Inæqualesque, ubi inæquales respirationes observamus. Ordinatæ quoque hæ sunt, quæ aliquem ordinem servant, atque contra, inordinatæ. Et calidæ item dicuntur respirationes, ut posterius accurate intelligemus, in quibus halituosus calidusque spiritus expellitur; & frigidæ, ubi frigidus. Sunt demum aliæ quoque rythmæ, & arythmæ, id est, quæ rythmum servant, & quæ non. Eæ proportionatam habent respirationem tempori, annis, locis, regioni, ætati atque temperiei, & ex opposito arythmæ. Ex quibus

In tempore motus.

In æqualitate & inæqualitate.

In respirationibus ordinatio & inordinatio.

In Rythmi ratione.

quibus omnes vidimus respirationis differentias, quas Hipp. cum *in lib. 2.* a) tum *in 6. Epidemior.* b) *comm* 3. *text.* 11. ita perstrinxit, dicens. *Densi spiritus, parvi, magni, rari, exit extra magnus, intro parvus, hic quidem tardans, ille festinans, duplex intro revocatio velut super inspirantibus, calidus, frigidus.*

CAP. VII.

De caussis respirationis.

Respirationis caussæ communes.

Nunc caussas respirationis attingamus, quæ duplicis sunt differentiæ, quippe quædam communes, & quædam particularium respirationum, quæ particulares exsistunt; de communibus primo agamus, quæ ex Galen. in libro *de caussis respiration.* sunt facultas voluntaria motiva, quæ organa movet respiratoria, instrumenta voluntati ac respirationi servientia, atque demum usus seu utilitas, in cujus gratiam respiratio fit. Ab his quidem caussis omnis fit respiratio, ac optima ipsis nihilo a naturali statu mutatis, & vitiata vel omnibus, vel aliquibus ex ipsis a naturali statu mutatis. Ex voluntariæ quidem motivæ facultatis observatione, naturæ cum robur tum imbecillitas nobis innotescit, non minusque ab instrumentorum respirationis, & utilitatis, seu usus notitia. Sed quomodo fiat respiratio, quibusque instrumentis ad ipsam agendam facultas utatur, ac ad respirationis utilitatem, Galen. *in* 1. *lib. de differ. respiration. cap.* 4. ita docuit: *facultas quædam animalis movet thoracem, cum hoc simul pulmo movetur, ad hujus vero motus ubi distenditur, sequitur inspiratio, ubi contrahitur, exspiratio.* Demonstratum etiam ibidem est, maximam & principalissimam respirationis utilitatem esse insitæ caliditatis conservationem, jam vero & animalis spiritus nutritionem. His itaque sic habentibus, siquidem facultas, & utilitas, & unumquodque organum recte ac prospere habuerint, juxta naturæ legem animal respirat. Si vero quid ex eis vitiatum fuerit, juxta illud etiam respirationem impediri necesse est: & hæc de caussis respirationis in communi. Quibus præmissis ad singularium respirationum

Singularium respirationum caussæ.

a) Pag. 1025. b) Sect. 2. Text. 8. p. 1169. ubi quædam addita sunt.

tionum caufas attingendas declinemus, fine quibus ex refpiratione quicquam certi ad prædictionem habere non poffumus. Exordiamur vero a fimpliciffimis refpirationum differentiis, & primo a magna parvaque refpiratione. Magna vero refpiratio, ut Galen. *in eodem libro* docuit, ab urgente fit utilitate, & parva ab utilitate exfoluta, aut ab aliquo dolore partis, moventis thoracem. Ceterum cavendum eft, ne decipiamur, nimirum ut magnam illam effe refpirationem credamus, in qua plurimum pectus dilatatur, fed in qua plurimus fpiritus attrahitur; nam quibus vel tumor, vel anguftia fine flammeo calore, fpiritalibus membris infidet, in his thoracis quidem dilatatio maxima eft, id vero, quod infpiratur, parum eft. Aliquando etiam maxime ufu urgente, fed facultate exftincta fere fit maxime thoracis dilatatio, in qua aliquando moventur fcapulæ, nares, quam fpirationem fublimem, & phœnomenam, id eft apparentem, Medici appellant. Quare prudenter fe gerere debent Medici, per magnam quidem refpirationem ut non magnam thoracis dilatationem intelligant, fed in qua plurimus fpiritus attrahitur, & contra parvam, in qua parum fpiritus fufpiratur, tametfi thorax maxime dilatetur ac diftendatur. Velox vero refpiratio fit & ipfa ab urgente utilitate, feu a magno calore, ac facultate ei fervire potente, id eft, robufta, atque nullo organorum reluctante. Tarda a contrariis fit caufis, utpote a diminuta utilitate, ac virtutis imbecillitate. Frequentem vero refpirationem, aut dolorem, aut inflammationem fupra feptum transverfum, Gal. cum *in* 1. *Epidem. comm.* 3. *text.* 18. tum *in tertio libro com.* 3. *text.* 74. tum alibi teftatum reliquit, quod ab Hippocrat. accepit, qui *in primo libro prognoftic. a)* de frequenti refpiratione ita habet: *Spiritus autem, qui creber eft, fignat dolorem aut inflammationem in regionibus, quæ fupra præcordia funt:* quæ fit a dolore frequens feu denfa, ex dolore in parte affecta nobis innotefcit: ab inflammatione fimplici, phlogofi Græcis dicta, perinde fi dixerimus a flammeo calore, cognofcitur ex eo, quod fpiritus, præterquam quod denfus eft, etiam calidus apparet. Addamus nos denfum feu frequentem reddi fpiritum propter vel aliquam

Refpiratio magna unde.

Velox unde.

Tarda unde.

Frequens unde.

a) pag. 38. lin. 7.

quam phlegmonem, aut humorem, aut tumorem, naturam gravantem, & angustiam inducentem, quæ quidem respiratio solet una cum stertore observari. Quæ vero longo intervallo fit, rara dicta, aut cordis refrigerationem, aut delirium significat; atque hæ sunt primarum simplicium respirationum differentiarum causæ, quibus tamen quicquam certi ad prognosticum Medicis non ostendi, Galen. *in primo de different. respirat. cap.* 22. nobis prodidit, quo loco docet, judicium fieri tantum oportere a compositis, ut possimus certum de salute ac morte ægrotantium ferre judicium. De compositarum vero respirationum causis ibi ita scripsit. *Itaque ad solas illas compositas respirandi difficultates animum intendere nos oportet, in quibus simplices quidem communes sunt plurium affectionum, & ob id nihil certi indicant, conjugatæ vero aliis quibusdam ad certum ac minime fallax discrimen veniant. Magnitudo enim respirationis ipsa per se respirandi difficultas quædam est simplex, verum nullius certæ cognitionis est signum, siquidem & urgente utilitate, & læsa mente fieri solet. At vero si cum densitate consistat, ingentem vitalitatem, si cum raritate, delirium indicat. Similiter autem & parvitas, ipsa quidem per se ipsam, aut dolore afflictam aliquam particulam, aut utilitatem exsolutam ostendit. Itaque neque ipsa aliquid certi indicat. Quando vero componitur, cum densitate quidem dolorem, cum raritate vero, facultatis exsolutionem portendit. Quin etiam si ipsam densitatem per se solam aut raritatem in manus sumas, ipsarum neutram per se inveneris quicquam certi significantem, nisi hoc discrimen accedat, ut videlicet cum altera quapiam respirandi difficultatis specie copuletur. Densa enim simulque magna utilitatis augmentum indicat. Densa vero simulque parva organi alicujus, quod cum respirationibus commovetur, dolorem: ipsa etiam rara, quæ ad deliria & perfrigerationes consequitur, si quidem cum magnitudine fuerit copulata, prius ex prædictis, si vero cum parvitate, posterius indicat, & ob id sane omnium compositarum respirandi difficultatum hujusmodi conjugationes utilissimæ sunt, utpote & manifeste & constanter unamquamque affectionem indicantes. Densitas quidem cum parvitate,*

Rara unde.

Respirationum compositarum causæ.

te, dolorem, cum magnitudine vero, utilitatis augmentum. Raritas autem cum magnitudine, delirium; cum parvitate, facultatis exſolutionem a) notat. Hactenus Gal. de ſimplicium compoſitarumque reſpirationum cauſis. Nunc ad æquales, ordinatas, & inæquales,& inordinatas deſcendamus, ipſarumque cauſas ſpectemus. Æquales enim, & ordinatæ reſpirationes fiunt a facultate vitali recte valente, nulloque inſtrumentorum ſervientium reſpirationi vitiato, aut quovis modo læſo. Veluti inæquales inordinatæque contrariis a cauſis efficiuntur. Non ſecus quam & pulſus inæquales inordinatosque fieri diximus. Quarum quidem reſpirationum eadem eſt generatio, ut Gal. *in eod. lib. de differ. reſpir. cap.* 17. hiſce verbis tradidit. *Viſum eſt autem aliquando, raro tamen, non alteram tantum, ſed ambas totius reſpirationis partes in uno & eodem homine ita habere, & maxime hoc fieri, cum humorum copia in aſperis arteriis coacervata hominem ſuffocet ex pleuritide pernicioſa, aut peripneumonia non expurgata, aut ſuppuratione iſtic conſiſtente, ita ut in hac parte reſpiratio cum pulſibus conveniat. Monſtratum eſt, & in illis propter obdurationes organorum, compreſſionesque, & omnino coarctationes inæqualitatem fieri.* Hoc idem etiam clarius ſcripſit. *cap.* 19. ita dicens. *Quare omnium inæqualitatum, tum quæ ſecundum unam actionem, tum quæ circa plures ex ordine conſiſtunt, aut aſperarum arteriarum coarctatio, aut thoracis muſculorum aberrans motus, aut facultatis ipſam efficientis debilitas, cauſa fiet.* Ab iisdem ipſis cauſis & inordinatæ reſpirationes, ſed ab aliis etiam quippe convulſis muſculis, moventibus thoracem; cujusmodi eſſe videntur luctuoſæ ſuppurationes appellatæ, Gal. *in* 6. *Aph.* 54. docente. Rythmum etiam reſpirationes quæ ſervant probam, continuitatem naturalis caloris ſignificant, veluti rythmum non ſervantes fiunt a caloris corrupta ſeu vitiata ſymmetria: Calidæ omnes reſpirationes a calore maxime aucto oriuntur, veluti a ſpiritu frigido exſpirato illum admodum defeciſſe, exilemque effectum eſſe declarant quippe frigidæ reſpirationes. De his Hipp. *in Prognoſt.* a) *text.* 24. *Qui vero frigidus de naſo, & ore exſpiratur, admodum exitialis jam eſt,* quod emortuam facultatem, ſeu calorem exſtinctum, denotat.

a) p. 38. lin. 10.

 Sed

Sed caute eſt agendum, ne per reſpirationem frigidam intelligamus parvam & raram, cum & ipſa inſiti caloris refrigerationem ſignificet, ſed exſpirationem frigidam: atque ita de calida, ubi ex ore & nare calidum exſpiratur, & non, quæ magna & frequens eſt, tametſi calida & ipſa, quod magnum calorem denotet, dici poſſit, non tamen actu calida eſt, de qua Hipp. & Gal. intelligunt. Sed jam ſatis circa reſpirationum cauſas verſati ſumus, nunc de prædictione ab ipſis petenda ſcribamus.

Cap. VIII.

Quid bene, & male, ſpirare in morbis ſignificet?

Bene ſpirare in morbis quid ſignificet.

Bene ac recte ſecundum naturam ægrotis ſpirare ad ſalutem prædicendam perpetuo magni momenti eſſe, neminem latere, arbitror. Hipp. *in* 1. *Prognoſt.* a) *text.* 25. ita de hoc ſcripſit: *Spirationis autem facilitatem exiſtimari oportet perquam magnam vim habere ad ſalutem in omnibus morbis acutis, qui in quadraginta diebus judicantur.* Neque immerito quidem, cum, Galen. ita *in comment.* docente, *bona reſpiratio thoracem, cor, pulmones, ſeptum transverſum, pleuram membranam, & denique omnes partes ſervientes reſpirationi recte valere demonſtret: neque enim fieri poteſt, aliquo ipſorum membrorum reſpirationi ſervientium læſo, ut ægroti naturaliter reſpirent.* Ex quo merito quoque Gal. bonam reſpirationem *in lib.* 1. *de Criſib.* inter bona ſigna recenſuit. Ceterum, ut a reſpiratione bona quicquam certi judicemus, duo alia quoque ſigna attendere debebimus, quippe pulſus prævalidos, atque ægrotos recte ſe habere ad omnia, quæ illis offeruntur. Hæc enim tria ſigna, ſimul obſervata, quippe ægrotos recte ac ſecundum naturam reſpirare, bene ſe habere ad ea, quæ illis offeruntur, atque demum ubi pulſus ſatis robuſti apparent, magni momenti eſſe ad ſalutem prædicendam, Gal. *in* 3. *lib. Epidem.* memoriæ prodidit. Hisque hæc ſigna, vel etiam in moribundis, ſalutis ſpem indicaſſe, non raro vidimus. Quare recte ſpirare in omnibus acutis morbis

a) p. 38. lin. 11.

bis, bonum eſt, atque contra, malum; quod neceſſario ſignificetur, aliquod organum reſpirationi deſtinatum non recte valere: non tamen exitium hoc ſolum ſignum exprimere poteſt, ſed una cum aliis exitialibus, omniumque certiſſimum exitium præſagit, ſi una ægrotus cibum abhorreat, non ſitiat, tametſi lingua præarida maximeque exuſta ſit, cum peſſimis excrementis, pulſuſque prælangueſcant, ſatis tuto ex his mors præſagiri poterit. Quare reſpiratio mala, ſemper mala eſt, tametſi non ſemper in acutis morbis lethalis; peſſima vero, ubi cum peſſimo aliquo ſigno apparet, & multo plus ſi cum multis. De quibus Hippoc. *in 4. lib. Aphoriſ. a)* ait: *In febre non intermittente, ſi ſpiritus difficultas acciderit, & deſipientia, lethale eſt.* Ceterum dicet Lector, quales malæ reſpirationes exſiſtunt? Cui has eſſe reſpondebimus, quippe magnam raram, parvam frequentem, quam in moribundis Hipp. conſuevit dicere breviſpiram, ſpiritum exilem, ſpiritum imminutum: peſſimæ quoque ſunt, quæ cum ſtrepitu thoracis ſpectantur, veluti quomodo hi reſpirant, qui ex ſubmerſione ſpirant, hæque obſcuræ, ſtertoroſæ, interruptæque dicuntur, de quibus Hipp. *in eod. lib. Aphor.* 68. ſcribit: *In febribus ſpiritus offendens, malum; convulſionem enim ſignificat.* Per quem ſpiritum offendentem, Gal. auctore in ejus Aph. comm. intelligit ſpiritum, qui medio ſui interruptus ſubſtiterit; luctuoſæ itidem reſpirationes peſſimæ haberi debent, quod Hipp. *in 6. lib. Aphor.* 54. nos docuit. Omnium peſſimæ, quæque in moribundis obſervantur, ſunt frigidæ, quippe cum ex naribus ac ore frigidum exſpiratur: demum ſublimes, obſcuræ, urgentes, quem ſpiritum *in lib. 2. coac. præſag. b) Sect.* 7. *tex.* 39. ita expreſſit, dicens: *Peſſimus autem morti propinquus, extendens, urgens, & obſcurus:* quibus verbis intelligit, primo ſpiritum ſublimem & phœnomenon, ſeu apparentem appellatum, in quo pectus maxime diſtenditur, atque aliquando ſcapulæ, & pinnæ narium moventur, quod vero inſpiratur, ita parum eſt, ut vix ſenſu percipiatur, denſiſſimum tamen eſt propter urgentiſſimam caliditatem: atque hæ ſunt malæ reſpirationes, de quarum quidem Prognoſtico ſigillatim a nobis erit agendum, ut accuratius

Male ſpirare in morbis quid ſignificet.

Reſpirationes quænam malæ.

a) Aph. 50. b) Text. 260.

tius ab ipsis singulis prædictionem assequi quisque studiosus possit.

Cap. IX.

Quid respiratio magna velox, magna tarda, parva velox, parva tarda, & magna frequens, magna rara, in morbis significet?

Respiratio magna velox quid in morbis significat. Magna & velox respiratio, quanquam in corporibus, ut Gal. scribit *in lib.* 1. *de difficult. resp. cap.* 20. plurimum fuliginosorum excrementorum adesse declarat, facultatem tamen integram esse, viribusque potentem, nullumque organum ex respiratoriis vitiatum denotat, siquidem magna simulque velox sit, si utilitas urget, & organa sint prompta, & facultas integram sanitatem servet, similiter autem, & magnam simulque tardam in delirantibus fieri, nuper ostendimus, sic & parvam ac velocem, quibus est congregatum fumosum excrementum, & dolet simul aliqua particula, quæ circa respirationem movetur, aut quæpiam inflammatio; ut Hippocrat. 1. *Prognostic.* a) *text.* 24. & Galen. *in* 3. *Epid. comm.* 3. *text.* 74. de Pythione b), qui super Herculis fanum, docent, parvam simulque tardam iis fieri, quibus nullum fumosum excrementum est coacervatum, cum dolore, ut dictum est, alicujus organi ex respiratoriis, aut inflammatione: hæ duæ differentiæ respirationis cum malis signis plus duabus prioribus sunt timendæ, quod facultatem prælanguidam, aut exsolutam, aut denique partem quampiam thoracem moventem dolere, denotent. Magna & velox respiratio plurimum fuliginum, & incendii, sed cum facultate integra, & forti significat. Quæ vero simul & tarda melior est, cum ipsa ad recte valentem plus accedat, integramque & fortem facultatem, sine calore multo & absque fumosis excrementis. Hæ omnes cum aliis signis erunt a Medicis spectandæ, & ex ipsis simulque cum aliis, quæ illuxerint, judicium deliberandum. Sed ad magnas simul frequentes respirationes, & ad magnas simul & raras declinemus, cum ab ipsis præsagiendi ratio magis illuceat. Magna respi-

Magna & tarda.

Parva & velox.

Parva & tarda.

Magna & frequens.

a) P. 38. lin. 7. b) Lib. 3. Epidem. p. 1098. Ægr. 3.

respiratio, & simul frequens ea est, in qua plurimus spiritus trahitur, & calidus, & fervens ex ore & naribus efflatur. Quæque fit aut, uti docet Hippoc. *in* 1. *Prognostic a) text*. 24. quod aliqua pars ex respiratoriis seu thoracis inflammationem aut dolorem patitur. Cujusmodi sunt cor, septum transversum, pulmones, aut pleura membrana, aut musculi etiam thoracis: nam hæ partes dolentes, ac inflammatæ, quod non, ut opus est, dilatentur, spiritum frequentem seu densum fieri necesse est. Signant vero ex magnitudine cum facultatis robore hæc fieri, in quo non levis salutis sit spes. Quæ vero cum magnitudine etiam raro fit, nobis in acutis morbis delirium subesse declarat. De quibus quidem Hippocrat. *in primo Prognosticorum b) text*. 24. ita scripsit. *Qui vero spiratur magnus multoque interposito tempore, delirium indicat*. Sed quomodo magnum spiritum intelligemus? an ubi magna thoracis fit dilatatio? nequaquam magna thoracis dilatatione magnam fieri respirationem observamus, nam, ut unquam dictum est, quibus vel tumor, vel angustia sine flammeo calore spiritalibus membris insidet, in his thoracis quædam dilatatio maxima est, id vero quod inspiratur parum est. Ex quo magnam dicimus respirationem magni inspirati aëris, atque inspiratarum fuliginum multarum, ratione. Quod vel ipse Hipp. expressisse visus est, cum dixerit, qui vero spiratur magnus, quæ de spiritu, qui effertur, magnitudinem intelligendam denotant, minimeque de thoracis dilatatione. Addamus in differentiis respirationum sublimem ac phænomenam vocatam respirationem, in qua maxime thorax dilatatur, parvam atque exilem esse, ex Gal. constare. Quare dicatis spiritum magnum & rarum delirii nobis esse signum? Gal. *in lib*. 2. *de difficul. respir*. uberiori sermone demonstravit hoc verum esse, quippe hujuscemodi respirationem delirium significare. Verum non exinde necessarium, ut omnes, qui delirant, eo modo respirent, fore dicamus; quando hæc fieri simul possint, quippe delirantes ut simul angustiam thoracis, vel dolorem sentiant, vel virium languorem. Quæ omnia in ipsis quidem deliris parvum atque rarum spiritum efficiunt. Omnes vero, in quibus magnus & rarus fit spiritus, deli-

Magna & rara.

a) Vide loc. modo allegat. b) P. 38. lin. 8.

delirare non erit dubitandum. Cujusmodi in Philisco, Sileno, uxore Dromeadai, atque in aliis ab Hippocr. fuit observatum. At quid ad prognosticum hac respiratione? magni semper ad id erit momenti, idque præsagiet, quod delirium perpetuo malum est, non tamen semper exitiale, sed solummodo ubi una alia signa prava & lethalia illuxerint, quæ cum respiratione in Philisco, Sileno, uxore Dromeadai, adolescente Mœlibeæ Phrenitico, illuxerunt. De Philisco Hipp. *in* 1. *Epid.* 3. *a*) *text.* 18. ita habet; *Spiritus huic erat perpetuo quasi revocatus, rarus & magnus. Lien in tumorem rotundum elatus erat: sudores perpetuo frigidi, accessiones diebus paribus.* In hoc sudores frigidi, ut suis locis demonstrabimus, fuerunt ex signis exitialibus. Et de Sileno *b*) *text.* 19. *A primo hic ad finem usque spiritum magnum habuit & rarum, & hypochondrii perpetuam palpitationem,* quæ in processu fuere lethalia, quippe primo inter initia urinæ nigræ cum nigro sedimento, delirium, dejectiones pingues sudor capitis sexto die, extrema frigida lividaque, atque alia, quæ cum illa respiratione magna ac rara, miserum Silenum nedum delirum esse, sed certe moribundum, procul dubio denotabant: & de uxore Dromeadai *c*): *Sexto mane riguit, cito percaluit toto corpore, sudavit, extrema membra frigida, deliravit, spiritus magnus & rarus. Paulo post convulsiones a capite cœperunt, subito obiit.* De adolescente vero Mœlibeæ *d*) *in lib.* 3. *Epid. comm.* 3. *text. ult. spiritus rarus & magnus per intervallum. Hypochondrii contentio submollis ex utrisque oblonga, perpetua cordis palpitatio, reddidit urinam oleosam.* Sed age de aliis respirationum differentiis agamus, præsertimque de parvis,

CAP. X.

Quid respiratio parva frequens, parva rara, significet?

Respiratio parva & frequens in morbis quid significat.

Parvum spiritum Gal. *in* 3. *Epidem. comm.* 3. *text.* 74. appellat exilem, atque imminutum, atque etiam obscurum, vix enim respirare ægrotos videmus. Hujusmodi respiratio per-

a) Epidem. Lib. 1. Ægr. 1. p. 966. *b*) Ibidem. Ægr. 2. p. 969. *c*) Ibidem. Ægr. 11. p. 987. *d*) Epidem. Lib. 3. Ægr. 16. p. 1117.

perpetuo mala est, ut quod propter caloris nativi, seu naturæ exsolutionem fiat: quæ si etiam frequens fit, ut Galen. docet, eodem in loco dolorem signat, vel inflammationem supra septum transversum. Sed auctor Coacorum præsag. *a) in lib. 2. Sect. 2. text.* 34. a.t: spiritum frequentem inflammationem & dolorem in locis principibus significare. Hujusmodi respiratio in acuto morbo maxime est timenda, & plus ea etiam, si post magnam quidem respirationem fiat. Nobis sane denotat, aut naturam resolutam esse, ut dictum est, aut principem aliquam partem maxime lædi aut dolore aut inflammatione, aut utrisque simul vexari: judicium vero ex sola hac respiratione certum non erit, nisi fuerit aliis signis confirmatum. Plures enim fuere ita in acuto morbo respirantes, qui incolumes evasere. Sed ubi alia signa illuxerint parva, procul dubio ex ipsa exitium erit timendum; omniumque maxime, si e frequenti parva evaserit, qualis postremo in tabidis solet observari: frequens itaque & parva cum pravis signis, lethalis est. Qualis ab Hipp. *b)* in sorore *Temenei* fuit observatus: in qua die decima sexta spiritus gracilis factus est & densus, & mortua est. Sed age de parva & rara agamus. Quæ omnium fortasse est pessima, quod naturam viribus exsolutam morbo succumbere nobis declaret. Ex quo hunc spiritum Medici frigidum merito appellant, qui summum frigus & naturæ exstinctionem ostendit, quod Galen. *in* 3. *Epidemiorum comm.* 3. *text.* 74. ita meminit: Parvum esse quendam pariter & rarum spiritum, qui cum refrigeratur, emoritur jam vitalis facultas, & hoc symptoma esse quoddam admodum lethale, hisce verbis expressit: *c) Si frigidum e naribus exspiretur, exitiale jam est admodum.* Cujusmodi fuit observatum in *Pythione d)* moribundo, atque in aliis, ab Hippocrate. Sed his perspectis respirationum judiciis, breviter eas omnes perstringamus respirationes, quæ in moribundis solent observari.

Respiratio parva & rara.

CAP.

a) Text. 260. *b)* Epidem. lib. 4. pag. 1131. text. 28. *c)* Hippocr. Prognost. p. 38. lin. 10. *d)* Lib. 3. Epidem Ægr. 3. p. 1098.

Cap. XI.

De respirationibus exitialibus, quæ in moribundis fiunt.

Respirationes exitiales.

De respiratione rara & magna, magna & frequenti, parva, frequenti & rara, quomodo aliquando exitium portendant, satis dictum est: nunc reliquum, ut exitiales adnumeremus, cujusmodi est, frigida, sublimis seu Phænomena appellata, stertorosa, quæ cum strepitu fit, & aliquando luctuosa & interrupta.

Respiratio frigida.

De frigida omnium exitialissima, quæ non, nisi in proxime moribundis attenditur, Hippocr. *in lib.* 6. *Epidemiorum*, *comm.* 4. *text.* 27. *a*) ita habet: *Signa mortifera per cutem, nares, calidus vapor, si prius nares frigidum spiritum reddunt:* quæ melius Galen. hisce verbis expressit. *Maxime signa mortifera, per cutem calidus vapor exiens post frigidum spiritum, prius exspiratione egressum. Sed calido vapore exspirato per nares & per cutim, non in omnibus mors erit prædicenda.* De quo quidem Galen. ibidem ita scripsit; *Illis enim solis id evenire comperies, quorum mortem calidissima febris antecessit, quæ corpus ipsum totum torruit, atque ideo postremo ipsum refrigeravit.* Vitali ergo tenore, moriente jam corde, evanescente, in aliis quidem sudores syncopen inferentes proveniunt, multis scilicet humoribus, pleno corpore; illis autem, qui ex præfervida febre antea exaruerunt, pro sudoribus calidus vapor tangenti tibi difflari videbitur; hinc in *Coacis præsagiis b*) merito scribitur: *lethalis autem est & febrilis & fuliginosus, verum minus quam frigidus:* ex quo Medici tria mortifera solent hæc vocare, quippe febrem urentem: frigidam exspirationem cum raritate: atque tertio vaporem in cute calidum, aliquando sudorem seu madorem, qui in febribus mortem prænuntiat.

Obscura.

Obscuram quoque respirationem, ut quando vix respirare ægroti dignoscuntur, perinde atque frigidam esse exitialem, de qua quidem, ubi de parva & rara egimus, satis dictum est. Ceterum per obscuram respirationem intelligimus eam,

a) p. 1181. *b*) Text. 160.

cam, quæ fit, ubi vix aliquis spiritus ex ore & naribus exspiratur. Nam fieri potest, ut obscurissima sit, & tamen manifestissima omnibus appareat, ubi scapulæ, thorax, nariumque pinnæ ad spirationem moveantur, quam respirationem sublimem & phænomenam, id est, apparentem, Medici merito appellant, tametsi paucissimus spiritus exspiretur, & hac ratione sit obscurissima. De qua *in* 2. *Coac. peæsag. a*) sect. 2. text. 39. scriptum est: *Pessima autem & morti propinqua, extendens, urgens, & obscura.* Sed jam de stertoroso, & qui cum strepitu fit: intelligimus autem per stertorosum spiritum, quando inter respirandum sentitur in gutture quædam veluti ebullitio, aut strepitus, nimirum, stertor, hoc est, cujusmodi fit in stertentibus. Hic strepitus, seu sonus, seu ebullitio latinis, Hipp. vero ῥέγχος atque ῥέγξις, & alias κέρχνος dicitur. In acutis morbis perpetuo ante exitium per diem, & parum plus, hic fervor gutturis in multis auditur. Indicat enim plane facultatem exstinctam, ut neque valeat a faucibus excrementa expellere; in aliis vero, pectoris morbis laborantibus, uti in pleuriticis, peripneumonicis, fit stertor ille propter angustiam, aut sputi retentionem, cum & spiratio est parva, & non raro orthopnoica, id est, maxime difficilis. Proprium est fere omnium morientium, ut ante exitium eum fervorem, seu stertorem, patiantur; sed omnium maxime, pleuriticorum, & peripneumonicorum, suppurationumque. Quibus omnibus fervor seu stertor ille, antequam moriantur, fit: est itaque unum ex lethalibus signis. Sed accurate tamen distinguendum, quo tempore incipiat, aut in morbi principio, aut postea ingravescente morbo; nam si exitiosum est, nunquam apparet priusque alia illuxerint signa exitialia. Cujusmodi visum fuit in *Antiphonis filio* pleuritico *b*), atque in *Menone* pleuritico. De Menone enim pleuritico Hipp. *in lib.* 7. *Epid.* text. 47. *c*) habet: *Die decima sexta, spiritus jam stertorosus, sudor circa frontem & cervicem, raro ad pectus, extrema & frons moderate perseverabant frigida, saltatio vero venarum circa tempora detinebat. Somni comatosi & nocte & die postremis temporibus.*

Stertorosa.

a) Text. 260. *b*) Epidem. Lib. 7. Text 28. p. 1217. *c*) p. 1220.

Quare ſtertoroſus ſpiritus in morbis acutis plerumque eſt perniciaIis, omniumque certiſſimum, ubi ſigna lethalia ſimul, aut antea, illuxerint, cujusmodi ab Hippoc. in *Menone* pleuritico fuit obſervatum; in quo præter alia ſigna, ſudor circa frontem & cervicem apparuit, quem Hippoc. *in Prognoſt. a)* lethalem in acutis morbis eſſe affirmavit, & extremorum perſeverans frigiditas, quo nihil pernicioſius. In principio vero pleuritidis & peripneumoniæ, & febris (ut vocant) catharralis, quæ catharrum ſequitur, vel una cum ipſo ſit, aliquando ob excrementorum multitudinem, ſeu (ut dicunt) ob catharri defluentis ad fauces atque ad pectus copiam, non lethaliter ſtertunt; non ſecus quam aſthmatici & orthopnoici multi, qui poſtea humore aut excreto, aut reſoluto, liberantur. Ceterum in his ſtertorem non lethalem a lethali diſtinguemus, quod hic nedum incipiat, ſed indies magis morbo quippe augeſcente augeatur, & magis ſentiatur. Hic enim prorſus lethalis eſt, neque aliquo lethalium ſignorum carebit. Ille vero, cum in principio ſtertere incipiunt, & paulo poſt augeſcente morbo, aut humore multo per tuſſim excreto, aut ab igneo calore febris conſumto, ſtertor amplius non accenditur, & fit ex multitudine humorum, neque admodum timendus ſtertor ille eſt, præſertim ubi ex ratione defierit. Verum ille, qui in principio, licet ex multitudine catarrhi factus, non ceſſat, ſed indies magis augetur, pernicialis utique eſt, quod naturam multitudine humorum gravatam, & oppreſſam ita eſſe, ut nequeat excernere excrementa, & quaſi exinde ſuffocari, nobis certo ſignificet. Cujusmodi in *uxore Polemarchi* Hipp., ut, *ex lib.* 5. *Epid. b)* colligitur, vidit, de qua ait: *Circa quintam genu dolor, tumor ſiniſtri, & circa cor videbatur aliquid eſſe collectum, & reſpirabat, ut qui ex ſubmerſione reſpirant, & ex pectore ſubſtrepebat. Quæ obiit die ſeptima. Antiphonis* itidem *filium* ſuppuratum Hipp. *in* 7. *Epid. text.* 28. *c)* ſcripſit, cum ſtertore obiiſſe. Cui addamus, quod Hippoc. *in* 1. *Prorrhet.* 25. ſcripſit. *Spiritusque in aphonia veluti his, qui ſtrangulantur, promtus, pernicioſus.* Atque hæc ſtertorosa reſpiratione, quam *regmon* & *cerchmon* quoque aliqui ap-

a) P. 38. lin. 21. *b)* Text. 62. pag. 1156. *c)* pag. 1217.

appellant. Nunc de ſublimi, atque phænomena, ſeu apparente appellata, quæ non niſi in moribundis quoque apparet. Vocant hunc ſpiritum alii ſublimem, alii phænomenon, ſcilicet apparentem, alii promtum, aliique perperam magnam reſpirationem dicunt, quod thoracem maxime dilatari & moveri obſervemus. De qua Gal. *in* 1. *Prorrhet.* ita habet: *Strangulantur jure optimo, quoniam aëris copia non fit*; eſtque ipſi conſuetudo, ut talem ſpiritum Phænomenum, id eſt, apparentem, dicat. Videntur autem omnes talem inſpirationem habentes ſcapulas movere totas, ita, ut per veſtimenta motio conſpicue appareat, tanquam valide ipſi ſuperioribus thoracis partibus operentur; *meteoron* itaque, apparentem, at ſublimem ſpiritum vocavit, quoniam, qui ita reſpirant, altiores ſublimioresque thoracis partes movere videantur, addidit hujus reſpirationis cauſas, ita dicens: *Poteſt ſane reſpiratio hujuſmodi fieri & propter reſpirationi delegatorum inſtrumentorum anguſtiam, & ob affectum nervorum principium. Quod ſi læſum fuerit, magnam efficere reſpirationem, recte Hippocratem exiſtimare, oſtendimus; rectius dixiſſet, non magnam reſpirationem, ſed magnam thoracis dilatationem, ex quo decepti quidam hanc falſò magnam reſpirationem appellant, etſi in hac parum exſpiretur.* Addamus nedum hanc Galenum, & Hippocratem dicere ſublimem reſpirationem, ſed vel etiam, quando, & pinnæ, ſeu alæ narium muſculique circa ſcapulas manifeſte moventur, quæ reſpiratio fit in acutis morbis propter virium abſolutam infirmitatem, aut proſtrationem. De qua reſpiratione Galen. *in lib.* 3. *Epidem. text.* 24. ait dicens: *Equidem illas eum reſpirare puto ſignificare ſummis naribus, qui reſpirando narium pinnas movent, ſiquidem multos nos ægros ſic vidimus ſpirare, ut eas in exſpirando contraherent, inſpirando vero dilatarent.* Quod quidem incidit iis, qui ab angina ſuffocantur, vel a peripneumonia vel ſuppuratione, præterea iis, qui infirma ſunt facultate, idque fiebat, quod ex arteriæ inflammatione præcluſum eſſet viæ ſpatium, nec jam ſpiritus attractio poſſet in pulmonem fieri, & propterea compelluntur, ut, qui ita ſuſpirant, continue omnique thorace peragant reſpiratio-

Sublimis atque phænomena.

tionem, contenduntque etiam qui suffocantur exsurgere, & toto thorace extremum aërem magna vi attrahere; ex quo forte etiam Hippocr. spiritum sublimem vocavit, quod sublime ægri velint se erigere, atque hæc sublimis respiratio anginosis, pneumonicis, suppuratis; atque has habet causas. In aliis vero morbis acutis, in quibus ægri non suffocantur propter angustiam instrumentorum, respirationi destinatorum, summis naribus respirare aliam causam habet, quam Gal. *in* 1. *de diffic. respir. cap.* 23. sic habet: *Quod si quis ipsius respiratoriæ facultatis ægrotantis, atque in communi, omnis facultatis animalis, propria signa habere velit, & maxime perfrigeratum is alarum nasi motum habebit, & omnium musculorum circa scapulas actionem & coacervatam thoracis collapsionem.* Quando enim hæc debilius, quam convenit, movetur, circa inspirationem quidem spiritus ductum juvant alæ nasi, externum aërem etiam ipsum simul attrahentes eodem modo, quo per os aliquid attrahere volentes, labia contrahimus; rursus vero circa exspirationes coacervata fit thoracis collapsio, non paulatim demissio. Quare ex iis statuamus respirationem sublimem, quomodocunque fit, perpetuo lethalem esse, aut quod summam instrumentorum respiratoriorum angustiam, ex qua natura suffocetur, aut virium seu naturæ absolutissimam infirmitatem ac exstinctionem denotet. Ex quo non nisi in moribundis apparent. Verum exitialia alia signa, antea aut simul aut postea apparentia maxime confirmantur, cum ea respiratio nunquam sine aliquo signorum exitialium appareat. Hanc intelligens, etiam auctor 2. *Coac. præs. sect.* 2. *a*) *text.* 39. dixit: *Pessima autem & morti propinqua, extendens, urgens, obscura.* Diximus tamen, etsi solum hoc signum mortem certam significet, perpetuo ipsum alia exitialia concomitari. Uti in *uxore Olympiadis* Hipp. vidit, de qua *in lib.* 7. *Epid. text. b*) 36. ita habet: *Oculi tristes, spiritus sublimis per nares trahebatur, color pravus, sudor circa pedes & crura, cum jam circa mortem esset.* Non minus & in *Aristocrate* moribundo hæc visa sunt, de quo Hipp. 7. *Epid. c*) 39. paulo post sic scripsit: *Ad noctem spi-*

a) Text.. 260. *b*) Text 49. pag. 1221. *c*) Text. 52. pag. 1222.

ſpiritus ſublimis eſt factus, ſudor exiguus circa frontem, infernæ partes frigidæ, anxius. Addamus reſpirationem luctuoſam, sed parvam & raram, quæ ex exitialibus quoque eſt reſpirationibus, ut ex Hippoc. *in 6. Aph.* 54. ita legitur: *In acutis paſſionibus, quæ cum febre ſunt, luctuoſa ſuſpiria, malum:* eodem modo & interrupta, exitialis eſt, quæ forte eadem eſt cum luctuoſa. Quod & Gal. nuper propoſiti aphoriſmi commentario affirmare videatur, cum dicat: *Infantes ſæpe videntur, quo plorant, tempore inſpirantes, inſpiratione interrupta, ſtante interim thorace, deinde rurſus id quod deeſt, adjiciente:* accidit hoc nonnunquam, ut ait Gal. potentia fatigata, nonnunquam ex duritie inſtrumentorum, nonnunquam vero ambabus cauſis ſimul convenientibus, ſed & aliquando propter aliquam muſculorum pectoris ſimilem convulſioni diſpoſitionem. Quæ vero in febre acuta fit, luctuoſa & interrupta reſpiratio, alias cauſas habet, ut Galen. placuit, quippe aut duritiem inſtrumentorum, vel virium imbecillitatem, vel convulſioni ſimilem diſpoſitionem; quicquid vero horum in cauſa fit; pravum eſt, ſi in morbo acuto contingat; maxime perniciosum, ſi cum virium languore ægri ita ſpirant. Sed hujuſmodi reſpiratio etiam una exilis eſt, & duritiem quoque aut diſpoſitionem convulſioni ſimilem habet in acutis ardentibusque febribus, & perpetuum prava dicitur. Non minus quam convulſiones, ſiccatis partibus nervoſis ab ea cauſa, exitioſas merito eſſe antea monſtraverimus. De qua ſpiratione Hippoc. *in lib. 4. Aph.* 68. dixit: *In febribus ſpiritus offendens, malum. Convulſionem enim ſignificat:* quæ a ſiccitatibus in calidiſſimis morbis concitatæ, curabiles non ſunt. Ex quo etiam lethales eſſe in morbis acutis ſuperius nobis fuit demonſtratum. Ut vero ex ipſis recte de futuro morborum exitu prædicere queamus, alia ſigna cum antea, tum ſimul poſteaque conſpecta, erunt conſulenda, quorum nulla ſi prava erunt, ad perniciem judicium pendebit. Atque hæc ſunt, quæ ex vitalis facultatis actionibus, ad morborum prognoſin deprompta conducunt. Nunc idem ex naturalis facultatis actionibus eodem modo perſcrutabimur.

Luctuoſa.

CAP.

Cap. XII.

Quæ a naturalis facultatis cognitione ad intelligendam præsagii rationem sit utilitas?

Ad naturalis facultatis robur, impotentiamque cognoscendam nunc etiam declinemus, cum ipsa ceteris aliis ad prædicendi rationem non minus sit utilis. Aliæ quidem facultates, animalis quippe ac vitalis, a naturali videntur procedere; cum ipsam materiam cordi cerebroque subministret, a qua vitales in corde, animales in cerebro, vocati spiritus generantur. Præterea excrementorum in ægrotis corporibus, plurimum ad præsagii rationem facientium, causa ad naturalem facultatem maxime attinet: itaque de hac ipsa quidem facultate, nostro quippe ordine servato, accuratius in præsentia est agendum. Quod ut probe fiat, videndum primo est istius facultatis robur ac impotentia, ex quibus nobis innotescat. Scimus vero ipsius vim a variis facultatum operibus, quæ propriis actionibus obeuntur, cognosci. Tres sunt actiones præcipuæ facultatis naturalis, ut Galeno visum est *in libro naturalium facult.* quippe *generativa*, *augmentativa*, & denique *nutritiva*. De hac magni interest, ut ad prædictionem assequendam agamus; de aliis vero duabus nequaquam, cum ad institutum nostrum parum aut nihil faciant. Ad nutritionem itaque corporum, partiumque ipsarum agendam omnium quatuor naturalium actionum, quippe *attractricis*, *retentricis*, *concoctricis* seu *alteratricis*, atque demum *expultrcis*, opera requiritur, seu istarum omnium operatione nutritio omnis in corpore perficitur. Proinde ex ipsarum operatione apparet, seu cognoscitur, quanta in ipsis sit vis, aut impotentia, aut exstincto, vel denique vitium. Ex quo naturalem facultatem, aut viribus potentem, aut vitiatam, aut aliquo pacto deficientem, aut denique prorsus collapsam & exitinctam, cognoscimus. Quæ cognitio, quantum ad prædictionem salutis & exitii in morbis, Medicis conducat, ex iis, quæ superioribus libris

Naturalis facultatis robur & impotentia unde innotescit.

bris dicta sunt, liquido cuique nostrum constabit. Sed age, rem ipsam aggrediamur, ab appetentia ciborum & potus in ægrotis principium facientes.

CAP. XIII.

De appetentiæ symptomatibus ad prædicendi rationem.

Natura, ut docuit Gal. *in primo lib. de symptom. caus. Cap.* 7. animalibus alimenti penuriæ sensum est impertita, ut ipso ad cibum potumque proritata in tempore expleantur: vocaturque ejusmodi implendi desiderium, *appetentia*, quæ a penuriæ sensu ortum habet, cum scilicet venæ ab ipso ventriculo veluti emulgentes sugentesque aliquid trahunt, non ferens autem eum suctum ventriculus, sed veluti offensæ medelam cibum comparat, quippe venæ hoc pacto ad objectos cibos convertuntur, atque ex his nutrimentum trahunt. Fitque post cibi consumtionem, ut venæ simul ad cibos se convertant, & ventriculus ex iis, quantum prius in venis collectum est, in seipsum trahat. Duplex vero dicitur appetentia, quippe cibi una, quæ *fames* appellatur, altera potus, *sitis* & ipsa vocata. Cibi vero appetentia alimenti, & sitis humoris fit inopia. Dividitur quoque appetentia utraque in eam, quæ est naturalis, ac in non naturalem. Illa perpetuo ex alimenti penuriæ sensu excitatur, innaturalis vero est, quæ præter naturæ fit desiderium. Cujus quidem symptomata, auctore *Galeno in lib. de different. symptom. cap.* 4. vel in actionibus non obitis, vel male obitis consistunt; in non obitis aut cum prorsus non appetunt, aut parum & pauca quidem. In male obitis sunt immoderatæ appetentiæ, & ubi quicquam vitiosum appetunt. Ex quibus fit, ut quidam nedum nullos cibos appetant, sed quinimo, ut quosvis cibos ita abhorreant, & odio habeant, ut mori malint, quam cibum aliquem assumere, quod Gal. *in lib.* 3. *Epidem. Com.* 3. *in text.* 58. multis contigisse, tradidit. Aliquando non ex toto appetitu privantur, quod detegit aliquis cibus, quem ipsi non abhorrent.

Appetentia duplex.

Appetentiæ innaturalis Symptomata.

Nihil vero appetentiæ adesse, vel ex eo scimus, cum ægri prorsus omni careant appetitu, quicquamque nequeunt imaginari, quo appetitus excitetur, de quibus Hippoc. *in eodem lib. Epidemior. a)* de virgine *Euryanactis* filia moribunda scripsit. *Quosvis cibos toto hoc tempore fastidivit, neque appetivit quicquam. Non sitiit, & nihil effatu dignum bibebat.* In similem vero inappetentiam veniunt ægroti, aut, ut *Galen.* docuit *in* 3. *Epidem. com.* 1. *text.* 11. quando os ventriculi ab aliqua humorum aliena qualitate afficitur, aut propter insignem plethoram, seu plenitudinem, ex qua nulla in ventriculo fit consumtio, neque sensus suctus ullius in ipso sentitur, aut denique, quod in acutis morbis plerumque evenit, propter ipsius facultatis exstinctionem, cujus erat in secunda valetudine munus, indigentiam alimenti sentire. Ceterum nos interstinguere debebimus veram exstinctionem facultatis, quæ sæpe in delirantibus quibusdam observatur, qui quosvis cibos etsi abhorrere videantur, tamen id ex delirio, non ex facultate diminuta fit. Quemadmodum ii, qui etsi intensissimum calorem sentiant, quo maxime sitiunt, tamen potum non postulant. Quam rem Galen. *in eodem tertio Epidem. Com.* 1. *text.* 11. ita expressit, dicens: *Nam, quoniam sitiunt, nec potum appetunt quidem in morbis, vel propter delirium non sentiunt, quæ patiuntur, aut propter exstinctionem naturalis in ventriculo facultatis, si id citra delirium habeant, facultatem relinquetur eorum naturalem exstingui.* Vitiatur vero appetentia cibi & potus cum in quantitate tum in qualitate. In quantitate vitium appetentiæ inesse cognoscitur, cum ægroti plus quam ipsis conveniat appetunt, quippe qui copiosius, quam ferat ventriculi facultas, cupiunt, atque devorant, idque aut ex humore frigido, aut ex frigiditate ventriculi fieri, Galen. *in lib.* 6. *Epidem.* nobis tradidit, qua ratione frigus appetentiam augere dixit. Ex quo frigidiorum ventriculorum proprium esse, Galen. *in lib. artis medicin.* docuit, ut plus appetant, quam concoquere possint; idem & de potu, cum immoderatius potui indulgent præ multo febrili incendio, aut ex humore salso, aut bilioso, os ventriculi occupante. In qualitate etiam ciborum & potuum vitiatam

Appetentia cibi & potus, quomodo vitiatus.

a) Lib 3. Sect. 2. Ægr. 6. pag. 1074.

tam habere appetentiam dicuntur, qui alienam cum in cibo, tum in potu, qualitatem desiderant, & appetunt, ut quædam uterum gerentes mulieres propterea sunt, quæ carbones, aliæ terram, aliæ calcem, & aliæ lunæ flores avidissime appetant & esitent; quidam vinum ardentius, quod in multis pleuriticis observari solet: ex quo vini desiderio plures, vel etiam mulierculæ, ægroti pleuritici esse suspicantur; alii libentius aquam, quidam omnia calida, alii actu frigida, exposcunt. De harum vero vitiatarum appetentiarum causis Galen. *in primo libr. de sympt. caus.* perbelle ita scripsit: *Vitiosæ appetentiæ, quæ in quantitate modum excedunt, vocanturque a quibusdam caninæ, tum existunt, vel cum acidus quispiam vitiosus succus ventriculum mordet; vel totum corpus immodico digestu inops alimenti redditur vitiosum; namque succus, qui frigidus est, similem suctui morsum infert, appetentiam vero proritat naturalis affectus similitudine, alimenti at non potus desiderium excitat propter frigus, at vitioso succo, qui salsus & biliosus sit, ventrem mordente, potio magis quam cibus appetitur.* Hinc merito Hipp. quoque *in 6. Epidem. com. 4. text. a)* 20. dixit: *Aqua edax*; quasi caninæ appetentiæ frigiditatem pro una causarum indicarit. Et *in lib. 2. Aphor. Aph. 21.* dixit, *Famen thorexis solvit*, hoc, Galeno docente, vini potio, quasi illius appetentiæ medelam esse expresserit. Sitis quoque augetur, aut ex calore immoderato, cujusmodi fit in ardentibus febribus, aut ex siccitate, quæ præcipua sitis est causa, ex quo ubi corpora plurimum exsiccantur, plurimum sitiunt, qualem Galen. *in primo de symptom. caus.* quibusdam epota aqua marina contigisse vidit. Sed age ad optimæ appetentiæ in morbis jam prognosticum veniamus.

CAP. XIV.

Quid cibi & potus optima appetentia in morbis significet?

Prius consideramus, quid optima appetentia in morbis ostendat, & mox de non obita & vitiata agemus. Maxime

a) Text. 18. p. 1180.

me utile nobis erit ſupponi, ægrotos rectius agere, cum actiones omnes utriusque facultatis recte, perinde ac in optima valetudine eſſe ſolent, obeant. Scimus enim, urinas, dejectionesque optimas eſſe, ſi fuerint ſimiles iis, quæ antea per ſanitatem excernebantur. Eodem quoque modo bona erit in ægrotis illa cum cibi tum potus appetentia, quæ ad benevalentium appetentiam accedit, eique maxime eſt ſimilis. Ægrotos vero bene ſe habere ad ea, quæ ipſis offeruntur, perpetuo bonum, recte enim facultatem naturalem exinde valere, non minusque & ventriculum. Itaque ægrotos integram habere appetentiam, bonum eſt, omniumque maxime in morbis diuturnis, ut docuit Gal. *in lib.* 7. *Aphoriſm.* a quibus qui ſunt evaſuri, vehementem appetentiam ſolent habere. Ceterum diſtincte cognoſcenda erit optima appetentia, cum ſæpius in ipſa judicanda plures decipiantur, vitiatam ac exitialem bonam putantes. Bona autem eſt, quæ naturalis eſt, quæque fit a cauſa naturali, quippe a penuriæ ſenſu: quandoque ægroti videntur bene appetere, ipſorumque creditur appetentia optima, propterea quod cibum avide appetant, & aſſumant, quæ tamen in multis moribundis ſæpius obſervatur, aut propter vitioſum humorem, quod minus malum eſt, ad os ventriculi defluxum, quippe frigidum & acidum, aut, quod ſumme eſt pernicioſum, ubi natura a morbo maxime eſt reſoluta a nimia ſubſtantiæ corporis digeſtione. Hinc plures, priusquam moriantur, cibum avide poſtulant, ac aſſumunt. Potus vero appetitus, etſi bonus cenſetur, qui benevalenti eſt ſimilis, & moderatus ſeu temperatus, nihilominus in quibusdam optima erit cenſenda ſitis, nimirum in æſtuoſis ardentibusque morbis, in quibus non ſitire, ut poſterius dicemus, perpetuo malum, & quandoque mortale, ubi ſcilicet linguam ægroti habuerint præaridam, ſqualidam, & nigram, in his melius eſt, ut multum ſitiant, ſicut etiam optimum eſt, ut febris exterius appareat, inprimis cum urinæ coloratiores ſpectentur. Veluti in iisdem morbis excrementa diſcoloratiora ſpectari, & ægros non ſitire, ſumme eſt exitioſum, quod aut ex delirio fit, aut quia naturalis facultas extinguitur. Non ſitire vero

Appetentia cibi & potus quænam bona.

ro in iis perpetuo malum, ſed hujus ſigni perniciem alia exitialia ſigna tunc conſpecta declarabunt. Intenſiſſimam tamen ſitim nunquam utilem fore ægrotis, addimus, quæ viſcera interna ardentiſſimo incendio uri declarat; aut maximam ſiccitatem; aut ex utraque ſimul, de qua Gal. *in primo, de cauſ. ſympt.* ait: *Inexplebili vero novimus cruciari ſiti, ex qua etiam tum eum, qui viperam comederat,* (erat autem fortaſſe dipſas) *tum meſſores, qui vetus vinum uſque ad ebrietatem, non minus eum, qui pertinaciter ſuſtinere ſitim ſibi imperaverat. Ad hæc alii in navigio, cum deficeret eis aqua dulcis, quorum qui auſi ſunt marinam bibere, cum immodice ſupra ceteros ſitirent, & alvi fluxum haberent, nec id ſine morſu vehementi & celerius quam alii perierunt.* Sed age agamus de abolita cum cibi tum potus appetentia.

C A P. XV.

Quid in morbis ciborum appetentia prorſus ſublata ſignificet?

Ciborum ſublatam appetentiam perpetuo malam, omniumque peſſimam eſſe, quæ prorſus periit, ratum eſt. Hæc in iis, qui recte valent, graviſſimum morbum minatur, quod aut ab inſigni plethora, aut cacochymia fiat, quippe natura multitudine excrementorum aggravata. In iis qui ægrotant, lethalis primo in morbis longis, quod ſignificet naturam a morbo conſumtam iri, priuſquam morbum ſuperare queat: de qua inappetentia Gal. *in libro 6. Aphoriſmorum Aph. 6.* ait: *Faſtidium cibi per ſeipſum pravum eſt ſignum in morbis diuturnis, nam in iis, qui a talibus morbis ſunt evaſuri, contrarius affectus ſolet accidere, vehemens ſcilicet ciborum appetentia.* Idem fere Hippocrates ſcripſit *in ſexto Aphoriſmorum, Aph. 3.* dicens: *In difficultatibus inteſtinorum cibi faſtidium, malum, & cum febre pejus;* in longis difficultatibus inteſtinorum cum hic caſus, ait Galen. evenerit, mortificationem quandam ipſi jam adveniſſe ventriculo compatiendi ratione ſignificat, ex qua omnino interiit appetentia, opus ad vitam neceſſarium. In morbis quoque acutis cibi faſtidium, perpetuo malum, omniumque maxime cum prorſus appetentia fuerit extincta. De qua Hip-

Appetentia ciborum ſublata perpetuo mala in morbis.

pocr. de *Euryanactis filia in tertio Epidemiorum a)*, ait: *Quosvis cibos toto hoc tempore fastidivit, neque appetivit quicquam.* Hujusmodi fieri inappetentiam, docuit Gal. *in* 3. *Epidemior. Com.* 3. *text.* 11. aut ore ventriculi, ab aliqua humorum qualitate affecto, aut ab ipsius facultatis exstinctione, cujus erant in secunda valetudine munera indigentiam sentire, & quæ sunt se curatura appetere. De hac Hippocr. *in* 1. *Epidem. comment. primo, text.* 30. *b)* de tabidis in Epidemica constitutione mortuis, ait: *cibos quosvis perpetuo fastidiebant, non sitiebant.*

Inappetentiæ exitialis signa.

Hanc inappetentiam notant alia signa lethalia, & quod perpetua sit, quando & si quidam quosvis cibos fastidiant, tamen non semper: addamus inappetentiam summe exitialem, ubi ægroti maxime oderint quosvis cibos. Narrat Gal. *in* 3. *Epid. Com.* 3. *in text.* 58. se quosdam vidisse in quadam pestilenti constitutione, qui mori maluerunt, quam cibum aliquem assumere. Quidam tamen, ut Galen. ait, fortiores quippe, qui vim sibi ipsis afferentes cibum oblatum assumserunt, superstites fuerunt. Sed præterquam quod ciborum fastidium & odium in acutis morbis perpetuo sit per se solum satis efficax signum ad exitium prædicendum, tamen simul alia signa perniciosa, aut una, ante, aut postea conspecta aderunt. De quibus *in Coacis præsagiis c)* legitur. *Quibus vero fastidia cibi accedunt, & sudores cum bono faciei colore, & liquida alvo, aut dolore cordis, hi peripneumonicorum aut pulmonariorum more intereunt, posteaquam longius ægrotaverint.* Et *in* 3. *Epid. d) Com.* 3. *text.* 5. de Hermocrate moribundo ait: *Vigesimo perpetuo a cibo abhorrebat, omnino mente constabat, loqui non valebat, lingua inaruit, non sitiebat, obdormiscebat aliquantisper, comatosus periit vigesimo septimo.* Idem fere visum est, & in *Euryanactis filia* virgine, *e)* quæ quicquam gustare non sustinebat, de qua ait: *Quosvis cibos toto hoc tempore fastidivit, neque appetivit quicquam: neque sitiit, etsi acri & calida destillatione vexaretur,* quibus Gal. auctore *in lib.* 1. *de symptom. caussis*, siticulosos fieri ægrotos, observatur. Idem in Pario *f)* observasse scripsit, atque

a) Sect. 2. Ægr. 6. pag. 1074. *b)* pag. 940. lin. ultim. *c)* Text. 67. *d)* Sect. 1. Ægr. 2. p. 1063. *e)* Vide locum supra allegat. *f)* Lib. 3. Epid. Ægr. 1. Sect. 3. p. 1093.

que non minus in muliere, quæ apud frigidam aquam decumbebat. a) De qua: *Tertio a partu die, febre correpta est acuta, horrida, multo tamen ante partum febriculosa decubuerat, cibumque fastidierat. Quarto cibum fastidiebat*: Et paulo post: *Ceterum ad cibos averso animo se habuit*: Et demum ait: *Hæc perpetuo cibum fastidierat, animo linquebat*, quæ & ipsa obiit. Ex quibus ægrotantium exemplis confirmamus, quæ diximus, quippe ægrotos quosvis cibos in acutis fastidire & abhorrere, exitiale esse signum, cujus quidem perniciosam naturam confirmare solent prava alia signa, quæ aut ante, aut una cum illa inappetentia, aut quæ postea illuxerant; cujusmodi sunt, alvus fluida, sudores mali, vomitus virulenti, æruginosi, nigri, urinæ nigræ, turbidæ non clarescentes, claræ, albæ, perspicuæ, deliria, vigiliæ, lethargicæ passiones atque alia hujusmodi omnia, quæ nunquam bona sed plerumque lethalia exsistunt, atque ita ex inappetentia ciborum in morbis prognosticum judicabimus. Nunc quid potus quoque sublatum & exstinctum desiderium ægrotis portendat, consideremus, præmisso inprimis sermone de intensa siti.

CAP. XVI.

Quid sitis intensa in acutis morbis significet?

Cum dixerimus superius, ægrotos in acutis ardentibusque febribus sitire, ratione fieri, qui morbis quippe calidioribus atque siccis conflictentur. Quando multo pejus, uti paulo post dicemus, fit, hos ægrotos siti carere, non secusque esse, quam urinis discoloratioribus, ardente febre homines vexari. Quare bonum est, (quod omnia præstat ex ratione fieri) ut calidis morbis affecti sitiant. Immoderatius vero eosdem sitire nunquam bonum, quod interna viscera incendio intensissimo flagrare denotat, sed plerumque malum est & periculosum, quod morbi vim prævalidam expugnatuque difficillimam nobis denotet, cui facile natura languidior facta succumbat. Ex quo tuto proferre istud possumus, quippe immo- *Sitis immoderata quid in morbis acutis notat.*

a) Lib. 3. Epid. Sect. 3. Ægr. 2. p. 1096.

moderatam sitim, quod maximum morbum significat, perpetuo esse timendam in acutis morbis: sed pessimam & exitialem illam, quæ aut sequitur signa pessima, aut una cum ipsa appareant, vel denique postea. Certum enim exitium procul dubio portendet. Ex sola vero siti nedum in acutis, sed vel etiam in aliis, licebit judicium præsagii desumere, cum ipsa non nisi morbi maximi sit nota. De qua Hipp. *in* 1. *libr. Epid. Com.* 2. *a) text.* 75. ita scripsit: *At cum febres inciperent, annunciabant, quibus exitium impenderet. Siquidem statim ab initio febris acuta invadebat, a qua parum superrigebant, insomnes erant, graviter angebantur, sitibundi, fastidiosi.* Qualis fuit observata in *Philisco b)* de quo Hippocr. ait: *Tertio mane ad meridiem usque febre visus est liber, sub crepusculum autem acuta febris invasit una cum sudore, sitibundus, lingua inaruit, nigras urinas reddidit*, quæ sitis cum nigris urinis atque aliis morbum exitialem, quippe, quem natura minime posset vincere, denotabat. Similem quoque sitim Hippoc. in *Pythione*, qui supra Herculis fanum decumbebat, observavit, de quo 3. *Epidem. com.* 3. *text.* 18. *c)* ait: *Magnus cœpit rigor, febris acuta, lingua inaruit, sitibundus erat, & biliosus, non dormivit, urinæ nigræ, suspensio sublimis non subsidebat*, quam sitim usque ad diem quintam habuit, additis aliis signis perniciosis, quippe frigore partium extremarum, aphonia, seu mutitate. Quare sitim intensam, una cum aliis pravis signis, pessimam esse dicimus. Cujusmodi forte fuit, quam *uxor Ermoptolemi* passa fuit, de qua Hipp. *in lib.* 7. *Epid. com.* 3. *text.* 74. *d)* habet: *Tremores autem in manibus fiebant, & caput concutiebat, & oculorum intuitus pravi, & sitis fortis, & cum potasset, rursum petebat, & rapiebat, ac largiter bibebat, avellere autem non poterant, lingua sicca & manus ambas in os ferens manducabat, cum esset tremula.* Non dissimilis fuit, quæ in *Aristocrate, e)* qui ex pestifero carbone quatuor diebus obiit siticulosus. Quare colligamus sitim in acutis morbis immoderatam nunquam bonam, sæpe malam, & cum signis aliis malis pessimam & exitialem.

CAP.

a) P. 954. lin. 8. *b)* Lib. 1. Epidem. Ægr. 1. p. 966. *c)* Ægr. 3. p. 1098. *d)* pag. 1212. Text. 13. *e)* Eodem lib. p. 1222. Text. 52.

CAP. XVII.

Quid sitis sublata, seu non sitire in morbis, significet?

Quid sitis in morbis significet, dictum est. Nunc contrario modo se habentes ægrotos, quippe non sitientes, vel absque siti esse, quid in morbis prænuntiet, cognoscendum est. Perpetuo in morbis ægrotos moderate sitire, bonum erit, atque ex ratione sitire & multum & parum, prout natura morbi aut calidioris aut minus calidi postulat. Nunquam tamen, ut dictum est, in morbis intensa siti assiduaque ægros vexari, bonum erit; veluti pessimum est ac summe exitiale, eosdem, si calido & sicco morbo conflictentur, prorsus potus desiderii esse expertes, sitique omnino carere, & præsertim, qui antea sitiebant, si absque ratione sitis illa tollatur. De qua Auctor Prorrheticorum a) *in* 2. *lib. text.* 22. hoc expressit, dicens: *Sitis, quæ non ex ratione in acutis morbis solvitur, mala est.* Gal. *in comm.* hujus rei rationem docens ita scripsit. *Cum igitur neque per vomitum, neque per sudorem, neque per dejectionem, neque etiam per abscessum judicatorium solvi sitim contingat, non quod affectio sedata fuerit, sed quod sensus elanguerit, id si fiat, signum bonum non est, quod & si, & lingua sicca manente, urinisque crudis exsistentibus, sitis tollatur, certius adhuc malitiam affectionis dignoveris, atque adhuc si Medicus nihil tum refrigerantium, tum humectantium exterius adhibuerit; quandoquidem talia in acutis morbis magis sitim non tollere, sed mitigare nata sint: prorsus autem in acutis morbis malum, si sitis perfecte tollatur.* Ex quibus Galeni verbis, liquido satis cuique constabit, in morbis acutis pessimum esse, si sitis non ex ratione, quod est, ubi nulla optima præcesserit vacuatio aut purgatio, crudoque morbo exsistente, tollitur: omnium vero maxime exitiosum erit non sitire, si exitialia symptomata una apparuerint. De qua quidem exstincta siti, Gal. *in primo lib. Epidem. Com.* 2. *text.* 75. hæc addidit. *Huc accessit ad cumulum aliud signum exitiosum, quod cum antea æstuassent, amplius non sitirent, atqui quando, qui antea siti flagrarent, postea essent a siti liberi, horum duorum sit necesse est alterutrum, aut morbi solutio, aut*

Sitis sublata absque ratione in morbis acutis mala.

Mm *vir-*

a) Lib. 1. 57.

virtutis exstinctio, ita ut præsentia mala amplius non sentiant. At non contingit a morbis his vindicari, siquidem exitialia erant symptomata. Non sitiunt vero ægroti in morbis acutis, aut propter humorem frigidum & humidum, ad ventriculum ex capite distillantem, ex quo merito Hipp. *a*) dicebat, qui tussiunt, non esse admodum siticulosos, quod in his pituita ex capite ad ventriculum distillans sitim tollat; quæ carentia sitis in nonnullis pleuriticis & peripneumonicis observatur, in quibus ab hoc signo quicquam certi ad prognosticum habere nequimus. Sed hos ab ea causa non sitientes ab aliis distinguet lingua non sicca & arida, sed humecta, & mollis ex pituita humectante ipsam. Secundo non sitiunt in morbis calidissimis, vel etiam æstuantes ægroti, aut propterea quod delirantes, quæ patiantur, ut Gal. *in* 3. *Epid. com.* 3. *text.* 44. docet, non intelligant, aut quod facultas stomachi appetitrix exstinguatur, aut propter utramque causam. De phreniticis auctor *prorrhet. in lib.* 1. *b*) ait: *Phrenitici modico utentes potu, strepitum tentantes, tremorem incurrunt.* Et Gal. de his *in comm. Prorsus item brachypotai sunt phrenitici, id est, bibendi desiderium his exiguum est, quanquam affectionem habeant calidam & siccam, ita ut & linguam præ multa siccitate asperam habeant.* Sed docuit nos Hippoc. mentem his ægrotare *in eo Aphorismo c*), qui ita habet: *Quicunque parte aliqua corporis dolent, atque ut plurimum dolorem non sentiunt, his mens ægrotat.* Ex quo merito de phreniticis *in* 3. *Epid. d*) dixit: *Sane hi nihil sitiebant.* Cujusmodi fuisse ait *Mælibææ* adolescentem phreniticum *in eod. lib. e*) prodidit. In his vero non sitire, grave est, & si cum signis pravis, exitiale; tamen ab hoc tantum signo quicquam certi non haberi potest, nisi alia, ut dixi, adjunxerimus symptomata prava. Nam plures sunt, qui, etsi delirent, potum non petant, tamen sanantur. Hique sunt quorum neque delirium ita magnum est, neque alia exitialia affuerint symptomata, atque multo facilius, si lingua neque arida sit. In quibus vero nedum præarida, sed maxime ni-

Sitis unde tollitur in morbis acutis.

a) Aphor. Sect. IV. 5. *b*) Text. 16. *c*) Sect. 2. Aphor. 6. *d*) Sect. 3. pag. 1085. lin. 22. *e*) pag. 1117. Ægr. 16.

nigra & squalida, summe exitiosum erit non sitire, maximum enim morbum adesse denotat, quo ægri laborant, naturamque ferme superatam. Quibus vero absque delirio in morbo calidissimo, linguaque præarida & adusta exsistente, adest hæc catentia sitis, procul dubio exitium portenditur, quum exinde facultatem exstingui, ac esse exstinctam, nobis demonstretur; omniumque maxime, cum prius sitierint, absque ratione siti carere incipiunt, exstingui enim facultatem certo significatur. Neque abs re hoc dicimus, quando naturam exstingui a morbo fieri non possit, ut plura alia exitialia non etiam spectentur. Uti *Erasino* contigit, de quo Hipp. *in* 1. *lib. Epid. comm.* 3. *a*) *text.* 25. hæc habet. *Habebat hic febrem cum perpetuo sudore, hypochondria sublima contenta cum dolore, urinæ nigræ, suspensiones continebant rotundas, non subsidebant: lingua præarida, non valde erat sitibundus*: & de Hermocr. *in* 3. *Epid. com.* 1. *b*) *text.* 5. *Lingua initio adusta fuit, statim obsurduit, somnum non habuit, sitibundus non admodum:* Et paulo post: *Vigesimo perpetuo a cibo abhorrebat, omnino mente constabat, loqui non valebat, lingua inaruit, non sitiebat, obdormiscebat aliquantisper comatosus.* Idemque & in *Euryanactis filia virgine c*) observavit. Ex quibus colligamus, perpetuo non sitire ægrotos in acutis morbis, malum esse, modo sine ratione sitis in ipsis tollatur. Ex ratione vero sitis sublata, minime mala, sed optima est, qualis fuit visa in eo, qui in *Dealcis* horto decumbebat, sanato, qui cum pluries in eo morbo fuerit sitibundus & delirans, postea ex ratione sublato morbo amplius non sitiit, de quo Hipp. *in* 3. *Epid. com.* 1. *d*) *text.* 14. ita habet: *Vigesimo dormivit, plane mente constabat, sudavit, liber erat a febre, non sitiebat.* Hic plures crises habuit, quæ antequam fierent, sitiebat, lingua inarescebat, delirabat, & postea allevabatur, sitisque diminuebatur, & hoc est sitim ex ratione minui, & tolli. Cum signis vero aliis pravis, pessimum & mortiferum est non sitire. Quæ nobis sufficiant de prædictione ex non sitire in morbis acutis.

Sitis quando ex ratione tolli dicitur.

a) P. 984. Ægr. 8. *b*) P. 1062. Ægr. 2. *c*) Eod. libr. p. 1073. Ægr. 6. *d*) P. 1067. Ægr 3.

FINIS QVARTI LIBRI.

PROSPERI ALPINI

MAROSTICENSIS,

Philosophi & Medici in Gymnasio Patavino Medicamentorum simplicium Professoris Ordinarii,

DE

PRÆSAGIENDA VITA ET MORTE ÆGROTANTIUM.

LIBER QUINTUS.

CAP. I.

De partibus corporis, quarum observatio facit ad prædicendi rationem.

e partibus corporis, quarum observatio facit ad prædicendi rationem, cum ex appetentia docuerimus, quomodo de morborum exitu sit præsagiendum, nunc ex nutritione idem faciendum: quam maxime enim istud nobis indicabit cum totius corporis, tum singularium partium accurata inspectio ac observatio. Habitum etenim, temperamentum, atque colorem eæ partes ex nutritiva facultate, aut recte, aut male dispositum habent. Ex quo, ut dictum est, cum totius, tum partium singularium varii habitus, temperamenta, colores, figuræ, atque alia, quæ ad prædictionem a Medicis observantur, ad naturalem quidem facultatem pertinebunt, quatenus ex ipsa aut sana, aut male affecta prodeant, aut quatenus hujus facultatis, sed potissimum nutritivæ, robur ac debilitatem nobis ipsa denotare possunt. Quare ab inspectione externarum

Partium corporis observatio quid ad præsagium in morbis facit.

rum corporis partium salutis, exitiique futuri judicium nunc quoque indagabimus. At priusquam hoc agamus, cognoscendæ sunt partes eæ, quarum inspectio ad prædictionem maxime facit. Primum universi corporis inspectio, an scilicet ipsum naturalem cum habitum tum colorem, tum calorem habeat; an gracilius, aut crassius, aut felle suffusum: post corpus, faciem spectabimus, mox sigillatim oculos, maxillas, nasum, os, labia, dentes, fauces, linguam, pectus, dorsum, hypochondria, jecur, lienem, testes, adenes, extrema, atque partes, in quibus tumores ac abscessus fiunt. Caput enim universum in ardentibus febribus, in phthisicis suppuratis, gracillimum spectatur; in iis vero, quibus calor naturalis in hepate maxime resolvitur, corpora intumescere observamus, ut in cachecticis atque hydropicis. Facies vero, oculi, tempora, maxillæ, nasus, os, lingua, dentes, aures, in acutis morbis plurimum lucis addunt, ad vitam aut exitium prævidendum, veluti fauces, cervix, collum, pectus, in anginosis, pleuriticis, peripneumonicisque utilissime spectari solent. Hypochondria itidem, ac denique extrema, maxime possunt futuri præsagii rationem illustrare. Sed age, hæc jam aggrediamur.

Et quarum nam.

CAP. II.

Quid corpus benevalenti simile, & dissimile in morbis prænunciet?

Corpus ægrotum simile naturali seu recte valenti habitu, colore, caloreque, optimum est, atque eo laudabilius, quo similius, quod in morbis necesse sit corpora pati, aut quidem extenuari, gracilescere, contabescereque a morbo consumente & corrumpente partes corporis carnosas, aut, ut scripsit Gal. calore nativo debilitato, qui non extendi ad extremas corporis partes queat, sed in visceribus solis exiguus observetur. Ex quo tantum sanguinis aut spiritus non affluat, quantum antea affluebat. Hinc cessare seu minui nutritionem. Quamobrem in omnibus morbis, sed præsertim in acutis, bonum est, cor-

Corporis ægroti habitus quinam optimus.

 pora

pora habitu, colore, caloreque recte valentibus spectari similia. Verum ex hoc tantum signo prognostici judicium non erit attendendum, sed si una alia omnia conspecta cum symptomata, tum signa, idem confirmarint. Optimum tamen est, non parumque ad spem sanitatis concipiendam faciens, ut dictum est, corpora habitu, colore, atque calore recte valentibus esse prorsus similia. Quemadmodum dissimilia spectari, etsi non magnum malum sit, quod omnes, qui ægrotant, necessario habitu, colore, caloreque mutentur, tamen nunquam bonum. Pessimumque in principio acutorum morborum est, corpus extenuatum ac maxime contabescens videri, vultusque præsertim seu facies, quod facilius ipsa aliis partibus mutetur. Ceterum, ut ordinatim in prædictione hac ex habitu corporis, colore, atque calore cognoscenda procedamus, primo videndum erit quid squalidus, siccus, excarnis, ac tabidus in morbis præsagiat. Mox ex mutato ipsius cum colore, tum calore, idem perscrutabimur.

Quinam pessimus.

Cap. III.

Quid in morbis corporis emaciatio, seu extenuatio, & quid ejusdem partes tumefieri, significet?

Corporis emaciatio quid in morbis significat.

In morbis quandoque corpora extenuari, gracillescere, atque in tumorem attolli observamus, quæ habitus cognitio ad prædictionem magni momenti, atque usus est. Proinde primo quid corporum habitus gracilis, squalidus, tabescensque significet in morbis, dicemus, & mox de opposito quippe tumescente: corpora vero gracilescere & contabescere, ob innutritionem, quam Græci *atrophiam* vocant, cuique liquido constat, ex quo hunc affectum Græci *atrophiam*, etiam nostri innutritionem, merito appellarunt; in qua, teste Galen. *in libro quarto*, *cap.* 13. *de sanit. tuenda*, corpora ex alimento fructum non sentiunt. Quod fit alteratricis virtutis imbecillitate, attrahente vi infirma, aut excretice immoderatius mota. De hac Hippocr. *in secundo Aphorismorum*, *Aph.* 8. ait: *Si quis a morbo ci-*

cibum assumens non corroboretur, pluri alimento corpus uti significat: quod si non assumenti cibum hoc accidat, scire oportet, quod indigeat evacuatione. Et postea a) cum dixit: *Ejus qui ex ægritudine bene cibatur nihil proficere corpus malum*: atque hæc est *atrophia*, seu innutritio, quæ potius in corporibus spectatur, quæ aut non febricitant, aut febre leni, sed diutina teneantur. Quamobrem in morbis longis & diutinis, etsi proprium sit corpora emaciata, atque excarnea videri, tamen si morbo declinante, nihil, etsi cibum assumant, reficiantur, malum est, quod plerumque humorum plenitudinem, atque exinde recidivam, prædicit. Sed in hecticis, phthisicis, peripneumonicis, corpora nunquam carne repleri & restitui, pessimum est: a sputo sanguinis, ubi orta febre leni, sed assidua, corpora contabescunt, nunquamque habitum carnosum recipiunt, exitiale est. Hocque est, quod in suspectis ad phthisin omnes Medici suspectum quam maxime habent, quippe febre continua laborare, ipsorumque gracilitatem ac extenuationem non emendari, atque mutari. Qui etiam febribus ardentibus diu vexati maxime emaciantur, ad marasmodes febres accedentes, insanabiles redduntur. Quare tabescentiam in corporibus, seu gracilitatem, seu extenuationem in pleuriticis, peripneumonicis non recte purgatis per sputa tussi ejecta, nunquam emendari, lethale est, phthisicosque evasisse nobis sunt indicio. Sed age, agamus de extenuatione in acutis morbis, & per initia in corporibus observata. Quæ sane ad prædictionem magni momenti esse solet. De qua Hippocrat. *in 2. lib. Aphorismorum* 28. ita habet: *Febricitantium non omnino leviter permanere corpus, & nihil minui, vel etiam plusquam ratio postulat contabescere, malum. Hoc siquidem virium imbecillitatem, illud morbi diuturnitatem significat.* Hippocrates, & Galenus in commento voluit, eam, quæ est cum ratione, extenuationem, signum esse imbecillitatis.

Cum ratione vero est, ut febres magnæ & intensæ citius corpora extenuent, sicut & morbi diuturni idem faciunt, omniumque facillime puerorum, atque decrepitorum. Hæc enim, teste Gal. propter potentiæ imbecillitatem, illa propter tempe- *Cum ratione quando fit.*

a) Aphor, 31. Section, 2.

peramentum calidum & humidum, quo multum defluunt, & cito extenuantur. Addamus & regiones ac anni tempora calida & ficca. Quare cum ratione hæc extenuantur: non minusque etiam, fi præcefferit multum fanguinis profluvium, aut fudores multi, urinæ copiofæ, vomitus aut alvi profluvium, aut longa inedia, vigiliæ, animi curæ, addit Galen. corporis raritatem, humorumque tenuitatem, caufam effe, cur cito & multum corpora difflentur & extenuentur. Hæc itaque omnia corpora confumunt, atque extenuant, quorum extenuatio quicquam certi non oftendit ad futuram prædictionem. Sed in initiis morborum, nulla illarum externarum caufarum præcedente in corporibus frigidis, ficcis, in hyeme, frigidaque cœli conftitutione, in ætate vigente, atque in corporibus craffiorum humorum, denfioris cutis, peffimum eft fubito extenuari corpora. Quam rem Gal. *in commento hujus Aphorifmi* ita ex Hippocrat. *a*) expreffit, hujus rei caufam reddens: habet enim: *Febricitantium non omnino leviter permanere corpus, & nihil imminui, vel plufquam ratio poftulat, contabefcere, malum.* Nam permanere ex cutis fpiffitudine accidit, & craffitudine humorum, & propterea longitudo morbi fignificatur. Ceterum ex omnibus corporis partibus primo eft facies, quæ extenuetur in morbis acutis, quoniam calor acris inftar flammæ furfum afcendens, abfumit parvas caruncul as, cartilaginibus & offibus incumbentes, atque in facie evidentius ea macies apparet, quod ipfa minus carnis habeat. Quam Hippoc. *in* 4. *prog. b*) ita expreffit. *Fuerit autem hujufmodi nafus acutus, cavi oculi, tempora adftricta, aures frigidæ, contractæque & fibræ eorum verfæ, & item cutis circa frontem dura, intenta arida. Color totius viridis aut niger.* Hæc in hecticis & phthifi cis maxime extenuatis apparet. Hanc vero faciem intra biduum aut triduum ita extenuatam, quam vulgus medicorum *Hippocraticam* vocare folet, peffimam effe, fi nulla extrinfeca caufa præcefferit, quippe nulla infignis vacuatio aut fanguinis, aut per fudores, aut per alvum, aut denique per urinas; nulla etiam vigilia, nulla inedia, nullaque animi cura, non in pueris & fenibus decrepitis, qui facile vel etiam levi caufa refolvantur, fed

Facies cur ex omnibus corporis partibus prima extenuatur in morbis acutis.

Facies extenuata quænam peffime in acutis morbis.

a) Lib. 2. Aphor. 28. *b*) Prognoft. p. 36. lin. 30.

ſed in corporibus adultis, ſpiſſi habitus, omniumque maxime in frigidis & ſiccis, in hyeme, conſtitutione frigida & humida, & ſimili cœlo. In his itaque faciem ita extenuatam ſpectari, ſumme eſt perniciosum. Gal. enim ait *in commento*, fieri hujuſmodi affectiones ob aliquam cauſam conſumentem, & corrumpentem partes animalium carnoſas, aut ob debilitatem nativi caloris, qui non inſuper extendi in extremas corporis partes queat, ſed in viſceribus ſolis exiguus obſervetur, ex quo tantum ſanguinis, aut ſpiritus, ad extremas corporis partes non affluat, quantum antea affluebat. Quare ex morbo, humidum nativum ſtatim aut calore præintenſo reſolvente, aut præ malignitate corrumpente, nativoque calore a morbi vi ſtatim langueſcente, aut reddito imbecillo, fit hæc in facie extenuatio: ſi itaque non ex ratione, quippe ubi nulla inedia, nulla vigilia, nullaque animi cura præceſſerit, hujuſmodi facies ita conſpecta, exitialis erit; quod Hipp. *a) text.* 8. expreſſit hiſce verbis: *Si igitur per initia morbi talis fuerit vultus, necdum ſcrutari aliis ſignis poſſibile ſit, interrogare oportet, num vigilaverit homo, an alvus reſoluta admodum fuerit, an fame affectus, & ſi quid horum comprobet, minori cum periculo eſt: judicantur vero talia per diem & noctem, ſi ob has cauſas talis fuerit vultus, ſi vero nullum horum dixerit, neque prædicto tempore deſtiterit, exitioſum eſt.* Quo pacto vero quis poſſit cognoſcere absque eo, quod interroget ægrotum, num homo vigilarit, num fame affectus ſit, aut aliquam immodicam vacuationem purgationemque paſſus ſit, hiſce profecto verbis *in Comm.* docet Gal. dicens. *Quapropter licebit ſtatim aſpicienti hominem definire vehementem exſtitiſſe inſomniam: etenim videbis oculos ejus admodum ſqualidos.* Qui vero propter evidentes & immodicas vacuationes, perinde ac propter inſomniam, tales redduntur; porro videbis palpebras reſurgere difficulter, & item talem habere formulam in connivendo, atque etiam & inſtabiles haberi, quales per ſomnum obſtupidum, (ita enim *coma* interpretor), exſiſtunt: quin etiam ubi nunc primum tibi appareat æger, tum vero nullo pacto, cum inſpexeris, talia ſigna, atque ea, quæ ex pulſu percipiuntur, aliquam indicabunt dijudica-

Facies unde cognoſcitur mutata a vigilia, abſque eo, quod interrogetur æger.

Ut ab immodicis evacuationibus.

a) Progn. p. 37. lin. 1. & ſeq.

dicationem: per immodicas enim excretiones servabit aliquod adhuc (quanquam exiguum sit) indicium formulæ significans eas, per insomniam vero chordulæ extentæ speciem referet. At si propter inopiam duntaxat in talem vultus venerit affectionem, ex dictis indiciis neutra adsunt, neque insommiæ, neque excretiones, & ob eam rem potius ex accidentibus, quam ex propriis signis, in illis præsagire conveniet, propter inopiam alimenti deductum esse eum in talem affectionem, & adhuc magis, quoties febris proprietatem caloris discutientis, exquisita ratione consideranti tibi, nequaquam importet. Ex quibus quisque perdoctus poterit cognoscere, quibus vultus fuerit aut propter vigiliam, aut inediam, aut propter evidentem & immodicam evacuationem, extenuatus. Quare in acutis morbis per initia, absque aliqua causarum extrinsecarum, faciem extenuatam spectari, exitiale est. In Chronicis vero aliquibus, veluti in hecticis, id est, consumtis, phthisicisque, nedum facies ossea fere redditur, sed universum corpus excarne, squalidum & siccum redditur. Sed age etiam, quid corpora tumida in morbis fieri significet, consideremus. Inflari enim ac tumescere corpus, nunquam bonum: in morbis enim acutis tumescit facies, aut propter sanguinem in vasis, qui venas distendit, sanguinisque plenitudinem, ac vapores, unde etiam totius corporis gravitas exsistit, ut in synochis febribus; vel propter inflammationem cum humoris affluxu, ut in parotidibus; denique propter cruditatem vaporosam, refrigerato hepate, ac vitiata sanguificatione, ut in pituitosis febribus, & leucophlegmatia, seu anasarca hydrope. Ex primis duabus causis tumefieri non usque adeo malum est, neque ex hac quicquam certi ad prædictionem habetur; veluti postrema causa, quippe a crasso vapore, hepate cum refrigerato, tum vitiata sanguificatione, cutim distendente, non raro exitium prænoscitur. Qua ratione ait auctor Coacorum præsagiorum *in* 4. *Coac. præs. a) com.* 2. *text.* 25. lethargicos esse subtumidos, ipsisque genas inflari. Non minus etiam, hac eadem causa refrigerato hepate in morbo calidissimo, ejus visceris calorem innatum dissolvente, in acutis morbis hypochondria, venter, pedes,

Margin notes: vel ab inedia. — Corpora tumida in morbis quid significant & unde.

a) Text. 139.

des, coxendix, faciesque vitiantur non fine magno ipforum vitæ difcrimine. Cujufmodi funt, qui in hydropem incidunt. De qua Hipp. *in 2. prog. a) text.* 1. 2. *Aqua inter cutem omnis, fi ex acuto morbo exiftit, malum eft: non enim fedat febrem, fed dolorem admodum infert ac mortem; fereque incipit ex parte inani, ac lumbis, jecoreque.* Quid de Empyis feu fuppuratis, phthificis, in quibus moribundis multis pedes, crura, faciesque tumida, & cadaverofa fpectatur; quod non aliunde evenit, quam ex calore hepatis prælanguente, vitiata fanguificatione. Plures ex iis cognovi propius ad mortem acceffiffe, cum corporis univerfi molem inflatam ac tumidam habuerint. Ex quibus colligo in morbis acutis corpora inflari, nunquam bonum; in Empyis, five fuppuratis, atque in phthificis, maxime exitiale. Sed tamen, neque in acutis, neque multo minus in diuturnis morbis, tumidas partes fpectari, perpetuo malum: in his quidem multis, longo quippe morbo debilitato calore, pedes intumefcunt, qui calore poftea invalefcente rurfus difcuffis vaporibus, vel humoribus ficcatis, priftino habitui reftituuntur. In illis vero fæpius natura humores decretorie ad crura pedesque demittere folet. Aliquando etiam in iisdem acutis morbis facies tumet, vapore, ut dictum eft, febrili calore concitato, neque difcuffo, quo cito poftea difcuffo inflatione liberantur. Proinde caute ex his prædicendum erit in morbis, & non nifi ceteris aliis fignis vultus probe confpectis, & confideratis. Atque hæc erant a nobis cognofcenda ad prædictionem ex corporibus, ipforumque partibus extenuatis, contabefcentibus, atque in tumorem elatis. Nunc ex colore mutato idem perfcrutemur, quæ forte cognitio non erit minoris ufus ac momenti, ad præfagiendi rationem affequendam.

Facies unde tumet aliquando in acutis morbis.

CAP. IV.

De prædictione ex coloribus corporis ægroti.

Cum ex habitu corporis, quomodo fit prædicendum, diximus, nunc idem ex variis coloribus indagemus. De qui-

a) Prognoft. p. 39. lin. 16.

quibus acturi, primo a caloris mutatione incipiemus, quidque hæc coloris mutatio in morbis præsagit, docebimus; mox stabiles ac permanentes colores considerabimus. Corpora colore mutari dicimus, cum vel crebrius, aut rarius ex proprio nativo colore in alium mutantur, ut cum color floridus in pallidum, aut album, aut flavum, aut æruginosum, aut viridem, aut plumbeum, aut denique nigrum mutatur. Hæc vero coloris mutatio, quandoque ex ratione fit, quandoque citra rationem, quæ est pessima, nunquamque bona, nisi criticum signum fuerit. Tunc enim corpora morbo oppugnata cum in suo robore persistunt, morbique pugnæ non succumbunt, nativum ac proprium colorem habent, sanguineique propterea rubram faciem, biliosi pallentem; cum vero morbo fere oppugnantur, ex florido colore pallidum, aut flavum, aut alium colorem recipiunt. De quibus, quid potissimum singuli significent, postea dicemus. Cognoscitur critica hæc coloris mutatio ex signis aliis criticis, ac signis coctionis, quando, si Galeno credendum sit, nulla crisis bona appareat, cruditatis signis conspectis, quod necesse sit, crises coctiones præcessisse. Galen. *in lib. de præsag.* ad Posthumum, in *juvene quodam Romano* ex facie prærubra, præsertim erupturum critice sanguinem e naribus præscivit. Ex ratione vero color corporis quandoque mutatur, variatis quidem morbi accessionum temporibus, ut cum in principio rigentibus, aut horrentibus, aut refrigescentibus, pallidum, aliquando album ac fuscum colorem contrahunt, ex quo augescente accessione ad pristinum redeunt, & mox vigente coloratiores redduntur, ac denique ad solitum redeunt colorem. Mutari itaque colorem ex ratione caloris, bonum: mutari itidem sæpius ratione bonæ crisis futuræ, bonum: quæ etiam aliis signis produntur, sed præsertim, ut dictum est, coctionis, ac aliis bonis signis simul, aut antea conspectis. Melior quoque erit coloris mutatio, si ex colore malo in bonum fiat, uti cum partes nigrescentes aut livescentes, vel flavæ, vel virides in pallidum, aut floridum nativum quippe restituantur. Contra vero omnes mutationes nulla ratione aut coloris aut crisis fa-

Corpora quando colore mutari dicuntur.

Corporis coloris mutatio critica.

Unde cognoscitur.

Corporis color quando ex ratione mutatur.

Corporis coloris mutatio quænam bona.

factæ, erunt damnandæ, omniumque maxime cum malis signis, speciatimque cruditatem explicantibus, conspectæ, & quæ ex bono colore in deteriorem fiunt. Sed age explicemus, quid colores modo in corporibus significent, a rubro exordientes. Hic color ab uno humore fit, quippe a multo sanguine, cutim afficiente seu tingente, ex quo merito Gal. *in* 4. *libro de sanit. tuen.* tradidit, rubrum colorem sanguinis abundantiam significare. Ex quo rubram faciem, vel inflammationem testari ad cutem illatam, aut crisin saguinis e naribus fluxuri, cujusmodi diximus Galenum in *juvene illo Romano* coram aliis Medicis prædixisse. Sed hoc non fiet, ni prius coctionis signa quædam & bona illuxerint. Ceterum, crudo morbo exsistente, si facies rubeat, timenda erit inflammatio capitis, atque præsertim phrenitis, cum demonstretur sanguinem sursum in caput agi, ipsumque inflammare; de qua re Auctor Prorrheticor *a*) *in* 2. *libro, text.* 74. & *in* 1. *de hum. b*) *com.* 1. scripsit, *Faciem rubram cum mæstitia, malum:* propterea quod calidæ affectionis sit signum, Galeno docente, qui ita de hac scribit. *Cum itaque florida quidem apparuerit facies, æger autem valde tristis fuerit, quædam in cerebro valde calida affectio esse videtur, quæ sanguinem exurit, eaque causa bilem atram, ut demonstratum est, gignit.* Plerumque absque signis coctionis, & cum malis signis phrenitidem præmonstrat; neque immerito, cum sanguinem ferri in caput, ipsumque inflammare rubra facies significet: quod signum erit satis manifestum, ubi per alvum, aut per menses, aut per hæmorrhoides sanguis profluxerit, manente tamen eodem rubro colore in facie. Quod perbelle in *Coacis præsagiis c*) *com.* 2. *text.* 16. ita scriptum est. *Dysenterica rubra, limosa, larga excrementa alvi, inflammeis valde rubicundis coloribus, soluta, insaniæ timorem inducunt.* Aliquando significat convulsionem, ut in pueris, de quibus in *libr.* 3. *Coac. præsag. d*) *com.* 1. *text.* 45. hæc leguntur: *Pueris acuta*

Corporis color ruber unde: & quid notat.

Facies rubra quid in acutis notat.

Quænam mala.

Quando Phrenitidem præmonstrat.

Convulsionem.

a) Lib. 1. 49. *b*) Lib. de Humoribus. pag. 47. lin 1. ubi ait, *Color humorum, nisi hi* ad interiora *resorpti sint, velut efflorescit* in cute. *c*) Text. 465.
d) Text. 109.

acuta febris, alvi suppressio cum vigilia, ad hæc excalcitratio & coloris mutatio, multus rubor, convulsionem significat. Solet vero rubor faciei, ut dictum est, si signa coctionis fuerint conspecta, denotare crisin futuram per sanguinem e naribus: aliquando post aures judicatoriorum abscessuum est signum, ut Galen. *in eodem 2. libr. prorrhet. text.* 14. *a)* scripsit: de quo signo in *Coacis præsagiis b). Rubores, qui ad aures ex priori dolore fiunt, in febribus signum quidem sacri ignis, qui exsistit in facie. Sed & convulsiones ex iis incidunt cum privatione vocis & virium exsolutione.* Sed hæc esset admodum improbanda, nimirum si ei prædicta symptomata copularentur. Rubor etiam in faucibus, cervice ac pectore, in anginosis solet esse admodum salutaris, si cum tumore multus appareat, de quo Hippoc. *in lib. 7. Aph.* 49. habet: *Ei, qui ab angina corripitur, si tumor & rubor in pectore supervenerit, bonum; extra enim vertitur ægritudo.* Et *in libr. 5. prognost. c) Si quibus vero fauces rubent, & cervix simul, hæ anginæ diuturniores sunt, & maxime ex eis servantur, si & cervix, & pectus traxit ruborem, nec sacer ignis intro recurrat.* In anginosa tamen, quæ ab Hippoc. *in lib. 3. Epid. d)* describitur; etsi lingua & collum & pectus una cum rubore intumuerit, nihilominus, quoniam tota inflammatio extra non fuit versa, mortua est. Addamus in acutis morbis, si rubores in brachiis ac cruribus fiant erysipelatodes, bonum erit; quippe quod naturam fortem esse, ac longius, ad ignobiles scilicet partes, noxios humores propellat. In febribus ardentibus, synochis malignis, non raro maculis rubris dorsum ac aliæ partes corporis infectæ spectantur, quæ quo copiosiores eo pejores, ni morbum minuant. Ceterum de his posterius nos accurate, ubi ad prædictionem abscessus, tumores & exanthemata considerabimus. Colorem vero flavum fieri a bile flava, cutim afficiente, non est dubitandum. Ceterum solet esse aliquando bonus, ubi critice ad cutim flava bilis pellitur, cujusmodi fit in ictericis, de quibus in sequenti capite agemus; aliquando malus & perpetuo, ubi non critice, unaque aliis malis signis ap-

Crisin futuram per sanguinem e naribus vel per parotidas.

Rubores variarum partium quid notant.

Corpus color flavus unde & quid notat.

a) Hippocratis textus huc spectans legitur 1. Prorrhet. 165. & Coac. præs. 183.
b) Text. 200. *c)* Pag. 45. lin. 12. *d)* pag. 1075. Ægr. 7.

apparentibus. De quo Hippocrat. *in* 1. *Prognoſt. a) text.* 10. de facie exitioſa loquutus, ſcripſit, *& color totius vultus viridis aut niger* & Galen. minus malum eſſe, vultum chlorum ſeu viridem videri, quam nigrum. In venenatis ſolent virides colores ſpectari, cum a ſumma humorum fiant corruptione. Ex quo Galen. *in libr.* 5. *de loc. affect. cap.* 7. quempiam meminit vipera demorſum, cujus corpus peracri calore infectum ſe vidiſſe teſtatur. Album vero & pallidum fieri, aut calore intus recurrente, aut quod corpora ſanguine frigido & pituitoſo abundant, ſed in acutis morbis corpora expalleſcere ſolent, nedum calore intus recurrente, ſanguiniſque inopia, aut ipſo calore exſtincto, qui color propter hanc cauſam mortuis ſolet eſſe familiaris. Auctor. Coac. præſag. *b)* ait, *vultum pallidum eſſe exitialem.* Sed hoc erit cum aliis ſignis confirmandum. Pallor vero exſtincto calore qui fit, & pauco ſanguine, vel ex eo cognoſcitur, quod poſtea in lividum, & tandem nigrum mutetur, quod in emortuis corporibus facile ſpectari poterit, quæ primo putreſcunt, mox liveſcunt nigreſcunt; qualis ab Hippocrat. *in quinto Epidem. c) cap.* 5. *text.* 57. in eo, cui hepar jaculo percuſſum eſt, fuit obſervatus, de quo ait, *ſtatim color, qualis mortuorum, diffuſus eſt*, qui ſtatim obiit. De livido colore, & nigro, quid dicemus? peſſimos eſſe colores in morbis acutis, atque exitiales, qui non niſi a ſumma humorum putredine naſcuntur, aut calore nativo exſtincto. Sciunt Medici omnes praxin facientes, in acutis morbis in dorſo, lumbis, pudendis, naribus atque aliis partibus, maculas cum lividas tum nigras ſævam ac veluti peſtilentem putredinem humorum teſtari; inque peſte affectis has eſſe ita familiares, ut ex ipſis tantum merito peſtilens natura comprehendatur, quod inſpectis maculis lividis, aut nigris, in iiſce partibus corporis, ſed potiſſimum in pudendis, (quod ſignum ex Hipp. *in* 1. *Coac. præſag. d) ſec.* 2. *text.* 29. Thucydide, & Galeno peſtis proprium eſſe, quo inſpecto in emortuis corporibus, peſtem graſſari ſit dicendum, ut

Viridis. Albus. Pallidus. Lividus.

a) Pag. 36. lin. ultim. *b)* Text, 212. *c)* Text, 61. pag. 1156. *d)* An Text. 66. aut 489?

ut Franciscus Stabilis in particulari quodam discursu de hac re habito, doctissime demonstravit) pestiferam denotet corruptionem, summeque venenosam. Hæc eadem signa in venenatis solent spectari, quod & Gal. *in lib. 6. de loc. affect.* nobis tradidit. Cum scripserit *corpora, a venenis emortua, maculis lividis, nigricantibusque, infecta spectari.* Quare dicamus lividum colorem & nigrum esse fere perpetuo malum; etsi quandoque critice appareans hæ maculæ, quibus plures quoque servati fuerint, tamen hoc raro contingit, & illos non fidendum prorsus, ni coctionis signa apparuerint, viresque maxime constiterint; in aliis vero morbis, quippe non pestilentibus, colores lividi calorem nativum suffocari denotant, atque etiam nigricantes. De quibus auctor Coac. præsag. *a) com.* 10. ait: *Quod si vel labrum, vel palpebra, vel nasus liveat, in propinquo est mors.* Quidam in morituris multis genas lividas observant. Extrema frigida, & livida, in acutis morbis propter eandem causam esse exitialia, posterius, ubi de prædictione extremarum partium agemus, accurate demonstrabimus, quod hæ partes non nisi exstincto calore liveant. Non minoris sed majoris periculi erit color niger conspectus, qui fiat a majori quoque nativi caloris exstinctione, de quo Galen. *in 1. Prognost. com.* 9. ait: *At vero coloris mutatio pessima est, quoties ad nigrum exsistat, utpote sanguine refrigerato, quemadmodum ubi foras effusus sanguis congelatur.* Demum dicemus, nigrum lividumque colorem non solum a corruptela humorum, aut a caloris nativi exstinctione, (quod omnium est pessimum, quibus ita conspectis mors fit inevitabilis:) sed conspecti hi colores a venenosa putredine, aliquando, ubi natura critice propellit, spem salutis nobis videntur polliceri; aut humore melancholico atro ad cutem transmisso, quæ transmissio si critica fuerit, bonum prænuntiabit: quo tempore necesse est, coctionis in humoribus signa illuxisse, & quæpiam item bona signa; quod si ita non fiat, magnum quoque malum minatur in acutis morbis. Sed quo pacto quis dignoscere queat, nigrum colorem ex humoris decubitu factum, ab eo, qui emoriente calore fit, Gal. *in 2. prognost.* ita docuit: *Nam interdum pars nigrescit, quia materia*

Niger.

eo

a) Text. 212.

eo decumbit, *interdum*, *quoniam moritur*, *sed quoniam modo aliquis internoscat*, *eam rem perspicue judicabit*; *si enim facile ferre malum appareat*, *id est*, *facile se habeat æger*, *& item aliquod aliud salutare adfuerit signum*, *materiæ decubitus est*; *sin contrarium*, *mortificatio*. Atque hæc sunt de coloribus, deque ipsorum judicio. Nunc unum restat, quod frequentissime accidit, intelligendum, quippe quid ægrotos felle suffundi in acutis præsagiat.

CAP. V.

Quid morbus Regius in morbis prænuntiet?

Quod ex ictericia in morbis plurimum veritatis capiatur ad futuram prædictionem, ideo sigillatim de hac agendum duximus. Hunc vero affectum *morbum regium* aliqui appellant, quod in Aulis regum molliter curetur ludis, lasciviaque, per quæ mens exhilaretur; alii *arcuatum* a colore, teste Celso, arcus cœlestis æmulo; *icterumque* a volucri galbula concolore; alii & *auriginem* a colore bilis auro concolore. Symptoma est in cutis colore vitiato, quod fit bile utraque ad cutem effusa, hinc ex colore duplex ictericia spectatur, quippe flava & nigra, a flava quidem ac nigra bile, qua cutis suffunditur; cutis vero corporis eo humore, aut una cum sanguine non excreto neque purgato accedente, aut sola natura e visceribus ad cutim protruso. Quod Galen. *in* 4. *libr. Aphorism. Aph.* 62. ita docuit: *Morbus Regius fit aliquando criticos*, *id est*, *judicatorie*, *natura in totum corpus*, *& præcipue ad cutem*, *flavam bilem deponente. Fit autem & hujusmodi casus*, *hepate male se habente. Atque ejus affectiones malæ*, *ex quibus morbus Regius solet advenire*, *tres sunt*, *tumor durus*, *inflammatio*, *& obstructio. Aph.* 64. Quomodo vero hic affectus generetur, paulo post ita expressit, dicens. *Expurgatio enim in ipso sanguine*, *& bile translata ex ipsius venis ad meatus bilem recipientes*, *a Græcis* cholodochos *appellatos*, *sive obstructio fuerit in locis*, *ad quæ transfertur*, *sive inflammatio aliqua*, *vel durus tumor*, *necessarium omnino*,

Morbi regii varia denominatio.

Unde producitur.

non expurgari sanguinem, sed una cum ipso bilem per totum corpus differri, hinc morbum Regium generari. Ex qua quidem perspecta generatione apparet, ictericiam in morbis neque omnem bonam neque malam esse, atque ex ipso affectu quandoque salutem, quandoque mortem præsciri posse: exitium, ubi apparet, crudo plane morbo exsistente, cumque signis aliis malis; salutemque, eodem affectu conspecto, signis coctionis antegressis, atque cum bonis signis. Sed cum isthæc cognitio ad judicium prognostici magni sit momenti, merito accuratius, quando & salutem, & quando exitium prænuntiat, dicendum. Primo bonam esse ictericiam in febribus dicimus, quæ fit, natura biliosum humorem ad cutem critice propellente, quod hic motus sit criticus, & ex recte juvantibus, judicantibusque. Hunc modum antecedunt signa coctionis, a ceterisque ictericis, non a natura critice excernente bilem crassiorem, sed aut vesiculæ fellis attractricis facultatis imbecillitate, aut ejusdem meatuum attrahentium, sive pellentium, obstructione, aut demum hepate læso vel ab obstructione, vel ab inflammatione, vel denique a scirrho, factis, distinguitur. Primo, quod in critica ictericia, urinæ neque sunt ictericorum modo coloratæ, neque croceo colore tingentes, & fæces minime candidæ apparent, ictericorum signorum alterutro pathognomonico. Secundo, hypochondria, sed potissimum dextrum, prorsus tumore & calore vacant. Tertio, coctionis signa præcessisse. Quarto, ubi auriginosus ille color in aliquo dierum decretoriorum illuxerit, atque demum æger recte pertulerit morbum, id est febrem, aut ex toto solverit, aut saltem aliquatenus. Quare criticus motus hic est, qui die critica & antegressis coctionis signis, incidit, sine hypochondrii duritie, cum excrementis & urinis secundum naturam se habentibus, a translatione bilis crassioris in cutem, quæ ad discutiendum contumacior est, siquidem tenuior abit in sudorem, & per insensibilem transpirationem expurgatur: atque hoc est, quod Hippocrat. *in libr.* 4. *Aphorism.* 64. scripsit. *Quibus in febribus morbus regius septimo, vel nono, vel undecimo, vel decimo quarto supervenerit, bonum, nisi dextrum Hypochondrium indu-*

Prognosticon ex Ictero dubium.

Quando bonum.

Icteri Critici notæ.

duruerit, alioqui non bonum. Hippocrat. itidem ſuperius *Aph.* 62. dixit. *Quibus in febribus morbus regius ante diem ſeptimum accidit, malum.* Quare regulam præſcripſit, ut bonus ſit ictericus color poſt diem ſeptimam, & ante nequaquam. Galenus in comment. binos eos jungens aphoriſmos talem judicii regulam fecit, dicens: *Ante ſeptimum quidem diem morbum accidere regium, malum omnino, poſt ſeptimum vero, optimum, niſi dextrum ilium obduruerit, id eſt, niſi aliquis malus affectus ex his, quos antea diximus, viſceri ſeu hepati acciderit.* Quare ex Hippocrate morbus regius bonus erit non ante ſeptimum, ſed poſt ſeptimum, neque id perpetuo, niſi ilium dextrum tumore prorſus caruerit. Significat enim hujuſmodi color ictericus, naturam critice ad cutim craſſiorem bilem deponere, minimeque id fieri propter aliquem hepatis, vel veſicæ fellis, vel denique meatuum affectum. Diocles non voluit ictericiam a ſeptimo ex toto prodeſſe. Averrhoes *in libr.* 4. *collig. cap.* 82. ſcripſit, ſe in locis calidioribus vel etiam die quinto criticam bonam ictericiam vidiſſe. Idem & Celſus: ac vel etiam Plinius, hiſtoricus naturalis, auſus eſt ab Hippocrate diſſentire, cum *in lib.* 26. *hiſt. natur.* ita ſcripſerit. *Hipp. Icterum ante ſeptimum diem in febre mortiferum ſignum eſſe docuit. Hos ſcimus vixiſſe aliquos etiam ab hac diſparatione.* Sed Plin. eſt falſus; cum Hipp. non mortiferum eſſe, ſed malum, ante ſeptimum in febre morbum regium conſpici, dixerit. Sed ratio quidem videtur Hippocrati non favere, cum idem ſit, dicere ictericiam poſt ſeptimum diem videri in febribus, bonum; & ante hunc diem, malum; perinde ac ſi dixerimus, bilem craſſiorem in febribus bonam eſſe poſt ſeptimum ad cutem critice demandari, & ante hunc diem, malum. At aliquis dicet bilem hanc poſſe ante diem ſeptimum & concoqui a natura, & propelli ad cutem, ex quo ante hunc diem ictericia non erit mala. Reſolvemus conciliantes hos medicinæ proceres, quod fieri quandoque poteſt aut ratione loci calidioris, aut temporis, corporis humorem bilioſum ante ſeptimum concoqui, & decretorie expelli ad cutem, veluti idem humor per id tempus concoctus ſolet non raro per ventrem decre-

Quo morbi tempore bonus malusve Icterus, & cur.

Autorum ab Hippocrate diſſenſus.

Icterum.

Conciliatio.

torice expelli, aut evomi, aut per sudorem. Hippocrat. tamen regulam constituit, quod ictericia post septimum, seu septimo, & non ante, optima sit, quod plerumque eo modo recte fiat, atque etiam quod biliosus hic humor crassior, qui ad cutem deponitur, raro ante septimum probe coquatur, & cum crudo humore exsistente non possit critice & utiliter expelli, idcirco prudenter statuit, bonæ ictericiæ terminum esse a septima die. Neque ignoravit Hippocrat. quosdam auriginosos ante hunc diem conspectos sanitati fuisse restitutos. At non scripsit quosdam sexto die auriginosos, sed tamen alia purgatione adjutos, evasisse. De quibus *in primo Epidemior. com.* 2. *a*) *text*. 65. ita habet. *Erant qui sexto die morbo regio afficerentur, sed his purgatio profuit per vesicam, vel turbata alvus, vel larga sanguinis eruptio, ut Heraclides, qui apud Aristoclidem decumbebat, cui per nares sanguis erupit, alvusque fuit turbata, & per vesicam est purgatus, vigesimo autem die judicatus, longe aliter ac Phanagoreon servus, qui, cum ipsi horum eveniret nihil, periit*: quod *in quarto de ration. vict. in acutis b*) *text*. 8. confirmavit, cum dixerit: *Cum rigore, in biliosa febre, ante septimum, morbus regius febrem solvit*. Forte & ii, quos Averrhoes, Celsus, Plinius & alii ante septimum sanatos viderant, alias evacuationes habuerant, illisque adjutos evasisse credendum est.

Galeni sententia.

Galen. vero regulam non in die constituit, sed in concoctione humorum, siquidem ait, regulam bonarum excretionum cognoscendarum, ut dictum est, esse concoctionem; quæ si citius appareat, etiam ante septimam diem si conspiciatur in regio morbo, bonum erit: sed quia crassior bilis, cujusmodi est, quæ icterum facit, raro aut nunquam in nostro hoc cœlo (quod forte in calidioribus locis nihil prohibet aliquando fieri posse) minus quam septem dierum spatio excoquitur; quare criticus morbus regius salutem ostendit, si diebus septimo, aut nono, aut undecimo, aut decimo quarto apparuerit, dextro hypochondrio minime indurato. Hippoc. etiam (ut nuper meminimus) *in lib.* 7. *de vict. ratione in acut. c*) *text* 8. hæc

a) Pag. 951. *b*) Pag. 402. lin. 49. *c*) Loco modo allegato.

hæc habet: *In biliosa febre, morbus regius cum rigore ante septimum diem enatus, morbum solvit, si vero absque rigore præter temporis occasionem supervenerit, perniciosum:* quod idem a nobis prædictum, & declaratum, ostenditur, quando in febribus biliosis, ut alias a nobis demonstratum est, rigores judicatorii appareant, testantur bonam aliquam vacuationem futuram, aut expulsionem, aut depositionem humoris ad cutem, aut ad aliam partem ignobilem, de quo Hippocrat. merito *in* 4. *Aph.* 58. scripsit: *si febre ardente laboranti rigor superveniat, febris solvitur.* Bona quandoque est etiam sexta vel alia die, ubi una aliqua alia vel plures excretiones biliosæ apparuerint. Cujusmodi Hippocr. *in* 1. *lib. Epid. com.* 2. *a*) *text.* 65. ut dictum est, observavit. Addamus, nos debere judicium ex ictericia bonum cum aliis bonis signis confirmari. Sed age dicamus, quando ictericia mala & exitialis sit. Plerumque, ait Hippoc. *b*) *text.* 18. ante septimum visa est mala, non tamen dixit esse mortiferam, ut quibusdam visum est. Sed cum non bonis signis, nullaque alia copiosa vacuatione, exitialis erit, si ante septimum appareat. Cujusmodi fuit in *Bali filio* teste Hippocrat. *in libr.* 7. *Epidem. text.* 19. & *in Marito Lechus*, qui prope *Sitodochi* ædes habitabat *c*), non parum damnanda. Quod Galen. *in lib.* 3. *Epid. com.* 1. *text.* 5. ita expressit: *Nullum abscessum nedum auriginosum ante concoctionem proficere, is enim impeditam significat bilem, quo minus ex viscere expurgetur, & evacuetur per ventrem, vel propter oppilationem ejus, vel inflammationem; morbo autem concocto decretorie interim natura ad cutem excrementum reponit, cum quorundam aliorum humorum, tum flavæ bilis.* Quare crudo morbo exsistente, mala est, & hinc sexto die, quod tunc non concoctus sit morbus, malam esse dicimus, quocumque signis cruditatis, verendam, & cum malis aliis signis inspectam, prorsus exitialem, Cujusmodi fuit, quam *Hermocrates* habuit, qui obiit eo morbo. De quo Hipp. *in* 3. *Ep. d*)

Icterus quinam malus.

Quo tempore apparens.

1. *text.*

a) pag. 951. *b*) Lib. 4. Aphor. 62. & lib. de Crisibus p. 53 & lib de vict. rat. in acut. p. 402. lin. 49. *c*) Lib. 4. Epidem. text. 25. p. 1130. *d*) Ægr. 2 pag. 1062.

1. *text* 5. *Quinto die reddidit tenues urinas, suspensionem habebant, nec subsidebant, sub noctem deliravit. Die sexto auriginosus evasit, omnia exacerbata sunt, mente non constabat.* Addidit Hippocrat. malas nedum esse ante septimum diem, sed post ipsam etiam, ubi dextrum. Ilium obduruerit, ictericias, statuit *lib.* 4. *Aph.* 64. qui ita habet: *Quibus in febribus morbus regius septimo, vel nono, vel undecimo, vel decimo quarto, supervenerit, bonum: nisi dextrum ilium obduruerit alioqui non bonum.* Cum hypochondria tensa, & dura sint, adhuc etiam, si una dolent, sine dubio morbum regium fieri non a natura excernente humorem ad cutem, sed propter affectum illud viscus, aut inflammato scilicet jecore, aut obstructo, aut in tumorem scirrhosum elato. Qui affectus perpetuo malum denotat, atque una cum malis signis, exitium. Nam ictericia ex hac causa sine febre quoque periculosa admodum est, ex Hippocrat. *in sexto Aphorismorum* 52. ita scribente: *Morbo regio laborantibus, si fiat hepar durum, malum.* Multoque magis augebitur mali judicium, in febribus apparente ictero, quando febris calore digerat, & discutiat plurimum illius humoris, cutem defœdantis; qui cum perseveret, causam sane, a natura minime vincibilem, adesse denotat. Cujusmodi Hippoc. observavit in *Marito Lechus*, de quo *in lib.* 4. *Epidem. a)* ita scripsit. *Maritus Lechus, qui prope Sitodochi ædes ictericus, ad quem septimo die veni, octavo moriebatur, neque urinam, neque dejectionem dimittens, hypochondria magna & dura & spiritus densus.* Verum in omnibus auriginosis attendendum erit, num præcesserint signa coctionis, an quæpiam signa mala illuxerint, hoc enim & crudo morbo existente, si aurigo fiat, exitiale est; veluti cum antegressis coctionis signis, atque cum bonis signis, nullo tumore in illis conspecto, perpetuo, quovis etiam die ictericia apparuerit, salutem prænuntiat: sed hisce notis, quod ante septimum appareat raro, merito Hippoc. affirmavit, ante septimum regium morbum malum esse. Supercsset, absoluto sermone de prædictione ex colore corporis mutato, agendum

a) Text. 25. p. 1130.

dum de ejusdem corporis calore quoque mutato, de quo cum accuratius *in lib.* 2. *text.* 63. scripserimus, nihil sane aliud dicemus. Ex quo ad singulas partes corporis spectandas descendamus, cum satis cum a toto corpore, tum a tota facie, præsagium perscrutati fuerimus.

CAP. VI.

De prædictione ex faciei mutatione in morbis.

Ut e singulis quoque partibus præsagium venemur, a facie exordimur, de qua etsi nuper plura scripserimus, nunc pauca quoque, quasi ex dictis quædam præcipua ad prædictionem colligentes, addemus. De qua primo Hippocrat. *in libro primo Prognost. a) text.* 8. scribit: *Considerari convenit hunc in modum per morbos acutos principio vultum ægroti, sit ne similis bene valentium, potissimum sui: Ita enim optimus erit: si vero quam maxime contrarius simili sit, exitiosissimus est.* Gal. *in com.* ait; *Conferendas esse partes affectas cum bene valentibus, quæ si similes appareant, bonum, veluti contrarium ex dissimilibus prædicitur.* At breviter dicamus. Ex facie salutem sperari, quæ in acutis prorsus similis benevalentium appareat. Significat enim morbum neque vehementem, neque malignum admodum esse. Ex mutata vero facie, quod ad habitum ipsum spectat, extenuata, in morborum non principiis, sed ubi indies magis progressus sit, quicquam certi non habetur, neque etiam, ut Hipp. in eodem libro *a*) meminit, si talis non ex morbo, aut ex alia externa quapiam causa mutata apparuerit, scilicet ex immoderata animi passione, vigilia, aut alvi dejectione, aut fame, sive inedia, aut animi passione, qua antea fuerit usus; a quibus sane causis sæpius facies extenuatur. Proinde quicquam certi ad prædictionem isthæc faciei ab istis causis facta extenuatio non habebit. Ex colore vero, facies coloratior quandoque bona erit, utpote cum nobis criticam sanguinis excre-

Facies sanæ similis bona.

Dissimilis incerti prognostici.

Coloratior quando bona.

a) P. 36. lin. 26. *b*) Prognost. p. 37. lin. 1. &c.

cretionem e naribus futuram prænuntiat, quod quidem firmius denotare sperabimus, si notæ fluxuri e naribus sanguinis aderunt. De quibus *in quarto libro Coac. præsag. a) text.* 30. scriptum est. *Quibus febricitantibus rubores in facie, & capitis vehemens dolor, venarumque pulsus, iis ut plurimum fluor fit sanguinis.*

Nonnunquam hæmorrhagiam narium notat, & quando.

Sed aliæ omnes erunt attendendæ simul, cujusmodi esse solent, splendores & fulgores, caliginesque, oculis observari, cum facie rubra, capitis non raro dolor tensivus, & gravans, hypochondria tensa sine dolore, difficilis respiratio. Quod præsagium olim Galen. in *juvene Romano* coram Romanis multis Medicis habuit, de quo *in libr. de præsag. text.* 13. *ad Posthumum* hæc habet: *Dum Medicis hæc admiranda videntur, æger lecto se sustulit tanquam prosiliturus, interrogatusque, cur exsilire voluisset, cum nihil adesset, ob quod id facere debuisset: rubri coloris serpentem, per laquearia repentem, a se visum expavisse respondit, ne si aliquo modo aberrasset, supra se ferretur, atque idcirca e lectulo aufugere velle: reliquis nihil ad futurum sanguinis fluxum conferre visum est; mihi vero cum alia singula perpendenti, tum ruborem, qui prius in dextra nasi parte ad malum usque obscurus fuerat, auctum valde intuenti, sanguinis paulo post e dextra nare fluxuri, manifestum id attulit indicium.* Ceterum, ut jam dictum est, cetera alia signa fluxuri sanguinis cum rubra facie erunt attendenda, omniumque maxime signa coctionis. Nam in crudo morbo raro recte sanguis erumpit, & plerumque stillatim, quæ vacuatio in ardentibus febribus, omniumque maxime in phreniticis, est suspecta. Addamus rubram faciem abscessum aliquando post aures, scilicet parotides, significare, de quibus Hippoc. intellexisse *in 6. Epid. b)* 2. 18. *text.* 60. Gal. voluit, cum dixerit. *Ita vero se habent ex his plurimi & valde rubentes, & natura albidioris modi, neque de naribus sanguis erumpit aut paucus erumpit*, & Gal. in com. ait: *Istis valde rubentem faciem habentibus, cum salubris ægritudo perdurat, per abscessus judicationem fore sperandum est, nisi de naribus san-*

Aliquando parotides.

a) Text. 142. b) Sect. 2. text. 11. p. 1169.

ſanguinis profluvium redundantem ſanguinem evacuatione præver-tat, qui in aliquem articulum impetum facturus erat. De hac iti-dem auctor *Prorrh. a) in lib.* 3. *text.* 73. hæc habet. *Quibus co-matoſa, faſtidioſa, hypochondria dolentia, & vomentia exigua, in iis parotides excitantur; antea autem faciei ſigna*; & Galen. *in comment.* ait: *Ante parotidum generationem faciei ſigna conſidera-re oportet; ſunt hæc, rubor, tumor præter naturam, oculorum humiditas, caliginoſa viſio, & quæcunque talia.* Colligamus ita-que faciem rubram non raro bonam ex accedenti eſſe, criticum-que ſignum dici, ubi nimirum e naribus ſanguis eſt fluxurus. Plerumque vero apparet hæc facies in acceſſionum vigore, præſertimque in ſynocho, & ardenti febre, aut ubi pulmonum adeſt inflammatio, in qua maxillæ (teſte Hipp. *in* 2. *lib. Pro-gnoſt. b*) ruborem contrahunt. At ab hac ſola facie nihil certi ad prædictionem habetur, niſi ejus indicium aliis, vel bonis, vel malis, ſignis fuerit confirmatum. Atque hæc de bona fa-cie: nunc de mala, quod ex eadem mutata præſagiri poteſt.

Primo ait Hippocrates *in primo Prognoſticor. c*) eam, quæ nul-la externa cauſa concurrente, principio morbi, diſſimilis a recte valenti evaſit, mali eſſe indicii, atque maxime contra-riam eſſe pernicioſam, in acutiſque morbis exitium portende-re. Cujuſmodi eſt, in qua (ait Hipp. *d*) *naſus eſt acutus, ca-vi oculi, adſtricta tempora, aures frigidæ contractæque, & fibræ earum verſæ, & item cutis circa frontem dura, intenta, arida, & color totius vultus viridis, aut niger, aut lividus, aut plum-beus.* Hanc enim faciem cadaveroſam merito Medici appel-lant, quæ ſi in principio morborum acutorum, quippe intra triduum, appareat, pernicialis erit.

Tumidam quoque eandem viſam in morbis quibusdam lon-gis, hepate refrigerato, vitiataque ſanguificatione, obſervamus, non minusque in pthiſicis, & ſuppuratis, quando in ipſis fe-re moribundis conſpici ſoleat. De rubra vero facie, quæ ma-la eſt, Auctor *Prorrheticorum e) in libr. ſecundo*: *text.* 14. *Fa-cies*

a) Lib. 1. text. 165. b) pag. 42. lin. 31. c) pag. 36. & 37. d) Pro-gnoſt. p. 36, lin. 30. e) Lib. 1, 49.

cies bona cum mœſtitia multa, malum: & Galen. ait in *commento*, ſignificare calidam affectionem, exurentem ſanguinem, ex quo facies illa florida quibusdam credatur propria melancholici affectus. Sed in rubra facie attendenda erunt alia ſigna, quæ ſi mala fuerint, pernicialis erit. Nam cum malis ſignis rubra facies aliquando phrenitidem oſtendit, & exitioſam, quæ in convulſiones deſinit. Nam ſi una cum rubore faciei adſit intuitus ferox, delirium, aut aliquod phreniticum ſignum lethale eſt. De qua *in Coacis præſagiis a*). *Qui capite dolent firmiter, delirantes, alvo ſuppreſſa, feroci aſpectu, rubore in facie efflorescente, in poſteriorem partem convelluntur*. Sed alias *text.* 7. demonſtratum eſt, has convulſiones eſſe lethales. Cum vero præter calorem etiam colorem flammeum habet, pejor adhuc erit, cum malis ſignis. De his enim Auctor *Coac. præſag. b*) 1. *text.* 33. ſcribit. *Rigores, quibus multa in ſomnum inclinatio juncta eſt, utcumque lethales ſunt, quod ſi in iis facies flammæ modo exardeſcit cum ſudore, malignum eſt.* Sed melius hoc expreſſum eſt *in* 2. *libro Prorrheticorum c*) hiſce verbis: *Æſtuoſi rigores quadantenus pernicioſi, inflammans quoque cum ſudore facies in his mala*: & Galen. *in commento text.* 60. ait: *Neque ignoramus flammantem, ſine rigore, & cum ſudore, faciem malum eſſe ſignum, quoniam & unum ex judicatoriis ſudor ſit, cum igitur non judicaverit, malignitatem morbi oſtendit.* Quare cum ſigno aliquo judicatorio, veluti cum ſudore aut vomitu, aut alvi fluxu, aut ſanguinis vacuatione, facies flammea, ſignum erit malignitatis, & plerumque lethale: ſed age addamus faciem rubram apparere in pulmonariis; ſed ruborem in iis maxillæ contrahunt, ex quo in febribus ſigno merito ſuſpicamur, aut peripneumonicos fieri, aut ſuppurari. Hippocr. enim *in ſecundo prognoſt. d*) ait: purulentos habere maxillas rubras; idemque & in pulmonia ſpectari, docuit Galen. *in* 1. *lib. prognoſt. comm.* 3. *Indicat enim fuliginem ſanguinis in pulmone ferventis, quæ eo conſcendit propter rectum ſitum, recipiturque in laxitate, & raritate & tenuiſſima maxillarum cute, ceu per*

a) Text. 162. *b*) text. 7. *c*) Lib. 1. text. 67. *d*) pag. 42. lin. 31.

per vitrum oculis repræsentante ruborem. Qui quidem color in iis, si una cum malis signis, & præsertim judicatoriis malis, id est, non judicantibus, appareat, mortem præsagit. De quo auctor Coa. præs. *a*) *in* 2. *lib. text.* 33. scripsit. *Quibus vero fastidia cibi accedunt, & sudores cum bono faciei colore, & liquida alvo ac dolore cordis, hi peripneumonicorum aut pulmonariorum morum intereunt, postquam longius ægrotaverint*; veluti *uxori Policratis* evenit, de qua *in lib.* 7. *Epidem. b*) scriptum est. *Tussis & excretio statim ab initio similis purulentis, intus circa arteriam, & fauces sibilus erat. Facies boni coloris, in genis rubor non abunde coloratus, sed moderate floridus.* Hæc fuit prior peripneumonica, post suppurata, atque demum obiit tabida. Maxillarum itaque rubor assiduus in longis lentisque febribus, aut pulmonis inflammationis, aut suppurationis, ac demum ad tabem proficiscentium, erit signum, modo tussis vel etiam levissima & inanis adfuerit: adde, modo hæc febris habeat inæqualis caloris exacerbationes, nunquam tamen immunes.

Maxillarum rubor in longis morbis quid notat.

CAP. VII.

De prædictione ex oculis.

Ex oculis quoque judicium prognostici venemur, idque accuratius, quod in prædicendis eventibus morborum inter partes corporis primatum obtineant. Juxta illud divini Hippoc. præceptum: *c*) *oculi ut valent, ita & corpus, & color in deterius aut melius labitur.* Si quidem oculi recte valentes, & robusti, corpus quoque recte valere indicabunt. Nam, teste Galeno *in commento*, si bene colorati oculi sint, totum corpus salubriter se habere significant. Ceterum, ut nos totum, quicquid ad morborum, salutis & mortis, prognosticum facit, ordine scribamus, primo oculos salutem pollicentes, & postea exitium, accurate considerabimus.

Pri-

a) Text. 67. *b*) Text 9. p. 1211. *c*) Lib. 6. Epid. Sect. 4. text. 26. p. 1181.

Oculi quinam boni, & ſpem ſalutis pollicentur.

Primo itaque dicemus, oculos bonos videri, & ſpem ſalutis non exiguam polliceri, qui recte valentium magnitudine, figura, ſitu, colore, motu, viſione, & ſplendore ſunt ſimiles; ſiquidem optimi & robuſti perpetuo boni ſunt indicii, hique ſunt, qui florido colore (teſte Galeno in *nuper citato comment.*) ſpectantur, pleniori mole, & ſplendidum humorem habent. Hos robuſtos ac optimos vocat Galen. propterea, quod iſtud fiat ex plurimo animali ſpiritu luminoſo, qui e cerebro in oculos proficiſcitur, ac e contrario infirma ex morbis corpora non ſic pati, nobis indicant, neque exinde multum periculi præmonſtrari. Quare boni ſunt ſimiles recte valentibus, & floridi coloris, pleni, ſplendidi, eminus, & ante, & in aëre ſine moleſtia luminoſum videntes, palpebras recte aperientes, & claudentes, nullo rubore, livore, aut nigrore infecti, ſine lachrymis atque ſine excrementis, quæ *lemas* appellant, ipſorum angulis adhærentibus. Hi enim perpetuo boni exiſtunt, cum caput ſpeciatim, tum reliquum corpus recte ſe habere indicantes: ſed ut ſecurius ex ipſis judicetur, alia ſigna conſpecta ſimul erunt conſulenda, quæ ſi bona ſint, procul dubio ſalutem prædicemus. Soli autem oculi non valent judicium præmonſtrare, neque quicquam certi, cui tantum ad prognoſticum ſit fidendum, habent. Cum in aliquibus febribus continuis aliquando boni oculi appareant, cum tamen febris ad exitium inclinet; hoc tamen raro accidit, quippe oculos recte ſe habere, ægro ad exitium tendente. Proinde ex bonis oculis plerumque non levis futuræ ſalutis ſpes habetur. At non modo hi boni crediti, ſed etiam aliquando mali, poſſunt ex accidenti tamen ſalutis nobis argumento eſſe futuræ: utique lucem refugientes, eamque ferre nequeuntes, lachrymantes, intenſe rubri, ſplendidi, caliginoſi, obtuſi, hebetes, diſtorti, tumidi, cavi, clauſi, ſi ita ex criſi futura fiant. Ab his excipio, qui ita non ex morbo redduntur, ſed extrinſecus fiunt, a quibus quicquam certi habere nequimus, quos ex eo cognoſcimus ita eſſe mutatos, quia tales ſtatim in principio mutati appareant, qui per id temporis minime poſſunt critice mutari, ex quo Hippocr. *a*) ait, triduo aut

a) pag. 37. lin. 10.

aut quatriduo ex morbi vi oculos malos fieri ac conſpici. Externæ quoque cauſæ facile ab ægrotis intelliguntur. De his Gal. *in* 1. *prognoſt. comm.* 2. *text.* 80. ita habet. *Igitur ex multa vini potione, nonnunquam, & vomitione vehementi, inter initia morbi, lucem refugiunt, itidem lachrymant, & pervertuntur oculi, aut ſublimes fiunt, aut tument, aut venulas habent rubras.* Ubi vero criſis eſt futura, natura quippe ac morbo invicem colluctantibus, in oculis mala iſthæc concitantur ſymptomata; lachrymantur enim exempli gratia ipſorum alii aliquando, ſanguine critice e naribus fluxuro; de quo Hippoc. *in lib.* 1. *Epid. a)* ita habet: *Quibus in febribus acutis atque adeo ardentibus ſpontaneæ effluunt lachrymæ his* (ſiquidem reliqua non ſint exitialia) *e naribus ſanguinis eruptio exſpectanda; ſi etiam alia perniciose non habeant: nam his, qui incommode habent, non ſanguinis eruptionem, verum portendunt mortem.* Sed diſtinguamus lachrymas in voluntarias atque in non voluntarias, quas & ſpontaneas vocat; hæ cum ſignis criticis criticam ſanguinis eruptionem indicant, & illæ quippe voluntariæ nunquam quicquam certi ad Prognoſticum præmonſtrant, quod Hippoc. nobis expreſſit *in* 4. *libro Aphoriſmor.* 52. ita ſcribens. *Quicumque in febribus, vel in aliis morbis, ſponte lachrymantur, nihil abſurdum: quod vero non ſponte, abſurdius, aut abſurdum,* uti Galeno in *commento* viſum fuit. Sed ne Hippoc. ſententia obſcuretur, quod in hoc Aphoriſmo dixerit, ſponte lachrymantes nihil abſurdum, quod vero non ſponte, abſurdius: & ſuperius in loco citato, ſpontaneas effluentes lachrymas, ubi non criſin, mortem ſignificare: & *in* 6. *Epid. b) lachrymæ in acutis male habentibus ſpontaneæ, quidem bonæ; involuntariæ defluentes, malæ;* difficultati occurremus, dicentes ſpontaneus bifariam lachrymas intelligi: uno modo, ubi nullo intercedente ægrotantium deſiderio defluunt, & hoc eſt, quod Hippoc. ſponte & ſpontaneas appellat, quæ invitis ægrotis effluunt ſponte, id eſt, abſque ægroti voluntate; altero modo ſponte effluere dicimus, ubi ægrotis ita volentibus effluunt. Gal. vero *in* 1. *Epidem. comm.*

Lachrymarum diſtinctio & quid in acutis morbis notat.

a) Sect. 2. pag. 956. b) Sect. 1. text. 16. pag. 1165.

comm. 1. *text.* 131. Hippoc. lib. comm. non dixit ſpontaneas, ſed involuntarias, quo clarius & verius ſententia & veritas explicatur. Sed *ſponte* aliquando ad ægrotum, & aliquando ad morbum refertur. Sed, uno verbo, diſtinguamus lachrymas in voluntarias, & in involuntarias, quas quandoque ſpontaneas dixit Hippoc. *a*) *comm.* 2. *in text.* 80. quod ſponte, ut dictum eſt, nullo ægroti intercedente deſiderio, effluant; & illas non ſpontaneas, quæ ex ægrotis utpote fiant. Sed de his ſatis. Ad propoſitum reverſi dicamus, voluntarias lachrymas quicquam momenti non habere ad futurum Prognoſticum, atque ita in morbis acutis ægrotos lachrymare, ait *in* 4. *Aphoriſmorum b*) Hippoc. nihil abſurdum, nullumque malum ſignificare, & merito quidem, cum non ex morbo, ſed ita volentibus ægrotis, effluant.

Lacrymæ voluntariæ.

Lacrymæ involuntariæ.

Involuntariæ vero, quæ invitis ægrotis exeunt, perpetuo malæ, niſi criſin portendant ac antecedant. Atque hoc eſt, quod Hippocr. *in* 1. *Epid. c*) *text.* 85. de his ita ſcripſit, Galeno ſic *in commentario* ſcribente. *Quibuscunque in acutis febribus, magis autem ardentibus, involuntariæ lachrymæ cadunt, his de naribus ſanguinis profluvium exſpectandum eſt, niſi alia pernicioſe habeant: in male autem habentibus non ſanguinis profluvium, ſed mortem ſignificant.* Sed ut lacrymæ criticæ judicentur, neceſſe erit, ad hoc, ut optima ſit criſis, coctionis ſigna fuiſſe antegreſſa: atque hæc ſunt criticæ nullo modo in morbis damnandæ.

Lacrymæ criticæ.

Sanguinis fluxuri ſigna ex oculis.

Idem ſæpius demonſtrant fulgoris motus oculis apparentes, obtuſiones, ac rubores in oculis, quæ oculorum ſigna, itemque lacrymas, Galen. *in lib.* 3. *de Criſibus cap.* 11. inter notas ſanguinis fluxuri recenſuit, ita dicens: *Propria vero ſigna profluvii ſanguinis, quidam fulgoris motus oculis aparentes, quoniam humor eſt flavus; obtuſiones autem, quoniam multus, & totus ſimul elatus ad ſuperiora ſpiritus meatus obſerat, ita ut & oculi lachrymentur, ob fluxus multitudinem, quod etiam accidit in inflammationibus oculorum.* Eodem modo rubidi aliquando viden-

a) Lib. 1. Epidem. Sect. 2. p. 956. *b*) Text. 52. *c*) Sect. 2. p. 956.

dentur, cum malis nonnunquam & naribus. Hebetudines itidem oculorum solent aliquando eruptionem sanguinis e naribus denotare, si modo etiam caput doluerit, quod Hippocr. *in* 1. *Prognost. a) text.* 32. ita habet: *Accidit his in prima circuitione e naribus fluor, atque admodum juvat, sed requirendum est, num doleat caput, an hebetudines subeant oculorum, si quid horum fuerit, eo tendet.* Non minus etiam ex perturbatione ad splendorem oculorum, una cum surditate capitis, gravitate, atque hypochondrii tensione, profluvium sanguinis significari, in *Coacis præsagiis b)* habetur. Oculos vero rubentes illud idem significare, docuit primo Auctor Prorrhet. *in lib. c)* 3. dicens, *Cervicis dolores, impense rubri oculi, sanguinis eruptionem ostendunt.* De quibus etiam in Coac. præsag. *d) sect.* 2. *text.* 8. ita scriptum est. *Quibus caput dolet, stupore detentis, dolorosis, prærubro oculo, sanguinem profundunt e naribus.* Sed hoc perpetuo verum erit antegressis signis coctionis, quoniam in principio, crudo quidem exsistente morbo, oculi rubri nunquam bonum prænunciant: sed de hoc paulo post accuratius. Aliquando etiam pervertuntur, & distorquentur ex futura crisi oculi, veluti contigit ei, qui in *Dealcis horto* decumbebat, de quo Hippocr. *e) Nono superriguit, febris acuta, sudavit, infrixit, deliravit, dexter oculus distortus erat, lingua arida, sitibundus erat, insomnis* & Galen. *in comm. Nam quod deliraverit in nona, & dextro oculo strabo fuerit, res sunt, quæ solent in judiciis evenire.* Clausi etiam oculi, subinde conniventes, aliquando sanguinis eruptionem significare *in lib.* 3. *Coac. præsag. f) text* 2. in hunc modum legitur. *Qui in febre continua muti jacent, clausis oculis, subinde conniventibus, siquidem e naribus sanguis effluxerit, & vomuerint, atque ex eo loquantur, & ad seipsos redeant, servantur: quod si nihil horum evenerit, in difficilem spiritum redacti, brevi moriuntur.* Siquidem hæc plurimum humorum in caput sublatum demonstrant, atque ubi sequitur insignis purgatio, critice servantur: natura quippe excretione copiosa ab ea humorum mul-

a) Pag. 38. lin 46. b) Text. 195. c) Lib. 1. text. 137. d) Text. 166.
e) Lib. 3. Epidem. Ægr. 3. pag. 1066. f) Text: 77.

Oculi ante crisin non vero solent mutari.

multitudine sublevatur. Quare oculi non raro vel etiam motus eorum mutati, vitiumque patientes, crisin solent antecedere, non esseque propterea hæc oculorum symptomata mala, sed critica bona denotare, quorum judicium confirmabitur, si nullum una malum signum illuxerit, atque antea fuerint conspecta coctionis signa: quæ omnia ni una fuerint visa, nedum mala sed plerumque perniciem significantia signa ostendunt. Tria vero criticis bonis signis observantur, primum signa coctionis antegressa, alterum mala alia signa non illuxisse, ac tertium, ægros ab aliquibus subsecutis vacuationibus fuisse non parum juvatos; & hoc est, quod Hippocrat. *in* 1. *Epidem. a) text.* 85. de lachrymarum præsagio locutus, dixit: *lachrymas involuntarias in acutis morbis sanguinis eruptionem significare, nisi alia perniciose habeant. In male autem habentibus, non crisin, sed mortem.* Sed age tempus est, ut ex oculis quoque exitium præsagiamus, cum de oculorum signis salutaribus satis scripserimus.

Oculi quomodo exitium præsagiunt in morbis.

Malum itaque & exitiosum est in acutis morbis, malos oculos spectari, cujusmodi sunt lucem refugientes, lachrymantes, rubri seu inflammati, quorum in albo venulæ intensæ rubeant, liveant, aut nigricent, feroces seu fixi, seu torvide spectantes, hebetes, delassati, debiles, seu non robusti, cavi, tumidi, prominentes, consumti, emarcescentes, squalidi, pulvisculosi, clausi, semiclausi sive suspicientes, palpebris non conniventibus, sublimes, instabiles, concreti, stupidi, minus, nimis splendentes, obscurati, seu obtenebrati, splendore carentes, & in quibus pituitosum excrementum spectatur. Hos enim oculos perpetuo malos, nunquam per se bonos esse, ex infra allegandis locis patebit, ni aliquando, quatenus accidit, critice natura & morbo colluctantibus, hos ita fieri, crisin prænuncient, inter criticaque signa recenseantur, quæ quomodo distincte cognoscantur, nuper a nobis monstratum est.

Hæc omnia oculorum signa itaque suspectum acutorum morborum judicium reddunt. Quorum quædam plane sunt exitialia, utpote venulas in albo oculi lividas & nigras videri, ægro-

a) Sect. 2. p. 956.

ægrotos non videre & non audire, oculos omni splendore esse destitutos, & omnia nuper dicta cum exitiali aliquo signo, omniumque maxime in die judicatoria conspecta, cum signis judicatoriis non judicantibus. Sed præstabit, ut de singulis oculorum hisce signis agamus, & primo prodamus signa oculorum præcipua ad exitium prædicendum, quæ *in* 1. *libro Prognostic.* a) *text.* 35. Hippocr. ita est complexus, dicens: *Si enim lucem effugiant, aut nolentes illachrymentur, aut pervertantur, aut alter altero fiat minor, aut candidum rubidum habeant, aut lividas aut nigras venulas, aut pituita appareat circa obtutum, aut sublimes tumidive oculi, vel cavi admodum fuerint, aut obtutus squalidus, & sine splendore, vel totius vultus color evariet. Hæc omnia mala esse & exitiosa, censendum est.* Addamus si non ab aliqua causa externa hæc fuerint, utpote, neque a vigilia, neque inedia, neque immodico alvi profluvio, neque ebrietate, neque ab aliqua alia simili causa. Sed, ut dictum est, singula propriis capitibus contenta accuratius consideremus, a visione ac visu ipso incipientes. Quandoque in acutis morbis fit, ut lucem refugiant, minimeque aërem lucidum oculi intueri possint, quod signum olim in *peste Patavina* multis fuit familiare, paucique peste infectorum, in quibus hoc signum fuerit observatum, fuerunt, qui superstites evaserint. Quod signum Hippocr. inter exitiosa recensuisse nuper vidimus. Neque immerito: cum ex Gal. oculi lucem refugiant propter debilitatem visoriæ facultatis, quæ nonnunquam affectione laborat orificiorum, veluti per lippitudines; & interdum ipsa facultas visoria affecta est, quod exitiale quoque est: hæc vero ab illa causa ex eo distinguitur, quod oculorum orificia minime affecta conspiciantur. Ægrotos vero in acutis morbis non videre, exitiosum est: omniumque maxime, si debili jam exsistente corpore id eveniat, ut Hipp. *in lib.* 4. *Aphorism.* 49. hisce verbis expressit. *In febre non intermittente, si vel non audiat, vel non videat, jam debili exsistente corpore, mors proxima est.* Galen. in oculo totius lucis impedimentum, quod *Amau-*

Si Lucem effugiant ægroti.

Si non videant.

a) Pag. 37, lin. 15.

Amaurosis dicitur, signum imbecillæ facultatis esse, in *tertio* *Prorrheticor.* scriptum reliquit. Obscurationes quoque oculorum malas esse, ex eod. Hipp. *in lib. 6. Epidem. a)* constat; in acutis enim morbis ait Galen. *in commen.* obscurari oculorum aciem, infirmitatem & interitum visoriæ potentiæ significare, nisi critice id fiat, quod indicabunt coctionis signa, cæteraque alia signa, crisin significantia. Ubi vero mala alia illuxerint, ac speciatim cum judicatorio aliquo non judicante, cujusmodi sunt omnes vacuationes nihil conferentes, aut has vacuationes obscuratio hæc oculorum fuerit secuta, exitiale est: de qua forte Auctor *Coac. præsagiorum b)* ita habet, *Tumores juxta aures in morbis longis pravi, si inde fluor sanguinis e naribus & tenebræ ob oculos effusæ moveantur, lethale.* Ipsos vero oculos hebetes videri, extrinsecus quippe spectantibus oculos acie hebetes apparere, interioresque mortuorum oculis similes, lethalissimum esse, Galen. in 2. Prorrhetic. *com.* 2. *text.* 16. tradidit: & hoc forte est, quod Hippoc. *in 2. Epidem. c)* dicit. *Quorum oculi non sunt robusti, mors in proximo.* Veluti *uxori Theodori* contigit, teste Hippoc. *in lib. 7. Epidem. d).* Eodem quoque modo carentes splendore, perniciales esse in *primo Prognost. e)* docuit. Excæcatos videri in morbo mortali, proximum exitium demonstrari, *Antiphonis filii suppurati* exemplum docet, de quo *in lib. 7. Epidem. f) text* 26. & 27. scriptum est. *Oculus sinister excæcatus est cum tumore sine dolore, non multo autem post etiam dexter, & pupillæ valde albæ & siccæ fiebant, & mortuus est post cæcitatem.* Moribundis astantes morituros cito ægrotos, ex oculis splendorem amittentibus animadvertunt, cum quo & visus prorsus perit; & hoc est quod Hippoc. *in 1. Prognostic. g)* dixit: *aut obtusus, squalidus, & sine splendore.* His opponuntur oculi feroces, horridi, audaces, Hipp. *in 6. Epid. h) text.* 15. Hosque proprios esse delirantium ac phreniticorum, plerumque convulsionem accersentes, aut mor-

Si oculi obscurentur.

Si hebetes conspiciantur.

Si splendore careant.

Oculi delirantium proprii.

a) Sect. 1. text. 16. p. 1165. b) Text. 105. c) Sect. 6. pag 1053. E. F. d) Pag. 1216. text. 27. e) Pag. 37. lin. 21. f) Pag. 1217. text. 28. g) Vide sub. lit. e. h) Sect. 1. text. 19. p. 1165.

mortem, cum aliis malis ſignis, Hipp. in loco citato expreſſit, dicens. *Oculi audacia, delirii ſignum eſt: & dejectio, & fractio, malum.* Et *in 2. Prorrheticor. a) com.* 1. *text.* 31. Hos in phreniticis conſpectos oculos convulſionem denotare ſcriptum eſt, atque exinde mortem; cum phreniticis convulſiones ſuccedere, eſſe perniciosum, alias demonſtraverimus, atque exitiales phrenitides in haſce finiri convulſiones. Propterea hos ægrotos Auctor Prorrh. *in lib. b)* 3. *Progn. text.* 56. magis natura quam medicamentis, ſi Galen. credendum eſt, eſſe tractandos, ſtatuit, cum dicat. *Nigra vomentes, cibos faſtidientes, deliros, quibus oculus ferox, clauſuſque, purgare non oportet, perniciosum enim.* Quo exemplo plures Medicorum egregie perdocti ſibi propoſuerunt, ut in moribundis prorſus a ſimilibus medicamentis abſtinerent, ne ars Medica ab ipſis infamaretur. Sed ex magnitudine quoque oculorum, quo in morbis quandoque alter altero aut minor aut major appareat, exitium prænoſcitur. Inter perniciosa ſigna Hipoc. *c)* notat, oculorum alterum fieri minorem, & Galen. *in comm.* indicare nobis, exſtingui facultem regentem, ſtatuit. Non minus malum eſt, ſi majores appareant, in morbo pernicioſo, qui & multitudine humorum caput gravari, & facultatem exſtinctam, quod nimirum quicquam non repugnet humori ad oculos fluenti, indicat; quod ſignum in *puero Nicolai*, Hippocrat. *in* 7. *Epid. d) text.* 85. moribundo vidit, cujus ſexta die dexter oculus major dum conſpiceretur, ſeptima mortuus eſt; quodque etiam in *Ermoptolemi uxore e)* moribunda notavit. Sed prominentes ſeu tumidos quoque oculos, in acutis morbis, Hippoc. *f)* inter ſigna oculorum lethalia ſtatuit: cujuſmodi apparere ſolent in validis capitis doloribus inflammatoriis, qui commoto multo ſpiritu, & calore, ex inflammatione repleti intumeſcunt. Sed de cavis quoque dicamus, qui, niſi ab externa cauſa, per triduum, aut quatriduum, ſi in acutis appareant, perniciem nota. Hippoc.

Oculorum inæqualis magnitudo mala.

Oculi prominentes ſeu tumidi.

Qq 2

a) Lib. 1 text. 88. b) Lib. 1. Prorrhet. text. 71. c) Prognoſt. p. 37. lin. 17. d) pag. 1234. text. 100. e) Lib. 7. Epidem. text. 13. pag. 1213. ſub finem hiſtoriæ. f) Prognoſt. pag. 37. lin. 20.

poc. est Auctor *in* 1. *Prognosticorum a*) *text*. 15. Quos ita cavos fieri Galen. *in comm.* docuit, propter virium quidem imbecillitatem, non omnem, at vehementem, quæ nec minimum quid alimenti oculorum abunde concoquere potest, quod explicat morbum usque adeo sævum, cui naturam succumbere sit necesse: cum oculi vero emarcescant prorsus, quasi alimento destituti, caloris nativi imbecillitate, qui in solis internis partibus exiguus manet, nec ad extimas usque diffundi possit, ut possit aliquid ad alimentum oculorum concoquere, quo ipsi nutriantur; addo & spiritus eadem ratione, qui paucissimi cum sint in corde ac in aliis internis membris manentes, ad ipsos quidem oculos ideo non defluere, & merito inde oculos contabescere, siccari, cavosque conspici est necessarium: ex eo enim, quod hepar percussum sit, statim oculos cavos evasisse Hippoc. *b*) vidit: & observatum est in multis ante exitium, quandoque dextrum, & quandoque sinistrum oculum emarcescere.

Signa lethalia ex oculorum motu.

Ex motu quoque oculorum elucent in acutis morbis signa lethalia: oculos enim sublimes ex signis perniciosis Hipp. esse statuit *in eodem primo progn. c*) *text*. 15. qui sunt, teste Galeno, *in comm.* instabiles, & subinde commoti, delirium aut tremorem portendentes; alterutrumque est exitiosum: sed perpetuo, ut Medici firmum judicium exinde colligant, debent alia quoque signa, quæ illuxerunt, attentius cognoscere, quando oculis instabilibus exitiose conspectis, necesse sit, aliquod aliud lethale signum una illuxisse. Clarius vero Galen. in *in* 2. *Prorr. comm.* 11. explicat oculos instabiles, dicens, esse non secus, quam, qui equum instabilem habent, nunquam conquiescentes, contra concretos & stabiles nunquam moveri, & esse immobiles. Ex quo merito de his *in Coac. præsag. d*) *sect*. 2. *text*. 38. legitur, oculos assidue nictare, esse perniciosum; non minus quam fixos, quos concretos, firmos, stabiles, immobiles vocant. Hos per-

a) pag. 37. lin. 21. *b*) Lib. 7. Epidem. text. 33. p. 1217.
c) p. 37. lin. 20. *d*) Text. 227.

perpetuo esse malos, Auctor *Prorrhet.* a) *in lib.* 2. hisce verbis: *Hebetatus oculus, vitiatusque, & concretus, immobilisque, & tenebrosus si fuerit, malum.* Sed rectius dixisset, *exitiosum*, quod perpetuo fere lethales sint in morbis acutis, ni ex critica aliqua causa tales evaserint. Gal. *in comment.* scribit, concretos oculos fieri propter moventium oculos musculorum immobilitatem, immobilitatemque eam propter omnium ipsius musculorum vel resolutionem in neutram partem, vel aliquam, quæ in neutram partem vergit, tensionem proficisci, vel propter exactam moventis musculi potentiæ imbecillitatem, quod sane admodum est exitiosum, si propter virium languorem hoc fiat, ac etiam convulsis musculis læso principio nervorum in morbo acutissimo, in quo convelli partes perniciosum esse alias demonstratum est: Galen. *in* 6. *Epid. comm.* 2. *text.* 2. scribit concretos oculos, quos Hippocr. b) in textu maxime damnavit, hoc est immobiles, perfectissimam ejus potentiæ extinctionem significare, a qua musculi, cum naturaliter affecti erant, movebantur. Hippoc. *in* 5. *Epidem.* c) *text.* 47. de *Virgine illa pulchra Nerei*, quæ a muliercula lata manu percussa obiit, scripsit, ante mortem oculum stupidum habuisse. Ex situ quoque oculorum, perversiones admodum sunt lethales, ni critice appareant, cujusmodi fuit oculus nono die in eo d) qui *in Dealcis horto* strabo & distortus. Hipp. 1. *Prognost.* e) *text.* 15. enim inter perniciosa oculorum signa perversionem recensuit. Sed tamen hoc distinctione opus habet, quod aliquando oculi (teste Galeno, *in* 1. *Prognost.*) pervertantur, musculis ipsos moventibus convulsis; & sæpius fit in febribus propter humorum multitudinem, quam cum hæc perversio oculorum tantum denotet, quicquam certi ex oculorum perversione simili non poterit assequi. Plerumque vero pervertuntur oculi in acutis morbis, non ex hac causa, sed affecto principio nervorum, quippe cerebro, estque summe exitiosum. In febribus itaque acutis oculorum perversiones perpetuo malæ

Ex situ oculorum.

a) Lib. 1. text. 46. b) Lib. 6. Epidem. Sect. 1. text. 16. p. 1165. c) Text. 50. p. 1154. d) Lib. 3. Epid. p. 1066. Ægr. 3. e) Pag. 37. lin. 17. & 29.

læ fiunt, cum aut humorum plenitudine seu multitudine, quod minus malum est, aut ficcatis musculis, oculos moventibus, quod si ardentibus febribus, aut phreniticis eveniat, prorsus exitiosum est; omnium vero erit exitialissimum, has ita perversiones videri cum facultatis exstinctionis signis, quæ languorem virium nobis fieri innotescent, aut aliquem sensum diminutum aut sublatum.

De quibus Hippoc. perbelle *in libro quarto Aphorismorum* 49. dixit. *In febre non intermittente, si labrum, vel palpebra, vel supercilium, vel oculus, vel nasus pervertatur, vel non videat, vel non audiat, jam debili exsistente, quicquid horum evenerit, mors proxima est.* Quæ clarius *in* 1. *progn. a) text.* 15. ita habentur. *Si pervertitur, aut livida palpebra est, aut labrum, aut nasus cum aliquo signo, mortem prope esse, sciendum est.* Quare perpetuo malum, ni critice, ut dictum est, appareant oculorum perversiones, significat, non tamen necessario lethale; quod videns divinus Hippocr. *in 6. Epid. b) com. text.* 22. ita scribit: *Quibus palpebra circumtenditur, malum est.* Fiet vero certum judicium ex signis antegressis, & una conspectis, & longe melius ex iis, quæ postea appareant. Sunt etiam malæ oculorum perversiones, si morbo infernas ac debiles opprimente partes fiant, quod denotent humorem ad partem nobilem quippe cerebrum ferri; quam rem forte Auctor *Prorrhet. c) text* 49. ita expressit: *Ex lumborum reversione oculi perversio, mala.* Cum malis vero signis, lethales judicabuntur. De quibus *in eodem lib. d.) Prorrh.* ita habet: *In ardentibus febribus cum aliquantula perfrictione, dejectionibusque aquosæ bilis, multisque, oculorum perversio, signum malum, tum alias, tum si catochi fiant.* Sed rectius exitiosum dixisset; cum perfrictiones in ardentibus febribus, cum evacuationibus non juvantibus, sed lædentibus, sive ex quibus ægroti in pejus delabuntur, quæ profecto sunt signa judicatoria non judicantia, lethalia, juxta illud Hipp. *e)* & Galen.

a) pag. 37. lin. 29. *b*) Sect. 1. text. 16. *c*) Lib. 1. text. 69. *d*) Text. 81. *e*) Sparsim in singulis fere Hippocratis libris, cum in genere, tum in specie, hæc pronuntiatum reperitur.

len. *si quæ juvare debent, nedum non juvant, sed ægroti ab ipsis in pejus abeunt, lethale est :* suntque ex judicatoriis non iudicantibus lethalibus. Quare si cum his appareant oculorum perversiones nedum malum signum, sed perniciale erit dicendum. De iisdem paulo post *Prorrh. a)* Auctor ita quoque habet. *In oculorum perversione, cum febre & lassitudine, rigor perniciosus, comatosique in his male habent.* Quare oculorum perversiones cum malis signis, & præsertim judicatoriis malis, lethales merito judicantur: cum lethalibus vero proximum exitium adesse significant. Cujusmodi fuit oculus distortus in *altera ex abortu defuncto* ab Hippocr. observatus; de quo *in lib.* 3. *Epidem. b) text.* 57. ita habet: *Quarto deliravit, metus, mœstitia, dexter oculus erat distortus, sudor secundum caput, paucus, frigidus, extremitates frigidæ, quæ in acutis morbis lethalia sunt signa.* Sed ex clausione quoque oculorum signa prava & exitialia perscrutemur. Cum enim oculi in acutis clausi maneant, neque aperiri queant, aut propter quandam humorum multitudinem, convellentem musculos oculorum & palpebrarum, aut siccatis, aut resolutis virium infirmitate musculis: quæ sane clausio palpebrarum perpetuo in acuto morbo lethalis, & si aliquando, uti critica, non exitiosa sit, ubi ipsam sequatur insignis aliqua vacuatio & bona; quod ni fiat, plane erit exitialis. Quod *in* 3. *libro Coac. præsag. c) text.* 2. perbelle ita docetur: *Qui in febre continua muti jacent, clausis oculis subinde conniventibus, siquidem e naribus sanguis effluxerit & vomuerint, atque ex eo loquantur, & ad seipsos redeant, servantur; quod si nihil horum acciderit, in difficilem spiritum redacti brevi moriuntur.* Raro vero fit, ut, cum illis signis, clausi oculi critice appareant, & non nisi in robustissima facultate; proinde majori ex parte lethale est signum. Cum signis vero malis clausos oculos videri, perpetuo lethale, ut Auctor *prorrhetic. d)* meminit, qui ait: *nigra vomentes, cibos fastidientes, deliros, quibus oculus ferox claususque, purgare non oportere*, id est, medicamentis opus non habere, & prognostico soli propterea esse relin-

Ex oculorum clausione.

a) Lib. 1. text. 89. b) pag. 1079. Ægr. 11. c) text. 77. d) Lib. 1. text. 71.

linquendos. In his enim claudi oculorum palpebras contingit, ut Galen. *in comm.* expressit, vel propter claudentium oculos musculorum tensionem, vel propter aperientium imbecillitatem: utrumque in iis est perniciosum. Sed age addamus quoque, oculorum suspectiones, pravum ac summe exitiosum signum in acutis morbis esse. De quibus Hipp. *in* 1. *prog.* *a*) *text.* 14. ita habet: *Considerari convenit hunc in modum suspectiones etiam oculorum per somnum, si quid enim candidæ partis subapparet non commissis palpebris, nec alvi fluor, aut medicamentum in causa est, aut nec ita dormire consuevit, vitiosum judicium exitialeque admodum est.* Hoc signum visum fuit in *Guadagnina olim carissima mea uxore*, antequam moreretur, quod fuit exitiosum, tametsi per sanitatis tempus consueverit aliquando ita dormire, sed una alia signa exitialia fuere, quippe comata, extremorum frigiditates, inquietudines, carentia sitis cum lingua scabra & nigra. Quare in morbis acutis perpetuo erit timendum, quod & Auctor *Coac. præsag. b*) *text*, 28. ita indicavit: *Et extremitatum palpebrarum curvitas, & oculi fixi & assidue nictare, & colores permutare, & palpebras inter dormiendum non committere, perniciosum est.* Ex colore quoque oculorum mala signa erunt. Album oculi rubrum spectari, ni critice sanguinis eruptionis sit signum, quod superiori capite, quibus notis distinguatur, dictum est, exitiale est. Ubi itaque minime criticum est signum, in acutis oculos rubros videri, perpetuo malum. Quod signum Hippocr. *in Prognosticis c*) recensuit inter signa perniciosa, quoniam vel ex copia sanguinis fiat, quæ in cerebro & in membranulis stagnet, ut Galen. *in comm.* docet, aut inflammationem insignem cerebri & membranarum, quæ in continuis febribus perpetuo sunt perniciosa, non minusque, si una cum malis signis, in diebus judicatoriis, aut quomodocumque appareant, omniumque maxime in phreniticis sævis. De quo signo Auctor *Coac. præsag. d*) ita habet: *Qui morbi succussionem aut pulsationem inferunt capiti, & prærubros oculos habent, deliriumque movent manifestum, perni-*

Ex oculorum suspectionibus.

Ex oculorum calore.

a) pag. 37. lin. 24. &c. *b*) Text 218. *c*) pag. 37. lin. 18. *d*) Text. 163

niciosi. A singultu quoque, & vomitu, timendum esse hoc signum *in libr. 7. Aphor.* 3. statuit; quod, teste Galeno, rubor oculorum vel cerebrum, vel ventriculum pati non mediocrem inflammationem, explicet. Utrumque in febribus continuis exitiosum apertissime Gal. *in* 3, *lib. Prorr.* scribit: *In febribus continuis oculorum ruborem accedentem aut copiam sanguinis ostendere in capite, ex qua oculi rubescunt, veluti in lippitudinibus, quæ ex eo discernitur, quod cerebro inflammato venulæ tantum, quæ in albo oculi sunt, rubræ apparent, & ventriculo una quoque singultus aut vomitus appareat.* Ex quo merito Hippoc. *in primo Prognost. a) text.* 15. non dixit simpliciter ruborem oculorum, sed venulas in candido oculi rubras apparentes, perniciem demonstrare. Omnium vero maxime erit perniciosum signum, ut scribit Hippoc. in loco citato *b*), venulas has aut lividas aut nigras spectari: nam, Gal. ita interpretante, lividæ apparent, & nigrescunt venulæ oculorum refrigeratæ; refrigerantur exstincto calore nativo. Addamus, ut finem præsenti capiti imponamus, ex iis etiam, quæ in oculis apparent, excrementis, posse exitium judicari. In acutis lachrymas involuntarias inter exitiosa signa recenset Hipp. *c*), quarum quidem causam Gal. refert, aut ad aliquam lippitudinem, aut fluxionem ex capite in oculos; sed in acutis febribus hoc fieri propter facultatis retentoriæ debilitatem, quod summe est perniciosum. Ubi itaque involuntarie profluunt lachrymæ in acutis morbis, neque signa crisis futuræ per sanguinem, præsertim excretionem e naribus, mortem certo exspectandam, Hipp. *in* 1. *Epid. d*) tradidit. Pituitam quoque in oculis conspectam notat inter signa perniciosa *e*) Gal. vero *in comm. text.* 2. 80. tametsi aliquando hic humor, seu excrementum, in oculis spectetur ex aliqua fluxione, ut aliquando in lippitudinibus fit, tamen in acutis morbis propter imbecillitatem regentis oculum facultatis naturalis, quæ impos oculorum concoquere alimentum nequit. Aliquando in oculis apparet quoddam simile excrementum siccum are-

Ex lacrymis involuntariis.

Ex pituita in oculis conspecta.

a) Pag. 37. lin. 18. *b*) Ibid. lin. 19. *c*) Prognost. p. 37. lin. 16. & Epid. lib 1. Sect. 2. pag. 956. *d*) Sect. 2. p. 956. *e*) Lib. Prognost. p. 37. lin. 19.

arefactumque, quod Auctor *Prorrhetic.* in 1. *Prorr. text.* 17. scripsit, signum esse phrenitidis; Galenusque *in comm.* docet, conspici quandoque in tabescentibus, quod ex calore nimio colliquetur id omne carnosum, quod cum in facie, tum in temporibus, factis una & cavis admodum oculis; in phreniticis vero hujusmodi resiccatum & pulvisculosum absque cavitate videri. Ex qua re merito Hipp. *in 6. Epidem. a)* mala oculorum signa recensens, ait: *Malum est autem & increscens veluti spuma*, quod Galen. *in comm.* 1. *text.* 23. interprete, fit in morbis acutis, cum summe aridi sunt, & vires imbecillæ, præexiguis lachrymulis ab oculis excidentibus; deinde ubi in arescentibus imbecillitate retentricis lachrymulæ in oculos excidentes, ab intenso calore cerebri inflammati resiccatæ, in pulvisculosa excrementa, quæ *Lemas* Græci appellant, hisce de causis signa exitialia, mutantur. Sed tempus est, ut relictis oculis ad alias partes spectandas declinemus.

Cap. VIII.

De prædictione ex genis, auribus, naso, labiis, atque dentibus.

Cum genarum, aurium, nasi, labiorum, atque dentium observatio quandoque non parum in ægrotis præsagium illustret, merito paucis quoque de ipsis agendum duxi. At quoniam hæ partes non, nisi a suo statu naturali mutatæ, nobis ad prædictionem usu veniunt, idcirco has mutatas considerabimus. Quanquam non negandum sit, has nullo modo a suo statu mutatas, bonum quippiam significare; tamen nunquam certi quicquam ad præsagium habebunt: multi enim moriuntur, hisce partibus parum mutatis a naturali suo statu. Mutatæ vero multum faciunt ad illustrandum præsagium in ægrotis. Mutantur vero aut colore, aut figura, aut denique magnitudine; colore inquam, ubi hæ partes aut rubræ, aut lividæ, aut nigræ apparent; rubras videri quandoque capitis inflamma-

Quomodo hæ partes mutantur.

a) Sect. 1. text. 16. p. 1165.

mationem, quandoque criticam fluxionem denotat, quod judicium distinguent propria utriusque signa. Livescere partes has, atque nigrescere, perpetuo malum, quod caloris aut extinctionem, aut suffocationem, aut summam putredinem nobis denotent. Mutatæ vero figura, magnitudine, quippe cum maxime aut extenuantur, convelluntur, plurimum ad prædictionem faciunt. Sed de singulis nunc accuratius agamus, a maxillis exordientes. Diximus maxillas, seu genas, plerumque rubras videri, aliquando liventes & nigrescentes. Rubræ significant aut inflammationem internam vel capitis, vel pulmonum, vel pleuræ, costas cingentis membranæ; aut crisin futuram; aut pus fieri in pulmonibus: quæ capitis inflammationem ostendunt (quarum judicium cetera alia signa pathognomonica aperient) solæ non sunt, ita ut non solum genæ rubræ, sed aliæ faciei partes una rubore suffundantur: addatis propria capitis inflammati signa adesse, quippe dolorem, calorem, & reliqua, uti *in anginosa, quæ apud Metonem.* De qua *in* 7. *Epid. a) text.* 19. scripsit: *Quarta convulsa, sine voce, stertor, dentium contritio, maxillarum rubor, mortua est quinta die.* Peripneumonicorum vero, & pleuriticorum maxillas rubras proprium esse signum, ex Galeno colligitur, qui *in libr.* 2. *progn. text.* 11. dixit: *has & propter calorem in pulmone & propter tussim acrem rubescere, hæc enim ambo calefaciunt vultum, & totum caput, quia ex defluxione in pulmones decumbente vapores in ipsum ferantur.* Quare neque hæ quicquam certi ad prædictionem afferre possunt; non minusque & quæ in suppuratis apparent; plerumque enim fit, ut in pulmoniis suppurationem futuram decernant, cujus judicium pendebit a propriis signis: sed quoniam pauci sunt suppuratorum, qui serventur, plures enim phthisici pereunt, ideo maxillæ hac de causa minantur suppurationem, phthisin, & exitium. Sed ipsarum colorem exinde fieri distinguent suppuratorum propria signa, quæ, ut Hippoc. docet *in* 2. *Prognost. b) text.* 61. sunt, *si principio febris non demittat, sed interdiu tenuior, noctu vehementior sit; si* copia

Maxillarum seu genarum mutatio quid in morbis notat.

Ruber color.

Quomodo in suppuratis cognoscitur.

a) pag. 1215. text. 20. b) p. 42. lin. 25. & seq.

copia sudoris eliciatur, ac tussiendi adsit cupiditas, nec quicquam tamen dignum commendatione exspuant, si oculi cavi reddantur, maxillæ vero ruborem contrahunt, ungues manuum curvantur, digiti vero potissimum summi incalescunt, atque in pedibus tumores consistunt, neque cibum appetunt, & pustulæ circa corpus erumpunt. Cujusmodi fuisse *uxorem Polycratis* primum peripneumonicam *a*), & *Metonem* pleuriticum, scripsit Hippocr. *in libr.* 7. *Epidem. b*) de quo ita habet: *Apprehendebant autem quandoque illum calores tenues, exiguum tempus, sudores exigui fiebant ad noctem, spiritus in febre densus, maxillarum rubor, circa latus gravitas, & sub axillam, & ad humeros, tusses tenebant.* Eos vero suppuratorum, qui servantur, ait Hippocr. *in* 2. *Prognosticor. c*) *a febre subito liberari, puris optimi, non bile permisti, multam copiam neque difficulter exspuere, cibumque appetere & rectius spirare*, & reliquia: postremo diximus maxillas rubras reddi, non raro sanguine e naribus critice erupturo, qui color non tantum maxillas, sed totam fere faciem, nasumque præsertim, occupabit; cujusmodi colorem Galen. vidit in *juvene Romano*, febricitante paululum, antequam sanguis e naribus erumperet, ut ex libro, de *Præs. ad Posthum.* constat. Ubi vero futura sit crisis vel per sanguinem, vel per sudorem, alia quoque critica signa apparebunt, quorum præcipua signa sunt in excrementis concoctio apparens, morbi tempus, quod statum & vigorem vocant febris, aucta graviaque symptomata, vel de novo oborta, vel plurimum aucta. Cujusmodi fuerunt observata in *Teoclis cognata*, de qua Hipp. *in eodem lib.* 7. *Epidem. d*) *text.* 25. ita habet: *Teoclis cognata, quæ superius habitabat, sub Pleiades febris acuta: sexta videbatur cessasse: lavit veluti sedata febre. Septima mane maxilla valde rubicunda, utra non memini. Vesperi febris venit multa: Lypothymia & aphonia erat: non longe vero postea sudor, & quies cessante morbo septima die.* Maxillæ itidem apparent aliquando lividæ & nonnunquam nigrescentes, quæ si cum malis signis illu-

[Margin: Quando crisin notat.]

[Margin: Lividus vel niger.]

xc-

a) Epid. lib. 7. p. 1211. text. 9. *b*) pag. 1234. text. 101. *c*) pag. 42. lin. 45. & seq. *d*) Text. 26. pag. 1216.

xerint morbo, mortem prænunciant; nam hæ caloris exſtinctionem denotant. Sed de his coloribus ſuperius ſatis accurate egimus. Nunc de auribus agamus, quæ & ipſæ aut colore livido in morbis exitioſis apparent, aut contractæ, aut frigidæ, aut cum pure, aut dolore acuto, aut tinnitu, quæ itidem multum ad prædictionem faciunt. Lividæ & nigræ ſpectantur in acutis morbis, calore nativo exſtincto aut ſuffocato: frigidæ & contractæ in acutis ſunt lethales, *Hippoc. in primo prognoſticorum, a) text.* 7. ſcribente. Dolores in auribus acutos non carere periculo docuit Hippocrates, *in tertio Prognoſticorum b)* dicens: *Aurium dolor acutus cum febre continua ac vehementi difficilis eſt, periculum enim delirii abolitioniſque imminet.* Sed tametſi hujuſmodi dolores non perpetuo obſervatum ſit difficillimos morbos præmonſtraſſe, ut pauci ſint, qui ab ipſis evadunt; perpetuo tamen cum febre continua & acuta pernicioſi eſſe ſolent, ob inflammationem ratione viſceris nobilioris malignam: plures vidi ita affectos periiſſe, & ſpeciatim *Guadagninam meam dilectiſſimam uxorem*; in ipſa enim, ardenti febre maligna vexata, principio hujuſmodi dolor acutiſſimus apparuit: ſed ad rem noſtram. Dolor itaque cum *Hippoc.* aurium acutus in acuto morbo perpetuo difficilem morbum oſtendet. Sed tamen non raro fit, ut aures ſuppurentur, ab ipſiſque decretorie effluat pus, atque ægroti dolore liberentur. Cujuſmodi fuit *Emyris filius*, ut ſcribit Hippocr. *in 4. libro Epidemiorum c)*, qui critice pure erumpente ſeptima die fuit judicatus. Sonus quoque aurium in iiſdem morbis magni momenti eſſe ſolet ad præſagium indagandum, ſed cum de hoc ſymptomate alias ſcripſerimus, pauca attingemus: hocque præſertim, ſcilicet in acutis febribus principio tinnitum ægrotos ſentire, pravum ſignum eſſe, quod aut cerebri inflammationem, aut futurum delirium oſtendat, vel bilem, quæ per venas fertur, in ipſis exæſtuare, ex qua concitati ſpiritus ad caput transmittuntur. In ſtatu vero, conſpectis ſignis coctionis, critice ſæpe hujuſmodi ſymptoma apparere ſolet. De quo ſigno legitur *in lib. 4. Coac. præſag. d)* *text.*

Aures quid ad præſagium in morbis faciunt.

Lividæ & nigræ.

Aurium dolores acuti quid.

Aurium ſonus quid notat.

a) Pag. 36. lin. 32. b) pag. 44. lin. 45. c) pag. 1138. text. 40. d) Text. 131.

text. 18. *In ardentibus superveniens sonus aurium cum hallucinatione oculorum & narium gravitate, hi insaniunt, nisi sanguis e naribus fluxerit.* De palpebris, naso, labiis, Hippoc. *in* 1. *Prognost.* a) *text.* 15. ita habet. *Si pervertitur, aut livida palpebra est, aut labium, aut nasus cum aliquo alio signo, mortem prope esse sciendum est.* Et merito sane dixit *cum aliquo alio signo*, utpote pernicioso, cujusmodi est, quod alibi expressit, ut non videant, aut audiant ægroti, jam scimus exitium in foribus esse. Hoc idem Hipp. *in* 4. *Aphor.* 49. ita expressit: *in febre non intermittente, si labium, vel oculus, vel nasus, vel supercilium pervertatur, si non videat, vel non audiat jam debili exsistente corpore, quicquid horum fiat, mors proxima est.* Quandoque labium tremulum criticum præcedere crisin per vomitum, Galen. *in* 3. *de Crisib. cap.* 1. docuit. Veluti *in Chærione* b) fuit observatum, & Hipp. *in* 6. *Epid com.* 8. c) *text.* 36. ex Valesii divisione, scripsit: *labia in tertianis febribus critice ulcerari*; quod signum criticum omnibus, vel etiam ignaris mulierculis, notum est. Neque Avicenna, neque alii Arabes ignorarunt. Sæpe vero fit, ut critice hæ partes convellantur, quippe crisi proxime futura, quod critica signa prope præmonstrabunt. Dentium vero convulsionem exitialem esse cum Hippocrat. tradit *in Prorrheticis* d), tum ego sæpius in praxi vidi: Hippocr. *in primo Prognost.* e) *text.* 21. de his ita habet: *Si quis strideat dentibus, non consuetus a pueritia ita efficere, insania significatur, ac mors, sed in utrisque futurum prædicere periculum, necesse est. Si vero mente commotus ita efficiat, admodum exitiosum jam est*: & Galenus in comment. *Stridere dentibus, quibus ab initio non erat consuetum, futuri delirii accidens est: si vero abeundo interdum ægrum offendas, utrumque perpeti, delirare & stridere dentibus, hunc jam esse prope mortem arbitrare.* Idem fere *in libro secundo Prorrheticorum* f) *text.* 13. ait: *Dentium stridorem, quibus non est sanitatis tempore assuetus, experiri, perniciosum.* Cujusmodi vidit in angino-sa,

Labium tremulum quid notat.

Dentium convulsio vel stridor exitialis.

a) Pag. 37. lin. 29. & seq. b) Epidem. lib. 3. pag. 1072. Ægr. 5. c) Text. 41. p. 1201. d) Lib. 1. Text. 48. e) pag. 37. lin. 51. & seq. f) Lib. 1. text. 48.

sa, quæ apud Metronem habitabat, quæ per diem, antequam moreretur, (ut refert Hippocr. *a*) dentium habuit contritionem, & cum exitialibus signis. Itaque dentium stridores perpetuo in acutis morbis exitiales sunt, quod fiunt læso nervorum principio, aut temporum, maxillarumque musculis ab igneo calore immoderate siccatis, ac exinde convulsis; quas convulsiones esse insanabiles alias a nobis fuit demonstratum: sed aliquando contractum labiorum alvi biliosam eruptionem significare, *in 2. Coac. præsag. b*) legitur, & *Galen. in tertio de crisibus*, labium tremulum inferius crisin per vomitum. Sed nunc ad linguam descendamus, quæ in morbis acutis ad præsagium assequendum utilissime a Medicis observatur.

CAP. IX.

De prædictione ex linguæ observatione.

Linguæ inspectio in acutis morbis ita utiliter observatur, ut non parvam in quibusdam ægrotis partem præsagii habeat. Hippocr. *in 6. Epidem. comm. 5. c*) *text.* 14. scribit: linguam variis coloribus varios humores exsuperantes ostendere. Quod hisce verbis explicavit: *lingua lotium signat. Linguæ virides biliosæ: Biliosæ autem a pingui, rubræ vero ab sanguine, nigræ ab atra bile, aridæ a fuliginosa exustione, & ab uterino membro, albæ vero a pituita.* Ex quibus sane facile est, humores noxios prævalentes dignosci, quippe quod quisque color, quo lingua infecta conspicitur, humorem denotet particularem. Sed distinguendum erit, an lingua hujusmodi mutationem ex vapore aut humore obtinuerit, aut ex potu, aut cibo, aut medicamento, aut ex destillatione e capite, cum ipsa totis iis caussis immutatur: idcirco necesse erit, ut dignoscatur a nulla prædictarum caussarum, sed tantum a vapore aut humore e venis, & arteriis, in linguam sublatis; facilius enim ipsa iis tingitur, quod

Lingua quantum ad præsagium facit.

a) Lib. VII. Epidem. text. 20. pag. 1215. *b*) Text. 240.
c) Text. 13. & 15. pag. 1185.

quod habeat substantiam flaccidam, laxam, mollem cum amplitudine venarum. De qua re Galen. in nuper citato ita habet: *Etenim grandioribus venis prædita lingua, & inani substantia spongiam referens, aliis duris densisque particulis paratior est, ut serosos intra se humores admittat, ab illisque colores instar lanarum suscipiat.* Sed, his præmissis, linguæ præsagium attingamus. In omnibus acutis morbis lingua, bene valenti similis, optima est, dummodo non ex aliqua externarum causarum, quippe a potu, cibo, medicamento, aut ex defluxione ex capite, fiat. Hæc in temperatis corporibus erit, quæ colore subrubra, mollis, proportionata magnitudine, quæque nullo, & ad gustum, & ad loquelam, vitio tenetur. In acutis itaque morbis, ac maxime in febribus ardentibus, & synochis, linguam ita videri, est bonum; color enim ipsius subruber si apparet, significat humorem noxium ac morbificum neque plurimum esse, neque admodum putridum ac accensum, quo ita affecto, lingua necessario fit aut flava, aut crocea, aut nigra, aut admodum rubra; quando, ut ex Hippocrate dictum est, necesse sit, humorum in corpore exsuperantium biliosorum, aut adustorum, aut pituitosorum, linguam ipsorum vaporibus infici, ac tingi. Mollis itidem non ex cibo, potu, aut medicamento, aut destillatione capitis conspecta, interius viscera multum calorem non occupare denotat, ut propterea ægroti, propter hanc causam, neque multum sitiant. Ex pituitosa vero e capite ad fauces destillatione cognoscitur ac distinguitur propriis signis, quorum est præcipuum, si ægroti plurimum dormiant, plurimumque interius sentiant calorem. Hæc enim destillatio, irrigans fauces & linguam, facit, ut nedum lingua minime exarescat, sed vel etiam sitim ipsius demulceat. Hinc Hippoc. a) dicebat, tussientes non valde sitire, ac propter hanc causam expedite quoque ægroti loquuntur. Atque hæc est lingua non mala in acutis morbis. Aliquando mutata a suo statu naturali solet etiam boni judicii esse indicium, nimirum critice, ubi in periculosis anginis,

Linguæ color subruber quid notat.

Lingua mollis quid notat.

a) Sect. IV. Aphor. 54.

nis, humore ad fauces & ad ipsam linguam transmisso, admodum inflammata, & mole aucta apparet; itidem quandoque convulsa & tremula hoc modo apparet; sed ea est propriis signis criticis judicanda, quæ præcessisse est necesse: atque hæc de bona lingua, nunc de mala. Quæ est, quovis modo mutata ac vitiata, aut colore, aut magnitudine, aut substantia: colore quidem mala, in acutis morbis, est alba, crassa, cænosa, quam vidi in quadam febrium Epidemicarum, olim *Genuæ in Lyguria* grassatarum, constitutione, quæ nobis fuerat argumento, in his corporibus multitudinem pituitosorum crassorumque humorum prævaluisse, atque magnum quoque viscerum calorem adfuisse. Sed tamen hæc in iis quicquam certi de salute & interitu non denotabat. Quære hæc tamet si bona non sit, quod morbos ex multa copia pituitosorum & crassorum humorum, biliosis mistorum, & putridorum, tantum foveri explicet; tamen ex hac ipsa, nisi conjunxerimus alia prava symptomata, minime mortem præpicemus. Sequitur flava, quam viridem Hippoc. vocat. Hæc multitudinem bilis, ac ab hoc ipso humore putrefacto morbum profectum significat, illumque periculosiorem. Hac nigra est periculosior, quæ adusti sanguinis copiam, ceteris humoribus; ut a natura corrigatur, difficiliorem, præmonstret. Hæc ignearum seu ardentium febrium cum summo squalore est propria, perpetuoque non parum timenda, omniumque maxime, si una adfuerint signa alia perniciosa. Solet itidem ardentes pestilentes detegere. Ex quo, ut dictum est, propria acutorum morborum esse merito videtur, quod perbelle *in Coacis præsagiis a) sec. 2. text. 20.* ita habetur: *Quæ vero valde nigrescit, judicium fieri in quatuordecim diebus indicat.* Subdidit *periculosissimam esse nigram & pallidam*, forte eam, quæ ex pallida nigrescat: & merito sane, cum in jecore incendium augeri nobis sit indicium; quippe, cum prius bilis, sanguinis loco, progenita esset, ex qua ad flavum lingua tingebatur, postea aucta inflammatione, aduri sanguinem, atrumque evadere, qui est omnium deterrimus. Tertio nigram quoque cum tremore, seu tremulam

Lingua quænam mala.

Cænosa.

Flava vel viridis.

Nigra.

Nigra & pallida.

Nigra cum tremore.

a) Text. 229.

Iam, ut postea quoque docebimus, damnat Auctor *Coac. a) præsag.* ita dicens: *Tremulæ linguæ quibusdam alvum liquidam reddunt. Nigro vero in iis facto colore, mortem denunciant.* Lividi coloris lingua omnium maxime est lethalis, quod fiat in ipsa lividus color, vel ex mutatione a flavo aut rubro in nigrum, propter ingentem visceris alicujus inflammationem, & caloris extranei abundantiam, cum defectu innati, vel exstinctione caloris nativi. Hanc declarant reliqua signa, facultatem exstingui demonstrantia, quæ alias scripsimus. Rubram quoque sæpius in anginosis affectibus & peripneumonicis pessimam esse, Medici observant. Sed hujus malitiam augent & confirmant pernicialia alia signa. Cujusmodi fuisse linguam illius *anginosæ*, quæ apud *Aristionem* agebat, quæ quinta die obiit, ut meminit Hippoc. *in libr.* 3. *Epid. b) text.* 18. *& filii Balis*, de quo itidem ipse *in libro septimo c)* scripsit, qui obiit die nona. Mole aucta lingua in anginis aliquando ita visa est, ut vix ore possit contineri; sed plures, recte curati, sanitati fuere restituti, non pauci suffocati. E contrario multis usque adeo imminutæ linguæ, præ nimio calore, humido omni fere exhausto, (quod est signum intensissimi caloris, morbique maxime timendi:) apparent; sed ad rectum judicium faciendum alia signa erunt consulenda. Sed magna & nigra lethalis est: quod exstinctum iri innatum calorem significet; qualem habuit *juvenis*, quæ vigesimum ætatis annum agebat, & a pharmaco corruptorio, ut refert Hipp. *in lib.* 7. *Epidem, d) text.* 37. quarto die periit. Quod ad substantiam linguæ attinet, quædam admodum molles sunt, combibita multa humiditate: quædam admodum siccæ, asperæ, inæquales, horridæ, scissæ, ulceratæ; quædam cum parvis tumoribus; quædam harum calidæ; quædam frigidæ tactui apparent; quædam cum proportione siti respondente; quædam sine siti. Siccantur & arescunt linguæ in omnibus febribus, sed omnium maxime in arden-

Livida. Rubra. Mole aucta. Imminuta. Magna & nigra lethalis. Sicca & arida.

a) Text. 233. b) pag. 1075. Ægr. 7. c) Text 19. pag. 1215.
d) Text. 83. pag. 1229. quanquam hoc loco de *Tesini conjuge* isthæc prædicentur; haud tamen alium casum hic ab Autore nostro innui patebit legenti subnexas Foesii Adnotat. & Epidem. lib. V. text. 53. pag. 1155.

dentibus, ac non minus phreniticis: propria videtur ſicca & aſpera ardentium febrium, ut Galen. *in* 1. *Prorrheticorum text.* 3. monuit; quæ fit calore febris vehementer ſicca, immoderatique caloris eſt nota: hæ linguæ primum ſiccæ, & aridæ fiunt, mox inæquales, duræ & horridæ, & demum immoderata ſiccitate ſcinduntur & ulcerantur; non ſecus quam terra, nimis ſiccata a ſole, rimis ac fiſſuris ſæpius ſcindatur immoderata ſiccitate: duræ & horridæ peſſimæ ſunt, phreniticorumque propriæ, cum propter proximam imflammationem lingua maxime ſiccetur. Hinc Auctor *Prorrheticorum a)* linguas denſas, ſeu duras & aridas, phreniticas appellavit. De his *in Coacis præſagiis b)* ita legitur: *lingua, quæ in principio quidem inhorruit, in colore vero permanet, progreſſu autem temporis exaſperatur, liveſcit & rumpitur, lethalis eſt.* Ceterum ex aridis linguis quicquam recte, niſi aliorum quoque ſignorum judicium adjunxerimus, de præſagio non habetur, cum eæ non ſint ſufficiens ſignum ad mortem prædicendam; plures enim, qui tales linguas habuerunt, gravi morbo etſi conflictati, convaluerunt. Cujusmodi fuit, quam in *muliere trimeſtri fœtu gravida c)*, in *littore habitante*, & in *virgine Lariſſæ d)*, & in aliis Hippocrat. vidit. Hæ ſi nigræ quoque ſint, perniciales magis; ſed ut dictum eſt, debemus quoque, ex iis ut exitium prænoſcatur, alia pernicialia ſigna una obſervare, quæ in *uxore Dromeadai e)*, & in illo, *qui caleſcens cœnavit & potavit largius f) Hermocrate g)* & in aliis multis Hippocrat. una cum lingua nigra vidit. In anginis quoque ita præſiccatæ, peſſimæ ſunt, quod inflammationem internam maximam denotent, qua omnes ſuffocantur: qualem vidit Hippocrates in illa *anginoſa h)*, *quæ apud Ariſtionem* agebat, quinta die mortua. Hæ quoque fiſſæ atque ulceratæ apparentes argumento ſunt, malignioris inflammationis, ac efficacioris. Ego in multis, malignis febribus vexatis, ſqualore obſitas, ſciſſaſque, ac puſtulis refertas vidi linguas

Inæqualis.

Dura & horrida.

Nigra.

Præſiccata.

Fiſſa & ulcerata.

a) Lib. 1. text. 3. b) Text. 229. c) Epidem. lib. 1. Ægr. 13. pag. 990. d) Epidem. lib. 3. Ægr. 12. pag. 1110. e) Epidem. lib. 1. Ægr. 11. p. 987. f) Ibid. Ægr. 12. pag. 988. g) Epidem. lib. 3. Ægr. 2. pag. 1062. h) Ibid. Ægr. 7. pag. 1075.

guas, qui non omnes perierunt. Rhaſis *in libro decimo cap.* 31. ad *Regem Almans* ſcribit nihilominus: *Cum linguæ apparuerint puſtulæ, ciceribus magnitudine æquales, fueritque febris vehemens & acuta, æger in principio ſequentis diei morietur.* Quare aridæ, duræ, aduſtæque, & maxime nigræ, ſi cum aliis ſignis malis appareant, exitium præſagiunt, omniumque certiſſime, ubi, linguis ita areſcentibus, aſperisque exſiſtentibus, ægroti non ſitiunt. Hoc enim in ardentibus febribus eſſe ſignum pernicioſiſſimum, in ſuperiori libro ſatis a nobis eſt explicatum: hoc quidem apparens ſignum, nota eſt aut delirii; aut exſtinctæ facultatis, ut Galenus *in primo Epidemiorum* tradidit. Ubi itaque lingua aduſta & ſicca ſine ſiti apparuerit, proculdubio aut delirium, aut mortem, prædicemus: mortem, ſi una alia fuerint pernicialia ſigna, qualia in eo, *qui caleſcens cœnavit*, & in *Hermocrate* moribundis Hippocrat. vidit. De illo quidem *in primo Epidem. com.* 3. *a*) *text.* 29. ita habet. *Quidam caleſcens cœnovit & potavit largius, vomuit cuncta nocte, febris acuta. Hypochondrii dextri dolor, ſubmollis in partibus internis inflammatio: noctem moleſte tranſegit, urinæ ab initio rubræ, craſſæ, depoſitæ non ſubſidebant, lingua præarida: non valde erat ſitibundus.* Et de *Hermocrate b*), cum primum dixiſſet, habuiſſe initio linguam aduſtam, fuiſſe ſurdum, vigilem, non admodum ſitibundum, cum urinis craſſis & turbidis, poſtea addidit; *Die* 20. *eſt judicatus a febre liber, non ſudavit, perpetuo a cibo abhorrebat, omnino mente conſtabat, loqui non valebat, lingua inaruit, non ſitiebant, obdormiſcebat, aliquantiſper comatoſus. Circa diem vigeſimum quintum incaluit, alvus lubrica, cum fluxione tenui & multa, proximis diebus acuta febris, lingua combuſta eſt, vigeſimo ſeptimo defunctus.* Hujus ægroti linguam aduſtam ſine ſiti, unum fuiſſe ex iis, quæ exſtingui facultatem indicant, multa una viſa ſymptomata certo affirmarunt, quippe non ſitire, a cibo perpetuo abhorruiſſe, & reliqua. Quare lingua aduſta, abſque ſiti, in acuto morbo, uti dictum eſt, vel delirans, vel moribundum corpus præſagit. Sed caute ta-

Aduſta & ſicca ſine ſiti.

a) Ægr. 12. pag. 988. *b*) Lib. 3. Epidem. Ægr. 2. pag. 1062.

tamen ex his duobus signis erit præsagiendum, quandò, ut in principio hujus capitis docuimus, sæpe lingua exarescat, ac adusta videatur, ægrotique non sitiunt, atque neque hos delirare, neque extingui facultatem observemus. Hoc fit ex humoris pituitosi e capite distillatione, irrigante fauces, sitimque compescente. At hoc cognoscimus ex hac causa fieri, vel eo quod tota lingua in his non arescat; nam ubi in ardente febre destillat humor pituitosus, linguæ non tota substantia arescit, sed pars juxta radicem tantum, atque cito humore abluta lingua emollescit. Addatis hos non vigiles esse, sed somno uti convenienti, qnod partes corporis superiores plurium humiditatis habeant. In quibusdam vero appertissime destillatio ad fauces dignoscitur ex crebra, qua coguntur uti, exscreatione, humore multo descendente e capite. Quare ubi, non destillant e capite humore, lingua in ardente febre, sicca, aspera, atque adusta sine siti appareat, aut delirium, aut exstingui facultatem, prædicendum erit. Addamus aridam linguam quandoque calidam, quandoque tactui frigidam apparere; hanc exitialem esse, quod non nisi in magnis inflammationibus, contracto intus calido innato atque humido, propter penuriam & extinctionem nativi: calida tactui asperaque apparens, non ita est periculosa, sed in principio periculosior, qualis in *Hermocrate a)* in principio fuit ab Hippocrat. observata. Tremulæ, seu trementes, quoque in acutis morbis apparent, quæ, si intensissimam siccitatem secutæ sint, prorsus exitiales erunt: nam ea ratione, quippe propter siccam ex igneo affectu intemperiem, animali facultate debilitata, linguas tremulas reddi, Galen. *in primo Prorrheticorum* docuit. In phreniticisque exitiosis hoc symptoma apparere solet. Hinc Auctor *Prorrheticorum in* I. *lib. b)* dixit: *linguas obtremescentes, signum esse non constantis mentis.* Ex phrenitide quippe cerebro patiente, calidaque existente affectione, lingua quiescere non potest. Eadem ratione convelluntur linguæ, ex quo ægroti balbutiunt, neque recte loqui possunt sæpe ante mortem: & hæc duo symptomata

Arida quandoque calida, quandoque tactui frigida apparet.

Tremula.

Convulsa.

a) Epidem. lib. 3. Ægr. 2. p. 1062. b) Text. 20.

ptómata, linguam ſcilicet tremulam & convulſam, in perniciali phrenitide Medici deprehendunt familiarius. De quibus Galen. *in primo Prorrheticorum text.* 19. ita habet: *Tremor igitur linguæ accidit, debilitata propter ſiccam prædictæ affectionis intemperiem animi facultate.* Convulſiones vero ſiccitatem muſculorum ipſius, una cum capite affectorum, conſequuntur; ſicut & vox obtremiſcit propter infirmitatem, quæ ab humorum contracta eſt intemperie: prædicta autem hæc omnia ſymptomata, quæ ob ſiccitatis capitis intenſionem fiunt, mentis motionem fieri quoque indicant. Univerſis autem muſculis induratis, linguam tremulam & balbutientem fieri, eſt perniciosius, quippe propter immoderatam eam, quæ in cerebro facta eſt, ſiccitatem. At ne noſtrum nos fallat præſagium, diſtinguendæ ſunt cauſæ linguæ trementis & couvulſæ; ſiquidem veluti dictum eſt, ſi fiant immoderate ſiccatis muſculis, ipſorumque capitibus ac nervis, exitiale profecto erit; & ſi in iiſdem nervoſis partibus, humore aliquo repletis, lingua tremat, & convellatur, non exitioſum: ex qua cauſa tremunt, & convelluntur non raro linguæ in principiis morborum, propter humorum multitudinem; ut *Pythioni* contigiſſe ſcripſit Hipp. *a*) & quando criſis aliqua ſit futura. Qui tremores & convulſiones inter judicatoria ſigna merito recenſeri debebunt. Sed de his alias, cum de prædictione a tremoribus & convulſionibus egerimus. Diſtinguamus itaque de iis ad præſagium linguarum ſymptomata a ſiccitate profecta, quæ perpetuo erunt exitialia, ab iis, quæ repletione fiunt: hæc in principiis morborum fiunt, aut una cum ſignis decretoriis aliis; illa vero non niſi calidiſſimum ſicciſſimumque morbum conſequntur.

Tremula & convulſa quando non exitialia.

CAP. X.

De prædictione ex faucibus, & dorſo.

Fauces in gutturis inflammationibus, quos affectus Medici *Anginas* appellant, ſolent non raro magni momenti eſſe

a) Epidem. lib. 3. Ægr. I. pag. 1959.

esse ad præsagium, cum in iis affectibus optimum sit fauces tumidas & inflammatas spectari, quod morbum foras verti significent. De quo Hippoc. *in lib.* 3. *Prognosticorum, a*) ait: *Securissimum vero est, si tumor & rubor quam maxime foras vertatur.* At non semper, in acutissimis periculosissimisque anginis, satis est ad salutem præsagiendam, fauces rubentes ac inflammatas spectari, cum sæpius etiam in exitialibus appareant, ex magna sane inflammatione, nedum internas gutturis partes, sed quoque externas fauces, opprimente. Proinde optimum erit una cum faucibus, pectus, cervicem, aut collum rubrum ac maxime inflammatum spectari. Quam rem Hippoc. *in eodem lib. b*) *text.* 20. ita expressit: *Quibuscunque simul fauces rubent, & cervix, sunt hæ anginæ diuturniores, maxime vero ex ipsis servantur, si & cervix & pectus traxit ruborem, nec sacer ignis intro recurrat. Exitialissimas vero anginas esse, ac celerrime interimentes*, ait *c*), *quæcunque nec in cervice, nec in faucibus, conspicuum aliquid efficiunt, plurimum & doloris ac spirationis difficultatem inferunt.* De his doloribus Auctor Coac. præsag. *d*) *lib.* 2. *sect.* 2. *text.* 43. ait: *Faucium dolores sine tumore, suffocantes*: & Hipp. *in* 4. *Aphor.* 34. *Si a febre detento, tumore non existente in faucibus, strangulatio repente supervenerit lethale.* Sed de his satis. Nunc ad dorsum descendamus, cujus quidem inspectio & ad naturam malignarum febrium cognoscendam, & non minus ad præsagium, Medicis omnibus est satis familiaris, & præsertim in febribus acutis.

Fauces quid ad præsagium faciunt in morbis.

Dorsum quid ad præsagium in morbis.

Certum est dorsum in iis aliquando pustulis parvis, milio similibus, & aliquando maculis parvis, pulicum morsibus persimilibus, aliquando magnis latisque refertum, conspici. Quod spectari, aliquando bonum, ubi natura præsertim critice excernit humores summe putridos; quandoque malum & exitiosum. Bonæ solent esse, cum pustulæ, tum maculæ ipsæ, si una cum signis coctionis appareant, quas omnino sequitur morbi allevatio. Ægroti enim ab ipsis erumpentibus maxime

a) pag. 45. lin. 20. 21. *b*) p. 45. lin. 12. & seq. *c*) Paulo ante, lin. 4. *d*) Text. 262.

me juvantur. Ex colore, rubra exanthemata meliora censentur, quæ sanguinis copiam, neque ipsum igneo calore exustum, denotent. Bonæ itaque sunt criticæ, quæ cum signis coctionis apparent, & quæ, cum inceperint, numero atque magnitudine augeantur. De quibus legitur *in Coaciis præsagiis a)*: *Quibus in febre continua pustulæ toto corpore excitantur, lethale, nisi superveniat purulentus abscessus.* Galen. scripsit *in lib.5. meth. med.* In quadam pestilentia illos evasisse, quibus exanthemata nigra toto corpore multa confertim apparuerint. Raro tamen quicquam certi ad salutem prædicendam ex iis habetur; ubi plerumque exitialia signa sunt. Sunt vero perpetuo mala, cum malignissimam naturam morbi significent; pestiferorum enim morborum sunt indicia, quod & *Thucydides* non ignoravit, cum in ea sævissima pestilentia, quæ *Athenas* devastaverat, observavit, corpora eo malo infecta scatuisse his exanthematibus. Colore deteriores sunt lividæ & nigræ. Has enim maculas insignem humorum putredinem, & caloris exstinctionem denotare, nos alias ostendimus. Cum ad copiam, parva intus recurrentia, & evanescentia exanthemata pejora exsistant, quod naturam cœpisse humores excernere, præ imbecillitateque non potuisse, denotet. De quibus Hippoc. *in 1. Epidem. b) dixit: Exanthemata parva, & non pro dignitate excretionis morborum, & cito rursum evanescentia, mala.* Addamus pustulas, ac exanthemata, mala quoque esse parva, nec augescentia & pauca, quæ meminit Hippoc. *in Epidem. c)* de *Sileno*, dicens: *Frigidus toto corpore sudor, papulæ eum sudore rubentes, rotundæ, parvæ, varis similes permanebant, nec abscessum efficiebant.* Demum perniciosa sunt, quæ una cum perniciosis signis erumpunt. Qualia in *Sileno* atque in *Critone d)* moribundis apparuerunt.

a) Text. 114. *b)* Sect. 2. pag. 946. sub finem. *c)* Lib. 1. Ægr. 2. pag. 969. & 970. *d)* Ibid. Ægr. 9 pag. 985.

CAP. XI.

De prædictione ex hypochondriis, & primo de iis, quæ salutem significant.

Ex hypochondriis præsagium venaturi, primo quid nomine hypochondrii intelligendum sit, dicamus. Siquidem Gal. *in* 2. *lib. Aphor.* 35. scribit: epigastrium, id est, abdomen dividi in hypochondrium, præcordium, atque ventrem inferiorem, ἦτρον Græcis dictum; per hypochondrium vero eam partem intelligit, quæ a costis spuriis ad umbilicum usque pervenit; & clarius *in lib.* 2. *Prorrh.* scripsit, partes supra umbilicum utrimque ad latera, spuriis dictis costis subjectas, hypochondria proprie dici. Ex quibus dicamus & nos quoque, hypochondria, sive præcordia, ex partibus externis abdominis eas proprie dici, quæ nothis costis & iliis: (hæc vero in imo ventre inter costam & pubem (*Capari* Gal. vocat) posita sunt:) continentur, supra umbilicum, & in latus utrumque, aut partes cartilagineas supra loca inania sitas, quæ occupantur ab hepate dextra, a splene vero sinistra. Latius vero sumta voce, interiora omnia sub hac regione comprehenduntur, quippe ventriculus, hepar, lien, septum transversum, quæ nomine hypochondrii intellexit Auctor *Prorrh.* cum in loco nuperrime citato *a)* scripserit. *Febres ex hypochondriorum doloribus malignæ.* Et hæc, quod ad hypochondrii cognitionem spectat. Itaque per hypochondria dextram sinistramque abdominis partem, supra umbilicum, costæ spaciis subjacentem, intelligamus. Hæc primo sunt recte valentium similia, quæque optima exsistunt; secundo etiam, quæ non bona & dissimilia, quippe ipsorum tensiones, dolores, tumores, atque suppurationes. De iis Hippoc. *in* 1. *progn. b)* ita habet: *Hypochondria autem optima sunt, si dolore vacant, si mollia & æqualia sunt dextra ac sinistra parte.* Et merito sane, cum, ipsis ita se ha-

Hypochondrium quid vocatur.

Hypochondria optima quænam.

a) Lib. 1. text. 56. *b)* pag. 38. lin. 30.

habentibus, nullam partem in ipsorum regione contentam, quippe neque ventriculum, neque septum transversum, quæ hypochondriis continentur, læsam esse cognoscimus; quum in febribus acutis has partes recte se habere, non leve est optimi præsagii argumentum, impossibileque est aliquam partium illarum læsam esse, & hypochondria mollia esse, & absque dolore. Quare in acutis morbis optimum erit ad salutem prædicendam, hypochondria, ut dictum est, optima observari, quippe mollia, æqualia, dextra sinistraque parte esse, & dolore vacare. Ex crassis vero, & gracilibus Hippoc. *in* 2. libro *Aphorism.* 35. crassitudinem habentia commendavit, ita dicens. *In quovis morbo partes ad umbilicum & imum ventrem attinentes, crassitudinem habere, melius est: valde vero extenuari, ac contabescere, pravum.* Quare & hæc hypochondria crassitudinem habentia erunt bona. At optimum erit, prius in ægrotis nos perspecta habuisse hypochondria, qualiacunque sint; siquidem sæpius in recte valentibus & inæqualia, & non æque mollia observentur. Quare nedum ea, quæ optima sunt, salutem præsagient, sed quandoque inæqualia, tensa (modo recte valentium sint similia) idem ostendent: attamen non æque bonum erit tensa, & inæqualia (etsi recte valentium similia sint) spectari, veluti mollia, æqualia, & doloris expertia. Illa vero, quippe tensa, inæqualia, in tumorem elata, atque dolentia, perpetuo mala sunt, ni talia critice apparuerint; sæpius enim fit, ut, priusquam aliqua crisis fiat, hypochondria vel tendantur, vel in tumorem eleventur, aut doleant. De criticis tensionihus hypochondriorum Auctor Prorrheticorum *in libro a) tertio text.* 55. ita scrpisit: *Ventris quoque palpitationes cum hypochondrii tensione sublonga, & tumente, sanguinis indicant eruptionem.* Et paulo post *b*): *Hypochondrii tensio cum capitis gravitate & surditate, & quæ splendores perturbant, sanguinis denunciant profusionem. In tertio vero de crisibus cap.* 12. Galen. ait: proprium signum fluxuri sanguinis e naribus esse præcordiorum tensionem sine dolore; & cum dolore, non fluxurum sanguinem, sed inflammationem testari. Ex

Hypochondriorum criticæ tensiones.

a) Lib. I, text, 144. *b*) Text. 147.

Ex quibus colligimus tensionem hypochondriorum sine dolore, & aliquando etiam, præ multa tensione ex copia sanguinis dolores, vel hebetudines oculorum subire, vel splendores oculis observari, aut caput grave esse, aut surdos fieri ægrotos, & denique faciem rubram seu coloratiorem obtinere, ut Galen. *in tertio de Crisibus text.* 20. & *in libro de præsag. ad posthumum* scripsit; & Auctor Prorrhetic. *a*) *in tertio libro text.* 27. Criticam esse, & particulatim sanguinem e naribus fluxuum significare. Parotidem vero tensionem hypochondriorum, cum æstu anxioso atque capitis dolore, significare, notavit Auctor *Coac. præsagiorum b*) *in lib.* 3. *text.* 66. Hipp. vero *in lib.* 1. *Prognost. c*) de futuris criticis abscessibus ab hypochondriorum tensionibus judicandis, ait: *Abscessus fiunt hi in locis infernis, quibus circa ilia inflammatio fatiget; illi in supernis, in quibus ilia molliora & sine dolore persistunt.* Ex quibus liquido nobis constat, hypochondria, vel etiam tensa aliquando, optima esse, quatenus criticæ evacuationis nobis futuræ sunt indicium. Eodem modo & de ipsorum tumoribus dicendum; quanquam raro tamen tumores quicquam boni ad prædictionem habere videantur. Nihilominus de iis Hippocrat. *in* 1. *Prognost. d*) ait: *Si vero mollior tumor est, nec dolet, & pressus digitis cedit, diuturniorem efficit judicationem, ac minori cum periculo est.* Quod clarius *e*). *Atqui tumores molles & indolentes tardius judicantur, & minus periculi denuntiant*: & Hipp. *in* 1. *Prognost f*). *Tumor, qui in ventre fatigat, minus facit abscessum, quam qui in iliis. Sanguinis vero fluorem maxime de supernis sedibus exspectare oportet*: & rursus *in Coacis Præsagiis g*) ait. *Ab hypochondriorum tumore biliosis spiritus magnus ac febris acuta parotides emovet*, quod in iis biliosi humores ferantur sursum. Dolores itidem hypochondriorum critice fiunt, sanguine sursum copiosius hypochondria distendente. Signa sunt, ut dictum est, febris acuta, capitis gravitas, aut sur-

a) Lib. 1. text. 144. 146. 147. confer. & Prorrhet. lib. 2. pag. 110. & 111. *b*) Text. 289. *c*) Pag 43. lin. 14. *d*) pag. 38. lin. 50. 51. *e*) Paulo post. lin. ult. *f*) pag. 39. lin. 1. *g*) Text. 290.

Hypochondriorum dolores non mali.

surditas, aut oculorum hebetudo, facies rubra. Addamus dolores quoque hypochondriorum non malos esse, si postea febris supervenerit. De quo dolore *in lib. 6. Aphor.* 40. Hipp. ita habet: *Quibus dolor circa hypochondria fit, absque inflammatione, his febris superveniens dolorem solvit.* Et in *Coacis præsagiis a)* ita habet: *Ceterum præcordiorum dolores ac tumores, si fuerint recentes, & non cum inflammatione, solvit murmur in præcordio obortum, & maxime si pertransierit cum stercore, & urina ac flatu.* Itidem ex abscessibus suppuratis boni sunt, *qui foras erumpunt, & si quam minimum* (ut placuit *Coac. præsag.* Auctori *in eod. libr. b) loci occupent, & si in acutissimum conum colligantur:* qui de iisdem suppurationibus postea ait: *At iis, quæ rapiuntur intro, optima sunt, siquidem nihil tumoris, doloris & caloris alieni foras edant in superficiem. Quæ vero suppurationes his contrariæ sunt, pessimæ.* Atque hæc de bonis hypochondriis. Nunc de malis agamus, quæque exitium in ægrotis prædicent.

CAP. XII.

De malis hypochondriis, quæ mortem in acutis morbis præmonstrant.

Hypochondria in acutis morbis tensa, dura, dolentia, inæqualiaque, mala esse, tradidit Hippocrat. *in* 1. *libro Prognost. c) text.* 30. non minus & ipsa extenuari, malum esse, & contabescere pravum, *in libro secundo Aphorism.* 35. Ceterum, ut clarius rationis tensorum hypochondriorum, durorum, & ipsorum dolorum, abscessuum, suppurationum (quæ omnia malum portendunt, modo mala alia signa conjungantur) notitiam assequamur, de his omnibus sigillatim, deque caussis ipsorum agendum, antequam præsagium ex iis indagemus, merito duximus. Horum siquidem assecutis, tum caussis ignoratis, utique de præsagio rectum judicium facere nequimus. Hanc rem itaque declarabimus ab hypochondriorum tensionibus

a) Text 281. b) Eodem textu. c) pag. 38. lin. 32.

bus inchoantes. Tenduntur itaque hypochondria, aliquando cum tumore ac duritie, ita, ut tactui dura appareant; aliquando citra tumorem, ita, ut, etsi tensa videantur, tamen vacua exsistant, quas tensiones Gal. vacuas, submolles, citra tumorem vocat. Hippoc. vero de his tensionibus aliquando ait, veluti in *Hermocrate* a): *hypochondria molliter contendebantur:* aliquando *tensiones submolles* vocat, & nonnunquam hæc *hypochondria sublimia* appellat, uti in *Erasino* b) fecit. Hæc hypochondria habent quidem tensiones, sed vacuas, atque citra ullum tumorem durum. Quod ad figuram etiam attinet, tensiones aliquando oblongæ, quales musculorum rectorum abdominis, aliquando latæ, aliquando rotundæ ad lunæ figuram, quales hepatis tumores repræsentant. Cum duritie vero, seu tumore duro, hypochondria tenduntur, ab inflammatis, aut musculis, aut hepatis convexa seu gibba parte, aut liene, aut ventriculo ipso, a flatulento autem spiritu, vel a copioso sanguine musculis repletis. Hæc sine duritie etiam tensio sine dolore est, uti in multis, quibus per nares sanguis copiosius erupit, observatur: a flatu tensio est sine duritie, & sine gravitate: a copioso vero sanguine neque sine duritie, neque sine gravitate est: ab inflammatione demum, ut dictum est, tensio est cum tumore, modo inflammatio musculos exterius occupet, aut hepatis convexam partem, aut lienem, aut denique ventriculum: atque hæc est tensionum ratio. Sed age, hanc rem declaremus propterea, quod dictum est ab inflammatis his visceribus tendi hypochondria cum duritie, ex quo perpetuo videtur, hanc tensionem ab ea causa proficisci. Hoc etsi verum sit, quippe per omnem tensionem cum tumore, seu duritie, atque dolore, indicari viscerum inflammationem; tamen hoc quoque ex Galen. doctrina verum erit, plures tensiones non duras, sed molles, id est, ut Galeno videtur, vacuas, inanes, sublimesque, citra viscerum inflammationes fieri: de quibus quidem tensionibus utile erit paulisper accuratius agere. Tensiones itaque molles, seu va-

Hypochondriorum tensiones malæ.

a) Lib. 3. Epidem. Ægr. 2. pag. 1062. b) Ibidem lib. 1. Ægr. 8. pag. 984.

cuas, seu inanes, seu citra tumorem, quæ nomina idem explicant, fieri aut viscerum internorum inflammatione, aut siccitate principii nervorum, ad septum transversum venientium: hoc modo hypochondria sursum trahuntur, meritoque Hippoc. aliquando hæc sublimia vocat: illo modo tenduntur quidem, sed cum intus visceris inflammatio nos lateat, nullus tumor vel durities exsistit. Galen. *in* 3. *Epidem. com.* 2. *text.* 1. scribit: *hypochondriorum mollem renitentiam significare aliquod viscus esse inflammatum, quippe aut jecur, aut septum transversum, aut lienem.* Et *in primo Epidemiorum*, de *Sileni* tensione in hypochondriis agens, scribit: *septi transversi inflammatione hypochondrium per continuitatem sursum trahi, contendique absque tumore.* De hac tensione *in libr.* 3. *Epidemiorum*, ita habet: *Ac si ita diceret dextrum hypochondrium intendebatur, sed citra tumorem, vel quia non magna fuerit jecoris inflammatio, vel infimis partibus duntaxat, quibus ventrem complectitur, cum gibba nondum una cum infimis in tumorem essent elata.* Quod *Hermocrati a)* contigit. Ex quibus constat fieri in hypochondriis tensionem mollem, id est citra tumorem ex inflammatione septi transversi, jecoris atque lienis, sed jecore inflammato non toto, neque magna inflammatione affecto, sed aut parva, aut tantum infima ejus parte inflammata. Ex quo tactu primo occurrens gibba nondum inflammata, apparet tensio citra tumorem & mollis. Sed hæc tensio nunquam toto jecore inflammato apparebit, vel magna affecto inflammatione. Diximus hanc ipsam tensionem fieri quoque nonsolum ab inflammatis visceribus, sed & a magna quidem exsiccatione. Quas causas Galen. in *primo Prognost text.* 30. ita complexus est. *Quandoque enim intenduntur ilia sine inflammatione proprie nominata, aut propter vehementem siccitatem non solum in illa parte, sed etiam in septo transverso, costis, membrana, præcordiis; aut propter inflammationem, cum tumore, ipsorum in iliis musculorum consistentem sine inflammatione proprie vocata quæ quidem tumor dolens est.* Sed has tensionis mol-

Hypochondria sublimia quænam dicta.

a) Lib. 3. Epidem. Ægr. 2. pag. 1062.

mollis causas, vel etiam clarius *in libr. 3. Epidemiorum com. 3. text.* 1. Galen. ita expressit: *Hypochondrium tenditur, ubi a septo transverso vicinæ partes trahuntur.* Ad ipsum tenditur septum transversum interim in pleuritide ob inflammationis magnitudinem succingentis membranæ costas; interim ob originem nervorum, ad se nervos, qui ad septum transversum pertinent, attrahentem; interim vero per suam ipsius inflammationem. Atque hæc erant de tensorum hypochondriorum causis præmittenda, quibus perspectis nunc ad prædictionem descendimus. Hippocr. itaque *in 1. lib. Prog. a) text.* 39. ait: *tumorem durum, & dolentem in utroque hypochondrio, aut in dextro, esse pessimum. Talem quoque significare*, affirmavit, *ab initio mortem brevi fore.* Galen. vero *in comm.* intelligit per tumorem, inflammationem, jecur, aut ventriculum, aut lienem obsidentem, ex qua plures cum cito intereunt, præsertim ubi magna est; sed præsagii judicium alia signa perniciosa confirmabunt. Sed ubi tumor ex musculis inflammatis fit, raro mortalis æstimatur. Sed Hippocrates priorem sententiam, in qua ait, *ab initio tumorem durum cum dolore brevi mortem prænuntiare*, paulo post ita limitasse visus est, quod non nisi magnus, & non quivis mortem præsagiat, neque semper. Quod ita habet: *b) text.* 40. *Quicunque ergo tumor dolens, durus & magnus est, periculum mortis brevi fore significat.* Quasi dixerit, hujusmodi tumores, id est viscerum inflammationes, si interimere ægrotos debeant, cito id facere; nam diu cum durant, suppurationem potius, quam mortem denotant futuram, quod paulo antea Hippocrates tradiderat, hisce verbis *c*): *si febris vigesimum transcendit diem, & febris detinet, & tumor non desistit, in suppurationem verti contingit.* Quare tumores cum dolore in hypochondriis, qui non ex inflammatis musculis, sed aut jecora aut ventriculo sur periculosi, præsertim si magna inflammatio.

Hypochondriorum tensiones duræ perniciosæ.

At hujusce præsagii judicium confirmabunt signa illarum inflammationum pathognomonica, tum morem significantia, quæ

a) Pag. 38. lin. 38. *b*) Ibidem. lin. 54. *c*) Ibidem. lin. 44.

quæ poſtea apparent; perniciosâ enim exitium prædicans, qualia Hippocrates vidit in *Appollonio:* De quo *in libro tertio Epidemiorum*, *Comm.* 3. *a) text.* 84. ita habet: *Somni non aderant*, *inflatio mala*, *magna ſitis*, *comatoſus erat*, *hypochondrii dextri elevatio cum tumore*, *extremæ partes undique ſubfrigidæ*, *aliquantulum delirabat*, *omnium obliviſcebatur*, *quæ locutus eſt*, *mente movebatur.* Non minus perniciosæ ſunt hypochondriorum tenſiones ſubmolles citra quippe tumorem; quum oſtenderimus aut nobilium viſcerum inflammationem, aut maximam ſiccitatem principii, vel nervorum ad ſeptum transverſum deſcendentium, aut membranæ coſtas ſuccingentis, pleuræ vocatæ, ſignificare. Ceterum hæ tenſiones per ſe ſolum, tametſi perpetuo malæ ſint, nunquam exitium prædicunt, niſi alia prava una illuxerit ſigna. Quando non omnes inflammato jecore, aut ventriculo, aut ſepto transverſo, moriantur, Quare neceſſe erit, ut reliqua ſigna conſulamus; quæ ſi mala fuerint, ac ex lethalibus, procul dubio mortem poterimus prædicare. Quales tenſiones fuere obſervatæ in *Sileno b)*, *Hermoerate c)*, *Philiſta d)*, *adoleſcente Melibœæ e)*, & *adoleſcentulo*, *qui in mendacium foro decumbebat f)*, quibus cum ſubmolliter hypochondria tenſa eſſent, una quoque ſigna mala & lethalia affuerunt.

Non minus & ſubmolles citra tumorem.

Eodem modo hypochondriorum dolores cum tenſione prædicta, & malis ſignis, lethales eſſe ſolent, veluti *Uxori Dromeadai g)* contigit, in qua tertia die hypochondrium cum doluerit, habebat urinas craſſas, turbidas, non reſidentes, & ſudores frigidos, quæ omnia lethalia exſiſtunt. De eo vero, *qui caleſcens cœnavit*, ita habet Hippocrates *h)*. *Quidam caleſcens cœnavit & potavit largius*, *vomuit cuncta. De nocte febris acuta*, *præcordiorum dextrorum dolor*, *ſubmollis in partibus externis inflammatio*, *noctem moleſtam duxit. Vrinæ primo rubræ*, *craſſæ*, *quæ depoſitæ non reſidebant*, *lingua præarida*, *non admodum ſitibundus.* Quæ in ipſo ſigna fuerunt pernicioſiſſimæ ac lethaliſſimæ inflam-

Hypochondriorum dolores quinam lethales.

a) Ægr. 13. p. 1111. *b)* Lib. 1. Epidem. Ægr. 2. p. 969. *c)* Epidem. lib. 3. Ægr 2. p. 1062. *d)* Ibidem. Aegr. 4. pag. 1070. *e)* Ibidem. Aegr. 16. p. 1117. *f)* Ibidem. Aegr. 8. p. 1076. *g)* Epidem. lib. 1. Agr. 11. p. 987. *h)* Ibidem. Aegr. 12. p. 988.

flammationis, qua cito exstinctus est. Auctor vero *Prorrheticorum a), in libro secundo, text.* 2. scribit: *Febres ex hypochondriorum doloribus, malignæ*; sed Galen. ait: non omnes, sed eæ tantum, quæ inflammato aliquo viscere suscitantur: sed neque omnes esse malignas, sed acutas malignas esse, alia signa prava demonstrabunt. Addamus hujusmodi cum tensiones, tum dolores, esse pravos ac lethales, si ab aliqua satis copiosa evacuatione adhuc perduraverint. De quibus in *Coacis præsag. b)* legitur. *Dolores, qui in hypochondriis incidunt, tum alias pravi sunt, tum si inde alvus perfluit.* Quod in nuper citatis ægrotis videre est, namque in *Sileno c)* cum tensione hypochondriorum fuerant dejectiones tenues subnigræ, & *Erasinus d)* cum sudore habuit tensa hypochondria; atque hæc est tota ratio prædicendi ex tensionibus malis hypochondriorum. Malæ quoque sunt suppurationes hypochondriorum, in quibus alvi copiosæ dejectiones, cum magnis fastidiis, syncope, vomitibus, atque omnium maxime febre nihilo diminuta, minimeque ægris exinde juvatis. Diximus eos tumores suppurari, qui diutius duraverint cum febre, ex Hippocr. qui *in* 1. *Progn. e) text.* 35. ita habet: *Si vero viginti dies transgrediatur tum febris detinens, tum tumor non considens, ad suppurationem convertitur.* Et paulo post *f)* ait: *Si vero transgrediatur sexaginta dies febris & tumor non considat, suppuratum fore significat & hunc, & eum, qui in reliquo ventre est eodem modo.* De horum prognostico agit Auctor *Coac. præsag. g) in lib.* 3. *sec.* 2. *text.* 9. & 10. ita dicens: *Inter abscessus lethales sunt, e quibus introrsum erumpunt; reliquorum vero suppurationes ex iis, quæ foras erumpunt, maxime laudabiles, si quam minimum loci occupent, & si in acutissimum conum colligantur. At in his, quæ repunt intro, optimæ sunt, siquidem nihil tumoris, doloris & caloris alieni foras edant in superficiem. Quæ vero suppurationes his contrariæ sunt, pessimæ.* Quare ex his adde, ad cognoscendas malas suppurationes, in hypochondriis tumorem, vel dolorem, vel calorem sentire, indi-

Hypochondriorum suppurationes quænam malæ.

a) Lib. 1. text. 56. b) Text. 284. c) Lib. 1. Epid. Ægr. 2. pag. 969. d) Lib. 1. Epidem. Ægr. 8. pag. 984. e) pag. 38. lin. 44. f) Ibidem lin. 53. g) Text. 281.

indicium esse latentis, non sublatæ, inflammationis. Si itaque a suppuratione tensa adhuc maneant hypochondria, minimeque laxentur, adhuc magis, si doleant etiam & caleant, pravum est, ac lethale: omniumque maxime exitium prædicendum erit, si nedum copiosa puris excreti vacuatio ægrum juverit; atque exitiosissimum, si ipsi in pejus labantur. Hæc enim vacuatio erit ex judicatoriis, non judicantibus, lethalis, eoque magis, si virium languor, aut aliud signum pravum una illuxerit: & hoc est præsagium suppuratorum hypochondriorum. Sed unum dicamus, quo cognito finem huic capiti imponemus, quippe Hippocr. *in primo libro prognosticorum a)*, *text* 31. & 32. scripsisse: *Si vero pulsus in hypochondriis insit, perturbationem significat, aut delirium.* Verum oculos talium conspicari oportet; si enim crebro obtutus movetur, exspectanda insania est. Quod *in Coacis b) præsagiis* ita confirmatur: *Pulsus in hypochondriis, cum perturbatione, delirium portendit, & magis, si oculi crebrius moveantur.* Atque hoc fit verisimile, aut propter septum transversum inflammatum, aut propter humorem effervescentem, ex quo flatus multi suscitantur, qui copiosius in caput ascendentes, ac membranas cerebri calefacientes, & mordentes, delirium faciunt. Hujusmodi vero pulsus plerumque malus, etsi aliquando bonus, ubi crisin antecedit, qui criticis signis a malo distinguitur. Cum vero una cum ipso alia prava adfuerint signa, mortale esse id, affirmandum, de quo in 3. *Coac. b) præsag. sect.* 2. *text.* 14. *Oris ventriculi dolor cum hypochondrii pulsatione, refrigerata febre, malum, tum alias, tum si tenuis sequatur sudor.* Atque hæc de malis hypochondriis dicta sufficiant. Superesset quoque agendum de prædictione ex hepate atque liene, sed quoniam ea, quæ in ipsis exterius ad prognosticum considerantur, fere omnia nunc dicta sunt, idcirco nihil aliud de his scribemus.

a) Pag. 38, lin. 34. *b*) Text. 282. *c*) Text. 283.

Cap. XIII.

De prædictione ex ignobilibus corporis partibus.

Partium corporis, cum nobilium tum ignobilium, observatio in acutis morbis plurimum ad prædictionem juvat; & merito sane, ut Galen. placet, cum nobilia membra diu graves morbos ferre nequeant: ipsis enim gravi morbo vexatis facultates omnes diminui, & tolli, cuique nostrum est manifestum. In acutis morbis, humoribus putridis ad nobilia membra motis, & ipsa obsidentibus, mors sequi solet, iisdemque a nobilibus ad ignobiles compulsis, salus. Hinc Hipp. dixit acutorum morborum non omnino certas esse prædictiones salutis & mortis, quod incerti simus, ad quam partem corporis, vel nobilem, vel ignobilem, præ summa putredine cum tenuissimi, tum turgentes, moveri debeant. Hoc unum certum est, si transmittantur ad principem partem, magnum vitæ periculum parare, & plerumque mortem; & si ad ignobilem, a principibusque remotam, salutem. Ex quo omnium harum partium in acutis morbis observatio Medicis ad præsagium faciendum, nedum utilis, sed quinimo necessaria erit. Per partes vero principes communiter has intelligimus, quippe cerebrum, hepar, cor, ventriculum, gulam, asperam arteriam, pulmones, septum transversum, intestina tenuia, pleuram, membranam costas pectoris succingentem. Has postremas principes atque nobiles fecimus, quod aut principibus proxime serviant, aut quod sint proximæ, aut quod propter colligentiam partium cum principibus magnam habent convenientiam. Non principes, sed ignobiles sunt cutis partes extimæ, extremæque, post aures, sub alis, & inguine. In iis itaque omnibus utile est, in acutis morbis quicquam videri, quod ad ipsas morbum decubuisse nobis significet. Hujusmodi denotant, dolores, diu durantes, critici, de quibus accurate in 2. libr. egimus, & quomodo aliquando in partibus ignobilibus salutem critice demonstrent; tumores itidem, in cute oborti,

Partes principis quænam.

Ignobiles quænam.

diu persistentes, & in cruribus, pedibus, ac in aliis partibus, a principibus remotis, optimi sunt, modo critice apparuerint, quippe conspectis coctionis signis. De quibus Hipp. *in* 2. *lib. Progn. a) text.* 67. ait: *Abscessus si in cruribus erumpit in pulmonia vehementi ac periculosa, omnis utilis est;* & Galen. In Pulmonia vehementi abscessum erumpere in cruribus, prorsus bonum censetur, siquidem maxime vera sententia Hippoc. est 2. *libr. de morbis vulgaribus b)* inscripta, de bonis abscessibus, ut optimi sint, si deorsum quam longissime a morbo absistant, sed potissimum, si cum coctione pariter erumpant. Hac eadem ratione commendantur tumores in cruribus, in inguine, testibus, sub axillis, atque post aures critice apparentes, de quibus nos posterius singulis accuratius. Commendantur etiam, ut dictum est, pustulæ, exanthemata, variolæ, morbilli, pruritus scabiesque, si modo, ut dictum est, signa coctionis in excrementis præcesserint. Veluti hæc non critice, sed symptomatice conspecta, in quibusvis partibus ignobilibus mala sunt, quod vi morbi, non naturæ, prodeant. Sed de iis singulis accurate agamus, ubi de prædictione ex tumoribus omnibus sermonem instituerimus. Nunc sufficiat dixisse in acutis morbis sæpius glandulas post aures inflammari, & intumescere, quas *parotides* Medici appellant, aliquando sub axillis, & non raro in inguinibus, atque etiam testes exinde intumescere. Qui tumores aut principio febris apparentes, aut ipsos si febris sequatur, pravum est, morbumque malignum ostendunt; si vero cum humorum coctione erumpant, minus malum, & plerumque salutare significant: nimirum quod naturam nobilia viscera exonerasse, protrudendo noxios humores ad has ignobiles partes, sint indicio. Optimi vero sunt, qui diu durant, rectitudinem servant, augentur, sed qui tamen ad nimiam non venerint magnitudinem, neque minores sint, quam debeant. Hi enim pessimi exsistunt, non minus & qui paulo post intus recurrerint, atque evanuerint: sed de his, ut dictum, alias uberius loquemur. Hinc extremas corporis partes ad prædictionem consideremus.

CAP.

a) Pag. 43. lin. 18. b) Sect. 1. pag. 1002.

CAP. XIV.

De prædictione in acutis morbis ab extremis partibus

Partes extremas vocat, Galen. *in Comm.* 4. *libr.* 2. *Prognost.* Hippoc. aures, nares, manus atque pedes. Hæ partes solent in acutis morbis sæpius magnam partem præsagii habere. Quando nunquam mori hominibus contingat, his partibus nihilo a naturali statu mutatis: necesse est enim in moribundis, ut hæ partes refrigerentur, & colore livescant & nigrescant; atque etiam in multis manes pedesque indecore moventur. Ex quo extremorum caliditas in acutis morbis nunquam mala, veluti frigiditas perpetuo mala, pessimaque, ubi interiora calent, & maxime sitiant. Quod celsus ab Hippocrate depromtum ita expressit. *Cui, febre æque non quiescente exterior pars friget, interior si calet, ut etiam sitim faciat, lethale.* Hoc signum cum aliis malis esse lethale, *in* 2. *libro*, in quo de extremorum caliditate & frigiditate accuratissime egimus, ostendimus. Summe exitiosum vero erit (quamvis perpetuo extremarum frigiditas in continuis febribus sit timenda) frigus extremorum, vix recalescens, aut nunquam; omniumque maxime, si una partes liveant, & nigræ appareant.

Extremorum caliditas in acutis morbis nunquam mala, contra frigiditas.

De quibus Hippoc. *in* 1. *Epidem. Comm.* 1. *a*) *text.* 28. *Frigebant his multum extremitates, ac vix calor his revocari poterat*, & paulo post *b*): *Multum vero frigus erat, & vix eis calor revocari poterat.* Quod in *Philisco* moribundo fuit observatum, de quo Hipp. *in* 1. *Epid. c*). *Extremitates undequaque frigebant, nec jam ad calorem illæ amplius redibant.* Sed hæc satis de frigiditate partium extremarum; qui hanc rem perfecte habere cupiunt, videant cap. 15. lib. 2. in quo de hac re nos fusius. Eodem modo de colore dicendum; optimus enim color recte valentium similis erit; nonnunquam rubeus ac inflammatus, si critice sanguine ad extremas partes decumbente fiat. Omnium

Extremorum color quinam optimus.

a) pag. 940. b) pag. 945. in medio. c) Ægr. 1. pag. 966.

rium pessimus ac exitialis est lividus atque niger, de quibus quoque superius in hoc libro abunde dictum est. In acutis itaque morbis, extremas partes nigras aut lividas spectari, exitiale est; cum aut caloris exstinctionem, aut summam humorum putredinem denotet, ut alias a nobis demonstratum. Hos colores in extremis vidit Hipp. in *Philisco a*), *Sileno b*) moribundis. De illo dixit: *Frigida sudavit, extremitates lividæ*; & de Sileno: *Sexto circa caput parum sudavit, extremitates frigidæ, lividæ, multa jactatio.* Manus etiam atque pedes indecore moti, & agitati damnantur ab Hipp. de illis *in lib. Progn. c*) scripsit: *Qui in febre acuta, aut delirio, aut pulmonia, aut capitis dolore, manus subinde ob os fert, aut colligit festucas, aut de veste evellit pilos, aut de pariete stipulas carpit, id omne malum, exitialeque est.* Non minusque pedes, non calidos, nudos habere, de quo signo *in eodem lib. d*) dixerat. *Si vero nudos habeat pedes nec admodum calidos, ac manus, collum & crura dispergat inæqualiter, malum est; significat enim inquietationem.* Quando etiam homines modesti, ac præsertim mulieres, pudenda coram astantibus denudant, pessimum est, aut enim delirium, aut exstinctionem facultatis denotabit. Atque hæc obiter de prædictione ab extremis partibus, de qua re in secundo libr. nos accuratius egimus.

Manus & pedes indecore moti & agitati mali.

Pedes frigidos nudos habere, malum.

Inverecundia in acutis morbis, mala.

a) Epidem. lib. 1. p. 966. Ægr. 1. b) Ibid. p. 969. Ægr. 2. c) Pag. 38 lin. 1. & seq. d) Pag. 37. lin. 43.

FINIS QUINTI LIBRI.

PROSPERI ALPINI
LIBER SEXTUS.

CAP. I.

De quibus sit agendum in hoc libro, ac primo de prædictione, ex coctione atque cruditate excrementorum.

Cum potentiæ naturalis a quatuor, ut etiam dictum est, functionibus robur ac infirmitas innotescat, omniumque maxime ex alteratrice seu concoctrice, atque excretrice; quia ad has referuntur coctiones omnes excrementorum, & excretiones, quas Medici *crises* appellant, atque ipsa non minus excrementa, quorum quidem omnium observatio magnam præsagii partem nobis perspectam ac cognitam reddit: itaque in hoc libro, ut jam captam prædicendi methodum ex naturali facultate prosequeremur, de coctionibus, cruditatibus, excretionibus, diebus criticis atque crisibus sigillatim a singulis cum excrementis, tum ipsorum excretionibus; Prognosticum indagandum duximus. Exordiemurque a prædictione ex coctione atque cruditate excrementorum, quæ ita ad prædicendi rationem faciunt, ut sine ipsorum cognitione nemo possit quicquam certi de ægrotantium salute vel morte assequi. Quod, ut probe cognoscatur, inprimis quid coctio sit, & quid cruditas, quotupliciter accipiatur a Medicis, atque quomodo fiat, intelligendum est. Galen. *in lib. 1. Epidem. de coctione* ita habet. *Concoctio enim quædam eorum, quæ præter naturam sunt, est ipsa maturatio morbi. At ipsa coctio in coquentis substantiam deductio quædam est ejus, quæ coquitur.* Han clarius Galen. *in 3. de natura hum. in text. 4. & in lib. de sympt. diff. cap. 4.* expressit, quid sit, nimirum dicens; *esse ciborum alterationem in propriam & convenientem qualitatem ejus, quod nutritur, quam Græci pepsin* vo-

Coctio quid & quotuplex.

vocant. Hanc veram Medici ac propriam coctionem vocant, quam ad prædictionem Medici ita non considerant, veluti alteram, quæ penes excrementa biliosa, & summe putrida attenditur, quæ est alteratio non ciborum, sed noxiorum humorum, in qua paucum est, quod in alimentum mutetur, vel nihil, quam Medici in morbis acutis maxime ad prædictionem spectant. Qua dicimus morbum habere excrementa concocta & cruda. De qua Galen. *in 2. de vict. rat. in acutis* in hunc modum: Nempe biliosa cruda ita appellavit, quoniam & excrementorum coctionem appellat; quanquam mutata nutrire non possunt, ut bilis utraque, & qui Græcis ἰχῶρες dicuntur. Veruntamen, quoniam & talia evincit natura, cocta quidem vocare consuevit Hippocr. excrementa hujusmodi, quæ a natura ipsa evicta sunt, cruda vero, quæ non sunt evicta. Galen. *in 6. Epidem. comm. 2. text. 9.* concoctionem biliosorum humorum vocat, mutationem in optimam qualitatem, & mediocre quoddam temperamentum, & *in 2. de vict. rat. in acut. text. 14.* scribit concoctum omne dici, vel quod a calore naturali mutatum nutrit, vel si non nutriat, quod a natura devictum sit mutatumque in suum naturalem statum; ut bilis, quæ in homine sano erat pallida, parumque acris, flava & summe acris facta & multum fœtida, concocta dicitur, ubi minus acris, minus colorata & fœtida reddita est. Fiunt vero eæ concoctiones biliosorum putridorumque humorum natura, atque cruditates, morbo prævalente naturæ, ut Galen. *in libro, de constit. art. med.* docuit. Sed nunc ex ipsis præsagium in morbis perscrutemur. Cum itaque dictum sit, coctiones in excrementis naturam prævalentem demonstrare, inde affirmabimus nihil magis salutem nobis significare, quam excrementa videri concocta. Proinde Galen. *in libr. art. medicinalis, cap. 83.* coctionem esse ex salubribus signis statuit; propterea etiam *in primo lib. Aphorism.* dixit: *Signa coctionis perpetuo bona & nunquam mala*, & Hippocrat. *in Epidem. a) text 45.* ait: *Maturationes excrementorum omnes, undique tempestivæ aut bonæ,* &

Concoctiones biliosorum & putridorum humorum. Semper bonæ.

a) Lib, 1. Sect, 2. pag. 948.

& poſtea: *Coctiones celeritatem portendunt judicii, ſecuritatemque ſalubrem*, & Galen. *in* 1. *libro de Criſib. cap.* 18. dixit: coctiones ſigna nunquam male apparere: tantique hoc ſignum eſt ad prædicendam ſalutem momenti, ut Galen. *in libr. de conſtit. art. med.* nuper citato, affirmaverit, hoc omnibus commune eſſe, nunquam morbum ſolvi poſſe, niſi prius in excrementis coctionis ſigna conſpiciantur. In morbis, ventrem occupantibus, oportet concocta alvi excrementa videri, de quibus Hippocr. *in* 2. *Prognoſt. a*) *Alvi excrementum optimum eſt, quod molle atque conjunctum eſt, quodque ea hora exierit, qua tempore ſanitatis conſueverat, quantitate vero, quæ ſit pro ratione cibi aſſumpti; tali enim exiſtente dejectione, inferior venter ſanus eſt.* Galen. addidit, ſubruffumque debere ſpectari nec admodum grave olens. Eodem modo in acutis febribus, inflammationibus hepatis, ventriculi, diaphragmatis, lienis, urinæ concoctæ ſpectabuntur, ſi ad ſalutem tendat morbus, de qua etiam in *Prognoſticis b*): *Urina optima eſt, ſi candidum ſedimentum fuerit, læve & æquale per omne tempus, dum morbus judicetur. Securitatem enim ac morbum fore brevem ſignificat.* In morbis vero pectoris & pulmonum ſputa concocta excerni debent, de quibus Hippocrat. *in eodem* 2. *Prognoſt. c*) *text* 43. ita habet. *Sputum vero in omnibus doloribus, qui ſunt circa pulmonem & coſtas, cito promteque expui convenit, & flavum ſputo valde permixtum apparere.* & Galen. *in* 1. *lib. Aphoriſmor.* dixit, ſputum concoctum eſſe album, læve, æquale, non admodum vel tenue, vel craſſum, quodque facile exſpuitur. Atque hæ notæ ſufficerent pro cognoſcenda coctione in urinis, dejectionibus, atque ſputis. De his poſterius & de omnibus quoque excrementis nos accuratius. Colligamus itaque coctiones excrementorum nunquam malas, ſed perpetuo bonas eſſe. Addimus concoctionem usque adeo ad ſalutem prædicendam facere, ut omnia, nedum bona ſigna, una cum ipſa coctione conſpecta, ſalutarem morbum demonſtrent, at quinimo etiam mala cum ſignis coctionis non ſint timenda. Vi-

a) pag. 39. lin. 54. b) p. 40. lin. 30. & ſeq. c) pag. 41. lin. 13.

Vigiliæ enim, deliria, vertigines, comata, dolores, convulsiones, tremores, anxietudines, respirationes difficiles, atque alia, quæ per se mala existunt, cum signis coctionis, salutaris futuræ crisis solent non raro esse indicia. Omnes itidem excretiones, post coctionem apparentes, salutares exsistunt, a naturaque prævalente fiunt, ut Galen. *in primo Epidem. com.* 2. *text.* 45. ita docet: *Quando igitur post morbi coctionem aliquis humor vitiosus excernitur, tunc corpus a natura expurgatur.* Et paulo post: *Et propter hoc atra bilis & alius omnis hujuscemodi humor, ubi signa coctionis in morbi processu apparuerint, bonam significant evacuationem*: Ex quo merito Hippocrat. *in quarto, de Vict. rat. in acut.* a) *text.* 10. dixit: *Et si e naribus fluxerit sanguis, solvitur ægritudo, atque si sudores supervenerint judicatorii legitimi, cum urinis albis, crassisque & levibus subsidentiis.* Sed dicet aliquis, quo tempore morborum conspiciuntur coctionis signa? Non principio; cum hoc tempore morbi plane crudi exsistant: non etiam augmento, quod tunc imperfectæ conspiciantur coctiones: restat, ut in statu, quo tempore natura humores coxit. Ex Galen. *in primo Aphorism.* 22. scribente: *coctionis signa nunquam in morbi principio conspici.* Hæc vero, ut Galen. *in lib. de Constit. art. med. cap.* 18. scripsit: *agnoscentur ex propriis excrementis: eos enim morbos, qui in ventriculo, & parte cava jecoris, mesenterioque fiunt, concoctæ alvi dejectiones salutares denotant; & urinæ illos, qui in toto venoso genere, in renibus atque vesica, fundantur; atque excrementa tussi rejecta concocta, qui in thorace ac pulmonibus fiunt; non minus quam in vomitibus coctiones, affectus ventris superioris ac stomachi; & excrementorum, quæ per palatum, aures, atque nares descendunt, cerebri affectus.* Atque hæc sint dicta de prædictione in morbis ex coctione. Nunc ex cruditate idem persequemur. Ex qua nunquam quicquam boni præsagitur, sed perpetuo malum; adeo ut, etsi aliquando, ut docebimus, naturæ judicia & morborum solutiones fiant, hoc est tamen rarum, atque infidele satis, ad certam de salute prædictionem asse-

Coctiones quo morbi tempore fiunt.

Cruditas quid in morbis.

quen-

a) Pag. 396. lin. 21. & seq.

quendam. De quo signo Hipp. *in primo Epidem. a*) *cruda vero & incocta, atque in malos abscessus conversa, aut acrisias,* (id est judicationis carentias) *aut dolores, aut morbi longitudinem, aut mortem, aut morbi recidivam significant.* Tantum ad malum præsagium possunt signa cruditatis, in urinis, alvi dejectionibus, atque aliis exerementis, ut cum ipsis quicquam boni unquam elucere nequeat. Mala enim signa, cujusmodi sunt vigiliæ, deliria, anxietudines, respirationes, pulsus mali, & alia multa, durante cruditate, in acutis morbis mortem significant, bonaque visa signa, cujusmodi est morbi allevatio, sudores vel etiam boni, eruptiones sanguinis, vomitus, dejectiones, urinæ copiosæ, nihil boni significant, neque his esse fidendum, quod non ex ratione fiant, nobis persuadetur, juxta illud Hipp. *b*). *His, quæ sine ratione fiunt, parum est credendum.* Cum cruditate itaque neque bonis signis fidere debebimus; quoniam ex ipsis nullum fidele judicium habetur. Hinc dixit Galen. *in libr.* 1. *de Crisib.* Decretoria sive judicatoria signa non statim apparere, quod tunc omnia sint crudissima, & *in* 4. *lib. Aphor.* 22. quando aliquis incipit morbus, nullam vacuationem esse, & *in primo Aphor.* judicatio cum cruditate aut perniciem, aut longum morbum significat. Idque fit, quod nunquam principio morbi resolvantur, sed iisdem declinantibus, aut in vigore cum aliqua crisi, quia omnia inquam cruda sint. In acutis itaque morbis, præsertim febribus atque inflammationibus attendenda erit coctio & cruditas, quæ in urinis, & alvi dejectionibus, & si una pulmonis vel thoracis pars lædatur, etiam in sputis. Urinæ crudæ variis modis cognoscuntur, quippe ipsarum substantia, contentisque mutatis; eodem modo dejectiones mutatæ, item & sputa. Sed de horum coctione & cruditate cognoscenda posterius sigillatim scribetur. Nunc sufficiet hæc dixisse, quod cruda excrementa dicuntur ea, quæ & substantia & contentis mutata ab iis, quæ tempore sanitatis fiebant, observantur, atque quæ notis coctionis, quas antea recensuimus, careant: sed non in urinis tantum, sed in omnibus aliis excrementis hoc

Cruditas quid dicitur.

a) Sect. 2. p. 948. *b*) Aphor. Sect. 2. text. 27

hoc erit ſedulo cognoſcendum. Sed jam tempus eſt, ut de prædictione, ab excretionibus ſecundum communem viam, quippe univerſaliter (quando poſterius de iisdem ſigillatim & accuratius ſit a nobis agendum) agamus.

Cap. II.

De prædictione ab excretionibus.

De prædictione ab excretionibus & abſceſſibus in præſentia acturi, primo de bonis agemus, quæ in morbis ſalutem præſagiunt, & poſtea de malis exitialibusque. De bonis hoc inprimis affirmamus, optimas eſſe, quæ poſt manifeſtam & optimam concoctionem apparent. Juxta illud Hipp. præceptum, *coctiones quippe*, quod in *primo Epidem. a)* ſtatuit, *celerem morbum atque ſalutarem denotare*. Atque hujuſmodi excretio naturæ lege fit, Auctore Galen. *in lib.* 4. *Aphoriſ. & in* 2. *de præſag. ex Pulſib.* quoniam natura prius concoquit, poſtea ſeparat, atque mox excernit, proinde his prægreſſis optimæ ſunt excretiones, non minusque abſceſſus. De quibus locutus Galen. *in eodem* 4. *Aph.* 22. ſcripſit: *Nobis a natura expurgari, exinde ſignificari ſtatutum eſt*. Et in primo *Aphor.* 12. de iis excretionibus judicatoriis ſcribens, dixit: *Siquidem morbo jam cocto ſupervenerint, futuram ſtatim ſanitatem denunciant.* Quod de *Melidia* Hippocrates *b)* ita habuit: *In urinis ſubſedit album, læve, ſudavit, judicata eſt abſolute undecimo.* Ex quibus colligamus, excretiones omnes, una cum ſignis coctionis conſpectas, eſſe bonas, optimasque, ſi plene concoctus fuerit morbus. In febribus vero acutis urinarum concoctio erit attendenda, cum eæ ſtatum venoſi generis affectuum demonſtrent. Hinc. Hippoc. merito *in lib.* 4. *de Vict. rat. in acut. c) text.* 10. ſcripſit: *Etſi e naribus fluxerit ſanguis, ſolvitur ægritudo, etiam ſi ſudores ſupervenerint judicatorii legitimi, cum urinis albis craſſisque*

Excretiones quænam bonæ.

Cum ſignis coctiones.

In urinis.

a) Sect. 2. pag 948. b) Lib. 1. Epidem. Ægr. 14. pag. 991. c) Pag. 396. lin. 21. & ſeq.

que & lævibus subsidentiis. At ne nos turbet, quod nonnunquam intereant aliqui cum urinis salutaribus, atque quod in aliquibus moribundis appareant signa coctionis, veluti in *Philisco a)*, morti proximo, urinæ melioris coloris apparuerunt. Hoc vero coctionem non demonstrare postea, ubi de urinis agemus, demonstrabimus. Sed nunc nobis sufficiet, urinas colore ac substantia, contentisque recte valentium similes, in perniciosissimis morbis aliquando conspici; in quibus præsertim natura prorsus morbo succubuit, ac ne propterea minima, vel etiam inter ipsam & morbum, fiat pugna, & corporis agitatio. Si vero dicent, nobisque objicient hunc textum *prorrheticorum b)*, qui ita legitur: *Qui principio sudant, urinis coctis, æstuantque, & absque judicatione refrigerantur, & celeriter peruruntur, torpidi item comatosique & convulsi, perniciose habent.* Quasi ex hoc perniciosa symptomata cum urinis coctis stare possint: aut enim legendum erit, *non urinis coctis*, sed *laboriosis*, ut Galen. in comment. placuit, aut forsan Auctor *Prorr.* coctas urinas albas, & crassas vocavit, quoniam subsidentiam hujusmodi & in vere coctis urinis vidit. His itaque non obstantibus, perpetuo bonæ erunt urinæ coctæ in febribus, omnesque excretiones, cum urinis coctis, erunt optimæ. Galen. *in lib.* 4. *Aphor.* 37. optimarum excretionum coctionem inter præcipuas notas recensuit, veluti etiam bonam ægri tolerantiam. Quod ex Hippoc. 2. *Aphor. lib.* 1. accepit, in quo scriptum est: *In perturbationibus alvi & vomitibus, quæ sponte fiunt, si qualiter oportet purgentur, confert, & facile ferunt.*

Ex quo aphorismo tertiam notam bonæ excretionis addimus, quæ est, ut excretiones conferant ægrotis. Juxta illud medicum præceptum, quod est, *si ea, quæ juvare debent, juvant, bonum*: atque hæ sunt bonarum, & salutarium excretionum præcipue notæ; addantur aliæ, quod in diebus decretoriis appareant; & loci rectitudinem servent, ita ut læso hepate sanguis e dextra nare, ac ex sinistra, liene; demum quod nullum signum perniciosum simul illuxerit, una cum qui-

Quæque conferunt ægrotis.

a) Lib. 1. Epidem. Ægr. 1. pag. 966. b) Lib. 1. text. 102.

quibus esse non posset, ut dictum est, urinarum coctio vera: aliquando vero in perniciosis morbis, ut nuper dictum est, urinæ, etsi appareant sanorum similes, concoctæ non sunt. Sed de his inferius nos accurate. Atque de criticis bonisque excretionibus satis: nunc ad malas, quas *symptomaticas* Medici (quod symptomatis ratione fieri dicantur) appellant. Atque hæ sunt, quæ, ut summi Medici voluerunt, quovis modo ante morbi coctionem apparent, utpote cum urinis ceterisque aliis excrementis crudis. De his Galen. *in libro quarto Aphor.* 22. ait: *Quamdiu enim a causis morbum facientibus natura gravatur, & humorum adest cruditas, tunc, ut aliquid recte evacuetur, est impossibile.* Pravarum enim excretionum cruditatem esse causam, Galenus etiam *in Epidem. Epist.* 2. *text.* 38. ita habet: *Omnium, quæ tunc inciderent, incommodorum erat caput, incoctio humorum, quod signum pravum natura ad aliquos eorum excernendos aggressa esset, nihil proficiebant, imo vero ab iis superata, aut in profundum recurrere permisit, aut propter paucitatem excretionum abscessum moliebatur*; & propterea Hippocr. *in primo Epidem. com.* 2. *a*) *text.* 36. scripsit: *Ante coctionem excretiones, vel nullam crisin, vel dolores, vel longitudinem, vel mortem, recidivas.* Et Galen. in comm. *in* 1. *Epidem. Com.* 2. *text.* 37. de his quoque ita scripsit: *Qui procedunt morbi a coctionis difficultate & copia crudorum humorum, nullum ab excretionibus consequuntur emolumentum.* Dixit quidem multas & violentas confestim opprimere vires, verum tales nihil juvant.

Excretiones symptomaticæ, sive malæ.

Quæ cum etiam duplices sint, nihil proficient, quæ concoctionem non habent adjunctam; quandoquidem, etiamsi multæ sint excretiones, nihil tamen conferunt, si absque coctione eveniant. Hinc est, quod in principio morbi, quod tunc omnia cruda sint (hoc enim primum morborum tempus cruditate ab aliis, quod quicquam cocti non ostendatur, in eo interstingui, Galen. *in lib.* 1. *de Crisibus* testatum reliquit) aliquid bene evacuari impossibile esse, scripsit *Galen. in comm. Aph.* 22. & 29. *lib.* 4. non minusque tunc temporis quicquam excerni a natura, atque excretos humores esse symptomata dispositionum præternaturalium

Quæ ante coctionem malæ.

a) Pag. 948.

ralium in corporibus, nullamque propterea exinde bonam crisin posse sperari, ibid. scripsit; atque *in* 1. *libr. de Crisib. cap.* 8. Hinc etiam *in lib. Epidem. a) Hippocr. & in eod.* 1. *de Crisib.* Galen. *Judicatoria non statim, id est, in morborum principiis apparere.* Ex quibus certo certius apparet excretiones malas & perniciosas esse, quæ cum signis cruditatis apparent. Hasque significare futuram nullam vel crisin, vel dolores, vel labores, vel recidivas, vel longitudinem, vel mortem, ut dictum est, Galen. affirmavit: quare malæ sunt omnes excretiones, quæ ante coctionem apparent, idque, quod dictum est, præsagiunt: sed intelligamus has ita ante coctionem conspectas, ut nulla coctionis signa apparuerint, quæ in principio morbi apparent, quo tempore nulla coctionis signa cœperunt; quoniam eæ, quæ (ut sequenti capite declarabimus) aliqua etsi obscura coctione facta apparent, minus malæ sunt, & quandoque imperfectas crises significant; pessimæ sunt, quæ nedum non juvant, sed quinimo lædunt. De quibus Galen. *in* 3. *Prorrhet. commen.* 35. *b)* ait: *Quæcunque ex judicatoriis nihil juvant, sunt judicatu difficilia: Quæ vero etiam in contrarium repunt, sunt lethalia.* De quibus Hipp. *in* 1. *Epidem.* 2. *c) text.* 26. *Sudores multi, his tantum aberat, ut recrearent, ut etiam contra læderent,* & postea *d) text.* 54. *Sed & virulenta vomunt, & ex his quidem subito moriuntur.* Pessimæ item sunt, immodicæ & maximæ, itemque paucæ; quod de abscessibus Hippoc. *in eodem primo Epidem. comment.* 2. *e) text.* 35. expressit dicens: *His succedebant abscessus aut majores, quam ut ferri possent, aut minores, quam ut prodesse quicquam, sed statim redierunt.* Atque hæc de malis excretionibus dicta sint. Nunc restat ad certiorem de prædictione ab excretionibus habendam cognitionem, ut quandam tractemus difficultatem, quæ est, an natura ante coctionem probas habere soleat excretiones.

Quid notant.

Pessimæ quænam.

a) Lib. 2. pag. 998. b) Et Hippocrates Lib. 2. Epidem. p. 999.
c) Pag. 945. in medio. d) Pag. 948. sub finem. e) Pag. 946.

CAP.

Cap. III.

An ante concoctionem excretiones ſint bonæ atque utiles.

At ſummi Medici fuere, qui plures vel etiam excretiones, ante coctionem, in morbis bonas elucere, ac non raro obſervari affirmarunt, quorum auctor fuit *Victor Trincavellius*, Medicus ſua tempeſtate admirandus, qui in *Tractatu de peſtilenti febre*, atque *in* 1. *&* *libr. Epiſt.* voluit, dari excretiones ante coctionem, quæ nedum malæ ſint, ſed utiles, & propterea fovendæ, ac adjuvandæ. Pro qua re diſtinxit excretiones in criticas, ſymptomaticas, atque in medias, quæ mediam inter ſymptomaticas atque criticas naturam obtineant, atque hoc itidem modo diſtingui abſceſſus ſtatuit. Primam differentiam eſſe ait illarum excretionum, quæ natura, morbum evincente, fiunt, quo tempore omnia, & evicta, & concocta ſunt, haſque omnino criticas appellat, & judicatorias, quod ægrotos perfecte judicent atque liberent. Cujuſmodi ſunt poſt manifeſtam coctionem ſudores optimi, ſanguinis eruptiones; alvi dejectiones, nec non in morbis thoracis etiam ſputa copioſa, & concocta. Alteram differentiam facit earum excretionum, quæ naturam morbo evincente apparent. Has plane ſymptomaticas vocat, quod ſymptomatis tantum ratione fiant. Cujuſmodi ſunt in acutis morbis ſudores frigidi circa frontem & collum, immoderatæ, vires diſſolventes, quæ plane crudo morbo obſervantur. Tertiam earum excretionum, quæ mediam obtinent naturam inter criticas & ſymptomaticas, quas potius bonas quam malas, potius utiles quam inutiles eſſe, affirmavit. Probavit vero dari has tres excretionum differentias puris exemplo in ulceribus, ex Galen. *in lib. de dif. feb. cap.* 6. *&* 4. *Aphor.* Hic enim Galen. de ſymptomaticis excretionibus ita eſt locutus: *Malæ vacuationes ſunt pravarum ſigna diſpoſitionum, prodeuntque ſæpius eodem modo, quo in ulceribus putridis, a quibus ichores, hoc eſt liquores ſanioſi, deſinunt, nihilque diſpoſitioni conferentes, nonnunquam vero ita ſicut pus, ex ab-*

Excretionum differentiæ tres.

Quomodo dari probantur.

abſceſſu diſrupto bene expurgans partem patientem. Clarius *in primo illo de diff. feb.* dixit enim in ulceribus aliquando pus effluere, omnino probum, & laudabile, nempe album, ſanum, leve & æquale, citra ullum odorem gravem, quippe natura partis ulceratæ affectum evincente, quam excretionem criticis excretionibus quisque facile poteſt comparare: nam quemadmodum excretio critica & proba ſanitatem ſtatim prænuntiat futuram, ita hujusmodi pus ulcus ipſum ſanatum iri. Aliquando vero pus ex ulceribus omnino putridum, fœtidum, & pravo colore infeſtum, naturali partis ulceratæ calore, ex toto ab extraneo exſtincto, ut in gangrenis, quod plane ſymptomaticam excretionem demonſtrare videtur. Demum aliquando manat pus medio modo ſe habens, non ex alterius abſoluta victoria, ſed ex utriuſque veluti pugna, & neutro alterum plane ſuperante, in quo pure apparent utriusque indicia, nempe quæ & actionem nativi & externi caloris oſtendunt. Nam hujusmodi pus, ſi album erit, non erit leve, & ſi leve, non æquale, male olens. Ex prænarratis excretionibus, eas, quæ plane ſymptomaticæ ſunt, perniciales eſſe; & prorſus criticas, plane laudabiles; medias vero laudabiles quidem, atque magis bonas, quam malas videri, proinde ab ipſis non raro Medicos ſalutem præſagire poſſe. Quod eæ mediæ excretiones bonæ ſint, atque etiam fovendæ & adjuvandæ, etſi ante coctionem fiant; quod erit demonſtrare, excretiones & abſceſſus ante coctionem; & in principiis morborum conſpectos, contra multorum præclarorum Medicorum opinionem, bonos eſſe atque utiles: quæ veritas hiſce argumentis nobis demonſtrari eſt viſa, quippe primo humoribus turgentibus, quos utiliter educi, vel etiam in principio morborum, quo tempore crudi ſunt, ex Hippoc. conſtat, nimirum dicente in 1. Aphor. 22. *Concocta medicari atque movere, non cruda, neque in principiis, niſi materia turgeat, plurima vero non turgent.* Itaque ſi tales humores in principio crudi exſiſtentes poſſint educi, ergo etiam ipſorum ſpontaneæ excretiones erunt fovendæ adjuvandæque: idque forte fit, quod propter tenuitatem, caliditatem, atque facilitatem admotum, non incommode ar-

Excretiones mediæ licet ante coctionem fiant, bonæ.

te educi, & natura excerni queant. Secundo apparet in peste, papulas, ulcera, abscessus omnes, parotides, exanthemata, variolas, vel etiam ante coctionem erumpentes, magis utiles quam inutiles ab omnibus Medicis fateri. Hinc omnes a repellentibus, & has prohibentibus excretiones, Medicos abstinere, omniaque facere, ut leviter ipsorum motus foveatur, & adjuvetur, cucurbitulis, frictionibus calidis, inunctionibus, balneis, atque aliis multis. De quibus Gal. *in* 1. *lib. de succorum bonit. & vitio cap.* 1. ita scripsit. *Atque hæc quidem facere ea, quæ per cutim efflorescentia placidissime vitiosum succum e visceribus profundoque corporis evacuarent.* Quis in peste vel in pestiferis febribus unquam ausus fuit, parotides, tumores, in adenis obortos, carbunculos, repellere? quis exanthemata, quis variolas, quis etiam alvi biliosas & putridas dejectiones, quis sudores & eruptiones sanguinis? Denuo demonstrant naturam vel etiam crudos humores non raro neque inutiliter excernere, de qua re Galen. *in lib.* 3. *de dieb. decret. cap.* 8. ita habet: *Nam perturbationis violentia naturam ea, quæ molestant, etiam ante tempus, propulsare compellit, quippe virtus ipsa est alienorum expultrix.* Atque clarius in lib. 3. de præsag. ex pulsibus *cap.* 12. *Semper porro omnis excretio naturæ lege perfecta sequitur coctionem, etenim in ventre conspicitur natura excrementum a concoctione excernere. Ceteras omnes excretiones, quæ, antequam cibus coctus fuerit, fiunt, nunc quod vellicetur ab illis, quæ continet, nunc quia depravetur ante tempus coctionis, cogitur moliri: haud aliter totius corporis facultas, posteaquam satis familiarem succum concoxerit singularium partium, tum demum excrementum excernitur, nisi quid eam, ut diximus, irritet ante tempus.* Ex quibus liquido constat naturam excernere ante tempus, neque omnes excretiones & abscessus ante coctionem conspectos esse symptomaticos, sed quosdam a natura esse, neque inutiles. Quarto, excretiones humorum calidorum tenuiorumque esse faciendas, quod hi, ni turgeant admodum, facilitate, & calore futuri turgentes dici queant. Ex quo merito a Galeno scriptum est *in libr.* 3. *prognost. com.* 23. humores corporis calidiores, tenuiores-

res-

resque paratissimos esse ad excretionem. Hinc Averrhoi ac multis, hos, ut purgentur, coctione non egere, visum est, quod facilius ad excretionem sint: & postea ait Galen: *abscessibus retrocedentibus motionem quandam inesse necessario, quo nobis persuadetur humores ipsorum proxime ad turgentium naturam accedere.* Demum probant hujusmodi excretiones esse utiles & adjuvandas, etiamsi omnia cruda sint, *Sileni a)* exemplo, de quo Galen. ait: *Cum igitur virium robore septimum diem*, uti dixi, *potuerit superare, octavo papulas cum sudore habuit rubentes, rotundas, parvas, nam ejus morbo repugnante & humorum superfluitatem malorum ad cutem propellente, illud fuit causa, cur die nono non sit mortuus, sed undecimo.* Ex quo colligunt papularum eam excretionem fuisse utilem, etiam morbo plane crudo; atque ita de aliis dicendum. Quam veritatem multorum ægrotantium historiæ, in *Epidemiis* nobis ab *Hippocr.* memoriæ traditæ, confirmabunt, & præsertim *Herophontis, b) Metonis c), Sileni d), uxoris Epicratis e), Clazomenii f), Melidiæ g), Chærionis h)*, atque aliorum multorum. De *Herophonte* scribit Hippoc. Quinta die cum urinis nigris tenuibus lienem intumuisse, & octava doluisse inguen primum, secundum lienis rectitudinem, deinde dolores in tibiam utramque transiisse, urinasque tunc melioris fuisse coloris, parvam habuisse subsidentiam. Ex quibus adhuc paululum crudum esse morbum conjiciebatur, proinde neque lienis tibiarumque abscessus, neque sudor, nona die secutus, inter symptomaticos erat ponendus, cum ab ipsis judicatus sit, licet non integre. Quid de *Metone?* an non eruptione sanguinis e naribus judicatus est, cum urinis nigris & crudis? an non Hippocr. eo tempore, quo crudus erat morbus, lotione capitis est usus, ad augendam & fovendam sanguinis illam symptomaticam eruptionem. Quod commendavit Gal. etiam *in* 1. *Epid. text.* 3. *com.* 25. dicens: *Hujus te præsentissimum remedium docuit, capitis lotionem:*

 dixit

a) Vide ejus historiam lib. 1. Epidem. Ægr. 2. pag. 969. b) Lib. 1. Epidem. Ægr. 3. pag. 974. c) Ibidem. Ægr. 7. pag. 983. d) Ibidem. Aegr. 2. pag. 969. e) Ibidem. Aegr. 5. pag. 979. f) Ibidem Aegr. 10. pag. 985. g) Ibidem. Aegr. 14. pag. 991. h) Lib. 3. Epidem. Aegr. 5. pag. 1072.

dixit enim in libro de ratione victus in morbis acutis *a*), *caput non lavandum esse iis, quibus de naribus erumpit sanguis, nisi minus justo fluat; nunc vero erat justo minus, siquidem perpetuabat vigilias & deliria.* Eodem itidem modo *Uxor Epicratis* sudores habuit, vomitusque biliosos subcrebros, quibus etiam, crudo adhuc morbo exsistente, fuit judicata. Idem *Clazomenio*, de quo Hippoc. *Dejectiones ab initio ad diem usque decimum quartum multæ tenues aquei coloris, urinæ perpetuo tenues, ceterum boni coloris & multum habebant suspensionum diversarum.* Idem quoque in *Melidia*, quæ die septimo critice sudavit, & febris intermisit, & rursus dejectiones habuit tenues, biliosas, mordaces, paucas, nigras; licet urinæ tenues & crudæ essent. Hoc & in *Chærione* est visum, cum urinis tenuibus, licet boni coloris, die secunda sudaverit per totum corpus, & fuerit judicatus. Hoc idem in longe pluribus fuit observatum, quippe ante coctionem excretiones multas conspectas fuisse judicatorias atque bonas. Quid igitur dicendum? an non Hippocrates artis medicæ dogmata verissima ac certissima scripsit? an non hæc ipsa Galen. plane confirmavit? Certe quidem; neque ad contrarium demonstrandum rationes adductæ, & veritatem hanc obscurare poterunt, si, ut Alexander Massaria, Medicus hujus ætatis eximius, nobis hæc ætate in hoc gymnasio concessus, ut Hippocr. Galenique veterem medendi artem, a multis Medicis, variis temporibus, obscuratam, ac maxime vitiatam, pristino candori restituat, ac illustret; quem Medici ingenui ac innocentes, veteris Medicinæ studiosi, summis laudibus merito perpetuo extollunt, ipsiusque de hac ipsa medendi arte clara, posteris ab ipso relicta, monumenta maxime suspiciunt, admirantur, non indigna, ut antiquorum Medicorum illorum, qui olim supra omnes claruerunt, scriptis comparentur; in disputatione *de purgatione, morborum principio instituenda*, respondebimus: *Tametsi excretiones sine coctione, vel sua sponte, vel ex arte factæ, videantur nonnunquam utiles esse, illas tamen non esse dignas imi-*

Excretiones sine coctione factæ non imitandæ.

a) Pag. 395. lin. 44. & seq.

imitatione, cum maxima ex parte noxiæ & periculosæ esse soleant. Nam etsi quis contendat, ægros interdum istiusmodi importunis vacuationibus liberari, non propterea statuendum eas commodas fuisse, & quas Medicus debet imitari: licet enim mortem non afferant, alia incommoda invehunt, quæ profecto non inveherent, si cum signis bonæ concoctionis factæ fuissent. Hujusmodi autem incommoda præclare describuntur ab Hippocrate *a*): *quippe* excretiones ante coctionem vel nullam afferunt crisin, vel malam, vel dolores & labores, (*quorum nomine mala omnia symptomata comprehendi possunt*) aut morbi diuturnitatem, aut mortem, aut recidivas. *Istud facile demonstrant ægri, quorum superius facta est mentio: in* Metone *b*), *Crisis intempestiva, etiamsi non fuerit perniciosa, gravia tamen symptomata intulit, vigilias ac dilirium, intulissetque adhuc recidivam, testimonio Hipp. & Gal. nisi crebro sanguis post judicium profluxisset.* Herophon. *c*) *in tot periculosa incurrit symptomata, ut* Galen. *scribat præter exspectationem eum superstitem fuisse, præterquam quod die decima quarta recidivam non potuit evitare. Qui in* Dealcis horto decumbebat *d*), *omnia subiit incommoda & pericula præter interitum, ex quo etiam evasit, teste* Galeno, *propterea, quia maximas habuit vires, quæ tot & tanta mala sustinere potuerunt.* Hactenus *Massaria.* Hac hora ejus mors audita est magno cum omnium medicinæ studiosorum dolore. Hæc omnia hic recitare placuit; quod hæc omnia nostram de hac difficultate sententiam maxime confirmant. Quibus addimus, ut ad objecta respondeamus, nos quidem fateri turgentium humorum excretiones, vel etiam in principio morborum utiles, fovendas atque adjuvandas esse. Proinde & exanthematum, pustularum, abscessuumque omnium ad ignobiles partes talium humorum, quales sunt calidissimi, tenuissimi, summe putridi & venenosi, ad turgentium naturam acce-

Excretiones turgentium humorum fovendæ.

a) Lib. 1. Epid. Com. 2. pag. 948. *b*) Lib. 1. Epidem. Ægrot. 7. pag. 983.
c) Lib. 1. Epidem. Ægr. 3. pag. 974. *d*) Lib. 3. Epidem. Ægrot. 3. p. 1066.

accedentium, vacuationes esse potius fovendas, & adjuvandas, quam cohibendas; nihilomnius bonas quidem per se non dicemus, crudo prorsus morbo exsistente, cum plures his conspectis interiisse, & Hipp. *in Epidemiis* & Gal. itidem *in commentariis* & præsertim *in libro de succorum bonitate & vitio, & cap.* 1. nobis affirmarint. Quis enim parotidibus, quis carbunculis, quis exanthematis, atque aliis abscessibus, tametsi bonum sit, humorem illum malignum foras effluere, fidere poterit? Cum & causas & morbos perniciales denotent, quibus plures pereunt, & non nisi robustissimi servari solent.

De eruptione vero sanguinis non negandum, vel etiam multis has profuisse ægrotis, ut Hippocrat. *in* 1. *Epidemiorum a)* se vidisse hisce verbis expressit: *Febribus autem ardentibus hæc accidebant, quibus rite, & largiter sanguis per nares erupit, eadem causa maxime servabantur. Nec ullum novi, si recte ei erupisset sanguis in hoc statu, mortuum. Nam Philiscus quidem Epamenon & Silenus, quibus parum quarto die & quinto e naribus stillavit, mortem obierunt.* Hoc in *Cleonactide b) Metone c), in eo qui in Dealcis horto decumbebat d), Pericle e), Abderæ virgine f), & Larissæ virgine g),* atque in aliis *Hippocr.* observavit. Galen. de *Metone* ait: *Largæ de naribus eruptiones sanguinis liberant fere; sane enim a sola videtur sanguinis eruptione & judicatus & servatus, quamvis non omnino tuta signa haberet.* Ex quibus apparet, excretiones sanguinis majori ex parte salubres esse, vel etiam si in principio morborum apparuerint; neque mirum, cum vel etiam in principiis, non exspectata coctione, multitudinem minuant, plurimum venosum genus refrigerent, caloremque transpirare faciant, putredinibus, ne fiant, occurrant, qua ratione Medici omnes in magnis morbis statim secta vena sanguinem copiosius mittunt. Hæc etsi vera sint, nihilominus si eæ excretiones,

Excretiones quando fidelius salutem præsagiunt.

a) Com. 2 pag. 951. b) Lib. 1. Epid. Ægr. 6. 982. c) Ibid. Ægr. 7. p. 983. d) Lib. 3. Epid. Ægr. 3. p. 1066. e) Ibid. Ægr. 6. p. 1102. f) Ibidem Ægr. 7. p. 1103. g) Ibidem. Ægr. 12. p. 1110.

nes, ſeu eruptiones morbo concocto fiant, fidelius ſalutem prænuntiant; infidelius vero, quæ cum cruditatis ſignis conſpiciuntur, quod etiam Galen. in *primo libro de Criſibus* viſus eſt voluiſſe, cum ibi, ſi vel etiam ſanguis e naribus profluit, crudo morbo, non judicare affirmavit; & Hipp. *in quarto, de victus rat. in acutis* a) dixerit: *ſi e naribus fluxerit ſanguis cum urinis albis, craſſisque & levibus ſubſidentiis, ſolvi ægritudinem*: & Galen. *in primo de Criſibus cap.* 8. ita habet: *Sanguinis autem profluvia, & ſudores, & tumores, qui juxta aures fiunt, & reliqui decubitus, ſi in tempore quidem fiant, opportune prodeſſe poſſunt; imtempeſtiva autem nihil juvant.* Hippoc. ſcribit: *in 3. Epid. b) cap. 7. Mulierem, in mendacium foro decumbentem*, habuiſſe de naribus ſanguinis eruptionem, quæ tamen poſtea interiit. Quod *Lariſſæ Hypoſteni* eveniſſe etiam Hippocr. *in libr. 5. Epidemiorum text.* 14. c) tradidit. Quod certe ego in multis vidi, ſed proxima æſtate in quadam juvene, quæ, cum ex abortu febre ardenti duobus menſibus laboraſſet, eoque tempore habuerit crebras, largas; de naribus eruptiones ſanguinis, ipſisque aliquantiſper videretur juvari, tamen, quod perpetuo urinas, alvique dejectiones crudas habuerit, ideo labores, dolores, longitudinemque paſſa eſt, ac denique mortem obiit. Non tacebo me *Venetiis* quendam *Bononienſem* vidiſſe ardente febre conflictatum, in quo a prima die usque ad decimum quartum, qua die perfecte eſt judicatus, ſanguis e naribus, die nocteque, una cum copioſo & aſſiduo profluvio ventris billioſo virulento, effluxit, qni tamen, etſi dolores, deliria, vigilias & fere mortem ſuſtulerit, quia maximas vires habuerit, præter exſpectationem ſervatus eſt. Quibus tamen ſymptomaticis excretionibus non eſt fidendum. Sed quid ad excretiones, quæ absque ſignis coctionis in *Epicratis uxore*, *Clazomenio*, *Melidia*, *Chærione* & in eo, *qui in Dealcis horto decumbebat*, & in aliis ſervatis, apparuerunt? Dixerim eas excretiones non fuiſſe ex iis, quas Galen. cum Hippocr. ſymptomaticas vocat, ſed potius criticas; cum non absque aliqua coctione, tametſi non

a) pag. 396. lin. 21. & ſeq. b) Ægr. 12. pag. 1080. c) pag 1145.

non perfecta, illuxerint. Intelligimus ex Galeno, Hippocrateque, symptomaticas esse, quæ, nullis coctionis signis visis, sed omnino crudo morbo existente, apparent: propterea dixisse has morborum in principio esse malas, neque in principio posse quicquam bene evacuari, ut Galen. docuit *libr.* 4. *Aph.* 22. hisce verbis: *Quare cum morbi in initio sint semper indicia cruditatis, omnnio ut tum mala nonsit hujusmodi humorum vacuatio, fieri prorsus non potest.* Et Hippocrates *in secundo Epidemiorum a)* dixit: *Judicatoria signa non statim apparere.* In principio vero morborum omnia esse cruda, vel ex eo cognoscimus, quod Galen. *primo de Crisibus* principium fecerit primum morborum tempus, in quo morbus omnino crudus exsistit, habereque terminum ad principium coctionis, quæ ubi incipit apparere, augmentum dicitur, eaque perfecta & absoluta, status, quibus duobus temporibus fieri crises omnes Medici noverunt. Quare prædictorum ægrotorum excretiones non fuere ex Hippocratis Galenique sententia symptomaticæ, sed criticæ, cum coctionis quædam rudimenta adfuerint. Namque in *Herophonte* die octava urinæ fuerunt melioris coloris, & residebant in iis pauca, a quibus die nono sudore fuit judicatus; quod vero urinæ non omnino essent concoctæ, ideo recidivam illa excretio minabatur, quando bonarum crisium, ut postea dicemus, duplex sit differentia; quædam enim perfectæ sunt, quibus omnino ægri judicantur, & quædam imperfectæ; hæ aliquo signo coctionis conspecto, id est in augmento, fiunt, illæ omnino coctione perfecta, in statu. *In Epicratis uxore* die undecimo urinæ coloratiores cum multo sedimento fuerunt: & de *Metone* Hipp. *die quinto e dextra nare affatim profluxit sanguis merus, sudavit, judicatus est; a judicio, urinæ tenues subnigræ meliores erant*, quum antea nigræ essent cum nigro sedimento, quæ solent esse omnino lethales. In *Clazomenio* item *urinæ perpetuo*, ut scripsit Hippocr. *tenues fuerunt, sed boni tamen coloris & multum habebant suspensionum dispersarum*: Atque itidem in *Melidia & Chærione* tenues, & boni coloris, quas ex colore aliquam coctionem habuisse, notavit

a) Sect. 1. pag. 998.

vit Galen. Ex hisque esto nobis demonstratum, posse quidem naturam excernere humores, vel etiam crudos, sed hæ excretiones raro bonæ, nunquamque per se, quæ aliquando salutem, cum exitiales plerumque sint, non nisi magnis incommodis, pollicentur; nunquamque ita bonas esse, ut illis nos fidere debeamus. Quibus una si signum aliquod illuxerit perniciosum, omnino exitiales erunt. Itaque colligamus naturam ante coctionem sanguinem sæpius critice, id est, utiliter excernere, sed neque huic excretioni perpetuo esse fidendum: atque hæc obiter a nobis de hac difficultate dicta sint. Nolui enim ita sicco, ut ajunt, pede lectores ad prædictionem ex particularium humorum singulis excretionibus, de quibus nos postea accuratius, his non præmissis ac cognitis, descendere.

CAP. IV.

De diebus decretoriis ad prædictionem facientibus.

Cum ad singulas humorum excretiones pro salutis ac mortis prædictione descendere minime possimus, ni prius & de *diebus decretoriis*, & *judicatoriis* vocatis, atque *de crisibus*, non minus accurate scripserimus. Horum etenim cognitio videtur necessaria ad rectam omnium excretionum rationem ad prognosin assequendam. Idcirco inprimis de iis sermonem præmittemus. Dicimus itaque, diebus, in quibus morbi finiuntur, has inesse differentias; nam quidam sunt, in quibus observatum est, morbos aut simpliciter resolvi, aut cum aliqua excretione, aut cum abscessu, aut ægros in iisdem quovis modo interire. De quibus Hippocr. *in* 3. *lib. Prognostic. a)* ait: *Febres autem judicantur iisdem numero diebus, & ex quibus superfunt homines, & ex quibus intereunt, simplicissimæ enim febres, ac signis firmatæ securissimis, quarto die, aut citius desinunt. Deterrimæ vero, ac signis affligentes difficillimus, quarto die aut citius interimunt.* Ex quibus Galen.

a) Pag. 43. in fine, & 44. initio.

Dies decretorii quinam dicuntur. len. in *Comment.* ait, *dies decretorios* nominari, in quibus morborum fiunt mutationes, aut quod in ipsis ægroti statim liberantur, aut quod in melius mutantur, aut quod moriantur, aut quod in deterius labuntur. Hæ vero mutationes, (quas *judicationes* etiam vocant) fiunt cum quadam evidenti vacuatione, excretioneve, aut abscessu. Itaque ex iis dicimus, dies, quos decretorios, judicatorios, atque criticos Medici vocant, illos esse, in quibus naturæ pugna cum morbo, vel alterius ipsorum victoria apparet; aut in quibus morbos solutos iri, quovis modo nobis indicatur; aut in quibus ægri moriuntur. Pro decretoriis vero complures ac fere innumeri passim apud Hipp. in libris *Epidemiorum*, *Prognosticorum*, & *Aphorismorum* leguntur ac observantur; ex quo multis visum est, quod in omni die possit solvi morbus, omnesque fere dies posse decretorios dici. Hippoc. *in* 1. *Epidemiorum*, *com.* 4. a) *text.* 14. hoc expressit. *Est autem primus decretorius circuituum, qui diebus paribus judicant, quartus, sextus, octavus, decimus, decimus quartus, vigesimus octavus, trigesimus, quadragesimus octavus, sexagesimus, octuagesimus, centesimus. Et circuituum, qui judicant imparibus diebus, est primus, tertius, quintus, septimus, nonus, undecimus, decimus septimus, vigesimus primus, vigesimus septimus, trigesimus primus.* Et *in libro quarto Aphorism.* 36. eosdem expressit; dicens: *Sudores febricitanti si inceperint boni, & tertio die, & quinto, & septimo, & nono, & undecimo, & decimo quarto, & decimo septimo, & vigesimo primo, & vigesimo septimo, & trigesimo quarto; qui vero non ita fiunt, laborem significant, & morbi longitudinem & recidivam.* Non desunt, qui omnes ad vigesimum usque decretorios fecerint. *Diocles*, ut Gal. *in* 1. *lib. de diebus decret. cap.* 9. scribit, primum & secundum diem non raro decernere affirmavit, forte, quod primo die febres varie resolvantur, atque etiam quod ex Galeno *in lib.* 1. *de Crisib. cap.* 17. aliquis morbus ad statum pervenire etiam prima die possit; non raroque contingit, ut una die moriantur homines, uti sunt Apoplectici, & qui repente suf-

a) pag. 956.

ſuffocantur: ſed tamen raro criſes atque judicia prima & ſecunda die fieri poſſunt, quando humores longiori ſpatio ad maturitatem perveniunt. Tamen non negandum erit, non raro ſpectari excretiones prima & ſecunda die, ſed hæ omnes pravæ exſiſtunt, ut ſuperiori capite ſatis eſt demonſtratum. De tertio vero, quarto, & quinto nulli dubitant, hosque dies eſſe, in quibus non raro judicia animadvertantur. Sextum quoque eſſe decretorium, *Gal. in* 3. *de dieb. decret.* conceſſit, ſed plerumque in ipſo difficile ac incertum fieri judicium. In quo die *Lariſſam virginem* fuiſſe integre judicatam Hippoc. *Epid.* 1. *a*) *text.* 4. ita tradidit: *Sexto ex naribus largiter multum fluxit, inhorruit, ac mox ſudavit toto corpore multum & calidum; ſine febre, eſt judicata.* Septimum non ſolum eſſe decretorium, ſed omnium validiſſimum eſſe, omnes fatentur. Octavum ex paribus decretoriis feciſſe Hipp. nuper vidimus. *Et in libr.* 4. *Epid. b*) plures ægrotos ea die judicatos meminit. De nono ab aliquo non dubitatur. Decimum quoque judicatorium feciſſe aliquando viſum eſt Hipp. *c*) cum dixerit: *Decimo ſudavit, ſputa ſubcocta, judicatus eſt*; & in 6. *Epidem. d*) *mulierem*, quam in *Cranone* curavit, decima die ſudores, ut Galeno placuit, bonos habuiſſe, ſcriptum reliquerit. Gal. *in Comment. Hiſtoriæ Pythionis* non plane e numero decretoriorum dierum detrahendum decimum diem affirmavit: idem de duodecimo & tertio decimo dicunt, cum tamen raro aut nunquam, & neque recte hi dies judicent. Decimum quartum poſt ſeptimum præcipuum obtinere locum Gal. docuit. De decimo quinto, & decimo octavo, qui inter decretorios vere recenſeri non debent, dicunt, quod in ipſis & in ſiugulis aliis aliquando morbi reſolvuntur. Ceterum etſi aliquando in iis omnibus morbus aliquis poſſit judicari, tamen non hos omnes judicatorios merito Galen. & alii Medicinæ Auctores fecerunt, ſed eos tantum, in quibus frequentes & multæ judicationes morborumque mutationes ſpectantur. At ut vere judi-

a) Ægr. 12. pag. 1110. *b*) pag. 1121. in fine text. 3. *c*) Lib. 3. Epidem. pag. 1059. Ægr. 1. in hiſtoria Pythionis. *d*) Sect. 3. text. 5. p. 1174.

judicatorii cognoſcantur, Hippocratis regulæ erunt obſervandæ. Quando non omnes dies, ſed eos tantum, qui quaternis ſeptenisque circuitibus dierum fiunt, eſſe decretorios Galen. *in primo Epidemiorum*, hiſce verbis expreſſit. *Oſtendimus vero in lucubratione de diebus decretoriis, omnium eſſe decretoriorum validiſſimos, qui quaterno, vel ſeptimo circuitu fiunt.* Sed de horum cognoſcendorum regula Hippocratem nunc audiamus, qui *in libro* 3. *Prognoſticorum a*) ita habet: *Itaque primus impetus hunc in modum finitur, ſecundus vero ad ſeptimum producitur, tertius ad undecimum, quartus ad decimum quartum, quintus ad decimum ſeptimum, ſextus ad vigeſimum. Hi ergo ex morbis acutiſſimis per quatuor ad viginti ex additione terminantur.* Et *in ſecundo libro Aphoriſmorum* 24. *Septenorum quartus eſt index, alterius ſeptimanæ octavus principium. Eſt autem & undecimus contemplabilis, ipſe enim quartus eſt ſecundæ ſeptimanæ. Rurſus vero & decimus ſeptimus contemplabilis, ipſe ſiquidem quartus eſt a decimo quarto, ſeptimus vero ab undecimo.* Ex quibus ſupra viginti ſi addamus quatuor, vigeſimum quartum decretorium faciemus, & ab ipſo addentes ſecundum quaternarium, cujus principium eſt vigeſimus quartus, faciemus vigeſimum ſeptimum, & hoc ordine, trigeſimum primum, trigeſimum quartum, trigeſimum ſeptimum, quadrageſimum, quadrageſimum quartum, quadrageſimum ſeptimum, quinquageſimum primum, quinquageſimum quartum, quinquageſimum ſeptimum, ſexageſimum, ſexageſimum quartum, ſexageſimum ſeptimum, ſeptuageſimum primum, ſeptuageſimum quartum, ſeptuageſimum ſeptimum, octuageſimum, octuageſimum quartum, octuageſimum ſeptimum, nonageſimum primum, nonageſimum quartum, nonageſimum ſeptimum atque centeſimum. Quare tot erunt dies decretorii vocati, in quibus ſæpiſſime morborum fiunt mutationes & judicia, & ſolutiones; addunt quoque Hippoc. & Galen. tertium, quintum & nonum, ut ex *libro quarto Aphoriſmorum b*) apparet. Non minus

a) pag. 44. lin. 2. b) Aphor. 36.

nus & sextum. Hippoc. vero hos omnes divisit in *decretorios* atque in *indicatorios*. Hos esse quartum septimi, undecimum decimi quarti, & decimum septimum vigesimi, & vigesimum quartum vigesimi septimi, & trigesimum primum trigesimi quarti, & trigesimum septimum quadragesimi, & sic de aliis omnibus, primus quaternarius indicat, quod in altero est futurum, & tertius quod in quarto, & quintus quod in sexto & ita de aliis. Et hoc est, quod Hippoc. in Aphorismis *a*): *septenorum quartus est index.*

De quo Hippocr. *in* 4. *Aphor.* 71. ita habet: *Quibus septima judicatur, his nubeculam habet quarta die urina rubram, & alia ex ratione*, & Galen. *in comment.* ait: *Nam cum quarta dies sit index, quemadmodum ipse edocuit, & qualis sit futura septima præmonstret, omne quod ipsa dignum effatu signum coctionis apparuerit, futuram septima die judicationem ostendit, adeo quod non solum rubra aliqua nubes in urina apparens, antea non visa, judicationem significat; sed & alba multo plus ipsa, adhuc autem magis enæorema, (latine crassamentum quoddam suspensum, & velut conglobata nubecula, media in urina pensilis, dici potest) æquale atque consistens, sibique ipsi cohærens, crisin fore prænuntiant. Si vero velociter admodum morbus moveatur, & mutatio coloris & consistentiæ, sunt sufficientia signa futuræ judicationis: tenuis itaque urina, si mediocritter crassa efficiatur, & si alba rubra fiat, in tali morbo judicationem significat.* Ex quibus apparet, quod coctionis signis non tantum in urinis, sed in aliis quoque excrementis, quarto die, vel aliquo alio die, contemplabili, vel indice apparentibus, septimo futura bona judicatio nobis indicabitur; & sic mala, eodem die cruditatis & malignitatis signis conspectis. Quam rem maxime a Galeno in *Commento* illustratam habemus. *Cherion b*) vigesimo judicatus, decimo septimo, qui est vigesimi index, habuit urinas melioris coloris c m subsidentia. Quare contemplabiles indicesque dies ideo sunt appellati, quod perpetuo indicent judicationes in altero quaternario futuras; & decretorii, quod ipsi judicent: sed aliquando confunditur hic

Dies Indices quare ita vocati.

a) Sect. 2. 24. *b*) Ejus vide historiam lib. 3. Epidem. Ægr. 5. p. 1072.

hic ordo, ut quandoque indices fiant decretorii, & decretorii indices. Quare tot sunt dies vere decretorii & indices, quot in febribus continuis ad prædictionem considerantur, & ipsorum loco est circuitus accessionum numerus in febribus intermittentibus: nam, ut Hippocr. *a*) habet *tertiana febris septenis circuitibus terminatur*; atque quarta accessio erit index septimæ, ex ipsa poterimus ferre judicium de septimæ exitu. De qua re Galen. *in lib.* 3. *Prognost.* ita scripsit: Ut enim per febres continuas numeramus omnes deinceps dies in præsensionem futuræ indicationis; ita per intermittentes annotationes, ut, quod per continuas septimus dies valet, id per intermittentes septima circuitio præstat: ob id igitur exquisita tertiana septem circuitibus, non diebus septem; judicari natura solet; quin etiam, quod quartus dies a principio numeranti adversus septimum est, id quarta circuitio adversus septimam circuitionem. Quartus enim dies septimi index est, & item quarta circuitio septimæ index. Itaque in intermittentibus febribus accessiones, atque in continuis, dies observamus, qui, ut dixi, sunt partim *judicatorii*, quod in ipsis fiant in morbis mutationes & judicationes, partim *indicatorii*, quod indicent in altero quaternario mutationes & judicia. Adduntur alii, qui vocantur *intercalares* atque *intercidentes*, cujusmodi sunt, tertius, quintus, sextus, nonus, vigesimus primus, in quibus quandoque fiunt judicationes, sed tamen raro, & quæ neque bonæ, neque certæ sunt; quia nimirum fiant a natura morbo irritata ac provocata, ex quo aliquibus etiam *provocatorii* fuere nominati. Ceteri alii omnes dicuntur *non decretorii*, uti, est primus, octavus, decimus, duodecimus, decimus tertius, decimus quintus, & decimus sextus, decimus octavus, & decimus nonus, atque alii item plures omnes, quippe qui ultra decretorios, indices, atque intercidentes sunt; atque tot sunt dies decretorii & ipsorum præcipuæ differentiæ, de quibus qui plura desiderant, legant libros Galen. *de Diebus Decretoriis*, & quorundam recentiorum Medicorum, qui de iis

Dies intercalares atque intercidentes quinam.

a) Aphor. Sect. 4. 59.

iis satis accurate scripserunt. Nunc unum, priusquam de praedictione ab ipsis diebus agamus, superfuisse nobis attingendum, certe scimus, quod a multis sane, quo scitu difficilius, eo avidius desideratur, quippe de causis dierum criticorum, de quibus sane quaedam attingam, etsi meum non sit de hac re accuratius agere. Jam sciunt omnes, plures causas a viris eruditis afferri. Pythagoreorum plures ad vim numerorum retulisse dies decretorios dicitur, quod Deus naturaque certis numeris gaudeat: Astrologi ad varios aspectus stellarum errantium & fixarum; alii ipsorum, ut Galen. ad lunae aspectus; alii ad solis lunaeque speciatim aspectus, eo modo, quo quidam viri eruditissimi studuerunt probare maris fluxum & refluxum, augmentum & decretionem exinde concitari: *Amatus Lusitanus*, Medicus Hebraeus, ad harmonicam consonantiam: *Ludovicus Lemosius*, qui de praedictione doctissime scripsit, naturam fecit crisium, criticorumque dierum, auctorem, praesertimque expultricem, humoris copiam, accessiones, morbos ipsos, atque ambientis naturam: *Hieronymus Fracastorius*, Philosophus & Medicus praeclarus, ad motum proprium humoris melancholici omnem dierum criticorum causam retulit: Nos vero non ad hujus solum humoris motum, sed bilis atque pituitae; ita ut ex propriis motibus humorum exuberantium mutationes judiciaque in quibusdam terminatis diebus fiant. Humores enim biliosos & acutos scimus nos alternis diebus moveri, quaternis crassos melancholicos, atque ustos, quotidie pituitosos. Hinc Hippocr. *in 4. lib. Aphor. 61.* scripsit: *Febricitanti, nisi diebus imparibus febris reliquerit, solet reverti*: quasi febres, omniumque maxime ardentes, diebus imparibus, ex acutorum humorum, a quibus excitantur, natura, apta moveri de tertio in tertium, judicari optimum sit. Quod Galen. in libello Dogmatum Hippocr. confirmat, dicens: *acutos morbos magna ex parte diebus imparibus judicari.* Qui etiam in 3. *Epid.* scriptum reliquit, easdem febres solitas esse accedere diebus imparibus; proinde rarissimum esse notat, quod Hippocr. *in illo libro a)* dixerat, quippe plerosque aegrotos

Dierum criticorum causae.

a) Lib. 3. Epidem. pag. 1085.

tos in ea constitutione habuisse accessiones diebus paribus. Quod egregie Hippocr. *in* 1. *Epidem. a*) ita expressit: *Quæ diebus paribus accedunt, paribus judicantur, quorum vero sunt in imparibus accessiones, imparibus judicantur.* Ex quo Hippocr. dies criticos coïncidere cum accessionum motibus affirmat. Quam rem Galen. *in com.* perbelle notavit hisce verbis: *Sæpius fieri in accessionibus judicia, tum quod in iis humores vehementer moveantur, & veluti ebullientes erumpant sanguinis eruptione, vel sudoribus, vel vomitibus, vel dejectionibus, vel hæmorrhoidibus, vel menstruo in mulieribus: tum propterea, quod id temporis ad excernenda illa impellatur natura, simul quod gravata & afflicta ad excernendum irritetur, simul quod illis magis fusis & discretio noxiorum humorum promtior & judicium fiat proclivius.* Quare ab una eademque causa & accessiones & dies judicatorios fieri, est necessarium. Hinc Hippocr. ex accessionum varietate, id est, ab ipsis paribus accedentibus pares dies criticos constituit, & impares ab accessionibus imparibus. Quos ipse *in* 1. *Epid. com.* 3. *b*) *text,* 14. ita expressit, dicens: *Est autem primus decretorius circuituum, qui diebus paribus judicant, quartus, sextus, octavus, decimus, decimus quartus vigesimus octavus, trigesimus, quadragesimus octavus, sexagesimus, octuagesimus & centesimus. Circuituum vero, qui judicant imparibus diebus, primus, tertius, quintus, septimus, nonus, undecimus, decimus septimus, vigesimus primus, vigesimus septimus, trigesimus primus.* Quoniam vero fit, quod raro exsuperant humores puri & simplices, sed mixti, biliosis fere perpetuo melancholicorum ustorum portio aliqua permiscetur, & non raro pituitosorum; ideo non simplices biliosorum, aut melancholicorum, aut pituitosorum motus apparent: quare ab eadem causa fient dies judicatorii, ex qua accessiones. Sed dicet lector, a quibusnam fiunt accessiones? a motu proprio humorum; & si rursus proprii humorum motus a quo fiant, petierit, dicam nondum vere cognitum esse, neque ad nos pertinere quæstionis istius resolutionem. Humorum itaque motui

a) Sect. 3. pag. 964. b) Pag. 965.

tui addimus quoque naturam ac excretricem facultatem; hæc excernit, quod concoctrix debito tempore concoquit, proinde servat certos dies ad excretionem faciendam, qui sunt, ut dictum est, dies vere decretorii, quos divisimus in *decretorios*, *indices*, atque *intercidentes seu provocatorios*, in quibus & in aliis quoque, quos *non decretorios* vocavimus, aliquando natura ante tempus excernens, irritata aut provocata humorum aut qualitate acri venenosa, aut copia humorum, mutationes morborum atque judicia facit. Atque hæc obiter a nobis de hac re dicta sufficiant.

CAP. V.

De prædictione a diebus decretoriis.

Ex diebus criticis seu decretoriis & salutem & mortem Medici prænoscunt, quatenus in ipsis signa coctionis & alia bona apparent, ex quibus, quarta die observatis, aut crisin futuram septima, aut morbi quovis modo solutionem merito omnes sperant. In morbis spirituosarum partium sputa, in febribus urinas, atque in ventris affectibus dejectiones Medici debent observare. Quæ omnia in die aliquo decretorio, aut indice, bona conspecta, sanitatem futuram denotant; & quæ cruda, ut dictum est, longitudinem, laborem, dolorem, recidivam, aut demum mortem ipsam: una vero cum signis exitiosis crudæ urinæ in febribus, aut sputa in morbis spirituosis, & in ventris affectibus dejectiones, mortem procul dubio in proximo altero decretorio; quod *uxori Dromeadæ a*) contigit, cum quarta die (quæ obiit sexta) comatosa, stillas sanguinis ex naribus habuerit, cum urinis paucis oleosis, quæ sunt perniciosa signa in quarta die, quippe signa decretoria. Signa vero coctionis & bona, etsi conspiciantur in intercidentibus diebus, quicquam certi ad prædictionem non significant, sed potius mala esse suspicandum erit; tametsi non negandum quoque

Salus aut mors quomodo ex diebus decretoriis cognoscitur.

a) Lib. 1. Epidem. Ægr. 11, pag. 987.

que sit, quosdam servatos sexta die, sed rarissime & non sine recidivis. Observant quoque optimum esse, si imparibus diebus morbi acuti, febresque præsertim ardentes, signa bona habuerint, certumque præsagium facere dicunt; incertum, non bonum, & cui non sit fidendum, si paribus diebus, in prædictis acutis morbis, vel signa coctionis vel mutationes conspiciantur, ex quo Hippocr. ut dictum est *in* 4. *lib. Aphor.* 61. dixit. *Febricitanti, nisi in diebus imparibus febris reliquerit, solet reverti:* quod tamen falsum esse Galen. *in Comment.* clare demonstravit, ac etiam Hippocrat. *in* 3. *Epidem. a*) 3. *tit.* confirmavit, cum dixerit: *Accessiones plerique diebus paribus habebant.* Quod tamen rarum fieri, Galen. *in Comment.* docuit; cum proprium sit omnium ardentium febrium & peracutorum morborum, imparibus diebus ut resolvantur. Malasque propterea, non fideles judicationes esse, quæ eveniant diebus paribus, Galen. *in* 3. *Epidem.* ita docuit: *Si accessiones diebus paribus fiunt, a principio statim ad sextum diem, pessimum indicium fore prænunciant. Interim in longum producendum morbum. At si quidem admodum moveantur, quarto die pravam habentem accessionem ad diem sextum de vita decedere.* At hoc plerumque veritatem habet, quoniam non pauci fuerunt recte sexta quoque die judicati, cujusmodi fuit *virgo Larissæ*, de qua Hippocr. *b*) ita habet: *Sexto ex naribus largiter multum fluxit, inhorruit, ac mox sudavit toto corpore multum & calidum, sine febre, est judicata*, & Galen. *in* 6. *Epidem.* mulierem, quam Hippocr. *c*) in *Cranone* curavit, decima die habuisse bonos sudores statuit. Colligimus itaque quod morbi accedentes diebus imparibus, iisdem judicari debebunt, & ubi paribus hi judicentur & resolvantur, quicquam boni ac certi non habere. Contra quoque diebus imparibus longos, ut Galen. *in lib.* 3. *de Dieb. Decret.* tradidit, morbos judicari, qui paribus moveri deberent, bonum non erit, imparibus

Judicationes bonæ vel malæ quibus diebus fiunt.

a) Pag. 1085. *b*) Lib. 3. Epidem. Ægr. 12. pag. 1110.

c) Vide Lib. VI. Epidem. Sect. 3. text. 5. pag. 1174.

paribus scilicet moveri &, judicari, judiciumque neque bonum majori ex parte fiet. Atque hæc sunt de prædictione a diebus decretoriis, a quibus potius tempus futurorum judiciorum in morbis, & resolutionum prænoscitur, quam vere quicquam certi ad salutem haberi queat. Nam signa coctionis, etsi in diebus decretoriis bona esse constant, tamen eadem erunt, & idem significabunt, in omnibus diebus conspecta; etsi negandum tamen non sit, salutis signa in diebus decretoriis conspecta, longe certius & fidelius salutem prædicere, & mortem cruditatis signa, eaque prava. Addamus regulam aliam ad prædictionem a decretoriis diebus, quam Hippoc. in *lib.* 3. *Prognost. a*) 33. ita expressit: *Si quibus horum cœpit dolor primo die, quarto premuntur magis, septimo vindicantur. Plerique eorum incipiunt dolore vexari tertio die, quinto confligantur magis, deinde vindicantur nono aut undecimo. Quod si quinto die incipiunt dolore vexari, & alia quoque secundum rationem ipsis ex prioribus accedant, decimo quarto morbus finietur.* Sed his præmissis potius in gratiam crisium cognoscendarum, ad ipsas modo declinemus.

CAP. VI.

Quid Crisis sit, quotuplexque, & quomodo fiat.

Præmisimus accuratam criticorum dierum tractationem, ut crisium quoque cognoscendarum cognitio illustraretur; cum diversarum crisium ratio possit commode in dierum criticorum causas referri, quod propterea tunc temporis ad excretionem natura moveatur, illisque statutis diebus humores noxios excernat. Sed hæc inferius accuratius cognoscentur, si modo quædam, etiam scitu necessaria, præmiserimus, nimirum in primis quid ipsa crisis dicatur, quotque habeat differentias atque causas. Quod ad primum attinet, per crisin omnes fere intelligunt naturæ & morbi conflictum, seu melius Crisis quid.

a) Pag. 46. lin. 5. & seq.

lius judicium, unde dies critici, id est, judiciales, dicti sunt a *krino*, quod est judico, aut a *krisi*, id est judicio, quod in ipsis de naturæ morbique exitu fiat judicium. Neque hoc nomen a Medicis inventum putat Galen. at a quopiam vulgari potius, qui cum istis adesset, ipsa re cogente ita pronuntiavit, quod judicium tunc de vita ægrotantis ageretur: neque enim Medicorum aliquis, ut ait Galen. primus invenit id nomen, sed omnino necessarium fuit, ut qui præsens esset, conturbaretur, atque ideo exclamaret, & crisin, id est, judicium rem ipsam nominaret, aut *apo tu krinein*, id est, secerno, quod in optima veraque crisi humores noxii secernantur, & postea excernantur, ut Galen. *in lib.* 2. *Aphorism.* docet. Per crisin vero plures plura intelligi voluerunt. Nam teste Galen. *in primo lib. de crisib. cap.* 1. *&* 2. quippe aut subitam in morbo mutationem, aut ad meliorem statum inclinationem, sive solam agitationem, quæ antecessit, vel omnem morbi solutionem, aut illam tantum, quæ bona sit. Ceterum Galen. *in Libro tertio de Crisibus, Cap.* 1. *&* 2. dixit: Crisin esse subitam præcipitemque in morbo mutationem, vel ad sanitatem, vel ad exitium factam. Idem *in libr.* 2. *Aphorism.* 13. ita expressit. *Crisis, (id est judicatio) est subita in morbo, vel ad sanitatem, vel ad mortem mutatio. Fit autem natura separante a bonis mala, & ad excernendum præparente.* Hujuscemodique permutationes, quando repente in morbo fiunt, Hipp. crises, judicationes vocare solet, in quibus nonnunquam integra sanitas restituitur, aut moritur æger; nonnunquam vero magna fit ad salutem, vel ad mortem permutatio, ut Galen. *in eod. lib. Aphor.* affirmavit. De qua etiam *in libr.* 3. *de Crisibus* dixit: *Sola igitur subita ad sanitatem conversio simpliciter crisis nominatur, & quidem omnino fit per manifestas quasdam excretiones, aut effatu dignos abscessus. Quicunque enim aliter quieverint, malignius retrocedunt*: antecedit autem hujusmodi excretiones & abscessus non mediocris perturbatio in corpore ægrotantis. Quare ex Galeno Crisis, uti dictum est, subita præcepsque in morbo mutatio est, vel ad sanitatem, vel ad mortem. Hanc malam & istam bonam Crisin vocat Galenus *in libro tertio de* Cri-

Crisibus. Verum Galen. tametsi, ut dictum est, *in primo libro, de Crisibus cap.* 1. scripserit subitam in morbo mutationem, inclinationem ad meliorem statum, solam agitationem, quæ bona tantum est, crisin appellari posse, tamen *in libro 3. de Crisibus cap.* 1. & *in 2. Aphor.* apertius crisin distinxit a morbi solutione, quæ fit aut morbo emarcescente, aut ægroti viribus paulatim dissolutis; mutationemque subitam in morbo, vel ad sanitatem, vel ad mortem, Crisin esse voluit, propterea que hujusmodi permutationes, quando nimirum repente in morbo fiunt, & in quibus nonnunquam integra sanitas restituitur, aut moritur æger, nonnunquam vero magna fit ad salutem, vel ad mortem permutatio, Crises, seu judicationes Hippocratem vocasse, dixit. Quas Criseos in morbis mutationes Hippoc. breviter sane, sed divine hisce verbis *in primo Epidem.* a) est complexus. *Ad salutem aut mortem, vel inclinatio ad melius, aut ad pejus:* quod omnes in morbis, ut Galen. ait, mutationes sint vel statim ad salutem, ut optimæ crises; aut ad mortem, ut pessimæ; aut ad melius inclinare aut ad pejus; has imperfectas & malas crises vocant, illas bonas & imperfectas. Sed Galen. *in lib. 3. de Crisibus cap.* 1. sex ait esse omnes numero mutationes, quæ in morbis observantur; primas duas esse ad salutem atque interitum subitas mutationes, quas bonas & malas crises vocat; duas alias, quæ paulatim, non confertim & subito fiunt, aut morbo quidem marcescente, aut viribus ægroti dissolutis; alias duas mistas ex his atque ex primis, quippe ex iis mutationibus, quæ paulatim & confertim fiunt; quando nimirum subita quidem aliqua in morbo ad melius vel ad pejus mutatio facta fuerit, & deinceps usque ad omnimodam solutionem, vel mortem reliquum totum emarcuerit: ita ut exempli gratia, si quis septima die aut excretione, aut abscessu, aut decubitu fuerit non perfecte judicatus, postea nulla amplius facta mutatione, sensim ac sensim reliquum morbi consumatur, aut sensim viribus dissolutis ægri intereant. Addamus duas alias, non

Crisium differentiæ.

a) Sect. 3. p. 965.

non dixerim mutationes, ſed potius ſolutiones morborum ad ſanitatem, aut virium ad exitium. Atque tot ſunt in morbis mutationes, quas, etſi non proprie, dici criſes poſſe aſſerimus. Ceterum veræ criſes quatuor tantum ſunt, quippe ſubitæ mutationes ad ſanitatem & ad mortem, aut ad melius, aut ad pejus. Ex quibus has primo colligimus eſſe Criſium primas differentias, quippe primam ſubitam mutationem ad ſanitatem, quæ eſt perfecta optima Criſis, quod omnino ægrotum a morbo liberet; & alteram ad mortem, quæ perfecta, & peſſima, cum continuo ægrotum interimat; tertiam ad melius, quæ eſt bona ſed perfecta, propterea, quod non prorſus hominem ſanet; atque quartam ad pejus, quæ & ipſa peſſima eſt ac imperfecta, quod & ipſa non continuo hominem perdat, ſed paulo poſt. Longe plures differentias alii fecerunt Criſium, quippe quod ipſarum quædam bonæ, quædam malæ ſint, quædam perfectæ, quædam imperfectæ, quædam fideles & certæ, quædam non, quædam manifeſtæ, quædam obſcuræ, quædam periculoſæ, & quædam citra periculum, & demum quædam per dies indicatorios ſignificatæ, & quædam absque ulla indicatione prærumpentes. At quod eæ omnes differentiæ bonis ac malis comprehendantur, propterea de bonis tantum & malis agemus. Quandoquidem quæ bonæ ſunt certe fideles, perfectæ aut imperfectæ, manifeſtæ aut obſcuræ, diebusque indicibus ſignificatæ, citraque periculum exiſtunt. Contra malæ quippe infideles, non die decretorio ſignificatæ, obſcuræ, imperfectæ, periculoſæque. Sed priusquam de iis agamus, videamus prius, a qua cauſa criſes fiant, quam rem Galen. *in lib.* 2. *Aphoriſm. de veris criſibus*, ita expreſſit: *Fit autem natura ſeparante a bonis mala & ad excernendum præparante. Non temere igitur in tali turbatione graviter ſe habent.* Ex quibus patet naturam ipſam eſſe quæ, humores dum ſtudet bonos a malis ſegregare, malosque excernere, criſes faciat. At alias a nobis demonſtratum eſt, naturam ipſam ad criſes faciendas moveri, aut ab humoribus noxiis plane ſecretis a bonis, aut ab iiſdem etiam nondum ſeparatis a bonis, qualitate, vel copia expultricem internorum viſce-

Criſium cauſæ.

ſcerum moleſtantibus. Ex quo & naturam & humores criſium cauſas eſſe, liquido conſtabit. At has criſes ab aliis in morbo factis mutationibus diſtinguent excretiones aut abſceſſus ſubſecuti. Propterea criſes perfectas optimasque dicimus, in quibus humores noxii omnino fuerint excreti, poſteaquam ipſos a bonis natura ſeparaverit, quod concoquendo agit. Aliarum vero mutationum in morbis vere non criticarum, quas verius ſolutiones appellant, aliæ quidem cauſæ exſiſtunt, quippe vincente natura, aut humores crudi, craſſi ac lenti, ad motum difficiles, ſed coctione primo extenuandi, & abſumendi, quo morbus paulatim marceſſit, usque ad omnimodam ſanitatem; aut morbo ipſo vincente, eique natura ſuccumbente, virium proſtratio, qua natura paulatim a morbo conſumitur; atque hoc eſt, quod Galen. *in* 3. *lib. criſibus cap.* 10. ita habet: *Eſt autem primum & maximum in morbis mortalibus ſignum, quod ſine criſi mors ſit ſubſecuta, virium imbecillitas.* Nam virtus ita proſtrata ad pugnam contra morbum non excitatur. Atque hæc de criſium cauſis in communi, quas accuratius etiam poſtea de ſingulis criſium differentiis acturi explicabimus. Nunc videamus, quinam morbi criſibus terminentur, ſeu judicentur, & qui non.

CAP. VII.

De morbis, qui per Criſin terminantur, & de iis, qui absque Criſi finiuntur.

Acutos tantum magnosque ſive vehementes morbos criſibus terminari, vel ex eo cognoſcetur, quod nunquam in parvis criſes fieri obſerventur. De veris autem loquimur, quæ teſte Galen. *in lib.* 3. *de criſibus cap.* 4. omnino fiunt per manifeſtas quasdam excretiones, aut effatu dignos abſceſſus. Demonſtratum quidem eſt has criſes naturam movere, irritatam vehementer a magnitudine ſeu vehementia morbi; quod idem eſt, ac ſic dixerimus, a quantitate accidentium, quibus magnitudo ſive vehementia morbi, ut docuit Galenus *in eodem libro de criſibus*, dignoſcitur. Neceſſarium enim eſt, ut ipſe quoque *in ſecundo lib. Aph.* ait: *ob morborum magnitudinem, ac caſuum vehemen-*

mentiam vel cito vires prosterni, adeo ut homo moriatur, vel ad noxiorum humorum excretionem excitari, si modo, quos invaserint, exsuperent, bonam sequi judicationem, sin autem exsuperentur, malam. Ex quibus constat magnum vehementemve, quod idem esse ex Galeno in nuper citato *lib.* 3. *de crisibus* constat, morbum crisi tantum judicari ac terminari; a parvo enim natura non irritatur ad excretionem. Hinc Hippocr. *in libro secundo Aphorismor.* 13. ait: *Quibuscunque judicatio fit, his nox gravis ante accessionem est.* Natura enim, ut in comm. docet Galen. separante a bonis mala & ad excernendum præparante, non temere in tali turbatione graviter ægroti se habent. Hinc præcedunt accidentia multa & magna, quæ & valde turbant exagitantque ægrotos, tum etiam quæ timorem inspicientibus, ut ait: Galen. *in* 3. *de crisib. cap.* 2. inducant; licet deceat Medicum generosum neque turbari, neque futurum eventum ex ipsis symptomatibus ignorare. Quam rem probe expressit Galen. *in* 3. *de crisib. cap.* 10. hisce verbis: *Futuram autem præcognitionem ex eo, quod urgeatur, ac vehementer irritetur natura a morbo, atque ex subita præter rationem circa corpus facta perturbatione: omnino enim fit aliqua novitas, quando crisis futura est, vel circa respirationem, vel circa mentem, vel auditum, vel visum, vel ferendi facilitatem, vel circa aliquod eorum, quæ sæpe diximus, quæ uno nomine summatim judiciaria accidentia, & signa appellamus. Quare etiam, quod ab Hippocrate* in Aphorismis *a) dicitur,* quibuscunque crisis fit, his nox molesta, quæ antecedit accessionem, *est ipsum, quod nunc nos dicimus.* Addimus quod crises, cum fiunt in morborum accessionibus, (concurrere enim in idem tempus crises, cum morbi accessione Galen. docuit) etiam in morbis, habentibus accessiones, manifestius fient, qui omnes magni vehementesque sunt. Quare colligamus morbos magnos ac vehementes per crises terminari, nequaquam vero parvos & exiles, a quorum parvitate (quando parvi dicantur, *in* 3. *de crisib. cap.* 24. ex Galeno, qui multis magnisque symptomatibus carent) cum

Morbi quinam per crisin terminantur, quinam vero non.

a) Text. 2. Aph. 13.

cum natura ad excretionem irritari nequeat. Hinc Galen. *in secundo libro Aphorismorum*, dixit, acutos magnosque morbos in parvo tempore magnas facere mutationes, quarum quæ repente fiunt, crises Hippocratem appellare. Magni itaque morbi sunt, qui per crises judicantur, & parvi citra crises, quod, ut dictum est, ab ipsis natura non irritetur ad humorum excretionem. Sed hoc tamen accuratius erit cognoscendum; cum, ut Galen. monuit, debiles quidem & parvæ febres quandoque valde malignæ sint. Sæpe enim Medici decipiuntur, cum febres exterius debiles & parvas observent, putantes vere parvas & debiles esse, cum tamen valde magnas esse reipsa comprehendatur; cum præsertim (etsi calore vehementi carere exterius videantur,) multa sævaque accidentia habeant, a quibus magnæ & non parvæ sunt, veluti sunt vigiliæ, deliria, difficiles respirationes, inquietudines & alia hujusmodi, quæ magnum esse morbum testantur. Hinc Hippoc. phrenitides quasdam debiles, imbecilles, & obscuras vocavit in *Prorrheticis a)* valde phreniticas. Quare hi morbi (quos merito Medici malignos appellant) crisibus solent terminari, quod & ipsi habeant accidentia multa & magna, quibus natura ad excretionem humorum noxiorum potest irritari, & excitari. Sed jam doceamus, quibus signis futuræ crises possint prænosci.

Cap. VIII.

De signis crises futuras significantibus.

Cum cognitum a nobis sit, morbos magnos vehementesque tantum per crisin terminari seu judicari; nunc videndum est, quibusnam signis crises futuræ prænoscantur: sed de perfectis cognoscendis sermonem faciemus, cum eæ certa ratione, teste Galeno, *in tertio de Crisibus, capite quarto*, præsciri possint; veluti imperfectæ non certa ratione, sed conjectura potius possunt prænosci: qua notitia Medici (quod maximum in

a) Lib. I. text. 34.

in medicina est) possunt præcognoscere, & prædicere futuras crises, & quo tempore fient, & etiam, ut paulo post docebimus, qualibusnam crisibus seu excretionibus, sive abscessibus, sint futuræ. Itaque vere quidem a nobis scriptum est, non nisi morbos magnos vehementesque per crisin terminari, atque hos etiam non terminari per crisin, ni virtus satis in corporibus robusta & firma fuerit: si modo verum est, crisin fieri morbo naturaque invicem colluctantibus; quo pacto enim natura prælanguida pugnam audebit tentare cum morbo gravissimo? Ob morborum enim magnitudinem ac casuum vehementiam Galen. dixit, vires vel cito prosterni & nullam fieri crisin, vel ad noxiorum humorum excretionem excitatas, moliri evacuationem. Quare in magnis vehementibusque morbis, & in corporibus robustis certo poterimus crises prædicere, & quo majores vires, & una robustiores erunt, eo certius & citius poterit crisis prædici. Ceterum cum nobis non satis sit, hoc cognovisse, quippe in magnis morbis, viribus exsistentibus firmis, futuras crises certo prædicere nos posse, sed opus esse, ut etiam instantes crises animadvertamus & possimus assidentibus, ac etiam ægrotis, si salutares futuræ sint, eas præsagire; ideo omnia illa signa, quibus crises instantes innotescunt, nunc describemus. Quæ ex Hippocrate, atque Galeno, sunt Ægrotantium corporum turbationes vehementes, morbi idea, magnitudo, natura, motus, mos, coctiones, cruditates, rigores, anni tempus, regio, præsens constitutio, ægrotantis natura, ætas, victus, anteacta, & alia hujusmodi similia. Ex his enim Galen. *lib.* 1. *de Crisib. cap.* 8. & *in secundo libro Aphorismorum* instantes, ac futuras crises prænosci tradidit. Ceterum horum quædam particulatim videntur facere ad crises has futuras, quædam ad bonas atque malas cognoscendas, & quædam ad tempus, quod sint exspectandæ, quod interstinguendum. Hoc enim denotare videntur dies indicatorii, in quibus aliquod criticum signum illuxerit, sive in humoribus concoctio, sive cruditas, sive aliud signum. De quibus Hippocrat. *in libro quarto Aph.* 71. ait: *Quibus de septimo futura est crisis, iis urina rubram die quarto nubeculam*

Crises unde futuræ prænoscuntur.

lam habet, ceteraque pro ratione. Ex motu vero morbi aut celeri, aut tardo, itidem cognosci Hippoc. *in libro primo Aph.* 12. sic indicavit. *Exacerbationes vero & constitutiones morborum indicabunt tum morbi ipsi, tum tempora anni, tum periodorum proportionis inter se observatio, sive eæ quotidie, sive alternis, sive majori intervallo fiant: sed ex iis, quæ postea apparent, indicia sumuntur; veluti in pleuritide sputum, si statim initio appareat, breve fore denunciat, si vero posterius conspiciatur, longum.* Ad bonas vero atque malas crises denotandas, coctiones & cruditates facere videntur. Idem fere & morbi idea quippe videtur notare, utrum evacuatio ei proportione respondeat, & an sit bona: mos morbi itidem ad bonam vel malam crisin agnoscendam facit, qui a signis supervenientibus, teste Galeno, aut bonis aut malis denotatur. Hæc omnia signa privatim ad bonas malasque crises cognoscendas faciunt, de quibus posterius nos accuratius. Reliqua vero faciunt ad judicandas crises simpliciter futuras, quippe quæ sunt, turbationes ante crisin, & simul omnia signa, quæ critica dicuntur, magnitudo morbi, virium robur, naturæ morborum, & humorum morbos facientium, non minusque ægrotantium corporum victus, anteacta ætas, anni tempus, regio, status præsens atque similia. Ex his tamen omnibus tria videntur sufficere ad prænoscendam crisin, quippe acutos magnosque morbos, magnas turbationes, atque virium robur. His quidem visis necessario fiet crisis. Etenim virtus, a vehementi acutoque morbo maxime turbata, necessario aut exstinguetur, aut ad pugnam vehementer irritata, ad excretiones noxiorum humorum inclinabit. Si enim prælanguida citra crisin succumberet morbo, ac exstingueretur, robusta vero non poterit, nisi facto conflictu superetur: sed in eo conflictu necesse est aliquam humorum erumpere excretionem, aut bonam aut malam; bonam natura morbum superante; malam a morbo natura superata. Alia vero, etsi non præcipue crisin indicent, tamen maxime adjuvant futurarum crisium cognitionem, quæ inquam sunt, morbi idea seu species ea ratione, qua signa appareant proportionatæ excretionis futuræ ad eam speciem morbi, ut si-

Ex naturæ viribus.

Ex morbi idea.

gna sanguinis erupturi in febribus ardentibus, coctiones, & cruditates. Motus quoque morbi celer vel tardus; quando tardi motus morbi raro aut nunquam crisi judicentur: morborum item naturæ; ætas, natura, victus, anteacta ægrotantis; tempus anni, præsens constitutio, & regio, quæ omnia maxime faciunt ad confirmandum futurarum crisium judicium. Sed age singula hæc signa consideremus accuratius, & primo ex Hippocr. qui *in lib.* 2. *Aphorismor.* 13. ita scripsit: *Quibus crisis fit, iis nox gravis ante accessionem, quæ vero subsequitur, magna ex parte levior existit.* De signis iis, ægrotos ante crisin turbantibus, Hippocrat. *in* 1. *Epidem. comm.* 1. a) *text.* 25. *usque ad* 56. ait: *capitis, colli dolores & gravitates cum febribus, & sine febribus, phreniticis convulsiones, sed & virulenta vomunt, & ex iis quidam subito moriuntur. In ardentibus autem ceterisque febribus, quos colli dolor, temporum gravitas, caligo oculorum, vel hypochondrii contentio, neque cum dolore corripit, his e naribus sanguis erumpit. At vero quibus totius capitis gravitates, tum autem cordis dolores & fastidia sunt, biliosa post aut pituitosa vomunt.* De quibus clarius Galen. *in lib.* 2. *Epidem.* & *in lib.* 3. *de Crisib. cap.* ita scripsit: *Sola igitur subita ad sanitatem mutatio simpliciter crisis nominatur, & quidem omnino fit per manifestas quasdam excretiones, aut effatu dignos abscessus. Quicunque enim aliter quieverint, malignius retrocedunt. Antecedit autem hujusmodi excretiones & abscessus non mediocris perturbatio in corpore ægrotantis. Nam & difficiles tolerantiæ, & vigiliæ, & deliria, & graves somni, & difficiles anhelitus, & vertigines tenebricosæ, & difficiles sensus, dolores capitis, colli, & stomachi & multorum aliorum membrorum, nonnullis vero aurium sonitus, & vani ante oculos apparent splendores, & lachrymæ involuntariæ effluunt, & urina retinetur, & labrum agitatur, aut aliquid aliud tremulum fit, oblivio, & præsentium ignorantia, & vehemens accidit rigor, & plurimum accessio consuetam anticipat horam, & multus æstus, sitisque intolerabilis sequitur, clamant & saliunt sicut furentes, neque possunt in eodem situ recumbere, deinde*

Ex signis Criticis.

a) pag. 948. in fine, & initio 949.

deindè repente multus sudor erumpit, aut vomitus aliquis non paucus insequitur, aut venter subito solvitur, aut abundans fit fluxus sanguinis, aut hæc omnia simul contingunt, unde non parvus invadit timor inspicientes. Addamus ex Galeno in tertio, *de Crisib. cap.* 80. pulsum inæqualem in pluribus crisibus fieri, & præcipue, cum non fiunt sine pugna & periculo; multo magis, cum biliosi humores ad ventriculum confluunt, apparentibus etiam aliis vomitus signis, quæ Hippocr. descripsit. Sed Hippocrat. signa ex pulsibus sumpta, vel quia non noverit, vel quia non magni momenti existimaverit, idcirco non est secutus. Atque hæc sunt signa omnia critica, quibus ante crisin fit turbatio vehemens, præsagiens in acuto magnoque morbo, viribusque robustis, aut non languentibus, crisin bonam, si fiant, ut alias dicemus, in statu morbi, concocto jam morbo; malum in principio, natura morbo succumbente. Rigores quoque privatim in febribus ardentibus aliisque acutis morbis solent crisibus præire. De quo Hippocrat. *in libro quarto Aphor.* 29. habet: *Quibus in febribus sexto die rigores fiunt, difficilis sunt judicii.* Et a), *si rigor incidit, febre non deficiente, jam imbecillo, lethale.* Et postea *Aphor.* 58. *Ei, qui ardente febre laborat, si rigor supervenerit, morbi fit solutio.* Et postea *Aphor.* 63. *Quibus in febribus quotidie rigores fiunt, quotidie febres solvuntur.* Inter signa enim decretoria seu critica non minimum rigor locum habet, ad crisin quippe aut bonam aut malam prænuntiandam. Motus quoque morbi celer maxime facit, cum critico aliquo conspecto signo, ad prænuntiandam crisin: namque celer motus crisin futuram, & tardus acrisiam significare solet. Celerem vero motum ostendunt brevia morborum tempora; siquidem qui morbus breve principium habuit, breve quoque augmentum, statum, atque declinationem habebit. Ex brevioribus quoque accessionibus idem ostenditur. Galen. *in tertio de Crisib. cap.* 3. dixit, febrem, quæ quatuor tempora accessionum omnia breviter percurrit, properare ad crisin: & idem *in primo lib. Epidem.* ita habet: *Quare fac memineris,*

Ex Rigore.

Ex motu morbi celeri.

a) Epidem. libr. Aph. 46.

Ex signis excretionum futurarum.

ris, ubi quartus perinde ac tertius gravia habeat symptomata & signa in morbo acuto, brevi exspectandum esse judicium. Ex specie vero seu idea morbi, quod morborum singulis speciebus constitutæ quædam proprietates sint, ut ad crises veniant; cujusmodi, teste Galeno *in* 3. *lib. de Crisib.* ardentium febrium proprium esse videtur; ut sanguinis eruptione ex naribus, aut ex alia corporis parte, aut post vehementem rigorem sudore multo & calido erumpente ex toto corpore, aut per vomitum biliosorum humorum excretione judicentur. Proinde in his signa omnia, quæ aliquam prædictarum excretionum prænuntiant, & significant, conspecta, crisin nedum futuram, sed quoque speciem crisis, ac vel etiam aut bonam aut malam ostendet. De quibus Hippocr. *in Aphor.* 58. *a*) ait: *Ei, qui ardente febre laborat, si rigor supervenerit, morbi sit solutio.* Ubi præsertim post ipsum aut sanguinis eruptio, aut sudor, aut biliosorum humorum sequatur excretio. De iis ait Galen. in *Prorrheticis b*). *Morbi qui statim turbulenti sunt, insomnes, sanguinem de naribus stillantes, sexto die levantur, noctu laborant, postridie sudant, in somnum feruntur, delirantque, abunde sanguinem profundunt.* Et in Epid. *lib.* 1. *comm.* 2. *c*) *text.* 55. *In ardentibus autem febribus, ceterisque febribus, quibus colli dolor, temporum gravitas, caligo oculorum, vel hypochondrii etiam contentio, neque cum dolore, corripit, his e naribus sanguis erumpit.* Atque ita de iis, qui sudores, vel alvi dejectiones, aut vomitus biliosos habent. De quibus *in* 2. *progn. d*) *Qui vero totius capitis gravitates, & oris ventriculi morsus, ac stomachum anxium habent, isti biliosa & pituitosa evomunt;* uti *Chærioni* contigit; de quo Hippocr. in 3. Epidem. 2. *e*) text. 2. *Quinto cum dolore cuncta exacerbata fuerant, nugabatur, noctem molestam habuit, non dormivit, sexto nihil est immutatum, septimo superriguit, febris acuta, per totum corpus sudavit, judicatus est.* Et de *Virgine* quadam *Larissæ f*); *Quarta sub noctem deliravit, sexto ex naribus largiter multum fluxit, inhorruit, ac mox sudavit toto corpore multum & calidum*

a) Lib. IV. *b*) Hippoc. Prorrhet. lib. I. text. 132. *c*) Pag. 948. sub finem.
d) Pag. 45. sub finem. *e*) Ægr. 5. pag. 1072.
f) Lib. 3. Epidem. Ægr. 12. pag. 1110.

lidum, sine febre, est judicata. Ita ex aliis signis, in aliis etiam morbis, denotantibus vacuationes, formis ipsorum proportione respondentes seu proprias, ut in tertianis febribus vomituum, dejectionum biliosarum, aut sudorum signa, crisin ostendunt; & in quartanis sudorum multorum & pituitosarum excretionum; & in phreniticis sudorum præcipue futurorum ex capite copiosiorum, eruptionis sanguinis e naribus; non minus in pleuriticis & in hepatis lienisque inflammationibus, atque tandem in omnibus præcordiorum inflammationibus, signa, vel erupturum sanguinem, vel alvi dejectiones, vel vomitus, vel sudores denotantia, critica esse affirmamus; atque ita licebit ex morborum idea crisin Medicis prænosci. Ex coctione vero crisin, & bonam crisin, si aliquod criticum signum una illuxerit, ex prædictis nobis significari certissimum erit. Perpetuo enim, ubi in aliquo decretoriorum seu indicatoriorum dierum in magno morbo, cum aut capitis dolore, aut delirio, aut gravitate, aut aliquo signo ex criticis, crisin in altero quaternario futuram significabit. Propterea Hippoc. dixit *in* 1. *Epidem. a) Coctiones celeritatem judicii & securitatem ostendere.* Ex diebus quoque judicantibus crisis præsagitur; Galen. enim *in* 3. *de Crisibus* scribit: *Ubi in* 4. *die aderit magnitudo morbi, ejusque morbi celer motus, atque signum coctionis, in septimo judicium sequetur, & si hæc septimo tantum fient, judicium undecimo, aut decimo quarto erit.* Crisium vero futurarum judicium augere naturam morbi calidam, calidosque humores & summe putridos, naturam itidem ægroti calidiorem, ætatem florentem, victus rationum anteactam, biliosorum ciborum, calidam cœli regionem, anni tempus æstivum, non opus est, ut ad hoc demonstrandum diu laboremus; cum omnes sciant, proprium esse calidorum humorum, ut facillimi sint ad excretionem, atque etiam sua qualitate naturam movere maxime atque irritare ad excretionem ipsorum; temperamentumque calidum aptissimum esse ad crises; veluti, frigidi morbi, humores frigidi, naturæ frigidæ, cœlum frigidum atque hyemale tempus, & alia ejusdem generis, cum crises retardare, tum, ut ne fiant, facere, Galen. in loco citato, atque alibi in multis locis, nobis demonstra-

Ex Coctione.

Crisium futurarum quænam augent.

a) Sect. 2. pag. 948.

ſtratum reliquit. Atque ſatis de ſignis criticis, quorum, ut diximus, tria tantum nobis poterunt criſes prænuntiare, quippe morbi magnitudo; corporis turbationes, uti ſunt dolores, inquietationes, deliria, & alia hujus generis critica, quæ ſuperius ex Galeno omnia adnumeravimus; atque virium robur. His tribus conſpectis ſignis non dubium erit, quin criſis ſit futura: alia vero ſigna, quæ, etſi non per ſe denotent criſin, tamen aliquo modo poſſunt criſes prænuntiare, uti Galeno placuit, & a nobis jam eſt demonſtratum.

Cap. IX.

De Criſibus ſalutaribus, quæ certam ſalutem ſignificant, cognoſcendis.

Præmiſſis, quæ ad prænoſcendas criſes faciunt, nunc ſupereſt, ut bonas, ſalutares, atque malas, exitiales, cognoſcamus, ut ex ipſis ſalutem & mortem ægrotantium aſſidentibus præſagire ſciamus: atque hoc eſt unum præcipuum, propter quod nos criſium cognitioni tam accurate incumbere voluimus. Sed eſto, principium faciamus a bonis ſalutaribusque cognoſcendis, quæ omnes in morbis ſalutem proxime futuram ſignificant. Hæ vero duplices exſiſtunt, quædam optimæ, fideliter ſalutem ægrotis indicantes, quædam non certam, ſed plerumque cum recidivis, & periculo. De primis nunc agimus, quæ optimæ ac ſaluberrimæ exſiſtunt, a quibus certa ſalus perpetuo prædicitur. Hanc vero certo indicabunt ſigna perfectæ coctionis in excrementis, ſtatus morbi, in diebus indicatoriis fuiſſe indicatas, in aliquo judicatoriorum dierum fieri, excretiones ſubſecutas morbi naturæ convenire, morbum ab ipſis reſolvi, ægrotos coloratiores ac robuſtiores, ac, quam antea, quietiores videri, pulſus meliores evaſiſſe, quippe vehementiores, æqualiores, ordinatiores. Coctionis autem perfectæ ſigna, quæ penes excrementa noſtri corporis conſiderantur, præcipuum optimarum criſium certiſſimumque eſſe argumentum ex Hippocrat. qui *in primo Epidemiorum a)* ita habet, colli-

Criſes duplices.

Optimæ unde noſcuntur.

Ex Coctione.

a) Sect. 2. pag. 948.

colligitur: *Concoctiones celeritatem portendunt judicii, securitatemque salubrem.* Et Galen. *in* 3. *libro de Crisibus cap.* 3. ita ad salutem in ægrotis præsagiendam coctiones facere novit, ut affirmaverit, conspectis coctionibus, neminem morientem vidisse. Quod ipse ita scripsit: *Primum quidem & maximum inter omnia est considerare coctiones ex urinis, alvi excrementis, & sputaminibus. Siquidem ego millies, cum, dum crises fierent, interessem, neminem unquam vidi intereuntem, qui præcedentibus coctionibus crisin habuisset.* Perfectæ seu exquisitæ itaque coctiones in excrementis conspectæ, sunt certissima præsagia optimarum crisium. In omnibus itaque febribus vel sine passione alicujus visceris, vel cum inflammtione hepatis, vel renum, vel vesicæ, vel splenis, ac, ut uno verbo dicam, semper ubi febris affuerit, vel ex sola humorum putredine accensa, vel ex membro inflammationem patiente, urinæ concoctæ optimam securissimamque crisin, teste Galeno, pollicentur; veluti in morbis thoracis, & pulmonis primo sputa concocta, quæ præcipua harum partium affectarum sunt indicia, atque una cum ipsis urinæ quoque & alvi excrementa itidem concocta si spectentur, certissimum optimæ crisis nobis erit indicium. Non secus in affectibus ventris primo ad optimam crisin prænoscendam, alvi excrementa concocta, & postea urinæ erunt attendendæ. Quare præcipuum certissimumque signum optimarum crisium erunt coctiones in excrementis conspectæ. De quibus Galenus etiam *in eodem libro* 3. *de Crisibus cap.* 5. ita scripsit. *Cum enim post signa optima, atque exquisita coctione, facta fuerint, necesse est, ut optimæ sint, quoniam & sola coctio crisis celeritatem, & salubrem securitatem ostendit, neque enim vel animo concipi potest, quod post morbi exquisitam coctionem crisis mala sequatur.* Exquisita vero coctio fit tempore status. Hinc optimas crises, vel in statu vel parum ante ipsum fieri, Galen. *in* 3. *de Crisib. cap.* 6. docuit, quoniam tunc omnia concocta sunt, ut Galen. *in eodem. lib. cap.* 4. docuit, perfectasque eas crises esse, quæ tunc temporis fiunt; in augmentisque, si salus sit subsecutura, imperfectas esse, vel non secutas. At distinguendus hic status, quem naturæ statum in pri-

mo libro vocavimus, in quo optimæ crises fiunt, a statu morbi, quod nunquam cum naturæ statu convenit: aut enim in principio, aut denique in augmento naturæ seu materiæ, ut alii vocant, morbi status non raro celebratur; quo tempore dicimus morbum ultimas vires exercere, neque amplius magnitudine & vehementia augeri: de hoc statu morbi nos non loquimur, sed de naturæ statu, qui non penes morbi majorem vehementiam, sed penes coctionem exquisitam cognoscitur; in hoc enim optimæ, salutares, securissimæ, ac perfectæ crises apparent.

A die quæ crisin antecedit.

Optimam quoque crisin esse diximus, quæ priusquam fiat a die indicatorio aliquo fuerit indicata, veluti, exempli gratia, die quarta, si septima futura sit crisis, de qua Hippocr. *in* 4. *Aph.* 71. *Quibus septima morbus judicatur, his nubeculam urina continet quarta die rubram, & alia ex ratione.*

Vel qua fit.

Addamus eam quoque esse potissimam, quæ in diebus criticis apparet, de quibus *in eodem libro Aphor.*36. Hippocr. *si sudores febricitanti inceperint, boni & tertio die, & quinto, & septimo, & nono, & undecimo, & decimo quarto, & decimo septimo, & vigesimo primo, & vigesimo septimo, & trigesimo primo, & trigesimo quarto: ii enim sudores morbos judicant; qui secus evenerint, laborem & morbi longitudinem; aut ejusdem reditum significant.*

Ex qualitate humoris excreti.

His etiam addimus cognosci optimam crisin, primo ex qualitate humoris excreti: optima enim habet excretionem, morbi naturæ seu ideæ convenientem, cujusmodi, exempli causa, in ardente febre, & in omnibus viscerum inflammationibus; sanguinis eruptio, aut copiosi sudores, aut vomitus, vel alvi dejectiones, multæ, biliosæ; quæ excretiones conveniunt morbi ideæ, quæ est calida & sicca, atque a calidissimis biliosisque humoribus fovetur. Quo apparet etiam confirmari hanc bonam excretionem, ab ægrotantis natura biliosa, a biliosa victus ratione ante acta, ab ætate efflorescente, atque ab anni tempore æstivo, in calida siccaque regione, atque in tali cœli statu. Hæc enim biliosa excretio, prægressis signis coctionis, optima erit, & salutaris in omni morbo bilioso; veluti in pituitosis, pituitosæ, & in melancholicis atri humoris excretiones, optimæ itidem erunt. Diximus alias ex Galen. per sudores judicari omnes febres ardentes,

tes, tertianas, efferveſcentes inflammutiones; eoque magis, ſi una ſanguis ex aliqua parte corporis copioſius erumpat, aut bilioſus vomitus, vel alvi excretio bilioſa appareat; itidemque cerebri inflammationes, reliquosque omnes capitis affectus. Sanguinis vero excretione ſeu eruptione ardentes febres, ſynochas, aliquando phrenitides, etſi eæ non frequenter, pleuritides quoque, etſi minus quam ardentes febres, aliquando etiam peripneumonias, quod tamen raro fit, judicari alias docuimus. Hepatis, lienisque inflammationes frequentiſſime e naribus eruptiones liberant; ſed hepatis ex dextra nare profluens ſanguis, & lienis e ſiniſtra, quod rectitudinem omnes bonæ excretiones & vacuationes ſervare debent. Omnes item præcordiorum inflammationes ſanguinis fluxio judicat. Sudor etiam, ut dictum eſt, juvat omnes inflammationes calidas, & acutas, quæ ſunt in præcordiis. Item hepatis partes devexæ, ſanguinis fluxu, ſudoribus, & copioſioribus urinis ſolent judicari; & convexæ alvi excrementis bilioſis, atque ſudoribus, nonnunquamque etiam vomitibus. Renum etiam & veſicæ affectus copioſioribus urinis judicari ſolent. Thoracisque ac pulmonum affectus ſputaminibus. Hæc pauca addere ex Galen. *in lib.* 3. *de Criſ. cap.* 2. volui, ut lector poſſit ex ipſis pernoſcere, quænam excretiones morborum ideis conveniant, atque ex ipſis bonam criſin, quod congruat naturæ morborum vacuatio; & malam, cum nullo pacto congruat. De quibus forte Hippocr. *in* 1. *Aph.* 2. dixit: *In perturbationibus ventris & vomitibus ſpontaneis, ſi qualia purgari oportet, purgantur, confert & ægri facile ferent.* Quod repetit poſtea *a*), dicens: *Quæ vacuantur, non multitudine ſunt æſtimanda, ſed, ſi qualia oportet evacuentur, & æger facile ferat.* Itidem & locus, per quem, ut dictum eſt, fit excretio, erit attendendus, ut ſit conveniens, & ad quem natura inclinaverit. De quo etiam Hipp. *in Aphor.* 21. *b*) ita habet: *Quæ educenda ſunt, quo maxime tendit natura, eo ducenda, per ea videlicet loca, quæ conferunt.* Galenusque in *commentario*, **Ex loco per quem fit excretio.**

Ccc 2 loca

a) Epidem. libri Aphor. 23. *b*) Lib. 1.

loca convenientia, per quæ excretio bona fit, intellexit, si, κατιθὺ, id est directo ad locum affectum fieri contingant. Ex quibus apparet, quæ omnes sint excretiones naturæ morborum congruentes, per quas optimæ salutaresque crises fiunt.

Ex levamine morbi.

Quas etiam optimas esse aliis signis cognoscimus, & primo, quod ab ipsis ægroti aut sanentur, aut in melius mutentur, corporaque quietiora evadunt; atque hoc est, quod Hippocr. per hunc Aphorismum *a)* docuit; qui est: *Quibus crisis fit, iis nox gravis ante accessionem, quæ vero subsequitur, magna ex parte levior est.* Hocque fieri: Galen. *in comment.* ait, quia videlicet plures ad salutem crises desinunt. Certo siquidem scimus ex ægrotis plures esse, qui servantur, quam qui intereant, nisi forte pestilens sit cœli status. Optimæ quoque excretionis certiora signa notat Hippocr. *in* 1. *Aphor.* 11. *b)* ut ægroti facile evacuationes tolerent. De quo signo Galen. *in comment.* ita habet: *Nam si humor superexcedens evacuetur, tunc ipsum seipso ægrotum fieri leviorem, & melius tolerari, est necessarium.* Addit *in tertio de Crisibus cap.* 2. Fieri etiam melius coloratum pro ratione evacuationis, atque ad resurgendum robustiorem, febremque resolvi, aut saltem maxima ex parte diminui.

Ex pulsibus.

Ceterum hæc optimarum crisium signa confirmabunt quoque pulsus; meliores quippe, vehementiores, æqualiores, ac ordinatiores, de quibus Galen. scripsit: *Vehementior igitur fit continue magis pulsus, & æqualior, atque ordinatior in bona declinatione; expellit enim natura fortius omnem subito febrilem calorem: debilior vero atque inordinatior et inæqualis est pulsus in mortalibus declinationibus.* Atque tot sunt, quæ optimas crises significant, easque, ut dictum est, fideles atque certas, quibus certa quidem salus perpetuo promitti ægrotis poterit. Quales ab Hippocr. 3. *Epidem comm.* 1. *c) Art.* 1. in illo, qui *in Dealcis horto* decumbebat, & in aliis fuere conspectæ; de illo ait: *Quadragesimo alvus pituitosa, alba, subcrebra, dejecit, multum toto corpore sudavit, absolute est judicatus.* Et de *Nicodemo d)*: *Vigesimo quarto multam urinam, & albam reddidit, in qua multa subsidebant, sudor ei toto corpore copiose calidus*

a) 13. *Sect.* 2. *b)* & 23. *c)* Aegr. 3. p. 1066. *d)* Ibidem p. 1108. Aegr. 10.

lidus emanavit, sine febre judicatus est. Et de *Pericle a)* etiam, qui fideliter per crisin fuit judicatus tertio. *Febris emollita fuit, urinæ multæ & concoctæ, in quibus multum subsidebat, nocte quievit. Quarto circa meridiem sudor prorumpit toto corpore multus & calidus, sine febre judicatus est, neque rediit.* Et de *Anaxione pleuritico b). Vigesimo septimo rediit febris, tussiit, multa excrevit concocta, in urina multa subsidebant alba, desiit sitire, dormivit, trigesimo quarto die sudavit, cessavit febris, in totum est judicatus.* Atque de *Heropyto c). Jam vero circa diem octuagesimum cuncta remissa sunt, nihil tamen destitit, etenim urinæ boni coloris, & copiosiores subsidentias habentes exierunt, deliriaque imminuta sunt. Circa diem centesimum alvus fuit turbata multis biliosis, durabantque diu multa talia, deinde dysenteria cum dolore, reliqua levia fuerunt, in summa febres eum reliquerunt, discessitque surditas. Centesimo est absolute judicatus.* In his omnibus possunt omnia præcipua optimarum fideliumque Crisium signa pervideri, quæ esse diximus, coctionem manifestam ac exquisitam in excrementis, quæ juxta affectuum locos affectos considerantur, in statu morbi crises fieri, præindicarique ab indicibus vocatis diebus, in criticisque diebus conspici, excretionesque ideæ morborum respondere, hasque sequi aut febrium solutionem, aut manifestam imminutionem, cessare symptomatum molestias, quæ singula in iis ab Hippocrate conspectis crisibus fuere observata. Coctionis manifestæ signum in *Nicodemo* fuit multa urina alba, in qua multa subsidebant; & in *Pericle*, urinæ item multæ & concoctæ cum multa subsidentia; & in *Anaxione*, multa quæ tussi excrevit concocta cum urina optimam subsidentiam habente; & in *Heropyto* urinæ itidem melioris coloris, copiosiores subsidentias habentes erant. Quæ etiam concoctio perfecta, in statu naturæ factas fuisse eas crises indicabat. In quibus cum crises in criticis diebus apparuerunt, tum videntur quoque antea ab indicatoriis præindicatæ. Fuereque excretiones morborum illorum naturis convenientes. In eo enim, *qui in Deaclis horto,*

a) Lib 3. Epid pag. 1102. Ægr. 6. b) Ibid. pag. 1104. Ægr. 8. c) Ibidem. pag 1104. Ægr. 9.

to, quod febris ejus fuerit ex miſtione bilioſorum pituitoſorumque craſſorum humorum, ideo excrevit per alvum multa pituitoſa, & ſudore copioſo tenues bilioſi humores fuere excreti; & *Pericles* quoque ſudore multo excrevit bilem, a qua in febrem delapſus fuerat, atque ita de aliis: quas omnes & allevatio, cum febris, tum ſymptomatum, fuit ſubſecuta: & hæc de optimis fidelibusque criſibus, ſalutem certam ægrotis ſignificantibus.

CAP. X.

De Criſibus ſalutaribus, quæ tamen neque fideles, neque certæ perpetuo ſunt.

Criſes imperfectæ & non certæ, quando.

Apparent vero Criſes non raro bonæ ſane, ſed tamen quibus Medici perpetuo fidere minime debent, quæ hiſce ſignis ab optimis fidelibusque diſtinguuntur, quippe, quod non cum exquiſitæ coctionis ſignis; neque in ſtatu morbi, ſed in augmento; atque etiam, quæ non ab indicibus vocatis diebus fuerint indicatæ; neque in diebus decretoriis apparuerint, ſed in intercidentibus, quos etiam intercalares & provocatorios appellari ſuperius diximus, quod natura, non perfecta coctione, in iis cogatur pugnam cum morbo aggredi, ex qua raro optime morbus judicatur, ſed plerumque imperfecte & non tuto; & quemadmodum etiam (etſi appareant quædam coctionis ſigna,) non habent vacuationes neque ideæ morborum, neque naturæ ægrotantis, neque ætati, neque victui anteacto, neque anni tempori, neque cœli ſtatui aut loco congruentes: demum, etiamſi omnia bona eſſe apparuerint, ſi ægroti facile vacuationem non toleraverint, neque juventur, criſi huic non erit fidendum; & multo minus, cum ægroti pulſus meliores, quietiores, ordinatiores, ac vehementiores non habuerint. His quidem ſignis criſes conſpectæ non plane certæ dicuntur, etſi pleræque ſalutem oſtendant; at cum laboribus, recidivis, & mala ægrorum tolerantia, morbos judicant. Sed ſingula hæc ſigna diligenter conſideremus, & primum de iis,

iis, quæ in augmentis morborum, quo tempore natura non plane morbum concoxit, ſed cœpit concoquere, paucaque apparuerunt coctionis indicia. Hæc ſane inceptæ coctionis, non dum abſolutæ, ſigna, in morbis non exitialibus, bonam criſin pollicentur; ſed tamen neque omnino certam ac fidelem, ex quo plerumque ſanantur, at non absque recidivis, aut moleſtiis ſeu laboribus, ac longitudine. Quæ vero ſanguinis profluvio fiunt, certiores & fideliores ceteris exſiſtunt; cum vel etiam in principio, nullis quidem conſpectis ſignis coctionis, non incertam ſalutis ſpem aliquando ſanguinis larga eruptio ſoleat polliceri. Cujuſmodi fuerunt, quæ in *Pericle a)*, in quo lienoſo ſanguis prima die e ſiniſtra nare profluxit: & in *Virgine Abderæ b)*, quæ in veſtibulo templi habitabat, prima die menſes fluxerunt, & rurſus decima ſeptima e naribus erupit, & ipſa vigeſimo, etiam plurimo erumpente cum ſudore ſanguine, fuit judicata: eodem modo in *Metone c)* quarta die cœpit criſis per ſanguinem e naribus, quæ quinta die perfecte cum ſudore ipſum judicavit, in quo non fuit recidiva, quoniam ſanguis etiam poſt judicium erupit.

Quæ imperfecta criſis ſanguinis eruptione clarius in *Heropyto* viſa eſt, de quo Hippocrat. *in* 3. *Epidem. d) text.* 80. ita habet. *Vigeſimo multum deliravit, itemque ſequentibus diebus. Quadrageſimo multum ex naribus ſanguinis erupit, menteque conſtitit magis, ſurdus quidem ſed non perinde fuit, febres fuerunt remiſſæ. Proximis diebus ex naribus ſanguis, & paulatim erupit. Circa diem ſexageſimum e naribus quidem ſubſtiterunt eruptiones, ſed dextra coxendix admodum dolebat, febresque increverunt; at ille die centeſimo tantum fuit perfecte judicatus.* Ex qua hiſtoria colligimus. Criſes vel etiam per ſanguinis excretionem, quæ ceteris aliis vacuationibus ſunt fideliores & ſalubriores, nondum cum perfecta coctione, ſcilicet ante ſtatum, apparentes, bonas quidem eſſe, ſed infideles ac incertas, quibus non ſit fidendum: verum ex his recidivas, longitudinemque morborum, laboresque Medici prænuntiare debent; plerumque

Per ſanguinis excretionem.

a) Lib. 3. Epid. Ægr. 6. pag. 1102. b) Ibidem. Ægr. 7. pag 1103.
c) Lib. 1. Epidem. Ægr. 7. pag. 983. d) Ægr. 9. Pag. 1106.

que tamen salutares exsistunt. At hæ in principio morborum, aut cum exitiali signo, si illuxerint, malæ erunt, quibus aut subito mors succedit, quippe in prælanguidis corporibus, aut post longum tempus, in robustis ac prævalidis, veluti contigit *mulieri*, quæ *in mendacium foro decumbebat* a); quæ plures crises ante mortem habuit in principio morbi, id est, nullis signis coctionis conspectis. Sed de hac accurate cum de exitialibus agemus. Colligamus crises ante statum non esse omnino bonas & certas; quod Galen. hisce verbis expressit. *Esto igitur, ut in die decima quarta spes sit fore statum, & aut ob morbi magnitudinem, vel motus velocitatem, vel propter ea aliquod aliud extrinsecum irritamentum crisis die undecimo anticipet, neque ipsam perfectam, neque omnino bonam*: & postea dixit, *siquidem morbus salubris sic inveniatur, ut neque ejus acumen neque magnitudo festinent, neque error aliquis circa ægrotum admittatur, status tempus crisis exspectat: & hæc quidem optima crisis est; fit enim morbo jam cocto: si vero vel propter morbi magnitudinem, vel motus celeritatem, vel propter aliquod irritamentum ante statum crisis venire cogatur, tanto hæc crisis deterior erit, quantum statum anticipaverit.* Quod autem natura, etiam ante statum, ac vel etiam in principio aliquando, excernat, alias a nobis demonstratum est, interim enim nondum incepta humorum coctione, & aliquando incepta quidem, & demum ipsa perfecta: hoc tempore crises sunt optimæ; illæ sunt omnino perniciosæ; & in augmento; quo tempore, teste Galeno in 1. *lib. de crisibus cap.* 8. & in *primo de tot. morb. temp. cap.* 3. incœpta est concoctio, in morbo non mortali, bonæ, sed imperfectæ, & infideles: & hinc diximus alias Hippocrat. & Gal. omnes excretiones in principio, & crudo omnino adhuc exsistente morbo, lethales affirmare, & in augmento bonas dici, sed non certas, neque perfectas. Quas omnes Galen. *in libro tertio, de Crisibus cap.* 7. *cap.* 12. nec non, & *in libr.* 4. *de præsag. ex pulsib.* in hunc modum expressit, dicens: *Nam ea expellere,*

Ante statum.

a) Lib. 3. Epidem. Ægrot. 12. pag. 1080.

re, quæ molestant naturam, sæpe ante tempus convenit, quippe virtus ipsa est alienorum expultrix, quemadmodum in opere de naturalibus facultatibus ante demonstratum est. Tempus autem coctionis post finem alteratoriæ facultatis est: tunc enim functionem obire, omnibus secundum naturam absolutis, ostendebatur, cum illa ab actione destiterit: verum ante perfectam coctionem interim, quæ obstant, amoliri cogitur; ut interdum, coctione jam absoluta, moratur adhuc, & lente, propter imbecillitatem, munus subit. Utramque autem in ventriculo clare licet contemplari. Instigatus enim coctionis tempus non exspectat, sed protinus etiam idoneum, cum eo, quod molestat, excernit, & ubi satis jam coxerit, interdum lente ac cunctanter superfluum, imbecillitatis vitio, expellit. Quare crises ante augmentum quibusdam, etsi non omnibus, signis coctionis conspectis, bonæ quidem dicuntur, non tamen fideles, & certæ, quibus nos fidere debeamus. Eodem modo eæ, quæ non in diebus decretoriis fiunt, incertæ exsistunt, morbique, qui non in diebus iis solvuntur, reverti solent. In quibusdam vero intercidentibus, seu provocatoriis vocatis, eodem itidem modo crises non omnino bonæ neque certæ apparent, de quibus Hippocr. *in lib.* 4. *Aphor.* 29. ait: *Quibus in febribus sexto die rigores fiunt, difficilis sunt judicii.* In hac die *virginem Larissæ* sanguinis profluvio fuisse simul cum sudore judicatam, alias meminimus; & Galen. ait *in* 6. *Epidem. comment.* 3. *in tit.* 19. aliquando bonas crises decima die fuisse observatas. Ex quo merito Hippocr. dixit *in* 4. *lib. Aphor.* 61. *Febricitanti, nisi in diebus imparibus febris desierit, reverti solet.* Crises quoque, etsi cum quibusdam signis coctionis appareant, tamen cum vacuationibus, morborum ideis seu naturis non congruentibus, nunquam perfectæ, nec certæ esse poterunt. Exempli gratia, in adolescente biliosæ naturæ, morbo itidem bilioso laborante, anni tempore æstivo, per alvum, aut per vomitum, si pituitosum multum humorem excretum observaverimus, crisis, quod non

Quæ non in diebus decretoriis fiunt.

Quæ non recte ideæ morbi conveniunt.

a) Lib. 3. Epidem. Ægr. 12. pag. 1110.

non congruat vacuatio ideæ morbi ac aliis, incerta ac infidelis erit; idem in febre pituitosa, si biliosum, & non minus si sanguis, hepate affecto, e nare sinistra, & liene, ex dextra copiosior profluxerit. Crises enim hæ non recte ideæ morbi conveniunt; propterea merito, cum aliquando bonæ, & aliquando malæ sint, infideles incertæque dicuntur. Addamus denique etiam hoc ipsum in his morbis significari, a quibus ægroti, etsi parum statim meliusculi visi sint, tamen paulo post recidunt, symptomata, & febres redeunt. Atque hæ sunt crises quidem bonæ, etsi non omnino bonæ, plerumque salutares sint, sed minime certæ, & fideles, nec perfectæ, neque perpetuo salutem prædicentes; cum aliquando ab ipsis ægrotos mori contingat. Sed hujusmodi judicium confirmabitur signis, mortem significantibus, quæ si bona erunt, bonum quoque judicium futurum dicemus, licet non perfectum, & forte non sine recidivis. Ceterum esset quoque agendum de bonis crisibus per abscessus futuris, sed quoniam sat accurate agemus de iis, cum de prædictione ex abscessibus particularem sermonem instituemus, ideo lectorem lubens ad eum remittendum duxi. Nunc ad exitiales declinemus.

Nec morbum tollunt.

CAP. XI.

De Crisibus exitialibus cognoscendis.

Crises perniciosæ unde cognoscuntur.

Perniciosæ cognoscentur crises contrariis signis, quibus optimas internosci diximus, quæ sunt, quæ nullo coctionis signo conspecto, quippe in principio morbi, apparent, quo tempore natura quicquam boni nunquam excernit; certioresque erunt, si in diebus decretoriis apparent; tertio ubi excretiones non respondeant ideæ morborum uti superius dictum est, vel locis affectis, uti si in hepate inflammato sanguis exeat e nare sinistra, & e dextra, liene affecto, atque itidem utero affecto e naribus, & non per uterum perfluat. Addimus, si excretiones sint per se malæ, & exitiales, de quibus Hippocr. in *primo Epidemior.* a) ait: *Sudores multi, his tantum aberat, ut*

Ab excretionibus malis.

a) Sect. 2. pag 945. lit. E.

ut recrearent, ut etiam contra læderent. Et paulo post *a*): *Paululum in fronte, & claviculis exsudabant, sed nemo per totum corpus.* Et de iisdem in *tertio Epidemiorum b*): *Sudores intempestivi, frigidi, multi perpetuo; copia urinarum non bonarum, colliquationes malæ.* Et in 1. *lib.* *c*) de vomitibus. *Sed & virulenta vomunt, & ex his quidam subito moriuntur.* Quare crudo plane existente morbo, in principio quippe morbi, quo tempore natura nondum coxit, crises non fiunt, nisi, ut superius docuimus, natura maxime a vehementia morbi, & celeritate irritata, ut cogatur aut statim sine pugna succumbere, aut pugnando cum morbo crisin faciat exitialem, qua, si virtus debilis sit, subito exstinguitur. Cognoscitur quoque hæc exitialis excretio, primo, si non respondeat morbi naturæ, & cum excretione per se sit prava, uti dictum est, aut una signa lethalia conspiciuntur, qualia sunt ex urinis nigræ, turbidæ, cum nigris sedimentis, vomitus virulenti, & colliquationes alvi, quibus in peste, Romæ olim grassata, multos fuisse interemtos, Galen. *in* 3. *Epidem.* scripsit, præterea extremarum refrigerationes non recalescentes, de quibus *Hippocrates d*): *sudabant semper, sed non toto corpore, multum extremitates frigebant, ut vix calorem reciperent.* Frigidum per os exspirare, respirare itidem per nares. Addamus quoque pernitiosas has crises sæpius decipere Medici artis ignoras, quod ab ipsis crisibus natura exstincta, ægroti melius quiescere videantur; & melius se habere, cum tamen ex pulsibus languescentibus, ac prioribus atque aliis, eruditi Medici exitium in foribus esse cognoscunt. De iis pulsibus Galen. *in* 3. *de Crisibus* ita habet: *Debilior vero atque inordinatior, & inæqualis est pulsus in mortalibus declinationibus, nam una cum aliis tunc calor febrilis exspirat, atque hinc species melioris exoritur, deinde paulo post, vel, cum ad levandum ventrem surrexerint, animi defectum incurrunt, & nonnulli pauco ac tenaci sudore effuso moriuntur, vel etiam sine surrectione.* Propterea

Ex pulsibus.

a) Ibidem. pag. 954. inter E. & F. *b*) Pag. 1089. lit. E. *c*) Epidem. Sect. 2. pag. 948. ante lit. H. *d*) Epidem. lib. 1. Sect. 2. pag. 940. lit. G.

Ex falsa allevatione. ea nos dicimus, crises bonas ac salutares subsequi in ægrotis statum meliorem; nam vere quidem quietiores evadunt, cum symptomata morbi vel prorsus tolluntur, vel multum minuuntur: ita post exitiosas crises ægroti redduntur inquietiores, debiliores, & symptomata sæve augentur, ni statim exitium subsequatur; aut apparent quietiores & liberi magna ex parte a morbo & symptomatibus, quibus gravantur, ex quibus artis Medicæ ignari putant ægrotos in melius evasisse. Ceterum his non est fidendum, & hoc est, quod Hippocr. *in Aphor. a)* dixit. *His, quæ non ex ratione levant, non oportet fidere, neque multum formidare mala, quæ præter rationem eveniunt. Plurima enim talia stabilia non sunt, neque multum durare & permanere consueverunt.* Sed hanc falsam allevationem cognoscemus, tum quod, ut ait Hippocr. ipsa stabilis non sit, neque diu bonus hic status duret, atque etiam quod, ut dictum est, ægri languidiores aut non robustiores, & pulsus debiliores, inæqualiores, atque pejores evaserint; unde perfectas crises continuo exitium sequitur, veluti imperfectas mutatio in pejus. De iis Hippocrat. *in Epidem. b)* de *Critone* ita habet: *Secundo tumor toto pede & ad talum subrubeus cum contentione, pustulæ nigræ, febris acuta, valde insanivit; dejectiones crebræ, biliosæ, periit postridie quam ægrotare cœperat.* Et de *muliere Dromedai c). Sexto die mane superriguit, cito percaluit, toto corpore sudavit, extrema membra frigida, deliravit, spiritus magnus, & rarus.* Paulo post. *Convulsiones a capite cœperunt. Subito obiit.* Et *in* 3. *Epidem. d).* de *Pythone*, qui supra Herculis fanum decumbebat: *Decimo mane sine voce, multum frigus, febris acuta, multus sudor, obiit.* Nunc etiam de crisibus malis & perniciosis, quæ imperfecte ad interitum judicant, quippe a quibus in pejus fit mutatio, tamen ægroti non subito intereunt, hocque evenit, ut vires prævalidæ contra morbum strenue pugnent, & ut in exitialibus perfectis unica vice pugnans natura, præ imbecillitate, morbo succumbat, ita robustam cogitur morbus iteratis vicibus, quod unica pugna non cedat, pugnando superare. Propterea virium magnum

Vel a Morbi in pejus mutatione.

a) Sect. 2 Aphor. 27. b) Lib. 1. Epidem. Ægr. 9. pag. 985. c) Ibidem. Ægr. 11. pag. 987. d) Ægr. 3. p. 1098.

gnum robur facit crises exitiales imperfectas, veluti minus robur perfectas, quo natura subito in pugna vincatur. Virium itaque magnum robur signum erat in exitialibus morbis crisium futurarum imperfectarum. Eædem notæ erunt imperfectarum, & perfectarum, hoc excepto, quod imperfectæ fiant plerumque cum inccœpta aliqua humorum coctione, ita ut potius in augmentis fiant, quam in principiis, & non absque aliquo signo coctionis; veluti si alvi excrementa fuerint liquida, & postea parum incrassentur, sed tamen inæqualiter, ita ut si hac die crassiuscula apparuerint, altera rursum liquida; & quod ad urinas, cum aliqua sit in sedimento bona mutatio, vel in colore, vel in contentis, quæ tamen non sit stabilis, sed statim redeat ad solitam cruditatem. In perniciosis itaque morbis, vires robustæ & validæ hujusmodi imperfectas crises multas futuras præindicare solent, antequam moriantur ægroti, & præsertim, ubi quædam coctionis præludia apparuerint. Nam qui fieri potest, ut natura robusta, in morbum agens, aliqua levi coctione ipsum non mutet; necesse est enim morbum aliqualiter a natura pati. Hinc in morbis lethalibus non raro in excrementis, præsertimque in urinis, solent videri quædam signa coctionis. Nosque sæpius in pestiferis, aliisque febribus perniciosis, urinas vel tenuissimas, ruffas, melioris coloris, & crassiores factas, & crassas turbidasque ante exitium claruisse, sedimentumque aliquando habuisse, vidimus. Sed hæc præludia coctionis neque augentur, neque stabilia sunt; statim enim mutantur in pejus: & hoc est, quod nos monuit *Hipp. a)* ut dictum est, his urinarum aliorumque excrementorum præludiis coctionis, Medicos fidere non debere; hæcque cognosci ait *Hippocr.* quod stabilia non sint, neque diu durent. Addamus, quod ex praxi didicimus, quum in morbis apparent crises cum iis præludiis coctionis, vel etiam absque lethali aliquo signo, & febris perseverat, præludiaque coctionis non augentur, signa lethalia esse exspectanda; quando illud nobis argumento sit, naturam propter magnas vires se diu sustentare, & servare, tamen quicquam morborum causarumque non

Ex virium magno robore.

Ex coctione incepta & non perfecta.

 posse

a) Aph. 27. Sect. 2.

posse superare, proinde longo tempore morbo oppugnatam, marcescere, succumbere, atque exstingui, est necesse. Quod proxime *Patavii*, una cum *Allexand. Massaria*, & *Hieronymo Aquapendente*, Medicis celeberrimis, in *Marina Teupola* Serenissimi ducis *Grimani* nepote, juvene quidem sanguinea, & moribus vere clarissima, *Mattheo Mauroceno*, juveni clarissimo nupta, observavi. Hæc enim ex abortu in febrem continuam ardentem incidit, quæ incepit cum gravissimis symptomatibus, quippe dolore capitis punctorio vehementi, perpetuis fere vigiliis vertiginoso affectu, siti intensa, & perpetua jactatione corporis, summaque inquietudine, quæ omnia cum urinis crudis mortem subito minabantur; tamen ipsa morbo magnis viribus reluctato, etsi natura nunquam quicquam morbi superare potuit, primo sanguine cum urinis crassis, obscuris, rubris, habentibus sedimenta crassa, e nare sinistra erumpente, una cum vomitu, & per alvum rejectis copiosis excrementis pituitosis admodum lentis, & biliosis, interim porraceis, interim æruginosis, itemque sudore copioso, fuit judicata; a qua tamen neque alvi excrementa, quæ perseverarunt usque ad exitium, neque urinæ probam unquam coctionem fuere assecutæ; neque minus, etsi sanguinis e naribus excretione, & vomitibus, ac vel etiam aliquando sudoribus sæpius fuerit judicata, & exinde videretur satis allevata, tamen nunquam, ut dictum est, excrementa illa probam concoctionem habuerunt, etsi aliquando viderentur, aliqua scilicet die, meliorem coctionem accepisse, tamen illa concoctio per diem, nec plus, perseverabat, rursusque redibant excrementa ad priorem cruditatis gradum; quo factum est, ut dixi, clarissimam juvenem, propter maximas vires, diu cum morbo pugnando plures crises imperfectas habuisse, quas ego perpetuo malas esse ac lethales prædixeram; quod nimirum coctiones in excrementis inceptæ nunquam a natura augerentur, atque quod nunquam immunis febre remanserit. Sed jam morbo ingravescente, viribus tandem resolutis, post multas imperfectas crises, obiit.

Hanc lubens historiam adjunxi iis, quæ de his crisibus nobis fuere

fuere adnotata, ut clarius ſtudioſi aſſequantur, quomodo debeamus criſes magis imperfectas lethalesque præcognoſcere, quibusque ſignis nobis innoteſcant; quæ ſunt: quod morbo vel omnino exſiſtente crudo fiant; vel cum principio quodam concoctionis, tertium, quod illa præludia concoctionis nunquam augeantur, & non durent, inæqualiterque etiam appareant; quartum quod nunquam febre ægroti prorſus liberentur: atque hoc eſt, quod Hipp. *in 2. Epidem. a)* vocavit *judicatorium non judicans*, quod aut, ut Galen. docet, *eſt difficilis judicii*, *quippe nullo prælucente ſigno lethali*; *aut lethale*, *ubi una cum aliquo exitiali ſigno appareat*. Quintum addimus, has quoque criſes ab excretionibus, judicari ſeu cognoſci, quæ aut ſunt immoderatæ & nihil juvant, aut ſunt paucæ, non reſpondentes noxiorum humorum quantitati excernendæ, de quibus Hippocr. *in lib.* 1. *Epidem. b)* ita habet: *His ſuccedebant abſceſſus*, *aut majores*, *quam ut ferre poſſent*, *aut minores*, *quam ut prodeſſe quicquam*, *ſed ſtatim redierunt*, *& deteriores evaſerunt*. Et ab excretionibus ſudores, aut multi, aut pauciores, de quibus itidem Hipp. *c) Sudores multi*, *his tantum aberat*, *ut recrearent*, *ut etiam contra læderent*. *Et d) ſudabant ſemper quidem*, *ſed non toto corpore*. Et poſtea *e) Paululum in fronte & claviculis exſudabant*, *ſed nemo per totum corpus*. Itidem malæ ſanguinis excretiones, de quibus Hipp. *f)* etiam dixit: *Hic ſanguis de naribus*, *niſi paucis*, *& admodum paucus erupit*. Et poſtea *g)*: *Nam* Philiſcus *quidem* Epamenon *&* Silenus: *quibus parum quarto die*, *& quinto*, *ex naribus ſtillavit*, *mortem obierunt*. Et de dejectionibus malis: *& h) Alvi turbatæ erant*, *bilioſis paucis meris tenuibus mordacibusque*, *& frequenter deſidebant*. Quales vidi in *Guadagnina mea uxore dilectiſſima*, cum febre ardente, quæ tunc extincta eſt. Alvi itidem colliquationes, de quibus etiam *in tertio Epidem. i) Unoque verbo*, *quot longis morbis*, *vel acutis tenebantur*, *ventris vitio omnes præcipue mortui ſunt*; & ſic de

a) Sect. 1. p. 999. ſub. lit. E. *b)* Sect. 2. p. 946. lit. G. *c)* Ibidem, p. 945. lit. E. *d)* Ibidem. Sect. 1. pag. 940. lit. G. *e)* Ibidem. Sect. 2. p. 934. inter E. & F. *f)* Ibid. p. 944. ante lit. F. *g)* Ibid. p. 951. lit. E. *h)* Ibidem. Sect. 1. pag. 940. lit. G. *i)* Pag. 1086. inter B. & G.

Ex vacuationibus morbi ideæ non respondentibus.

de aliis. Demum vacuationes omnes morbi ideæ non respondentes; quippe veluti in pituitosis meræ biliosæ, & e contrario, de quibus nuper satis accurate egimus; aut locis affectis non respondentes; ut quando uterus laborat, si sanguis e naribus erumpat, aut si hepar e sinistra, & si lien ex dextra. Demum distinguuntur eæ crises imperfectæ a perfectis, quod imperfectæ fiant nullis conspectis signis coctionis, atque viribus minus robustis. Ex quo merito, cum natura nequeat quicquam morbi alterare, & concoquere, sed statim magno morbo, quod magnis viribus non constet, prima pugna succumbat. Perfectæ vero fiunt in corporibus robustissimis, quæ non semel, neque bis, sed pluries morbis oppugnata, & non nisi spatio temporis superantur, quo tempore aliquid contra morbum etiam agentia, ipsa paululum alterant; hinc quædam solent conspici coctionis vestigia, licet levia, quæ tamen nedum non augentur, sed neque diu durant. A salutaribus vero etiam distinguuntur, eo quod ipsarum coctio non augeatur, neque, ut dictum est, diu, si quod vestingium coctionis appareat, durat. In salutaribus enim præterquam, quod manifestiora signa coctionis appareant, etiam in dies magis augentur, & stabilia videntur, atque in his quoque ægri in melius mutantur, febre aut omnino relinquuntur, aut magna ex parte liberantur. Sed unum harum exitialium imperfectarum crisium proprium esse diximus, quod non nisi in robustis corporibus fiant. Cujus veritatis exemplum nobis esse, ad id quippe cognoscendum accommodatissimum, illius *mulieris* historiam, quæ in *mendacium foro* decumbebat, quæ juvenis & robustissima, ante exitium, plures hujusmodi pugnas a maximo morbo, & crises ob virium robur, etsi quicquam morbum alterare non posset, sustinuit, de qua *in lib. 3. Epidem. a)* Hippocr. ita habet. *Mulierem, quæ decumbebat in mendacium foro, primo enixam cum dolore masculum corrupit ignis. Initio statim sitibunda, cor illi dolebat, fastidiosa, lingua arida, venter turbatus tenuibus, paucisque, non dormivit. Altero die aliquantulum riguit, modicus secundum caput, & fri-*

Crises imperfectæ quomodo a perfectis distinguuntur.

a) Pag. 1080. Ægr. 12.

frigidus sudor. Tertio cum dolore dejecit alvus cruda, multa, tenuia. Quarto subriguit, omnia irritata sunt, insomnis. Quintum diem laboriose transegit. Sexto eadem erant, alvus reddidit humida, copiosa. Septimo superriguit, febris acuta, sitis ingens, se jactavit, sub vesperum per totum corpus sudavit frigidum, frigus partium extremarum, nec reddibat illi calor. Iterumque nocte superriguit, extremitates calorem non recipiebant, non dormivit, nonnihil deliravit, statimque ad mentem rediit. Octavo circa meridiem rediit calor, sitibunda, comatosa, vomuit biliosa, pauca, subflava. Nocte graviter se habuit, nihil quievit, multum affatim minxit inscia. Nono omnia fuerunt remissa, sub vesperum comatosa, aliquantulum superriguit, vomuit amara, biliosa. Decimo rigor, febris exacerbata est, nihil dormivit. Mane multam, in qua nihil subsideret, reddidit urinam. Extremæ partes receperunt calorem. Undecimo virulenta, biliosa vomuit, non multo post riguit, rursusque extremæ partes frigescebant. Sub vesperum rigor, sudor frigidus, multum vomuit. Nox gravis fuit. Duodecimo vomuit multa, nigra, fœtida, singultus multis, sitis laboriosa. Tertio decimo nigra, virulenta, multa vomuit, rigor circa meridiem. Quarto decimo die sanguis de naribus. Defuncta est. Annum ætatis agebat circiter septimum decimum. Dignus fuit hujus mulieris casus, ut, ad cognoscendas crises lethales imperfectas, a nobis accuratius audiretur; nam omnia signa exitialium imperfectarumque crisium, quæ nuper a nobis producta sunt, in hoc casu facile recognoscentur. Atque hæc de cognoscendis exitialibus crisibus: superest, ut ad crisium species, aut modos etiam exacte cognoscendos descendamus, quod scitu certe est dignissimum.

CAP. XII.

De cognoscendis crisibus, quæ per abscessus, & quæ per excretionem sunt futuræ.

Plurimum facit ad præsagium salutis vel mortis specialium crisium cognitio, nimirum, an eæ fient per aliquem abscessum, an per aliquam excretionem. Itaque inprimis eas cri-

Abscessus quid.

ses indicabimus, quæ per abscessum fiunt, & deinceps illas, quæ per humorum excretionem. At cum nomen abscessus sit æquivocum multis diversis competens, hoc ipsoque nomine multa diversa intelligat Hippoc. propterea hæc omnia distincte sunt cognoscenda. Abscessus nomine Hippocrates aliquando intelligit humoris translationem de una parte corporis in aliam. Hosque abscessus vocat per effluxionem, de quibus *in secundo Epidemiorum a)* ait, *optimos esse, qui per effluxionem fiunt, cujusmodi est sanguis e naribus, pus ex aure, sputum, & urina.* Quomodo dysenterias, lienterias, tenesmodes, sudoresque, abscessus dixit. Aliquando per abscessum intelligit suppurationem, de qua *in Prognosticis b)* dixit, *tumores in ventre minus faciunt abscessus, quam in præcordiis*, teste enim Galeno ibi suppurationem intellexit. Tertio intelligit humoris decubitum ad aliquam corporis partem, quo vel dolor & tumor aliquis concitetur. Quomodo nos dicimus, proprie magis abscessus nomine intelligi omnia cutis vitia, & præsertim, quicquid sub cute a causa interna humoris erumpit, quales sunt omnes tumores. De crisibus itaque per abscessus, seu per cutem, seu per tumorem aliquem futuris, quæ fiunt, ubi humores abscedunt ab internis ad cutem, quam aut maculis afficiunt, aut in tumorem levant, nunc sermo a nobis instituitur.

Crises quæ per Abscessus fiunt quomodo cognoscuntur.

Pro qua re assequenda in primis videndum erit, quænam crises per abscessus, & quænam per humorem excretiones fiant. Hoc vero facile cognoscemus, cum recte humorum in corporibus inclinationem cognoverimus, utrum inquam humores transmittentur tantum de parte ad partem, an præterquam, quod transmittuntur, etiam foras excernentur per meatus, vacuandis humoribus destinatos. Hoc modo crises per excretiones; & illo per abscessus fieri dicimus. De quo modo crisium Galen. *in lib. 3. de Crisibus* ita scripsit: *Summatim enim nihil aliud oportet considerare in modo crisis, præter naturæ inclinationem, quam manifeste ostendit* Hippocr. *in Prognosticis c), partim*

a) Sect. 1. p. 1002. inter B. & C. b) P. 39. lin. 1. c) Pag. 45. & 46.

tim quidem oris ventriculi morsum, atque rigorem memorans, in quibus vomitus subsecuturus est; partim spirandi difficultatem, & oculorum hallucinationes, in quibus profluvium sanguinis e naribus exspectatur; ac præter ista distinguens de urinis, & alvi excrementis, in quibus inquit: a) *Si neque biliosa fuerint alvi excrementa, neque facile solubilia, & impermista, neque urina multa valde, & multam habens subsidentiam. Si quid enim tale fuerit, manifestum est, quod huc repit ægritudo, & per ista expurgatur; cum vero huc non repit, & protrahitur morbus, cum signis tamen salubribus, futurum abscessum exspectare oportet.* In tertio vero *Prognost.* Galen. scribit, morbosa calidioribus humoribus cum ægri viribus vehementioribus per excretionem judicari; atque his contrarias esse affectiones, in quibus facultas debilis est, & humor frigidus, quæ nec excretione nec abscessu desistunt; sed hæc aut corrumpere ægrum, aut perquam longo temporis spatio vix coqui observamus. At humores calidi non egent facultate valida, ut abscessus fiant, veluti frigidi, qui non nisi a robusta vi moventur ad abscessum. Ex quibus præter crisis modum ex humorum inclinatione cognoscendum, quippe ad abscessum inclinatum iri morbos, ubi neque signa vomituum, neque hæmorrhagiæ, id est, sanguinis fluxus, neque alvi dejectionum, neque sudorum, neque urinarum copiosarum apparuerint; etiam hoc itidem ex virium magnitudine, & humorum morbos foventium natura, conjici poterit: ex humoribus enim calidioribus facilius excretiones; abscessus vero, ubi ad excretionem natura nullam habebit inclinationem, neque hi opus habent validioribus viribus, cum suapte natura facile ex parte ad partem moveantur, & decumbant, crudi vero ac crassi plerumque in corporibus robustis, si longius morbus protrahatur absque signis exitialibus, in abscessum aliquem decumbent. De his Galen. *in* 3. *Prognost. comm.* ita habet: *Hos igitur assolet natura in in partem quandam ignobiliorem expellere, quoties per excretionem corpus nequeat.* Sæpe enim definitum

a) Prognost. pag. 43. lin. 9. & seq.

tum jam eſt, ut humores calidiores tenuioreſque paratiſſimi ſint ad excretionem, crudis vero & craſſis aut per abſceſſum, aut per concoctionem natura medeatur. Sed age ſigna modo dicamus, quibus futuros abſceſſus in morbis præſcimus. Gal. *in lib.* 3. *de Criſibus cap. ult.* ſcribit in morbis acutis & calidis, ſi criſis fiat primis periodis, excretionem ſperandam eſſe; ac ſi morbus fuerit diuturnus & tardus, atque urinæ fuerint longo tempore tenues & crudæ, abſceſſum futurum. At hæc non ſatis ſunt ad abſceſſus prænoſcendos; plura enim addi eſt opus: & primo, quod morbus habeat ſigna ſalutaria, corporaque viribus ſatis conſtent. Cum dictum ſit, debilem facultatem non poſſe crudos craſſoſque humores movere ex viſceribus ad partes ignobiles, ad quas decumbentes humores abſceſſus faciunt. Quod morbi, longi, & tardi ab humoribus craſſis & crudis foveantur, ſatis liquido conſtat, quodque hi quoque humores non facile, vel etiam a robuſta natura, moveantur ad excretionem, ex Galeno dictum eſt; qua propter neceſſe eſt, ut aut ægrotum corrumpant; aut, ſi convaliturus ſit, ut excretis ad aliquam partem ignobilem abſceſſus fiant, vel paulatim concoquantur; tametſi hoc ipſum, ut per concoctionem medeatur, teſte Galeno, excretio quædam eſt, quæ per urinam magna ex parte lapſam fit, raro per alvum.

Abſceſſus quibus ſignis in morbis prævidentur.

Signa vero futuri abſceſſus Galen. hiſce verbis complexus eſt, dicens. *Si vero ad abſceſſus convertuntur, communia quidem omnium indicia ſunt, ſalutariter ſe habente ægro, quod neque morbus ſolvatur, neque urina multa, & multam habens ſubſidentiam, ſed cruda & tenuis appareat.* Quæ ex Hippocrate accepit, *in ſecundo libro Prognoſt. a) text.* 26. ita habente. *Conſiderandum eſt in hunc modum: ſi febris detinet, & dolor non deſinit, & puris excreatio non excernitur ex ratione, neque bilioſæ fuerint alvi dejectiones, neque ſolutiores, at ſinceræ, nec urina admodum multa craſſa, ac plenius obtineat ſedimentum, promittitur vero ab omnibus aliis ſignis ſalutare, his tales fore abſceſſus ſperandum eſt.* De urinis abſceſſus ſignificantibus *in ſecundo Prognoſticorum b)* textu

a) Pag. 43, lin, 7. & ſeq. b) Pag. 40, lin. 48. & ſeq.

textu trigesimo quarto ait: *Quicunque autem mingunt urinam tenuem ac crudam multo tempore, siquidem alia ipsis signa salubria affuerint, his abscessum exspectare oportet, ad loca, quæ sub septo transverso sunt.* Idem fere, & *in libro tertio a)*, ita legitur. *Si qua febris prorogatur, salvo affecto homine, nec dolore detinente aut ob aliquam inflammationem, aut ob aliquam causam evidentem, exspectari oportet abscessum cum tumore aut dolore, qui in articulos maxime inferiores decumbat.* Galenus ait, spem esse futuri abscessus, ubi febris neque propter aliquam partem affectam curatu difficilem, neque propter commissum aliquem errorem prorogetur; necesse enim est crassis crudisque humoribus, quos sæpe natura solet ad ignobilem partem e visceribus protrudere, febrem prorogari. De quibus *in lib.* 4. *Aphor.* 44. dixit: *Quibus adsunt febres longæ, iis tubercula, aut dolores circa articulos fiant.* Quare ubi febris ultra diem vigesimum prorogatur, teste Hippocrate *in tertio Prognost. b) text.* 25. cum dies vigesimus sit terminus acutorum morborum, in morbo quidem salutari, & urina tenuis, & cruda, longo tempore mingatur, converti ad abscessum morbum sperare possimus, eoque magis, ubi humoris alicujus crassi purgationem subsequatur; solvitur enim morbus. De quo nos Hippocrates *in* 4. *Aphor.* 74. commonuit, ita dicens. *Quibus spes est in articulis fore abscessum, liberat eos ab abscessu urina multa, & crassa, & alba qualis in febribus, cum lassitudine, quarta die, quibusdam fieri incipit.* Unum videtur necessario cognoscendum, quippe, quibus signis morbum esse salutarem cognoscamus. Quod Hippocrates *in libro tertio Prognost. c) text.* 10. ita habet: *Qui enim convaliturus est, facilius spirat, sine dolore agit, noctu dormit, & alia signa securissima habet.* Quare hæc erunt signa communia abscessus futuri; propria vero, quæ in partibus aut supernis aut infernis futuros denotent, Hippocrates *in secundo Prognost. d) text.* 62. ita est complexus. *Abscessus consistunt hi in locis infernis, quibus circa ilia inflammatio fatigat; illa in supernis,*

a) Pag. 45. lin. 38. & seq. b) pag. 45. lin. 46. c) pag. 44. lin. 25. & seq.
d) Pag. 43. lin. 14. & seq.

nis, in quibus ilia molliora, & sine dolore persistunt. Si vero aliquandiu spiret difficulter, sine aliqua alia causa desinent. Quæ Galenus *in tertio de Crisibus cap. ult.* etiam docuit, dicens, *abscessus sperandos ad loca inferiora, quibus circum præcordia, aliquid inflammationis atque caloris affuerit; & ad loca superiora ubi repunt, præcordia mollia perpetuo esse ac sine dolore, & æger ad aliquod tempus anhelitum habebit difficilem, sine occasione manifesta, & posteacessabit.*

Loca ad quæ abscessus futuri quomodo cognoscuntur.

Sed particulatim locorum, ad quæ futuri abscessus fiant, signa paulo post hisce verbis expressit *Galen.* dicens: *Propria vero (ubi morbus non fuerit valde diuturnus) si subita difficultas anhelitus laboranti superveniens, mox quiescat, eamque gravitas capitis ac dolor subsequatur, gravis somnus ac surditas, huic in glandibus post aures necesse est abscessus fieri. Si vero morbus jam diu duraverit, neque ullum ex his signis affuerit, sed in aliquo ex locis inferioribus, vel gravitas, vel tensio, vel inflammatio, vel dolor apparuerint, huic abscessus ad partes inferiores est exspectandus.* Autor vero Prorrheticorum *in a) 3. prognost. text.* 76. de parotidibus ita habet. *Somnus gravis cum dolore capitis, & surditas statim adveniens sunt signa parotidum.* Sed longe plura ibi de ratione futuras parotidas prægnoscendi scribuntur, quæ brevitati studens lubens omitto; atque enim, quod, ubi de prædictione a parotidibus ex proposito agemus, hæc omnia longe accuratius adducere cogemur. Atque hæc de crisibus per abscessus futuris dicta sint. Nunc de cognoscendis crisibus, quæ per excretionem fiunt, agendum, quippe quæ, aut per fluxum sanguinis, aut per vomitum, aut per alvi dejectionem, aut per sudorem, aut denique per urinam fiunt. Exordimur vero ab iis, quæ sanguinis eruptione fiunt.

Cap. XIII.

De prædicenda crisi per sanguinis eruptionem, seu fluxum.

Crisium species unde co-

Jam descendimus ad cognoscendas crisium species, quæ humorum excretione observantur, quæ quidem cognoscentur a con-

a) Lib. 1. Prorrhet. text. 163.

a constitutione temporis, ægri natura, morbi specie, motu atque naturæ humorumque inclinatione. Diximus superius ex temporis constitutione crises indagantes, & ægri natura, morbi specie, & motu morbi, sciri posse crises, quæ per excretiones, & quæ per abscessus futuræ sunt. Nunc dicemus, quo natura, & humores inclinabunt, eo crises fieri necesse erit, ut docuit Galen. *in lib. de Crisibus cap. ult.* Duplex vero cum sit ipsorum inclinatio, una ad interiora, atque altera ad exteriora; ad exteriora ubi inclinaverint humores, crises aut per sudorem, aut per hæmorrhagiam, id est, sanguinis fluxum fient, quæ nobis innotescent ex pulsuum & hypochondriorum observatione. Ad interiora vero humoribus natura habentibus inclinationem; crises fient aut per vomitus, aut per dejectiones, aut per urinas, aut per hæmorrhoidas, aut per menses. Sed age, agamus primo de his crisibus, quæ per hæmorrhagiam seu sanguinis fluxum, seu eruptionem fiunt. Hæ enim ceteris videntur anteferendæ, quod sæpius morbos acutos judicent, tum fidelius, ac certus perfectiusque. Plures etenim fuerunt, qui sanguinis hæmorrhagia seu eruptione larga e naribus fuere liberati, etiamsi tuta signa non haberent, quod Hippocr. in *Metone a)* vidit, de quo Gal. *Epidem.* 3. *text.* 24. ait: *Largæ de naribus eruptiones liberant fere; sane enim a sola videtur sanguinis eruptione & judicatus, & servatus, quamvis non omnino tuta signa haberet.* Quare ab ipsis exordiamur, venemurque signa, quibus futuræ sanguinis excretiones, seu eruptiones e naribus innotescant: statuamus itaque febrem ardentem, vel synochum, aut simplicem, aut cum alicujus visceris inflammatione, in qua, propter ipsius magnitudinem, & celerem & fortem motum ac calidam naturam, concurrentibus calidiore ægroti natura, victus & ætatis temperamento, annique constitutione calida, æstivo anni tempore, itemque, loco calido, crisis per excretionem est speranda, si per sanguinis hæmorrhagiam erit futura, procul dubio omnia aderunt symptomata, quæ sanguinis copia concitabit, a venis ipsis, e qui-

gnoscuntur.

Crises quales futuræ unde noscuntur.

Crises quænam per hæmorrhagiam.

Hæmorrhagicæ futuræ signa.

a) Lib. 1. Epid. Ægr. 7. pag. 983.

quibus ad caput fertur, omnibus in locis permeabit; hinc fit, quod si per naturalia membra ad caput feratur, ægroti inprimis repente in intensionem hypochondriorum incidant, & aliquando in difficilem, propter ipsorum distensionem, respirationem: sed hæc sequitur tensa hypochondria; veluti si per membra spiritalia vocata, seu respiratione destinata, sanguis transeat repente, in inspirandi difficultatem veniunt, quibus tamen cito liberantur, utpote sanguine ad caput perveniente, in ipsoque symptomata concitante, exindeque partes infernæ liberantur; itaque caput gravatur, dolet, & prius aliquid in collo tendi sentitur, aut in sincipite aurium tinnitus aliquando sentiunt, & aliquando surditatem; oculorum visio habetatur, obscuratur, aut splendores oculis obversantur, facies rubescit, scilicet oculi, genæ, atque nares. Atque hæc erunt hæmorrhagica signa, quibus præcognoscimus & prædicemus crises per sanguinis eruptionem e naribus. Quæ omnia Hippocr. quasi divina mens loquens, hisce verbis *in primo Epidem. a)* est complexus: *In ardentibus autem ceterisque febribus, quos colli dolor, temporum gravitas, caligo oculorum, vel hypochondrii etiam contentio, neque cum dolore corripit, his e naribus sanguis erumpit.* Et in *libro tertio Prognosticorum b)*, ex Galeni sententia dixit. *Capitis dolores vehementes, & continui, cum febre, si quod ex indiciis exstiterit exitiosis, integre lethales sunt. Si vero ex iis, quæ didicisti, de ægro tanquam convalituro quicquam speres, a principio quidem ad septimum diem sanguinis e naribus fluorem exspectato; procedente vero tempore id quidem etiam; pus vero erumpet e naribus aut auribus in salutem ægri. Si vero ad vigesimum extendatur diem doloris accidens in capite, tunc etiam sanguinis fluorem exspectabis rarius, magis vero suppurationem, aut abscessum ad inferas sedes exspectato. Sed per illud tempus, quo sanguinis fluorem exspectabis, augebit tibi exspectationem, si in temporibus ac fronte dolor vehemens perseveret. Magis autem exspectari sanguinis oportet eruptionem in junioribus triginta quinque annis, in senioribus suppurationem.*

Quæ

a) Sect. 2. p. 948. sub finem. b) Pag. 44. lin. 34. & seq.

Quæ hæmorrhagiæ futuræ signa clarius postea expressit, *in 3. Prognost. a) text.* 33. dicens: *Quibus vero per talem febrem dolet caput, & pro tenebris ob oculos effusis hebetudines subeunt oculorum, ac splendor obvertitur, & pro oris ventriculi morsu, circa hypochondrium, aut læva parte, aut dextra, aliquid contenditur, neque cum dolore, neque cum inflammatione; sanguinem de naribus in his fluere, pro vomitione exspectandum est. Magis vero & hic in juvenibus sanguinis fluorem exspectare oportet. Agentibus vero trigesimum annum, aut etiam senioribus, minus; sed vomitionem in talibus exspectari oportet.* His signis alia adduntur scripta cum in Prorrheticis, tum in Coacis præsagiis: *in lib.* enim 3. *Prorrhet. b) text.* 51. ita habet: *Capitis affecti gravitate & sincipite dolentes, pervigilesque, sanguinem profundunt, tum alias, tum si quippiam in cervice tendat c). Qui pervigilaverint repente, cum inquietatione quadam, sanguinem profundunt tum alias, tum si quippiam* (ut melius *in Coacis præs. d) text.* 32. legitur) *fluxerit ante cervicis dolores e).* Nec non *impense rubri oculi sanguinis eruptionem ostendunt.* Et postea *f) text* 55. *Per ea, quæ caput concutiunt, & quæ sonitum faciunt, sanguinem per nares profundere sperandum est. g) Ventris quoque palpitationes* (id est ex Galen. pulsus arteriæ spinam perreprantis) *cum hypochondrii tensione sublonga & tumente, sanguinis indicant eruptionem. h)* Et *hypochondrii tensio cum capitis gravitate & surditate, & quæ splendores perturbant, sanguinis denuntiant profusionem.* Et in *Coac. præsag. i) sec. text.* 4. hæc etiam leguntur. *Quibus febricitantibus rubores in facie, & capitis vehemens dolor, venarumque pulsus, iis ut plurimum fluor fit sanguinis.* Et *in 3. lib. k) sec. 1. text.* 17. *Qui e pervigiliis anxietate repente capiuntur, sanguinem profundunt e naribus, tum alias tum si quid antea effluxerit.* Et *in libro quarto l) text.* 26. 27. *In febre ardente aurium sonitus superveniens cum obscuratione visus, & gravitate in nares incumbente, vehementem insaniam firmamque de-*

a) Pag. 46. lin. 15. & seq. b) Lib 1. text. 135. c) Ibidem. text. 136. d) Coac. 111. e) Lib. 1. Prorrhet. text. 137. f) Ibidem. text 143. g) Ibid. text. 144. h) Ibid. text. 147. i) Text. 142. k) Coac. 111. l) Ibid. 131.

denunciant, nisi largiter perfluat sanguis e naribus. Et a) libro quinto. *Pulsationes in capite, sonitus aurium, profluvium sanguinis significant.* b) Et *qui gravitate capitis laborant, dolentque sincipite, vigiles, sanguinem e naribus fundunt, tum alias, tum si quid tendi in collo sentiant.* c) *Et quibus surditas, cum capitis gravitate & hypochondrii tensione, & ad splendorem oculi perturbatione, profluvium sanguinis significatur.* Atque hæc sunt, quæ de signis hæmorrhagicis cum *in libris Epidemiis* Hippocr. tum *in Prognosticis*, & *in Prorrheticis*, atque *in Coacis præsagiis* nos colligere potuimus, a quibus nobis innotescent crises per fluorem sanguinis e naribus, quæ hæc erunt. In febribus ardentibus, ceterisque aliis acutis, vehementibus, & in præcordiorum inflammationibus, omniumque maxime hepatis atque lienis, non raro etiam in phreniticis: hos enim affectus præsertim sanguinis eruptiones judicant: vigiliæ repentinæ, & inquietudines sunt signa hæmorrhagica; sed tamen plerumque communia crisium futurarum; quibus quidem conspectis signis, crisis speretur, sed an per hæmorrhagiam, an per vomitum, & an alio modo, sit futura, ex propriis signis distinguentur: quod si, his conspectis, cœperit in die critico, vel hæmorrhagia, vel vomitus, vel fluxio alvi, vel sudores, vel alia evacuatio, forte poterimus ex iis signis conspectis similem excretionem prædicere. De quo *in* 3. *Coac.* d) *præsag.* 40. legitur. *Qui e pervigiliis anxietate repente capiuntur, sanguinem fundunt e naribus, tum alias, tum si quid antea effluxerit.* Galen. his duobos signis addidit capitis dolorem, ita ut in capitis doloribus vigiliæ repentinæ atque inquietudines sanguinem fluxurum significent, eoque magis, si antea fluere cœperit. Ex propriis vero signis est dolor capitis, sine quo raro soleat succedere hæmorrhagia. Ex quo merito, Hippocrat. *in primo Prognost.* e) *text.* 22. ait: *Accidit in prima circuitione jam sanguinis e naribus fluor, atque admodum juvat; sed requirendum est, num doleat caput; an hebetudines habeant oculorum, si quid enim horum fuerit, eo tendet.* In

a) Coac. 167. b) Ibid. 168. c) Ibid. 195. d) Text. 111. e) Pag. 38. lin. 45. & seq.

In *Epidemiis a)* expressit *temporum gravitatem*, & *in Prognosticis b)*, *capitis dolorem vehementem*; in *Prorrheticis c) sincipitis dolorem*, aliquando *cervicis dolorem*, & *capitis gravitatem*, & in *Coacis præsagiis d) vehementem capitis dolorem*, & *capitis* etiam *gravitatem* nominat, & *dolorem sincipitis*: addamus, qui hæmorrhagiam denotat, debere esse calidum, distendentem, ac pulsantem. Hocque est unum ex præcipuis signis, quæ ante hæmorrhagiam attendi debebant.

In *Metone*, in quo die quarto bis de nare dextra fluxit sanguis, in die tertia capitis gravitatem fuisse, Hippocr. *in Epid. e) text.* 77. notavit, posteaque auctam: & in *Pericle f)*, dolorem primo, & postea caput gravatum, præcessisse sanguinis eruptionem. Hoc signum vero, non proprium, sed commune ad sanguinis fluxum, & ad vomitum esse, Galen. *in lib.* 3. *de crisibus cap. ult.* statuit. Ceterum, qui vomitus præsagiunt, dolores mordaces esse, docuit. Addamus, neque perpetuo antecedere capitis dolores; sed sine aliquo gravitatis sensu, videtur impossibile fieri posse hæmorrhagiam, cum non possit multus sanguis in capite aliquam moram facere, absque quo caput gravetur: sed tamen aliquando copiosissimus sanguis repente ascendens, & erumpens, nullam aut obscurissimam gravitatem capiti infert. Hoc in febribus non acutis sæpe observatur. Quod mihi contigit, qui post quartanam febrem, quæ nondum fuerat resoluta, repente exspui, & per nares rejeci ad minus sanguinem sex librarum ponderis, quo quartana febris (quod est rarissimum) prorsus fuit judicata. Ceterum in acutis febribus raro fit, ut erumpat sanguis, non prægresso in capite aliquo vel gravitatis vel doloris sensu. Post dolorem capitis sequitur surditas, atque aurium tinnitus, quæ solent esse signa quoque hæmorrhagica.

In me ante illam copiosam sanguinis excretionem tinnitus fastidiosus in dextra aure præcessit. Quod signum notavit Hip-

a) Lib. 1. Sect. 2. pag 948. sub finem. *b)* Pag 44. lin. 34. & seq. *c)* Lib. 1. text. 135 & 137. *d)* Text. 142. 168. 195. *e)* Lib. 1. Aegr. 7. pag. 983. *f)* Lib. 3. Epid. Ægr. 6. p. 1102.

Hippocrat. in *Prorrhet. a)* & auctor *Coacorum præsagiorum. b)* Surditatem etiam ante hæmorrhagiam observari, cum in *Prorrheticis c)*, tum in *Coacis præsagiis d)* habetur. Quod signum vidit in *Virgine Abderæ e)*, atque in *Heropyto f)*, antequam erumperet sanguis. His quoque addimus pulsus venarum in capite, de quo in 5. *Coac. præs. g) text.* 27. *Quibus febricitantibus rubores in facie & capitis vehemens dolor, venarumque pulsus, iis ut plurimum fluor fit sanguinis.* Micatio enim venarum & agitatio ferventis, & concitati ad exitum sanguinis indicium est. Addimus cervicis, & colli tensionem, de quibus ad hæmorrhagiam, auctorem *Coacorum præsagiorum h)* meminisse superius vidimus; adduntur *in tertio Prorrhetic. i) text.* 52. ventris quoque palpitationes, forte pulsus arteriæ spinam perreptantis.

Sed nondum attigimus propria solius hæmorrhagiæ signa, sed quæ ad alias excretiones sunt communia. Nam dolores capitis, vigiliæ, deliria, capitis partium tensiones, surditates, tinnitus aurium, venarumque pulsus, sunt signa sane critica non uni, sed multis crisium speciebus communia. Sequuntur signa magis propria, quæ sunt hypochondrii vel dextri vel sinistri tensio, sublonga, (tumentem addidit auctor *Prorrheticorum l)* quod tamen non perpetuo fit, sed aliquando mediis musculis, teste Galeno, a thorace ad pubis ossa pertinentibus, tensis: sed neque hæc hypochondriorum tensio perpetuo est hæmorrhagica, sed & quæ fit aut in dextro, aut in sinistro; quod signum Hippocr. in *Epidem. m)* tum in *Prognosticis n)* hæmorrhagicum fecit: Plurimum enim facit, ad hæmorrhagiam prædicendam, respirandi difficultas repente si apparuerit. Quod Galen. *in lib. 3. de Crisib. cap. ult.* ita expressit. *Est etiam præcordiorum tensio sine dolore; nam & hoc non parvum indicium est sanguinis ad superiora tendentis, sicuti etiam difficultas anhelitus, nam & hæc sanguine transeunte in thoracem fit.* Cum itaque (ut etiam ait Galen. *in 1. Epidem.*) in hypochondrii, aut dextra

Hæmorrhagiæ futuræ signa magis propria.

aut

a) Lib. 1. text. 143 b) Text. 194. c) Lib. 1. text. 147. d) Text. 195. e) Lib. 3. Epidem. Ægr. 7. p. 1103. f) Ibidem. Ægr. 9. p. 1106. g) Text. 142. h) Text. 168. i) Lib. 1. text. 144. l) Lib 1. text. 144. m) Lib. 1. sect. 2. p. 948. n) Pag. 46. lin. 15. & seq.

aut læva parte aliquid contenditur, neque cum dolore, neque cum inflammatione, sanguinis his e naribus profluvium exspectandum; est enim impetus humorum in caput, hypochondrii sine dolore contentio, signum. Quod quidem si ei accidat, dolor inflammationem sequitur viscerum. Quando vero calore capitis, sursum sanguinem trahente, & jecore impellente, contentio fiat, sanguinis est exspectanda eruptio. Non raro etiam fit, etsi sanguis per thoracem haud transeat, ex magna ejusdem sanguinis copia, tumescentibus hypochondriis, ut etiam ægrotus spiritu difficili laboret. Fœminam quondam Ægyptiam *Cayri* novi, quæ singulis mensibus sanguine menstruo, interceptis ad uterum viis, in caput sublato, per nares erumpente vacuabatur; quo tempore ascendebant, cum magna utriusque hypochondrii tensione, absque dolore, & cum difficillima respiratione, vexabatur. Addo, quod cum tensio hypochondriorum tum respirandi difficultas hæmorrhagica repente fiunt, atque paulò post cessant, de qua Hippocr. *in secundo Prognosticorum a)*, ait: *Si vero aliquamdiu spiret difficulter, sine aliqua alia causa desinet.*

Post hypochondriorum tensionem, aliud signum est ex visu spectandum; namque Hippoc. in *Epidemiis b)* scripsit, in iis, quibus per nares fluxurus est sanguis, caliginem oculorum fieri, & in *Prognosticis c)*, visum hebetem habere, quo fit, ut caligo oculorum, hebesque visus hæmorrhagiam prænuntient. Galen. vero *in libr.* 3. *de Crisib.* & *de præs. ad Posthumum*, ait: *fulgoris motus oculis observari, quod humor flavus sit, atque obtusiores visus fieri, quoniam multus sanguis, & totus simul elatus ad superiora spiritus meatus obserat.* Aliquando expavescunt ægroti ex quibusdam rubris spectris, ut juveni Romano, de quo Galen. *in libro ad Posthum.* meminit, contingit, cui antequam sanguis eruperit, ei rubri coloris serpente per laquearia repentem supra lectulum ferri visum fuit, propertereaque ipsum expavisse, & e lectulo aufugere voluisse. Non raro etiam oculi

a) Pag. 43. lin. 17. b) Lib. 1. Sect. 2, pag. 984. sub finem.
c) Pag. 46. lin. 15.

oculi involuntarie lachrymant ob fluxus sanguinis copiam, teste Galen. de quo signo Hippocr. *in primo Epidemiorum a)* ait: *Quibus in febribus acutis, atque adeo ardentibus, spontaneæ effluunt lachrymæ, his est (si quidem reliqua non sint exitialia) e naribus sanguinis eruptio exspectanda. Qui incommode habent, his non sanguinis eruptionem, verum portendunt mortem.* Quare cum aliis signis in acutis febribus; si reliqua salutaria sint, involuntariæ lachrymæ hæmorrhagiam prænuntiant, quod Galen. *in lib.* 3. *Prognost. com.* 33. docuit, atque in *sexto* etiam *Epidem.* confirmavit. Nos vero de hoc signo in proximo libro satis accurate scripsimus. Nunc ex signis explicatis quasi ad hæmorrhagiam accessimus, quæ tamen non videbitur, neque fiet etiam, ni prius facies rubore suffundatur; quod sane signum est necessarium, nunquam absque hoc sanguinis eruptio fit. Faciei enim partes omnes, & præsertim prope nares positæ, rubræ coloratioresque apparent, ex præsentia inquam sanguinis, *in libro* 3. *Prorrheticorum b) text.* 45. legitur, *oculos impense rubros significare cum cervicis dolore hæmorrhagiam*, & Galen. ait: *In re ejusmodi magna præstant virtute impense rubri oculi.* Auctor de *Coacis præsagiis c)* rubores in facie sanguinis fluorem significare scripsit; Galen. vero cum *in tertio de Crisibus cap. ult.* tum omnium maxime *in libr. ad Posthumum cap.* 13. malarum nariumque ruborem proximam hæmorrhagiam connotare expressit. Neque immerito, cum sanguinis copia cutis, repletis ipsius venis, coloretur; hinc etiam narium gravitatem fieri adnotatum est in *Coac. præsag. d)* Ceterum ruborem faciei distinguemus ab eo, qui aut a cerebri inflammatione fit, de quo *in Coac. præs. e)* ait: *Facies flammans cum sudore, malignum. Et in Prorrheticis f): Faciei color bonus, & mæstitia multa, malum.* Cognoscetur hæc propriis signis inflammati cerebri. Aut ab eo rubore, qui genas colorat, ex pulmonum affectu aliquo, cujusmodi fieri in peripneumonicis & asthmaticis, superiori libro declaravimus. Hæc vero, quæ hæmorrhagica est, in

Hæmorrhagiæ futuræ signa propria.

sta-

a) Sect. 2. pag. 956. lit. F. b) Lib. 1. text. 137. c) Text. 142. d) Text. 131. e) Text. 7. f) Lib. 1. text. 49.

ſtatu apparet, in morbo ſalutari, una cum aliquo, vel multis ſignorum nuper dictorum. Atque tot ſunt omnia ſigna, quibus ſanguinem erupturum e naribus quisque noſtrum poterit præſagire. At quoniam omnia perpetuo ſimul non apparent, proinde ſi duo vel tria ex præcipuis illuxerint, ſufficient ad hæmorrhagiam prædicendam. Præcipua vero ſunt, ex Hippocrate & Galeno, capitis dolor; quod ſignum inſeparabile eſſe Galen. *in* 1. *ad Glauc.* ſæpius ſtatuit; aut ſincipitis, aut cervicis, aut temporum, ac etiam colli; vel gravitas; ipſa hebetudo viſus, aut fulgoris motus, aut caliginem oculis obſervari; tenſio hypochondrii ſine dolore, aut difficilis reſpiratio, quæ paulo poſt ceſſant. Rubor item in facie jamjam fluxuro ſanguine; in febre ardente, cauſave vehementi, aut aliqua magna internorum viſcerum inflammatione; atque in juvenile ætate, omniumque maxime in iis, quibus ſolitum ſit alias ſanguinem erumpere. Atque hæc de criſi, quæ per eruptionem ſanginis e naribus, dicta ſint. Addamus ex Galeno *in primo ad Glauc.* in quo loco de hæmorrhagiæ ſignis ſatis accurate agit, pulſus ſubito in tumorem elatos, non recidentes in parvitatem, neque ſi debiles facti fuerint, multo plus, ſi in altum attollantur, & vehementiam ſumſerint: jam faciem ægrotantis inſpice. Nam ſi aliqua ex iis, quæ in ipſa ſunt, partibus palpitet, aut una, quæ ſunt in temporibus, pulſant, aut gena, vel naſus, vel oculus rubidior factus fuerit, magis etiam criſis exſpectanda eſt: ſi vero & inviti lachrymentur, aut marmarigas, id eſt, ſplendores videre imaginentur, ac manus naribus, veluti ſcalpentes, admoveant, tunc non jam fluxurum, ſed jam fluentem ſanguinem inſpicies; nam ubi ſemel aut bis ſcalpſerint, ſtatim erumpit: neque vero ex his perturberis, ſi hominem deſipientem aut ſalientem inſpexeris; nam & hæc humorum repentium ad partes ſuperiores indicia ſunt, veluti & anhelitus difficilis, & hypochondrium retractum, & collum ſimul cum capite aggravatum.

Hæmorrhagiæ futuræ ſigna præcipua.

Hæmorrhagiæ jamjam futuræ ſigna.

Cap. XIV.

De crisi, quæ fit, per sanguinis fluxum, cum ab utero, tum ab hæmorrhoïdibus.

Crisis per menses quando sit exspectanda.

Sæpius etiam fit in mulieribus, ut crises fiant sanguine per uterum, mensium modo, erumpente, qui fluor etiam multis signis innotescet: primo enim ubi conceperimus, crisin esse futuram, videndum erit mulieribus ægrotis, an menses solito modo fluant, vel non, tempusque probe observandum, in quo fluere fuerant soliti, ætas, & temperamentum, victus, anteacta an sanguine responderint. Postea videndum erit, an signa aderunt hæmorrhagiæ, aut vomituum, aut sudorum, aut dejectionum, aut copiosarum urinarum. Cum nulla quidem illuxerint, suspicandum in morbo vehementi crisin per menses fieri posse: quod si, ut Galen. *in libro* 3. *de Crisibus cap. ult.* docet, adfuerint quoque mensium signa propria, quæ sunt gravitas lumborum effatu digna, dolor, atque tensio, Sed ut istud certum fiat, præstabit mulierem interrogari, & quam diligenter, quibus symptomatibus fluentibus vexari soleat, atque in crisi prænoscenda eadem erunt accurate spectanda; cum quibusdam, fluxuris mensibus, lumbi doleant, aliis abdomen, aliis uterus, cruraque, quæ partes sedulo dolentes observatæ multum faciunt ad menses fluxuros prædicendos. Ceterum in primis, cum crisis futura fit, videndum erit, an alterius evacuationis futuræ signa adsint; quæ si non adsint, atque in mulieribus acuta febre vexatis lumbi doleant, sine manifesta causa, in ipsisque tensio sentiatur, menstrua fluxura erunt, teste Galeno *in libro tertio de Crisibus*. Addit Auctor *Prorrheticorum a)* febrem lassitudinariam, & cum rigore, hisce verbis. *Quibus ex rigore febres lassitudinariæ fuerint*, *muliebria his devertunt*. Plures mulieres, vel etiam sine febre, ante menstruorum eruptionem sentiunt quandam lassitudinariam affectionem, ex qua una cum dolore lumborum, & tensione, menstrua futura prædicant. Addunt & oris ventriculi dolorem, seu cardialgiam, ut

Sanguinis per uterum fluxuri signa.

a) Lib. 1. text. 142.

ut Galen. notavit *in* 3. *Prorrhet. Copia enim sanguinis, in venis acervata, tenue quoddam serum in ventrem confluens cardialgias parit, in os ipsius ascendens, quod omnium fere partium maxime sentiendi facultate præstat, plurima autem abundantiæ portio ad inferum repens locum, in quem & primum deferri consueverat, lumborum dolores efficiet.* Quibus redditur etiam in 5. *Coac. præs. a) text.* 26. *Sensio æstus ardorisque circa spinam*; signum quippe recurrentis sanguinis per magnam venam, quæ spinam perreptat, quæ ad lumbos, maxime fervida motione sanguinis, æstuat. Atque hæc sunt signa fluxuri sanguinis per uterum, quæ adhuc facient indicium magis certum, si menses suppressi fuerint, atque hæc eo tempore illuceant, quo soliti fuerant menses per valetudinem fluere. Quæ omnia signa in homine quidem melancholico, quibus per hæmorrhoidas fluere sanguis fuerit solitus, atque fuerit suppressus, sanguinem per hæmorrhoidas fluxurum indicant: primum dolent lumbi sine causa, & diu; os ventriculi itidem dolet, de quibus in *Prorrheticis b)* legitur: *Lumbis dolentibus cardialgiæ accedentes sanguinis per hæmorrhoidas erupturi signa sunt: arbitror autem & hos prægressæ hæmorrhoidum eruptionis signum esse.* Præsentis autem affectionis (ait Galen.) perspicua symptomata, nempe copia in venis acervata, serum denue quoddam, in ventrem confluens, cardialgias parit, in os ipsius ascendens, & multa sanguinis portio deorsum tendens lumborum dolores facit.

Sanguinis per hæmorrhoides fluxuri signa.

Quare dolor lumborum, tensio, lassitudinis sensus, dolor ventriculi oris, atque æstus & ardoris sensus circa spinam dorsi, in hominibus melancholicis, aut mali habitus, sanguinem per hæmorrhoidas fluxurum indicant, præsertimque si alias fluxerit; & modo fuerit interceptus: *in* 3. *Coac. præsag. c) sect.* 2. *text.* 37. *Dolores in lumbis eruptiones sanguinis significant,* quæ sine manifesta causa in melancholicis, & quibus consuetæ sunt hæmorrhoides, magis accedit. Sed satis de cognoscenda crisi, quæ fit per sanguinis eruptionem, diximus. Nunc ad eam, quæ vomitibus innotescit, descendamus.

a) Text. 167. b) Lib. I, text. 130. c) Text. 306.

Cap. XV.

De cognoscenda crisi, quæ per vomitum fit.

Crisis quomodo per vomitum futura cognoscitur.

Cum non raro soleat crisis vomitibus fieri, morbosque judicare, propterea necesse est, ut signa quoque, quibus nobis hæc innotescet, sedulo cognoscamus. Quæ Galen. *in lib.* 3. *de Crisibus* hæc esse statuit, quippe dolorem capitis mordicantem, seu acrem, seu acutum, oculis tenebrosum, seu caliginem obversari, morsus oris ventriculi, fastidium ac nauseam, seu subversionem, ubi præsertim est futurus pituitosus, sputum tenue abundanter ex ore affluere, labiumque inferius agitare, seu tremere, pulsusque inæquales altos atque duros: alii addunt jactationem seu inquietationem, linguæ amaritudinem, rigores, spirandi difficultatem. Ceterum, ut futuri vomitus rationem habeamus, primum sciamus, ex motu humorum ad stomachum, futurum vomitum facile cognosci; quoniam natura a venis ad ipsum ventriculum humores noxios transmittens, & expultricis stomachi irritationem ad excernendum seu expellendum movet, qua vomitus fiunt. Itaque cum humor per venas æstuat, agitatur, moveturque ad stomachum, anxios ægrotos, & inquietos reddit, quod tamen signum in omnibus fere crisibus observari solet. Primo vero ob exhalationem humorum ab ipso ventriculo, quæ meningas seu membranas cerebri afficit, capite dolent, & dolores, ut Galen. notavit, sunt mordaces ac acuti; veluti in futura hæmorrhagia tensivi, minimeque acuti, qui non a bilioso acrique humore fiant. Ob eandem quoque fumidam exhalationem, quippe ipsius diffusione per humores ad oculos, vomituri caligine, vertigine tenebricosa, tentantur aut ut ait Hippocr. *in* 1. *Prorrhet.* a) *com.* 30. *caliginosum seu tenebrosum* oculis ipsorum observatur. Cum movetur vero humor biliosus a venis ad externas venas, ægri rigent aut horrent; dumque stomachum invasit, fastidium, oris

a) Text, 46.

oris ventriculi, (quod antiqui cor appellarunt) morsum facit, nimirum vellicans os ipsum maxime sensile. Cumque etiam humor has partes superas petit & occupat, primo partes infra hypochondria frigidores redduntur, tum, quod calidi humores ad superiora ferantur, tum maxime, quod cogatur calor nativus ad interiora contrahi & recipi. Cumque, ut dictum est, os stomachi molestat, vellicando, mordendo, ac æstuando, fiunt fastidia, jactationes, cardiogmos cordis; atque jam vomituris os sputo tenui plenum esse videtur, ut Gal. ait, propter tunicæ communitatem, quæ una est ori toti interno continua, faucibusque, & stomacho & ventriculo. Hinc fit, ut labium inferius interdum concutiatur, ventris ore ad vomitum excitato; nempe labii concussio tunicam eam, quæ ab ore in ventrem extenditur, tum morderi, tum vellicari, tum concuti ostendit. Neque mirum est, ad humorem acrem, mordicantem, æstuantem, ventriculi os exæstuare, vellicari, & excitari expultricem ad vomendum. Hinc divine sane noster Hippocr. *in lib.* 4. *Aphor. a*) dixit: *Non febricitanti cibi fastidium, cordis dolor, vertigo tenebricosa, & oris amaritudo, purgatione per superna, opus esse significant.* Quasi innuere vellet in febricitantibus hæc vomitum prædicere, qui ni succedat, hebetem naturam medicamentis esse excitandam. Quare prædictis signis seu symptomatibus conspectis in febre salutari, ex ardentium genere, utique vomitus præsagire poterimus. Quæ signa ita Hippoc. *in* 3. *Prognost. b*) *text.* 30. habet: *Si quis per febrem non exitiosam dixerit caput dolere, aut etiam tenebricosum aliquid ad oculos observari, si ventriculi dolor in eo exstiterit, biliosa vomitio aderit. Sin rigor prehendit, & inferiores in iliis partes frigidæ fuerint, adhuc citius vomitio aderit. Si vero bibat, edatque hoc tempore, ferquam cito vomet. c*) *Hæc accidunt viris & mulieribus potissimum in tertianis, minoribus natu accidunt etiam in illis potissimum febribus, continuis, & in veris tertianis.* Et *in* 1. *Epidem. d*) *text.* 44. præcipua signa ita expressit. *At vero quibus to-*

Ggg 2

a) Aphor. 17. b) Pag. 45. sub finem, & 46. init. c) Paulo post.
d) Sect. 2. pag. 948. & 949.

totius capitis gravitates, tum autem cordis dolores, & fastidia sunt, biliosa post ac pituitosa vomunt. Galen. *in primo ad Glauc.* dixit, dolorem capitis esse futuri vomitus signum inseparabile, non minus & cardialgiam, id est, oris ventriculi morsum necessario præcedere vomitionem, & idem *in* 3. *de Crisibus* addit, labrum inferius agitatum, cum saliva ex ore excidente, vomitum jam affuturum significare. De qua *in Coacis præsagiis. a) Vomituris salivatio quædam prius accidit.* Et *in* 1. *Prorr. text.* 3. *Si in phreniticis cum perfrigeratione sit sputatio, nigra revomuntur.* At in phreniticis sputationem frequentem, in qua ex Galeno nihil excernitur delirium phreniticum significare Auctor *Prorrheticorum b)* scripsit, malumque esse in phreniticis signum; & eam, in qua multum effluit sputum, &, ut ait Galen. os sputo tenui plenum esse videtur, jamjam vomitionem futuram significare. Quæ sputatio ante vomitum fuit observata in illo *c*), qui *calescens cænavit & potavit largius.* Vomitu fuere judicati, teste Hippocr. *uxor Epicratis d*), de qua Hippocr. ait: *Decimo quinto vomuit biliosa, flava, subcrebra, sudavit, libera febre.* Et *mulier e*), quæ decumbebat in littore, etiam *decimo quarto vomuit biliosa, flava, subcrebra, sudavit, febre liberata est.* In quibus ante vomitus, cum febre ardente laborarent, capitis gravitates aut dolores exstiterunt, & aliqua ex signis vomitionem significantibus. Atque hæc de vomituum signis.

Cap. XVI.

De signis crisium per sudores, atque per urinas copiosiores futurarum.

Sudores quosnam morbos judicant.

Frequentissime morbi acuti sudoribus judicantur: sudores enim, ait Galen. omnibus febribus proprii exsistunt, & præcipue incendentibus ardentibusve; juvant omnes interno-

a) Text. 566. b) Lib. 1. text. 6. c) Lib. 1. Epidem. Ægr. 12. p. 988.
d) Ibidem Ægr. 5. p. 979. e) Ibidem. Ægr. 13. p. 990.

norum viſcerum inflammationes, parotides, lethargos, reliquosque omnes capitis affectus; non minus & febres ex intermittentibus quotidianas, quartanas, & ſemitertianas, ſudores judicant; ſed plerumque non ſolum has febres, ſed cum biliosa pituitoſaque excretione, aut per vomitum, aut per alvum, aut etiam per hæmorrhagiam; quartanas, ſi ſimul atra & varia excernantur; atque quotidianas ſimul cum vomitibus atque excrementis alvi pituitoſis. Sed de his non agimus; cum noſtrum ſit inſtitutum de his affectibus agere, qui acuti ſunt, quique vel ad ſalutem, vel ad mortem, judicari ſolent. Cujusmodi ſunt febres continuæ, acutæ omnes, præſertimque ardentes, quarum ſudores proprii videntur; internæ quoque phlegmones, inflammationes, & calidi omnes capitis affectus. In quibus ſane, ubi præceſſerint ſigna coctionis, atque critica ſigna illuxerint & perſtiterint, quibus omnino futura criſis præmonſtratur, per ſudorem eam expellendam ſcribit Galen. *in lib.* 3. *de Criſibus cap. ult.* ſi hæc ſigna ad unguem fuerint obſervata: quippe, ſi urina & alvus ſupprimatur, & febris fuerit ardens, neceſſario ſequitur ſudor multus a rigore. Hinc. *in lib.* 6. *Epidem. com.* 1. a) *text.* 10. Hippocr. dixit: *Ante rigorem urinæ ſuppreſſiones.* Quare alvi præter rationem ſuppreſſa excrementa, aut pauciora, quam antea reddita, urinæ item ſuppreſſæ, absque ſignis hæmorrhagiæ, vomitus, menſium, hæmorrhoidarum & alvi fluxus, ſunt indicia ſatis certa ſudoris, multoque magis, ſi æger increſcente acceſſione deliraverit. At hæc neceſſario etiam ſpectabuntur ſigna, ſcilicet, partes exteriores, maximeque facies, coloratiores, & calidiores, vapor quidam calidus, qualis antea non fuerat, ex cute exhalans, atque pulſus undoſus, inſigniter mollis. De quo Galen, *in lib. ſynopſ. de Pulſibus cap.* 22. ita habet: *Hic enim pulſus undoſus, inquam, ſudorem ut plurimum nunciat, at tanto magis, quanto mollior quidem fuerit, non tamen tenoris vacuus; ſi vero ipſi intercurrat altus, firmiſſimum habebis ſudoris ſignum, cum undoſo quidem, vel abſolute magno, non tamen duro, criticorum ſudorum.*

Criſis quomodo per ſudores futura cognoſcitur.

a) Text. 9. pag. 1164.

rum. Hæc eadem ſigna leguntur apud Galenum *in libello de præſagio, experientia confirmato*; ſed addidit totius corporis cutim reddi pruriginoſam, mollem, & rubram. Neceſſario cutis præmollis obſervatur in futuris ſudoribus, quod & Hippocr. *in* 5. *Aphor.* 71. ita habet: *Quibus cutis circumtenditur arida & dura, ſine ſudore moriuntur; quibus vero laxa & rara, cum ſudore moriuntur.* Quidem duo præcipua ſudoris ſigna tantummodo ſtatuunt, urinæ quippe ſuppreſſionem, ex qua ſeroſa humiditas, eadem quidem cum ſudoris tum urinæ materia, in univerſum corpus expanditur, proinde ſua vi acri vellicans rigorem concitat, qui eſt ſecundum ſignum, ita ut ſudoris ſigna duo ſint, & urinæ ſuppreſſio & rigor: atque hinc forte dixit Hippocr. *in* 4. *Aphoriſ.* 58. *Si laboranti ardente febre rigor ſuperveniat, ſolutio fit.* Galen. *in* 6. *Epidem.* ait: *At ſi alvus fluxa non ſit, proximamque eſſe morbi judicationem prænoveris, ægrotum rigere, ſudareque neceſſe eſt.* Ceterum non perpetuo a rigore, urinæque ſuppreſſione, ſubſequitur ſudor; aliquando hæmorrhagia, aliquando vomitus, aliquando alvi fluxus fit. Quare certum erit ſudoris indicium ſeu præſagium, ubi una alvusque ſupprimatur, rigorque ſucceſſerit, in ardente febre aut alio affectu, quem ſudor judicat, eoque certius, ſi æger increſcente acceſſione deliraverit. Addimus his partes exteriores, calidiores, & coloratiores fieri, non minus & molliores & humidiores, atque in ipſis erit vaporatio quædam calida inſolita, pulſusque apparet magnus, altus, mollis, fluitans, *undoſus* ideo vocatus, nullaque aderunt hæmorrhagiæ, vomitus, alvi perfluvii, hæmorrhoidarum, menſium, aut urinæ ſigna. Quo ſudore fuit judicatus *Cleonactides a*) *Melidia b*) & alii, quorum caſus Hipp. obſervavit. Sed ad urinarum quoque ſigna deſcendamus, per quas plures acutorum morborum fuiſſe judicatos, & nos vidimus, & Hippocr. *in Epidemiis* ſe vidiſſe ſcripſit. Cujusmodi fuerunt *Chærion c*) vigeſimo urinis multis bilioſis perfecte judicatus. *Nicodemus d*) cum uri-

a) Lib. 1. Epidem. Ægr. 6. p. 982. *b*) Ibid. Ægr. 14. Pag 991.
c) Lib. 3. Epidem. Ægr. 5. p. 1072. *d*) Ibid. Ægr. 10. p. 1108.

urinis multis, albis, in quibus multa craſſa ſubſidebant. Et *Pythion a)*, de quo Hippocr. ait: *Quadrageſimo ab judicio die ſuppuratio circa ſedem, & ſtranguarioſus factus eſt abſceſſus.* Eſt ſcilicet probabile, multitudine urinarum quadrageſima ſanatum. De his etiam *in primo libro Epidem. b) At vero hoc ſtatu quatuor præcipue ſignis ſervabantur; quibus ſanguis rite e naribus fluxerit, aut qui per veſicam urinas multas, cum multo bonoque ſedimento reddidiſſent.* Nihilominus, quod fortaſſe difficile eſſet invenire certa ſigna, quibus præmonſtrarentur criſes per urinarum excretionem, ideo Galenus per negationem docuit, quomodo poſſimus præcognoſcere urinas critice profluxuras; quippe, ubi abſint ſigna hæmorrhagiæ, vomitus, alvi fluxus, hæmorrhoidum, menſium, & ſudoris, ſpes erit, ut criſis per multitudinem urinarum fiat, multo magis, ſi alvus, cum copioſiora excrementa antea excreverit, nunc ſiccior evaſerit, aut ſuppreſſa; neque immerito, quod ut ait Galen. diſtributo & in venas exhauſto humore, qui in ventre continetur, alvi neceſſario minuatur dejectio. Hinc Hippocr. *in quarto Aphor.* 83. dixit: *Mictio noctu plurima, parvam dejectionem ſignificat.* Sed tamen neceſſe eſt haberi quædam ſigna certiora. Quæ, ut nos obſervavimus, hæc erunt. Nulla primo aliarum excretionum ſigna adeſſe, ſed præſertim nullum capitis, vel hypochondriorum, vel ſtomachi, aut inteſtinorum dolorem, morbumque non videri admodum vehementem. Non vehementer jactari ægrotos, nec inquietari, nullamque partem prædictam dolorem ſentire. Plerumque hypogaſtrium ſenſum gravitatis & aliquando dolores ſentire, veſicamque inflationis ſenſum habere. Paulatim plerumque incipit effluere urina, raro repente, ita ut facile obſervetur ſolito copioſior, & mox augeatur. Sentiunt ægri itidem calorem ſeu ardorem urinæ, quo ſæpius mingunt. Nam neceſſe eſt, ut partes, cum per quas ad veſicam ſeroſa illa humiditas, ſeu humor, qui excernitur, pertranſit, tum renes, veſica, collum, & meatus urinarius, plus ceteris partibus ſenſum aliquem moleſtum habeant. Et hæc de criſibus cum per ſudorem

Sudoris criticis futuri ſigna certiora.

a) Ibid, Ægr. 1. pag. 1059. b) Sect. 2. Pag. 955. lit. E.

rem, tum per urinam, quæ ejusdem materiæ ſymptomata exſiſtunt, nunc demum de ſignis alvi fluxus.

Cap. XVII.

De ſignis Criſium per alvi fluxionem.

Quod per alvi fluxum criſes ſæpius fiant, ipſisque morbi complures acutorum judicentur, neminem Medicorum latet, ideo de futuræ per alvum criſis quoque ſignis accuratius nunc eſt agendum. Miror tamen, quod neque Galen. neque Hippocrat. ſigna propria hujus excretionis futuræ præmonſtrarint. Galen. enim *in libr.* 3. *de Criſibus,* *cap. ultim.* de hac excretione ita habet. *Si vero per excretionem alvi criſis ſit ſubſecutura, manifeſtum quidem nullum eſt ſignum, nec proprium; ſed ex eo, quod adſunt criſis ſigna, deſunt autem vomituum, vel fluxus ſanguinis, vel ſudoris, colligere licet.* Ex quibus patet, cognoſci alvi dejectionem futuram non per ſigna propria, ſed ex criſis futuræ ſignis, atque ex abſentia ſignorum aliarum excretionum. At, etſi hæc via optima ſit, tamen non deerunt nobis quoque ſigna aliqua hoc judicium confirmantia, cujusmodi eſſe videntur, quæ Hipp. *in lib.* 4. *Aphor.* 20. ita habet: *Non febricitantibus ſi tormina acciderint, & genuum gravitas & lumborum dolor, purgare inferius oportet.* Et poſtea, 73. cum dixit. *Quibus præcordia ſuſpenſa murmurantia, lumborum dolore ſuperveniente, iis alvi humectantur: niſi flatus erumpant, aut urinæ multitudo proveniat.* Et in *Coacis præſagiis.* a) *Quibus ructus, flatus, ſtrepitus ventris, iis extuberat venter, atque conturbatur.* Ex quibus colligimus, ad fluxuram alvum hæc ſigna quoque eſſe attendenda, quippe inteſtinorum tormina, ipſorumque morſus, genuum gravitas & lumborum dolor, præcordia ſuſpenſa, murmurantia, ructus, flatus, ſtrepitus ventris, ipſiusque extuberantia, atque turbatio. Hæc enim cum ſignis criticis fluxuram alvum præmonſtrabunt. Neceſſario videtur, ſi

Alvi dejectio futura quibus ſignis cognoſcitur.

a) Text, 142.

si per alvum humores vel biliosi vel pituitosi sint fluxuri, ut tormina seu dolores intestinorum observentur; neque enim, docet Galen. *in lib* 5. *de usu partium*, quis unquam biliosum succum copiosiorem dejecit, qui prius mordicationem in intestinis non senserit; veluti in bilioso vomitu cardialgiam, ob ejusdem humoris morsum, sentiri nuper demonstratum est: quare ubi alvus biliosa, aut salsa, aut melancholica adusta dejectura sit, necessario dolor & mordicatio in intestinis præcedet. Si vero humor fluxurus sit pituitosus, ac frigidus, flatus, ructus, præcordia tensa, ac murmurantia, alvique perturbatio, fient. Quæ, ni peculiari vitio ipsius alvi, ac stomachi fiant, quippe coctionis defectu, aut distributionis, aut alimentorum corruptione, aut pravi humoris generatione in ventriculo, aut intestinis, in morbo acuto, ubi illuxerint critica signa, alvi profluvium denotabunt. Lumborum quoque dolor observatur, genuum aliquandoque gravitas, humoribus scilicet ad infernas partes descendentibus; non sunt tamen propria signa alvi fluxuræ; sed ubi tensio & dolor satis vehemens, circaque spinam caloris æstus sentitur, in mulieribus menses, atque in viris hæmorrhoidas præsagimus; aliquando vero etiam alvi dejectionem, quippe ubi materia convoluta ad crassa intestina, & mesocolon, quod crassis intestinis continuum existens, in unam quandam earum, quæ in lumbis sunt, pertingit vertebrarum. Qua ratione Auctor *Coac. præsagiorum a)* dixit: *Inhorrescentes, anxii, lassitudine pressi, lumbis dolentes, in profluvium alvi incidunt.* Hunc vero lumborum dolorem, alvi fluxionem denotantem, distinguemus ab ipso, qui vel hæmorrhoidas, vel menses, prænuntiat: præter signa enim fluxuræ alvi prænarrata, alia existunt; scil. intestinorum morsus ac tormina, murmur, strepitus, flatus, ructus, & tensa præcordia, itidem murmurantia; quæ ubi critica signa in vehementi morbo subsequantur, alvi criticam fluxionem proculdubio præmonstrabunt. Atque hæc de singulis crisium speciebus cognoscendis, nunc breviter de multis simul complicatis futuris crisium speciebus etiam agamus.

a) Text. 19.

CAP.

Cap. XVIII.

De signis compositarum, sive multarum, simul Crisium futurarum, quibus morbi judicantur.

Crises compositæ quænam.

Plerumque fit, ut non unica crisi, sed aut duplici aut multiplici, morbi acuti judicentur, quas compositas crises dicimus, siquidem aliquando homines hæmorrhagia ac sudore copioso judicantur, de quibus Hippocr. *in lib. a)* 4. *de Vict. rat. in acut.* ait: Et *si e naribus sanguis fluxerit, solvitur ægritudo, nec non si sudores supervenerint judicatorii, cum urinis albis crassis, & levibus subsidentiis.* Quibus *Metonem* fuisse judicatum Hippocr. *b)* tradidit; & Galen. *in libro secundo de motu muscul.* quemdam tredecim diebus acuta febre delirantem, sanguine & sudore prorsus judicatum, vidisse ait: *mulieremque c) trimestri fœtu gravidam, quæ in littore habitabat*, vomitu & sudore: & illum, *qui in Dealcis horto decumbebat d)*, alvi pituitosa fluxione, copiosoque sudore: *Anaxionem e)* sputis multis, ac sudore: *Nicodemum f)*, urina multa alba, in qua multa subsidebant, sudoreque copioso; atque *mulierem morosam*, quæ in *Thaso g)*, sudore, atque mensibus erumpentibus. Quare operam navare quam sedulo debemus, ut nedum simplices species crisium, verum quoque plures simul complicatas, cognoscamus. Quam rem studiosi facile etiam assequentur, si notas signave, a nobis nuper ad cognoscendas simplices tradita, memoria tenuerint, siquidem ubi duæ vel plures futuræ sunt crises, plurimum, aut quidem duarum prælucebunt signa.

Quomodo cognoscuntur.

Ceterum, ut hæc clarius cognoscantur, exempla aliqua considerabimus, præsertim excretionum, seu crisium illarum, quæ per sudorem & aliquam aliam excretionem terminantur; plerumque enim, aut paucissimæ sunt febres, vel acutæ biliosæ, vel sangui- neæ

a) Pag. 396. lin. 21. b) Lib I. Epidem. Ægr. 7. p. 983. c) Ibid. Ægr. 13. pag. 990 d) Lib. 3. Epid. Ægr. pag. 1066. e) Lib. 3. Epid. Ægr. 8. p. 1104. f) Ibidem. Ægr. 10. p. 1108. g) Ibid. Ægr. 11. pag. 1108.

neæ, & inflammationes internæ, phlegmonesque, quæ absque ſudore judicentur, etſi ſæpe non ſolo, ſed aut una cum hæmorrhagia, aut in mulieribus menſibus erumpentibus, aut hæmorrhoidibus, aut vomitu, aut ſputis, aut alvi fluxione, aut denique urina. In iis itaque, qui ſunt hæmorrhagia atque ſudore judicandi, utriusque ſigna præcipua aderunt; cujusmodi erunt, capitis dolores aut gravantes, aut pulſantes, aut calidi, lachrymæ involuntariæ, aut ſurditas, aut tinnitus aurium, aut oculi rubri, aut maxillæ & nares, hypochondria tenſa absque dolore, aliquando reſpiratio difficilis repente excitata, & paulo poſt quæ prorſus tollatur, pulſus quoque alti & magni, a ſuppreſſis tum alvi excrementis, tum urinis, aut paucioribus factis, rigores vehementes, abſentia ſignorum aliarum excretionum, quippe menſium, hæmorrhoidarum, vomitus, & alvi fluxus, delirium increſcente acceſſione, partes externæ, & præſertim facies, calidiores, coloratiores, molliores ſeu humidiores, & ab ipſis vaporem, ſeu fumum calidum non antea ſolitum exhalare, atque pulſus mollis & undoſus. Et ſi cum ſudore menſes erunt erupturi in mulieribus, deerunt ſigna hæmorrhagiæ, vomitus, & aliarum excretionum, atque propria menſium aderunt, quæ ſunt gravitas lumborum effatu digna, dolor atque tenſio, totius corporis & præſertim lumborum laſſitudo; (hinc Auctor in *Coacis præſagiis a)* laſſitudinarias has febres judicatorias vocavit) aderit itidem cardialgia, id eſt, cordis ſeu oris ſtomachi, quod cor antiqui appellarunt, dolor, atque circa ſpinam tenſio, æſtus, atque ardoris. Quæ ſigna in viris cum ſudore etiam hæmorrhoidas prænuntiant. Et cum ſudore, ſi vomitus erit futurus, ſignis ſudoris ſigna vomitus quoque conjungentur, qualia eſſe diximus, dolorem capitis acutum & mordacem, & pro ſplendore oculis caliginem, ſeu atrum quoddam, obverſari, ſtomachi faſtidium, nauſeam, ſubverſionem, anxietatem & inquietationem, cardiogmon, id eſt cordis ſeu oris ventriculi morſum, ſpiritum difficilem, pulſum inæqualem, durum, atque jam jam vomituris ſputum tenue ex ore copioſum effluens, atque labii inferioris agitationem. Et ſi urina copioſa una futura ſit cum ſudore, ade-

a) Text. 36.

runt signa urinarum, quæ fuerant primo, quod absint aliarum excretionum signa, alvus cum ante copiosior fuerit, nunc siccior sit, nullus dolor præter in hypogastrio sentitur, sensus gravitatis, aliquandoque ponderis, & circa vesicam inflationis observatur, non vehementes erunt jactationes & inquietudines, urina plerumque non confertim, sed paulatim incipit, atque augetur, quæ aliquando infert calorem aut ardorem, aut pruritum, & voluntatem crebram mingendi. Et si cum sudore alvus una erit solvenda, tunc simul aderunt signa alvi fluxuræ, nempe præcordia erunt tensa, murmurantia, aut morsus in intestinis, flatus, ructus ventris, rugitus seu strepitus sentientur, lumborum aderit dolor, & genuum aliquando gravitas, ventris turbatio, ac pulsus vibrosus & durus. Si vero una cum sudore sputa quoque copiosa excernenda erunt, aderunt signa propria, quæ in morbis pulmonum, & pectoris apparent: maximeque in pleuritide, & peripneumonia; sputorum excretiones observari debent, ut in *Anaxione* pleuritico fuit ab Hipp. a) observatum. Signa vero, quod copiosiora sputa sint excernenda, sunt tussis, difficilis respiratio, & sputa, quæ cœperunt excerni cum tussi copiosa, quæ vero magis cocta evaserint, facilius educuntur. Et hæc sunt, quæ de cognoscendis crisibus fuerant a nobis dicenda. Nunc de tempore, quo sint observandæ, restat, ut agamus.

CAP. XIX.

De tempore Crisium, id est, quo nobis sint futuræ.

Posteaquam scriptum a nobis fuit, quo pacto Medici debeant cognoscere, num morbi sint crisi judicandi, aut absque crisi; & si crisi, an per abscessus, an per humorum excretionem, & quæ bonæ salutaresque judicentur, & quæ malæ, lethales; atque demum, cum etiam ex signis quaslibet crisium species cognoscere studuerimus, restat solum, ut, quo tempore fiant seu observentur crises, quoque accuratius asse- qua-

a) Lib. 3. Epidem. Aegr. 8 Pag. 1104.

quamur. Atque hic sermo esto finis hujus libri, ad prognosin sane per quam utilissimi; quem si studiosi Medicinæ familiarem habebunt, plurimum laudis in Medicina assequentur. Sed ad institutum redeamus, quod est noscere tempus particulatim, in quo crises fiunt. Quæ cognitio penes multa habebitur; & quanquam sit admodum difficilis, proptereaque requirat maximam diligentiam, studium, & laborem; tamen si accurate omnia signa prænarrata ipsorumque vires intellexerimus, neque multa difficultate hujus prædictionis rationem assequemur. Perscrutabitur itaque hæc cognitio quippe temporis, in quo crises sunt futuræ, ab his, scilicet a signis criticis seu decretoriis vocatis; atque a tempore, in quo hæc observantur, quippe in quo incipiunt, augentur; (non enim critica signa prius tolluntur, quam crisis erumpat,) a morborum idea, natura, magnitudine, motu, temporibus ipsorum, a coctione & cruditate. A crititis enim signis, quippe quæ crisin antecedunt, antequam fiet, ut Hippocr. docet *in* 2. *Aphor.* 13. nox molesta apparet. *Antecedit enim*, ut Galen. etiam *in* 2. *libr. de Crisib. cap.* 2. scripsit, *non mediocris perturbatio in corpore ægrotantis, nam & difficiles tolerantiæ, vigiliæ, deliria, & graves somni fiunt, difficilis anhelitus, vertigines tenebricosæ, & difficilis sensus, dolores capitis, colli & stomachi, & multorum aliorum membrorum, nonnullis aurium sonitus, & ante oculos varii splendores apparent, & lachrymæ involuntariæ effluunt, & urina retinetur, & labrum agitatur, aut aliquod aliud tremulum fit, oblivio, præsentium ignorantia, vehemens rigor, plurimum accessio consueta anticipans, multis æstus sitis intolerabilis, ægroti clamant, & saliunt sicuti furentes, neque possunt in eodem situ recumbere, deinde repente multus sudor erumpit, aut vomitus, aut venter subito solvitur, aut abundans fit fluxus sanguinis, aut urina profluit copiosius, aut hæc omnia simul contingunt.* Hæc enim alias demonstravimus cum signis coctionis crisin præmonstrare. Quorum principium necesse est animadverti, ut scite diem, in quo crisis futura sit, intelligamus: non enim a die, in quo hæc videri cœperunt, crisis aberit ultra quaternarium; si enim exempli gratia 4. die incipient conspectus urinis

Tempus, quo crises futuræ sunt, quomodo cognoscetur.

A Criticis signis.

rinis concoctis, morbusque vehemens sit & celer, ultra 7. crisis non producetur. Ceterum ubi cœperint manifesta quædam coctionis signa, neque morbus admodum vehemens, neque celer, usque ad septimum, id est, in secundo quaternione, crisis protendetur. Quam rem satis perbelle expressit Hipp. *in lib.* 3. *Progn. a) text.* 33. ita scribens. *Ex iis vero, qui primo die dolore cœperint, quarto die gravantur magis quam quinto, septimo vero die liberantur. Plurimi vero ipsorum dolere incipiunt tertio die, conflictantur autem quinto maxime, liberantur aut nono aut undecimo die: quicunque vero quinto dolore cœperint, & alia secundum rationem priorem ipsis affuerint, decimo quarto evadunt.* Quare crisis terminus majori ex parte erit septem dierum ab ea die, in qua cœperunt decretoria signa conspici: sed ubi apparuerit signum aliquod manifestum, ex quo morbum in augmentum descendisse cognoscamus, plerumque altero quaternario crisis fiet, cum non longius concoctio sit perficienda, atque illud tempus vigoris morbi sit proprium salutarium crisium, ut Gal. docuit, atque hoc est, quod etiam ita expressit. *Cum igitur primo die signum aliquod coctionis manifestum apparuerit, reliquis etiam omnibus periculum nullum portendentibus, tunc proculdubio sciemus, quod, in primo quaternario morbi solutionem subsequi, sit necessarium. At, si, iis signis decretoriis apparentibus, simul perfecta coctio observetur, futuro primo die decretorio crisin fieri erit necessarium.* Ex signis itaque decretoriis nedum crisin futuram conjicimus, at quo non minus tempore sit futura. Ex natura quoque morborum, cum acuta, tum longa, quos morbos Græci *brachychronicos* appellant, poterimus tempus crisium prænoscere. Quo ad tempus enim seu morborum ætatem, triplex est differentia: namque morborum alii acuti, alii longi, alii medii dicuntur: *acutus*, ait Hippoc. *in* 2. *Aphorismor.* 23. *quatuordecim diebus terminatur*; etsi Galen. videatur terminum morborum acutorum diem vigesimum statuere, & mediorum usque ad quadragesimum, quos vocat *acutos ex delapsu*, seu ex *conversione*, de quibus Hippocrates me-

Ex natura morborum.

a) Pag. 46. lin. 5. & seq.

meminit, cum *in primo Prognost. a) text.* 21. ita scripserit. *Oportet autem existimare spirandi facilitatem magnam habere vim ad salutem in omnibus acutis morbis; quicunque febres habent adjunctas, in quadraginta diebus judicantur*: & ultra hos dies, qui judicantur, diutinos & longos vocat. Ceterum, ut accuratius ex natura morborum tempus crisium pervestigemus, distinguere oportet acutos morbos in acutissimos, sive maxime acutos, peracutos, atque simpliciter acutos. Horum ait Hippoc. *b*) longiorem terminum esse, ut Gal. *in lib.* 3. *de Crisib. cap.* 13. scribit, quatuordecim dierum; & illos, quippe acutissimos unico quaternario resolvi; cujusmodi sunt, angina, cholera, tetanos, synochus: atque peracutos septem diebus, cujusmodi sunt, pleuritis, phrenitis, peripneumonia, hepatitis, diaphragmatis, uterique, & stomachi inflammatio, febris ardens, synochus & alii hujusmodi multi. Ceterum acutissimorum aliqui vel etiam uno tantum die, alii duobus, alii tribus, atque alii quatuor judicantur; nunquam vero ultra hos dies producuntur, sed ante hos plures terminantur, ut apoplexia, ephemera pestilens, lethalissima phrenitis, & quæ *in Ægypto* sæpius epidemice grassatur, quem affectum *Demelmuia* Ægyptii appellant, estque eorum morborum acutissimorum, qui paucis horis homines interimunt. Idem quoque est peracutorum, quorum terminus est dies septima, quando eorum plures antea non raro, propter morborum vehementiam, habeant judicium, uti ex Gal. phreniticis acutissima, qua Hipp. *in lib.* 3. *Epid. com.* 3. *c*) *tit.* 57. quendam quarto die fuisse exstinctum, meminit; synochi itidem, & phrenitici & peripneumonici, præ inflammationis magnitudine, sæpius quarto die vel quinto judicantur. Eodem modo fit de simpliciter acutis, quod hi aliquando septimo, aut nono, aut undecimo, habent judicationem. Hoc plerumque observatur in malis crisibus, quæ natura, propter vehementiam morbi, aut propter multitudinem, aut pravissimam qualitatem humorum, vehementer irritata, ante tempus excernente fiunt, atque hoc pacto possumus in morbis crises, quando sint futuræ, prænoscere. A magnitu-

a) Pag. 38. lin. 12. *b*) Aphor. Sect. 2. 23. *c*) Ægr. 4. p. 1100.

Ex Morborum magnitudine. tudine quoque morborum, necesse erit, medium intelligere, ex virium una habita cognitione, quo tempore fieri debeat crisis. Siquidem, ut docet Galen *in* 1. *Epid.* necessarium est, ob morborum magnitudinem ac casuum vehementiam, vel cito vires prosterni, adeo ut homo moriatur, vel ad noxiorum humorum excretionem excitatas, si modo, quos invaserint, humores exsuperent, bonam sequi judicationem, sin autem exsuperentur, malum. Utrumque vero intra quaternarium fieri solet. Quo ubi in morbo aliquo vehementiam quarta die cognoverimus, non ultra septimum judicium, vel mors, producetur. De qua re Gal. *in* 1. *Epid.* dixit: *Quare fac memineris, ubi quartus, perinde ut tertius, gravia habeat symptomata, & signa, in morbo acuto, brevi exspectandum judicium esse, si paribus diebus potius invadebat, in paribus, si vero imparibus, in his, atque judicium illis, & mors in morbis exitialibus.* De *Philisco* a), qui obiit sexta die, ait, *quarta die omnia fuisse exacerbata,* ipsumque maximo morbo conflictari, cum exitialibus urinis nigris, quo naturam exstinctam iri necessario cognoscebatur, atque id non ultra quaternarium protrahi posse, vires debiles significabunt. Ex horum motu celeri aut tardo. Ex morborum quoque motu celeri, aut tardo, accuratius & distincte magis crisium futurarum tempus poterit cognosci: namque ubi morbum judicabimus solutum iri septima die, si præter vehementiam ejus etiam celeritas observetur, poterit vel etiam quarto aut quinto resolvi; veluti motus tarditas, ad nonum aut undecimum usque retardaturum judicaret. Ab horum temporibus. A temporibus vero morborum, atque a coctione & cruditate longe clarius & distinctius prænoscent Medici crisium futurarum tempus, quando omnes bonæ crises aut in statu fiant, aut in augmento; intelligimus vero statum atque augmentum, non inquam morbi, sed ipsius quidem naturæ coquentis & alterantis morbum: exitiales vero aut in principio, aut in augmento, ut Galen. *in libr.* 3. *de Crisibus cap.* 10. tradidit. Quare, morbo salutari, crisin perfectam non nisi in vigore morbi exspectabimus, imperfectam in augmento. Ex quibus signa temporum exacte interstinguan-

a) Lib. 1. Epid. Ægr. 1. p. 966.

guantur, quemadmodum alias ex Galeno *in primo de Crisibus* docuimus. Quare si perfecta crisis erit futura, necesse erit, augmentum morbi prius absolvi, cujus sane tempus nobis innotescet principii augmentique notitia; namque si longum fuerit morbi principium, itidem & augmentum, & vigor proportioni respondebit: imperfecta vero transacto principio. Principium autem esse illud tempus, in quo morbus omnino crudus est, nullumque vel etiam signum concoctionis illuxerit, quod cum cœperit, augmentum esse, & durare, quoad perfecte concoquatur morbus, Galen. *in primo de Crisibus, cap.* 8. & *in primo, de totius morb. temp. cap.* 3. scriptum reliquit. In exitialibus vero crisibus, diximus, vel principium vel augmentum esse attendendum: in vehementissimo morbo, cum prælanguidis viribus, crisis non superabit principium, neque primum quaternarium; cum robustis vero augmentum attingit. Quare in robustis crisis fiet in augmento: natura enim non succumbet morbo, non aliquo pacto ab ipsa alterato.

Ceterum hæc erit servanda regula, ut distinctius diem, vel etiam in qua crisis fiet, prænoscere queamus. Quippe a conspectis signis vel salutaribus, vel exitialibus, futuro primo quaternario judicium fore exspectandum. Tanto enim temporis spatio in salutaribus morbis utens natura solet morbum alterare, quoad excernere critice possit; atque toto ipso itidem tempore morbus solet naturam robustam ad pugnam irritare, aut debilem exstinguere, ex quo merito Hippoc. *in* 3. *Prognost. a) text.* 2. dixit: *Simplicissimæ enim febres, ac signis firmatæ securissimis, quarto die aut citius desinunt. b) text.*4. *Teterrimæ vero, ac signis affligentes difficillimis, quarto die aut citius interimunt*: atque *primum impetum hunc in modum finiri*, *c) text.* 4. Ubi vero natura maximum habuerit irritamentum, maximo morbo in principio succumbet. Galen. vero *in lib.* 1. *de Diebus decret. cap.* 12. vel etiam horam nos posse cognoscere, eamque ex accessionis temporum accurata observatione, scripsit. Namque si statim morbo invadente, id est, in principio accessionis, æger

a) Pag. 43. lin. 54. b) Pag. 44. lin. 1. c) Ibid. lin. 2.

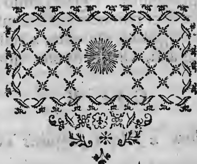
vehementer refrigeretur, exempli gratia, ut vix ad calorem reduci queat, calorque diutissime absit, pulsus sit exiguus aut nullus, aut malus appareat, motus pigritia, vel somnus veternosus, aut aliud quippiam observetur; vel si principium accessionis fuerit moderatum, & in statu postea deliret, vel cum impetu exiliat, vel resolvatur, vel comatosus, aut multum inquietus, aut magnitudinem febris non toleret, sed vehementer inardescat, vertiginosus, aut capite doleat, cordisque morsus; aut si moderate in principio & in statu se habuerit, necesse erit ipsum mori in declinatione, quæ cognoscetur, si aderit animi deliquium, sudores inæquales, frigidi, vel circa caput solum, vel cervicem, vel pectus, pulsus obscurus exiguus, & his similia, proculdubio mors ac judicium erit in ea hora, qua fiet accessionis declinatio. Ex coctione etiam & cruditate tempus crisium poterimus conjicere, atque ex signis indicatoriis; siquidem in salutari morbo nunquam fiet crisis, nisi signa, in aliquo dierum decretoriorum, coctionis apparuerint, quæ plerumque ita conspecta in proximo decretorio die judicium ostenderunt: in morbis quidem salutaribus, magnis, inceptam coctionem tempore unius quaternarii solet natura absolvere. Quodsi in die indicante signum coctionis conspectum fuerit, in proximo decretorio erit crisis. Quod Hippocr. *in lib.* 4. *Aphorism.* 71. ita docuit. *Quibus in febribus die septimo judicium fit, iis nubeculam obtinet urina quarto die rubram, & alia secundum rationem.* Quod præceptum Gal. secutus *in lib.* 3. *de Crisibus cap.* 4. ait: *Cum igitur primo die signum aliquod coctionis manifestum apparuerit, reliquis etiam omnibus periculum nullum portendentibus, tunc procul dubio sciemus, quod in primo quaternario morbi solutionem subsequi sit necessarium.* Ex quo colligimus, ubi manifestum apparuerit coctionis signum in aliquo dierum decretoriorum, in altero proximo succedet judicium, quod per quaternionem natura reliquum humoris cruditatis absolvat, quodque non minori tempore facere potest: proinde si, ut ait Galen. *in eodem lib.* ægrotus neque secundo die manifestum coctionis signum habuerit, neque tamen perniciosum signum adfuerit, sed omnia

Ex coctione & cruditate & signis indicatoriis.

sint

ſint abſque periculo, ſervabitur ſane, ſed non in primo quaternario integre, at in ſecundo, quippe primo ſecundi quaternarii die critico, qui erit vel ſextus vel ſeptimus. Eodem modo, ſi ſeptimo appareat manifeſtum ſignum coctionis, ad undecimum magis, quam ad decimum quartum, fiet criſis. Quod judicium perpetuo fiet, ſiquidem morbus ſit ſalubris, & neque ejus acumen, neque magnitudo feſtinet, atque error aliquis circa ægrotum admittatur, ſtatus tempus criſis exſpectabit, id eſt perfectam coctionem. Si vero propter morbi magnitudinem, vel motus celeritatem, vel propter aliquod aliud natura irritetur, ante ſtatum, atque inordinato tempore fiet. Ceterum æque tamen verum erit, ſi in uno dierum decretoriorum, præſertim indicium, vel ſalutare ſignum vel exitiale apparuerit, poſt quaternarium in altero die decretorio judicium fiet. Ceterum, ut dictum eſt, magnitudo morbi, motus celer aut tardus, errores commiſſi, ſunt maxime attendendi; cum horum cauſa ſæpius criſis indicio non reſpondeat. Quorum exempla plura poſuit Galen. *in libro nuper citato.* Atque hæc erant in hoc libro ſcribenda.

FINIS LIBRI SEXTI.

PROSPERI ALPINI
LIBER SEPTIMUS,

CAP. I.

De particularibus humorum excretionibus ad prædictionem.

actenus in præcedenti libro Dierum Decretoriorum, atque Crisium cognoſcendarum rationem tradidimus, ad illuſtrandam hanc prædicendi methodum, a naturalis facultatis ſtatus obſervatione depromendam. Cum ex omnibus, ut dictum eſt, naturalis hujus potentiæ (circa quam nunc cognoſcendam verſamur) quatuor functionibus, concoctoria atque excretoria præcipuam ac maximam ad prædicendum viam aperiat; merito, ad harum præſertim notitiam, criſium, & dierum criticorum cognitionem præmiſimus, atque nunc omnium Excrementorum particulares Excretiones, & Abſceſſus accurate conſiderabimus. Tum quod ex ipſis rurſum, concoctio, cruditas, ac malignitas morborum nobis innoteſcat, tum etiam, quod ab ipſorum excretionis modo, natura quando bene ac ſalubriter humores moveat, & transmittat, atque excernat, & quando male infauſteque id agat, cognoſcimus. Quare primo, ut quo ad vires hanc noſtram prædicendi rationem illuſtremus, de præſagio a Sanguinis Excretione agemus, & poſtea, a Sudoribus, Vomitionibus, Dejectionibus alvi, Urinis, Sputis, atque Abſceſſibus.

CAP. II.

De prædictione a ſalubri ſanguinis excretione.

Quod in morbis acutis vehementibusve ſæpiſſime obſervatum ſit, repente aut ex naribus, aut ex hæmorrhidibus,

dibus, aut ex alvo, aut ex utero in mulieribus erumpente copioso sanguine, ægrotos sanitati fuisse restitutos; ideo naturam in hoc Medici cœperunt imitari, sanguinem copiosius in morbis mittentes. Qua ratione Hipp. persuasus hujusmodi remedium in omnibus acutis vehementibusque, sive magnis, febribus, aut viscerum inflammationibus, *in lib.* 4. *de vict. rat. in acut. a) text.* 19. (de quibus ibi agit) hisce verbis maxime commendavit: *In acutis morbis sanguinem detrahes, si vehemens morbus videatur, florueritque ægrotantis ætas, & virium adfuerit robur.* Hocque remedii genus Medici nedum naturæ imitatione invenerunt, sed quibusdam etiam animalium exemplis perdocti, præsertimque *hyppopotami*, equi marini, ut Plinius est Auctor, qui ingluvie obesus crus in arundinis stipitem acutissimum adigens, venam quandam vulnerando, copiosius sanguinem effundit, atque ita fuerit ipsius corporis plethoram tollere solitus. Non dissimili quoque argumento cœperunt Medici humores, aut per alvum purgatoriis medicamentis, aut vomitoriis per vomitum, aut sudoriferis per copiosos sudores, aut diureticis copiosiorem urinam moventes per vesicam purgare.

Quare cum natura sæpius excernendo copiosum sanguinem soleat multos morbos resolvere; proinde inprimis de his sanguinis spontaneis seu spontefactis evacuationibus, seu excretionibus, agendum duximus: quoniam non eæ omnes bonæ sunt, minimeque ægrotos liberant a morbis, veluti etiam non omnes aliæ excretiones, aut per alvum, aut per vomitum, aut per sudorem, aut per urinam; neque omnes abscessus liberant a morbis, sed quidam tantum, qui merito a nobis primum cognoscendi erunt, ac ab aliis non salutaribus distinguendi. Nunc itaque nos de iis sanguinis excretionibus agimus, quæ bonæ exsistunt, salutemque perpetuo ægrotis futuram pollicentur, & postea de malis, quæ plerumque exitium præmonstrant.

Inter vero excretiones sanguinis, ea præcipua esse ad prædictionem videtur, quæ in febribus continuis acutis & vehemen- *Sanguinis excretio per nares.*

a) Pag. 396. lin. 33.

mentibus e naribus sæpius erumpit, quam Græci *hæmorrhagiam* appellant, nostri eruptionem sanguinis e naribus: atque hæc in morbis fit, ubi sanguis multus per nares effluit, & evacuatur. Galen. enim *in 3. libro Prorrheticorum com.* 75. ait: succos ad caput recurrentes, calidos quidem & tenues, desipientias & sanguinis eruptiones facere: at *in 1. Epidem. com 1. text.* 9. sanguinem ipsum sursum, incitatum calore, efferri in caput, a quo necesse est inflari, ac reserari venas, ac etiam rumpi ob spiritus copiam: atque *in eodem libro* scripsit, sanguinis e naribus eruptiones in ardentibus & febribus ob dominantem fieri flavam bilem, quæ sanguini permista, postquam sanguinem deusserit, cum eo multum ad caput calorem subvehens, venis narium disruptis, sanguinis efficit eruptiones.

Ex quibus constat non nisi ex calidiori sanguine, vel bile ei admista, fieri, atque non nisi in corporibus calidioris temperamenti, atque in calidioribus morbis, atque acutis fieri, cujusmodi sunt febres synochæ atque continuæ ardentes, quod Galen. *in eodem. lib. com. 2. text.* 66, affirmavit, dicens, eruptiones sanguinis in ardentibus febribus, ob caloris copiam, humoribus ad caput sublatis, fieri. Hinc Hippoc. *in 6. Epidem. com.* 3. *a*) *text.* 21. ait: *sanguinis de naribus profusio, aut iis, qui subvirides; nigrique sunt, aut iis, qui rubri & virides, aut subviridibus*; quod propter calidiores humores sint his eruptionibus obnoxii: propter quam etiam causam Hipp. postea *b*) *text.* 25. dixit: *Cum venere uti incipiunt, aut hircire, sanguinis profluvio laborare*; quippe pueros, cum propter multum, tum calidiorem sanguinem, quo exsuperant. Ab hisque causis ægroti solent in hæmorrhagiam incidere, iique præsertim, qui ob calidius temperamentum plurimo sanguine, & calidiori abundant, & non nisi in morbis, ab iisdem humoribus effectis, quales sunt, ex Galeno, febres omnes continuæ, ac vel etiam ex intermittentibus tertianæ, at nunquam quartanæ. Addimus omnes internas inflammationes præcordiorum, præsertimque hepatis & lienis, diaphragmatis, ac stomachi, & aliquando pleuritides, phrenitides, rarissime aut nunquam lethargos, ac vel

a) Text. 17. p. 1175. *b*) Text. 18.

vel etiam peripneumonias. In his itaque morbis hujusmodi hæmorrhagiæ, seu sanguinis eruptiones erunt attendendæ. Sed his præmissis ad prognosin declinemus. Itaque hæmorrhagiæ & aliæ omnes, quæ per alias partes fiunt, excretiones sanguinis; (scilicet per uterum in mulieribus, in viris per hæmorrhoidas, & aliquando per stomachum, quæ tamen raro bonæ videntur, Hipp. *in lib.* 7. *Aphor.* 27. ita scribente: *Quicunque evomunt sanguinem, si sine febre quidem, salutare, si vero cum febre, malum*; nihilominus sunt aliqui sanguinis etiam vomitu excretione a multis morbis judicati: in duas differentias distinguuntur, quippe in *bonas, criticas* & nostris judiciales vocatas, quæ duplicis quoque sunt differentiæ, nimirum sunt quædam perfectæ, quod perfecte judicent morbos, & quædam imperfectæ, quod imperfecte judicent; & in *malas, symptomaticas* dictas, quidam addunt medias, quæ medium locum habere videntur, inter criticas & symptomaticas: quas contineri sub criticis imperfectis alias demonstravimus. Nunc de criticis; cum hæ perpetuo salutem præmonstrent, perfectæ subito, & imperfectæ temporis spatio. Criticæ itaque eruptiones sanguinis & optimæ, quæ salutem certam ægrotis præmonstant, hisce notis nobis innotescent. Primo quod nunquam crudo morbo appareant, sed perpetuo cum signis coctionis; atque ob id perfectæ in statu morbi, imperfectæque in augmento, ubi quædam manifesta non omniaque coctionis signa illuxerint. Itaque necessario ad salutarem hæmorrhagiam, & ad quamcunque aliam bonam sanguinis excretionem, debent primum signa coctionis animadverti, quibus una si sanguis excernatur, utile erit, teste Galeno *in lib.* 3. *de Crisibus cap.* 7. de qua Hippoc. *in quarto, de vict. rat. in acutis, a) text.* 10. habet. *Et si ex naribus fluxerit sanguis, solvitur ægritudo, atque si sudores supervenerint judicatorii, legitimi, cum urinis albis, crassis, & levibus subsidentiis.* Sed aliquis forte objiciet *Metonem b)* nobis, & illum *c)*, qui *in Dealcis horto* decumbebat, alios, qui, cum excrementorum cruditate, sanguinis fluxu fuere

Sanguinis criticæ eruptiones quomodo innotescunt.

Cum signis coctionis.

a) Pag. 396. lin. 21 b) Lib. 1. Epidem. Ægr. 7. p. 983.
c) Lib. 3. Epidem. Ægr. 3. pag. 1066.

re judicati, & quidem critice. In *Metone* urinæ fuere nigræ, & cum nigris sedimentis; & in altero, tenues, cum crassioribus sedimentis, nedum crudissimum morbum, sed neque parum malignum declarabant. De hac re alias egimus, & diximus tantum posse copiosam sanguinis eruptionem ad judicandos morbos, ut vel etiam in principio, nullis signis coctionis conspectis, apparens, sæpius liberet ægrotos. Quod Galen. de *Metone* expressit, dicens: *Sane enim a sola videtur sanguinis eruptione & judicatus & servatus, quamvis non omnino tuta signa haberet.* Excretio itaque sanguinis, tametsi optima sit, ac certissime salutem nunciet, quæ morbo jam concocto apparet, quæque etiam ob id in statu apparet, etiam cum signis cruditatis in principio morbi, non est spernenda. Quod etiam in *muliere morosa a*) visum est, quæ, cum urinis nigris, mensium profluvio fuit sanata, etsi Galen. dixerit, earum urinarum nigrum colorem nihil attulisse periculi, quod a retentis mensibus, qui fuerant melancholici, eo modo colorarentur urinæ, quod si verum etiam de *Metone*, qui, iisdem nigris exsistentibus, eruptione sanguinis fuit judicatus. Quam rem Hippocr. nobis expressisse visus est in 1. *Epid. Comm.* 2. *b*) *text.* 56. quum ibi scripserit. *Ictericis factis in febribus, sexta die, eruptionem sanguinis profuisse*; eo die vero visam ictericiam malam docet Hippocr. *in* 4. *Aphorism.* 62. qualis fuit in *Hermocrate c*) & *in text* 67. *d*) dixit: *cum urinæ tenues essent in Antiphonte Critobuli filio, erupisse sanguinem & postea sanatum fuisse.* Quod vero sanguinis excretiones hanc habuerint prærogativam, ut ita dixerim, quod etiam in crudo morbo salutem præmonstrare soleant; cum ceteræ aliæ per vomitum, vel sudorem, vel purgationem alvi, tunc temporis apparentes, symptomaticæ sint: hoc propterea fieri crediderim, quod sanguis per venas apertas possit commode quocunque tempore vacuari, nullaque egeat sanguinis præparatione, qua egent cæteri humores, si debeant per alvum subduci, vel per vomitum, quæ in his tam facile non fit, propter ipsorum crassitiem, aut lentorem, aut ve-

a) Lib. 3. Epid. Ægr. 11. pag. 1108. b) Pag. 951. lit. F. c) Lib. 3. Epid. Ægr. 2. p. 1062. d) Lib. 1. Epid. Sect. 2. p. 953. lit. A. B.

venarum angustiam & obstructionem; atque hanc esse causam colligimus, propter quam Medici in principiis morborum non debeant uti purgantibus medicamentis, ut Hippocr. scripserit *in Aphorism. a) Concocta medicari oportere, neque cruda, nisi materia turgeat*. In evacuatione vero, quæ per venas apertas fit, nullam merito exspectamus concoctionem; & hinc Medici, secta vena in morbis acutis, in principio, mittunt sanguinem; hinc & spontaneæ sanguinis vacuationes bonæ erunt. Addatis, sanguinis eruptiones copiosas nedum utiles fieri, propterea quod sanguis malus una excernatur, sed etiam quoniam ejusdem sanguinis vocatio universum corpus refrigerat, caloremque transpirabilem, & corpus difflabile facit. Quare hac ratione excretiones sanguinis optimæ erunt, quæ in statu apparent, plane cocto exsistente morbo; sed neque eæ, quæ cum cruditatis signis fiunt; erunt plane abhorrendæ & timendæ. Et præsertim, quæ copiose & large fluunt, quæ erit secunda conditio, optimam sanguinis eruptionem indicans. De quibus Hippocr. *in libro secundo Epidemior. b)* ita habet: *Largæ de naribus eruptiones sanguinis liberant fere*. De quibus Galen. de *Metone* locutus ait: *Sane enim a sola videtur sanguinis eruptione & judicatus & servatus, quamvis non omnino tuta signa haberet*. Rursum Hippocr. *in primo libr. Epidemiorum Comm. 2. c) text* 63. dixit: *Febribus autem ardentibus hæc accidebant. Quibus rite & largiter sanguis per nares erupit, ea de causa maxime servabantur. Nec ullum novi, si recte ei erupisset sanguis in hoc statu, quemquam mortuum. Nam* Philiscus *quidem* Epamenon, & Silenus, *quibus parum quarta die & quinta e naribus stillavit, mortem obierunt.* Et postea *d)*. *Erant qui sexta die morbo regio afficerentur, sed his purgatio profuit per vesicam, vel turbata alvus, vel larga sanguinis eruptio: ut* Heraclides, *qui apud Aristocydem decumbebat, cui per nares sanguis erupit, alvusque fuit turbata, & per vesicam est purgatus*. Et *e) sanguis autem plurimis erupit, præcipue adolescen-*

Largæ sanguinis eruptiones quando bonæ.

a) Sect. 1. Aphor. 22. b) Sect. 1. p. 1005. sub. lit. A. c) Pag. 951. lit. E. d) Ibidem sub. lit. F. e) Ibid. sub. lit. G.

scentulis & adultis, quorum periit maxima pars, quibus sanguis non erupit. Et de mulieribus etiam sanguinis excretione judicatis, ita: *a) Plurimis itaque menses in febribus apparuerunt. Quibusdam e naribus sanguis erupit, & multis virginibus id tum primum accidit. Nonnullis simul & sanguis e naribus, & menses apparuerunt, quod in Detharsis filia virgine tum primum animadversum est, largeque ex naribus sanguis profluxit.* Ex quibus sanguinis largas excretiones optimas esse, morbosque judicare demonstratur. De qua Hippocr. *in secundo Epidemior. sect. prima b) text.* 16. ita habet: *Fluxus sanguinis largi ex naribus solvunt multa, ut Heragoræ.* Quomodo *in libro quarto Epidemiorum c) mulierem,* cui sanguis ex naribus quinta sextaque fluxit, die septima fuisse judicatam, meminit. Atque hæc erit una ex præcipuis notis optimarum excretionum, ut, inquam, large erumpant. Attamen videndum erit, ne sæpius, larga ipsarum copia, eæ nos decipiant, putantes optimas criticasque esse excretiones, cum malæ potius sint. Nam sæpius largis sanguinis eruptionibus plures exstincti sunt. Etenim consuevisse in morbis vehementibus, morbo adhuc exsistente crudo, immoderatas inanitiones fieri, Galen. *in libr. de præsag. ad Posthumum* memoriæ prodidit; propterea sæpius cogi medicos, eruptionem cohibere, uti Galen. fecit in *juvene Romano*, in quo sanguis ad pondus librarum quatuor cum dimidia fluebat e naribus.

Sanguinis largæ excretiones bonæ, quomodo a malis distinguantur.

De quibus immoderatis eruptionibus in sequenti capite nos, DEO volente, accuratius. Nunc necessario tradenda sunt signa, ex quibus largas bonas excretiones a malis distinguamus; quæ hæc erunt: præter alia bonis omnibus communia, ægrotantium facilis tolerantia, & ipsos robustiores reddi, leviores, quod si maculosi fuerint, ut non amplius sitiant, & febris tollatur, symptomataque tollantur, aut diminuantur, pulsusque meliores, vehementiores, æqualiores, & ordinatiores evadant. Memini proximo anno elapso, in quo me a febre quartana sanguinis copiosa excretio, in qua ad minus sex libræ sanguinis profluxerunt, critice lib. r. vii, inter alia signa post

a) Lib. I. Epid. Sect. 2. p. 953. sub lit. B. b) P. 1005. lit. A. c) P. 1131. text. 27.

post illam copiosam excretionem, omnibus fere immoderatam visam, observata, me nihil prorsus sitiisse, cum antea perpetuó, vehementerque, sitirem, nullumque languorem virium sensisse, leviorémque ac viribus firmiorem evasisse; quæ, contra opinionem fere omnium Medicorum, mihi spem certam salutis videbantur polliceri, speravique exinde, eam sanguinis copiam fore criticam, neque ullo pacto timendam, etsi majori ex parte, tussi repente oborta, sanguis profluxerit. Quare iis notis copiosam criticam sanguinis eruptionem distingui a symptomatica mala sciemus.

Tertia conditio criticarum salubriumque sanguinis eruptionum est, quod diebus criticis appareant. Hisce enim diebus, a nobis alias dictum est, conspectas excretiones, vel bonas vel malas, firmius judicium habere, & ad salutem, & ad mortem præsagiendum. Ex quo merito Auctor *Coac. præsagiorum in lib.* 4. *text.* 45. *& in* 5. *lib. Coac. præsag. text.* 2. ait: *a*) *Acuti morbi judicantur sanguine fluente e naribus, & sudore multo.* Et *b*) *die septimo, nono, & decimo quarto, sanguinem e naribus ut plurimum febres resolvere.* Quarta, ut in aliquo dierum judicatoriorum excretio fuerit præindicata. Solet enim natura in die indice modicum aliquando sanguinem excernere, quod est indicium in altero die decretorio hæmorrhagiæ copiosioris futuræ. In *Metone c*) quarto die bis de nare dextra paulatim fluxit, & altera die affatim multus profluxit, quo fuit judicatus. Addamus quintam, quod excretio cum ideæ, naturæque morbi, tum ægrotantis, victus anteacti, temporum, præsentis constitutionis anni temporum, atque cœli naturæ respondeat. Dictum alias a nobis est, quod sanguinis excretiones sint aptissimæ vacuationes in omnibus morbis acutis, cum febribus, omniumque maxime in synochis, atque ardentibus, in inflammationibus hepatis, lienis, diaphragmatis, non raro in pleuriticis ac in phreniticis. Quare in hisce morbis probe & utiliter spectantur sanguinis excretiones, veluti in aliis affectibus ita non utiliter, quæ itidem hac ratione uti-

Bonæ si diebus criticis pareant.

Si morbi ideæ & naturæ ægrotantis conveniant.

a) Text. 150. *b*) Text. 152. *c*) Lib. 1. Epid. Ægr. 7. p. 983.

utiles erunt in corporibus omnibus, quæ plurimo sanguine eoque calidiori exsuperant; & propterea, si præcesserit victus biliosorum ciborum, plurimaque calidioris sanguinis signa, aut æstus sit, vel calida constitutio, vel in cœlo calidiori & alia adsint, & quæ generationem biliosioris sanguinis adjuvent, optimum erit, erumpere sanguinem in prænarratis morbis. At quinimo in ipsis sanguinem non erumpere, non leve esse malum, Hippocrates, *in primo Epidemiorum, Comm.* 2. *a) text.* 17. ita docet. *Sanguis autem plurimis erupit, præcipue adolescentulis, & adultis, quorum periit maxima pars, quibus sanguis non erupit.*

Si locis affectus congruant.

Sexto oportet has optimas excretiones locis affectis congruere, ita, ut aut e directo, ut divertant, probeque a parte affecta vacuent, aut ex opposito, ut revellant. De his Hippocrat. *in Aphorismis b) Insanientibus si varices, vel hæmorrhoides supervenerint, insaniæ solutio.* Et in libro quarto *c*): *Inferne vero niger si dejiciatur, bonum*: Et Galenus in comment. *Revera enim jam factæ melancholiæ maximum est remedium sanguinis ex his venis, quæ hæmorrhoides appellantur, profluvium.* Et in libro quinto. *d) Mulieres sanguinem emoventes, si menstrua eruperint, morbi fit solutio.* Hinc Medicis usus est familiaris ad insanientes, sanguinis vacuationes, per hirudines, appositas venis hæmorrhoidibus appellatis. Quod in illis, qui eas venas amplas habent, omniumque maxime, si per ipsas alias fluxerit sanguis, est utilissimum; si modo plurem neque paucum sanguinem, ut plerique Medicorum faciunt, quibus raro hujusmodi vacuatio propter hanc causam utilis succedit, evacuent.

Ut vero humores divertant, atque simul evacuent a parte affecta, optima erit excretio, cum natura tum arte facta, e directo lateris affecti; quam Galen. *in libro de curat. per sang. missionem,* vacuationem maxime commendat, & *katixin* vocat, id est, directe factam, ut hepate læso sanguis si e dextra, & liene, ex sinistra effluat. De qua Hippocrates, *in libro secundo Epidemiorum, Comm.* 3. *e) text.* 13. *secundum rectum, & laterum*

a) Pag. 951. sub lit. G. *b*) Lib. 6. Aph. 21. *c*) Aph. 25. *d*) Aph. 32
e) Pag 1027. lit. D.

rum tensio dolorosa, & tensiones hypochondriorum, & lienis elevationes, ex naribus fluxiones: & in libro quarto *Epidemiorum*, a) *Horridi, anxii, cibum aversantes, biliosi, sanguinem fundentes, splenici doloroso modo ex sinistra parte plurimi.* Hinc eruditiores Medici in pleuriticis sanguinem ex eodem latere mittunt, minimeque ex opposito.

Septimo optima hæmorrhagia vel sanguinis excretio erit, a qua morbus aut omnino tollitur, aut saltem diminuitur, ægrotique allevantur, tolluntur, aut minuuntur itidem symptomata; cujusmodi excretio visa est, quam Hipp. cum in *Heropytho*, tum in *Larissæ Virgine* observavit. De *Heropytho* b) ita habet: *Quadragesimo multum ex naribus sanguinis erupit, menteque constitit, magis surdus quidem, sed non perinde fuit, febres fuerunt remissæ.* Et de *Larissæ virgine.* c) *Sexto ex naribus largiter multum fluxit, inhorruit, at mox sudavit toto corpore multum & calidum sine febre, est judicata.* Propterea optima erit, aut quæ totum morbum & symptomata solvit, vel diminuit. Galen. scribit 2. *lib. de motu musculorum cap.* 6. se vidisse hominem una cum febre, tredecim dies delirium, per nares plurimo sanguine vacuato, statim convaluisse, ad mentemque subito rediisse. Hippoc. optimam esse, quæ surditatem solvit, *in Aphorismis* d) docet, & Auctor *Prorrheticorum* e) ait: *Quibus capitis dolores, cervicis labor atque totius corporis cum tremore infirmitas, hæmorrhagica solvunt. Ceterum & tempore ista solvuntur.* His addo ægrotantes, qui plurimum ante sitiebant, siti liberari, quod ad criticam sanguinis excretionem maximum est; quoniam optimus sanguis multis, non critice erumpens, nimirum siccando, sitim inferre solet: contra criticus refrigerando febrilemque calorem compescendo, & difflando corpus, sitim tollere, ac forte etiam, quod viscera humectentur ea ratione, quod a calore amplius non hauriatur humor. Hipp. *in libro quarto Aphor* 27. ita habet: *Quibus per febres sanguinis quacunque ex parte copia eruperit, cum reficiuntur, alvi*

Si juvent.

a) Pag. 1129. lit. A. b) Lib 3. Epidem. Ægr 9. p. 1106. c) Ibid. Ægr. 12. pag. 1110. d) Sect. 4. Aphor. 60. e) Lib. 1. text. 152.

alvi his humectantur. Demum ab optima sanguinis vacuatione, ut dictum est, ægroti robustiores, faciliusque resurgentes; & pulsus meliores evadunt. Atque hæ notæ erunt optimæ cujusvis sanguinis excretionis; vel per nares, vel per vomitum, vel per alvum, vel per uterum, vel per hæmorrhoides.

CAP. III.

De malis exitialibusque sanguinis eruptionibus.

Sanguinis excretiones judicantur malæ, ex nullis signis coctionis apparentibus.

Contrariis notis nobis sanguinis excretiones malæ, exitium denotantes, innotescent. Quæ profecto hæ erunt; quippe prima, ut hæmorrhagiæ, aliæque excretiones sanguinis, nullis conspectis signis coctionis; (etsi nuper fuerit demonstratum, largas eruptiones sanguinis optimas, aliquando etiam, crudo morbo existente, bonas esse:) attamen, ni bona illuxerint signa, judicium faciunt difficile: quæ excretiones, si una cum perniciosis signis apparuerint, aut ipsas sequantur, exitium portendent.

Ex perniciosis signis aut antegressis, aut concomitantibus aut subsecutis.

Ante itaque eruptionem sanguinis præcessisse, aut perniciosa in excrementis signa, uti nigredinem in urinis, cum sedimento nigro, turbidas easdem urinas, subjugales, non clarescentes, vel tenues aquosas; vel vomitus fœtidos, virulentos, versicolores, nigros; aut nigrasque itidem dejectiones, ac colliquationes, pessimum est; aut perniciosa aliqua symptomata, de quibus nos superioribus libris satis accurate egimus, aut antegressa sint, vel ex iis aliquod pravum una cum hac eruptione apparuerit, aut hanc ipsam consequatur, exitium præmonstrabunt. De his *in libro* 3. *Prorrhet. a) text.* 35. legitur. *Si ex naribus sanguis erumpat, cum sudores vel fuerint vel pervenerint, perfrictionem quidem ferunt, sed indicat malum esse morbum:* ac cum perfrictio tum in extremis fiat, tum per totum corpus, *gravior, difficiliorque, quæ per totum corpus est.* Et *b) post sanguinis eruptionem dejectiones nigræ, malæ: pravæ autem prærubra, & si quarto die talis eruptio fiat.* Et Galen. in

a) Lib. 1. text. 126. b) Ibid. text. 127.

in Comment. sequentis textus dixit, omnes sanguinis eruptiones cum desudatione malignas esse. Et *a) post modicam sanguinis eruptionem, nigramque dejectionem, in acutis morbis, surditas, malum est; sanguinis dejectio in his perniciosa, surditatem vero solvit.* Nos tamen vidimus in homine robustissimo Bononiensi, febre acuta maligna vexato, perpetuo a primo die ad quartum decimum usque, qua die fuit sanatus, hæmorrhagiam continuam, in qua ad minus singulis diebus sanguis ad libram exibat, quæ hæmorrhagia cum usque ad septimum perseverasset, nosque ab ea timuissemus, ad cohibendam quibusdam medicamentis usi, non amplius e naribus fluxit, sed cœpit per alvum eodem modo profluere, una cum copiosa diarrhœa biliosa, quam itidem a primo die usque ad decimum quartum copiosam, & fortem assiduam habuit, quæ excretiones usque ad decimum quartum, quo die perfecte fuit judicatus, ut dixi, eodem modo perseverarunt. Atque hic non nisi ob maximas vires fuit servatus. Et rursus Auctor *Prorrheticorum b) in 2. lib. text. 6.* dixit: *Si intercepta alvus, parva, nigra, & in spiras circumducta, ad necessitatem dimiserit, & per nares eruptio fiat, malum.* Galen. in commento ait, hoc modo, qui sunt siccati atque arefacti a calore febrili, vacuationes ferre non posse: & *in 2. libr. Coac. præsag. c) sect. 2. text. 1. Profluvium sanguinis e naribus, & paucus sudor cum refrigeratione, malum:* & *in d) 4. libr. Quæ diebus criticis perfrictiones fiunt vehementes a sanguinis profluvio, pessimæ.* Ex his itaque apparet eruptiones sanguinis, cum malis signis, malas esse ac perniciosas. De quibus Hippoc. *in libr. 3. Epidem. e)* ait: *Nec non decretorii aliud in ita habentibus ullum apparebat, neque sanguis rite perfluxit, neque alius consuetus abscessus fiebat decretorius.* Quare sanguinis eruptiones cum malis signis sunt pernitiosæ. Mon minus, quæ neque morbi ideæ, naturæ ægrotantis, cæli constitutionis, temporis anni, ætatis, victus anteacti, temperamento, respondeant. In frigidis enim morbis, ac pituitosis, nunquam eruptio sanguinis bona erit, sed perpetuo mala. Tertio, quæ neque locis affectis

Si neque morbi ideæ neque naturæ ægrotantis respondeant.

a) Lib. 1. Prorrhet. text. 129. b) Lib. 1. text. 41. c) Text. 40 & 342.
d) Text 326. e) Pag. 1085. lit. F.

Neque locis affectis congruant. ctis congruit hæmorrhagia mala erit, quam rem expressit auctor *Prorrheticorum a)*, dicens: *sanguinis ad latus diversum eruptiones malæ, ut, si cum lien magnus fuerit e dextra nare fluat, atque res in hypochondriis ita habet.* Qua ratione damnatur etiam sanguis, per vomitum excretus, in febribus ab Hippocrate *in Aphorismis*, sed præsertim nigri sanguinis, omniumque maxime in extenuatis corporibus, de qua re *in libr. 4. Aphorism.* 23. ita habet: *Quibuscunque ex morbis acutis aut diuturnis, vel ex vulneribus, sive quovis alio modo extenuatis, nigra bilis, sive uti sanguis niger, desuper exierit, postridie moriuntur.*

A quibus ægri nihil juvantur. Quarto mala est sanguinis excretio, a qua ægri nihil juvantur, aut alterantur; pessimaque, qua in deterius mutantur. Quod sit talis excretio unum ex judicatoriis non judicantibus, lethalis judicii. Ait enim Gal. in 1. *prorrhet b)* judicatoriorum non judicantium alia quidem esse lethalia, & alia judicatu difficilia: quæ vero in contrarium repunt, sunt lethalia. Addatis, pulsus satis aperte demonstrare harum excretionum malignitatem, cum ipsi languidiores, inæqualiores, & longe pejores reddantur. Demum ex quantitate quoque sanguinis hanc eandem malam excretionem cognoscemus; quippe quo aut immoderatius profluat, aut minus, quam deberet, aut non totus confertim, sed per intervalla, uti fit in crisibus imperfectis. Immoderatius effluere, nunquam bonum, sæpe malum, quod calorem innatum maxime diminuat, & propterea facile natura morbo succumbit. Hinc Auctor *Prorrhet. c)* scripsit, *a multa sanguinis eruptione alvos male affici*, quod nimis refrigerentur: & postea. *d) In judicatoriis perfrictionibus sanguinis eruptiones vehementes, pessimæ.* Quod maxime refrigerent corpora, nimirum addendo frigus frigori. Hinc frigora non recalescentia & in debilibus rigores esse pernitiosos, Hippocrat. *e)* statuit. Ita etiam quorum corpora immoderatius, *sanguine fluente*, vacuantur, *alii in lethalem desipientiam, alii in convulsiones pernitiosas* delabuntur, ut Hipp. *in 7. Aphorismorum f)* docuit. Aliquando, quod fit in morbis non vehementibus, ita ægri refrigerantur, ut in hydropem

Ex pulsibus.

Ex sanguinis excreti quantitate.

a) Lib. 1. text. 125. *b)* Vide & Hipp. Lib. 2. Epidem. Sect. 1. pag. 999. *c)* Lib. 1. text. 133. *d)* Ibid text. 134. *e)* Ibid. text. 65. *f)* Aphor. 9.

dropem veniant; plures enim obſervati ſunt ea de cauſa hydropici. Quam rem Galen. *in lib.* 2. *Aphor.* 72. hiſce verbis nos docuit, dicens. *Sanguis enim cum ſupra modum, aut ex utero muliebri, aut ex venis, quæ hæmorrhoïdæ appellantur, aut ex ulcere fluxerit, tunc vel omnes, vel plurimas operationes, ii, qui ita affecti ſunt, offenſas habent. Nonnulli vero ipſorum non modo hæc patiuntur, verum etiam aqua inter cutem corripuntur.* Non minus vero paucæ, quæ ſtillatim fiunt, atque incipientes, ſtatim deſinentes, de quibus in ſequenti capite agemus, pernitiales exſiſtunt.

CAP. IV.

De ſanguinis excretionibus paucioribus, ſtatim deſinentibus, atque de ſtillis ſanguinis e naribus, quidque in morbis acutis præſagiant?

Sanguis e naribus, aut ex aliqua alia parte, paucus erumpens, aliquando bonus, ubi principium criſis in aliquo die judicatorio ſignificat; veluti in *Metone a)* viſum eſt, in quo quarta die modicus effluere e naribus cœpit, & quinto largiter erumpens, judicavit. Sed hoc non fiet, ubi morbus plane crudus erit, atque minus cum aliquo ſigno pernitioſo. **Sanguinis excretiones pauciores quænam malæ.**

Hoc modo enim modicus ſanguis, ac vel etiam per intervalla erumpens, perpetuo malum portendet, exitiique ſignum erit certiſſimum, ubi ab ipſo morbus poſtea minime concoquatur, nihiloque allevatur. Aliquando optima erit excretio, ubi plane morbus crudus non erit, ceteraque ſigna fuerint ſalutaria, atque ſi poſtea, proximo decretorio die, largiter erumpat. Quæ ſi vel non in die indice apparuerit, ac non ſequatur larga poſtea die judicatorio eruptio, ſymptomaticum ſignum, malumque erit, mortaleque, ſi ſigna alia perniciosa apparuerint, atque ſi poſtea ægroti in pejus mutentur. Rariſſime itaque, ut potuimus obſervare, contingit, ſanguinis paucam ex-

a) Lib. 1. Epidem, Ægr. 7. pag. 983.

cretionem bonam esse, plerumque pessimam, perpetuo longitudinem, & non raro exitium præmonstrantem futurum; & præsertim, ubi neque per convenientia loca exierit, nec quicquam ægros sublevaverit; veluti quibus hepar inflammatum est, si per sinistram narem, & quibus lien per dextram, & quibus uterus affectus, si per nares aut per vomitum, minimeque per uterum exeat, & qui ab ipsa febre neque symptomatibus allevantur. Sanguinis itaque pauca excretio hæc indicabit, nihilque certi ad præsagium, ni pariter alia signa considerentur; cum malis mala, cum non malis incerti judicii seu difficilis erit, cum bonis longitudinem indicabit. Cum vero paucam sanguinis excretionem conspectam nulla alia sequatur, aut si statim, cum cœperit, desistat, nihil pernitiosius erit; cum summam virium imbecillitatem, teste Galeno *in primo Prorrhet. Comm.* 1. denotet. Sed age de stillis quoque sanguinis agamus, cum eæ sæpissime in acutis febribus, maximeque in ardentibus, spectentur: nam hæ excretiones pejores sunt, teste Galeno, si statim, cum cœperint, desistant, quam quæ nullo modo apparuerunt. Ex varia itaque quantitate sanguinis fluentis variæ fiunt quoque eruptiones; una quantitas, multa, continua, confertim erumpens, quæ in perfecta crisi apparet; altera discreta, quæ cum perseverat, aliquando crisin postea futuram indicat; tertia est, cum paucæ tantum stillæ e naribus exeunt, quales a causa externa aliquando fiunt, veluti ab insolatione, quippe capite a sole calefacto, ex vino meraciore & similibus. Hæ, ubi fiant vi febris, crisin frustra tentatam indicant, idque aut morbi malignitate fieri, aut sanguinis vitio, aut cerebri infirmitate. Hujusmodi stillæ in mitioribus morbis, in quibus certa signa sunt salutaria, morbi diuturnitatem prænuntiant; in acutis vero certissimam mortem; nam indicant naturam, ut Galen. *in* 4. *de Vict. rat. in acut. text.* 67. docet, conatam esse, quod superfluum est, sive, ut *in primo* quoque *Prorrhet. Com.* 1. expressit, abundantiam, in cerebro collectam, excernere, minimeque potuisse, vel ob propriam imbecillitatem, vel sanguinis crassitiem, vel partium densitatem, vel quædam ex his, vel propter omnium

Quid ad Præsagium faciunt.

Sanguinis stillæ quid præsagiunt.

con

concursum. Quo apparet stillas omnes sanguinis in acutis morbis pessimas esse, pravumque & malignarum febrium signum, ut Galen. *in* 3. *Epidem. Comm.* 3. *text.* 35. scripsit: de qua sane constitutione Epidemica Hipp. *a)* dixit: *Nares pauca stillarunt, signumque perniciosum fuisse*; quod etiam in prima constitutione fuit observatum, de quo signo Hippocr. *in* 1. *Epidem. b)* ait: *At cum febres ardentes inciperent, annunciabant, quibus exitium impenderet*; & cum multa signa enumerasset pernitiosa, quæ in principio febrium ardentium fuere observata, addidit: *c) Nec erupit e naribus sanguis, ne his quidem, quibus hæc accidunt, sed parum stillarunt.* Quare merito stillæ in morbis acutis omnes sunt ex signis perniciosis, de quibus Hipp. *in eodem lib. d)* ait. *Nam Philiscus quidem, Epamenon, & Silenus, quibus parum quarto die & quinto e naribus stillavit, mortem obierunt.* Certissimamque mortem stillæ sanguinis in morbis acutis præmonstrabunt, omniumque maxime, si sanguis crassus, atque niger stillaverit, de quo Auctor *Prorrhetic. e) in* 4. *Prorr. text.* 54. ait: *E naribus stillicidium, malum: si nigrum & atrum, lethale.* Et Galen. *in Comm.* dixit, nigrum & merum sanguinem, destillatum, non modo in caput materiam motam esse, sed etiam a calore acutissimo, qui totam consumpsit humiditatem, sanguinem perassatum, ejusque omnem Ichorem consumtum indicare: & supra dixit, cum omnes e naribus stillationes difficiles sint, quoties crassæ & nigræ destillationes fuerint, maxime pernitiosas reperies. Quæ etiam in aliquo dierum criticorum apparent, absolutissimam perniciem ostendunt, quod in iis diebus signa omnia, cum bona tum mala, magnam vim habere ad præsagium, superius ostenderimus, de qua *in Prorrheticis f)*: *Stillatio e naribus his perniciosa, tum alias, tum si quarto cœperit die:* & Galen. *in Comm.* ait: *Cum stillatio e naribus semper malum signum sit, absolutissima morbi malitia significatur, si quarto fiat die.* Videtur siquidem natura collectam

In acutis morbis omnes pessimæ sunt.

Quando mortem in acutis morbis præmonstrant.

a) Lib. 3. Epidem. pag. 1085. lit. D. *b)* Sect. 2. p. 954. inter lit. D. & E.
c) Ibidem. inter lit. F. & G. *d)* Sect. 2. p. 951. inter lit. E. & F.
e) An. Lib. 1. text. 79. & Coac. præsag. 57? *f)* Lib. 1. text. 1.

ctam in cerebro abundantiam conata esse ut expelleret, sed nequivisse. Perniciosissimæ non minus sunt cum malis quoque signis conspectæ, inevitabileque exitium significantes. De quibus *in 3. Prorrhet. a) Quæ ex naribus cum surditate, & ignavitate parva est stillatio, difficile quippiam habet.* Galen. vero hunc Auctorem reprehendit, quod dixerit stillas has difficile quippiam habere, cum omnes sint lethales. Et *in 1. lib. b) text.* 50. *Ex naribus si stillicidium sanguinis fuerit, cum sudore frigido & refrigeratione extremorum, lethale:* Pessimæ itaque cum surditate, torpore, comate, vigiliis, delirio, atque similibus signis perpetuo erunt, maximeque in phreniticis. Quæ omnino fuere visa in *Philisco c), Sileno d), Uxore Dromedai e),* & *in Pario f),* in quibus stillicidium sanguinis lethale fuit observatum. Atque hæc de prædictione ab excretionibus sanguinis in morbis acutis.

Cap. V.

De prædictione ex sudoribus, & primo quid sudor, quotuplexque sit, & de ipsius causis.

Cum non minus frequenter morbi sudoribus judicari soleant, idcirco ab ipsis etiam, quomodo ægrotantium salus ac mors prædici queat, accuratius nunc est cognoscendum. Quod ut facile & certe consequi possimus, primum, quid sudor sit, & quot sudorum exstent differentiæ, explicabimus, atque de ipsorum causis, ut sudorum quoque generatio nobis innotescat, agemus. Sudare vero eos dicimus, qui humorem per meatus cutis, actu humidum, excernunt; ad differentiam perspirationum, seu vaporationum, quæ per eosdem meatus fiunt. Medici has insensibiles vacuationes vocant, quod sensibus quidem non pateant. Ex quibus sudor erit particularis evacuatio sensibilis, per poros cutis meatusve facta. Plures vero sudorum

Sudor quid.

a) Lib. 1. text. 141. b) Text. 126. c) Lib. 1. Epidem. Ægr. 1. pag. 966. d) Ibid. Ægr. 2. p. 969. e) Ibid. Ægr. 11. pag. 987. f) Lib. 3. Epidem. Ægr. 1. pag. 1093.

dorum obſervantur differentiæ. Quæ deſumuntur ab ipſorum *ſubſtantia*, ex qua alii craſſi viſcidique exeunt, alii tenues ſine ullo lentore. Ex *figura*, quando alii, teſte Hippocr. milii formis ſpectentur, alii perinde guttæ fiant. *Colore*, cum alii flavi, alii virides; neceſſe erit ſudores eo colore ſpectari, quo humores, qui per cutim vacuantur, infecti ſunt. *Sapore*, ſiquidem omnes, teſte Galen. *in libr.* 10. *ſimpl. cap. de Sudore.* ſalſi, & ſubamari ſint, quibus quidem ſaporibus humores, qui vacuantur, referti ſunt. *Odore*, cum quidam fœtidi, quidam ſine fœtore exeunt: & *copia*, tum quidam multi, alii pauci apparent, aliiqui ſtatim, cum incœperint, deſinunt. Ex *qualitatibus* item *activis*, cum omnes, aut calidi ſint, aut frigidi, aut medii. *A tempore* etiam, in quo apparent, ſuas habent differentias, quando alii in principiis morborum, alii in ſtatu, & alii in declinatione prodeunt: & a *tempore*, quo durant, ſunt alii aſſidui ſive continui, alii interpolati. Quorum quidam apparent cum ſignis coctionis; quidam cum ſignis cruditatis; & quidam ſunt decretorii ſive judicatorii, quod judicent ægros; quidam ſymptomatici, quippe quod per modum ſymptomatum fiunt; & quidam periodici, quales in febribus tertianis & quartanis fiunt, atque hæ ſudorum differentiæ nobis ſufficiunt. Nunc de ipſorum generatione agamus, quam cum duo præſertim abſolvant, quippe materia ex qua, & efficiens: de his duobus itaque nunc agamus. Materiam ſudorum, & urinarum eandem eſſe ſcribit Galen. *in libr.* 10. *ſimpl. cap. de Sudore*, in ſaniſque eſſe humorem ebibitum, ſed magis elaboratum, utpote qui ad cutem usque, per meatus omnes, qui interſunt partibus, perveniat. Ex quo conſtat eſſe tenuiorem hujuſmodi alimenti partem, quam ſerum humorum appellant, ſeu ichorem, ſed nonnihil glioſæ ſubſtantiæ adeptum, qui ſua tenuitate facile per poros cutis excludi a corpore poteſt; veluti craſſus humor ineptus ad ſudoris generationem videtur: atque hæc eſt ſudoris materia in ſanis. Hinc multos ſudores habent, qui copioſiori cum potu tum cibo utuntur; & corpora plethorica, quæ raros cutis meatus obtinent, non minus, &

Sudorum differentiæ.

Materia.

a) Prognoſt. p. 38. lin. 26.

& qui in jecore ac liene plurimum humorem habent. Hinc Hippocr. dicit in 4. *Aphorism.* 41. *Sudor multus ex somno factus absque causa manifesta, corpus uti pluri cibo significat. Si vero cibum non accipienti hoc accidat, scire oportet, quod evacuatione corpus indiget.* Ex quo in sanis materia sudoris erit, aut, ut dictum est, pars tenuior humidi alimenti, aut humor redundans in corpore. In ægrotis vero aliquando est humiditas alimenti humidioris, quæ sane in iis observabitur, qui minime recta vivendi ratione usi sunt; plerumque vero ab humoribus tenuioribus redundantibus, quippe sanguine, bile flava, ac pituitoso quoque humore frigido. Atque hinc Galen. *in libr.* 3. *de crisibus cap.* 3. scripsit, sudores omnium febrium esse proprios, & præcipue ardentium, semitertianasque, quotidianas, & quartanas judicare, non parumque juvare effervontes, inflammationes, parotidas, lethargos, reliquosque omnes capitis affectus; quod omnes tum calidi, tum frigidi humores, qui tamen sunt tenues, sudores concitare possunt, seu per sudorem propelli, ipsorumque omnium maxime putres, cum tenuiores sint, & facilius fluerent. Demum aliquando (quod non nisi in perniciosis affectibus fit) humiditas partium solidarum alimentalis, quam Medici humidum nativum appellant, quo nativus calor conservetur, per cutis meatus colliquata, & discussa exit. Atque hæc est sudorum omnis materia.

Causæ. Sudorem vero efficit calor ipse, vel naturalis, vel præter naturam in corpore existens: humorem enim attenuat, secumque ducit ad cutem, ex quo corpora, ubi incalescunt, in sudorem incidunt, atque hinc est, quod in continuis febribus, a rigore, quem sequitur calor maximus, corpora in sudores soleant erumpere: dum enim ipsa rigore vexantur, calor intus retractus, postea (si fortis est) foras erumpit, diffususque per totum corpus, humores extenuat, ac fere in vapores mutatus, secumque ipsos ad cutim ducens, sudorem facit. Hipp. *in primo Prognosticorum a) text.* 26. ait: *aliquos fieri aut ob corporum exsolutionem, atque alios ob inflammationis vehementiam*

a) Pag. 38. lin. 28. & seq.

tiam. Ob corporum exſolutionem non ſimpliciter ſudorem, ſed paucum ſudorem, ſeu madorem potius quendam, quem *ephidroſin* Græci vocant (deſudationem Galen. vocat,) fieri, aut in toto corpore, ut docet Gal. *in libro tertio Prorrheticorum, Comm.* 33. aut in capite, atque thorace, facultatisque retentricis imbecillitatem, vel humorum copiam, in ſudantibus partibus præmonſtrare: ob vehementiam itidem inflammationis fieri deſudationes, aut naturam opprimentem, aut reſolventem, aut, quod inflammationis incendio humiditatis copiæ extenuatæ humidior pars reſidet ad cutem. Quare ſudorum generationem fieri ex calore, humorem tenuem, qui ſerum ſeu ichor eſt ſanguinis, ab humiditate cibi potusque profectum, aut ſanguinem, aut bilem, aut pituitam, extenuante, ac in vaporem mutante. In febribus, quas Græci *Elodes*, noſtri ſudorificas vocant, ſudor proprium eſt ſymptoma, in quibus ſuppreſſa vis humoris, concepto intus incendio, in perpetuum vaporem, & ſudorem reſolvitur. Deſudationes vero, quæ ſunt, teſte Galeno, pauci ſudores ſeu madores, nihil conferentes, aut in toto corpore, aut melius in ſuperis partibus apparentes, aliam cauſam habent, uti dictum eſt, quippe ut ait Hippocr. *a)* ob corporum exſolutionem, aut inflammationis vehementiam, aut, ut Galeno placuit, ob facultatis retentricis reſolutionem, quæ nedum redundantem humorem excrementitium, ſed vel etiam alimentarium ex ſolidis partibus, foras reſudare ſinit. Sed age his præmiſſis, ad prædictionem e ſudoribus cognoſcendam, deſcendamus, quam primum a bonis ſalutaribusque perſcrutabimur.

Deſudationes quid.

CAP. VI.

De bonis ſalutaribusque ſudoribus, ſalutem in ægrotis prænuntiantibus.

Sæpius fit, quod homines, acutis morbis vexati, bonis ſudoribus, large & critice erumpentibus, liberentur, & merito;

a) Prognoſt. Pag 28. lin. 28.

Sudores boni quomodo a malis distinguuntur.

rito; cum per sudorem, teste Galeno, *in lib. art. med. text.* 99. universum corpus evacuetur. Hujusmodi vero sudores, his notis, ab his, qui salutares non sunt, distinguentur; quippe primo, quod hi, morbo concocto, cumque signis coctionis, manifeste appareant, ut docuit Galen. *in primo lib. de Crisib. cap.* 7. quod decernentia in melius non statim, sed vel in augmento, vel in statu, quo tempore morbum vel plane concoxit, vel cum partim concoxerit, reliquum pergit alterare. Atque hæc est bonorum sudorum non spernenda nota, sine qua sudores, nequaquam utiles, longos morbos, labores, recidivas, aut ipsos morbos crisi neutiquam solutum iri, aut exitium, teste Hippocr. *in* 1. *Epid. a)* prænuntiant: qui vero post coctionem apparent, crisis celeritatem, salutisque securitatem significant: crudi vero & incocti, & in malos abscessus conversi, vel judicii frustrationem, vel dolores, vel diuturnitatem, vel mortem, vel eorundem malum reditum denuntiant. Sudores itaque ad hoc, ut salutares sint, necessario debebunt post signa coctionis conspici.

Optimi si cum signis coctionis appareant

Si in die aliquo decretorio erumpant.

Secunda nota erit, ut in die aliquo decretorio erumpant, de quibus Hippocr. *in libr. quarto Aphor.* 36. ita scripsit: *Sudores febricitantibus si inceperint, boni sunt tertio die & quinto, & septimo, & nono, & undecimo, & decimo quarto, & decimo septimo, & vigesimo, & vigesimo septimo, & trigesimo quarto. Hi enim sudores judicant morbos: Qui vero non ita fiunt, laborem, & morbi longitudinem, & recidivas significant.* Galen. in comm. ait, quartum diem Hippocratem vel præteriisse, quoniam plures morbi peracuti, quod accessiones habeant diebus imparibus, & crises una in accessionum tempus incidant; vel ab aliquo quartum diem ommissum negligenter fuisse. Nos vero divinum Hippocr. sæpe sumus admirati, cum quarta die optimos sudores non sæpius observaverimus.

Si criticum aliquem rigorem sequantur.

Tertia nota erit, quod sudores criticum aliquem rigorem sequantur: natura siquidem, cum e venis tenues acutosque humores detrudit, rigorem vehementem, iisdem humoribus, extra venas in ambitum corporis propulsis, per carneas sensiles par-

a) Sect. 2. p. 945. lit. E.

partes discurrentibus, ac ipsas vellicantibus, ut docet Galen. *in lib. de rig. convulf. & palpit.* concitat, cum extremarum partium refrigeratione; quæ natura ubi fortis seu robusta est, a rigore vehementi, & frigiditate, calore quidem foras erumpente, febris acuta & magna excitatur, cujus calore humores extenuati in sudorem copiosum resolvuntur: & propterea Hippoc. *in Epid.* a) optimos sudores a rigoribus subsecutos notans, dicebat: *rigor, acuta febris, sudavit.* Uti in *muliere decumbente in littore*, de qua: b) *Undecimo superriguit, igni est correpta, sudavit, febre est liberata*: & de *Charione* c): *Decimo septimo superriguit, febris acuta, sudavit, febre est decretorie liberatus.* Qua ratione, ut nos alibi docuimus, Hippoc. *in libro* 4. *Aph.* 58. dixit: *Si ardente febre laboranti rigor superveniat, morbi fit solutio*: quod ab his rigoribus subsequantur, (ut docet Galen.) boni sudores, aut aliæ vacuationes. Quare sudores sequi rigores, optimum est: & propterea Gal. *in lib.* 9. *de Crisib. cap.* 3. dixit: *eos, qui rigent, optime sudare*; & idem *in* 1. *Prorrh. com.* 13. ait: *sudores, qui rigores consequuntur, boni existunt, si una cum coctionis signis appareant.* De quibus Hippoc. *in* 1. *Epid.* 2. d) *text.* 64. ita meminit: *Plurimi igitur ægrorum circa judicium rigebant, potissimum ii, quibus sanguis non erupisset. Qui quidem postea subriguerunt, ac exsudarunt.*

Quarta conditio est, ut copiosi sint, & calidi, atque ex toto corpore erumpant; quippe qui facultatem robustam denotant, cum æque per omnes partes corporis calorem diffundat, ipsosque supervacuos humores in sudorem digerat, ac æque per omnes partes resolvat: quod ei quidem prælanguidæ non succedit, aut cum maligno morbo laborat. Sudores enim tunc inæqualiter evacuantur, in quibusdam partibus plus, in quibusdam parum, vel nihil. Quare copiosi sunt optimi sudores, si ex toto corpore erumpant, calidi; veluti qui in capite tantum aut thorace, aut in toto corpore pauci, aut frigidi, pessimi & perniciosi exsistunt, ut sequenti capite demonstrabimus, quod Hippoc.

Si copiosi, ex toto corpore erumpant.

a) Lib. 1. Epidem. pag. 982. Ægr. 6. in historia Cleonactidis. b) Ibid. Ægr. 13. p. 990. c) Lib. 3. Epid. Ægr. 5. p. 1072. d) Pag. 951. inter lit. E, & F.

Hippoc. *in* 3. *Epid. a) text.* 77. sæpius annotavit, particulatimque *in Pericle*, de quo scribit. *Quarto circa meridiem sudor prorupit toto corpore multus & calidus, sine febre judicatus est, neque rediit:* & de *Nicodemo b*). *Sudor ei toto corpore copiose calidus emanavit, sine febre judicatus est*: & de *muliere morosa c*). *Sub hanc noctem sudor multus toto corpore & calidus prorupit, liberata febre dormivit:* & *de virgine Larissæ d*). *Inhorruit ac mox sudavit toto corpore multum, & calidum, sine febre judicata.*

Si cum guttis evaporant, ex toto corpore calidi & multi.

Quinta conditio optima quoque est, ut ait Hippoc. *in Prognost. e*) quod *cum guttis evaporat*, ut dictum est, ex toto corpore calidus, & multus.

Si febrem integre solvant.

Demum sudorum optimorum notam esse singularem, docet Hippoc. *f*) loco citato, ut *per sudorem integre febris solvatur*: propterea *in Epid.* Hipp. notans criticos optimosque sudores perpetuo dixit *febre liber*, aut *sine febre judicatus*, aut *febris cessavit*; quod febrem tolli integre sit certissimum indicium sudoris optimi, & saluberrimi. Ceterum boni quoque sunt, teste Hipp. *g*) sudores, qui, ut diximus, *copiosi ex toto corpore prodeuntes*, ni febrem integre tollunt, *faciunt*, ut *ægri facilius morbum ferant*, quoniam morbum allevant, symptomata minuentes. At hi ab optimis differunt, quoniam non perfecte judicant, etsi salutem prænuntient, non nisi longo tempore futuram. Quos Hippocr. in multis observavit, sed præsertim in illo, *qui in Dealcis horto decumbebat*, de quo ait *h*): *Decimo septimo extrema frigida, cooperiebatur, acuta febris, toto corpore sudavit, allevatus est, melius sapiebat, non tamen febre liber, & vigesimo dormivit, plane mente constabat, sudavit, liber erat a febre, non sitiebat, quæ postea rediit, qui non nisi die quadragesimo, cum alvi subcrebra pituitosa dejectione, cum multo sudore ex toto corpore, absolute est judicatus.* Atque hæ notæ sunt optimorum sudorum criticorum, quas his tantum Hippocrat. *i*) verbis est complexus, ita dicens: *Sudores autem optimi sunt per omnes acutos morbos, si per diem eveniunt decretorium, & integre*

a) Ægr. 6 p. 1102. *b*) Ibid. Ægr. 10. p. 1108. *c*) Ibid. Ægr. 11. p. 1108. *d*) Ibid. Ægr. 12. pag. 1110. *e*) Pag. 38. lin. 17. & 28. *f*) Progn. pag 38. lin. 15. *g*) Prognost. p. 38. lin 17. *h*) Lib. 3. Epid. Ægr. 3. pag. 1066. *i*) Progn. p. 38. lin. 15. & seq.

tegre sedant febrem. Boni etiam sunt, si ex toto corpore prodeant, faciantque, ut æger ferat facilius morbum; si vero nihil tale efficiunt, nequaquam utiles sunt. Neque hisce notis optimos sudores cognoscemus solum, sed non minus etiam, si una signa optima alia illuxerint, veluti bona hæmorrhagia, aut alia evacuatio, & uti dictum est, si ægri ab ipsis melius se habuerint. Cujusmodi sudores Hippocr. *in Epidemiis* in multis vidisse scripsit, sed præsertim in *Cleonactide a*), *Metone b*), *muliere quæ in littore habitabat c*), *Melidia d*), *in eo, qui in Dealcis horto e*), *Charione f*), *Pericle g*), *Virgine Abderæ h*), *Anaxione i*), *Nicodemo l*), *muliere morosa m*), *virgine Larissæ n*); & in aliis multis, in quibus studiosus lector poterit prædictas optimorum notas recognoscere, & in cognoscendis sudoribus salutaribus seipsum exercere. Sudores quinam etiam boni.

CAP. VII.

De malis pernicialibusque sudoribus exitium portendentibus.

Malos sudores in morbis acutis, at modice quidem malos esse, Hippocr. *in libro Progn. o*) docet, qui neque integre febrem adimunt, sed neque etiam faciunt, ut ægri facilius morbum ferant, id est, nihil allevant ægrotos, etsi ex toto corpore prodeant: his pejores, qui nec ex toto corpore, nec faciunt, ut ægri facilius morbum ferant, id est nihil ipsos allevantes: graviores, qui graviorem exhibent morbum, pessimosque frigidos, & qui circa caput tantummodo eveniant, vultum, & cervicem. Hos enim in acuta febre, mortem, & cum mitiore, longitudinem indicare tradidit. Sed omnes sudores malos diversis capitibus complectamur, eosque accuratius ad accuratiorem præsagiendi notitiam assequendam considerare- Sudores quinam modice mali. Quinam pessimi.

a) Lib. I. Epidem. Ægr. 6 p. 982. b) Ibid Ægr. 7. p. 983. c) Ibid. Ægr. 13. p. 990. d) Ibid Ægr. 14. p. 991. e) Lib 3. Epid. Aegr. 3. p. 1066. f) Ibid. Aegr. 5. p. 1072. g) Ibid. Aegr. 6. pag. 1102. h) Ibid. Aegr. 7. pag. 1103. i) Ibid. Aegr. 8. p. 1104. l) Ibid. Aegr. 10. p. 1108. m) Ibid. Aegr. 11. p. 1108. n) Ibid. Aegr. 12. p. 1110. o) Pag. 38. lin. 20. & seq.

sideremus. Primo itaque considerabimus omnes, qui crudo morbo, minimeque signis coctionis manifestis apparentibus, erumpunt; secundo de malis ex ipsorum quantitate multa vel pauca agamus; tertio ex caliditate & frigiditate, quarto ex partibus corporis a quibus exeunt; quinto ab ægrotantium nulla allevatione, aut læsione; atque demum ex malis signis una observatis. Ut vero primum caput examinemus, & cognoscamus, distinguimus sudorem, in periodicum, criticum, atque symptomaticum. Periodicum esse dicimus, qui in febrium intermittentium periodis fit, cujusmodi fiunt, in febribus tertianis, quartanis. Cujusmodi fuisse narrat Hippocr. *in libr.* 7. *Epidem. a)* in *Pythodoro.* Criticus, de quo superiori capite egimus, qui in febribus continuis, in aliquo dierum decretoriorum apparens, integre febrem tollit, aut eam diminuit, ægrotosque allevat. Cujus effectum crisin appellamus, seu judicium, aut perfectum aut imperfectum. Criticorum sudorum notas superius diximus esse, quod antegressis coctionis manifestæ signis appareant, in die critico, vigente natura, ac qui ex toto corpore exeunt calidi, multi, non tamen vires resolventes, atque febrem & symptomata resolventes, aut plurimum minuentes. Symptomaticus vero critico opponitur, quod per modum symptomatis fiat, nunquamque utilis, plerumque cum exitialibus signis, mortem præmonstrans, aut saltem morbum fore longum, cum multis recidivis atque non absque labore, & molestia. Hos itaque symptomaticos alias omnes fecimus, tum ceteras alias excretiones, crudo morbo erumpentes, scilicet in tempore, quo nulla signa coctionis manifestæ illuxerint. Tunc enim temporis quamobrem fiat, quod omnis excretio in continuis febribus sit mala, satis accurate in principio proximi libri, cum de prædictione a concoctione, & cruditate, atque ab excretione scripserimus, demonstravimus. Quamobrem mali omnes sudores apparent, morbo crudo existente, nulloque manifesto signo coctionis antegresso: in principio ideo sudores apparentes scripsit Hippocr. *in* 2. *Epidem. b) text.* 2. morbum judicatu difficilem significa-

[Margin notes: Sudorum distinctio. — In periodicum. — Criticum — Symptomaticum. — Sudores omnes mali quando apparent.]

a) Pag. 1207. text. 4. b) Sect. 1. p. 994. prope lit. E.

ficare; quod si hujusmodi sudores, vel tantum in capite, vultu, cervice, aut in collo, aut in thorace spectentur, eo pejores; aut si frigidi sunt, aut exigui, aut statim cessantes, aut multi, assidui, immoderati, pessimi. Sed nunc de pernicialibus a copia vel multa, vel pauca, aut a non sudantibus, agamus. Multi & copiosi sudores vocantur, & qui confertim largissime erumpunt, & qui sunt assidui, & qui & assidui, & copiosi: copiosos sudores Galen. *in* 3. *de sympt. causis cap.* 2. dixit fieri, aut propter corporis raritatem, aut propter ejus, quod vacuatur, tenuitatem. Hi, & qui ob raritatem effluunt, non confertim, sed assidue effluere solent. Quare in febribus multi sudores, si neque propter tenuitatem, neque propter raritatem fiant, (nam hi teste Gal. *in* 4. *Aphor.* 41. non sunt copiosi,) perpetuo copiam humorum denotant, uti docuit Gal. *in lib.* 4. *Aph.* 42. Atque hinc est, quod Hipp. *in eodem libr. Aph.* 42. ait: *Sudor multus ex somno sine ulla alia causa eveniens, corpus uti pluri cibo significat; si vero cibum non capienti accidat, evacuatione egere significat.* Multumque sudorem; & Galen. dixit, copiam excrementorum denotare. Hi itaque in febribus conspecti, non judicantes, mali perpetuo propter eam causam erunt, quippe quod multitudinem humorum superandam denotent; pro qua natura longo tempore opus habet, ut concoquere & superare queat; quo fit, ut non raro in acutis morbis, quibus natura brevi extinguitur, mortem præsagiant. Hinc Hippocr. ait *in eodem lib. Aphor.* 42. *Sudor multus, frigidus, calidusve, semper fluens, frigidus graviorem, calidus minorem morbum significat.* Quod, ut Galen. *in comment.* ait, uterque copiam humorum significet, quippe frigidus frigidorum, qui est pejor, calidus calidorum, qui priore minus est periculosus. Hi enim neque febrem solvunt, neque allevant, crudoque, uti dictum est, morbo erumpunt, ideo longitudinem saltem, recidivas, atque laborem significant: Auctor *Prorrheticorum a)* hos in acutis febribus inutiles vocat, de quibus Hippocr. *in* 1. *Epidem. b)* scripsit: *Sudores multi, his tantum aberat, ut recrearent, ut etiam contra læderent*

Sudores perniciales unde cognoscuntur.

A copia multa non judicante morbum.

a) Lib. 1. text. 58. b) Sect. 2. pag. 945. lit. E.

Si non copiosi sed assidui. *derent.* Qui vero non copiosi, sed tamen assidui seu continui sunt, mali etiam existunt, & plerumque exitiales, quando, aut propter corporis meatuum raritatem; aut propter virium imbecillitatem, quippe soluto corporis habitu, quales in syncope exeunt, fiant, ut Galen. cum *in lib.* 3. *sympt. cap.* 2. *comm.* 41. tum in 41. *lib.* 4. *Aphor.* docuit. *Nam si copiosus sudor non emittatur, poterit & propter virium imbecillitatem, & corporis raritatem accidere &c.* Qui omnes in acutis morbis perniciales exsistunt, cum naturæ languorem denotent: pessimi vero, qui una etiam copiosi sunt, cum & summam virium debilitatem & insignem copiam humorum adesse ostendant. Quibus inevitabile fatum prædicendum. Quales in *Erasino a)*, & in *phrenitico b)* Hippocr. vidit, de illo ait: *Habebat hic febrem perpetuo cum sudore.* Et de *phrenitico* ait: *Virulenta vomuit, febris horrida, copiosus sudor, assiduus toto corpore.* Alii ex aliis codicibus legunt, non ut Galen. sed hoc modo, *sudor multus & continuus capitis, & colli, per totum scilicet diem*, cum ii, qui animo linquuntur, sudent capite, & cervice. Sed hoc non facit, ut cum Galeno *toto corpore* non debeamus legere; cum cuique Medico notum sit, phreniticos ante mortem toto corpore dum resolvuntur, sudare: atque ex his colligimus, sudores copiosos in acutis morbis, non judicatorios, non solum inutiles esse, sed plerumque lethales; omniumque certissime exitium præmonstrant in foribus, qui una cum virium languore fiunt. Perniciosi itidem sunt, assidui, aut simul copiosi, aut etiam non copiosi in iisdem acutis morbis. Pauci quoque sudores non minus, quam multi, malum prænuntiare solent. Galen. *in lib.* 3. *de symptom. caus. cap.* 2. scribit, paucos sudores fieri, cum, quod superfluit, exiguum est, vel glutinosum, & crassum, aut denique propter meatuum angustiam, qui aut conniventiæ aut obstructionis ergo angustiores redduntur; obstruuntur vero glutinosis, & crassis succis, & meatus cutanei connivent sive contrahuntur, aut pro-

Si assidui aut simul copiosi aut non copiosi.

Pauci quinam mali.

a) Lib. 1. Epidem. pag. 984. Ægr. 8. b) Lib. 3. Epidem. Ægr. 4. pag. 1100.

propter atrophiam, aut refrigerationem, aut mollitiem. Hi ſudores quippe pauci, ſi in die decretorio eruperint, procul dubio indicabunt naturæ expellentis conatum irritum, eumque humores non poſſe expellere, aut craſſitie ſeu lentore, aut meatibus anguſtioribus redditis: at ubi meatus adſtricti non ſunt (quod cognoſcitur, neque attrophia cutim contractam eſſe, neque multum fuiſſe refrigeratam, neque admodum mollem, vel obſtructos eſſe meatus) atque illa adfuerint multitudinis humorum ſigna, pauci ſudores copiam craſſorum lentorumque humorum denotabunt; quod ſi tunc vires perdebiles fuerint, ſudores erunt exitiales, quippe exitium demonſtrantes, eoque magis, ut dictum eſt, ſi nullis conſpectis ſignis coctionis eruperint. Quo tempore omnem excretionem eſſe ſymptomaticam, atque humorum multitudinem denotare, alias a nobis eſt demonſtratum. Hujuſmodi enim ſudores ſignificant naturam cœpiſſe expellere per cutim humores, at niſi tenuiorem ipſorum portionem potuiſſe; quæ ſolvendo morbo ſatis eſſe nequit. Hujuſmodi eſſe ſolent, quod, cum cœperint, erumpere ſtatim deſinunt. Quos merito Gal. *in* 1. *Prorrhet. comm.* 1. damnavit, dicens: *Sudores quoque, qui cœperunt quidem, ſed protinus ceſſaverunt, pravi ſunt.* Quare paucus ſudor perpetuo malus. Omnium vero peſſimum, ac maxime exitialem, paucum illum ſudorem, quem Græci *ephidroſin* appellant, noſtri deſudationem ſeu madorem, affirmamus; in ægrotis enim exit aliquando ex toto corpore, plerumque circa caput, cervicem, collum, pectus, & aliquando circa extrema, de quo Gal. *in* 3. *Prorrh. comm.* 33. ita habet: *ephidroſin, id eſt deſudationem, jam ſæpius quidem in hoc ſcripſit libro, ſed nuſquam ita lucide cognoſcimus, numquid ſudores, circa thoracem caputque apparentes, ita appellet, an eos, qui toto emanant corpore, ubi tum pauci, tum nihil conferentes ſint:* pravum autem utrumque horum eſt; deterius autem, quod in ſuperis fit partibus: nempe cum omnis deſudatio demonſtret vel copiam in ſudantibus partibus, vel facultatis retentricis imbecillitatem; utrumque eorum, in locis tum thoracis tum capitis fuerit, deterius eſt ſignum, quam ſi in

Si in die decretorio erumpant.

Sudor ille omnium peſſimus deſudatio vocatur.

Deſudatio quid notet.

in alia quapiam parte fuerit. De illorum, qui copiam humorum ostendunt, judicio satis nuper diximus. Nos vero pernitiales esse affirmamus, cum a prælanguente natura fiunt, vel etiam humidum alimentarium solidarum partium, oppressione, aut resolutione discussum, retinere nequeunt. Distinguunt has desudationes ab iis, quæ multitudine humorum fiunt, quod plerumque circa frontem, cervicem, collum aut pectus, aut circa extrema effluant, exiguusque sit mador, non augescens, raro calidus, plerumque subfrigidus, pulsus prælanguidi, & alia signa, naturam prælanguentem denotantia, una adsint; hujusmodi sunt, quod ab immoderatis vacuationibus fiunt, de quibus *in* 3. *Prorrhet. a) text.* 34. legitur: *A profluvio sanguinis e naribus paucus sudor cum refrigeratione, malum.* Sed quid? an *non sudare* in quibusdam etiam morbis malum est? certe quidem in omnibus morbis, quos judicare sudores Galen. *in lib.* 3. *de Crisibus* docuit, quippe in febribus omnibus continuis, maximeque in ardentibus, quas judicari absque sudore, aut absque alia proba vacuatione, exindeque febres aut integre tolli, aut ipsas cum symptomate diminui, ægrotosque in melius mutari, infidam esse morbi remissionem, Galen. *in* 3. *Epidem. comm.* 1. *text.* ostendit, Hippocr, *in Aphor. b)* scribente: *Iis, quæ non secundum rationem relevant, non esse habendam fidem.* Quod in *Hermocrate c)*, in *filia Euryanactis Virgine d)*, moribundis vidit; de illo ita habet: *Decimoquarto die a febre erat liber, non sudavit, dormivit omnino, mente constabat. Urinæ eædem, circa diem decimum septimum rediit, in sequentibus diebus incaluit, febris erat acuta, urinæ tenues, deliravit: iterum vigesimo die est judicatus a febre liber, non sudavit.* Hujusmodi vero infidas morborum remissiones; sine sudore, aut alia proba vacuatione factas, signa, quæ subsequentur, mala a fidelibus distinguent, quando fideles optima, & infidas prava sequuntur, cujusmodi fuerunt, quæ in *Hermocrate* post judicium subsecuta sunt. Nam dixit: *Iterum vigesimo die est judicatus a febre liber, non sudavit, perpetuo a cibo horrebat, omnino*

Quæ ab imbecillitate oritur quando distinguitur ab ea quæ a multitudine humorum.

Sudores nulli in morbis apparentes quando malum.

a) Lib. 1. text. 126. b) Sect. 2. Aphor. 27. c) Lib. 3. Epidem, Aegr. 2. pag. 1062. d) Ibid. Aegr. 6. pag. 1073.

omnino mente constabat, loqui non valebat, lingua inaruit, non sitiebat, obdormiscebat aliquantisper comatosus. Atque ita quandoque ex *non sudare* in febribus ardentibus exitium poterimus animadvertere. Restat, ut idem a sudoribus frigidis perscrutemur, cum sæpius in acutis morbis exitiales observentur. Sed ipsorum inprimis generationem atque causas perspectas habere debemus: quod plurimum claritatis ab hisce sudoribus ratio prædicendi habere possit. Primum sudores, quod ex frigida crudaque materia fiant, propterea in febribus continuis crudorum humorum multitudinem ostendunt, ut Gal. *in lib.* 4. *Aph.* 42. demonstravit, præsertim ubi copiosius erumpunt. Hos Gal. *in* 4. *Aphor.* 37. docet, *fieri, ubi in vasis humores putrescant, & natura, solidas partes moderans, & regens (quæ secundum Hippoc. est nativus calor) vel prorsus exstinguatur, vel propius ad exstinctionem accedat: quæ quidem ex iis evacuantur, frigida sentiuntur; eam vero, quæ fit ex putredine, caliditatem nihil prohibet vehementissimam esse, atque ideo signum est exitiale, ostendens in animali corpore humorum multitudinem superabundare, tantam habentium frigiditatem, ut neque a calore nativo, neque a febrili calefiant.* Ex quibus sudores frigidos primum multitudinem humorum frigidissimorum ostendere, atque naturam vel exstingui, vel proprius accedere, ut exstinguatur. At quando istuc, quippe in vasis vehementissimum calorem ex putredine, tum nativum intus retractum; sunt extremorum refrigerationes, cum humore frigidissimo, absque quod in se mutuo agant; quod si agant, necesse erit, aut frigidum sudorem calefieri, aut ab ipso calorem prorsus exstingui, quod certe observatur, quando, uti habet Galen. *in* 4. *Aphorism.* 37. *si morbis non acutis, sed mitioribus longo tempore calor naturalis non exstinctus ipsum calefaciat, & in vehementi, cito viribus resolutis, prorsus exstinguatur.* Hinc. merito Hippocr. *in eod lib. Aph.* 37. dixit: *Frigidi sudores cum febre quidem acuta mortem, cum mitiore vero morbi longitudinem significant*; quippe quod, ut ait Gal. *si febris fuerit remissior, poterit homo servari, concocta scilicet longiore tempore humorum multitudine, atque evicta a natura. At acuta febris, & causa est, & signum perniciosissimum:*

Sudores frigidi quid notant & unde.

ac causa quidem, quando suapte natura resolvat corpora: signum vero, quia humorum multitudinem ostendit, quæ frigidissima est, quum nec a febrili calore mutetur. Sed forte humores ii frigidi, & idcirco ad motum inepti, una cum natura prælanguida, & propius ad exstinctionem accedente, quomodo ad cutem ferentur? hac inquam ratione: humor enim a calore febrili aliquatenus calefactus, etsi suapte natura moveri nequeat, fertur ad cutim, in qua, aut adventitio calore suscepto resoluto, rursus frigescit, atque ita frigidus exit. Itaque in morbis acutis perpetuo frigidi sudores exitium ostendunt, quomodocumque erumpant, aut copiosi, aut pauci, aut ex toto corpore, aut ex capite, collo, & pectore, aut ab extremis. Cujusmodi fuere ab Hippocrate observati in *Philisco a*), in *uxore Dromedai b*), in *muliere c*), quæ in *foro mendacium* decumbebat, in *Pythione d*), in quibus moribundis ex toto corpore sudores frigidi profluxerunt. Exitialiores etiam sunt pauci frigidi, aut circa caput, aut circa extrema, scilicet manus, & pedes, qui prorsus facultate exstinctioni proxima fiunt. De quibus Hippocrat. *in Prognosticis e*) merito dixit: *Pessimi vero, qui frigidi sunt, in acutisque morbis mortem, & in mitioribus morbi longitudinem indicant.* Itaque perpetuo frigidi sudores mali exsistunt. Quales Hippocrates in postrema constitutione pestilenti vidit, de quibus *in libro tertio Epidemiorum f*) dixit: *Sudores intempestivi, frigidi, multi, perpetuo.* Ipsorum perniciem confirmabunt omnia signa una conspecta, quæ omnia necessario, & præsertim quæ subsequentur, erunt pernicialia. Cujusmodi fuere quæ in *Philisco* & in aliis ægrotis, nuper ex Hippocrate propositis, visa sunt. De *Philisco g*) ait: *Quintum sub diem obmutuit, frigida sudavit, extremæ partes livescebant, die sexto ad meridiem est defunctus*: atque de hoc in fine dixit etiam: *Sudores perpetuo frigidi.* Et de *uxore Dromedai h*). *Sexto die mane superriguit, cito percaluit, toto tempore sudavit, extrema membra frigida, deliravit, spiritus magnus,*

In morbis acutis perpetuo exitium.

a) Lib. I. Epidem. Aegr. I. Pag. 966. b) Ibid. Aegr. II. p. 987. c) Lib. 3. Epidem. Aegr. 12 pag. 1080. d) Ibidem. Aegr. 3. pag. 1098. e) P. 38. lin. 21. f) Pag. 1089. lit. E. g) Vide sub. lit. a. h) Vide sub lit. b.

magnus, rarus, paulo post convulsiones a capite cœperunt, subito obiit. Et de *muliere a*), quæ in *foro mendacium* decumbebat. *Septimo superriguit, febris acuta, sitis ingens, se jactavit, sub vesperum per totum corpus sudavit frigidum, frigus partium extremarum.* Ex quibus cuique liquido constabit, sudores frigidos in morbis acutis esse exitiales, perpetuoque mortem præmonstrare; eoque certius id prædici poterit a nobis, si in aliquo dierum criticorum eruperint, atque ipsos si aliquod ex perniciosis lethalibusque signis consequatur. Atque hæc de sudoribus frigidis exitialibus. Nunc eosdem ex partibus corporis, e quibus erumpunt, consideremus. Quemadmodum diximus optimos ac salutares esse, qui ex toto corpore erumpunt, quoniam robustam naturam demonstrant, intusque neque morbo maligno, neque caussis morbificis impeditam, æque ex omnibus partibus humorem excernere, ita e contrario, viscere interno, aut vehementi inflammmatione, aut humorum multitudine, oppresso, non æque omnes partes sudant. Sudores itaque, qui non ex toto corpore erumpunt, sed aut ex capite aut thorace, ut docet Hippocr. *in Prognosticis b*), pessimi exsistunt, in acutisque morbis, vel frigidi, vel calidi sint, mortem significant, in mitioribus longitudinem, recidivas, labores. De quibus Hippocr. *in* 1. *Epidem. c*) ait: *Sudabant semper quidem, sed non ex toto corpore.* Et paulo post *d*) recenset signa, quibus ardentes febres, vel etiam in principio lethales dignoscebantur, cum dixit: *Paululum in fronte & claviculis exsudabant, sed nemo per totum corpus.* Hinc auctor Prorrhethicorum *in* 2. *Prorrhet. e*) *text.* 26. ait. *Si qui sudantes, & præsertim capite, in acutis paululum implacidi fuerint, malum.* Omnes itaque sudores non ex toto corpore, mali sunt, ut qui aut mortem aut longitudinem morbi significent, de quibus Hippocr. merito scripsit: *f*) *Pessimi vero, qui frigidi sunt, & qui circa caput tantummodo eveniunt, vultum & cervicem. Hi enim cum acuta febre, mortem: cum mitiore, morbi longitudinem indicant.*

Sudores qui non ex toto corpore, mali.

Quinam pessimi.

Nnn 2

a) Lib. 3. Epid. Aegr. 12. p. 1080. *b*) Pag. 38. lin. 21. & seq. *c*) Sect. 1. p. 940. lit. G. *d*) Sect. 2. p. 954 lit. E. *e*) Lib. 1. Text. 39. *f*) Progn. p. 38. lin. 21.

cant. Veriſſimum hoc judicium eſt, quod Galen. *in lib. 2. Prorrheticorum com.* 1. *text.* 24. docuit: *omnis deſudatio, id eſt, ſudor circa frontem, vel cervicem, vel collum, vel claviculas, erumpens, aut facultatis retentricis imbecillitatem, aut copiam humorum ſinificat.* Et Gal. *in* 1. *Prorrhet. com.* 1. ait: *ob id boni non ſunt, quod cum ſuperioribus oriuntur partibus, tum geminam ob cauſam fiunt; nempe vel ob languentem, vel principio gravatam facultatem.* Peſſimi etiam, qui in capite & ſuperius fiunt in interna ſuppuratione atque in phthyſi; de quibus auctor *a) Coac. præſ. in* 5. *lib. ſec.* 2. *text.* 49. *Qui ſuppurati fiunt maxime ex pleuritide vel peripneumonia, eos calores comitantnr, interdiu tenues, noctu vehementes, & nihil memoratu dignum exſpuunt, ſudantque circa collum & claviculas, & his oculi cavantur, maxillæ vero rubent:* meritoque in acuta febre mortem ſignificant, cum facultas exſtinguatur, priusquam concoquere copiam queat humorum. Exſudantes vero facultate retentrice imbecilla, nequeunte continere humorem, vel etiam alimentarium in partibus ſolidis, cito a febre plane exitioſi, propiusque exitium eſſe demonſtrant in morbo hujusmodi; ſi vero etiam frigidi fuerint, eo certius exitium pollicentur, cujusmodi fuere, qui in *Pythione b)*, & in *muliere c)*, quæ in *foro mendacium* decumbebat, die ſecunda, *Metone d)*, *Ariſtocrate e)*, *Phærecide f)* moribundis, atque in aliis multis. In morbo vero mitiore, viribus prævalidis exſiſtentibus, longitudinem quidem, & non mortem. Cujusmodi fuere in eo, qui in *Dealcis horto g)* decumbebat, de quo Hippocrates. *Die quarta de ſiniſtra aliquantum fluxit meri ſanguinis. Exſudavit circa caput, & claviculas, lien intumuit, femur e directo doluit.* Ex ægrotantium vero nulla alia evacuatione ſudores mali cognoſcuntur, atque etiam plus a læſione, quam a ſudoribus ægroti ſentiunt. Qui enim a ſudoribus nedum nihil juvantur, ſed vel etiam læduntur, hoc eſſe verum ex judicatoriis non judican-

Sudores illi malique nihil juvant.

a) Text. 402. b) Lib. 3. Epidem. Aegr. 3. p. 1098. c) Ibid. Aegr. 12. p. 1080. d) Lib. 7. Epidem. text. 47. p. 1220. e) Ibid. text. 57. p. 1222. f) Ibid. text. 91. p. 1230. g) Lib. 3. Epidem. p. 1066. Aegr. 3.

cantibus lethale, ſcripſit Galen. *in primo Prorrheticorum comm.* 35. Hippocratesque *in primo Prognoſticorum a)* ſtatuit, eos ſudores, qui neque febrem ſolvunt, neque faciunt, ut ægri facilius ferant morbum, eſſe inutiles, atque malos, qui aut longum morbum oſtendunt, aut exitialem: & Auctor *Prorrheticorum b) lib.* 3. *text.* 22. dixit: *Sudor multus, ſi in febribus acutis fiat, inutilis:* quippe quod non ſolvat febrem. *Et in primo Prorrheticorm text.* 7. *Qui in hypochondrio febre frigerata ardores relinquuntur, tum alias, tum in ſudoribus mali ſunt:* & Galen. *in Commento. Nempe non qui per totum corpus ita fiunt ſudores, ſed exigui, quod non flammeam illam, quæ hypochondria fatigat, ſolvunt caliditatem, ob id boni non ſunt.* Idem & poſtea *in Prorrhet. c)* 2. *lib. text.* 33. *Si in ſudoribus vigiles recaleſcunt, malum:* & rurſus *in ſecundo libro d) text.* 32. *Flammans quoque cum ſudore facies in his mala.* Cum ſudor ſi bonus eſſet, calor faciei deberet reſolvi; propterea, cum non reſolvatur, ſudor malignitatem oſtendit. Idemque & clarius Hippocr. *in libro quarto Aphoriſmorum Aphor.* 56. *Febricanti ſudor ſuperveniens, febre non deficiente, malum, prorogatur enim morbus, & plus humiditatis ineſſe ſignificat.* Qui ſuodres in febre acuta mortem, & in mitiori longitudinem ſignificant. Mali omnes denique exſiſtunt, qui aut poſt ſigna mala, aut una cum malis apparent, aut quos pernitioſa ſequuntur. Ex quibus præcognoſcitur certum exitium, cum ſudor, quem mala ſigna ſequantur, ſit ex judicatoriis non judicantibus læthalibus, cum nedum juvent, ſed in pejus ægrotos deducant. De his vero ſignis perniciosis, quæ poſt ſudores malos, Hippocr. *in* 1. *Epidem. text. e)* 24. ait: *Sudabant non ex toto corpore, extrema frigebant, ut vix calorem reciperent:* & auctor Prorrheticorum *f) in lib.* 3. *text.* 3. *ex naribus profluvium ſanguinis, cum ſudore, perfrigeſcentia, maligna pravaque:* & paulo poſt *g)*: *Qui principio ſudant urinis coctis, deurruntur que, & absque judicatione refrigerantur, & celeriter peruruntur, torpidi item comatoſique per-*

Pernicioſi quos mala ſigna ſequuntur.

a) Pag. 38. lin. 20. b) Lib. 1. text. 58. c) Lib. 1. text. 68. d) Ibid. text. 67. e) Sect. 1. p. 940. lit. G. f) Lib. 1. text. 126. g) Ibid. text. 102.

perniciose habent: & in *Coacis præsagiis a*). *Qui ex rigoribus parvis sudoribus refrigescunt, malum.* Qui sudores fuere ab Hippocr. observati in *Dromedai uxore b*), *Euryanactis filia virgine c*), in *adolescentulo* qui decumbebat *in foro mendacium d*), *in uxore Theodori e*), *Aristocrate f*), atque in *uxore Euxenii g*). *De Dromedai uxore, in* primo Epidem. text. 28. *Sexto superriguit, cito percaluit, toto corpore sudavit, extrema frigida, deliravit, spiritus magnus & rarus, paulo post convulsiones a capite cœperunt.* Et de *filia Euryanactis in* 3. Epidem. 1. text. 3. ita habet. *Ab judicatione die septimo riguit, nonnihil incaluit, sudavit a judicatione octavo, aliquantulum riguit, postea extremæ partes semper algebant, circa decimum diem a sudore quem habuerat, deliravit, confestimque ad mentem rediit.* Et de *adolescentulo*, qui in *foro mendacium* decumbebat. *Altero die omnia exacerbata sunt; dejectiones plures intempestiviores, non dormivit, mente turbatus, aliquantum exsudavit. Tertio graviter sese jactavit, perplexus erat, deliravit, extremæ partes lividæ & frigidæ.* Et de uxore *Theodori. Sudor a facie fundebat primum exiguus, deinde multus per totum corpus, & pedes; posthac videbatur ipsi febris remissa, erat autem ad manus frigidius corpus arteriis, quæ vero in temporibus etiam magis saliebant, & spiritus densior, & delirabat alias, & omnia in deterius.* Et de uxore Euxenii. *in* 7. *Epidem. text.* 46. *Sedata est febris cum multo sudore, & refrigerata est, anhelatio erat varia, mortua est.* Perniciosos itaque esse omnes sudores, quos sequuntur signa perniciosa, ex iis nobis liquido constabit. Sunt itidem perniciosi, qui una cum pravis symptomatibus, & signis exsudant. De his *in Coacis præsagiis h*). *Qui subinde sudant & rigent, lethales.* Et postea *i*). *Qui sæpius inhorrescunt, multumque sudant, ægre sanescunt;* & *k*) text. 33. *Inquietatio cum sudore, mala.* Et *l*) *sanguinis ad diversum latus eruptiones, malæ, ut si, cum lien magnus fuerit, dextra e nare fluat. Cum*

Qui cum pravis signis apparent.

a) Text. 40. *b*) Lib. 1. Epid. Ægr. 11. p. 987. *c*) Lib. 3. Epid. Ægr. 6. p. 1073. *d*) Ibid. Ægr. 8. p. 1076. *e*) Lib. 7. Epid. text. 27. p. 1216. *f*) Ibid. text. 52. p. 1222. *g*) Ibid. text. 58. p. 1224. *h*) Text. 10. *i*) Text. 13. *k*) Text. 53. *l*) Text. 327. collat. Prorrhet. lib. 1. text. 125.

Cum ſudore deterius. Et *a*) *febres cum comate*, *labore*, *lucis turbulentia*, *vigiliis & ſudoribus*, *malignæ*. Quæ mala ſigna habuit una cum ſudore *Ariſtocrates*, teſte Hippocrate *in libr*. 7. *Epidemior*. *b*). Eodem modo ii ſudores mali exſiſtunt, qui poſt peſſima ſymptomata erumpunt. De quibus Auctor *Prorrheticor*. *c*), ait. *A profluvio ſanguinis e naribus paucus ſudor*, *cum refrigeratione*, *malus*. Sed dicamus ab omni evacuatione, veluti exempli gratia, ab immoderato ſanguinis profluvio, aut a ſtillis ſanguinis in febribus ardentibus, aut ab alvi mala fluxione, ac vomitu. Quare ſudor ſequens mala ſigna, peſſimus eſt, & præſertim, ſi ea non tollat, vel allevet. Cujuſmodi fuit in *uxore Olympiadæ*, de qua Hippocr. *in* 7. *itidem Epidem*. *d*) *text*. 36. ita habet. *Vox non ſolvebatur*, *neque ipſa quicquam allevabatur*, *oculi triſtes*, *ſpiritus ſublimis*, *qui per nares trahebatur*, *color pravus*, *ſudor circa pedes & crura*, *cum jam circa mortem eſſet*. Ac his eſto finis prædictionis ex ſudoribus.

Vel poſt peſſima ſymptomata erumpunt.

CAP. VIII.

De prædictione a vomitibus, *& primum de ſalutaribus*.

Quod per vomitus humores expurgentur quandoque bene & quandoque male, idcirco ab ipſis itidem futuros morborum eventus prænoſci, conſtat; a malis quidem, ſymptomaticis vocatis, morborum longitudinem, vel mortem, & a bonis ſalutem. Evomunt autem ægroti in morbis acutis, ventriculo, aut copia, aut prava qualitate cibi, aut humoris vitioſi contenti, irritato, aut humore quidem ex partibus circumpoſitis inflammatis, uti hepar eſt, exſudante, atque ad excretionem id ipſum membrum movente, aut eodem modo a toto corpore, & venoſi generis cacochymia, morbo ineunte, aut per incrementa, propter copiam, aut malignitatem humorum excluſo. Quas excretiones *Symptomaticas*, & malas Medici

Vomitus in morbis acutis unde.

a) Text. 35. collat. Prorrhet. lib. 1. text. 74. b) Text. 52. p. 1222.
c) Lib. 1. text. 126. d) Text. 49. p. 1221.

dici vocant, quod has raro, aut nunquam salus sequatur, atque non nisi multo tempore, multis laboribus, ac recidivis. Demum in acutis morbis itidem ægroti repente, in statu, aut paulo ante statum, scilicet, signis concoctio morbi prægressis, copiosius evomunt, atque hanc vomitionem *criticam* vocant, quod ex natura ipsa, morbum superante, atque corpus expurgante, fiat, atque propterea saluberrima sit, tutoque ac cito morbos judicet, atque solvat. Vomitus vero futuri signa Hippocr. *in tertio Prognosticorum a) text.* 35. ita tradidit: *Si cui in febre non exitiosa caput doleat, aut etiam caligent oculi, vel ventriculi huic dolor accesserit, biliosa vomitio imminet; sin rigor præterea apprehenderit, & partes subter hypochondrium algeant, adhuc citius vomitio aderit; si vero bibat, edat hoc tempore, perquam cito vomet.* Et *in* 1. lib. Epid. *b*). *At vero quibus totius capitis gravitates, tum autem cordis dolores & fastidia sunt, biliosa post ac pituitosa vomunt.* Gal. vero *in lib. de Crisibus* ait, vomituum signa esse oris ventriculi morsum, simul cum dolore capitis, & vertigines obortas tenebricosas cum agitatione labii inferioris, & multo, tenui, sputo ex ore defluente, & non adesse signa hæmorrhagiæ, vel sudoris, aut alvi fluxus, aut copiosioris urinæ, mensium, vel hæmorrhoidarum. Sed autor *Coac. præsagiorum c*) tribus tantum signis vomitus nobis innotescere, statuit hisce verbis. *Quibus autem cibi fastidia sunt, & oris ventriculi morsus, & multum salivæ, his vomitus fit.* In phreniticis solam crebram exspuitionem vomitum præmonstrare Gal. voluit. At hæc signa nobis ad prænoscendum vomitum sufficiunt, cum de iis superiori libro longe accuratius, & fusius scripserimus. Nunc ad præcipuum institutum nostrum veniamus, quod est in præsenti capite, iis præmissis, ut bonos, utiles, salutaresque vomitus præmonstremus. In corporibus itaque gracilibus ad vomendum promptis, & in æstate, recte corpora per vomitus purgari Hippoc. *d*) docet, & præsertim in affectibus supra septum transversum. Qua ratione in lib.

Vomitus futuri signa.

Vomitus boni, utiles & salutares quinam.

a) Pag. 45. lin. 54. *b*) Sect. 2. p. 948. sub finem. *c*) Text, 142. *d*) Lib. 4. Aph. 4. & 6.

lib. 4. *Aph.* 18. ait: *Dolores supra septum transversum purgatione indigere per superiora significant, & eos, qui loca inferiora molestant, per inferiora.* Ex iis vero, quæ per vomitum rejiciuntur, Hippocr. speciatim *in libro secundo Prognost.* a) *text.* 38. ita habet: *Vomitio autem utilissima est, quæ pituita ac bile permista quam maxime est, & non crassa valde neque multa.* Gal. *in lib.* 4. *Aphor.* ait, biliosos vomitus a rigore subsequi, bonum; quod ardentis febris causa expurgata fiat solutio: ex quo non omnes perpetuo boni erunt, sed ii tantum, qui critice plurimum biliosorum humorum expurgaverint. At non tantum biliosi, sed pituitosi etiam, si critice expurgentur, humores. In pituitosis enim febribus, pituitosæ vomitiones merito desiderantur, sicuti in ardentibus, biliosæ. Hippocr. *in 6. Epidem. com.* 1. *text.* 5. b) in renum doloribus, cum pituitæ, tum æruginosi humoris vomitionem laudavit: & Galen. *in* 3. *Aphor.* convulsis vomitum æruginosum profuisse, scribit, de quo ita habet. *Huic totum est inter vomitum corpus convulsum, & simul ut vacuata est ærugo, protinus febris ipsius, & convulsio cessarunt:* & Hippoc. *in lib. de veteri Medicina* c) perbelle hanc biliosorum commodam purgationem attigit, ita dicens: *Itaque cum amaritudo quædam diffusa fuerit, quam bilem flavam appellare solemus, quales statim anxietates, & æstus & impotentiæ occupantur, verum ubi liberi fuerimus ab illa, & purgati aut sponte aut per medicamentum, si modo tempestive quid ipsorum fiat, manifeste & a doloribus & a calore liberamur:* & paulo post. d) *Et quos quidem acuta, acrisque ac æruginosa bilis affligit, quales mox rabies, & morsus viscerum ac pectoris, & desperatio. Non sedantur autem hæc, priusquam eadem expurgetur & prosternatur, & aliis permisceatur.* Ex quibus colligimus omnes vomitiones bonas esse, si per has humores, morborum causæ, probe expurgentur. Dictum est alias has criticas vocari, quarum notas esse, ut concocto morbo appareant, scil. prægressis coctionis signis, ut in diebus decretoriis fiant, morborumque ide- Critici.

a) Pag. 41. lin. 3. b) Pag. 1164. c) Pag. 16. lin. 16. & seq. d) Ibid. lin. 24.

ideæ conveniant, ac omnium maxime, ut morbos symptomataque integre tollant, aut saltem allevent, diminuantque. Quod præceptum recte tradidit Hippocr. *in* 1. *Aph.* 2. dicens: *In turbationibus alvi & vomitibus, quæ sponte fiunt, si qualia oportet, purgentur, confert, & leviter ferunt, sin minus, contra fit.* De quibus criticarum excretionum notis Auctor *Coac. præsagiorum* a) ita habet: *Qui in febre continua muti jacent, clausis oculis subinde conniventibus, siquidem e naribus sanguis effluxerit, & vomuerint, atque ex eo loquantur, & ad seipsos redeant, servantur.* Addamus salutares quoque esse, quæ una cum bonis evacuationibus apparent; cujusmodi fuit vomitus biliosus, qui die 14. in *muliere e trimestri fœtu gravida* b), quæ in littore decumbebat, cum sudore apparuit, quibus integre fuit judicata. Ceterum hi vomitus, qui absque signis perfectæ coctionis fiunt, etsi boni sint, atque morbum allevent, symptomataque diminuant, tamen salutem nonnisi longo tempore futuram, tum multas recidivas prædicant. Cujusmodi fuit, qui in *Epicratis uxore* decimo quinto die apparuit, de qua Hipp. 1. *Epid.* 3. c) *text.* 26. dixit: *Decimo quinto vomuit biliosa, flava, subcrebra, sudavit, libera febre. Sub noctem vero febris acuta, urina crassa cum sedimento crasso.* Atque vomitus perniciosi, cujusmodi sunt nigri, synceri, & alii, si in mitiori morbo erumpant, non mortem, sed longitudinem & recidivas præmonstrant, quales in supra dicta ægrota die vigesimo vidit Hipp. de quibus scribit. *Circa diem vigesimum, mane aliquantulum superriguit, comatosa, quiete dormivit, vomuit biliosa, pauca, nigra*, quæ mulier die tantum quadragesimo, alvi fluxione & vomitu bilioso, fuit judicata. Eodem modo *& Cleonactides*, die tantum 80. sanitati restitutus, die 24. pessimos habuit vomitus, de quibus Hippocr. d) *text.* 23. ait: *Circa diem vigesimum quartum extremas manus dolor affecit, vomuit flava, biliosa, subcrebra: & paulo post virulenta. Cuncta remissa sunt.* Hi vomitus, cum urinæ aliqualem coctionem osten-

Qui cum boni sevacuationibus apparent.

a) Text. 77. b) Lib. 1. Epid. Ægr. 13. pag. 990. c) Ægr. 5. pag. 979.
d) Lib. 1. Epid. Ægr. 6. p. 982.

ostenderent (quod tenues essent, sed non decolores, quippe boni coloris; quod maximum esse signum in iis, qui humorum copia laborant, ad salutem, docuit Galen. *in* 3. *Epid. com.* 3. *in text.* 5. cum *virginis Abderæ* casum commentaretur) atque cum morbum & symptomata allevarint, merito salutares fuerant judicandi, atque fecisse quidem crisin salutarem, sed imperfectam. Ex quo longo tantum tempore salutem futuram prænuntiarent. Quare in acutis morbis vomitus omnes, morbum allevantes, facientesque, ut ægri morbum facilius ferant, salutares erunt. Sed non boni suapte natura, quales sunt synceri, æruginosi, nigri, fœtidi, virulenti, pauci, versicolores, in morbo mitiori, ac morbo non omnino crudo, morbum sane longum esse, vel exitialem, vel recidivas, laboresque prænuntiant. Hippoc. *in lib.* 6. *Aphorismorum* 15. ait: *A longo alvi profluvio spontaneus vomitus superveniens morbum solvit.* Et *in* 1. *Epid. a*) Vomitum biliosum in muliere biliosa, cui menses minore quam par est copia fiant, bonum esse statuit. Atque hi vomitus boni, salutaresque, exsistunt.

Qui morbum allevant.

CAP. IX.

De vomitibus exitiosis, mortem præmonstrantibus.

Vomitus mali, exitium præsagientes, apparent in principio morbi, aut paulo post principium, quippe aut nullis signis coctionis, aut obscuris sane observatis. Tunc enim, ut dictum est, natura nihil recte excernit, juxta *b*) illud *decernentia in melius non statim apparent.* Quare vomituum exitialium natura, primum in principio morborum, & a signis cruditatis, nobis innotescet.

Vomitus pravi in principio morborum, & a signis cruditatis innotescunt.

Secundo immodica ipsorum copia, vires resolvens, pravam excretionem denotabit, ac multa etiam per vomitum excreta, si non juvant in morbo vehementi, exitium prædicent; & certi-

Ex immodica ipsorum copia prava & nihil juvante.

a) An sect. 2. p. 949. lin. 3? *b*) Lib. 2. Epid. sect. 1. p. 998. sub lit. D.

tius, si una cum aliis perniciosis signis illuxerint; omniumque certissime, si suapte exitialia sint, cujusmodi porracea, livida, æruginosa, nigra, versicolora, virulenta, fœtida, & meraca: de quibus sigillatim nobis est agendum. Hippocrat. ea descripsit, qualia in *Phrenitico a) muliere, quæ in foro mendacium b)*, et in *filio Hegotoridæ c)* ante mortem fuere observata.

Vomitus pauci in morbis acutis pravi.

Pauca vero per vomitum excerni in morbis acutis, unum quoddam ex signis est, ut Galen. docet *in* 2. *Prorrhet. text.* 47. quæ ex toto pravitatem habent. Nihil etenim eorum, quæ decretoria sunt, exigue secerni convenit; sed quæ ita vacuantur, omnia, duorum alterum subeunt: nam vel, quod non queant tolerari ob copiam, ab affectis effunduntur partibus; vel imbecillitatem ostendunt naturæ, quæ proponit quidem superflua excernere, sed nequit. Ex quibus paucos vomitus unum esse ex judicatoriis non judicantibus liquido constat, perpetuoque difficilis judicii, & plerumque lethalibus, si præsertim suapte natura ii mali sint, nihilque nedum non juvent, sed quinimo magis lædant, ab ipsisque ægri in deterius abeant.

Quando lethalis.

Synceri quoque, seu meri, seu impermisti, in acutis morbis pessimi exsistunt, quod humor syncerus nedum crudus sit, sed incoctilis, quippe qui excludit tum actum coctionis, tum potestatem: Hippoc. *d) akryton* vocat humorem omnem mistionis expertem, vel omne excrementum fervidum & crudum, quod suo sero dilutum non est. Cujus generatio, vel partis alicujus vitio fit, vel fervore & incendio febrili exhausta aquosa & serosa parte. Hic itaque in acuta febre magnum intus incendium latere ostendit, plerumque a natura nostra invincibile. Cum signis vero aliis malis exitialis hæc vomitio erit. Hinc auctor Prorrhet. *in* 2. *Prorrhet. e) text.* 28. ait: *Vomitus synceri, anxiosi, mali.* Et Hippocr. ait *f*): *Synceriores deteriores.* Sed ipsum audiamus de malis vomitibus ex colore, ita scribentem, *g) in text.* 40. *Si vero vomitio fuerit porracea, aut livida,*

Vomitus quinam mali ex colore judicantur.

a) Lib. 3. Epidem. Ægr. 4. p. 1100. *b*) Ibid. Ægr. 12. p. 1080. *c*) Lib. 7. Epid. text. 61. p. 1225. *d*) Prognost. Pag 41. lin. 6. *e*) Lib. 1. text. 62. *f*) Prognost. p. 41. lin. 6. *g*) Loco lit. f. citato.

vida, nigra, quicunque ex his fuerit color, malum esse censendum est. Si vero idem homo omnes vomit colores, exitiale admodum jam est. Ocyssimam vero abolitionem indicat vomitio livida, si graveolet. Hæc omnia hisce coloribus per vomitum reddita, pessima exsistunt; licet porracea, æruginosa, livida, nigra, fœtida, quandoque critice excerni possint: sed hæc non nisi morbo concocto, scilicet in statu aut decremento redduntur, atque hoc certe habebunt, quod febrem aut integre solvent, aut ipsam & symptomata allevabunt. Sed hoc rarum est, ut hujusmodi excrementa critice excernantur. Quare ut dictum est in vehementi febre continua, nondum coctionis signis conspectis, certissima mortis signa erunt. Sed diversi coloris vomitiones esse suapte natura pejores constat, quod ut Galen. docet, plures diversosque pravos affectus intus affligere denotent, ex quo auctor Prorrhet *a) in* 2. *lib. text.* 25, ait: *Vomitus cum varietate mali sunt, tum alias, tum si propius inter se prodeant.* Id est, sicuti Galen. habet, non multo post sese consequantur. Virulenti quoque sive æruginosi eadem sane ratione in acutis morbis exitiales exsistunt, omniumque maxime in phreniticis, quod signent cerebrum inflammatione ex bile usta, nempe mortifera, laborare. De iis Hippocr. merito *primo Epidem. b) comment.* 2. *text.* 54. dixit: *phreniticis convulsiones, sed virulenta vomunt, & ex his quidam subito moriuntur.* Quæ in *phrenitico* prima die fuisse reddita, *in lib.* 3. *c) comment.* 3. *text.* 75. scripsit. De quo itidem ait: *Phreniticus primo die, quo decubuit, virulenta vomuit, & multa & tenuia, febris horrida.* A malis etiam exitialibusque signis æruginosos vomitus, quos & virulentos dici posse putamus, conspici & apparere, certam salutis desperationem significare affirmamus; quando ubi signa lethalia, prodant se & alia lethalia, omnino desperandum. Hujusmodi vomitus cum capitis doloribus, vigiliis, aut surditatibus, quæ signa inflammationem capitis testantur, vehementem insaniam significare, ita auctor *Pror-*

Quinam lethales.

Virulenti sive æruginosi.

Quid in Phreniticis significant.

a) Lib. 1. text. 60. b) Sect. 2. pag. 948. lit. H. c) Epidem. pag. 1100.

Prorrheticorum a) expressit. *Qui in capitis doloribus æruginosos vomitus habent, vigilantque cum surditate, cito hi vehementer insaniunt.* Ex quibus colligamus, hos vomitus in phreniticis tria ostendere, primo morbi exitiosi celeritatem, insaniam, melancholiam cum ferocitate, cum ex hoc humore ferinæ desipientiæ concitentur; atque demum mortem cum convulsione. Cum ut alias docuimus, harum desipientiarum, propter insignem siccitatem, ab insigni calore, proprium sit, ut in tremores & convulsiones desinant. His non videntur fœtidæ vomitiones minus periculum significare, mortemque certissimam, suapte natura pessimæ, si grave oleant. Hipp. propterea dixit. *b) Ocyssimam abolitionem seu mortem indicare vomitionem lividam, si grave oleat. Atque omnes subputres ac fœtidi odores in omnibus vomitionibus mali sunt. Mulier c)*, quæ in *foro mendacium* decumbebat, ante mortem vomuit nigra, graveolentia. Biliosæ vero scilicet flavæ, croceæ, porraceæ omnes vomitiones cum malis signis, aut quæ mala sequuntur, pessimæ sunt, exitialesque, a quibus ægri læduntur, atque in deterius abeunt; eæ judicatorium, non judicans, judicii difficilis, atque hæ lethale judicium ostendunt, eoque certius exitium ostendent, si suapte natura malignæ sint. De iis auctor *Prorrheticorum d) in 2. Prorrhet. text. 28.* ita habet: *Vomitiones syncera, implacidæ, malæ &c. e) Nigra revomentes, cibos fastidientes, deliros, in pube parum dolentes, quibus oculus ferox claususque, purgare non oportet, perniciosum enim.* Et paulo post: *f) text 36. Si vomitus exigui biliosique fuerint, malum, tum alias, tum si ægroti supervigilaverint; narisque in iis stillans, malum.* Cujusmodi vidit Hippoc. *in muliere*, quæ in *foro mendacium* decumbebat. De qua *g) text. 47.* dixit: *Duodecimo vomuit multa nigra, fœtida, singultus multus, sitis laboriosa: & decimo tertio nigra virulenta vomuit, rigor, circa meridiem muta.* Demum vomitiones omnes non juvantes malæ sunt, pessimæ, quæ

Vomitiones foetidæ graveolentes pessimæ.

Biliosæ flavæ, croceæ porraceæ cum malis signis exitiales.

a) Lib. 1. text. 10. *b)* Prognost. pag. 41. lin. 10. *c)* Lib. 3. Epidem. Aegr. 12. pag. 1080. *d)* Lib. 1. text. 62. *e)* Ibid. text. 71. *f)* Ibid. text. 79. *g)* Lib. 3. Epidem. Aegr. 12. Pag. 1080.

quæ ægrotos in deterius mutant, tametsi suapte natura malignæ non sint. De quibus in præcitata *muliere* ita habet: *octava circa meridiem calor rediit, sitibunda, comatosa, fastidiosa, vomuit biliosa pauca subflava, nocte graviter se habuit, nihil quievit, multum affatim inscia minxit.* Debebat enim a biliosa vomitione, si bona fuisset, quiescere, meliusque se habere; veluti etiam a vomitu noni diei, decimo febris cum malis signis fuit exacerbata, atque itidem a vomitu virulento & bilioso, quem die undecimo habuit, riguit, extrema frixerunt & postea sudavit frigidum, atque cum tunc multum etiam vomuerit, noctem tamen gravem habuit. Qui omnes vomitus lethales fuerant; tum quod in vehementi morbo apparuerint; tum quod signa alia mala una illuxerint; tum etiam quod ipsa ægrota mulier in deterius fuerit mutata, quod est omnium excretionum non conferentium & pessimarum signum proprium. In vulneratis quoque capite vomitus biliosi mali exsistunt, ex ipso Hippocrate, qui *in lib. 6. Aphor text.* 50. ita habet: *Quibuscunque præciditur cerebrum, his necesse est febrem, & bilis vomitum supervenire.* Perniciosissimos quoque esse vomitus in ileo, *in lib.* 7. *Aphor.* 10. ita legitur: *Ab ileo vomitus, singultus, desipientia, vel convulsio, malum.* Galen. vero *in Comment.* ait: *In ileis nihil descendit ad inferiora, & hoc est proprium inseparabile passionis. Vomitus autem non semper adest, sed quando exitiales sunt, & si vehementius distorqueantur, stercus eis adscendit, atque singultiunt.* Et *in libro 6. de loc. Affect, cap.* 2. Nullum, qui stercus vomuerit, fuisse salvatum memoriæ prodidit. Atque hæ sunt vomitiones, in acutis morbis suspectæ, quippe immoderatæ, paucæ, flavæ, rubræ, porraceæ, æruginosæ, lividæ, nigræ, graveolentes, synceræ, diversicolores, quæ in morborum principiis, minimeque coctionis signis antegressis, apparent, & plerumque exitiales; quod si vehemens sit morbus, aliaque mala signa illuceant, aut præcesserint, aut subsequantur, procul dubio interitum præmonstrabunt, eæque præsertim, quæ nedum ægrotos nihil juvarunt, at quinimo in deterius, ut dictum est, ipsos mutarunt.

Biliosæ in capitis vulneribus malæ.

CAP.

Cap. X.

De alvi dejectionibus, & primo de iis, quæ salutem prænuntiant.

De alvi itidem dejectionibus; cum bonis tam malis, quippe ægrotis salutem atque exitium præmonstrantibus, acturi, a salutaribus exordiamur. Quarum nomine bonas omnes alvi dejectiones intelligimus, quibus Medici salutem in ægrotis futuram conjiciunt. Harum itaque natura, vel bona vel mala sit, nobis primo ex coctione & cruditate elucescet; secundo ex tempore, in quo apparent; tertio ex ipsarum substantia; quarto ex copia, & paucitate; quinto ex tempore, quo perseverant, aut cessant; sexto ab utilitate & facili tolerantia; demum a signis, aut bonis, aut malis, a quibus capiunt certitudinem. At de bonis modo agamus, quæ bifariam salutem indicare possunt, uno modo coctionis ratione, quatenus indicant sanitatem cum ventris inferioris, quo Galen. *in* 2. *Prognost. com.* 13. stomachum intestinaque intelligit, tum etiam aliarum proximarum partium, veluti jecoris, & lienis: optimam enim dejectionem, quæ est, ex Hippocrate *in* 2. *Prognost.* a) 13. *mollis, constansque, eoque tempore secreta, quo secundum valetudinem assuevit, atque copia ex ratione ingesti cibi*, Hippocrat. *significare ventrem inferiorem recte valere*, statuit. Altero modo humorum ex visceribus, in ipsum ventrem decumbentium, ratione; quomodo Galen. ait, optimam dejectionem nedum indicare ventrem inferiorem recte valere, sed nihil ex hepate aut liene in ipsum decumbere, quod exinde decumbentibus humoribus coctionis optimæ cum color, tum substantia vitietur. Utroque modo Medici ex dejectione perscrutantur: primo in morbis ventriculi, intestinorum: quorum statum primario fæces, seu dejectiones, significare, Galen. *in* 1. *libro, de Crisib. cap.* 7. tradidit: ex optima dejectione, quæ, uti dictum est, & mollis excernitur, constans, eo tempore, quo se-

Alvi dejectiones quænam bonæ.

Bifariam salutem indicare possunt.

a) Pag. 39. lin. 54.

ſecunda valetudine aſſuevit, ea copia, quæ cibis ingeſtis reſpondet, atque, ut addidit Galen. colore ſubrufa ſit, neque admodum graveoleat. Quæ vero vel hiſce omnibus, aut aliquibus, notis caret, mala erit; quippe quæ aut dura, aſpera, liquida, coloratior, copioſior, aut paucior, quam ex ingeſtis cibis par eſt, inæqualis, graveolens, aut ſpumans, aut quæ neque tempore excernatur, quo ſecunda valetudine aſſuevit. Ceterum ſi ægroti ad ſalutem tendant, ab eo ſtatu in optimum (quem concoctionem appellant) permutatur. Ex quo merito Hippoc. *in eodem lib.* a) *text.* 17. dixit: *Corpulenta reddatur dejectio morbo eunte in judicationem.* Et *in lib.* 2. *Aphor.* 14. *In profluviis alvi mutationes excrementorum juvant, niſi mala mutatio fiat.* Ex humorum vero, ad ventrem decumbentium, excretione longe certius eventus morborum perſcrutamur. Quos affectus Hippoc. vocat, abſceſſus, dyſenterias, teneſmodes, alvi fluxiones, alvi turbationes. De his *in primo Epidem.* b) *comment.* 1. *text.* 33. *Plurimis erat alvus turbata, ſine moleſtia tamen, & prope nihil offendebat.* Et poſtea. c) *Erant qui ſexto die morbo regio afficerentur, ſed his purgatio profuit per veſicam, vel turbata alvus.* De dyſenteriis etiam d): *Senioribus vero ad morbos regios, aut turbatas alvos, aut dyſenterias res devenit, ut Bioni, qui apud Silenum decumbebat, &c.* e) *At multi alii, qui judicati erant, ad dyſenteriam deveniebant, ut Xenophanes & Critias.* Et in eo ſtatu peſtilenti quosdam ſervatos, ita dixit f): *At vero in hoc ſtatu, quatuor his præcipue ſignis, ſervabantur. Quibus enim aut ex naribus probe ſanguis erupiſſet; aut qui per veſicam urinas multas, & multo bonoque præditas ſedimento, reddidiſſet; aut per ventrem turbida, bilioſa, tempeſtive; aut qui in dyſenteriam incidiſſent.* Quare multi ſunt, qui alvi turbationibus, aut pituitoſis, aut bilioſis, aut dyſentericis, fuere judicati. De *Clazomenio* Hippocrat. ſcribit *in Epidem.* g) *comment.* 3. *text.* 57. *Die trigeſimo venter fluebat multis aquoſis excrementis, ac qualia eſſe in* dy-

a) Prognoſt. p. 40. lin. 8. b) Sect. 1. pag. 940. lin. 4. c) Sect. 2. pag. 951. lit. F. d) Ibid. ſub lit. G. e) Ibid. pag. 953. lit. D. f) Ibid. pag. 955. lit. E. g) Lib. 1. Epid. Aegr. 10. pag. 985.

dysenteria solent. Et de illo, qui in *Dealcis* horto *a*): *Quadragesimo alvus pituitosa, alba, subcrebra dejecit, multum toto corpore sudavit.* Et de Heropyto *b*): *Circa diem centesimum alvus fuit turbata multis biliosis, durabantque diu multa talia, deinde dysenterica cum dolore.* Ceterum cognoscemus has, simulque alias optimas criticasque esse purgationes, quod una cum signis manifestæ coctionis, in die decretorio, in morbi vigore seu statu, apparere incipiant, vel sint liquidæ, flavæ croceæ, rufæ, lividæ nigræ. Hæ in principio morbi, absque signis coctionis erumpentes, exitiales sunt, cum signis vero coctionis, criticæ ac salutares existunt. Galen. *in lib. 4. Aphoris. 21.* in quadam longa pestilentia scribit, se vidisse dejectiones liquidas primo flavas, rufas, mox nigras, veluti sanguinis fœcem, tam in iis, qui exitio proximi erant, quam in aliis servandis: in his, ait, has dejectiones ad morbos, in vigore consistentes, sæpius natura superfluitates expurgante, secutas esse, atque in illis in principio aut incremento. De quibus in sequentis aphorismi commentario ita habet: *Quando igitur post morbi coctionem aliquis humor vitiosus excernitur, tunc corpus a natura expurgatur, & propter hoc atra bilis & alius omnis humor hujusmodi, ubi signa coctionis in morbi processu apparuerint, bonam significant evacuationem: Si vero aliter excernatur, sine signis coctionis, exitialis est casus. Cujusque itaque coloris, licet eo perniciosæ, videantur, cum signis coctionis, in statu, critice apparent, salutem prænuntiant.* Quod ab Hippocr. didicit, qui idem *in lib. 4. Aphor.* 47. hisce verbis expressit, dicens: *Excretiones in febribus non intermittentibus lividæ, cruentæ, fœtidæ & biliosæ, omnes malæ: & si bene exeunt sive per alvi excretionem, sive per urinas, bonæ.* De quibus Auctor *Coac. præsag. c*) ita habet: *Qui comate pressi, fracti, obsurduerunt, erumpente alvo rubra dejiciunt circa crisin, idque juvat.* Ex quantitate quoque copiosiores, quæ diu durant. Proinde Hipp. *in Epidemiis d*) scribit, ad dysenterias, turbatas alvos, multos devenisse, ipsisque judicatos fuisse. Sic

Criticæ quomodo cognoscuntur.

a) Lib. 3. Epid. Ægr. 3. pag. 1066. *b*) Ibid. Aegr. 9. p. 1106. *c*) Text. 182. *d*) Lib. 1. sect. 2. p. 953. lit. D.

Sic *Heropytus a)* fuit judicatus, de quo merito dixit: *Circa centesimum alvus fuit turbata multis biliosis, durabantque diu multa talia dysenterica cum dolore, reliqua levia.* Quinimo plures cognovi, qui biliosis, porraceis, ac croceis dejectionibus, cum urinis concoctis, paulatim, assidue, multos dies, dejicientes fuere servati. Hæque dejectiones in salutaribus morbis, in quibus nulla perniciosa signa apparent, plerumque una cum hæmorrhagia bona, aut copioso bono sudore, aut aliquo alio simili signo, apparent: duo vero signa Hippoc. *in* 1. *Aphor.* 2. tradidit, quibus bonas Medici cognoscunt dejectiones, nimirum, quæ vacuationis ratione considerantur, atque utiles sunt, quippe *si ægroti has facile ferant, & ipsis recte conferant.* Ex quo optimæ aut febres, symptomataque integre solvunt, aut allevant. De quibus Hippocr. *in* 4. *Aphorism.* 28. *Quibus biliosæ dejectiones, superveniente surditate cessat, & quibus surditas, supervenientibus biliosis dejectionibus cessat.* Et *b)*: *Lippientem alvi profluvio corripi, bonum.* Et: *c) Lienosis difficultas intestinorum superveniens, bonum.* Et *in libro septimo, Aphor.* 29. *Si a Leucophlegmatia detento fortis diarrhœa superveniat, morbum solvit.* Sed hæc ad cognoscendas optimas salutaresque alvi dejectiones dicta sufficiant. Nunc de malis agamus.

Dejectiones bonæ unde cognoscuntur.

CAP. XI.

De malis alvi dejectionibus, quæ exitium ægrotis prænuntiant.

Alvi quoque malæ exitialesque dejectiones, ægris exitium præmonstrantes penes suam substantiam, quantitatem, colorem, odorem, modum excretionis, tempus in quo apparent, mutationem, signa alia antegressa, aut una conspecta, aut dejectiones secuta, atque demum ægrotantium tolerantiam atque utilitatem, cognoscentur. Penes enim *substantiam* complures dejectionum differentiæ exsistunt, quippe duræ, asperæ, liquidæ, viscosæ, aquosæ, pingues, spumantes, mistæ

Alvi dejectiones malæ unde cognoscuntur.

a) Lib. 3. Epid. Ægr. 9. p. 1106. b) Lib. 6. Aph. 17. c) Ibid. Aph. 48.

ſtæ cum ſuo ichore, & ſyncera, atque colliquativæ vocatæ. Penes *quantitatem*, immoderate fluentes, pauciores, ſtatim ceſſantes, ſuppreſſæ. Penes *colorem*, albæ, bilioſæ, flavæ, croceæ, rufæ, virides, porraceæ, lividæ, cruentæ, nigræ, verſicolores. Penes *odorem*, admodum fœtentes, & non ita fœtentes. Penes *modum excretionis*, ſunt lientericæ, diarrhœæ, dyſenteriæ, teneſmi: & juxta *tempus* in quo apparent, quædam in principio, nullis manifeſte coctionis ſignis conſpectis, quædam in augmento. Penes *mutationem* quoque ipſarum, quæ mutantur in deterius, ſubſtantia, quantitate, colore, & odore. Ex *ſignis* vero *malis* aut antegreſſis, aut una cum ipſis, aut poſtea apparentibus, dejectiones lethales dignoſcantur. Demum penes *tolerantiam* eæ malæ dicentur, quas ægri difficulter ferunt, nihilque juvantur, aut ab ipſis in deterius repunt. Itaque ut ex ipſis certum futuri eventus judicium prænoſcendi fiat, merito de iis ſingulis differentiis accuratius agendum duximus, a duris aſperisque, mollibus, & liquidis inchoantes. De duris Auctor Prorrheticorum *in* 1. *Prorrh. a)* 6. ita habet: *Si intercepta alvus, parva, nigra & in ſpiras circumducta ad neceſſitatem laxaverit, & per nares eruptio fiat, malum.* Galen. *ſpurathodi*, id eſt, in ſpiras voluta alvi excrementa, ait, fieri, & quod pluſculo tempore retineantur, & propter copiam igneæ caliditatis, quæ, ſi etiam nigra ſpectentur, flagrantem ac ardentem, circa medium corporis, affectionem eſſe declarant, quod maligni morbi eſt ſignum, qui ſi vehemens quoque ſit, aliudque illuxerit ex pravis ſignis, exitiales procul dubio fæces erunt.

Ab harum ſubſtantia ſi duræ.

Si liquidæ.

Liquidæ vero aliquando ex humido temperamento, ætate puerili, humida conſtitutione temporis, cibis humidis aut ſtomachi cruditate, aut, ut Galen. vult, ubi humidum alimentum ex ventriculo ad jecur non deducitur, aut quoties ex jecore vel liene aliquid in ventrem liquidum defluxerit, ſeu ubi jecur, aut lien, aut totum corpus per jecur expurgatur. Ex liquidis *aquoſam* Hippocr. *b)* eſſe malam ſtatuit, quod, ut Galen. ait, hujuſmodi dejectio cruditatis ſit ſignum. Hæ dejectiones

a) Text. 41. *b)* Prognoſt. p. 40. lin. 12.

nes perpetuo malæ ſunt, lethaleſque in bilioſis vehementibusque morbis, ſi una urinæ non bonæ appareant; veluti in mitioribus morbis, in quibus nullum pernicioſum ſignum illuxerit, crudorum humorum multitudinem tantum ſignificant, non niſi longo tempore a natura alterandam. Pingues vero, ſive opimæ dejectiones in acutis morbis, ut Galen. docet, *in* 2. *Prog. text.* 22. dejiciuntur, quoties pinguedo ab igneo calore abſumitur; at ubi etiam viſcoſæ ſint, ſignificant, nedum pinguedinem colliquari, ſed etiam animalis ſolidas partes; hiſce tabeſcentibus redduntur pingues, viſcoſæ, albæ, paucæ & graveolentes, quibus notis ab his, quæ a cibis tales egeruntur, diſtinguuntur: hæ enim copioſiores ſunt atque non ſemper albæ; a colliquatione factæ ſunt albæ, aliquando ſubcroceæ, paucæ, graveolentes, quippe pingues, viſcidæ, paucæ, albæ, aut ſubcroceæ, graveolentes, quibus notis diſtinguuntur a cibis pinguibus & lentis factæ, & a pituitoſis multo calore viſcidæ redditæ: graveolentia enim colliquationis ſignum eſſe, Gal. docuit. De quibus Hippoc. *in eodem libro Prognoſticorum a*): *Si exigua, glutinoſa, candida, ſubcrocea, levisque ſit, mala eſt.* Hæ vero perpetuo malæ exſiſtunt, cum peſſimum ſit, partes corporis contabeſcere, pinguedinemque profundi, quæ in acutis morbis magni incendii ſunt indicia, & certi exitii, ſi aliquid ex pravis ſignis illuxerit, atque ut dictum eſt, ſi morbus magnus vehemensque fuerit; veluti in mitiori morbo longitudinem pro exitio præmonſtrabunt. Cujuſmodi in eo, qui in *Dealcis horto* decumbebat, Hipp. vidit, de quo ait *b*): *Sexto fuiſſe nigras, pingues, ſpumoſas, viſcoſas, graveolentes*, qui die tantum quadrageſimo fuit judicatus. Sed has non a colliquatione ſolidarum partium factas fuiſſe, ſed a pinguedine, & ab humoribus viſcidis putrefactis, quando eæ multæ fuerint. Quæ vero etiam ſolida partium ſubſtantia tabeſcente fiunt, prorſus exitiales exſiſtunt, atque hæ ſynceræ etiam, ſive meræ rejiciuntur. Quas Hipp. *c*) de *Sileno* loquutus, ita meminit. *Quinto die*

Pingues ſive opimæ.

a) Prognoſt. pag. 40. lin. 14. *b*) Lib. 3. Epid. Ægr. 3. p. 1066. *c*) Lib. 1. Epid. Ægr. 2. p. 969.

die dejectiones fuisse meras, biliosas, leves, perquam pingues Sincerae quoque dejectiones in morbis acutis merito damnantur, quod intus vehementissimum calorem, quo humorum ichores exhauriuntur, & consumuntur, vigere, *Galeno* auctore, indicent. Ex quo Auctor *Prorrheticorum a) in 3. Prorrhet.* 16. merito dixit: *Dejectiones in synceras seu meras desinentes, malum exacerbare*; ac, ut Galen. placuit, pejorem morbum reddere, quales habuit *Silenus b)* quinta die, *uxor Phylini c)* sexta, *Euryanactis filia d)* duodecima, *uxor Hermoptolemi e)* quinta, *Parius f)* septima, *Pythion g)* atque alii. Eodem modo damnantur spumosae, quod hae aut caloris incendium, quo excrementa fervescentia spumam contrahunt, uti in lebete prae copia caloris fit, indicent, aut flatuosum spiritum humori commistum, ut in spumis maris, incurrentibus ventis, spectatur; illae caloris colliquantis corpus, & hae inaequalis perturbationis sunt effectus, ex quo Auctor Prorrhet. *h) in 2. Prorrh. text.* 19. admodum spumosas alvi dejectiones malas vocat, & merito, quod aut colliquationem, aut inaequalitatem significent. Pejores vero sunt, quae caloris incendium colliquans denotant: has cognosces ex acuta febre, atque ab excrementis calidioribus spumosis redditis, atque etiam quod syncerae spectentur. De quibus legitur in Prorrh. *i) In biliosis syncerisque dejectionibus spumosa efflorescentia, mala,* &c. *l) Dejectiones, in spumosas, syncerasque desinentes exacerbant*, seu morbum, ut ait Galen. pejorem reddunt: *& m) in 2. libro. In acutis biliosis spumosae, malae:* & in *Coacis praesagiis n)* recte haec ita exprimuntur: *In acutis spumans dejectio valde biliosa, malum.* Et postea *o)*: *Quae in spumosas, meracas, desinunt dejectiones, graviorem morbum commovent.* Quae etiam spumosae ex spiritus flatuosi commistione fiunt, malae existunt, quod in excrementis cruditatem praemonstrent. Ex quantitate itidem tum immoderatae, tum paucae damnantur: eae enim vires resolvunt, naturamque pro-

Si sincerae.

Si spumosae.

Ex quantitate si immoderatae.

a) Lib. I. text. III. *b)* Vide ejus historiam Lib. I. Epid. Aegr. 2. p. 969. *c)* Ibid. Aegr. 4. p. 976. *d)* Lib. 3. Epid. Aegr. 6. p. 1073. *e)* Lib. 7. Epid. text. 13. p. 1212. *f)* Lib. 3. Epid. Aegr. I. p. 1093. *g)* Ibid. Aegr. 3. p. 1098. *h)* Lib. I. text. 53. *i)* Lib. I. text. 21. *l)* Ibid. Text. 50. *m)* Ibid. text. 53. *n)* Text. 602. *o)* Text. 613.

profternunt, ut *in secundo Prognosticorum a)* Hippocr. ita habet: *At si universim & sæpe dejiciatur, periculum defectionis animæ imminet.* Quod & Auctor *Coacorum præsag. b)* ita expressit: *Liquida dejectio & confertim simul effluens, & paulatim, mala; altera enim vigilias, & altera exsolutionem, invehit.* Hinc in Aphorismis *c)* scriptum est: *A superflua purgatione convulsio, aut singultus superveniens, malum.* Paucas itidem, ut alias a nobis demonstratum est, omnes excretiones utiles esse, tum quod vel non sufficiant ad morbi causam tollendam, multitudinemque humorum notent, in vehementi morbo plerumque lethalem; aud quod virtutem prælanguidam significent, quæ noxios humores excernere tentaverit, & non potuerit: atque hoc est, quod in pestilenti prima constitutione Hippocr. observavit, de quo in primo *Epidem. d) comment. 2. text.* ita habet: *His succedebant abscessus*, id est, dejectiones ex Galeno, *aut majores, quam, ut ferri possent, aut minores, quam ut prodessent quicquam. Sed statim redierunt, & deteriores evaserunt.* Tertio, ut dictum est, qui statim, ubi cœperint, desierunt, pravæ sunt, & in acutis morbis exitiales. De his Hippocr. in *Epidemiis e) text. 57. Ventres etsi forte humecti essent, statim maligno modo sistebantur:* & enumerans symptomata & signa ardentium, quæ exitium statim principio annuntiabant, ait *f) alvi sistebantur.* Hinc Diarrhœas ac dysenterias supprimi, non est tutum. Alio enim pravi humores conversi noxas eximias inferre solent, atque in acutis morbis mortem. Quod Auctor *Coacorum præsagiorum g)* nos monuit *in 6. Coac. præsag. sect. 2. text. 41.* dicens: *Dysenteria subrubra, limosa, larga excrementa alvi flammeis valde rubicundis coloribus soluta, insaniæ timorem inducunt.* Atque ita ex quantitate malas alvi dejectiones cognoscemus; veluti ex colore, albæ, biliosæ, flavæ, croceæ, seu vitellinæ vocatæ, rufæ, cruentæ, aquosæ, virides, æruginosæ, lividæ, nigræ, atque multorum colorum versicolores vocatæ, in acutis

Si paucio-res.

Ex colo-re.

a) Pag. 40. lin. 4. *b)* Text. 609. *c)* Lib. 5. Aph. 4. *d)* Sect. 2. p. 946. sub lit. G. *e)* Ibid. p. 948. lin. 3. *f)* Ibid. p. 954. lit. F. *g)* Text. 624.

tis morbis pravæ omnes, ni critice fuerint excretæ, uti superiori capite docuimus, exsistunt. Albæ enim dejectiones fiunt, aut ex cibis ingestis, quippe pane puro, lacte, ptisana, lupinis, alica, amygdalis, galacte & aliis; aut, ut Galen. docet in 1. *Prorr. comment.* 13. & *in* 2. *Prognost. comment.* 17. 19. cum bilis nullo modo pervenit ad intestina, atque hoc aut obstructo canale, per quam a vesica fellis ad intestina fertur, ut in aquatis; aut sursum una cum sanguine in caput inflammatum attracta, ubi hepatis superior pars inflammata sanguinem una cum bile sursum rapit; aut denique a colliquatione pinguedinis mollis & recentis. At hæ paucæ, viscidæ & valde fœtidæ exsistunt. Omnes eæ, exceptis quæ a cibis albescunt, in acutis morbis non parum damnantur, omniumque maxime, quæ, cerebro inflammato, albæ egeruntur, de quibus *in Prorrheticis* a). *In phreniticis alba dejectio, malum, ut Archecrati*: & b): *In acutis biliosis albicantes spumosæ & pericholæ dejectiones, malæ.* Malas esse in acutis biliosis, ait Galen. quod sint præter naturam, cum biliosa excrementa in hominibus biliosis, & biliosis morbis, quandam habeant cognationem, ideoque pravæ; aut quod propter canalis ad ventrem, per quem bilis fertur, obstructionem, quæ affectum plerumque, vel etiam in non febrientibus, lethalem facit. De quo *in* 1. *Coac. præs.* c) *text.* 28. legitur: *Regio morbo admodum fædati moriuntur, & his alba dejectio procedit*, aut propter cerebri, vel jecoris partium superiorum, convexarum, incendium, quod pessimum est, quod totus impetus ad viscera illa raptus maxime lædat. Non minus malum significare albas, paucas, viscidas, male olentes, nuperrime ostendimus, quod malignam colliquationem, teste Galeno, denotent. Flavæ itidem biliosæ, acres, croceæ seu vitellinæ, virides, malæ sunt, ni critice corpus expurgent; croceæ pejores, æruginosæ, viridesque, quod majus incendium caloris intus urere præmonstrent. Omnes vero biliosæ, non critice factæ, malæ, quod vel exitium, quippe in acutis morbis, vel longitudinem, recidivas, ac summos labores

Si albæ.

Si flavæ biliosæ.

a) Lib. 1. text. 13. b) Ibid. text. 53. c) Text. 36. in fin.

res in mitioribus morbis præmonstrent. De quibus *in Coac. præsag. a)* scilicet *in 2. libr. text.* 5. *Quibus biliosa est circa stomachi os mordicatio & amaror, malum:* quod multitudinem notet tum intestina, tum os ventris occupantem. Et Hippocr. in 4. *Aph.* 47. omnes excretiones biliosas damnavit. Hujusmodi dejectiones, crudo exsistente morbo, in ardentibus febribus, dysenterico ac tenesmodis modo, mordentes, plerumque exitiales esse cognovi, in multisque observavi, qui omnes obierunt, etsi longius laborarint. Quod proximo anno nimis apposite in *Guadagnina, mea carissima uxore*, expertus sum, quam ardente febre, cum diarrhœa, biliosa, dysenterica, die decimo septimo morbi illius, magno sane dolore, & incredibili afflictione, misere interemptam, vidi. Quod divinus Hippoc. *in* 1. *Epidem. com.* 1. *b) text.* 25. ad unguem in multis observavit. De quibus ita habet: *Alvi turbatæ erant biliosis, paucis, meris, tenuibus, mordacibusque, & frequenter desidebant:* Et postea: *c) text.* 30. *Æstate jam & Autumno, Lienteriæ, & dysenteriæ, tenesmi, alvi fluxiones biliosæ, tenues, mordaces, multæ, crudæ & mordaces, nonnullis etiam aquosæ*, &c. *d) Ventres omnibus turbati erat & pravi, ac multo his pessimi*: Et paulo post *e)*: *Quæ hos infestabant, hæc erant: dysenteriæ, tenesmi, lienteriæ & fluxiones alvi.* Quales in *filia Euryanactis f)* duodecima die vidit Hippoc. de qua ita habet: *Duodecimo alvus turbata fuit biliosis excrementis, paucis, meris, tenuibus, mordacibus, crebro desidebat.* Rubras vero & cruentas non minus malas esse Hippocr. notavit, *g) text* 35. dicens: *At valde aquosum, aut album, aut viride, aut vehementer rubrum, aut spumans dejici, hæc omnia mala.* De quibus auctor *Prorrheticorum h)*, ait: *Ventris valde rubens profluvies, mala in omnibus morbis: & in libro* 3. *i)* damnat *impense rubras*, idemque *in Coacis præsagiis k)* scriptum est, quippe: *Malum vero, ventris valde rubens profluvies, eoque magis, si hepatis vitio, ut in hepaticis fit, tales dejiciuntur;* Si rubræ & cruentæ.

Qqq

a) Text. 43. *b)* Pag. 940. lit. G. *c)* Sect. 2. p. 943. lit. E. *d)* Ibid. p. 945. inter lit. E. & F. *e)* Ibid. pag. 946. inter G. & H. *f)* Lib. 3. Epidem. Ægr. 6. p. 1073. *g)* Prognost. p. 40. lin. 12. *h)* Lib. 1. text. 2. *i)* Ibid. text. 127. k) Text. 330. 611. 613. 632.

Si virides porraceæ. *ciuntur*; ab his criticas juvantes excipimus. Virides quoque porraceæ pessimæ sunt, nimirum, quæ vi morbi fiunt, nimirum quæ ab æruginosa bile, incendio caloris, ut docet Gal. *in primo*, *de Crisibus cap.* 11. genita, excernuntur. Lividas quoque Hippocr. *in* 2. *Prognost. a text.* 32. & *in libr.* 4. *Aphorismorum b*), in febribus continuis pravas exitialesque esse, expressit. Has Galen. partium infernarum validum frigus ac veluti mortificationem præmonstrare ait. His non minus pravæ nigræ exsistunt, ut sunt, aut sanguinis limus, aut atra bilis; in acutis morbis nigras dejectiones, atram bilem, vel sanguinem ustum significare, Galen. tradidit. Addamus, vel sanguinis fæcem seu limum, quem non vere, teste Galeno *in libr.* 4. *Aphor.* atram bilem, sed sanguinem melancholicum appellant, qui humor, si putrescat, fit melancholia, quam atram bilem appellamus: usta vero & nigra fit flava bile perusta, quæ prius mutatur, calore inurente, in æruginosam, & postea in nigram: de nigris dejectionibus a sanguine melancholico Hippocr. *in libr.* 4. *Aphorism. c*) dixit: *Dejectiones nigræ, qualis est sanguinis niger, sponte venientes, sive cum febre, sive sine febre, pessimæ.* Has Galen. ait *in commento* notare lienis maximam debilitatem, & hepatis etiam, generantis plurimum crassi hujus atque melancholici sanguinis: quare eæ dejectiones in acutis morbis lethales merito sunt: non enim a natura hic humor, nisi longo tempore, concoqui & superari potest. Plurimas vero hujusmodi dejectiones in pestilenti statu Galen. vidit, quæ non magis in iis, qui exitio proximi erant, quam in aliis salvandis apparebant, illis tamen vel in principio, vel in incremento morborum conspiciebantur. Superiori capite nos ostendimus, in statu post perfectam coctionem aliquando utiliter conspici has nigras dejectiones, quæ, crudo exsistente morbo, signis coctionis minime antegressis, perpetuo lethales exsistunt: tunc enim temporis magnam visceris læsionem præmonstrare Galen. etiam meminit. *d*) *Quibuscunque ex morbis acutis, aut diuturnis, vel ex vulneribus, sive quovis alio modo extenuatis, nigræ bilis, sive*

Si viridæ.

Si nigræ.

a) P. 40. lin. 16. *b*) Aphor. 47. *c*) Aphor. 21. *d*) Hippocr. Aphor. lib. 4. 23.

ſive uti ſanguis niger deſuper exierit, *poſtridie moriuntur.* Verſicolores quoque dejectiones omnes malas eſſe Galen. docet; quoniam multas adeſſe in corporibus affectiones ſignificant, quas natura ut ſuperet, eget longo tempore, quod ab acutis magniſque morbis, vires cito exſolventibus, non conceditur. Merito itaque Hippocr. *in eodem libr. Prognoſt. a) text.* 26. de his dixit: *Si vero verſicolores ſint*, *diuturniores quidem ſed nihilominus exitiales ſunt.* Eo vero has fore exitialiores *in* 4. *lib. Aphoriſm.* 21. docuit, quo colores magis pravos plures habuerint, quales viſæ ſunt in *Apollonio b).* De quibus Hippocr. ait: *Dejectiones huic erant variæ*, *ſcilicet*, *vel nigræ*, *pravæ*, *vel virulentæ*, *vel pingues*, *crudæ & mordaces*, *& tandem lacti ſimiles reddidit.* Fœtidæ quoque malæ ſunt, quod ut Gal. docet, putredinis indicium ſint. Qua ratione Hipp. *in* 2. *Prognoſt. c)* & *in* 4. *Aphor. d)* fœtidas omnes, ſive graveolentes damnavit. At admodum fœtidas & liquidas, flavas, pingues in acutis febribus excretas, colliquativas vulgus appellat, obſervatum eſt eſſe valde pernicioſas, quibus conſpectis pauciſſimi ſervantur. Etenim præcellentem putredinem ac virium languorem præmonſtrant. Exitialiſſimum itaque in febribus continuis eſt ſignum; hæque dejectiones tales exſiſtunt, veluti ſi quis in jure pingui luteum ovi dilutum, cum magno fœtore, dejecerit. De his Hippocr. *in* 3. *Epidem. comm.* 3. *e) text.* 57. ita habet: *Unoque verbo*, *qui longis morbis vel acutis tenebantur*, *ventris vitio omnes præcipue mortui ſunt*, *cunctos namque venter ſuſtulit*: & Galen. *in comment. Et peſtis quoque illa longiſſima*, *quæ noſtra ætate vulgata eſt*, *ex iis quæ per alvum vacuantur*, *omnes prope peremit. Quæ evacuabantur*, *erat colliquatio.* Quod quidem eſſe ſymptoma videtur in perpetuum febris, quam peſtilentem privatim vocant, cum mortales vel citra peſtem corripiat. Quales *concubinam Nicolai* ante mortem dejeciſſe, Hippocr. *in lib.* 7. *Epidem. f) text.* 37. ſcriptum reliquit. Atque tot ſunt alvi dejectiones mortem minantes ex ſubſtantia, quan-

Si verſicolores.

Si fœtidæ.

a) P. 40. lin. 18. *b)* Lib. 3. Epidem. Aegr. 13. p. 1111. *c)* P. 40. lin. 17. *d)* Aphor. 47. *e)* P. 1086. inter B. & C. *f)* P. 1221. text. 50.

Ex modo excretionis & tempore quo durant.

quantitate, colore, atque odore desumptæ. Ex modo quoque, quo dejiciuntur, atque ex tempore, quo durant, exitiales sunt, & quæ insciis ægrotis excernuntur. Quod in acutis morbis aut delirium, aut exsolutam facultatem, ut Gal. demonstrat, significent. De quibus auctor *Prorrhet. a)* ait: *Si ex ventre tenuia non sentienti ægro exierint, si extra se non sit, malum. Cujusmodi sunt, quæ in hepaticis fiunt.* Eodem modo in continuis febribus, quæ diu durant, sine morsu, aut cum morsu, copiosæ, non juvantes, pessimæ exsistunt. Quibus plures fuisse exstinctos *in Epidemiis* tradidit Hippocr. De quibus *in* 1. *lib. Epidem. comment.* 3. *b) text.* 53. *Æstate jam & Autumno lienteriæ & dysenteriæ, tenesmi, alvi fluxiones biliosæ, tenues multæ, crudæ, mordaces, nonnullis etiam aquosæ*: & *in libr.* 3. *c). Quæ ad ventrem attinebant, multis multa incommoda evenerunt; primum tenesmi multis cum dolore, plurimis vero pueris, omnibusque impuberibus, quorum plurimi peribant, lienterici erant.* A longa etiam dysenteria debilitata facultate, ni statim moriantur, in lienteriam, vel hydropem, quibus moriuntur, incidere Hippocr. *in lib.* 6. *Aphorism.* 43. docuit. Quare hæ omnes sunt exitiosæ dejectiones, si modo in principio morbi, absque signis coctionis, appareant, quo tempore nullas excretiones commendari posse superius ostendimus, hasque esse symptomaticas, & malas. Quas Hippocr. intellexit, cum *in lib.* 3. *Epid. comm.* 3. *d) text.* 65. dixerit: *Ventres enim plerisque turbati, horrores, sudores non decretorii.* De quibus *in libr.* 4. *Epidem. e) text.* 90. hæc leguntur. *Duo fratres Cecropis familiares, quibus nigra ab initio prodibant, subfæculenta, edulia ex sanguine confecta colore referentia, ex valde biliosis, spumosis, chlora erant.* Cognoscuntur vero pravæ dejectiones & a malis signis aut antegressis, aut una, aut postea conspectis, atque ex eo, quod neque febrem solvant, sed quinimo magis ab ipsis ægri in deterius abeant. De his, *in tertio Epidemiorum comment.* 3. *f) text.* 53. *Quæ autem exibant dolores non solvebant*: & *in tertio Prorrheticorum g)*: *Post*

Si copiosæ non juvantes.

Ex signis malis aut antegressis, aut una cum ipsis aut postea apparentibus.

a) Lib. 1. text. 78. *b)* Sect. 2. pag. 943. lit. E. *c)* Pag. 1085. lin. ult. *d)* Pag. 1089. sub. lit. B. *e)* Pag. 1129. text. 24. *f)* Pag. 1086. lit. B. *g)* Lib. 1. text. 129.

Post modicam sanguinis eruptionem, nigramque dejectionem, in acutis morbis surditas, mala est: & in illis, *in lib. secundo Prorrheticorum, a) text.* 15. *In ardentibus febribus cum aliquantula perfrictione, dejectionibus aquosæ bilis, multisque, oculorum perversio, signum malum, tum alias, tum si catochi fiunt:* & in lib. tertio: *b) Ventris dejectiones sublivescentes, cum perturbationibus, & urinæ tenues aquosæque, suspectionem habent:* Et *c)*: *Post sanguinis eruptionem dejectiones nigræ, malæ.* Quales fuere observatæ in *Sileno d), Hermocrate e), Euryanactis virgine f), Adolescente,* qui in *foro mendacium g), muliere* quæ apud *Panthimidem h), uxore altera* abortum passa *i)*, in *Ea*, quæ *in foro mendacium l), Pario m) Pythione n), Apollonio o)*, atque in aliis. In quibus studiosus Lector poterit ea omnia, quæ nos breviter de malis dejectionibus perstrinximus, recognoscere, atque ad usum prognostici colligere.

C A P. XII.

De prædictione ab urinis, quid sit urina, quomodo fiat, atque quantum faciat ad prædicendi methodum.

Cum ex alvi dejectionibus demonstratum sit, quomodo ægrotantium salus & mors prænoscatur, reliquum est, ut ad prædictionem ex urinis veniamus. Etenim ipsarum non minus, quam ceterorum excrementorum, observatio ad vitam & mortem ægrotantium præsagiendam facit. Galen. *in lib.* 6. *de loc. affect. comment.* 2. scribit, per urinam expurgari gibbas hepatis partes, atque omnes quotquot sunt his superiores: & *in lib.* 2. *Prognost. cap.* 4. indicia esse illarum affectionum, quæ in jecore, & in venis fiunt. Addidit *in lib.* 2. *Prorrhet.* renum vesicæque affectionem indicare, vasorumque sanguinem continentium, & virtutis succos generantis tum robur, tum imbecillitatem. Quo plures complurium corporis partium mor- **Urinæ quid ad præsagium faciunt.**

Qqq 3 bi

a) Lib. 1. text. 81. *b)* Ibid. text. 108. *c)* Ibid. text. 127. *d)* Lib. 1. Epid. Aegr. 2. pag. 969. *e)* Lib 3. Epidem. Aegr. 2. pag 1062. *f)* Ibid. Aegr. 6. pag. 1073. *g)* Ibid. Aegr. 8. pag. 1076. *h)* Ibid. Aegr. 10. pag. 1078. *i)* Ibid. Aegr. 11. pag. 1079. *l)* Ibid. Aegr. 12. pag. 1080. *m)* Ibid. Aegr. 1. pag. 1093. *n)* Ibid. Aegr. 3. pag. 1098. *o)* Ibid. Aegr. 13. pag. 1111.

bi urinis judicentur; non tamen omnes, ut vulgo persuasum est, sed febres omnes, hecticis exceptis, inflammationesque: etsi, quæ thoracis partes occupant, primo sputis, & quæ ventris, dejectionibus significentur. Verum in his urinarum etiam judicium non est spernendum. Plurimum itaque urinarum observatio cum ad complurium morborum prognosin conducat, merito nunc, quo pacto ab ipsis vita ac mors ægrotantium prænosci queat, nobis est cognoscendum. Quam rem non prius assequemur, quam quædam de *urinarum differentiis*, atque *causis*, scitu sane ad prognostici judicium necessaria, præmiserimus, ac absolverimus. Liquido cuique Medicorum constat, urinam esse serosum excrementum sanguinis, quod a renibus attrahitur, per urinatoriosque meatus in vesicam delabitur, atque per eam excernitur. Ceterum nos per urinam cum serosam humiditatem, tum illud omne, quod per urinam excernitur, intelligimus. Hæcque omnia ad prognosin multum faciunt. Ex materia enim urina triplex esse videtur; cum aliquando per urinam excernatur cibi potusque humiditas, quæ in multum potantibus plerumque cruda aquosaque mingi solet; aliquando sanguinis humiditas serosa, qualitate humoris exsuperantis infecta; atque demum humiditas a colliquatione, quippe pinguedo. Quam triplicem urinæ materiam Hippocr. *in 6. Epidem. a) comment. 4. text.* perbelle ita expressit: *Urina concolor cibo & potui, & qualis esse solet intus, cum humidi colliquatio est.*

Urinæ quænam materies.

At spectemus varias urinarum differentias, quæ omnes penes substantiam ipsarum, qualitatem & contenta accipiuntur. Quod ad substantiam spectat, quædam tenues, quædam crassæ, & quædam mediocres exsistunt. Tenuium aliæ diu durant, aliæ mox crassæ evadunt. Eodem modo & crassarum quædam mistæ perseverant, quædamque tenues evadunt. Quod ad qualitatem, triplex urinarum est differentia, quippe una, quæ ex colore, altera ex liquore, ac tertia ex odore cognoscitur. Ex colore, albæ, pallidæ, flavæ, aureæ, rubræ, virides, lividæ, nigræ exsistunt. Complures alii urinarum colores ab aliis re-

Urinarum differentiæ. Quo ad substantiam. Ex qualitate. Ex colore.

a) Sect. 5. text. 14. pag. 1185.

recenſentur, at hi, qui ſunt præcipui, vobis ad prædictionem ſufficient. Horum colorum quosdam tenui ſubſtantiæ urinarum conjungi, quosdam craſſæ, ſeu quosdam tenuium eſſe proprios, & quosdam craſſarum. Tenuium ſunt aquoſæ, rufæ, flavæ, virides, lividæ, ac non minus nigræ. Quibusdam tamen viſum eſt, colorem pallidum, rufum, & flavum tenuium urinarum proprios eſſe. Conſtabat tamen virides, lividas atque nigras cum tenui aliquando ſubſtantia obſervari, quæ in *Herophonte a)*, *uxore Epicratis b)*, & *Metone c)*, fuere ab Hippocrate obſervatæ. De Metone ait: *Urinæ tenues ſubnigræ.* Neque propterea negandum, nigras ſæpius craſſas mingi. Pallidæ vero, rufæ, atque flavæ nunquam craſſæ, ſed perpetuo tenues minguntur. Hos enim colores ab materiæ inopiam fieri volunt. Ex liquore, urinarum aliæ claræ & lucidæ, aliæ turbidæ obſcuræque ſpectantur, & clararum urinarum mictarum quædam tales perſeverant, quædam mox turbantur. Eodem item modo de turbidis, cum quædam turbidæ mingantur, & turbidæ perſeverent, & quædam poſtea, reſidente craſſa materia, clareſcant. Ex odore quoque quædam graveolent, quædam non. Penes item quantitatem, quædam multæ, quædam paucæ, quædam mediocres exſiſtunt, & quædam prorſus interceptæ, apparent. Demum ex urinarum contentis, quæ ſedimina, & ſedimenta, & hypoſtaſes vocant, complures urinarum differentiæ obſerventur: contenta vero dicimus, quæ quovis modo a ſubſtantia urinarum ſeparata in urina ſpectantur, quandoque in ſuperficie, quandoque in medio vaſis, & quandoque in fundo. Quæ in fundum reſident, Græci *hypoſtaſes*, noſtri ſubſidentiam, reſidentiam, ſedimenta, atque ſubjecta appellant. Quæ medium locum vaſis, ſeu urinæ ſubſtantiæ, occupant, ſublimationes, ſuſpenſa, ſublimia atque ſublimamenta: & quæ in ſupremo loce, juxta ſuperficiem, cernuntur, nubes etque etiam nubeculas appellant. Hypoſtaſes vero, ſive ſedimenta, variis differentiis interſtinguuntur; ſiquidem quædam craſſa, quædam tenuia, quædam continua,

Ex odore

Ex urinarum contentis.

Hypoſtaſium variæ differentiæ.

a) Lib. 1. Epidem. Aegr. 3. pag. 974. b) Ibid. Aegr. 5. pag. 979.
c) Ibid. Aegr. 7. pag. 983.

tinua, quædam divulsa, minimeque unita, sed inæqualiter per substantiam urinæ sparsa cernuntur, quædam æqualia spectantur per multos dies, quædam inæqualia. Propterea quædam alba, quædam pallida, quædam flava, quædam rufa, quædam rubra, vel viridia, vel livida, nigra spectantur, quædam fœtent, quædam non. Crassorum quoque sediminum, quandoque sunt pituitosi humores crudi crassique, quandoque melancholici, aut usti nigri, & quandoque rubri sanguineique resident. Crassa hæc sedimina variis figuris spectantur, quædam enim granorum figura apparent, quas hypostases propterea Græci etiam *Oroboïdes* vocarunt. Nonnunquam veluti squamæ spectantur, quæ Græcis *Petaloides* dicuntur; & aliquando ut furfures, squamis angustiores, at crassiores tamen, quæ itidem *Pytiroides* nuncupantur. Demum hypostases farinæ interdum similes apparent, quas *Crimnodes* Græci appellarunt. His similes apparent, purulentæ, id est, quæ ex pure sunt. Addimus quandoque apparere in iis pituitam crassam, ac mucosum humorem. In suspensis etiam & nubeculis eædem differentiæ spectantur, quæ sunt, continuitatis, divulsionis, æqualitatis, inæqualitatis, crassitiei, tenuitatis, quantitatis & colorum diversorum nuperdictorum. Proprium sublimioris partis, quippe in superficie urinarum, est, ut oleagines, atque pinguedines spectentur. At tempus est, ut singularum urinarum causas cognoscamus.

Suspensorum & nubecularum.

Cap. XIII.

De variarum urinarum causis.

Urinarum variarum causæ. Tenues unde.

Jam aggredimur causas variarum urinarum, a tenuibus atque crassis inchoantes. Tenues enim perpetuo in febribus concoctionem debilem denotant, fiuntque, vel propter obstructionem vasorum sanguinis, aut ureterum, aut renum, aut vesicæ, quo solus ichor, seu serosa tenuis humiditas, excernitur absque ullo humore; aut quando humores caput petunt, ut in phreniticis, quibus urinæ tenues mingi solent. Proin-

de

de colligemus tenues urinas mingi, ubi nihil humorum ipsis fuerit permistum, & crassas, ubi quippiam permistum sit; quod sane fit aut natura concoquente, aut sublatis obstructionibus. In febribus tenues urinas perpetuo cruditatem significare, Galen. in multis docuit; ex quo Hippocr. *in lib.* 3. *Epidemior. a)* dixit. *Urinæ multæ tenues, nihilque decretorii quicquam vel boni.* Hæ vero quandoque tenues durant, & quandoque crassiores evadunt. Has naturam cœpisse concoctionem, & illas nondum cœpisse, maximamque cruditatem denotare, Gal. docet *in lib. de urinis, cap.* 3. Crassæ vero urinæ ab humorum permistione fiunt, quæ in principio apparentes, multitudinem crassorum humorum, (teste Galen. in lib. *quæsita Hippocr.* vocato;) denotant; aut in statu, naturam excernere humores. Multæ vero a potu largiori, aut a multa humiditate fiunt, ut in hydrope, atque in iis, quibus humida alvus supprimitur: atque hoc est quod Hippocr. *b)* dixit: *Mictio noctu plurima facta, parvam significat dejectionem.* Aut ab inflammatis renibus, plurimam humiditatem attrahentibus, ut in diabete; a multis itidem humoribus, qui per renes purgantur, ægri copiosius mingunt. Quibus sane urinis copiosis multos judicatos vidit Hippocr. *in* 3. *Epid. c) text.* 41. A contrariis causis paucæ urinæ prodeunt, quippe aut a pauco potu, aut ubi plurima humiditas per alvum, aut per sudorem, exurpurgatur, aut a multo calore igneo serosam humiditatem absumente, ut in ardentibus febribus fieri solet, qua ratione in ipsis non raro etiam prorsus retinentur: aut denique pauca exit, propter obstructas vias urinæ, aut renum, aut vesicæ meatum. At causas colorum indagemus, ab albis incipientes, quæ aut tenues sunt, aut crassæ. Hæ sunt indicia magnæ copiæ crudorum crassorumque humorum, ut Gal. docet, & præsertim quæ, cum crassæ minguntur, eædem permanent; quæ ex his non resident, summam cruditatem, concoctricisque facultatis imbecillitatem præmonstrant. Proinde in acutis morbis sunt perniciosæ: cujusmodi fuerunt, quæ ab Hippocrat. fuere observatæ in *Philini a)*

[Margin: Crassæ unde. — Noctu plurimæ redditæ quid notant. — Paucæ unde. — Urinæ albæ quid indicant.]

a) Pag. 1085. lit. F. b) Lib. 4. Aphor. 83. c) Pag. 1086. lit. D.

ni a) & *Dromedai uxore. b*) Quæ vero ex his tenuiores reddi incipiunt, naturam cœpisse concoctionem denotant. Tenuium vero albarum urinarum, quas Galen. *in lib.* 4. *Aphor.* aquosas appellat, causæ sunt, aut imbecillitas, concoctricis facultatis, ut in senibus; aut obstructio renum, uti in nephriticis, antequam lapis expurgatur; aut obstructio itidem hepatis; aut quod non raro fit, & toto bilioso humore in cerebrum sublato, quas propterea phrenitim prænuntiare, Galen. *in lib. de Urina cap.* 6. tradidit. Hæ vero extremam tum cruditatem, tum magnam concoquentis facultatis imbecillitatem denotant. Ex quo in morbis biliosis, omnium maxime, ut ait Galen. *in lib. de Crisibus: cap.* 12. *& in* 2. *Progn.* perniciosæ exsistunt. Pallidæ vero urinæ redduntur, cum parum bilis flavæ serosæ humiditati permiscetur, parumque distare videntur á concoctione, si modo non valde tenues exsistunt. Flavæ ac rufæ, sive croceæ, si tenues una sint, teste Hippocr. *c*) morbum plane crudum ostendunt, vigereque magnum caloris incendium in visceribus. Crassæ vero concoctionem & aliquando criticam excretionem significant. De qua nos superioribus libris egimus. Rubras ac subrubras a sanguine fieri, Galen. *in* 2. *Prognost. in lib. de Urinis*, ac non minus *in lib.* 3. *Epidem. comm.* 1. *text.* 1. docuit, nimirum ubi semicoctus sanguis per urinas expellitur. Indicant enim ut *in* 2. *Prognost.* & *in* 3. *Epidem. comment.* 27. ait, sanguinem abundare incoctiorem ac serosiorem, qui in venis jecinoris & profundi corporis continetur. Quo hepatis separatricis quoque facultatis imbecillitatem cognoscimus. Hinc Hippocr. *in Prognost. d*) dixit, has urinas longitudinem ostendere, quod longum temporis spatium ad sanguinem concoquendum requiratur. Ceterum quæ aliæ aliquando subrubræ, & tenues minguntur (etsi Auctor *Libri de Urinis* noluerit tenues rubras dari urinas) a pauco ichoroso sanguine infectæ, aliquando crassæ a multitudine sanguinis inconcocti, quales in synochis febribus sæpe observamus. His similes

Tenues albæ sive aquosæ.

Pallidæ.

Flava ac rufæ; sive croceæ.

Crassæ.

Rubræ ac subrubræ.

a) Lib. I. Epidem. Aegr. 4. pag. 976. *b*) Ibid. Aegr. II. pag. 987.
c) Prognost. p. 40. lin. 43. *d*) Pag. 40. lin. 35.

les sunt sanguine infectæ, quas cruentas & sanguineas appellant. Quæ propter debilitatem renum, laxatis venis, quæ in ipsos renes finiuntur, quam *anastomosim* vocant; aut laxatis meatibus, qui a primo ad secundum sinum sunt, minguntur: quales *Apamantiam* & *Fabrum* minxisse Hippocr. *in* 4. *Epid. a*) *text.* 78. tradidit. Aliquando exit sanguis ruptis scilicet venis, aut apertis, aut ulceratis renibus, vel vesica. De his Hippocr. 4. *Aphorism.* 81. *Si quis sanguinem & pus mingat & squamulas, & urinæ gravis odor fuerit, vesicæ ulcerationem significat:* & de illis, *Aphorism.* 78. *Quicunque repente sanguinem mingunt, iis a renibus venulæ ruptionem significat.* Virides sequuntur, quae aut ex porracea bile in ventriculo, ut Galen. tradidit, ob esculentorum cruditatem, genita, aut ab æruginoso humore in vasis, ob nimium caloris incendium, Galen. *in* 2. *Prognost. comment.* 39. auctore, atque flavæ bilis assationem genito, ortum trahunt. In sanis, & non febricitantibus, porraceæ bilis plerumque indicia exsistunt; veluti in acutis febribus & inflamationibus viscerum, hunc in urinis colorem viridem esse æruginosae bilis indicium, Galen. *in* 2. *de Crisibus cap.* 11. docuit. Huncque præsertim colorem in urinis fieri statuit, cum bilis flava in atram, incendio caloris, mutatur. His colore proximæ sunt oleosæ urinæ, quæ tamen pingues non sunt, sed quæ, ait Galen. *in libr.* 3. *Epidem. sec.* 3. *comm.* 72. & *in* 1. *lib. de Crisibus cap.* 12. colore & crassitie oleo sunt similes, quas Galen. in ægrotis sine detrimento ex morbi concoctione aliquando se vidisse, prodit. Pingues vero, scilicet præ pinguedine oleo similes, aut quod olei modo supernatent, oleosæ vocatæ, ex alia causa fiunt, quippe perpetuo a colliquato adipe aut totius, aut renum. De quibus Hippocr. *in* 7. *lib. Aphorism. b*) *Quibus insidens pingue, ac simul totum, iis renum vitium acutum significatur.* Ubi vero colliquatio ex calore febrili in toto corpore fit, ut Galen. *in comment.* notavit, vel ex eo dignoscitur, quod cum urina una adipes paulatim exeunt, minimeque universim. Ex quibus colligimus, oleosas urinas duplicis esse differentiæ, quippe

Urinæ cruentæ vel & sanguineæ.

Virides.

Oleosæ.

Pingues.

a) Pag. 1133. text. 29. *b*) Aphor. 35.

pe illas, quæ colore tantum & craſſamento oleo perſimiles apparent, atque has, quæ pingues exſiſtunt, quibus *in Aphor.* Hippocr. *ineſſe pinguedinem* dixit: de quibus *in* 2. *Prognoſt.* a) *text.* 35. *Si pingue deſuper natans araneorum ſpeciem referat, damnandum eſt.* Galen. vero *in libr.* 4. *de ſanitate tuenda, cap.* 25. dixit, hoc pingue in urinis eſſe ſimile ei, quod in ſummo refrigerati juſculi concrevit. Hanc urinam *ex lib. de Urinis* triplicem eſſe conſtat, quippe *Elæochroam* Græcis vocatam, quæ olei colorem habet, principium colliquationis indicantem: *Elæophanem*, exquiſitiorem miſtionem olei cum urina habentem, colliquationisque augmentum præmonſtrantem: atque *Elæodem*, undequaque oleo ſimilem, vigorem notantem colliquationis. Galen. vero *in* 3. *Epid.* oleoſam duplicem tantum facit, quippe colore & craſſitie oleo ſimilem, pinguedinis expertem; atque alteram pinguem, hancque duplicem eſſe, ſcilicet unam, quæ habet pinguedinem ſupernatantem, oculis boum ſimilem, quam Græci *Elæophanem* appellant, & alteram, in qua ſupernatat pinguedo, telæ araneorum modo, *Elæodem* Græcis vocatam. Has omnes fieri colliquatione pinguedinis, ab igneo calore, dictum eſt. Lividæ fiunt præ immodica frigiditate, teſte Galen. *in* 1. *de Criſibus cap.* 12. quæ propterea in acutis morbis pernitioſæ exſiſtunt, quod naturæ exſtinctione fiant. Fiunt tamen aliquando ex materia craſſa, livida, quas aliquando bonas eſſe, quippe critice apparentes, Hippocr. b) non negavit. Nigras quoque urinas mingi aut propter immodicam frigiditatem conſtat, (ſed hæ obſcuræ magis quam nigræ apparent) aut propter exurentem calorem. Nigras fieri ob ſerum atræ bilis urinæ miſtum, urinam nigro colore tingens, Galen. *in* 1. *Prorrhet.* docuit: & *in* 3. *Epidem. comm.* 4. dixit, has a ſanguine conſpici melancholico, ſerum perinde, ac fuligine, nigro colore inficiente. Ex quo *Lib.* 1. *de Criſib. cap.* 11. ait: nigram urinam nobis atræ bilis, redundantis in corpore, aut uſti ſanguinis eſſe indicio. Ceterum hæ duplicis ſunt differentiæ ex ſubſtantia ipſarum aut tenui, aut craſ-

Pinguium triplex differentia.

Lividæ.

Nigræ.

a) Pag. 40. lin. 52. b) Vid. Lib. 4. Aphor. 47.

craſſa, quippe nigræ aut tenues, aut craſſæ, minguntur. Has craſſas perpetuo ab humore craſſo melancholico, aut atra bile, aut uſto ſanguine copioſius excreto, colorari dicimus. Hinc in quartanis febribus, in melancholicis, atque in ſpleniticis, craſſas urinas nigras mingi, Galen. *in* 2. *Progn. com.* 27. teſtatum reliquit. Tenues vero fieri aut propter vehementem frigiditatem, qua ratione ſanguis quoque nigreſcit, aut ob exſuperantem calorem, quippe ſanguinem urentem, Galen. in 2. Progn. & *in* 1. *de Criſib.* ſtatuit. Has vero cognoſcimus, quod, priusquam nigræ appareant, flavæ, aut rufæ, aut croceæ ſpectentur; & illas, quod lividæ prius ſpectentur, mox nigreſcant. Poſt nigras, claras atque turbidas ſpectemus, nimirum a quibus cauſis fiunt: & primo de claris permanentibus urinis ſuperius dictum eſt, cum de coloribus, in tenui ſubſtantia urinarum ſpectatis, ſermo proxime fuerit habitus: nunc de iis, quæ claræ minguntur, & mox turbantur, agemus. Has enim crudas eſſe atque propter flatus craſſi redundantiam turbari, neminem latet, ac proinde naturam aggredi concoctionem indicare, nullis Medicis, praxim exercentibus, eſt ignotum. De hac Galen. *in libr.* 4. *de Sanit. tuenda cap.* 4. ait: *Si cum emingitur pura ſit, protinus vero turbatur, jam crudi ſucci concoctionem aggredi naturam, docet. At ſi interpoſito tempore turbetur, non protinus, ſed poſt agreſſuram inſinuat.* Turbidarum vero urinarum, quas triplicis eſſe differentiæ, Gal. *in* 3. *Epid. in* 4. *Aphor.* & *in* 4. *de ſanit. tuen.* & *in* 1. *de Criſibus* ſtatuit, quippe quæ claræ minguntur & poſt turbantur, de quibus agimus; & quæ turbidæ mictæ reſident, & clareſcunt; atque demum quæ mictæ turbidæ, perpetuo tales permanent. Has *ſubjugales* vulgus Medicorum appellat, quod jumentorum urinis ſimiles ſpectentur, quippe craſſitie, colore, atque turbata ſubſtantia. Hæ ſunt a crudis craſſisque humoribus, a calore agitatis, atque inde multis flatibus elevatis, & ſero permiſtis, quibus ſubſtantia confunditur & turbatur. Hinc Hippocrat. dixit a): *urinas perturbatas dolorem capitis præmonſtrare*, quod ni-

Urinarum nigrarum duplex differentia.

Turbidarum triplex eſt differentia.

Urinæ ſubjugales quænam & unde.

a) Lib. 4. Aphor. 70.

Urinæ perturbatæ quid notant.

nimirum per ipsas nobis significetur multos vapores ad caput allevari ac subvehi. Galen. *in 6. Epidemiorum*, *comment.* 5. *in text.* 15. ait: *has urinas eorum esse*, *in quibus humor*, *qui crudus vocatur*, *plurimus abundat*, & *a calore fusus est.* Hinc enim ipsum, in spiritum versum, flatuosas exhalationes ad caput submittere contingit. A crudis itaque & crassis humoribus, calore agitatis, fiunt urinæ turbidæ. Sed quæ turbidæ clarescunt, a calore quidem naturali concoquente; & quæ perpetuo manent turbidæ, plerumque a febrili, totam massam sanguinis agitante, ac confundente. Cujusmodi sunt, quæ in principio malignarum febrium apparent, quo tempore nihil concoxit natura. Avicenna vero, ac alii Arabes Medici dixerunt, urinas turbidas, non residentes, nobis præmonstrare humorum ebullitionem, propter vehementiam caloris extranei, & debilitatem innati caloris digerentis: & Gal. *in* 1. *lib. de Crisib. cap.* 11. dixit, urinas turbidas manentes, minimeque clarescentes, nobis præmonstrare, naturam cœpisse agitationem in sanguine, vigereque ad concoctionem; illas vero, quæ, cum claræ fuerint mictæ, mox turbantur, significare nondum cœptam esse humorum agitationem ad concoctionem, sed postea fore sperandam. Ex quo ipse his urinis bonitate prætulit eas, quæ perpetuo turbidæ manent; quas cœptam concoctionem denotare clarius *in libro quarto*, *de sanit. tuenda* hisce verbis expressit, dicens: *Quod si turbida sit*, *qualis veternorum visitur*, *crudis vocatis humoribus refertas venas indicat*, *non tamen cessare naturam*, *sed eos valenter concoquere.* Et de illa, quæ turbida postea, hæc addidit: *Si cum emingitur pura sit*, *protinus vero turbetur*; *jam crudi succi concoctionem aggredi naturam*, *docet*, & *si interposito tempore turbetur*, *non protinus*, *sed post aggressuram insinuat.* Amplius contrarium videtur etiam hic affirmare de urinis manentibus turbidis, cum dixerit: *Si vero vel omnino nulla separatio*, *vel id quod subsidit*, *malum sit*, *imbecillitas naturæ significatur*, *egetque ope aliqua ad succos percoquendos.* Quid igitur dicemus? Urinas turbidas, manentes turbidas, aliquando fieri a calore extraneo totam massam sanguinis agitante, & aliquando a calore innato, quippe a natura ipsa concoquente. Hasque uri-

Turbidæ clarescentes quid & unde.

Turbidæ manentes unde.

urinas ab illis diſtingui, quoniam non in principio, ſed in augmento incipiant, quo tempore natura manifeſte aggreditur concoctionem, & poſtea aliquid reſidit in ipſis, aut minus turbidæ evadunt, vires conſtant, morbusque exitialibus ſignis caret. Quod nobis forte expreſſit. Galen. *in* 4. *de Sanit. tuend. cap.* 4. cum dixerit. *Verum omnium, quæ turbantur, urinarum generalis nota eſto ipſius craſſi a liquidiore ſeparatio, aut propere aut tarde facta, aut omnino nulla.* Ergo ſi protinus fiat, & quod ſubſidit ſit album, leve, æquale, ſuperiorem longe naturam ſuccis, quos concoquit, oſtendit. Sin, quod ſubſidit, malum ſit, imbecillitas naturæ ſignificatur. Cum vero eæ principio ſtatim apparuerint, quo tempore nondum natura aggreditur concoctionem, propter ebullitionem & agitationem caloris febrilis, & extranei, turbari ſignificant, quæ ob id multitudinem crudorum craſſorumque humorum, a vehementi calore fuſorum, indicant, quæ cum morbo vehementi & viribus prælanguidis exitium merito ſignificant. Hinc Galen. *in lib.* 4. *Aphoriſm.* merito dixit. *Quæ vero non reſident, ſi vires affuerint, longum fore morbum oſtendunt, ſi imbecillitas adſit, ægri mortem prænuntiant.* Quare quæ principio apparent turbidæ, manentque turbidæ, non a naturali, ſed ab extraneo calore fiunt, quod virium debilitas confirmabit, atque ſignum aliquod perniciale, & quod nunquam in ipſis aliquid reſideat, quod ſit laudabile: atque hæc de cauſis turbidarum urinarum. Nunc mordacium, quæ cum dolore & mordicatione exeunt, cauſas attingamus, quæ fiunt ab humoribus ſumme calidis ac acribus redditis, qui una per urinam excernuntur; unde Hippocrates *in primo Epidemior. a) text* 10. dixit: *fieri ſtrangurioſos abſceſſus.* Et Galenus *in* 2. *Epid. text.* 41. dixit: *Ubi per renes excrementa purgantur totius corporis, urinæ illos ſtillicidium corripere, cum ob alia, tum præcipue propter confluentium urinarum acredinem.* Acredo vero a multo calore fit. Fœtidas vero urinas reddi propter humorum ſummam putredinem aut in vaſis, aut in renibus, vel veſica, omnibus liquido conſtat.

Urinæ mordaces unde.

Foetidæ unde.

De

a) Sect. 2. pag. 943. inter E. & F.

Æquales & inæquales. De æqualibus vero, & inæqualibus urinis Gal. *in lib.* 7. *Aph.* 33. ita habet. *Si vero compagis urinæ, quam Systasim dicunt Græci, inæqualitatem ita dici concesserimus, recte dixit vehementem significari perturbationem. Nam dominante, & vincente natura omnia æqualiter unita sunt: diversis vero causis tumultuantibus ac renitentibus ei, illud quod superatur, atque concoquitur, aliam habet formam, renitens vero, ac tumultuans aliam, & quando plura hujusmodi fuerint, variam magis ostendunt urinarum inæqualitatem, & ejus causæ perturbationem.* Atque hæ sunt causæ variarum urinarum. Quibus præmissis ad variorum contentorum causas dignoscendas discendimus. In qua re primo intelligendum duximus, cur in fundo vasis resideant, quæ hypostases, subsidentias, atque sedimenta appellant; cur in medio, quæ suspensa, sublimia, & sublimamenta; & cur in suprema vasis parte, quæ nubes, & nubeculas, & eneoræmata dicunt, Hippocr. quandoque sublimamentum nubeculam vocat? Hæc vero contentorum diversitas in urinis pendet ex varia flatuum generatione, & mistione: siquidem ubi in urinis flatuum copia adfuerit, excrementum ad supremum vasis locum defertur; ubi minus ad medium; atque ubi nulli adsint; in fundo. Quo fit, hypostasem probam coctionem indicare, in qua flatus discussi nullam pariunt turbationem; etsi locus non necessario hoc demonstret, quando in fundo non omne residens contentum coctionem denotet, sed illud tantum, quod est candidum, leve, & æquale per omne tempus, uti docet Hipp, *in* 2. *Prognost. a*). Neque etiam nubeculæ & suspensa semper cruditatem præmonstrant, de quibus Hippocr. *in* 2. *Prognost. b*) *text.* 29. dixit: *Nubecula, quæ invehitur in urina, si candida est, est bona:* & Galen. *in* 1. *de Crisib. cap.* 11. scripsit, in iis, qui usi sunt inedia, ac labore immodico, morbum sæpius solvi, priusquam aliquid subsideat, & plerumque sufficere nebulam albam, aut suspensionem albam, levem, atque æqualem. Verum perpetuo contentum in fundo vasis album, leve, ac per omne tempus æquale, coctionem denotabit; minorem suspensum;

Contentorum diversitas in urinis unde.

a) Pag. 40, lin. 30. b) Ibid. lin. 41.

ſum; & nubes, quippe in ſuprema vaſis parte contenta, morbi adhuc minorem coctionem declarat. In qua parte excrementum, ſeu contentum elatum, circuli modo, juxta urinæ ſuperficiem, ſolet eſſe delirii certum indicium, quod *Auctor Prorrheticorum a)* animadvertit, atque ego ſæpius experientia verum eſſe didici. Multa ſubſidentia, quamvis locum infimum matellæ occuparit, copiam crudi humoris vacuari, Galen. *in libr. de Criſibus cap.* 11. exemplo puerorum eorum, qui in crapulis & in otio vitam ducunt, demonſtravit, quorum corpora, quod ſcateant humoribus crudis, ideo cum urinis plurimum ejusdem crudi humoris excernunt: & *in* 2. *Prognoſt.* dixit, ſedimentum in urinis apparere copioſum, ubi morbus ex crudis humoribus foveatur, atque pauciſſimum aut nullum conſpici in morbis bilioſis, atque in iis, qui inedia uſi ſunt, & multo labore. Tenuia vero tenuiorum humorum ſunt indicia. Sed quæ pura ſunt, neque facile vaſe commoto aſſurgunt, magnam naturæ in ſecunda concoctione imbecillitatem indicant. Craſſa itidem craſſorum humorum nobis ſunt indicia, quod Galen. explicavit, cum *in quarto*, tum *in ſeptimo Aphoriſm. & in libro de plenitudine*, ait, *in iis, qui ſunt voraces, urinas habere ſedimen craſſum.* Quo affirmabimus craſſum ſedimen, craſſos humores, ac ideo maxime difficiles nobis affectus indicare. Unitum ſeu conjunctum, æquale, pyramidali figura, maxime commendatur, quod optimam notet coctionem. Contra divulſum atque inæquale ſignificare, Galen. *in* 1. *de Criſibus cap.* 11. tradidit. Divulſum enim, & inæquale, craſſorum flatuum copiam in venis adeſſe, qui natura diſcuti & reſolvi nequeant, affirmat Auctor *libri de Urinis. cap.* 19. Quo modo ad contentorum quoque colores, album ceteris coloribus præfertur, ut dictum eſt, ſi continuum ſeu læve & æquale; atque hoc excernitur, ubi perfecta facta fuerit concoctio. Inæquale vero, divulſum, diſtinguitur ab hypoſtaſi; hoc etenim non unitum ſeu conjunctum, ſed in exiles, & minutas veluti arenulas per urinæ ſubſtantiam diſpergitur. Hocque aut a pituita copioſiore fit, aut a pure, aut a colli-

a) Lib. 1, text. 4, 32, 37.

quatione solidarum partium. Cujusmodi est, quod farinæ crassiori est simile. *Crimnodes* has hypostases Græci appellant. Rubrum & subrubrum cruditatem, & coctionis defectum significat. Quo Hippocr. *in* 2. *Prognost. a*) *text.* 27. merito dixit: *Si urina fuerit subrubra, & sedimentum subrubrum, & læve, diuturnior hic morbus, quam primus, sed admodum salutaris*: & Auctor *libri de Urinis cap.* 12. ait, contentum rubrum fieri a sanguine ichoroide, coctionisque defectum significare. Flava, viridia, mala sunt, quod morbum a flava, æruginosaque, seu porracea bile foveri, denotent. Pessima livida, & nigra. Quod prius lividum fuit, moxque nigrescat, a caloris refrigeratione procedit; & quod prius aut flavum aut rufum, aut viride fuerit, & mox nigrum a calore igneo, humores adurente. Merito itaque Hipp. *b*) nigram nubeculam vitiosam vocat. Quæ ex iis, quæ a colliquatione fiunt, quæque ob id variis figuris spectantur, *Oroboides* hypostases, quod orobis similia sint, ac etiam *Sandarachoides* Græcis vocatæ, fiunt consumto jam adipe, ubi præsertim caro consumi cœperit: præmonstrant enim, aut totius corporis, aut renum colliquationem. *Petalodes* vero, id est squamosæ, laminosæ, fiunt, teste Galeno, ubi, post adipis carnisque colliquationem, partes superficiariæ igneo calore abraduntur; & *Pityrodes* vocatæ, id est furfuraceæ, quæ sunt squamosis angustiores, strictiores, sed tamen crassiores, ubi solidarum partium vasa igneo calore dilacerantur, ac contabescunt; & *Crimnodes*, id est, farinæ crassiori similes, a majori adhuc solidorum membrorum contabescentia. De his Hippocr. *in* 2. *Prognost. c*) *text.* 28. *Si in urina sedimentum speciem referat farinæ crassioris, malum est. Deterius vero, si squamularum instar consistit, si vero tenue & candidum admodum est, vitiosum est. Furfuraceum vero deterius est.* Galen. *in comment.* dixit fieri hasce urinas calore igneo, sanguine assato, aut consumptis inæqualiter carnibus: atque hæc de urinarum causis.

a) Pag. 40, lin, 35. *b*) Ibid, lin, 43. *c*) Ibid, lin. 38.

CAP.

CAP. XIV.

De bonis urinis, salutem prænuntiantibus.

Urinæ, & alia excrementa duobus modis salutem & mortem ægrotis solent indicare; uno modo ut signa coctionis, & malignitatis; atque altero, ut causæ, quippe probam aut malam excretionem prodentes. De urinis, quæ ex proba concoctione cum morbi tum causarum salutem præmonstrant, Galen. *in* 1. *lib. de Crisibus cap.* 12. & *in* 3. *Epidem.* ita scribit: *Quippe optimam esse, quæ in substantia est mediocris, quantitati assumptæ potionis respondens, colore subrufa, subflava, cum sedimento seu hypostasi alba, lævi & æquali.* De qua Hipp. *in secundo libro Prognost. a) text.* 26. ita habet: *Optima est, quæ candidum sedimentum habuerit, læveque & æquale per omne tempus, dum morbus judicetur. Securitatem enim ac morbum fore brevem significat. Si vero intermittit, atque interdum puram emittit urinam, interdum subsidet candidum ac læve, morbus diuturnior ac minus securus.* Galen. addit: *Necessario vero colore erit modice croceo, & conditione media inter tenuem & aquosam, ac corpulentam, qualis jumentorum habet.* Idem in *primo lib. de Crisibus, cap.* 12. ait: *optimam esse magis subrufam, quam subflavam:* & *in* 1. *Epidem.* & *in lib.* 10. *simpl.* modice flavam facit: & *in lib.* 2. *de sanit. tuenda*, ait: *rufam biliosamque urinam coctionis perfectæ in morbis esse indicium.* In multis concoctæ urinæ sunt discoloratiores, in aliis coloratiores. Quo constat non unicum in optimis urinis colorem perpetuo observari. At divinus Hippocr. non colorem in urinis, neque substantiam præcipue attendendam ad prognosin duxit, sed contentum; cum hoc loco optimam urinam describens, ne verbum quidem de colore & substantia, sed tantum de contento: cum dixerit *optimam esse, quæ candidum sedimentum, læve ac æquale habuerit*, coloremque & substantiam omisit; cum in omnibus

Urinæ optimæ quænam.

 non

a) Pag. 40. lin. 30.

non unicus color, neque unica substantiæ qualitas observetur, atque etiam cum urina habens optimum sedimentum, necessario & colorem optimum & substantiam mediocrem habeat. In temperatis corporibus tales colores solent observari, qui cum in multis ob varias corporum dispositiones evarient, proinde methodo, nobis optima quæ sit in omnibus indagandis, utemur, & primo ex Aristotele, qui *in primo lib. problem.* 52. ita habet: *Urina hæc optima & per omnia mediocris, urinæque sanorum simillima, novitio medico inspicienda est, ut scilicet cum aliquam ab hac ipsa declinasse viderit, statim ab optim & exquisita sanitate hominem hunc cecidisse statuat.* Merito hoc modo bonam & malam urinam ex Aristotele cognoscendam constat. Cum unum ex maximis artis prognosticæ principiis sit, similia & dissimilia contemplari. Quare nos quoque, hoc ipso adducti, dicimus in ægrotis optimam illam esse judicandam urinam, quæ recte valentium maxime similis appareat: quam notam expressit itidem Galen. *in primo de Crisib. cap.* 12. Ceterum ut exacte optima urina dignosci queat, primo corporum temperies, viscerumque, præcipue erit attendenda, ætas, sexus, victus, atque vitæ studium: namque corpora calidiora coloratiores urinas habent, & frigida discoloratiores; & ex ætate, juvenes urinas habent pueris tenuiores & coloratiores, pueri crassiores, & senes tenuiores, & discolores. Mulieres itidem viris crassiores discoloratioresque cum multis contentis: & qui crapulis indulgent, mingunt urinas cum multo sedimento crudo; & ii, qui inedia usi sunt, cum paucis sedimentis habent itidem urinas coloratiores; eædem ex vigiliis, & laboribus. Contra multa sedimenta habent, & discoloratiores, qui in otio vitam ducunt. Unde dicimus optimam urinam esse, in pueris, quæ substantia crassiori spectatur, discoloratiori cum multo sedimento albo, levi, & per omne tempus æquali. In juvenibus & viris erit coloratior, quippe subflava vel subrufa, & tenuior, cum paucioribus contentis; & eo coloratior & tenuior, si corpora hæc fuerint temperamenti calidioris; discoloratior, si fuerint frigidioris temperamenti, & in mulieribus erit aliquando crassior, & discoloratior; & in iis, qui

Urinæ in multis mire variant.

qui inedia usi sunt, laboribus, vigiliis, coloratior, tenuior, cum contentis paucioribus; & in iis, qui crapulis & otio usi sunt, discoloratior, crassior, cum copiosiori sedimento. In temperatis vero corporibus optima urina erit, colore, ut ait Galen. modice croceo, substantia mediocri, quantitate potui respondens, habens sedimentum album, læve, æquale per omne tempus, quæque denique urinis recte valentium hominum simillima sit. In omnibus optima perpetuo ejus hypostasis seu sedimentum album, æquale; minus optima, quæ habet suspensum seu sublimamentum; & adhuc minus, quæ nebulam. Verum, ut docuit Galen. *in* 3. *Epidem.* aliquando bonum suspensum, & aliquando bona nebula sat erit ad salutem prædicendam, de quo Hippocr. *in* 4. *Aphor.* 71. ita expressit: *Quibus septima judicatur, in iis nebulam habet urina quarta die rubram, & alia ex ratione.* Adeo ut, ait Galenus, non solum rubra aliqua nubes apparens antea non visa judicationem significet, sed & alba multo plus ipsa, adhuc autem magis & sublimamentum album, æquale atque consistens: si vero velociter admodum morbus movetur, & coloris & substantiæ mutatio sunt sufficientia signa futuræ dijudicationis. Hippocr. *in* 2. *Prognost. a) text.* 29. dixit: *Nubecula, quæ invehitur in urina, si candida est, bona*; & Galen. *text.* 36. ait: *Considerandum in nubecula est, utrum sursum fuerit an deorsum, & item color, quem obtinet, si enim deorsum feratur cum colore qui dictus est, bona commendataque est.* Ex substantia, tenues urinæ cum bono colore bonæ exsistunt; de his Galenus *in primo Epidemiorum. Planum ergo est, tenues sed boni coloris urinas ob coloris bonitatem promittere salutem, quatenus vero erant tenues, hactenus tempus requirebant concoctioni.* Hæ quidem urinæ salutem prænuntiant, sed longiori tempore futuram, quod in *Cleonactide b), Clazomenio c)* atque *Charione d)*, fuit ab Hippocrate observatum. Tenues etiam discoloratiores, ubi signa adfuerint salutis, abscessum præmon-

Urinæ hypostasis quæ. nam perpetuo optime.

Sss 3

a) Pag. 40. lin. 41. b) Lib. 1. Epidem. ægr. 6. p. 982.

c) Ibid. ægr. 10. p. 985. d) Lib. 3. Epidem. ægr. 5. p. 1072.

monstrare, Hippocr. *in* 2. *Prognost. a)* docuit, quod Galen. *in* 3. *Epidem. comment.* 1. *text.* 4. confirmavit, dicens: *Si urinas tenues, & æquabiles diu reddat, & reliqua salubria sint signa, his abscessus in locis protenditur septo transverso subjectis.* Quod *Pythioni b)*, qui propter telluris ædem habitabat, contigisse animadvertit, de quo Hippocr. *Urinæ a primo ad octavum usque diem tenues, decolores, quæ suspensionem habebant nubilosam. Decimo sudavit, sputa subcocta, judicatus est, urinæ circa judicium subtenues. Quadragesimo ab judicio die suppuratio circa sedem, & stranguriosus factus est abscessus.* Ex coloribus urinarum, ut dictum est, commendatur subflavus, subrufus, subcroceus, modice paleus, subluteus. Subrubram quoque urinam cum sedimento subrubro, Hippocr. *c)* dixit esse salutarem, etsi diuturniorem morbum significet. Niger itidem color non perpetuo malus, in lienosis, ut in *Herophonte d)*, & in iis, qui abundant sanguine melancholico, & in suppressis mensibus, qui sint melancholici, quod Galen. *in Epidem. Urinæ vero color licet esset niger, nihil attulit periculosi, quod retenti menses essent magis melancholici.* Copiosæ itidem nigræ urinæ, quæ in aquosas non mutantur, critice excretæ, sunt utiles: unde Galen. *in* 3. *Epidem.* 3. *in text.* 74. scripsit, se novisse quandam mulierem, quæ his urinis magna copia evacuatis plurimum fuit juvata: præterea urinæ nigræ cum larga, aut narium sanguinis eruptione, quod in *Metone e)*, aut mensium copia, quod in *muliere morosa f)* fuit observatum, non sunt timendæ. Bonæ itidem sunt ex turbatis urinis cito residentes, album, læve, & æquale, de quibus Galen. *in* 4. *de sanitat. tuenda* scripsit. *Si vero humoris separatio crassi a liquido in ea cernitur, sitque quod subsidet album læve & æquale, jamjam superaturam eos omnes naturam indicat.* Claræ quoque, quæ protinus turbantur, utiles exsistunt, quod significent naturam humorum coctionem aggredi. Ex mutatione etiam urinarum

Urinarum colores quinam boni.

eæ

a) Pag. 40. lin. 48. *b)* Lib. 3. Epidem. ægr. 1. p. 1059. *c)* Prognost. p. 40. lin. 35. *d)* Lib. 1. Epidem. ægr. 3. p. 974. *e)* Ibid. ægr. 7. p. 983.
f) Lib. 3. Epidem. ægr. 11. p. 1108.

eæ bonæ judicabuntur, quæ ad probiorem vel colorem, vel ſubſtantiam, vel ſedimentum acceſſerint. Bonæ itaque plerumque cenſentur craſſiores, quæ poſt principium minguntur. Excrementa enim, accedente concoctione, craſſiora quidem evadunt, ſi prius tamen fuerint tenuia; veluti e craſſis fieri tenues optimum eſſe, Hippocr. *in* 4. *Aphoriſm.* 69. ita docuit: *Quibus urinæ, craſſæ, grumoſæ, paucæ, non ſine febre, multitudo veniens ex his tenuis, juvat. Maxime vero tales redduntur, in quibus ſtatim ab initio, vel non ita multo poſt, ſedimentum apparuerit:* & Galen. in comment. *Hæ autem ſimultæ & tenues fiant, juvant, quoniam materiam ſubtiliatam ſignificant.* Ex turbidis clareſcentes optimæ exſiſtunt, ex diſcoloratis coloratiores, & ex nimis coloratis minus coloratæ, & ex carentibus ſuſpenſis, quæ nubeculam, aut ſuſpenſum, aut demum ſedimentum habere incipiunt, & quæ alba & æqualia fieri inceperint. Atque tot modis urinæ, ut ſigna coctionis nobis ſalutem in morbis indicare poſſunt. Eodem itidem modo, idem nobis ſignificabunt, ut cauſæ, bonam evacuationem prodentes.

Urinæ craſſiores quænam bonæ.

Urinæ quænam bonæ.

Proinde multæ urinæ, in die decretorio apparentes, criſin ſalutarem indicant, eoque certius id præſagiunt, ſi ſuapte natura meliores exiſtunt, quales in *Nicodemo a)* fuere obſervatæ, de quo Hippocr. *Vigeſimio quarto multam urinam, & albam reddidit, in qua multa ſubſidebant, & cum ſudore fuit judicatus:* & de *Pericle b): Tertio febris emollita fuit, urinæ multæ concoctæ, in quibus multa ſubſidebant. Charionem* multis urinis biloſis fuiſſe ſervatum, Hippocr. *c)* quoque tradidit. Hac eadem ratione & de multis craſſis *in* 4. *lib. Aphoriſm.* 74. ait: *Quibus ſperatur abſceſſus futurus ad articulos, liberat eos ab abſceſſu urina multa, craſſa, & alba facta:* & *in* 6. *Epidem. d) comment.* 4. *text.* 2. *Urina craſſa, alba, qualis Archigenis, in laborioſis quartanis interdum exit, & liberat ab abſceſſu.* Verum ea, quæ eſt ſimilis farinæ craſſiori, aut longitudinem morbi, aut mortem, ut docet

Criſin ſalutarem præſagientes.

Farinæ craſſiori ſimiles quid præſagiunt.

a) Lib. 3. Epidem. ægr. 10. p. 1108. b) Ibid. ægr. 6. p. 1102.
c) Ibid. ægr. 5. p. 1072. d) Pag. 1179.

cet Galen. *in* 7. *Aphorism.* 71. præsagit. Acres vero cum dolore, copiosæ, sæpius in acutis morbis judicant; de his Hipp. *in* 1. *Epidem. comment.* 2. *a) text.* 42. ita habet: *Unum vero bonum, maximumque inter signa, quæ fiebant, quodque multos a maximis periculis vindicavit, hoc fuit, quibus ad stranguriam diverterent, & in hoc abscessus fierent*: & *b) Stranguria autem his diuturna & laboriosa erat. Erant his urinæ copiosæ crassæ, variæ, rubentes, purulentæ cum dolore:* & postea *c) text.* 24. *Atque hi superstites omnes fuerunt, nec ullum horum periisse cognovi.* Quomodo *Pythionem* servatum Hippocr. vidit, de quo *in* 3. *Epid. d) comment.* 1. *text.* 4. scripsit. *Quadragesimo ab judicio die suppuratio circa sedem, & stranguriosus factus est abscessus*; hinc est probabiliter multitudine urinarum sanatus.

Oleosæ quænam bonæ. Sunt demum quædam ex oleosis urinis, non pinguibus sed tantum colore atque crassamento oleo similes, quæ bonæ esse solent. Hæque non nisi perfecta morbi concoctione apparent, & has Galen. sicuti scripsit *in* 3. *Epid.* sæpius ex morbi concoctione, sine ægri detrimento, vidit. Atque hæc de bonis urinis, salutem significantibus.

Cap. XV.

De malis urinis mortem prænuntiantibus.

Urinæ quænam exitiosæ. Ex urinis tenues, albæ, aquosæ, diu perseverantes, in morbo non salutari, exitiosæ, quod summam cruditatem significent, exsistunt in febribus acutis, teste Galeno; significant enim totum flavæ bilis impetum sursum in caput ferri, quo delirium & phrenitim præsagiunt. De his Hippocr. *in quarto lib. Aphorism.* 72. scripsit: *Quibus urinæ, albæ, perspicuæ, malæ, præsertim in phreniticis, apparent.* Galen. *in comm.* dixit, nullum vidisse phreniticum, in quo talis urina apparuisset, servatum. Melius siquidem est, ut, sicuti totus morbus est biliosus, sic & urinæ appareant biliosæ; illas in *Philista* phrenitico

a) Pag. 947. sub finem. b) Paulo post, p. 948. sub. A.
c) Ibidem. d) Pag. 1059. Ægr. I.

co vidit Hipp. *a*). In omnibus itaque febribus acutis, malum erit, urinas tenues & aquosas spectari: aut enim mortem prænuntiabunt, aut morbi longitudinem atque recidivas; longo enim tempore natura opus habet ad illam summam cruditatem tollendam, quod, ubi febris non admodum sit vehemens & acuta, & vires validæ sint, aliquando salus, longo tamen tempore, succedit; in vehementi vero morbo, cum viribus prælanguidis, prorsus exitiales existunt. Et hoc est, quod Galen. *in* 4. *Aphorism.* 72. de his locutus, dixit: *cum anticipaverint vires dissolvi, esse pernitiosas.* Addamus eas fidelius perniciem denotare, quæ & diu perseveraverint, & post principium incœperint; quales fuere, quæ in *muliere apud frigidam aquam decumbente b*) apparuerunt: nam undecimo die habuit urinas tenues, aquosas, quæ eædem ad diem quadragesimum perseverarunt. Diximus ex Hippocrate *c*) alibi, hasce urinas perseverantes, ubi salutaria adfuerint signa, per abscessum morbum solutum iri præmonstrare. Quod *Pythioni*, qui prope telluris ædem habitabat, evenisse *in tertio Epidem. comment.* 1. *d*) *text* 4. Galenum demonstrasse in altero capite meminimus. Contra vero, ubi salutaria signa non illuxerint, perpetuo eæ exitiales exsistunt. Hinc Hipp. *in* 2. *Prognost. e*) *text.* 32. & 33. aquosam exitialiorem vocavit, & *in pueris esse deterrimam*, voluit. Crassæ vero itidem urinæ, ex Hippocrate *f*), malæ existunt, si præsertim in principio appareant, quo tempore tenuiores, uti Galen. *in* 4. *Aphorism.* 70. voluit, esse soleant. Quæ vero ipsarum nihil, aut quod malum est, resident, pessimæ exsistunt; de his Gal. *in quarto libro Aphorismorum. Quæ vero non resident, si vires affuerint, longum fore morbum ostendunt, si imbecillitas adsit, ægri mortem prænuntiant*; & Hippocr. *in primo Epidem. comment.* 1. *g*) *text.* 26. *Aut crassitiem habentes & parvam subsidentiam, nec probe subsidentes, sed crudo quodam, intempestivo sedimento.* De quibus etiam

Tenues & aquosæ.

Urinæ crassæ quænam malæ.

a) Lib. 3. Epidem. Ægr. 4. p. 1070. *b*) Ibid. Ægr. 2. p. 1096. *c*) Prognost. p. 40. lin. 48. *d*) Pag. 1059. Ægr. 1. *e*) Pag. 40. lin. 47. *f*) Ibid. lin. 46. *g*) Pag. 940. sub. lit. G.

am Galen. *in* 3. *Epidem. comment.* 1. *text.* 5. dixit: *At enim cum craſſas etiam fuiſſe indicet, nec ſubſediſſe urinas, plane ſunt illæ ex conturbatis, & turbidis, ut ſolet hic appellare, quæ ſemper turbationem crudam multo præditam ſpiritu flatuoſo, ut muſtum.* Non reſidentes vero cum ex turbidis ſint, craſſæ quoquæ, non reſidentes, ex turbidis erunt, quæ, ut ait Galen. præter flatuoſam & crudam turbationem toti ineſſe ſanguini, etiam craſſos humores morbum fovere ſignificant. Turbidæ vero urinæ duplicis differentiæ exſiſtunt, quædam tenues, quædam craſſæ. Sed modo videamus, quid turbidæ præſagiunt in acutis morbis. Galenum tria turbidarum genera feciſſe, ſuperius diximus, quippe primum earum eſſe, quæ tenues, & claræ mictæ poſtea turbantur; ſecundum earum, quæ turbidæ minguntur, & turbidæ permanent; atque tertium turbidarum reſidentium, & clareſcentium. Has *in primo de Criſibus* Galen. vult eſſe minus pravas, quod aliquid inæqualis turbulentiæ ſupereſſe demonſtrant, atque morbum haud multo poſt coquendum. His eſſe praviores, quæ claræ mictæ poſtea turbantur, quod hæc in urinis poſtea facta turbatio denotet, naturam debere incipere concoquere morbum, nondumque cœpiſſe concoctionem, propterea longiori tempore ac virtute forti ægrotos indigere ad concoctionem perficiendam. Inter has medias ſtatuit perpetuo turbidas manentes, nihilque clareſcentes, & reſidentes. Etenim *cap.* 4. ait, nobis indicare has turbidas urinas, vigere adhuc agitationem in ſanguine ad concoctionem, quod *in quarto de Sanitat. tuenda* hiſce verbis expreſſit. *Quod ſi turbida ſit, qualis veternorum viſitur, crudis vocatis humoribus venas refertas indicat, & non tamen ceſſare naturam docet, ſed eos valenter concoquere.* Ex quibus colligitur, urinas turbidas non clareſcentes, & reſidentes, meliores eſſe iis, quæ claræ mictæ poſtea turbantur. Quod tamen Hippocr. non videtur ſentire, cum nunquam meminerit has pejoris eſſe judicii, ſed ex turbatis perpetuo non reſidentes, nihilque clareſcentes, ceteris magis damnavit, atque eſſe pernicioſas ſtatuit. De his in *uxore Philini a)*, quæ obiit,

Turbidæ quid præſagiunt in acutis morbis & harum differentiæ.

Non clareſcentes & reſidentes quibusnam meliores.

a) Lib. I. Epidem. Aegr. 4. pag. 976.

obiit, ita habet: *Urinam vero reddebat una cum convulsionibus affatim multam, raro admonentibus, crassam, qualis est, quæ in matellis subsidit, cum agitata fuerit, reposita multo tempore non subsidebat, color & crassitudo assimilis jumentorum urinis, hæc illius erat urina, quam ego vidi.* Et de *uxore Dromeadai a)* moribunda dicit: *quo riguerat, alvus commode reddidit, urinæ crassæ, albæ, turbidæ, cujusmodi sunt, quæ in matulis subsederunt, cum agitatæ fuerint, repositæ multo tempore non subsidebant.* Eædem turbidæ non residentes fuere observatæ in eo, qui *calescens cœnavit, & potavit largius b)*, & in *Hermocrate c), itidem morbo lethali vexatis.* Atqui Galen. quoque *in quarto Aphor.* 70. id affirmasse est visus, cum dixerit: *Nonnullæ igitur urinæ longo tempore manent perturbatæ, nonnullæ vero cito sedimen crassum habent, & cito morbum solutum iri significant. Quæ vero non resident, si vires affuerint, longum fore morbum ostendunt, si imbecillitas adsit, ægri mortem prænuntiant.* Addo quæ *in quarto de sanit. tuenda cap.* 4. de his urinis nobis prodidit, quibus aperte cognoscitur, ceteris exitialiores esse non residentes; ipse enim ita scripsit: *Verum omnium, quæ turbant urinam, generalis nota esto, ipsius crassi a liquidiore separatio, aut propere, aut tarde facta, aut omnino nulla, ergo si protinus fiat, & quod subsidit, sit album, leve, & æquale, superiorem longe naturam succis, quos concoquit, ostendit: sin bonum sit, quod subsidit, sed quod post longius interpositum tempus colligatur, etiam naturam temporis spacio superaturam succos, nunciat. Si vero vel omnino nulla separatio, vel id quod subsidit, malum sit, imbecillitas naturæ significatur, egetque ope aliqua ad succos percoquendos.* Quare colligamus turbidas urinas, nihil residentes, cæteris aliis turbatis esse pernitiosiores, quod etiam oppositorum ratione demonstratur. Cum vel etiam Galen. fateatur, eas, quæ resident, bonas esse, morbumque naturam superaturam indicare; ergo oppositæ non residentes, sed perpetuo manentes turbidæ, oppositum indicabunt, quip-

Non residentes quando pessimæ.

a) Lib. 1. Epid. Ægr. 11. p. 987. b) Ibid. Ægr. 12. p. 988. c) Lib. 3. Epid. Ægr. 2. p. 1062.

quippe naturam morbo ſuperatum iri. Non clareſcere etiam turbidas urinas indicium eſt, eas non a calore naturali, ad concoctionem agente, turbari, ſed ab extraneo agente ad interitum: terminus enim earum, quæ a naturali calore turbantur, eſt clare fieri, veluti turbidarum a febrili calore, perpetuo turbatas manere, nihilque, aut, quod bonum non ſit, reſidere. Ex his, quæ in principio morbi turbidæ permanent, pejores ſunt, quam eæ, quæ in augmento turbantur, quo tempore naturalis calor, concoctionem aggrediens, ſolitus eſt aliquando urinas flatibus replendo turbare, ſed hæ paulo poſt bonum ſedimentum reponunt, ac clareſcunt. Perturbatis vero urinis, quæ claræ minguntur, & poſtea turbantur, quod praviores ceteris turbatis ſint, ut voluit Galen. *in primo*, *de Criſibus cap.* 11. *in tertio Epidem. comment.* 3. *in text.* 15. & *in* 4. *lib. Aphoriſm.* 70. non equidem certe cognoſco: nam ſi per eas, quæ poſtea turbantur, præmonſtretur naturam debere concoctionem incipere, & per illas, quippe turbidas clareſcentes, non incepturam, ſed jam cœpiſſe, & aliquid concoxiſſe, indicabitur. Itaque ex turbidis urinis nihil reſidentes in acutis morbis erunt pernicioſiores, & merito ſane; cum multitudinem crudorum craſſorumque humorum adeſſe denotent, quæ ut concoquatur, & ſuperetur a natura, longius temporis ſpatium requirit, quod nonniſi natura admodum robuſta abſolvet. Unde vehementibus morbis & corporibus debilibus hæ mortem præſagiunt. Ex coloribus, uti diximus, albæ, tenues, aquoſæ, in acutis morbis ſunt peſſimæ, quod, ut Galen. docuit, melius ſit, in bilioſo morbo urinas atque excrementa coloratiora ſpectari. Hippocr. *in* 2. *Prognoſt. a) text.* 30. damnat urinam rufam, & tenuem, tanquam morbum plane crudum denotantem, ipſamque, ubi morbus diutinus fuerit, periculum ſignificare ægro, ne ipſe poſſit durare, quoad morbus concoquatur; hocque præſagit, quoniam rufa urina, & tenuis ſit vehementis morbi indicium. Indicat enim intus magnum caloris incendium adeſſe, & in hepate, aut in ventriculo, aut in ſepto tranſverſo adeſſe flammeam

Urinæ perturbatæ quænam peſſimæ.

Albæ, tenues, aquoſæ, peſſimæ.

Rufæ & tenues malæ.

a) Pag. 40. lin. 42.

meam aliquam inflammationem. In internis inflammationibus, & in acutis febribus, aurea urina diu permanens maxime est suspecta, quod, ut dictum est, magnam alicujus visceris phlogosin, aut phlegmonem denotet. Nigra urina nunquam sine periculo in acutis morbis apparet, modo critice talis non excernatur, vel in suppressis mensibus melancholicis, copiose prodeuntibus, aut cum larga sanguinis eruptione per nares. Quibus modis nigras urinas conspectas, non esse timendas, in altero Cap. docuimus. In acutis vero morbis, aliquo illorum modorum non excretæ, nigræ urinæ sunt periculosæ; sanguinis enim usti copiam, quæ non ita facile a natura concoqui potest, denotant. Quare Hippocr. *in Prognost. a*) dixit, nigram urinam rufa tenui esse exitiosiorem, & in mulieribus atque in viris deterrimam. *b*) Hinc nigram quoque nubeculam in urinis damnavit, tanquam signum perniciale. Tenues vero nigras, & paucas urinas, fuisse unum ex signis, quæ, cum febres ardentes inciperent, annuntiabant, quibus exitium impenderet, Hippocr. *in* 1. *Epidem. comment.* 2. *c*) *text.* 75. meminit. Exitiosæ sunt, quæ in aquosas mutantur, cujusmodi fuerunt, quæ in *muliere apud frigidam aquam decumbente d*) conspectæ fuerunt. De hac Hippocr. 11. *urinæ multæ, tenues, & nigræ: & vigesimo*, ait, *Urinæ aquosæ, & multæ, malæ*. Quod Galen. *in comment.* notavit, quippe urinas nigras in aquosas versas esse lethales. Auctor *Prorrheticorum e*) scribit, *urinas nigras in turbulentis & vigilibus esse phreniticas*, id est, phrenitides prænuntiare. Sed addimus nos ferinas ac lethales in iis præsagire, quod ex atra ustaque bile futuras præmonstrent. Exitiales itidem esse nigras maleolentes, Galen. *in* 7. *Aphorism.* 75. animadvertit. Demum urinæ perpetuo nigræ, tenues, aquosæ, cum malis signis, mortem ostendunt, quales in *muliere apud frigidam aquam decumbente f*) apparuerunt, de quibus Hippocr. in fine illius historiæ

Aureæ quando malæ.

Nigræ nunquam sine periculo.

Nigræ quæ in aquosas mutantur exitiosæ.

Urinæ nigræ maleolentes exitiales.

Ttt 3

a) Pag. 40. lin. 46. *b*) Ibid. lin. 41. *c*) Pag. 954. inter lit. E, & F.
d) Lib 3. Epidem. Ægr. 2. p. 1096. *e*) Lib. 1. text. 4.
f) Lib. 3. Epidem. Ægr. 2. p. 1096.

ſtoriæ caſus, ait: *Urinæ hujus perpetuo nigræ erant, tenuesque, & aquoſæ, comaque conſequebatur, cibum faſtidiebat, animo erat dejecto, in ſomnis iracunda, implacida, animo melancholico.*

Nigræ cum nigro ſedimento omnium peſſimæ.

Peſſimæ omnium ſunt nigræ, cum nigro ſedimento. De his Galen. *in* 1. *lib. de Criſibus cap.* 52. ita habet: *Peſſima igitur eſt toto urina denigrata, adeo ut neminem unquam ſervatum viderim ex iis, qui talem minxerint. Minus vero pernicioſa, ſi ſolum id, quod ſubſidet, nigrum fuerit, atque adhuc minus, ſi ſolum id, quod in medio jacet, ac multo minus etiam, ſi nebula.*

Oleoſæ quænam inprimis malæ.

Oleoſæ quoque urinæ, in quibus præſertim pinguedines ſupernatantes, araneorum telis ſimiles, ſpectantur, ab Hippoc. *in Prognoſticis a*) damnantur. Et Galen. *in lib.* 4. *de ſanit. tuenda, cap.* 3. ait, haſce urinas in ægrotis eſſe pernicioſas, quod colliquationis ſint indicium. De *Pythione b*) ſuper Herculis fanum decumbente, ait: *minxit oleoſum.* Poſt nigras oleoſæ ſunt peſſimæ, quod ingentis colliquationis ſint indicium, igneumque naturæ calorem prævalere ſignificent. Quales fuere obſervatæ in prædicto *Pythione*, atque in *muliere Cyzici c*): hi enim urinas primo nigras, & mox oleoſas ſeu pingues, habuerunt.

Pingues quænam pernicioſæ.

Non minus pernicioſæ ſunt pingues, poſt craſſas turbidas, non reſidentes; quoniam igneum ſeu febrilem calorem, a quo primo fuere turbatæ, nedum nihilo defeciſſe, at quinimo magis plurimum auctum eſſe, ſignificant. Has in *uxore Dromedai d*) & in illo, *qui caleſcens cœnavit, & potavit largius e*), Hippocr. vidit. Hic enim *primo die rubras, craſſas, turbidas non reſidentes minxit, & quinto & ſeptimo oleoſas pingues, obiitque undecimo.* Illa vero *die ſecunda & tertia craſſas, turbidas itidem non reſidentes, & quarto & quinto oleoſas, obiitque ſexto.*

Nihil juvantes aut quovis modo vitiatæ malæ.

Multæ itidem tenues, aquoſæ, ſine contentis, nihil juvantes, aut quovis modo vitioſæ in acutis morbis, plurimum ſunt timendæ. De his Hippocr. *in* 3. *Epid. comment.* 3. *f*) *text.* 41. *Urinæ multæ tenues, nihilque decretorii quicquam vel boni*; & poſtea *g*) de iisdem: *Urinæ multæ erant, neque*

a) Pag. 40. lin. 52. b) Lib. 3. Epidem. Ægr. 3. pag. 1098. c) Ibid. Ægr. 14. p. 1114. d) Lib. 1. Epidem. Ægr. 11. p. 987. e) Ibid. Ægr. 12. pag. 988. f) Pag. 1085. lit. F. g) Pag. 1086. lit. C. D.

neque erant illæ ex potu ingesto, sed illum excedebant, multumque etiam vitiosæ urinæ redditæ, neque enim inerat crassitudo, vel concoctio, vel purgatio proba. Hippocrat. *in* 3. *Epidem. a) text.* 26. dixit, *mulierem*, quæ *in foro mendacium* decumbebat, nono die multam urinam, in qua nihil subsideret, reddidisse; & quæ *apud frigidam aquam b)*, perpetuo habuisse urinas multas nigras, tenues, aquosas. Multæ quoque crassæ, aut turbidæ non residentes, aut quicquam non juvantes, maxime damnantur; multæque urinæ omnes in morborum principiis damnantur, & merito inutiles habentur, quoniam tunc temporis nihil concoctum excerni, nullamque probam purgationem fieri posse, alias a nobis fuit demonstratum. Paucæ tenues in ardentibus febribus, & acutis inflammationibus pessimæ exsistunt, quod indicent serum sangninis igneo calore absumtum. Quæ si vitiosæ, eo pejores erunt. Quales in *uxore Dromedai c)*, in adolescente *Mœlibææ d)* & in filia *Euryanactis virgine e)*: Hæc enim, & adolescens *Mœlibææ* paucas tenues non boni coloris, & illa paucas tenues oleosas minxit. Paucæ itidem tenues fuere conspectæ in illa quæ apud *Tisamenum f)*, & in *ea* quæ apud *Pantimidem g)* decumbebat. Qui omnes ægroti paulo post obierunt. Ubi vero propter igneum calorem, serosam humiditatem sanguinis prorsus absumentem, aut propter omnium functionum, ut Galen. *in* 3. *Epidem. comment.* 2. *in text.* 4. docuit, exstinctionem, urinæ plane restiterunt, in febribus exitium esse prænuntiatur. In *Sileno h) moribundo*, ut Hippocr. narrat, *sexto die restiterunt, atque die septimo nihil minxit, demum die octavo paucas reddebat cum dolore mordaces*, quæ nobis indicio fuerunt vehementis caloris, serum sanguinis tum absumentis, tum summe calidum acre facientis? In *muliere Cyzici i) anginosa apud Aristionem ægente k)*, atque *adolescente Mœlibææ l)*, propter facultatis exstin-

Urinæ quænam inutiles.

a) Aegr. 12. p. 1080. b) Ibid. Aegr. 2. p. 1096. c) Lib. 1. Epidem. Agr. 11. p. 987. d) Lib. 3. Epidem. Aegr. 16. p. 1117. e) Ibid. Aegr. 6. p. 1073. f) Ibid. Aegr. 9. p. 1077. g) Ibid. Aegr. 10. p. 1078. h) Lib. 1. Epid. Aegr. 2. p. 969. i) Lib. 3. Epidem. Aegr. 14. p. 1114. k) Ibid. Aegr. 7. p. 1075. l) Ibid. Aegr. 16. p. 1117.

Paucæ acres, nihil allevantes, lethales.

ſtinctionem, ante exitium reſtiterunt. Urinæ quoque paucæ, acres, nihil allevantes, lethales exſiſtunt; quod ſummo caloris incendio, intus latente, ſeroſam omnem humiditatem abſumi, humoresque inflammari, & Hippocr. animadvertit, *Silenum a)* ante mortem urinas paucas mordaces reddidiſſe. Ego vero *Guadagninam*, olim meam dilectiſſimam uxorem, atque alios, ardente febre lethali vexatos, hujusmodi urinas paucas, ſumme acres ac vellicantes, ſæpius minxiſſe vidi, quas paulo poſt exitium fuit ſubſecutum. Quæ etiam ex urinis nullum contextum habent, quippe neque ſedimentum, neque ſuſpenſum, neque nubeculam, & malæ exſiſtunt, modo ægroti prius inediam non ſuſtinuerint, ut Gal. *in* 2. *Progn.* tradidit, aut plurimum laboraverint, aut vigilarint, aut corpora fuerint admodum bilioſa, in quibus urinas absque contento ſpectari, non eſſe malum, Galen. *in* 1. *de Criſib. cap.* 13. teſtatum reliquit. Craſſas vero absque ſedimento in acutis morbis lethales eſſe Galen. affirmavit. Malæ itidem ſunt, quæ cum pauco ſedimento, aut crudo, minguntur. De quibus Hippocr. *in* 1. *Epidem. b)* ſcribit: *Urinæ tenues & incoctæ & decolores, & paucæ, aut craſſitiem habentes, & parvam ſubſidentiam, nec probe ſubſidentes, ſed crudo quodam & intempeſtivo ſedimento.* Galen. *in* 4. *Aphoriſm.* 69. damnavit urinas craſſas, propter gravitatem ſedimenti: & Auctor *libri de Urinis cap.* 72. dixit, accidere aliquando, aut albus humor & crudus ſimul excernatur cum urina, & in imo ſubſideat inſtar bonæ hypoſtaſis: & Galen. *in* 2. *lib. Prognoſt.* dixit: crudum ſedimentum copioſum, morbum a multitudine crudorum humorum foveri, proinde reddi difficilem, indicare; craſſum itidem, eadem ratione *in* 4. *Aph.* 69. maxime damnavit: de hoc ipſo Hippocr. *in* 7. *Aphoriſm.* 31. ita habet. *Quibuſcunque febricitantibus in urinis fiunt ſedimina ſimilia farinae craſſiori, longam aegritudinem fore ſignificant.* Dictum eſt alias ex Galen. *in* 1. *de Criſibus cap.* 12. hæc ſedimenta craſſa, farinæ ſcil. craſſiori ſimilia, quæ *Crimnodes* Græcis dicuntur, magnam ſane colliquationem præ-

Urinæ craſſæ absque ſedimento lethales.

Farinæ craſſiori ſimilia ſedimenta habentes malæ.

a) Lib. 1. Epid. Ægr. 2. p. 969. *b)* Pag. 940. ſub. lit. G.

præmonſtrare, & propterea in acutis morbis eſſe exitialia: & Galen. *in comment. Aphor.* 31. de hiſce ſedimentis ita habet: *Liquet igitur & ex his exemplis, quod quicunque mingunt urinam ſimilem farinæ craſſiori, ſi ſalvari debeant, tarde liberantur. Quicunque vero exitialiter ſe habent, contingit hos quamcito interire*: & propterea has urinas exitiales facit, plurimosque ait morte præripi, antequam ægritudo diutius protrahatur; & quicunque ex ipſis fuere liberati, in omnibus in longum productam fuiſſe ægritudinem: & merito ſane; cum diſpoſitio, in qua talis urina mingitur, multam requireret coctionem. Hippocr. *in* 2. *Progn. a) text.* 28. hæc ſedimenta maxime damnavit. Hoc ſedimen habuerunt urinæ *Sileni b)*, & illius, *qui in Dealcis horto decubuit c)*, qui non niſi ſpatio dierum quadraginta fuit ſervatus. Diximus itidem ſuperius, ſedimenta orobis ſimilia, ſquamoſa, furfuroſa, quæ Græcis *Oroboïdes*, *Petaloides & Pityroides* vocantur, quod ab eadem colliquatione fiant, ideo in febribus acutis, ubi minime vitio renum, aut veſicæ fiant, eſſe lethalia. Hæc omnia Hippoc. *in* 2. *Prognoſt. d) cap.* 26. hiſce verbis eſt complexus, dicens: *Si urinae ſedimentum referat ſpeciem farinæ craſſioris, malum eſt; deterius his, ſi ſquamularum inſtitutione conſiſtit: ſi vero tenue, & candidum admodum, eſt, vitioſum eſt; furfureum vero, deterius eſt.* Cognoſcimus non renum vitio fieri, ubi adſit febris acuta colliquans, nullumque læſorum renum ſignum appareat. Sedimentum quoque divulſum, quod cruditatem denotet, improbatur, quo apparente nunquam tuto ſalus prædici poterit: eodem modo inæquale, de quo Hippoc. *in* 2. *Prognoſt. e) text.* 20. *Si vero intermittit, atque interdum pura mingitur, interdum ſubſidens candidum ac leve, morbus diuturnior, ac minus ſecurus eſt.* Subrubrum improbatur ab Hippoc. *f)* quod morbum diutinum oſtendat, etſi ſalutarem eſſe dixerit: Auctor vero *libri de Urinis* ait, ſubrubrum ſedimen defectum coctionis præmonſtrare, non tamen mortem. Verum quoniam omnis morbi longitudo eſt

Orobis ſimilia ſedimenta habentes.

Sedimentum divulſum habentes malæ.

Subrubrum.

a) Pag. 40. lin 38. *b)* Lib. 1. Epid. Ægr. 2. pag. 969. *c)* Lib. 3. Epidem. Aegr. 3. pag. 1066. *d)* Pag. 40. lin. 38. & ſeq. *e)* Ibidem lin. 33. *f)* Ibidem lin. 36.

est suspecta, ideo non carere videtur pravitate, & maxime in corporibus imbecillioribus, morbisque vehementioribus, quibus naturæ vires cito collabuntur, & sæpius nondum concocto morbo. Nigrum sedimentum est pessimum in acutis morbis, quod cum nigra urina Galen. affirmavit esse omnium pessimum; minus vero perniciosum suspensum, & adhuc minus nubeculam esse. Ex suspensis improbantur clara, quod delirium signent, quod in *virgine Larissæ a)* Hippocr. notavit, & Galen. *in comment.* dixit, casu delirium significasse, non per se: quatenus, inquam, sanguinem flatuosiorem denotaret; quoniam si nullus flatus insit sanguini, suspensiones ad imum vasis deferentur. Auctor *Prorrheticorum b)* suspensum sublime delirium portendere statuit, & eo magis, ut ait Gal. si una aurium sonitus adfuerit, atque si aliquis dolor coxæ, vel alterius partis inferioris, & a visceribus remotæ, occultatus fuerit. Nigrum quoque suspensum, divulsum, inæquale, malum esse, sed minus malum quam sedimentum, dicit Gal. *in lib. de Urinis cap.* 17. Nubeculam quoque nigram damnavit Hippocr. *in 2. lib. Progn. c) text.* 29. Pingue itidem supernatans malum esse ait *d)*, quod consumtionem significet. Ego sæpius nubeculam juxta superficiem urinæ, circuli modo evectam, atque elatam in iis, qui phrenitici obierunt, vidi. Proinde hanc in acutis turbulentisque febribus esse pernicialem cognovi. Quare ubi contenta, quæ secundum naturam se habent, fuerint ad superficiem urinæ multo spiritu evecta, pravum in capite, neque exiguum affectum prænuntiant. His addimus, urinas in non recordantibus & insciis ægrotis mictas, de quibus *in* 1. *Prorrhet. e)* hæc leguntur: *Urinæ excretio in non recordantibus, perniciosa.* Denotat namque, teste Galeno, periisse naturalium functionum intellectum. Hocque aut cerebro læso, ægrotis quippe delirantibus, fit, aut exstincta naturali facultate. Unum restat admonendum, quippe urinas in multis exitiosissimis febribus mingi substantia, colore, atque contentis, recte valentium urinis similes, hasque optimas ignaris

Nigrum.

Urinarum suspensa quænam mala.

Suspensa in urinas claraquid præsagiunt.

Nigra, divulsa inæqualia mala.

Pinguia.

Urinæ recte valentium quare sæpe exitiales.

a) Lib. 3. Epid. Aegr. 12. pag. 1110. b) Lib. 1. text. 4. 32. 37.
c) Pag. 40. lin. 41. d) Ibid. lin. 52. e) Text. 29.

ris Medicis videri, Medicosque maxime decipere. Quæ tamen in iis mortem portendunt inevitabilem; quod nobis indicio ſint, bilem, qua colorantur urinæ, aut cerebrum, aut aliquod aliud viſcus invaſiſſe, nihilque ſuccorum noxiorum cum urinis excerni, quod ſumme exitioſum eſſe in phreniticis, ac vel etiam in pleuriticis, peripneumonicisque, Medici obſervant: nihil enim, ut proxime dicemus, in pleuriticis eſt perniciosius, quam in ipſis ſputa non excerni, & quæ excernuntur, flavum colorem non habere permixtum.

CAP. XVI.

De prædictione ex ſputis, & primo quid ſit ſputum, quas partes læſas denotet; differentiæ & cauſæ.

Etſi quicquid per os non vomitione rejicitur, ſputum Medici appellent, quippe, ſcreatu, ſimplici ſpuitione, atque tuſſi; nihilomnius illud ſputum proprie magis dicunt, quod tuſſi excernitur, de quo, quod ad noſtrum inſtitutum maxime faciat, nimirum ad judicandam prognoſin, in præſentia accuratius itidem ſcribemus. Hoc vero, quippe tuſſi excretum, excrementum eſt pituitoſum mucoſum, modo ſimplex exeat, minimeque aliis humoribus mixtum, quod ex cerebro in pulmones deſtillavit. Aliquando tamen bilioſa, aut purulenta mera rejiciuntur, quæ peſſimarum paſſionum ſunt effectus. Hæc inquam per tuſſim excreta, ſputa, ut diximus, vocata nobis, Galen. auctore, indicia ſunt affectionum tum pulmonum, tum thoracis, tum aſperæ arteriæ, tum gutturis, atque, ut in ſumma dicam, reſpirationi ſubſervientium inſtrumentorum omnium. Differunt vero inter ſe ſubſtantia, figura, colere, quantitate, ſimplicitate, & miſtione, odore, ſapore, ſcreationis facilitate, atque allevatione, aut auctione doloris, atque tuſſis. Subſtantia enim tenuia ſunt, craſſa, viſcida & viſciditatis expertia. Figura plana, æqualia, rotunda, ſpumoſa, cruenta ac purulenta. Colore alba, pallida, flava, rufa, rubra, viridia, livida, nigra & quædam verſicolora.

Sputum quid.

Quas partes læſas denotat.

Sputorum differentiæ.

 Quan-

Quantitate vero multa, pauca, & nulla. Simplicitate, ac mistione, simplicia *mera* vocata, atque mista. Odore, ægreolentia, & quæ non male olent. Saporibus, insipida, dulcia, salsa, amara, & acria. Facilitate exscreationis, & difficultate, quæ facile tussi rejiciuntur, quæ difficulter, & quæ nullo modo. Quæ dolorem & tussim sedant, quæ augent: ac demum concocta, cruda, atque maligna.

Causæ. Horum omnium causæ sunt dignoscendæ, & primo tenuium liquidorum. Quæ (Galeno Auctore *in lib. sexto Epidemior:*) fiunt a calore debili cerebri, aquosam excrementum minime coctum facientis, quod neque in pulmonibus, defectu multi caloris, crassescit. Hoc ipsum in pleuriticis principium est coctionis statuit. Veluti crassum sputum perfectæ coctionis esse nota. Maturescentia enim sputa e tenuibus, seu liquidis, crassescunt. Viscida mediocriter fiunt sputa, cum liquida percoquuntur. Quæ vero valide viscida exsistunt, indicant intensum calorem, humidum resolventem, qua ratione pituita, calore eximio agitata, crassescit, atque lenta evadit. Hæc in pleuriticis & pulmoniis pessima sunt; vix enim, quia tam firmiter partibus adhærescunt, projici possunt, sæpeque leves pulmonum arterias obstruendo suffocant. Quod *Antipatro* Medico Romano contigisse Galen. *in lib.* 4. *de affect. cap.* 6. memoriæ prodidit. In pleuriticis, pulmoniis, ac vel etiam in asthmaticis, quod projici non possit, stertorem ac ebullitionem inducit, sæpeque suffocat, aut empyema facit. Dilutior vero pituita, expers lentoris, debilis caloris, humidum tenue non absumentis, est nota. Plana & æqualia tum unius simplicisque essentiæ pituitam, tum æque calore agitatam denotant: contra inæqualia varieque figurata. Spumosa, diu spumam conservantia, quæ a pituitosa viscidaque substantia, caloreque multo agitante, fiunt; quod valde spumans merito Galen. *in lib. de totius morbi tempor.* damnavit. Fiunt vero etiam hæc sputa flatulento spiritu pituitæ, vel alio humore mixto, qualia ex pulmonibus, plurimo aëre excrementis permisto, fiunt. Qua ratione *Paulus* scribit e gutture spumosum, propter commercium respirationis, sæpius sputum rejici. In pleuriticis, & peripneu-

[Margin notes: Sputa tenuia liquida unde. — Viscida unde. — Plana & æqualia. — Inæqualia, varieque figurata spumosa.]

neumonicis non e flatu, sed collecto igneo calore, in partibus affectis, excrementa spumosa extussiuntur. In quibus si sanguis spumosus appareat, pulmonis substantia læsa, uti docuit Galen. indicatur. Quinimo necessario sanguinis sputum spumosum, substantiam pulmonis ulceratam, *ex libro* 5. *Aphorismorum* a) Hippocr. denotare, constat. Rotunda vero, quæ tussi excernuntur, fieri ab humore crasso, & tenaci, in fibris pulmonis collecto, atque a calore insigni, Galen. *in lib.* 6. *Epidem.* tradidit. Addimus formam rotundam, quod glutinosus humor, in aspera arteria contentus, eandem cum illo formam acquirit; siquidem ipsa globosa est, & cavitate interiore in orbem circumducta. Hæcque in quibusdam, febre vacantibus, vidi, qui per valde longum temporis intervallum nihil mali pati videbantur, attamen isti omnes postea phthisici contabuerunt. Hæc Hippocr. b) delirium demonstrare docuit, forte ex caliditate, quam notant, caput replente, ut Galen. *in* 4. *de loc. affect. cap.* 8. expressit, at nunquam per se sola delirium posse prænuntiare. His sunt proxima, quæ grandinis granis similia spectantur: hæc ipsa Gal. in quodam vidit, qui, quin phthisicus contabuerit, effugere non potuit. Cruenta autem fieri a sanguine exeunte, aut venis apertis, *Anastomosin* Græci dicunt; quod si ita effluat, nullus dolor aderit, nulla inflammatio, nulla febris, estque sanguis aquosus & tenuis, multus ex magnis, paucus ex paucis promanans venis; aut erosis, (*Diabrosin* & *Anabrosin* appellant) quem affectum notant, tussis molesta absque causa manifesta, sanguis principio paucus, & non nisi per intervalla exiens, aliquando copiosus, ubi insignis fuerit erosio, & magnorum vasorum præcedunt destillationes; aut demum venis itidem ruptis, quem etiam affectum vocant *Peririxim*. Cujus notæ sunt, dolor, & præsertim, si ex thorace & ex pulmone, juxta membranam, sanguis copiosus, causæ ruptionis antegressæ, veluti est humorum abundantia, vehemens motus, clamor, casus, ictus & alia simila. Itaque sputa cruenta

Rotunda.

Grandinis granis similia.

Cruenta.

a) Aphor. 13. b) Lib. 6. Epid. Sect. 3. text. 27. & Sect. 6. text. 21.

ta fiunt a ſanguine, ut dictum eſt, aut venis apertis, aut exeſis, aut denique ruptis. In pleuriticis vero hæc ſputa rejiciuntur, cum natura præſertim materiam aggreditur; hanc etenim paulatim attenuat, proinde laxatis viis, ex quibus vapor exhalat, tenuior pars, & vicina vapori, per raritatem pororum elabitur in interna & vicina ſpatia, ex quibus, tuſſi ſublata, & ſputo excluſo, initium coctionis præmonſtratur: ſunt vero pituitæ miſta; proinde has mitiſſimas pleuritides, Galen. *in 6. Epidem. comment.* 3. eſſe ſtatuit. Valde cruenta vero ſputa in iis Auctor Coac. præſag. *a) in* 5. *præſag. ſect.* 2. *text.* 33. maxime damnavit, quod veluti ſincerus ſanguis exeat, atque aliud vitium denotet; aut enim vaſorum quorundam διαβρώσις, a bile acri, & erodente, quæ ſanguinem attenuat, & venas aperit, ſignificatur; aut ῥῆξις, id eſt ruptura a vehementiori thoracis compreſſione, quæ nihil ex phlegmone foras excludere

Sputa purulenta unde, poterat. Purulenta vero ſputa a ſanguinis ſputo phthiſin indicare futuram, Hippocr. *in lib.* 7. *Aphoriſm.* 15. tradidit: at in pleuriticis, & peripneumonicis ſuppurationem, & empyema, a qua tabes: cum enim materia quatuordecim diebus non repurgatur, aut ægrotos ſuffocando interimit, aut putreſcit magis, & in pus convertitur: cujus ſigna ſunt horror, vel de novo, aut auctior, febris vehementior, & gravitas, ſeu pondus; de hoc Hippocr. *in* 2. *lib. Aphor.* 47. ita habet: *Circa puris generationem dolores ac febres contingunt, magis quam ubi jam eſt genitum.* Sed de purulentis ſputis poſterius etiam nos

Alba. accuratius. Nunc ad varios ſputorum colores. Alba itaque cernuntur ſputa, ubi id, quod excernitur, eſt pituitoſum, aut purulentum. In morbis pituitoſis utilia ſunt, in bilioſis vero cum inutilia, tum mali indicii; quod nihil de materia, pleuritim faciente, educi præmonſtrent: de albis ex pure nuper-

Flava, pallida, nigra. rime ſermo eſt habitus. Flava vero, pallida, nigra, e bile flava, pallida, ac nigra reſudante fieri, Galen. *in lib. 6. Epidem. comment.* 4. *text.* 4. notavit. Quos ſputorum colores hiſce verbis *in lib.* 2. *de loc. affect. cap.* 9. eſt complexus; ſcribit enim *cap.* 9. *Quippe jam oſtendimus omnem inflammationem ex*

a) Text. 390.

ex affluente fieri ſanguine. Quapropter ſi bilioſus fuerit ſanguis, flavum aut pallidum erit ſputum; ſi pituitoſus & ſpumans, candidum; ſi melancholicus, aut nigrum, aut lividum; ſi nihil horum ſanguinem infecerit, rubrum. Quin etiam in pleuritide ſæpe numero magis bilioſum, in peripneumonia vero magis pituitoſum. Verſicolora multorum affectuum (Galen. auctore) ſunt indicia, proinde morbum difficilem præmonſtrant. Multa, multitudinem humorum, quæ ſi facile excernantur, ſintque alba, craſſa; concoctum eſſe phlegmonem, ac ſuperatum; ſi vero purulenta, & in ipſis pus ſit album, leve, æquale, non fœtens, denotant, phlegmonem ſuppuratum per puris excretionem finitum iri; ſi bilioſa, viridia, livida, nigra, morbum crudiſſimum & valde malignum, & vix a natura debellandum. Pauca, etſi concocta, non pro ratione morbi, inutilia ſunt: quo merito in peripneumonia ab ipſis timendum, Auctor *Coac. præſagiorum a)* nos docuit. Qualia fuere in *uxore Euxenii* ab Hippocr. *in* 7. *Epidem. b) text*, 46. obſervata. Nihil vero excerni in pleuriticis ac pulmoniis, ſumme eſt periculoſum, ubi potiſſimum non principio morbi, ſed poſtea quoque ſputum omnino non appareat. Nihil omnino exſpuere idem in pleuriticis ſignificare, quod in aliis febribus urinæ aquoſæ, quippe ſummam morbi cruditatem, Galen. *in* 1. *libro de Criſibus cap.* 18. docuit. Quo inflammationem ſeu phlegmonem, concoctu difficilem, ac diuturnam præmonſtrari *in primo Aphor.* 12. meminit: & *in libro de conſtitut. art. medend. cap.* 16. ait, nihil exſpuere eſſe pernicioſum; partim quod ſignificet fluxionem phlegmone quaſi devinctam teneri, partim vero, quia ea unica univerſa interius contenta corrumpantur. Hinc Auctor *Coacorum præſagiorum c)* ſiccas pleuritides, in quibus nihil exſpuitur, merito fecit periculoſiſſimas; & Galen. *in lib.* 2. *de Criſib. cap.* 10. ait: *Nam cum paſſio exquiſite anguſta fuerit, & veluti alligans in ſeipſum univerſum fluxum cohibuerit, tunc facit morbos lethales, qui* ἄπτυστοι, *id eſt, ſine ſputo nominantur*: & in lib. *de totius morbi tempor. cap.* 16. nihil

Verſicolora. Multa.

Bilioſa, virida, livida, nigra.

Sputa pauca quid notant.

Nulla in pleuriti quid notant.

a) Text. 416. b) Pag. 1224, text. 58. c) Text. 381.

hil omnino exſpuere cum ingenti dolore & ſpirandi difficultate, eſſe exitiale, ſtatuit. Non minus malum eſſe, ſputum, in iisdem malis, citra rationem, ſupprimi, Galen. itidem in *lib. de Conſtit. Art. Med.* notavit; hoc fieri, aut propter humoris lentorem, & craſſitudinem, aut membranæ pulmonem continentis laxitatem, aut denique propter facultatis in ægro debilitatem, *in* 2. *Prognoſt.* Galen. expreſſit. De his Auctor *Prorrheticorum a) in* 3. *lib. comment.* 6. *text.* 5. *Lateris dolor ex ſputis bilioſis ſi absque ratione evanuerit, in furorem aguntur.* Galen. *in comm.* ait: *hoc non perpetuo fieri, ſed tantummodo, cum bilioſi humoris ad caput ipſum fuerit tranſitus.* In tabidis & ſuppuratis nihil pejus, quam ſputi ſuppreſſio; in his phthiſin, aut mortem, atque in illis exitium ſignificat. Galen. *in lib.* 7. *Aphoriſ.* 16. ait, tamdiu tabidos extenuatos vivere, quamdiu per tuſſim pulmonem expurgare poſſint, atque ubi intus pus remanet, ob reſpirationis obſtructas vias, ſubito ægros ſuffocari; quod Hipp. *in* 7. *Aphor.* 16. ita expreſſit: *A puris ſputo phthiſis, cum vero ſputum retinetur, moriuntur.* Exſcreatio itidem, quæ non repurgatur, nec projicit ipſam pulmo, ſed ob nimiam plenitudinem ſervet in gutture, multitudinem & lentorem, atque facultatis imbecillitatem præmonſtrat; ſed de hoc poſtea accuratius ſcribemus. In pleuriticis, peripneumonicis, empyis, atque tabidis, facile ægrotos ac cito exſpuere, optimum eſt, ut docuit Galen. *in lib. de Conſt. Art. Medend.* In pleuriticis, & peripneumonicis, naturam cœpiſſe concoquere, ſputaque prava qualitate carere, nobis oſtenditur; in ſuppuratis ſperatur pus poſſe ita repurgari, ut ad tabem ægroti non abducantur. De iis ſputis Hippocrat. *in* 2. *prognoſt. b) text.* 43. dixit: *Screatio in omni dolore, qui affligat circa pulmonem & coſtas, cito promteque ſcreëter, neceſſe eſt.* Hoc enim oſtendit cum vitalis facultatis robur, tum animalis in cerebro, & muſculos, qui naturæ inſerviunt, in efflatione neque ductus obſtructione, aut preſſu impediri, neque materiam, aut ita lentam ex partibus eximi, aut ita craſſam, vel

Suppreſſa

In tabidis & ſuppuratis.

Sputa pleuriticis mala.

Quænam bona.

a) Lib. 1, text. 97. b) Pag. 41. lin. 13.

vel tenuem, ut rursum attolli non possit. Sincera vero sputa, *mera* quoque vocata, pituitosis exceptis, fiunt, teste Galeno *in libro de Humoribus*, quæ nulli aquosæ humiditati sunt permista, ubi præsertim calor flammeus omnem humiditatem consumpserit; quo fit, ut intus incendium caloris esse denotent, atque morbum difficillimum, quod illa sputa sint maligna, vixque rejici queant. Hippocr. *in* 2. *Prognost. a) text. flava sincera* damnavit, sed omnium maxime *nigra*. Contra mista aquoso humido apparent, ubi hoc ipsum haud calore febrili absumitur, aut plurimum pituitosi humoris abundaverit. Mista quoque apparent aliis humoribus, quæ *varia* vocari diximus, atque his multo pejora; quippe quod multiplicem affectum significent. Fœtida itidem, quod graviter olent, insignem humoris facientis putredinem denotant. Qua ratione Galen. *in libro de totius morbi temporibus cap.* 6. sputum impense fœtidum in pleuriticis, & peripneumonicis maxime damnavit, & Hippoc. *b*) ad mortem deducere ait suppuratos. Insipida sputa cruda pituita facit; concocta dulcia, itemque cruenta, & pituita sanguini permista. Salsa redditur pituita, cum a calore nimium agitata & assata, tum, ut Arabibus visum est, aut retorridis vaporibus, aut biliosis humoribus mista. Acria sunt & amara ex flava, ruffa, & æruginosa bile: acida ex humore melancholico. Quæ dolorem levant, optima censentur, quod probam notent humorum vacuationem, juxta illud Hippocr. *c*) *si qualia purgari oportet, purgentur, confert*. Qua ratione Hippocr. *in Aphorism. d*) dixit: *somnus delirium solvens, bonum. Contra malum*. Idemque in doloribus lateris, ac pulmonum fit, & ubi sputa dolores non allevant, inutilia habentur, pejoraque, ipsum dolorem augescentia. Hæ si cum dolore pravam etiam qualitatem habeant, mortem; illa quippe per seipsa non prava, tamen dolorem non allevantia, suppurationem præmonstrant. De his Hippocr. *in* 2. *Prognost. e*) *text.* 52. *Quicunque autem dolores ex his sedibus non desinunt,*

Insipida unde sulsa.

Acria & amara dolorem levantia.

Dolorem non allevantia.

a) Pag. 41. lin. 19. & seq. *b*) Coac. præf. text. 406. 409. *c*) Lib. 1. Aphor. 25.
d) Lib. 2. Aphor. 2. *e*) Pag. 41. lin. 35.

neque screationum purgationibus, neque ventris subductionibus, neque venæ incisionibus, & medicamentis, & victus rationibus, in suppurationem verti, sciendum est. De illis quippe dolorem non sedantibus *a*): *Omnes autem exscreationes malæ sunt, quæ non sedant dolorem; pessimæ vero nigræ, ut descriptum est; quæ vero sedant dolorem, meliores sunt.* Eodem quoque modo sputa, quæ tussim sedant, optima sunt; quoniam humorem, inflammationem atque tussim facientem, commode purgari significant: contra, quæ multam tussim concitant; namque aut vitio materiæ, quæ cunctatur in pulmonibus, aut instrumentorum, aut facultatis infirmitate, ipse humor, admodum crassus, magna difficultate attollitur, & in angustiis quibusdam sic intercluditur, ut quosdam suffocet; & admodum viscidus a partibus, quibus adhærescit, eximi non potest, ac sæpe sublatus intra pulmonis fistulas, glutinis modo hærens, detinetur; tenuis denique, circa spiritum diffluens, ægre exspuitur. Atque hisce omnibus multa tussis excitatur, quam tollunt, atque compescunt, quæ moderate crassa, non admodum viscida, neque tenuia. Hippocr. propterea sputa tussim multam concitantia *in Prognosticis b*) maxime damnavit. Concocta demum sunt sputa in pleuriticis ac peripneumonicis, alba, levia, non admodum, ut Galen. *in 2. Progn. text.* 45. docet, tenuia, vel crassa, quæque facile exspuunt, æqualisque consistentiæ. Hæc fiunt natura vincente morbum. In suppuratis vero, *Hippocrate Auctore c*), quod est, album, purum atque fœtoris expers. In *Prognosticis d*) quoque sputum, cui sit permista flava bilis; maxime in pleuriticis commendavit, utpote quod denotat, plurimum materiæ facientis inflammationem recte purgari. Contra tenue, aut nimis crassum, vel viscidum, vel tenue, crudum est, nondum naturam quicquam concoxisse explicans. Maligna vero sunt, sincera flava, rufa, viridia, livida, nigra, versicolora, impense fœtida, dolorem augescentia atque tussim, cum difficillima respiratione. Atque hæc de diversorum sputorum causis: nunc ad sputa salutaria, quæ speciatim salutem denotant, descendimus.

[Margin notes: Optima. — Mala. — Sputa bona in pleuriticis. — In suppuratis. — Maligna quænam.]

CAP.

a) P. 41. lin. 33. *b*) Ibid. lin. 18. *c*) Progn. p. 42. lin. 45. *d*) P. 41. lin. 15.

CAP. XVII.

De sputis bonis, salutem prædicentibus.

De bonis sputis, salutem denotantibus, agentes, primo hæc qualia in & absque febre, tussi, respiratione difficili, aut dolore vexatis, spectari debeant, dicemus: secundo in pleuriticis, & peripneumonicis: atque tertio in suppuratis. Itaque in affectibus thoracis, absque inflammatione & febre, optima sunt sputa alba, levia, æqualia, modice crassa, parum viscida, æqualia, nullo colore pravo infecta, quippe flavo, aut pallido, aut russo, aut viridi, aut livido, aut nigro. Quemadmodum colore tincta, & præsertim flavo, Galen. *in lib.* 4. *de loc. affect. cap.* 8. maxime damnavit, de quibus in sequenti capite nos accuratius. Bona itidem sunt, quæ facile excernuntur, absque multa tussi, & quæ, & ipsam, & difficilem respirationem sedant. In pleuriticis vero, & peripneumonicis sputa salutaria exsistunt, quæ recte valentium non dissimilia apparent, teste Galeno *in primo libro de Crisibus cap.* 7. neque enim fieri potest, ut pectoris pulmonumque partibus maxime læsis, sputa recte valentium similia excernantur, sed quinimo ipsa dissimilia fieri, est necessarium. At quæ similia sunt recte valentium sputis, non nisi in statu morbi exscreantur, quo tempore morbus perfecte est concoctus. Hinc *Galen. in* 1. *Aphor.* 12. dixit, sputa concocta esse alba, levia, æqualia, non admodum vel tenuia, vel crassa, quæque promte facileque excernuntur. Et idem *in lib.* 6. *Epidem. text.* 44. dixit, in pleuriticis, & in Peripneumonicis, in principio ægrotos, si salutari morbo laborent, aliquid exspuere, atque hoc coctionis principium propterea indicare, quod si tenue exspuant, mediocrem concoctionem, & crassum, perfectam; & *in* 1. *Aphorism.* ait: in iis affectibus ægrotos nihil exspuere, morbum significare crudissimum; coctionis principium, aliquid exspuere, tenue tamen; quod ubi crassius evaserit, majorem coctionem; & ubi crassum, ut dictum est, al-

Sputa quænam bona.

In Pleuriticis & Peripneumonicis.

album, leve, æquale, facile exſcreatur, perfectam coctionem præmonſtrare. Quare optimum erit ſputum album, uti dictum eſt, leve, æquale, facile eductu. Cujusmodi in *Anaxione* Hippocr. *a*) vidit die vigeſima ſeptima. Quod forte non videtur omnino verum, ſi Hipp. *in 7. libro Prognoſt. b*) *text.* 50. verum ſcripſit, dicens: *Permiſta appareat flava bilis admodum ſcreationi oportet*: & paulo poſt *c*): *Screatio flava non multo permiſta ſanguine, in pulmonis morbo, ſi in initio excernatur, ſalutaris admodum eſt.* Qua etiam ratione auctor *Coacor. præſagior. d*) ſcripſit, *in doloribus pleuriticorum utile eſſe, ſputum colorari*, & *e*) *in omni pleuritide & peripneumonia optimum eſſe, ſputum facile citoque excerni, miſtum flavo ſputo:* ex quo non modo ſputa alba, bona erunt, ſed flava, cruenta, pallidaque exſcreationi permiſta. Hoc quidem veriſſimum eſt, attamen non in ſtatu, ſed in principio vel in augmento; quod nulla alia ratione fit, quam quod hæc ſputa inflammationem ex bile flava, ac ſanguine fieri præmonſtrent, quæ ceteris aliis, ex aliis humoribus concitatis, minus periculoſa, ut Galen. oſtendit, exſiſtit, atque etiam, quoniam humoris, inflammationem facientis, aliquid evacuari denotent. Hæc itaque ſputa in principio, & in augmento morbi educta, haud erunt inutilia. Quæ ſi tardius, ut ait Hippocr. *f*) talia excernantur, minus tuta exſiſtunt; quia & morbum tardius coquendum denotant, & longitudinem morbi, nunquam periculo vacantem, præſagiunt. Non ſunt tamen lethalia, ſed longum modo morbum præmonſtrantia, non inutilia, uti dictum eſt, quod aliquid humoris, facientis inflammationem, purgari ſignificent, atque etiam inflammationem non eſſe malignam, ſed faciliorem, ac ſecuriorem, quam quæ ex aliis fiunt humoribus. Quo fit, ut neque viridia, neque nigra, neque verſicolora, bona ſint: ſiquidem a pravioribus ſuccis inflammationem eſſe concitatam notent, ac proinde flavis & cruentis viridia, & nigra ſputa ſint praviora. Bona itidem ſunt

a) Lib. 3. Epid. Aegr. 8. p. 1104. *b*) Pag. 41. lin. 15. *c*) Ibid. lin. 29. *d*) Text. 386. *e*) Text. 390. *f*) Coac. Præſag. text. 385. & 390.

ſunt ſputa, ſi, præter nuper dictas notas, hoc etiam habuerint, ut facile prompteque educantur. Quod Hippocr *in 2. Prognoſticorum a) text.* 45. ita meminit: *Screatio in omnibus doloribus, qui ſunt circa pulmonem & coſtas, cito prompteque ſcretur, neceſſe eſt;* cito vero exſpuitur, ſi intra tertium diem aut quartum appareat, quod ſi bonum ſit, morbum cum brevem tum ſalutarem oſtendit, teſte Galen. *libro Aphoriſmorum*: tum *in* 1. *lib. de Criſibus comment.* 3. *text.* 18. tum. *in* 6. *Epidemiorum comment.* 3. *text.* 79. Multum vero & concoctum in die decretorio, optimum eſt, atque unum ex judicatoriis judicantibus dicitur, quod ſi dolorem tollat, tuſſim, atque febrem, alio opus non habebit ſigno, ut optimum ac criticum ſputum judicetur. De *Anaxione Epidemiorum b), text.* 95. ait: *Decimo ſeptimo cœpit pauca concocta excernere, levatus eſt. Vigeſimo ſeptimo rediit febris, tuſſiit, multa excrevit concocta, in urina multa ſubſidebant alba, deſiit ſitire, dormivit.* Addamus optima itidem eſſe, una cum alia bona vacuatione conſpecta. In ſuppuratis eodem modo ex Hippocrate *in libro ſecundo Prognoſticorum c), ſputum optimum eſt, album, leve, concolor, vacans pituita, absque labore & valida tuſſi eductum.* Sed addimus copioſum, quod febrem, ſitim, tuſſim, atque malam reſpirationem tollat: ſed de his paulo poſt accuratius agemus. Nunc tranſeamus ad ſputa exitialia. In ſuppuratis.

CAP. XVIII.

De malis ſputis, exitium prædicentibus.

Nunc ſputa mala, exitium præſagientia in iis, qui nullo morbo laborant, recenſeamus, a pituitoſis exordientes. Quorum quæ diu ex capite in pulmonem deſtillant, ſubſtantia admodum tenui, vel craſſa, viſcida, copioſa, figura rotunda, ſapore ſalſo aut acri, maxime ſuſpecta eſſe ſolent. Admodum tenuia tuſſim moleſtiſſimam concitant, & craſſa, obſtru- Sputa pituitoſa mala.

a) Pag. 4. lin. 13. b) Lib. 3. Aegr. 8. p. 1104. c) Pag. 42. lin 49.

ſtruendo vias reſpirationis, ſuffocationis periculum inducunt, idem & viſcida, diu pulmonis branchiis adhærendo. Quæ, ſi ſalſa aut acria ſint, arterias exedendo ad cruentum ſputum viam parant, & ab eo ad pus, atque tandem ad phthiſin. Rotunda ſputa, quæ a tenaci craſſaque pituita, & a multo calore fieri oſtendimus, perpetuo homines ad phthiſin maxime ſuſpectos reddunt. Galen. *in 6. Epidem.* ſcribit, hæc in febre etiam vacantibus vidiſſe, qui etſi per valde longum temporis intervallum quicquam mali pati non videbantur, tamen iſtos omnes phthiſicos contabuiſſe; & *in 4. lib. de loc. affect. cap.* 8. quædam ſputa grandinis granis ſimilia ſe vidiſſe ſcripſit, qui, quin phthiſicus fieret, effugere non potuit. Bilioſa quoque ſputa maxime in ſuſpectis ad phthiſin a Galeno damnantur. Hæc vero colore aut flavo, aut pallido, aut ruffo, & ſapore, aut acri, aut amaro, nobis innoteſcunt. Coloribus iis hæc manifeſte deprehendimus, quod hi colores, præſertimque flavus, & pallidus bilem amaram, teſte Galeno *in lib. 2. de locis affectis cap.* 10. denotent. Saporibus non ita certe: ſiquidem ob permiſtam pituitam ſapores iis hebeſcant, & obſcurentur. Unde Medici, alioquin erudititiſſimi, aliquando decipiuntur, quod bilioſum humorem intus in pulmone deliteſcentem non agnoſcant, quod ſputa, etſi flava, vel pallida, vel ruffa appareant, minime acria vel amara obſervent. In quibus tamen exeſis pulmonibus cruenta ſputa, vel purulenta, poſtea redduntur, atque inde tabes. De his Galen. *in lib. 4. de locis affect.* ita habet: *Quidam humorem repente exſpuit liquidæ bili in colore perquam ſimilem, medium videlicet inter flavum ac pallidum, at nulla acredine infectum, atque ita quotidie majorem ejus quantitatem exſpuit, deinde levi ſuborta febricula tabeſcere incepit adeo, ut purulenta ſcrearet, poſtea tractu temporis, quatuor videlicet menſium, exiguum cum pure cruorem rejecit, atque ſic aucta febre magis conſumebatur, ac iterum atque iterum pus exſpuebat, adeo, ut magnam ſputi quantitatem redderet, quocirca magis increſcente febre, ac reſolutis viribus, eorum, qui tabe marceſcunt, exemplo, mortem obiit. Deinde alium vidi eodem fere modo ſex menſibus, ac alium quoque diutius laborantem, igitur*

Bilioſa.

qui

qui primus nobis occurrit, initio quidem nihil mali habere, sed tandem pessime affici visus est, alterum vero quum conspiceremus, ei statim ab initio cognito malo, præsenti medicamento succurrere tentavimus, ac multo magis etiam tertio. At quamvis multo negotio utrumque liberare conaremur, nihilominus neque horum ullus, neque alius post eos, servari potuit. Quum enim morti jam proximi essent, pulmonis ipsius putres quasdam partes exspuebant. Ceterum mirum est, quamobrem, cum hæc ipsa sputa nullam acredinem habeant, vel amarorem, possint pulmones inficere? Sed adhuc magis mirum videtur, cur fit, quod apparentibus sputis pituitosis, omni sapore acri, amaro & salso omnino vacantibus, pulmones inficiantur? Hoc vero fit, aut quod omnis biliosus humor acris intus delitescat in pulmones, ipsorumque branchiis adhærescens, ipsos exedat, aut quod ipsa pituita putrescendo acrimoniam acquirat, qua exedit, ac putrefacit pulmones. Qua ratione fortasse & aër phthisico contagio infectus, quippe summe acris redditus, pulmones eorum, qui in eo habitant, inficit. Cur vero fit, quod sputis flavis aut pallidis apparentibus, acri, amaro ac salso sapore vacantibus, homines ad tabem ducantur? Hoc vero fit, quod pituitosi humoris mistione in ipsis sapor facilius, quam color occultetur, & acerrimus summeque putridus humor, in pulmones destillatus, eos exedat; vel dicetur, iisdem sputis flavis aut pallidis conspectis, vobis significari intus in pulmones collectum esse multum humorem biliosum, quo pulmones putrefiunt, exeduntur, atque homines ad tabem provehuntur. Nigra quoque ac melancholica sputa, pessima esse, vel ex eo cognoscitur, quod Galen. *in lib. de Constit. Art. Med. cap.* 16. scripserit, perniciosissimum esse melancholicum humorem præpollentem; tum quod & præditus ipse sit moribus pessimis, & maxime erodat, concoquaturque ægre, nec facile expurgetur; tum quod plurimæ sit caliditatis index, a qua assatus & genitus est. Ab iis sputis non raro cruenta succedunt, plus in recte valentibus, quam in pleuriticis timenda. Quod Hipp. intelligens *in* 4. *Aph.* 25. dixit: *Sanguis quidem supra qualiscunque, malum.* In iis sanguis tussi rejectus perpetuo timendus, etsi

Pulmones inficientia, & unde.

Nigra & melancholica.

etsi non perpetuo ipsum exitium sequatur; cum præsertim ex capite destillat, in faucesque irruens, tussi excernatur: quomodo ego post quartanam febrem sanguinem copiosissimum tussi rejeci, quæ excretio fuit crisis, me ab ea febre liberans. Ceterum, ubicunque non ex capite destillans, sed e pectore & pulmonibus promanat, phthoes periculum inducit, etsi Gal. *in lib.* 5. *Meth. Med.* scripserit: *Matronam Romanam, & Juvenem a sputo sanguinis, atque alios omnes, qui primo se die ei curandos permiserunt, sanitati restituisse, &c. verum quotquot post aliquot dies tandem, vel dum phlegmone eos sic occupavit, ut urinam febricitantis instar jam haberent, horum nullum in totum fuisse persanatum.* Quare merito dixit Hippoc. *in* 7. *Aphor*, 15. *A sanguinis sputo puris sputum, malum*; & Gal. *Aph.* 7. ait, non omne sanguinis sputum esse malignum, sed illud, quod pus subsecutum est. Hoc enim phthoes accersitur. Quod merito Hipp. expressit a) dicens: *A puris sputo phthisis.* Quare cruenta sputa e pectore ac pulmonibus educta, a quibus pus subsequatur, exitialia esse, nobis liquido constabit. Addimus, perpetuo inutilia esse, ac malum portendere, qualiacumque copiosius excreta quicquam ægrotos non juvant, nec dolorem, nec tussim, nec respirationem difficilem allevantia: atque hæc in iis sputa exitialia erunt. In pleuriticis autem & peripneumonicis, admodum tenuia post principium, aut admodum crassa, aut viscida, aut spumosa, aut rotunda, multa, non juvantia, pauca, & nihil exspuere, & sputa evanescere ac supprimi, & frequentia, alba, flava, pallida, russa, viridia, æruginosa, porracea, fulva, livida, nigra, varia, fœtida, syncera, ægerrime educta, cum stertore quippe in gutture ferventia, tussim, dolorem, malam respirationem non sedantia; atque omnium exitialissima, prava, quæ tussim, dolorem & malam respirationem, & febrem concitant, atque augent. Admodum tenuia, crassa & viscida, quod satis crudum morbum notent, si principio fiant, haud inutilia censentur, quod tractu temporis concoqui possint; sed postea, quippe post multos dies, apparentia, & si nihil coquant, pessi-

Quæ non juvant.

Quænam in pleuriticis & peripneumonicis mala.

Admodum tenuia, crassa, & viscida.

a) Lib. 7. Aphor, 16.

pessima existunt; admodum vero spumantia eodem modo damnantur, potissimumque syncera, biliosa, russa, viridia, livida atque nigra. Hæc enim fieri a calore immodico, aut urente, aut colliquante, alias ostendimus. Albicantia vero non ita periculosa sunt, & a flatu pituita agitata spumescentia. Qua ratione e pulmonibus educta pituita ex plurimo aëre spumescit. Plerumque in peripneumonicis sanguis spumosus exspuitur. Auctor *Coacor. præsagiorum a) in 5. sec. 2. text. 67.* ait: *spumosum sanguinem in dolore dextri hypochondrii ab hepate manantem exspui, lethalem esse.* Rotunda itidem sputa maxime damnantur, quod intus magnum calorem, quo humor siccatur, adesse denotent; quo fortasse caput replente, delirium plane significasse, Hippocr. *in 6. Epidem. b)* voluit. Hæc in lateris morbo Auctor *Coac. præsag. c)* perniciem significare voluit. Hippocr. rectius *in Prognost. d)* dixit: *Sputa rotunda, candida, in pleuriticis esse inutilia.* Multa quoque sputa mala multum periculi minantur, si præsertim in die judicatorio appareant, nihilque ægros juvent. Sunt enim ex judicatoriis non judicantibus. Pauca itidem non minus damnantur, quod non sufficiant ad purgandum humorem, facientem phlegmonem, omniumque maxime, quæ & cruda sunt, & magno labore excernuntur. De his Hipp. in 1. *Epidem. e) Tussiebant, ac pauca cocta coacta paulatim vix exscreabant. Quos vero violentissime urgebant, his minime concocta erant, sed perpetuo cruda spuebant.* In pleuriticis nihil minus mali portendit nihil exspuere; diximus enim crudissimum morbum significare: nam, ut scribit Galen. *in secundo de Crisibus cap.* 10. cum passio exquisite angusta fuerit, acveluti alligans in seipsa universum fluxum cohibuerit, tunc facit morbos lethales, qui *aptystoi*, id est, sine sputo nominantur; & *in lib. de Constit. Artis Med.* ait, nihil omnium exspuere perniciosissimum esse, partim quod significet, fluxionem in phlegmone quasi devinctam retineri, partim vero, quia ea universa, interius contenta,

Albicantia.

Multa.

Pauca.

a) Text. 415. b) Sect. 3. text. 27. & Sect. 6. text. 21. c) Text. 319.
d) Pag. 41. lin. 20. e) Sect. 1. p. 490. sub lit. G.

ta, corrumpetur. Huncque morbum concoctu difficilem, & diuturnam fore eam inflammationem, præmonstrare, Galen. *in* 1. *in Aphoris.* 10. ostendit. Qua ratione Auctor *Coacorum præsagiorum a*) dixit, siccas pleuritites, in quibus nihil exspuitur, esse periculosissimas. In iisdem vero biliosum sputum, quod inceperat, evanescere absque ratione, delirium portendere, Auctor *Prorrheticorum b*) expressit; & supprimi, proximum exitium denotare, Galen. *in lib. de const. art. med. cap.* 16. memoriæ mandavit. At phthisicos, ait Hippocr. *c*), eo usque vivere, quoad exspuant, atque ubi sputum retinetur, mori. Frequens sputum, at non tussi excretum, cum alio signo phrenitico, phrenitim notare *in* 1. *Prorrhet. text.* 6. notatum est; & paulo post *d*) hic Auctor in phreniticis frequentem screatum maxime damnavit; & merito sane, quod, ut Galen. expressit, cerebri male affecti, id est repleti, sit indicium: & postea *e*) hunc ipsum frequentem screatum cum refrigeratione, nigram vomitionem (quod est signum perniciosissimum) prænunciare. Alba quoque, pituitosa, inutilia in morbis biliosis sunt, quod Hippocr. *in* 2. *Prognost. f*) 46. ita expressit. *Candida vero, glutinosa ac rotunda, inutilia*: & merito sane, cum nihil humoris inflammationem facientis purgari, sit indicium. Quod sane in biliosis inflammationibus satis est perniciosum. Abhinc plures annos *Bassani* & *Morosticæ*, pleuritides pestilentes, quæ quatuor & ad plus 7. diebus homines jugulabant, grassatæ sunt, in quibus, quæ per sputum excernebantur, erant pituitosa, alba. Quibus sane sputis quidam Medicus, parum tamen in Galeni doctrina versatus, perpetuo bene de iis sperabat. Qui facile decipiebatur, ignarus hæc sputa alba pituitosa indicio nobis fuisse, nihil humoris facientis inflammationem purgari, propterea & morbum crudissimum, & summe perniciosum præmonstrari. Quod Hipp. in *uxore Euxenii g*) pleuritica, quæ eo morbo obiit, observavit; ea enim per sputum pauca candida, tenuiaque exspuit. Flava & pallida, nec non & cruenta, non admodum sputo permista,

Biliosa.

Frequentia.

Alba pituitosa.

a) Text. 381. *b*) Lib. 1. text. 97. *c*) Lib. 7. Aphor. 16. *d*) Text. 12.
e) Text. 31. *f*) Pag. 41, lin. 20. *g*) Lib. 7. Epid. p. 1224. text. 58.

mista, post principium si excerni incipiant, morbum concoctu difficilem, longum, atque hac de causa periculo minime vacantem, significant. Contra, quæ in principio apparent: morbum enim, solutu facilem, præmonstrare superius ostendimus. De his Hipp. *in* 2. *Prognost. a*) ita habet. *Si enim multo post ab initio doloris screatio flava, aut ruffa, deterior.* Quam paulo post *b*) expressit. *Septimo die tardiusve apparentem, minus tutum morbum præmonstrare.* Idem præsagiunt, pallida, ruffa, viridia, fulva, livida atque nigra. Viridia, æruginosa, magnum caloris incendium, copiamque æruginosæ bilis, præmonstrant. Hipp. *in Prognost. c*) exscreationem vehementer viridem maxime damnavit; & Galen. *in lib. de tot. morbi temporibus*, sputum vehementer fulvum, summe perniciosum facit. Periculosius est lividum, quod aut a modica atra bile, aut a caloris exstinctione fiat. Quod merito Auctor *Coacorum præsagiorum d*) initio morbi conspectum maxime damnandum credidit. Nigrum omnium est perniciosissimum, cujus causam diximus esse ex Galen. 1. *de Crisibus*, aut vehementem perassationem, aut refrigerationem, quippe exstincto calore nativo. Merito itaque dixit Galen. magnum morbum significare; & *in* 1. *de Crisibus* mortem significare; & Auctor *Coac. præsagiorum e*) dixit, *eos, qui nigra rejiciunt, perniciose se habere.* Hippocr. *in libr. de morbis f*) *text.* 45. ait, eos, qui cum saliva grumos nigros sanguinis tussi rejiciunt, septimo die mori. Non minus mala esse videntur colore varia, quod multiplices affectus subesse denotent. Quare Hippocr. hæc sputa simul cum dolore acuto exitialia esse voluit. Syncera vero perpetuo damnantur; nam bona, ait, sputa permista esse; contra mala, omnium maxime meraca, quod fiant omni humido seroso a calore consumto; flava itaque, sincera, rufa, æruginosa, fulvida, livida, atque omnium maxime nigra, meraca, prava exsistunt; ut Hippocr. *in* 2. *Prognostic. g*) nobis tradidit. Hæc enim desperatæ salutis mor-

Flava & pallida.

Pallida, ruffa, viridia, fulva, livida atque nigra.

Nigra.

Colore varia.

Sincera.

Yyy 2

a) Pag 41. lin. 16. *b*) Ibid. lin. 32. *c*) Ibid. lin. 21. *d*) Text. 390. *e*) Text. 390. & 407. *f*) Lib. 3. lin. 35. & seq. p. 492. *g*) Pag 41. lin. 15. & seq.

Fœtida. morbum præmonstrant. Fœtida etiam perpetuo in acutis morbis damnantur; quod præexcellentis putredinis nobis sint argumentum. Graveolentiam in sputis distinctim tabidos a non tabidis notare, Hippocr. *in Aphorism. a)* meminit, atque in ipsis

Quæ difficulter exscreantur. istud esse lethale. Mala quoque diximus esse, quæ difficillime exscreantur. Quod Hippocr. *in 2. Epid. b)* in multis vidit, de quibus dixit: *Tussiebant, & pauca cocta paulatim vix exscreabant.* Quæ itidem fervent in gutture, cerchnonque & stertorem inducunt, non minus prava exsistunt. De his Hippocr. *in 2. Prognost. c)* text. 48. *Mala etiam exscreatio, quæ non expurgatur, nec projicit ipsam pulmo, sed ob nimiam plenitudinem fervet*

Quæ non juvant. *in gutture.* Non minus mala sunt, quæ nedum tussim tollunt, sed quinimo ipsam concitant, & augent, ut docet Hippoc. *in 1. Prognost. d) text.* 52. Qui non minus ibidem *e)* damnavit sputa, quæ dolorem non sedant. Non tamen hæc sufficient nobis ad prædictionem, nisi alia, ut docet Galen. accuratius spectemus. Eodem itidem modo mala sunt, quæ neque malam respirationem, neque tussim, neque febrem, etsi multa sint, tollunt; quæque vero in aliquo decretoriorum dierum erumpunt, ac ab ipsis ægroti in deterius abeunt, cum signo aliquo pravo, lethalia profecto exsistunt. Atque hæc sunt sputa in pleuriticis ac peripneumonicis damnanda. Nunc eadem in suppuratis consideremus.

CAP. XIX.

De prædictione in suppuratis.

Quicunque pus obtinent, ait Galen. *in 2. Prognostic. in text.* 60. intus in corpore universo, sive contentum habeant in parte inflammatione affecta, sive etiam post eruptionem, nominare tales *empyos*, id est, purulentos seu suppuratos, licebit. Sed Medici assolent potissimum illos, qui in tho-

a) Lib. 5. Aphor. 11. b) Sect. 1. p. 940. sub. lit. G. c) Pag. 41. lin. 24. d) Ibidem lin. 18. e) Ibidem lin. 33.

thorace ac pulmone talem habent affectionem, *empyos*, id est, purulentos nominare. Id vero pus post eruptionem inter thoracem pulmonemque continentur, & nisi cito exscreetur, tabidi intereunt, febricitantes tenuiter quidem, at calore jugiter quodammodo in nocte crescente. Veteres in qualibet parte corporis puris collectionem *empyema* dicebant, suppurantiaque ob id medicamenta, alii *empyemata*, alii *diapyemata*: alii, cum in viscere pus collectum est: atque demum alii, ut dictum est, eos solos *empyos* esse volunt, quibus inter thoracem & pulmonem pus aggregatum est, nimirum in loco phlegmone obsesso, & ab eo pure, intra thoracem effuso, hujusmodi affectus nascitur. Fit vero hujusmodi pus, ubi materia phlegmonis non repurgatur; intus enim contenta a calore in pus vertitur. Quod Hippoc. *in* 7. *lib. Aphor.* 38. ita expressit: *Destillationes in ventrem superiorem ad suppurationem veniunt intra dies* 20. & clarius *in lib.* 5. *Aphor.* 8. de pleuriticis: *Quicunque morbo laterali laborantes in* 14. *dieb. non repurgantur, ii ad suppurationem vertuntur.* Ubi enim pleuriticorum dolores neque purgatione per supra, neque alvi dejectione, neque sanguinis vacuatione, neque victus ratione, neque aliis medicamentis finiuntur, suppurationem excitant, aut mortem suffocatione. Quod probe Galen. *in Prognost.* ita expressit: *Quicunque dolores circa thoracis ad pulmonis sedes non desinunt, adhibitis subsidiis, idque malum tantummodo habent, nec ullum aliud exitiosum indicium adest, eos suppuraturos exspectabis.* Suppuratis itaque inflammationibus, ipsarumque humoribus in pus conversis, nisi per sputa repurgentur, rupta vomica pus in cavitatem thoracis & pulmonis effunditur, atque tunc vere ii *empyi* existunt. Quo pure aut suffocantur, aut liberantur, si probe spatio dierum quadraginta per tussim purgentur, quod hisce verbis Hippocr. *in* 5. *Aphorism.* 15. docuit: *Quicunque ex morbo laterali fiunt empyi, id est, suppurati, si quadraginta diebus purgantur, a die qua fit ruptio, liberantur:* & Galen. *in comment.* ait: *nisi iis diebus per sputa pus totum expurgetur, putrescit, pulmonesque putrefactum exedit, atque ad tabem conducit*, quæ est totius corporis extenuatio propter insana-

Empye quinam vocantur.

Empyema quid.

Unde.

 sana-

ſanabilia illa pulmonis ulcera, & macies cum debili febre conjuncta, quem affectum peculiariter Græci, maximeque Athenienſes, ut Galen. meminit, *phthoen* appellabant, atque Hippocr. *phthiſin*. His ad extrema redactis & deploratis accidit capillorum defluvium propter ſiccitatem, & alvi profluvium propter virtutis imbecillitatem, teſte Galeno, atque ſputa retinentur. Tamdiu enim extenuati vivunt, quamdiu extuſſire & per ſputa pulmonem expurgare poſſunt; ubi vero intus ipſa remanent, reſpirationis obſtruuntur viæ, atque ægri ſuffocantur.

Empyicorum prognoſis. Sed ad ſuppuratos ſeu *empyos* redeamus, quorum prognoſis ut illuſtretur, primo an pleuritici, vel peripneumonici, vel anginoſi ad ſuppurationem inclinent, videndum erit; & poſtea quibus ſignis nobis innoteſcant; tertio, quando ruptio fiat; atque demum de iis, qui ſervantur, & quibus ſignis nos id deprehendimus, atque de iis, qui moriuntur, agemus.

Purulenti unde futuri dignoſcuntur. Quibus vero futuros purulentos ſperamus, Hippoc. in hunc modum docuit *a*): *Quicunque dolor in his affligit ſedibus, non deſinens neque ſcreationis purgatione, neque ventris ſubductione, neque venæ inciſione ac medicamento, & victus ratione, in ſuppurationem verti, ſciendum eſt.* Sed quia circa puris generationem, ut Hippoc. *in 2. Aphoriſm.* 47. docuit, dolores ac febres contingunt magis, quam ubi jam eſt genitum, neceſſe eſt, in ſuppurandis dolores ac febres augeri. Proinde de his ita habet *b*): *Conſiderare autem oportet ſuppurationis initium fore, colligentes a die, quo primum homo febricitavit, aut quo rigor eum prehendit, & ſi dixerit pro dolore ſibi ineſſe pondus in loco, quo dolore afficiebatur. Hæc enim fiunt inter initia ſuppurationum. Ex hoc igitur tempore ſuppurationem fore eruptionem ad prædicta tempora oportet.*

Empyematis indicia. Galen. vero in commento dixit, indicia ſuppurationis eſſe pro dolore gravitatem ſeu pondus, rigorem ſeu horrorem, atque febrem, quæ multo quam ante vehementius affligat. Addit ultra gravitatis ſenſum, calorem in lateribus, aut in altero tantum, ubi ſuppuratio tantum in altero latere fuerit. Quod ita docet. *b*) *Si vero ſup-*

a) Prognoſt. p. 41. lin. 35. & ſeq. *b*) Ibid. p. 42. lin. 12. & ſeq. *c*) Hippocrat. Ibid. lin. 19. & ſeq.

ſuppuratio in altero latere tantummodo fuerit, vertere ac ediſcere convenit in his, utrum in altero habeat latere dolorem, & utrum calidius, quam alteram ſit, atque eo in incolume latus cubante inquirere oportet, num aliquod deſuper onus illi pendere videatur, ſi enim id fuerit, ſuppuratio in altero latere eſt, utrovis onus exſiſtat. Quare his ſignis ſuppuratos deprehendemus, quippe rigore vel horrore, qui fit, teſte Galeno, a puris acrimonia, partes inflammatione affectas infeſtante, febre, anteriori quæ vehementius affligat, atque pondere in lateribus, aut in altero tantum, ubi in uno tantum pus collectum eſt; addo calorem perceptum in utroque latere, aut in altero, ubi in uno tantum, ut dictum eſt, pus collectum eſt. Quod ſane pus ſi auctum multitudine, atque a natura concoctum erumpens, per tuſſim purgetur, ita *Empyi*, id eſt, ſuppurati ſervantur. Quod ſi nullo pacto rejiciatur, quod debilibus accidit, ſuffocati, aut tabidi moriuntur. Hinc Hippocr. *in* 2. *Prognoſt. a) text.* 6. ait: *Seniores potius interire quam juvenes*: quoniam, ut ait Galen. *imbecilles vires habent, & uti hi liberentur, magna vis requiritur, quæ per tuſſim ac ſputa expurgat; cum hi, qui ſervari debent, plurimum puris tuſſi purgare debeant.* Galen. *in* 5. *lib. de loc. affect. cap.*3. quoſdam empyos meminit ſanatos, qui puris quantitatem quindecim usque heminarum exſpuerunt. Quare, qui plurimum exſpuunt, liberantur: & hoc eſt, quod ait Hippoc. *in* 5. *lib. Aphor.* 15. *Quicunque ex morbo laterali fiunt empyi, id eſt, ſuppurati, ſi quadraginta diebus purgantur, a die, qua fit ruptio, liberantur.* Ubi vero non exſpuunt, aut ſuffocantur, quod accidit propter puris lentorem, & craſſitudinem, & membranæ pulmonem continentis denſitatem, atque ob facultatis debilitatem, quæ dignoſcuntur reſpiratione, in qua totus thorax attollitur, nullaque purgatione per ſputa apparente. Galen. *in lib.* 4. *de loc. affect. cap.* 7. ait: *Quibus ex ſuppuratis, ob puris copiam inter thoracem & pulmonem collectam, totus thorax in reſpiratione attollitur, fieri ob virium imbecillitatem, nequeuntibus ſuppuratis pus purgare.* Ubi vero non ſuffocantur, tabidi intereunt, ut ait Galen.

a) Pag.43. lin.30.

Galen. febricitantes tenuiter quidem, ac calore jugiter quodammodo in nocte crescente, quo non purgatum pus intus putrescat, pulmones exedat, & ulceret. Quæ ulcera sequi totius corporis extenuationem, & maciem, cum debili febre conjunctam, nuper ex Galen. ostendimus, quem affectum Hippocr. phthisin, & Græci olim Athenienses *phthoen* appellarunt. Quibus vero notis isti empyi, tabidi facti, dignoscantur, Hippocr. a) hisce verbis expressit: *Omnes autem purulentos agnosci his indiciis convenit: Principio si febris non dimittit, sed interdiu tenuior, noctu vehementior est; Si sudores multi superveniunt, ac tussiendi cupiditas est, nec quicquam tamen dignum commendatione exspuunt, si oculi cavi redduntur, maxillæ vero ruborem trahunt, & ungues manuum curvantur, digiti vero potissimum summi calescunt, atque in pedibus tumores fiunt, neque cibum appetunt, ac pustulæ circa corpus erumpunt.* Galen. *in comment.* ait, febres non dimittere, quod partes ipsæ corporis solidiores incalescunt: ex quo calor manet assiduæ febri subsimilis, perinde ut calx, debilis contingentibus; qui calor, quod hecticorum signum proprium creditur, quoties ægri esitant ac bibunt, perinde ac in calce aqua perfusa fit, calidior evadit. Quo fit, ut tangentes exterius ægrum multo calidiorem persentiant. Sudores item continuos elici propter virium debilitatem, & quod diductum alimentum dejiciatur. Quin etiam tussiendi cupiditas, id est, voluntas prehendit, nec quicquam dignum commendatione exspuunt, ob puris lentorem, & crassitudinem, & continentis pulmonem membranæ densitatem, tum etiam debilitatem in ægro facultatis. Oculi cavi propter exsiccationem redduntur, quod omnibus longis febribus est commune, rubent propter calorem in pulmone, & item tussedinem, quæ vultum calefaciunt. Ungues curvantur, quia caro eos firmans consumitur, & digitorum interiores summæ partes, quippe carnulentiores, calidiores apparent, quod calor hecticus solidiores occupet partes, & in iis plus apparet, ubi humor largior inest. Pedes intumescunt, inde caloris incipiente exstinctione, quip-

Empyi quomodo tabidi facti dignoscuntur.

a) Prognost. pag. 42. lin. 25. & seq.

quippe quod partes eæ ab origine longiſſime abſunt. Cibum non appetunt, appetendi facultate exſtincta, puſtulæque erumpunt in cute, derodente ſanie ex intimis ſedibus ad cutim effuſa. Atque hiſce ſignis *empyi* tabidi dignoſcuntur, quorum caſus ſunt exitiales, qui, quoad exſpuere, pusque contentum excernere poſſunt, Hippocr. Auctore, *a*) vivunt. Unum eſt, ad ſputa ipſorum attinens, ſcitu dignum, quod in ipſis quippe tabidis deſperatis, nihil concoctum obſervari, Galen. *in* 3. *Epidem.* affirmavit; ſputum ceſſat, ac ſupprimitur; alvus humida; pedes intumeſcunt, & reliqua fiunt, quæ deſperatam ipſis ſalutem præmonſtrant. Primo itaque humor, faciens pleuritim aut pulmoniam, non purgatus, putreſcit, & in pus vertitur, mox erumpit, & tuſſi purgatur. Quod ſane determinato temporis intervallo multum collectum, & inter thoracem & pulmonem effuſum, foras erumpit, plerumque viginti diebus, & aliquando citius, & aliquando tardius. Quam rem & ſigna, quibus id agnoſcimus, Hippoc. *in* 2. *Prognoſt.* *b*) ita expreſſit. *Quæ vero citius ac tardius rumpuntur, talibus cognoſcantur ſignis oportet, ſi dolor inter initia exſtitit, & item difficultas ſpirandi, nec non tuſſis, atque etiam ſcreatio perſeveret, vigeſimo die exſpectari, aut etiam ante, eruptionem oportet; ſi vero continentior fuerit dolor, & alia omnia in his fuerint ex ratione, poſtea exſpectari oportet eruptionem, ſed præire neceſſe eſt & dolorem & ſpirandi difficultatem, & ſcreationem, antequam pus excernatur.* Quibus Galen. colligit ſigna futuræ vomicæ eruptionis eſſe hæc; quippe dolorem, ſpirandi difficultatem, tuſſedinem, & ſcreationem, quæ ſi continenter & vehementer affligant, celerem eruptionem exſpectari oportebit, & ſi nec continentes, nec vehementes infeſtent, tardiorem. Ceterum neceſſe eſt, eroſo obvolvente pus corpore, ab acrimonia ejus, dolorem fieri, tuſſedinem, & exſcreationem, quia ſanies quædam tenuior obductum penetret corpus; ſpirent quoque difficulter neceſſe eſt, & propter univerſam corporis conditionem, ſed præcipue ob accedentem dolorem. Ra-

Vomicæ ruptio intra quodnam temporis intervallum fit.

a) Lib. 7. Aphor. 16. *b*) Pag. 42. lin. 38. & ſeq.

Unde fit. Ratio vero hujusce eruptionis in naturam moventem, atque in multitudinem puris, vel ejus pravam qualitatem, expultricem ad exscreationem irritantem, refertur. Hæc eruptio fit ante tempus, quippe ante concoctionem puris, aut propter bilem synceram, sputo non permistam, nec ad mediocritatem, naturæ convenientem, deductam, tunicam, pus continentem, erodentem; unde dolor, tussis, respiratio difficilis & exscreatio eruptionem antecedunt: aut propter puris copiam, vel infestam putredinem, vel utrumque simul, expultricem movens. Quæ eruptio symptomatica est & non bona: & illa, quippe pure concocto, a natura fit critice, & bona, in qua pus album, purum, æquale & læve spectatur; in ea vero, quæ ante tempus fit, & symptomatica est, pus crudum, versicolor, fœtidum, aut flavum, bile permistum, apparet. De hac eruptione auctor Coac. præsag. *in* 5. *Coac. præsag. a*) *sect.* 2. *text.* 35. ita habet: *Quibus vero cum bilioso purulentum sputum expurgatur, sive pus seorsum exeat, sive permistum bilioso, ut plurimum mors accidit decimo quarto.* Sed his præmissis occasio postulat, nos modo in suppuratis prædictionem aggredi: proinde in primo, de suppuratis, qui facta eruptione servantur, agimus. Hos hisce signis innotescere nobis, Hippoc. *b*) docuit, quæ ita expressit. *Bona vero hæc sunt, facile morbum ferre, bene spirare, dolore vindicatum esse, sputum facile extussire, corpus æqualiter calidum videri, ac molle, siti non detineri, urinas, dejectiones, somnos, sudores, singula intelligere bona, uti præscriptum est, succedere. Ita enim omnibus his evenientibus, homo haud sane morietur:* & paulo post *c*). *Hi vero potissimum supersunt, quos febris eodem die post eruptionem dimiserit, ac cibum citius appetunt, & siti liberati sunt, & venter exigua ac consistentia dejicit, & pus album, læve, concolorque est, ac vacans pituita, & absque labore ac valida tussi expurgatur. Itaque optime quidem sic ac celerrime vindicantur; sin minus, qui ad hæc proxime accedunt. d*) Quod sputum auctorem quo-

Quando ante tempus fit.

Vomicæ eruptionis symptomaticæ signa, Criticæ.

Empyi quinam servantur.

Quinam pereunt.

a) Text. 392. *b*) Prognost. pag. 41. lin. 47. *c*) Ibid. pag. 42. lin. 45.
d) Rursum hic quædam omissa videntur, hoc forte modo supplenda. *Quantum vero ad illos, qui suppurati intereunt, hæc potissimum signa* Hippocr. in Pro-

quoque *Coac. præsag. a)* maxime damnasse nuper meminimus. *Uxor Meandri Cæci*, ut scribit Hippocrat. in *Epid. b) statim chlorum & purulentum* exspuit. *Filius Amphiphradis c)* primo *purulentum & pallidum*, & mox *viride*. *Ermoptolemusque d) pallidum*: & Hippoc. *in Aphorismis e)* ait: *Si empyis, quum uruntur aut secantur, purum & album pus effluat, evadunt: si vero subcruentum fæculentumque & fœtidum, pereunt*: & hæc sufficiant in prædictione purulentorum, de quibus præsentem tractationem non inutiliter Medicinæ studiosi legent.

CAP. XX.

Quid in morbis acutis Cerchon, vulgo ranticum, significet.

Solet sæpius in multis acutis morbis, & in omnibus quidem moribundis, quidam fervor, seu ebullitio in gutture observari, quod Græci κέρχων vel κέρχνον appellarunt, Latini fervorem seu ebullitionem in gutture, alii asperitatem rancidam circa asperam arteriam & fauces, vocant, & vulgus Medicorum *ranticum*, a rancido fortasse, nomine corrupto. Sed mea sententia hæc omnia non sunt synonima, siquidem aliud est rancidum, seu asperitas rancida, a gutturis fervore seu ebullitione, quam ranticum dicunt. Hanc enim Galen. *in libro* 3 *Comment. de articulis* vocat κερχώδην, non κερχνώδην, a κέρχειν ver-

Cerchon quid.

Gutturis fervor seu ebullitio.

Prognost. pag. 41. lin. 53. *exhibuit, dicens*: Contra vero, morbum ægre ferre, spirationem magnam & densam esse, dolorem non sedari, sputum difficulter extussire, valde sitire, corpus a febre inæqualiter detineri, ventrem & latera vehementer calere, frontem vero, manus & pedes frigidos esse, urinas vero & dejectiones, & somnos, & sudores, singula, uti scriptum est, mala esse cognoscere. Si quid enim ex his sputo supervenerit, morietur æger, antequam ad 14. dies perveniat, aut 9. aut 11. die. *Et paulo post* pag. 42. lin. 53. Moriuntur vero, *scil. suppurati post ruptionem*, quos febris non dimiserit, aut ipsos dimisisse visa, si statim iterum accenditur, & siti quidem vexantur, cibos vero non appetunt, & alvus humida est, & pus chlorum, sive ex viridi pallidum, & lividum, aut pituitosum, & spumosum exspuunt. Si hæc omnia contigerint, moriuntur, *&c. lege porro.* Quod sputum &c.

a) Text. 390. b) Lib. 4. pag. 1121. text. 4. c) Lib. 7. Epidem. pag. 1215. text. 14. d) Ibid. text. 16. e) Lib. 7. Aphor. 44.

verbo, quod ſonum notat, qui vel anguſtia loci, quo ſpiritus redditur, vel humoris multitudine accidit, & plerumque utroque concurrente, quem ſpiritum nonnulli δάσεα, id eſt, aſperum appellant: illud rancidum, ſeu aſperitatem rancidam, κερχνώδην vocat, qui affectus, *in 2. lib. de cauſ. ſymptom.* eſt exiguus ad tuſſiendum impetus, quem tamen non perpetuo tuſſis ſequitur. Nam ea, quæ fauces exaſperando tuſſim movent, Gal. *in 3. Comm. de articulis* nuperrime citato κερχνώδεῖν vocat. Ceterum utcunque ſit, hi duo affectus maxime ſimiles exſiſtunt, quippe κέρχων & κέρχνων, id eſt, gutturis fervor, ſeu ebullitio in gutture, a ſono ebullientis ac ferventis aquæ dicta, & aſperitas rancida: apparet vero inter ipſos differentia aliqua, quippe quod fervore, ſeu ebullitione, ſonus & ſtrepitus manifeſtius appareat; & in rancida aſperitate, obſcurius.

Quid & unde.

Stertor. His proximus eſt ſtertor, qui itidem eſt ſonus ſimilis, ſed ambobus major, & manifeſtior. Plures hos affectus confundunt, differreque tantum loci varietate atque magnitudine putant, *ſtertorem* ſtrepitum illum vocantes, qui in via ſubauditur & fit, quæ eſt inter palatum & nares, qualis eſt dormientium; in larynge, ſive in capite, ſeu oſtio aſperæ arteriæ, gutture dicto, fervor & ebullitio κέρχων dicta; & in arteria ipſa κέρχνος, id eſt, aſperitas rancida ſecundum aliquos, & ſecundum alios, ſtridula ejuſdem arteriæ aſperitas. In moribundis hic affectus Græcis etiam ῥέγχος dicitur, & vulgo Medicorum *ranticum*, quaſi rancidum ſpiritum ſive ſonum dixerint, qui affectus eſt veluti concertatio humoris & ſpiritus in aſperis arteriis.

Unde. Fiunt vero hi affectus, vel propter naturæ infirmitatem, utpote cum pulmo undique pure, vel humore plenus, quod Hippocr. *in 2. Prognoſt.* a) *text.* 48. expreſſit, dicens: *Mala etiam ſcreatio, quæ non expurgatur, nec projicit ipſam pulmo, ſed ob nimiam plenitudinem fervet in gutture.* Non expurgatur, nec ſputum projicit, aut ob humoris excernendi lentorem, quo aſperæ arteriæ adhæreſcens a ſpiritu agitatus fervorem ſeu ſtertore facit, vel branchiorum obſtructionem, aut ob arteriæ & gutturis compreſſionem inter

a) Pag. 41. lin. 23.

terceptione meatus, in quo refractus & agitatus humor aliquis in gutture fervet. Hinc pectore angustos *stertorosos, in lib. 3. de dissec. resp.* Galen. vocavit. Qui duas tantum causas huic affectui assignavit, quippe loci, quo spiritus redditur, angustiam, vel humoris multitudinem, vel utrumque simul: sed necesse est, ut virtutis impotentiam addamus, ob quam ἔγχ☉ fit in moribundis, quippe natura quicquam purgare non valente. Quibus colligamus non perpetuo hoc symptoma, quippe fervorem seu ebullitionem esse lethalem, sed ubi, multitudine humoris natura oppressa, non possit pulmo exscreare sputum, aut spiritus via, arteria scilicet, graviter oppressa, qua ratione hiantes moribundi multi stertunt. Cujusmodi fuit observatum in *Menone*, de quo ait Hippocr. *in 7. Epid. a) text.* 8. *Arteria subsibilabat, cum stertore:* & *text.* 15. de *uxore Theodori b): Arteriæ & pectoris stridula quædam asperitas, strepitus & fluctuatio puris:* & *c) text.* 19. de *uxore Polycratis: Intus circa arteriam & fauces sibilus erat & Cerchnon,* id est, asperitas, ut Valesius vertit, rancida. *Ermoptolemus d)* peripneumonicus *decimo quarto pallidum exscreabat & stertebat:* & *Anginosa e)* itidem cum stertore, convulsa obiit: & in *filio Amphiphradis f)* pleuritico, in faucibus plerumque rancida asperitas subsibilabat. In quibus omnibus illud symptoma partim ad naturæ impotentiam, partim ad multitudinem & lentorem puris seu humoris, fuerat referendum: est vero perpetuo malum, & non parum timendum, summe vero perniciosum post morbi principium, prælanguidis viribus redditis; quod id præmonstret, præ imbecillitate naturam quicquam non posse excernere & suffocari; cumque hoc symptomate aliquod aliud necessario una aderit exitiale signum. In principio vero sæpius fit, ut præ copia nimia in gutture ferveat humor, vel præ lentore nimio materia arteriæ adhærescat, quo humore postea concocto, & per sputum purgato, cessat Cerchos seu ebullitio. Cognoscitur vero, quo una ad-

Quando gutturis fervor seu ebullitio lethalis.

Quando non exitialis.

a) Pag. 1220. text. 47. b) Ibid. p. 1216. text. 27. c) Ibid. p. 1211. text. 9.
d) Ibid. p. 1215. text. 16. e) Ibid. text. 20. f) Ibid. text. 14.

adſint alia ſigna bona, & nullum perniciofum illuxerit, cujusmodi fuit in *Piſiſtrato* viſum. De quo Hippocr. *a*) ait: *Stertoroſum in faucibus, bene autem ferebat morbum, mente conſtabat, calor remiſit, ſimulque excretio, & ſtertor; evaſit.* Atque hæc de prædictione ex ſputis.

Cap. XXI.

De prædictione ab abſeſſibus.

Diximus in ſexto libro, quid ſit abſceſſus, differentiasque ac ſigna, quibus Medici futuros abſceſſus in morbis prænoſcunt. Nunc ab ipſis abſceſſibus, quomodo in acutis morbis cum ſalus tum exitium prænoſcatur, perſcrutemur, ſuppoſito illos nobis affuturus: quam rem prænoſci a morbo, qui non ſolvatur, & a urina tenui & cruda, quam ægroti, ut docet Hippocr. *in* 2. *Progn. b*) *text.* 24. longo tempore mingunt, atque a ſignis ſalutaribus, Galen. *in lib.* 2. *de Criſib.* ſtatuit. At a quibus ſane abſceſſibus noſtrum prædicendi inſtitutum proſequemur? Siquidem ibidem diximus, nomine abſceſſus, multos affectus ex Hippocrat. doctrina intelligi. Primo per abſceſſum intelligimus omnem humorum translationem ab una parte corporis in aliam, in qua translatione humores aut effluunt, aut decumbunt. Unde excretio & humoris decubitus dicitur abſceſſus. Hoc ipſo etiam nomine *abſceſſus* mutationem morbi accepimus, ut quando angina in peripneumoniam mutatur, ſuppurationem, & quicquid in cutem erumpit a cauſa interna. Aut quod magis proprie dicitur, per abſceſſum intelligimus humoris decubitum, qui tumorem facit. Nos vero hic per abſceſſus omnia intelligemus, quæ in cutem erumpunt, atque humoris decubitum cum tumore aut inflammatione. Sed age de bonis abſceſſibus, ſalutem denotantibus, agamus. Boni itaque dicuntur, qui erumpunt cum ſignis coctionis, in die decretorio, in partibus

Abſceſſus unde futuri dignoſcuntur.

Quid.

Abſceſſus boni.

a) Lib. 7. Epidem. p. 1223. text. 56. *b*) Pag. 40. lin. 49.

tibus a visceribus, & a morbo longinquis, quique suapte natura boni sint, & qui perseverant, non diminuuntur, ac augentur, & demum qui suppurantur, & qui una cum bonis signis apparent, atque ægrotos juvant. Dictum est a nobis superioribus libris, atque demonstratum ex Hippocr. *in Epidemiis a)* concoctiones celeritatem portendere judicii, securitatemque salubrem, ac proinde coctionis signa nunquam male apparere: quo fit, ut nedum abscessus omnes, sed omnes vel etiam excretiones, concocto morbo apparentes, sint laudandæ. Eo efficacius abscessus judicium præsagii confirmabunt, si in aliquo dierum decretoriorum eruperint. Quod eo certius præmonstrabunt suapte natura boni, quippe qui laudabili substantia, figura, loco, colore, magnitudine atque copia erumpunt. Molles bonitate duris ab Hippocr. præferuntur. De iis, qui suapte natura commendantur, Hippoc. *in lib. 6. Epid. b) comm.* 1. *text.* 23. ita habet: *Tubercula foras extumescentia, & acuminata, in turbinemque gracilescentia, æquabiliter maturescentia, non circum dura, declivia, & non bifida, meliora. Contraria vero, mala, & si quam plurimum contraria, pessima:* & in Prognosticis. *c) Quæcunque exterius vergent, optima sunt, parva, quam maxime extrorsum spectantia, & in aciem turbinata: pessima sunt, quæ magna, lata, & minime in aciem turbinata: at quæ introrsum rumpuntur, optima quæ externas partes minime attingunt.* Acuta itidem latis bonitate prætulit. Ex loco itidem, qui ad exteriora feruntur, ab Hippocrat. laudantur; de his *in 6. Aphorism.* 25. ait: *Erysipelas ab interioribus ad exteriora verti, bonum.* Qua ratione in angina tumorem in collo optimum esse statuit. *d)* Optimi itidem sunt, qui in partibus remotis & ignobilibus concitantur. Qua ratione Hippocr. *e)* 37. dixit, omnes abscessus, qui ad crura fiunt, in pulmoniis vehementibus esse utiles; & Galen. ait: *Si quidem vera sit sententia* Hippoc. 2. *lib. Epidem. f) præscripta*

a) Lib. 1. Sect. 2. p. 948. lit. F. *b)* Sect. 1. text. 12. p. 1165.
c) Pag. 39. lin. 6. & seq. *d)* Prognost. p. 45. lin. 20.
e) Ibid. p. 43. lin. 18. *f)* Sect. 1. pag. 1002. lit. B.

scripta de bonis abscessibus, ut optimi sint, si maxime deorsum, & quam longissime ab ægrotatione, absistant, magis vero si concoctione pariter fiant. Colore etiam boni aut rubro, aut flavo, aut albo spectantur: magnitudine quidem etiam mediocri, ita ut neque pauciores, quam corpora purgare valeant, neque grandiores, quam sustineri possint. Copia etiam copiæ humoris, morbum facientis, respondere debent; nam immoderatius apparentes non sunt securi, quod & aliquam internam partem vel principem, vel vitæ necessariam, obsideant. Qui cito maturescunt, ac suppurantur, laudantur. De his forte Hippocr. *in* 2. *prognost.* a) *text.* 64. *Quibuscunque abscessus fiunt ex pulmoniis morbis circa aures & suppurantur ad inferiora loca, & ad fistulam perveniunt, isti evadunt.* Boni etiam sunt, qui perseverant, quod a facultate robusta fit, atque augentur, atque, ut diximus, suppurantur, & qui una cum bonis signis apparent, atque ægrotos morbo vel liberant, vel allevant, qui merito ita apparentes sunt ex judicatoriis judicantibus, quique, natura morbo prævalent, fiunt.

Abscessus mali. Atque isti sunt abscessus salutares. Malos vero esse omnes abscessus, cum cruditatis signis apparentes, in diebus non decretoriis, suapte natura malos, in partibus proximis morbo, membrisque principibus, perseverantes, non suppurantes, pauciores, copiosiores, parviores, majores, qui statim exorti recurrunt, seu retrahuntur intus, atque evanescunt, cum malis signis nihil juvantes, atque lædentes. De iis, qui morbo crudo existente apparent, Galen. *in* 1. *Epidem.* ita habet: *Omnium, quæ tunc inciderent, incommodorum erat caput, cruditas humorum, quod si quando natura per vim ad aliquos eorum excernendos aggressa esset, nihil proficiebat, imo vero ab iis superata, aut in profundum recurrere permisit, aut propter paucitatem excretionum abscessum moliebatur. Alias a nobis demonstratum est, nullam excretionem, vel abscessum fidelem esse, quæ cum signis cruditatis apparet, etiamsi ad probam maturationem perveniat. Concoctiones celere judicium & securitatem promittunt, sed ne nunc quidem causæ febrium, quæ intra venas continentur, erant*

a) Pag. 43. lin. 4.

erant concoctæ. At parotides erant tamen maturæ, quod infrequens esse, & debere memoria teneri dicebam. Nam posse fieri quapiam in parte privatim concoctionem, toto morbo non concocto. Mali itidem sunt, qui decumbunt in diebus non decretoriis; hi nobis quidem indicio sunt, illum decubitum, sive excretionem humoris non fieri a natura salubriter agente, sed morbo acta, quippe aut humoris multitudine, aut prava qualitate, ante tempus irritata ad pugnam: quare mirum non est, si, perturbato ipsius naturali ordine, in diebus non decretoriis expellat. Eoque apertius mali abscessus dignoscentur, si suapte quoque natura mali exsistant, cujusmodi sunt, ex Hippocrat. *in* 1. *Prognost. a) text.* 30. *Tubercula circum dura, bifida, inæqualia:* & *in lib.* 6. *Epidemiorum b) foras non extumescentia, non acuminata, neque in turbinem gracilescentia, non æqualiter maturescentia, circumdura, non declivia, atque bifida.* Qui vero ex abscessibus malignitatem habent, cum febre continua omnes exitiales sunt. Cujusmodi fuerunt in ea pestilentia, quam Hippocrat. *in lib.* 3. *Epidem. c) Comm.* 1. *text.* 13. recensuit; scribit enim ignes malignos multos interemisse, tubercula, carbunculos, fluxiones ad pudenda, Herpetes multos malignos in ea pestilenti constitutione grassatos fuisse, pluresque iis fuisse interemtos. Pauciores etiam abscessus, & majores damnantur, de quibus Hippocr. *in* 1. *Epid. d) Comm.* 3. ait: *His succedebant abscessus, aut majores, quam ut ferri possent, aut minores, quam ut prodessent quicquam:* & paulo post *e). Papulæ parvæ, quæ non essent excernendis morbis:* & postea de *Sileno f): Papulæ cum sudore rubentes, rotundæ parvæ, varis similes permanebant, nec abscessum efficiebant.* Copiosiores etiam tutæ non sunt, nisi ad purulentos abscessus deveniant; nam nimis copiosum humorem denotant, ex quo timor est, ut ne tantum cutis, sed quin etiam pars aliqua interna, aut ex principibus, aut ex necessariis obsideatur. Qua ratione Auctor *Coac. præsagiorum g)* merito dixit: *Quibus in febre continua pustulæ*

a) Pag. 38. sub finem. b) Sect. 1. text. 12. p. 1165. c) Pag. 1083.
d) Sect. 2. p. 946. lit. G. e) Ibid. lit. H. f) Lib. 1. Epid. Ægr. 2. p. 969.
g) Text. 114.

læ toto corpore excitantur, lethale, nisi superveniat purulentus abscessus. In his enim, quorum corpora acuta febre vexata, undequaque abscessibus, aut parvis aut magnis scatent, periculum est, ne retrocedant, principemque vel vitæ necessariam aliquam partem, ut diximus, occupent, quod est exitiosum. Hujusmodi casum Hippocr. *in Tymonactis puero* vidit, de quo *in 7. Epid. a) text.* 4. ita habet: *Tymonactis puero, quasi duorum mensium, exanthemata in cruribus, & in coxis, & lumbis, Hypogastrio, & tumores valde rubicundi. Sedatis autem his convulsiones & epileptica fiebant sine febre multis diebus, & mortuus est.* Non minoris periculi sunt, tumores admodum rubentes, ac omnium maxime liventes, & nigricantes, quem pravum colorem in exanthematibus nec vel etiam mulierculæ ignorant; iis etenim valde rubentibus, liventibus, ac maxime nigris, merito de ægrotorum salute plurimum dubitandum putant. Hippocr. *in 1. Epid. b) comm.* 1. *text.* 38. in ea pestilenti constitutione ait, grassatos fuisse *tumores secundum aures nigricantes, qui nihil denunciarent*: & in *Critone c)* moribundo pustulæ nigræ eruperunt: & papulæ, quæ in *Sileno d)*, ante mortem apparuerunt, fuere rotundæ, parvæ, varis similes, valde rubentes. Abscessibus vero sine ratione sublatis nedum fidere non debebimus, sed quinimo ab ipsis plurimum timere. Sine ratione dico, qui nulla prægressa aut vacuatione, aut purgatione, vel a natura, vel ab arte, intus retrahuntur, atque evanescunt. Hujusmodi abscessus periculum delirii & mortis inferre, Hippocr. *in 2. Prognost. e)* notavit. De his *in 6. Epid. f)* scribit: *Cum in morbo aliquo judicationis tempore tumores secundum aurem exorti, prius quam suppurentur, inaniuntur, id est, retrahuntur, & evanescunt, exspectare oportet ita affectis recidivam.* Gal. vero *in 1. Prorrh. Comm.* 1. ait: *Talium autem signorum genus deterrimum esse constat, nempe, quæ vel tubercula, vel pustulæ ex imo ad cutem enata, recurrerunt, gravissima omnium exsistunt, omni-*

Tumores periculosi.

a) Pag. 1238. text. 114. b) Sect. 2. pag. 946. sub finem: confer. autem notas Foesii, qui non legit Μελαινόμενα, nigricantia, sed μὴ λυόμενα, aut μολυνόμενα. c) Lib. 1. Epidem. Ægr. 9. pag. 985. d) Ibid Ægr. 2. pag. 969. e) Pag. 43. lin. 27. f) Sect. 4. text. 1. pag. 1179.

omniumque maxime, ubi abſceſſus neque ob humoris fluxi tenuitatem, aut partis laxitatem, aut aëris caliditatem, aut adhibiti medicamenti diſcutiendi poteſtatem habentis, ſed ob virium lapſum intus recurrerunt. De his Hippocrat. *in* 1. *Epid. a*) *Quibusdam in articulos, præſertim in coxendicem decumbebant, paucis decretorie ceſſabant, ſtatimque ſuperati ad priorem ſtatum redierunt*; quod in *Anaxenore ſplenitico*, & *mali coloris* Hippoc. *b*) animadvertit, qui tumorem habuit in coxendice, quo evaneſcente, ipſe mortuus eſt. Ceterum utile erit, diſtinguere abſceſſus longo tempore perſeverantes, & poſtea intus recurrentes, ab his, qui ſtatim oborti recurrunt; hi enim longe majus periculum quam ii minantur, quod Galen. in 1. *Prorrhet. Comm.* 1. confirmavit, cum dixerit, tales abſceſſus eſſe deterrimos, atque etiam ait, ſudores quoque, qui cœperunt quidem, ſed protinus ceſſaverunt, pravi ſunt, quod naturam maxime prælanguidam, excretionem quidem aggredientem, ſed præ imbecillitate non abſolventem, præmonſtrent. Hippocr. in 1. *Epidem. c*) *comm.* 1. *text.* 28. papulas parvas, quod ſtatim evaneſcerent, peſſimas obſervavit; & paulo ante demalis abſceſſibus dixit *d*): *Sed ſtatim redierunt & deterius evaſerunt.* In *Euphranonis filio e*), qui mortuus eſt, exanthemata oborta parum durarunt, & absque ratione evanuerunt. Et hæc de abſceſſibus intro recurrentibus. Ex loco itidem mali abſceſſus Medicis innoteſcunt; peſſimi enim ſunt, qui prope viſcera in cute erumpunt. Quo fit, ut abſceſſus poſt aures, perpetuo ſint ſuſpecti; nam forte ſuperveniunt fractis inde viribus, & videntur novas cauſas morbi attexere. Feſſus æger magnos abſceſſus, qui tempore ac virium robore opus habent, ad concoctionem & ſuppurationem faciendam, ferre nequit: parvi vero non ſolvunt. Sunt vero magis, ut dictum eſt, ſuſpecti loci ratione, quippe, quod cerebro ſint proximi: non ſecus & tumores ſub alis loci ratione damnantur, & bubones ipſi in inguinibus, qui tumores ſolent graſſari tempore peſti-

a) Sect. 2. pag. 946. ſub finem. *b*) Lib. 7. Epid. p. 1239. text. 124.
c) Sect. 2. p. 946. ſub finem. *d*) Ibid. lit. G. *e*) Lib. 5. Epidem. p. 1161. text. 92.

pestilenti, quo tempore interna viscera maxime patiuntur. Cum malis signis nulli abscessus boni esse possunt: sunt enim ex judicatoriis non judicantibus. Non minus etiam ii, qua nedum febrem non tollunt, ægrotosque quicquam allevant, sed quinimo ipsos non parum lædunt. Atque hæc in universum dicta sint de malis abscessibus, mortem prædicentibus. Nunc pauca, ut rem hanc exemplis quibusdam illustremus, de his abscessibus, qui secundum aures fiunt, quos parotidas Medici appellant, subjungamus. Hos abscessus hisce signis prænoscendos Hipp. *in Prognost. a)* docet: *In hunc modum ista considerandæ sunt. Si febris detinet, neque dolor conquiescit, neque sputum ex ratione procedit, neque biliosæ sunt alvi dejectiones, nec bene solutæ ac sinceræ, nec urina admodum multa, multum habens sedimentum, suffragantur vero ad salutem reliqua omnia salutaria signa, in his ejusmodi abscessus orituros sperare convenit. Ac hi oriuntur quidem in locis infernis, quibus circa hypochondria inflammationis quid subest: illi autem in supernis, quibus hypochondrium molle & doloris expers permanet, & cum spirandi difficultate aliquandiu laboraverit, quæ citra aliam evidentem occasionem conquiescat.* Propria ergo Parotidum futurarum signa sunt, ubi morbus non fuerit valde diuturnus, si subita difficultas anhelitus laboranti superveniens, mox quiescat, cumque gravitas capitis & dolor subsequatur, & gravis somnus aut surditas, huic in glandibus post aures necesse est abscessus fieri. Galen. *in 1. Prorrh. comm. 75. text. 76. & 77.* somnum gravem, cum dolore capitis & surditatem statim advenientem signa esse parotidum statuit: & Auctor *Prorrh. 3. b)* dixit, ex capitis dolore, comate, surditateque prænosci parotidas. Ex iis abscessibus boni sunt, qui magnitudine moderati, sine dolore, integris viribus, in aliquo die critico, & antegressis coctionis signis erumpunt. Cujusmodi fuerunt, quas Hipp. *in Epidemiis* meminit, de quibus *in libro c)* dixit: *Tubercula vero multis secundum alterutram aurem, plurimis secundum utramque*

Parotides unde futuræ prævidentur.

Quænam bonæ.

a) Pag. 43. lin. 7. b) Lib. 1. text. 168. c) Lib. 1. Sect. 1. p. 938. lit. E. & 939. lit. D.

que, exstiterunt, febre carebant, erant recti: nonnullis parum accendebantur, sed exstincta omnibus sunt citra incommodum. Erat eorum hæc natura, laxa erant, magna, diffusa citra phlegmonem atque citra dolorem, obscure omnibus evanescebant. Hæc fiunt a caliginosa materia, quæ facile citra incommodum tolluntur, aut a pituita, quæ œdematosa, aut a sanguine phlegmonosa, aut a flava bile erysipelatosa vocata, aut a materia crassa, & viscida: illa facillime discutiuntur, atque hæc ægerrime; quo fit, ut in multis sublata febre etiam perseverent, neque residentia, neque suppurantia appareant: de his Hipp. *in* 1. *Epid. a) Tubercula secundum aures, quæ in febribus cum dolore extuberant, nonnullis, cum febris decretorie sedatur, non resident, neque suppurant, his biliosum alvi profluvium, aut dysenteria, aut sedimentum urinarum crassarum, ea solvit, uti evenit Hermippo Clazomenio.* Optimæ sunt, vel saltem non pravæ parotides, quæ prægressis vacuationibus, vel purgationibus, resolvuntur, & præsertim cum bonis urinis, cujusmodi forte fuerunt, quæ in Clazomenio *b*) exuberarunt. De his forte meminit auctor *Coac. præsagiorum*, ita dicens *c*): *Tussiculæ, quæ cum sputationibus procedunt, emolliunt parotides.* Quæ suppurantur itidem cum signis coctionis, & pus est album, purum, salutares existunt. Contra malæ dicuntur, quæ aut majores quam ferri possint, aut parviores quam purgare valeant, observantur, cum dolore, & fractis viribus erumpentes, nullis coctionis signis antegressis, in die non critico cum malis signis apparentes, atque febrem non allevantes, sed quinimo ægris ab ipsis in deterius mutatis. Præterea quæ intus recurrunt absque causa. Has recidivam præmonstrare Hippoc. *in* 6. *Epid. d*) tradidit, & Galen. deterrimnm esse signum *in primo Prorrh.* statuit; quales *Nicolai concubina e*) habuit, quibus abscessibus, magnis sine signo sublatis, mors eam est subsecuta. Auctor *Coac. Præsag. f*) *in* 4. *Coac. Præsag. text.*

Quænam malæ.

Aaaa 3

a) Sect. 2. pag. 956. sub lit. F. *b*) Vide ejus historiam Lib. 1. Epid. Ægr 10. pag. 985. *c*) Text. 204. *d*) Sect. 4. text. 1. p. 1179. *e*) Epid. lib. 7. text 50. p. 1221. *f*) Text. 138.

text. 25. ait: *Si ardenti febre abscessus, ad aures facti, non suppuraverint, non valde servantur*: & *a*): *Tumores circa aures maxime ex acutis in febribus ardentibus fiunt, si morbum non solvant, neque maturent, aut ex naribus sanguis fluat, vel urinæ deponant sedimentum crassum, moriuntur.* Et idem Auctor *Coac. Præsagiorum. b*) *Tumores circa aures post expurgata plurima graviter olentia, acuta febre, hypochondrio intento, tardius excitati, interficiunt*: & ibidem *c*) scriptum est, in suppuratis parotidibus pure non albo effluente, lethale esse; *d*) pravasque dici parotidas, quæ cum urinis parum coctis apparent. Quod Galen. vel etiam de iis, quæ probe suppurarunt, intelligi debere, nobis præmonstrasse, nuperrime meminimus. Unde vel etiam parotides suspectæ erunt, absque signis concoctionis, probe suppuratæ. Quales in *Cratistonacte*, & *ancilla pictoris* ab Hippoc. *e*) fuere observatæ, quibus, uti dictum est, probe suppuratis, ambo tamen interierunt. De exanthematibus, quo nomine papulæ omnes latinis, barbaris variolæ, morbilli, puncticulæ seu maculæ nuncupatæ, comprehenduntur; deque pustulis, carbunculis, bubonibus, tumoribus hypochondriorum, nihil super est ad ipsorum prognosin illustrandam dicendum; quum omnia ad prædicendi rationem pertinentia, cum in hoc ipso capite, quod absolvimus, tum in aliis libris satis accurate expenderimus.

a) Ibid. text. 207. *b*) Text. 201. *c*) Text. 206. *d*) Ibid. text. 205. *e*) Lib. 1. Epid. Sect. 2. p. 958. sub lit. B. Foesius tamen loco *pictoris* legit *fullonis*.

F I N I S.

IN-

INDEX

RERUM OMNIUM,

QUÆ IN TOTO OPERE CONTINENTUR.

A.

Dolor

F.

pestilentes

Linguæ

N.

V.

Trismos quid. 181

LIBER QUINTUS.

LIBER SEXTUS.

LIBER SEPTIMUS.

INDEX OMNIUM CAPITUM,

Quæ in hoc opere continentur.

LIBER PRIMUS.

LIBER SECUNDUS.

*** XII. Quid

LIBER TERTIUS.

LIBER QUARTUS.

F I N I S.

